

Universita Karlova v Praze

Filosofická fakulta

Ústav českých dějin

Historické vědy – české dějiny

Ondřej Koutek

Prokop Drtina (1900–1980)

Život českého demokrata

Prokop Drtina (1900–1980)

The Life of a Czech Democrat

Disertační práce

vedoucí práce – Prof. PhDr. Jan Kuklík, CSc.

2009

„Prohlašuji, že jsem disertační práci vykonal samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.“

Ondřej Koutek

Obsah

Úvod	5
I. kapitola – Mládí a počátky veřejné činnosti	11
Dětství	11
U zrodu republiky	19
Studentská léta a počátky profesní dráhy	21
Členem Národní strany práce	24
Vznik debatního klubu Přítomnost	27
V prezidentských službách	28
Demokratický střed	31
Za demokracii řádu a činu	33
Diskuse o postavení německé menšiny v Československu	39
II. kapitola – Krizový rok 1938.....	42
Republika v ohrožení	42
Mnichovské dny	44
III. kapitola – U zrodu národního odboje.....	59
Říjnové chmury a příprava Benešova odletu ze země	59
Starodružiníci národního odboje	65
Podzemí nastupuje	71
Politické ústředí	77
Na domácí frontě světové války	82
Gestapo zasahuje.....	87
Útěk.....	89
IV. kapitola – Londýnský exil.....	94
Dlouhá cesta do Londýna	94
Benešův politický referent	97
Místopředsedou Právní rady	119
Národní socialisté v exilu	125
V. kapitola – U mikrofonu Pavel Svátý.....	128
První zkušenosti v BBC	128
Pravidelným rozhlasovým komentátorem	131
Organizace rozhlasové propagandy	136
Zaostřeno na aktivistické novináře	142
Londýnský rozhlas v čase heydrichiády a německá otázka.....	150
Drtinovy spory s komunisty.....	158
Polemika o slovenské otázce	160
VI. kapitola – Návrat	166
Členem vládní delegace na osvobozené území.....	166
Londýnské intermezzo	187
Od moskevských jednání ke košické vládě	189
VII. kapitola – Úředník nebo politik?.....	199
Provizorní správce Pražského hradu.....	199
Ve vedení národně socialistické strany.....	201
Osudné dilema: prezidentská služba nebo politika?	212
Svaz národní revoluce.....	215
V tisku a rozhlase.....	218

Poslancem Prozatímního národního shromáždění	221
VIII. kapitola – Ministrem poválečné justice	227
Ve vládě Národní fronty	227
V čele retribuční justice.....	234
První retribuční bilance	244
Návštěva norimberského tribunálu.....	247
Tzv. Krajínova aféra.....	252
IX. kapitola – Ve víru politického dění třetí republiky	260
Volby do Ústavodárného národního shromáždění	260
Vyhodnocení voleb a jejich důsledky	270
Boje o konfiskáty	281
Slovenská otázka	289
Sjezdy národně socialistické strany.....	289
Pod dohledem Státní bezpečnosti.....	294
X. kapitola – Ve jménu práva a spravedlnosti.....	297
Proces s protektorátní vládou	297
Spravedlnost, nebo msta?.....	311
Proces s Jozefem Tisem	324
Parlamentní debata o skončené retribuci.....	330
Aplikace amnestijního zákona a spory s partyzány	347
XI. kapitola – V zápase o demokratické Československo.....	356
Odmítnutí Marshallova plánu.....	356
Milionářská dávka a výbušné voňavky	371
Nástup k rozhodujícímu mocenskému střetnutí	385
Krčmaňská a mostecká aféra vrcholí	400
Únorové dny osudného rozhodnutí	412
XII. kapitola – V demisi.....	426
20. únor.....	426
21. únor.....	432
22. únor.....	435
23. únor.....	441
24. únor.....	447
25. únor.....	449
Odchod z veřejného života.....	454
XIII. kapitola – Pohřben zaživa	457
Pokus o sebevraždu	457
V osidlech Státní bezpečnosti	467
Politický vězeň	475
XIV. kapitola – Na sklonku života.....	483
Úsilí o rehabilitaci	483
Příběh memoárů	491
„Ztroskotancem“ a „samozvancem“	502
Závěr.....	513
Seznam pramenů a literatury.....	518
Abstrakt.....	539

Úvod

V české historiografii se ani po téměř dvaceti letech od pádu komunistického režimu nevěnovala dostatečná pozornost osudům jednotlivých výrazných politických osobností předúnorového Československa. Až na pár vzácných výjimek dosud chybí zpracování biografických portrétů, které by čtenáře blíže seznámily se životem této generace, jejíž život byl pevně spjat s dějinnými zvraty 20. století. Dospívali a politicky a myšlenkově se zformovali v období masarykovské republiky, jejíž dědictví se jim stalo životním osudem. Pevnost svých charakterů pak vyzkoušeli v období okupace – buď účastí v domácím odboji, snášením útrap nacistických žalářů či aktivním působením v zahraničním exilu. Nakonec svedli neúspěšný boj s rostoucí mocí komunistů, který vyvrcholil jejich historickou porážkou 25. února 1948. Následoval obvykle osud exulanta nebo politického vězně komunistického režimu. Vzhledem ke stále nedostatečnému počtu seriózních, monograficky zpracovaných biografí jsme tak dnes často odkázáni jen na souhrn základních informací (a někdy bohužel i dlouho tradovaných faktografických omylů), jež nám nabízejí dostupné biografické slovníky.

Jednou z nejvýznamnějších předúnorových osobností, jíž také dosud překvapivě nebyla věnována patřičná pozornost, je JUDr. Prokop Drtina.¹ Motivem pro napsání této

¹ Kromě řady drobných, spíše publicistických medailonků Prokopa Drtiny v denním tisku a časopisech bylo publikováno jen několik rozsáhlejších studií; konkrétně Ivana KOUTSKÁ, *Lépe zemřít vstojе, než žít na kolenou (Historie vzniku paměti dr. Prokopa Drtiny Československo, můj osud)*. In: *Politické procesy v Československu po roce 1945 a „Případ Slánský“*. Sborník příspěvků ze stejnojmenné konference, pořádané ve dnech 14. – 16. dubna 2003 v Praze. (Ed.) Jiří PERNES – Jan FOITZIK. Brno 2005, s. 216–233; Jindřich POKORNÝ, *Lépe zemřít ve stoje, než žít na kolenou*. In: *Revolver Revue*, č. 44 (2000), s. 258–264 (na s. 265–313 připojena navíc edice výňatků z vyšetřovacího spisu P. Drtiny); Jindřich POKORNÝ, *Bez doznání (Hrdina proti osudu v době totality)*. In: *Revolver Revue*, č. 44 (2000), s. 315–322; Jiří DOLEŽAL, *Československo na mých bedrech*. In: *Prostor*, č. 45/46 (2000), s. 184–188. Řadu osobních postřehů zaznamenala ve své vzpomínkové knize Drtinova neteř Sylva SOUČKOVÁ, *Psáno osudem a politikou*. Praha 2002. K osobě P. Drtiny viz též Ondřej KOUTEK, *Říkali mu Pavel Svatý. Osudy úředníka, politika a politického vězně Prokopa Drtiny*. In: *Sborník Archivu bezpečnostních složek*, 5/2007, s. 185–231; Ondřej KOUTEK, *Prokop Drtina 1900–1945. Ve službách prezidenta*. Diplomová práce Univerzita Karlova Filosofická fakulta 2001. Pokud jde o zařazení hesla o Prokopu Drtinovi do encyklopedií a biografických slovníků, míra pozornosti věnovaná této osobnosti odpovídala dobovému způsobu hodnocení dějin Československa do roku 1948. První, celkem stručnou zmínku obsahuje *Komenského slovník naučný*. Svazek III. (Československo – Eguilaz). Praha 1937, s. 501; následuje velké mlčení o Drtinově existenci, viz např. *Příruční slovník naučný*. I. díl (A–F). Praha 1962, s. 598, kde se aspoň autoři zmiňují o jeho otci prof. Františku Drtinovi; změnu přinesla liberalizace společnosti na konci 60. let – faktograficky hutné heslo v *Kdo je kdo v Československu. Biografie žijících osob se stálým bydlištěm v ČSSR*. I. A–J. Praha 1969, s. 162; posléze alespoň velice krátká hesla v

práce byla proto snaha jednak upozornit na tento badatelský dluh české historiografie, jednak prokázat, že pohled na historický vývoj perspektivou životních osudů natolik zajímavé a významné osobnosti, jakou představuje Prokop Drtina, může být velice podnětný. Postava Prokopa Drtiny mne velmi zaujala již při první četbě jeho strhujících pamětí *„Československo, můj osud“*, které jsou zajímavé nejen díky své vysoké literární úrovni, ale především díky pohnutému osudu jejich autora. Především z toho důvodu jsem si život Prokopa Drtiny vybral již jako téma své diplomové práce, která se stala jakýmsi předstupněm pro tuto práci disertační. Zmiňovaná diplomová práce se věnovala první polovině Drtinova života a popsala tak období, ve kterém se tato významná postava české moderní historie formovala a v němž se připravovala na svůj vstup do vrcholné politiky. Předkládaná disertační práce na tuto diplomovou práci navazuje a podstatným způsobem ji rozšiřuje. Její těžiště se částečně přesouvá na zlomové období tří let třetí republiky (1945–1948), které jsou také vrcholnou fází Drtinova života a kariéry.

Prokop Drtina je sice vzhledem ke své bohaté veřejné činnosti naší historiografií často zmiňován, obvykle však vystupuje především jako zajímavý glosátor dění a spolehlivý zdroj řady důležitých informací. Dosud však on sám, jako historická osobnost a politický činitel, ve středu zájmu české historiografie nestál. Kromě několika kratších článků dosud život a činnost Prokopa Drtiny jako specifické téma zpracováno nebylo. Nejobsáhlejší a v takovém rozsahu zatím ojedinělé zpracování představuje studie autora této disertační práce *„Říkali mu Pavel Svatý. Osudy úředníka, politika a politického vězně Prokopa Drtiny“*, která byla publikována ve Sborníku Archivu bezpečnostních složek. Zmínku si však zaslouží i studie Ivany Koutské *„Lépe zemřít vstoje, než žít na kolenou“*, jež se však primárně soustředí jen na období vyšetřování a věznění Prokopa Drtiny po únoru 1948. Byť více či méně okrajově, je Drtinova osobnost zmiňována v řadě monografií, jež se věnují tématice domácího a zahraničního odboje za druhé světové války, a zejména pak problematice poválečné retribuice a únorového převratu 1948. V této souvislosti je možné poukázat zejména na bohatou

normalizačních příručkách, v nichž je Drtina charakterizován jako *„jeden z hl. představitelů protisocial. sil v únoru 1948“*, viz *Ilustrovaný encyklopedický slovník*. I. (a–i). Praha 1980, s. 524; podobně též *Malá československá encyklopedie*. II. svazek (D–CH). Praha 1985, s. 188; objektivnější, od ideologického nánosu oprostěné zhodnocení Drtinovy historické role přinesl *Československý biografický slovník*. Praha 1992, s. 119–120; nejobsáhlejší a faktograficky přesné heslo uvedeno v Josef TOMESŠ a kol., *Český biografický slovník XX. století*. I. díl (A–J). Praha – Litomyšl 1999, s. 260.

historiografickou literaturu Jana Křena, Václava Kurala, Jana Kuklíka st. a Jana Gebharta, Jana Kuklíka ml., Karla Kaplana, Mečislava Boráka, Roberta Kvačka, Jiřího Kociana a řady dalších historiků.

Pramenná základna pro zpracování biografie Prokopa Drtiny je velice obsáhlá a dosud nebyla českou historiografií náležitě využita. Při zpracování této disertace byla pochopitelně zcela klíčová osobní písemná pozůstalost Prokopa Drtiny uložená v Archivu Národního muzea v Praze, která obsahuje velké množství cenných pramenů pro období let 1938–1948, vedle toho je v ní obsažen i Drtinův strojopis jeho rozsáhlého memoárového díla, včetně nepřeborného množství poznámek, konceptů a podkladů, jež při jejich psaní využíval.

Osobní fond Prokopa Drtiny existuje dále v Národním archivu v Praze, který v podstatě obsahuje Drtinův archiv úřední provenience, jenž vznikl z jeho činnosti na ministerstvu spravedlnosti v letech 1945–1948. V tomto fondu lze nalézt zejména značné množství archivních pramenů k problematice retribučního soudnictví, ale i k dalším vládním aktivitám Prokopa Drtiny. Vzhledem k jeho členství v personálním komitétu ministrů je v tomto fondu zastoupena početná dokumentace k personální politice československé vlády v období třetí republiky. Ve vztahu k personáliím Prokopa Drtiny z Národního archivu v Praze bylo při zpracování této disertace též využito písemností z archivu vězeňské správy, zejména jeho vězeňský a prokurátorský spis. Pramenná základna této disertační práce se dále dotýká i různých dalších fondů Archivu Národního muzea a Národního archivu v Praze. Zaznamenáníhodné jsou zejména rozmanité fondy bývalého Archivu ÚV KSČ, ale i Archivu České strany národně sociální apod.

Zcela mimo jakoukoliv pozornost historických badatelů dosud stála drtinovská sbírka v knihovně samizdatové a exilové literatury Libri prohibiti, v níž je především zařazen balík originálního strojopisu Drtinových pamětí, který se dostal v roce 1976 utajenou formou z normalizačního Československa na Západ. Právě tato verze Drtinových memoárů se stala podkladem pro jejich exilové vydání. V Libri prohibiti je dále obsáhlá sbírka korespondence Prokopa Drtiny s jeho přítelem Jaroslavem Drábkem ze šedesátých a sedmdesátých let. Ve fondech této knihovny jsou též k dispozici všechna samizdatová vydání Drtinových vzpomínek.

Vzhledem k velkému zájmu Státní bezpečnosti o osobu Prokopa Drtiny zasahuje pramenná základna pro tuto disertaci i do fondů Archivu bezpečnostních složek (dříve Archiv ministerstva vnitra), v nichž má nezastupitelné místo Drtinův vyšetřovací spis z let 1948–1953. Pro jednotlivé etapy Drtinova života bylo nezbytné prozkoumat fondy řady speciálních archivů. Jednalo se o Archiv Ústavu T. G. Masaryka v Praze, Archiv Kanceláře prezidenta republiky, Archiv University Karlovy v Praze, Archiv Českého rozhlasu či Vojenský ústřední archiv. Velkým přínosem byly i sbírky Archivu Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR v Praze, zejména fond Huberta Ripky.

Práci historika usnadňují kvalitně zpracované pramenné edice. Pro tuto disertaci byly významné zejména následující edice: „*Dokumenty z historie československé politiky 1939–1943*“, „*Cesta ke květnu*“, Prečanovo „*Slovenské národné povstanie*“, Kaplanovy a Jechovy „*Dekrety prezidenta republiky*“, různé edice Kaplanovy jako „*Dva retribuční dekrety*“ či „*Pražské dohody*“ a s jistými výhradami i tendenčně zpracovaná Králova edice „*Cestou k Únoru*“. Neopomenutelnou roli má při zpracování biografii memoárová literatura. Vedle pamětí samotného Prokopa Drtiny jde v této práci především o vzpomínky Edvarda Beneše, Huberta Ripky, Vladimíra Krajiny, Ladislava Feierabenda, Jaroslava Drábka, Jaromíra Smutného, Eduarda Táborského, Petra Zenkla, Zdeňka Fierlingera, Oty Hory či Gustáva Husáka.

Tato disertační práce se člení do čtrnácti chronologicky a tematicky vymezených kapitol, jež jsou dále rozděleny do menších oddílů. První kapitola popisuje mládí a počátky veřejné činnosti Prokopa Drtiny, sleduje jeho dětství, studia a začátek profesní dráhy, který je korunován nástupem do služby v Kanceláři prezidenta republiky a následně jeho funkcí osobního tajemníka prezidenta Beneše. Vedle toho si tato kapitola všímá Drtinova zapojení do politického a společenského dění. Drtina byl členem Národní strany práce a posléze národně socialistické strany, především však patřil mezi hlavní organizátory debatního klubu Přítomnost a členem intelektuálské skupiny kolem časopisu *Demokratický střed*.

Druhá kapitola se zabývá zlomovým rokem 1938, průběhem záříjové krize, vrcholící Mnichovskou dohodou. Třetí kapitola se věnuje období druhé republiky a počátku německé okupace. Vzhledem k Drtinově aktivní činnosti v kruhu důvěrných spolupracovníků Edvarda Beneše patří mezi hlavní aspekty této kapitoly popis prvopočátků domácího odboje, jehož základy byly položeny již před 15. březnem 1939.

Třetí kapitola se uzavírá útekem Prokopa Drtiny do exilu, který byl důsledkem rozbití odbojové organizace Politické ústředí gestapem.

Čtvrtá kapitola popisuje Drtinovo zapojení do odboje zahraničního a život v londýnském exilu. Prokop Drtina tehdy působil jako politický referent prezidenta Beneše a místopředseda Právní rady. Pátá kapitola se zabývá sice poněkud opomíjenou, ale přesto velice významnou, problematikou rozhlasové propagandy exilové vlády z Londýna. Drtina se stal se svým pseudonymem „Pavel Svatý“ jedním z nejpoblárnějších rozhlasových komentátorů, navíc se zapojil i do organizačních aspektů exilové propagandy. Šestá kapitola líčí Drtinovu cestu s vládní delegací vedenou Františkem Němcem do Moskvy a pak do Banské Bystrici v době Slovenského národního povstání. Po jeho porážce se Drtina vrátil do Londýna, aby podrobně informoval prezidenta Beneše nejen o poměrech na Slovensku, ale i v Moskvě. Velká část této kapitoly je pak věnována jednání představitelů londýnského exilu a komunistů o budoucím uspořádání a o vládě v osvobozeném Československu.

Sedmá kapitola se zabývá prvními měsíci po návratu do vlasti z exilu, které jsou v Drtinově životě zaplněny plodnou činností v prezidentské kanceláři a ve vedení národně socialistické strany. Jedná se o období, kdy se definitivně rozřešila otázka, zda Prokop Drtina zůstane státním úředníkem, nebo se stane politikem s aspiracemi na nejvyšší funkce ve státě. Osmá kapitola se zaměřuje především na Drtinovu činnost v čele ministerstva spravedlnosti, kam nastoupil začátkem listopadu 1945. Hlavní část této kapitoly se věnuje problematice retribučního soudnictví. Devátá kapitola popisuje různé aspekty politické činnosti Prokopa Drtiny v období třetí republiky. Jednak upozorňuje na Drtinův podíl na aktivitách národně socialistické strany v souvislosti s parlamentními volbami na jaře 1946, jednak rozebírá jeho účast v politických sporech o konfiskáty. Desátá kapitola završuje vylíčení průběhu retribuce od procesu s protektorátní vládou až po Drtinovu závěrečnou retribuční bilanci na půdě sněmovny. V této kapitole se také popisují spory o aplikaci amnestijního zákona, které vedly k roztržce mezi ministrem Drtinou a partyzánskými a odbojovými sdruženími.

Další část této disertační práce se věnuje závěrečné fázi poválečného zápasu o demokracii v Československu. Jedenáctá kapitola pojednává o odmítnutí Marshallova plánu československou vládou, o sporu o milionářskou dávku a o vyšetřování krabičkového atentátu na tři nekomunistické ministry. Tato kapitola líčí postupné

vyostřování napětí mezi komunisty a ostatními stranami Národní fronty, jež se v závěru roku 1947 odehrávalo na pozadí krčmaňské a mostecké aféry a tzv. slovenského spiknutí. Dvanáctá kapitola se pak detailně věnuje průběhu únorové vládní krize a poměrně významné roli, kterou v ní sehrál Prokop Drtina.

Třináctá kapitola začíná okamžikem osudové únorové prohry Prokopa Drtiny a jeho pádu z politického výsluní. V jednotlivých oddílech této kapitoly se popisuje Drtinův neúspěšný pokus o sebevraždu, jeho zatčení a vyšetřování Státní bezpečností, zmanipulovaný politický proces a následné věznění, které ukončila teprve prezidentská amnestie v roce 1960. Závěrečná, čtrnáctá kapitola odkrývá poměrně neznámé období Drtinova života, kdy se pokoušel dosáhnout své právní rehabilitace, kdy vzniklo jeho *opus magnum* v podobě rozsáhlých memoárů a kdy také podepsal Chartu 77 a stal se tak pro tehdejší režim opět zcela nežádoucí postavou.

Tato disertační práce usiluje o hlubší pohled na představitele československé demokracie, který se dosud nedočkal zaslouženého historického zhodnocení. Smyslem předkládané disertace je zasazení osobnosti Prokopa Drtiny do obecnějšího historického kontextu, jež by umožnilo náležité posouzení jeho role v politickém vývoji Československa. Při zpracovávání životopisné studie hrozí nebezpečí, že autor podlehne jisté nekritičnosti vůči sledované postavě. Přiznávám, že mě osobnost Prokopa Drtiny zaujala, nicméně smyslem této práce nemá být nějaká apologie. Snažil jsem se, aby můj pohled zůstal maximálně vyvážený. Základem této práce by mělo být kritické historické zhodnocení Drtinovy osobnosti, které by zároveň nastavilo jakési zrcadlo jeho velikému memoárovému dílu, jímž sám do značné míry předznamenal svůj dosavadní obraz v české historiografii.

I. kapitola – Mládí a počátky veřejné činnosti

Dětství

Prokop Drtina se narodil na Velký pátek 13. dubna 1900 v Praze na Smíchově. Celé své dětství strávil v prostorném čtyřpokojovém bytě v činžovním domě na Hořejším nábřeží u Palackého mostu.² Na první roky svého života Prokop Drtina velice rád a nostalgicky vzpomínal: „*Teprve ve své dospělosti a nejvíce v dobách těžkých životních zkoušek jsem si uvědomil, jakou milostí mě obdařil život, když mně dal do vínku dětství v tak příkladném rodinném prostředí, jaké dovedli vytvořit moji rodiče. Teprve tvrdost života, jež na nás, mou sestru i mne dolehla plnou tíhou až po Mnichově a v době německé okupace, mě naučila plně ocenit bezpečnost, klid, pohodu, laskavost i poměrný blahobyt, v němž mně bylo osudem dopřáno prožít své dětství až do mého 14. roku, kdy vypukla první světová válka.*“³

Jeho otcem byl významný vědec a politik PhDr. František Drtina (1861–1925), který patřil mezi první žáky T. G. Masaryka a posléze i mezi jeho věrné stoupence a politické souputníky. Po završení svých studií v Praze a Berlíně se František Drtina sám začal věnovat pedagogické činnosti. Nejprve učil postupně na několika pražských gymnáziích a pak se roku 1891 habilitoval pro obor filosofie na české univerzitě. Svou habilitaci si v roce 1898 rozšířil o pedagogiku. Jeho vědecká kariéra se i nadále slibně rozvíjela, v roce 1899 se stal mimořádným a roku 1903 řádným profesorem pedagogiky a filosofie na Karlově univerzitě. V letech 1905–1906 působil jako děkan Filosofické fakulty Karlovy univerzity. Jeho vědecký přínos se dotýkal především oblasti filosofie a pedagogiky.⁴ Vypracoval komplexní program pedagogické reformy a zasadil se zejména o rozvoj ženského školství.

² Byt se nacházel ve 3. poschodí domu č. p. 785 na Hořejším nábřeží č. 6, Praha Smíchov. Když se tam v roce 1897 Drtinovi rodiče nastěhovali, byli prvními nájemníky tohoto bytu.

³ Prokop DRTINA, *Vzpomínky z dětství*. Praha 1982 (samizdat), s. 16.

⁴ Pokud jde o vlastní Drtinovo vědecké dílo, v popředí stojí zejména práce *Úvod do filosofie. Myšlenkový vývoj evropského lidstva I-II.* (1902, 1914, 1929, 1926, 1948) a *Ideály výchovy* (1900–1901, 1930). Dále je autorem řady dalších spisů, např. *Myšlenková povaha středověku* (1898), *Křesťanství, jeho vznik, ideová podstata a historický vývoj* (1899), *Křesťanství a česká reformace* (1901), *J. A. Komenský, zakladatel vzdělání lidového* (1904), *Reforma středoškolská z českého hlediska* (1909), *Křesťanství, husitství a české bratrství* (1911), *O povaze novověké filosofie* (1912) či *Francouzské protestantství liberální* (1918). Redigoval *Athenaeum*, *Naši dobu*, *Českou mysl* a *Rozhledy pedagogické*.

Po boku T. G. Masaryka se aktivně věnoval i politické práci, a tak byl v roce 1907 zvolen v královéhradeckém obvodu za Masarykovu pokrokovou stranu poslancem Říšské rady ve Vídni. V rámci své poslancecké činnosti se zabýval především problematikou školství, usiloval zejména o podporu školské reformy a rozvoj českého a jiného slovanského školství v Rakousko-Uhersku. V následujících volbách v roce 1911 ovšem již svůj poslancecký mandát neobhájil.

Výrazně se také podílel na propagaci skautingu v českých zemích. S pomocí Františka Drtiny byl dokonce v roce 1915 vybudován první český skautský dívčí tábor pod Hrádnicí u Sejkého ostrova. Drtina také založil Pedagogický ústav Jana Amose Komenského a stal na počátku působení spolku YMCA na našem území. Za svou činnost byl dokonce jmenován důstojníkem francouzské Čestné legie. Po vzniku Československa pracoval v letech 1918–1920 jako státní tajemník na ministerstvu školství a národní osvěty. Po svých předcích měl původně katolické vyznání, ale v roce 1921 přestoupil k Českobratrské církvi evangelické.⁵

Matka Prokopa Drtiny Olga (1870–1927) byla dcerou Viléma Foustky z Brna, zakladatele první české tiskárny ve městě. Její starší sestra Bronislava, básnířka, prozaička a překladatelka ruské literatury, si vzala významného novináře a spisovatele Jana Herbena, šéfredaktora deníku Čas, který patřil do okruhu nejbližších spolupracovníků T. G. Masaryka. Prokop Drtina vzpomínal, že když se doma nebo u Herbenů „vyslovalo jméno Masaryk, tak se chodilo po špičkách“.⁶ Tehdejší profesor c. k. českého gymnázia na Smíchově a docent Filosofické fakulty Karlo-Ferdinandovy university František Drtina se oženil s učitelkou Olgou Foustkovou po několikaleté známosti 27. února 1897 v chrámu sv. Ludmily na Královských Vinohradech. O rok později se jim 12. března 1898 narodila dcera Olga, po dalších dvou letech se pak po velmi komplikovaném porodu narodil i syn Prokop.

Olga Drtinová měla silně vyvinuté umělecké cítění. Vybuodovala velkou folkloristickou sbírku, zvláště slováckých výšivek, a byla velice zaujata pro výtvarné

⁵ O osobnosti prof. Františka Drtiny nejobsáhleji pojednává jeho vnučka Sylva SOUČKOVÁ, *František Drtina filozof, pedagog a politik v korespondenci a vzpomínkách (1861–1925)*. Praha 2004. Jeho historickým významem ve vědě i politice se také soustavně a dlouhodobě zabývá Josef Cach, viz např. Josef CACH, *František Drtina. Filozof, pedagog a reformátor školství, představitel kultury a státník*. Pardubice 2003; Josef CACH, *Univerzitní profesor a státník František Drtina – postava kultury a vědy: Památce Prokopa Drtiny, syna F. Drtiny, a památce T. G. Masaryka, učitele F. Drtiny*. In: *Podbrdsko*, roč. V, 1998, s. 138–147. Dále též Jaroslava PEŠKOVÁ, *František Drtina 1861–1925*. Praha 1991.

umění. Byla členkou Mánesa a Umělecké besedy. Sama také poměrně pěkně kreslila. Velice ráda hrála na klavír a učila se též zpěvu. Podle Prokopa Drtiny měla velmi příjemný, sytý soprán, či spíše mezzosoprán. Byla členkou Spolku pro komorní hudbu a stálou abonentkou České filharmonie. Stála také u zrodu Spolku pro pěstování písně, jehož pak byla až do své smrti nepřetržitou předsedkyní. Lásku k hudbě přenášela i na své děti, které se od útlého dětství učily hře na klavír v tehdy prestižní klavírní škole profesora Adolfa Mikeše. Projevovala silnou náklonnost k hudebnímu skladateli Josefu Sukovi, který jí dokonce věnoval několik svých skladeb.

Ve smíchovském bytě svých rodičů Prokop Drtina zažil svícení petrolejovými lampami a svíčkami, teprve kolem osmého roku jeho života byla do jejich domu zavedena elektřina. Dům měl vodovod jen pro užitkovou vodu, pro pitnou se chodilo před dům, kde stála na chodníku pumpa. Malý Prokop chodíval velice rád pro vodu s jejich služebnými, neboť *„to seběhnutí do ulice bylo dobrodružstvím, jež stálo za to“*.⁷ Později nahradil starou pumpu automatický hydrant, který nevyžadoval namáhavé pumpování. To pak již chodil často pro vodu sám a představovalo to jednu z jeho malých domácích povinností.

Jako malé dítě pozoroval Prokop Drtina s velkým zájmem rušný život, který se v té době odehrával na Smíchově a na Hořejším nábřeží. Vzhledem k životu u řeky se považoval za „hocha od vody“. Ze své lásky k Vltavě se vyznal i ve svých vzpomínkách: *„Myslím, že ten, kdo nežil delší dobu trvale u velké, splavné řeky, nemá ani přibližně správné představy o tom, jak bohatý, rušný, stále se měnící život to je. Na řece se stále něco děje. Alespoň na život na Vltavě nad novoměstským jezem v Praze, a zejména mezi Palackého a železničním mostem, skýtal velice rozmanitý a pestrý obraz. To nejsou jen téměř neustále plující parníky po i proti proudu, to je ještě celá řada jiných plavidel i jiných poříčních zařízení, která oživují její hladinu. Před našimi okny během kterékoli doby denní se na Vltavě stále něco dělo a vždy něco upoutávalo divákovu pozornost.“*⁸

V době Drtinova dětství byl nejosobitějším zvukem Hořejšího nábřeží plácavý klapot lopatek kolesových říčních parníků plujících po Vltavě. Prokop Drtina se jako

⁶ Prokop DRTINA, *Československo můj osud. Kniha života českého demokrata 20. století*. Svazek první. Kniha 1. Přes Mnichov do emigrace. Praha 1992, s. 16.

⁷ P. DRTINA, *Vzpomínky z dětství*, s. 7.

⁸ Tamtéž, s. 119.

dítě dokonce naučil podle zvuku rozeznávat jednotlivé parníky, ať už se jednalo o „Vyšehrad“, „Primátora Dittricha“, „Smíchov“ či „Františka Josefa I.“. Malého Drtinu také bavilo sledovat zvláštní vozy tažené těžkými pivovarskými koňmi, které rozvážely sudy s pivem Smíchovského akciového pivovaru. Dopravní ruch na Smíchově zvyšovaly také vozy s uhlím, které distribuovaly uhlí ze skladů uhelných firem u smíchovského nádraží do celé Prahy. K vltavským břehům pak zajížděly vozy v létě pro písek z říční náplavy a v zimě pro led. Drtina po mnoha letech vzpomínal, jak jako kluk s oblibou sledoval „*všechn ten živý, hlučný ruch na náplavce, který i v této době inspiroval i více našich malířů, aby jej zvěčnili*“.⁹

Prokop Drtina také rád pozoroval vltavské veslaře, přímo před domem na Hořejším nábřeží měl totiž svoji loděnici veslařský klub „Blesk“, hned vedle smíchovské plovárny. Z Drtiny vyrostl velký fanoušek tohoto klubu při všech veslařských závodech. Později se dokonce sám stal členem „Blesku“ a začal veslovat na jeho lodích. Velkou konkurencí „Blesku“ byl veslařský klub „Slavie“, který měl svoji loděnici hned pod Palackého mostem. V zimním období chodil Prokop Drtina s oblibou bruslit na Vltavě, nejčastěji na kluziště „Blesku“ nebo plochu u Palackého mostu. Ruch na kluzištích upoutával dětskou pozornost. Obvykle tam vyhrával flašinetář, jehož hudba pronikala i za zavřenými okny do bytu na nábřeží. Na kluzišti se mezi bruslaři motali prodavači horkých párků a kaštanů, prodavači kandovaného ovoce na dřevěných špejlích a Podskaláci vozící zákaznicky na sedačkových saních. Teprve v dospělosti se stal Drtina vyznavačem lyžování, které tak vystřídalo jeho lásku k bruslení.

Prokop Drtina se stal školákem později, než bylo obvyklé. Rodiče jej začali posílat do školy až od třetí třídy obecné školy, když mu bylo osm let. Drtinova matka se totiž rozhodla učit Prokopa i jeho sestru Olgu z látky první a druhé třídy sama doma. Na konci každého školního roku ovšem obě děti musely absolvovat přezkoušení na místně příslušné škole. Vstup do školy byl v případě Prokopa Drtiny a jeho sestry nakonec spojen nejen s opožděným zahájením pravidelné školní docházky, ale také s významnou duchovní změnou. Jejich matka totiž tehdy spolu se svými dětmi změnila konfesi a přestoupila od katolictví do Evangelické církve reformované.

Vychovatelská role maminky byla mnohem zřetelnější než otcova, který se o přímou výchovu svých dětí až do konce obecné školy téměř vůbec nestaral. Bylo to

⁹ Tamtéž, s. 114.

z velké části dáno jeho všestrannou veřejnou činností, která způsobovala jeho soustavnou zaneprázdněnost. Když působil jako poslanec Říšské rady ve Vídni, vracel se pochopitelně domů k rodině jen na víkendy. Navíc se v té době zcela nevyvázal ani ze své povinnosti přednášet na pražské universitě. Přednášky absolvoval vždy v sobotu večer a v pondělí ráno před svým odjezdem do Vídně. Určitá změna nastala teprve po volbách v červnu 1911, ve kterých František Drtina neobhájil svůj poslanecký mandát a mohl se tak opět více věnovat rodině i své vědecké činnosti. Začátkem ledna 1912 byl sice Drtina opět postaven jako kandidát do doplňovacích parlamentních voleb, ale ani tentokrát neuspěl.

Díky tomuto otcovu zaneprázdnění to byla maminka, kdo požíval u dětí velké authority. Oba sourozenci jí dokonce vykali, ačkoliv tatínkovi tykali. Její vliv na Prokopa a Olgu byl v jejich dětství naprosto rozhodující. Věnovala se jim „s velikou a neutuchající láskou a něžností, ale též cílevědomou důsledností a často nemalou přísností“. Prokop Drtina si ve svých pozdějších vzpomínkách jen posteskl, že v jeho případě maminka „používala poněkud přebytně metly nebo rákosky“. ¹⁰ Na tatínka si z té doby uchoval Prokop Drtina jen mlhavé vzpomínky, jak otec seděl a pracoval u psacího stolu, a jak si malí sourozenci hráli u jeho nohou pod stolem ve volné výplni mezi zásuvkami.

V době, kdy začal Prokop Drtina navštěvovat obecnou školu, stal se jeho otec poslancem Říšské rady ve Vídni a dosavadní byt tak přestal vyhovovat jeho novému společenskému postavení. Drtinovi sice uvažovali o stěhování, ale nakonec zůstali v původním bydlišti na Hořejším nábřeží na Smíchově. Prokopovu otcovi se totiž podařilo najmout celé třetí patro v jejich činžovním domě. Po provedené adaptaci se tak nakonec původní byt rozšířil o další čtyři pokoje. Pokoj Prokopovy matky byl nově vybaven nábytkem podle návrhu architekta Josefa Gočára.

Neživější vzpomínky z dětství měl Prokop Drtina spojené s Hněvšínem ve středočeském Povltaví, kde stál otcův rodný dům a odkud pocházel jeho rod. Rodinná historie Drtinů byla s touto obcí trvale spojena od třicátých let 19. století, kdy se tam přišel Prokopův pradědeček Jan Drtina původně pocházející ze Senešnice v údolí Kocáby. Tento významný předek se zasloužil o velký rozkvět hněvšínského rodinného statku, který se během necelých třiceti let jeho hospodaření stal největším ve vesnici.

¹⁰ Tamtéž, s. 17–19.

Podnikavý Jan Drtina tam totiž zaváděl různé pokrokové metody a výrazně tak zvyšoval produktivitu své zemědělské výroby. Dokonce také začal obchodně podnikat ve finanční oblasti, poskytoval ze svých peněžních prostředků úvěry ostatním sedlákům. Právě jeho vliv a prostředky napomohly k tomu, že začal Prokopův otec František Drtina studovat a zahájil tak cestu ke své významné akademické kariéře. Jan Drtina mu financoval dokonce i jeho studia v Paříži a Berlíně. V době Prokopova dětství hospodařil již na hněvšínském statku jeho strýc Antonín Drtina s tetou Albínou. Prokopův dědeček s babičkou se již dříve přestěhovali na statek v Čími, který patřil jeho další tetě Josefě Dvořákové¹¹.

Celá rodina Prokopa Drtiny zajížděla do Hněvšína velice často, nejdelší čas tam trávili během letních prázdnin. Obvykle putovali parníkem ze smíchovského nábreží do Štěchovic a odtud pak koňským kočárem nebo pěšky do Hněvšína. Tam hledal Prokopův otec klid a odpočinek, právě tam se nacházelo jediné místo, kde nebyl od své rodiny odtrhován různými povinnostmi. V Hněvšíně se skutečně sešel celý rodinný kruh v době jídla u jednoho stolu. Prokop Drtina si také právě z Hněvšína uchoval vzpomínky na to, jak mu tatínek zpíval před spaním své oblíbené české lidové písně. Tam si také otec našel čas na procházky se svými dětmi do lesa. V Hněvšíně se také setkávalo celé rozvětvené příbuzenstvo, přičemž František Drtina byl uznávanou hlavou Drtinovy rodiny, která dbala o skutečnou rodinnou pospolitost. Ačkoliv byl Prokop Drtina městským dítětem, díky dlouhým pobytům v Hněvšíně důkladně poznal i život na vesnici a v přírodě.

Dalším prostředím spojeným s raným dětstvím byla pro Prokopa Drtinu domácnost u Herbenů v Jungmannově ulici v Praze v domě nakladatele Eduarda Beauforta, kde ve stejném patře sídlila i administrace a redakce časopisu *Čas*. Později se Herbenovi přestěhovali do Štěpánské ulice. Malý Prokop často trávil u Herbenů se sestrou a matkou celé odpoledne, mnohdy tam Drtinovi chodili i na oběd o nedělích a svátcích. Po obědě obvykle následovalo pro děti velké loutkové divadlo, které obstarávali zejména starší Herbenovi chlapi Prokop a Jiří. Představením přihlížela

¹¹ Teta Josefa Dvořáková, sestra Františka Drtiny, trpěla po svém ovdovění vážnou duševní chorobou (údajně paranoiou) a žila proto v ústavu pro choromyslné v Kateřinkách. Po částečném uzdravení byla z ústavu propuštěna až během první světové války. Měla syna Oldřicha a tři dcery Boženu, Marii a Zdenku. Po smrti dědečka a babičky převzal v roce 1906 vedení hospodářství velkého čímského statku sedmnáctiletý Oldřich Dvořák. Nejprve mu byl nápomocen jeho poručník Antonín Drtina z Hněvšína, ale

početná dětská společnost, do níž patřili i bratřenci Foustkovi, děti profesora Jaroslava Vlčka či potomci nakladatele Eduarda Beauforta. Prokop Drtina se nejvíce kamarádil se svým bratrancem Ivanem Herbenem, který byl dokonce stejně starý jako on sám. Ve svých vzpomínkách ho označoval za svého „nejmilejšího druha od nejranějšího dětství“.¹² Ivan Herben, zvaný „Iva“, byl pro něj téměř jako vlastní bratr.

Ačkoliv Drtinovi bydleli vlastně na tehdejších pražském předměstí, žil malý Prokop od počátku v prostředí elity české společnosti. Již od dětství tak na něj působily vlivy, jež ho předurčovaly k tomu, aby se ve své dospělosti zapojil do veřejného života. Rodiče jej vychovávali k úctě k demokratickým ideálům a lásce k vlasti, pěstovali v něm intenzivní zájem o politiku a věci veřejné. Záslouhou svého otce poznal Drtina již ve svém dětství celou plejádu významných osobností českého kulturního a vědeckého života.

Zejména Hněvšín se stal místem setkávání české inteligence a kulturní elity národa. Za profesorem Františkem Drtinou tam vedle Herbenů zajížděli například Tomáš Garrigue Masaryk, Karel Baxa, Ladislav Syllaba, Alois Jirásek, Přemysl Šámal, Josef Svatopluk Machar, Jaroslav Kvapil, Teréza Nováková a její syn Arne Novák či Jan Laichter, který byl od počátku nakladatelem Drtinova vědeckého díla. Velkým rodinným přítelem, který často navštěvoval Drtinovy v Hněvšíně, byl hudební skladatel Josef Suk, rodák z nedalekých Křečovic. K Drtinům však přicházeli i další významní hudebníci, patřili mezi ně zejména členové Českého kvarteta Karel Hofmann, Hanuš Wihan, Jiří Herold a Ladislav Zelenka, klavírní virtuózy Jan Heřman, Václav Štěpán a Roman Veselý nebo dirigent Václav Talich. Několikrát se tak stalo, že „*Hněvšín při odpolední černé kávě nebo při svačině měl i malý koncert, který by mu leckteré město mohlo závidět, když k našemu pianinu, jež stálo v tatínkově pracovně, zasedl pan Suk s Romanem Veselým a zahráli čtyřručně některou Dvořákovu Legendu nebo Slovanský tanec, a když shromáždění obyvatelé domu, dolejší i hořejší i jejich hosté vyslechli některý Moravský dvojzpěv v podání dvou renomovaných koncertních zpěvaček, paní Magdy Šantrůčkové – Dvořákové a paní Boženy Elšlégrové – Puklové*“.¹³ Prokop Drtina

brzy se již svou samostatnou pílí vypracoval na jednoho z nejlepších a nejmodernějších sedláků v celém kraji.

¹² P. DRTINA, *Vzpomínky z dětství*, s. 58.

¹³ Tamtéž, s. 211.

se tak již v dětství stal velkým milovníkem hudby, která pak pro něj byla po celý život velkým koníčkem. Naučil se hrát na klavír a na kytaru.

Také v Praze se malý Prokop díky svému významnému otci seznámil s řadou důležitých osobností. Jejich smíchovský byt navštěvovali redaktor a kritik Jindřich Vodák, historikové Josef Goll a Josef Šusta, filosof a pedagog František Čáda, literární historik Václav Tille či filosof a přírodovědec Emanuel Rádl. František Drtina k sobě zval i řadu vědeckých osobností z celé Evropy. Byli to především pedagogové a filosofové Paul Barth z lipské university, Władysław Mieczysław Kozłowski z poznaňské university, Albert Bazala ze Záhřebu či Louis Eisenmann ze Sorbonny. Sám Prokop Drtina později poznamenal: *„Že to nebylo jen tak samo od sebe, z ničeho nic, že mně připadl úděl stát v centru věci, když bylo nejhůř, ale že to byl z velké míry logický vývoj, že tomu předcházela bezděčná, nezamýšlená příprava už v mém dětství. Prostředí, v němž jsem se narodil a v němž jsem vyrůstal, bylo živnou půdou pozdější připravenosti k účasti na veřejné akci, když doba volala.“*¹⁴

Již za první světové války se dostal do přímého kontaktu se zákulisím vysoké politiky. Vzhledem k tehdejší minimální konspiraci byl totiž svědkem setkávání svého otce a strýce s jejich spolupracovníky z odbojové organizace Maffie. Při této příležitosti se také v roce 1915 poprvé potkal s osobností, jež v jeho dalším životě sehrála ústřední roli, Edvardem Benešem. V rámci utajení před služebnictvem otec Prokopa pověřil, aby dr. Beneše sám uvedl do pracovny a nikde o tom pak nemluvil. Na mladého Drtinu učinila tato Benešova návštěva ohromný dojem, ještě umocněný spikleneckým romantismem daného okamžiku.¹⁵ Otec tehdy rovněž navázal úzké kontakty s Aloisem Rašínem, s jehož synem Ladislavem se mladý Prokop velmi spřátelil.

Po dokončení obecné školy ve Vltavské ulici nastoupil Prokop Drtina na smíchovské reálné gymnázium, kde kdysi vyučoval jeho otec a kde zároveň s ním studovalo několik dalších v budoucnu významných postav – Ivan Sekanina, Jan Šverma a Zdeněk Mejstřík. O svých středoškolských studiích po mnoha letech poznamenal: *„Nebyl jsem špatným studentem, ale nebyl jsem také studentem dosti pilným a soustavným...“*¹⁶ V kvintě byl zařazen do Jungwehru, přípravy budoucích vojáků, a tak

¹⁴ Archiv Národního muzea (dále jen ANM), f. P. Drtina, k. 3, a. č. 147, P. Drtina: *Úvodem* (rukopis paměti, b. d.).

¹⁵ P. DRTINA, Prokop: *Československo můj osud*, I/1, s. 197–198.

¹⁶ Tamtéž, s. 25.

na něj poprvé dolehla hrozba, že by mohl být v brzké budoucnosti povolán na frontu do světové války. V lednu 1918 však jeho otec s pomocí prof. Syllaby a dr. Horníčka zařídil, že při tehdejší odvodu nebyl uznán za schopného vojenské služby.

U zrodu republiky

Nastupující generace Prokopa Drtiny cítila, že se pomalu hroutí starý režim a objevuje se příslib převratných změn, chtěla se proto podle toho sama projevit. Starší pražští studenti se rozhodli zúčastnit oslav 1. máje 1918. Účast jim byla předem zakázána, a tak se usnesli nejít ten den do školy. Tehdejší oktáván Zdeněk Peška svolal do svého gymnázia v Křemencově ulici zástupce nejvyšších tříd všech pražských středních škol, aby se společně domluvili na prvomájové manifestaci. Smíchovské reálné gymnázium zastupoval na této poradě vedle oktávána Jiřího Krále i septimán Prokop Drtina. Smíchovští studenti ze strachu z následků nakonec porušili dohodu a ráno 1. května poslušně přišli do školy. Drtina však o přestávce promluvil před svými spolužáky a přiměl je k tomu, že v deset hodin školu opustili. Manifestační pochod studentů již nestihli, ale zúčastnili se aspoň tábora lidu na Střeleckém ostrově. Dne 1. května 1918 se tak Drtinovi podle jeho vlastních slov podařil „první aktivní politický čin“.¹⁷

Když nastal historický den 28. října 1918, zúčastnil se Drtina se svým bratrancem Ivanem Herbenem velké protirakouské demonstrace na Václavském náměstí a stal se tak přímým svědkem vyhlášení samostatnosti Československa.¹⁸ Jako aktivní skaut (zásluhou otce byl skautem spolu se svou sestrou již od roku 1916) se dal okamžitě do služeb Národnímu výboru, pro který následně plnil kurýrní a strážní službu. Jeho skautský předseda Karel Domorázek ho pověřil, aby zajel za dr. Josefem Scheinerem a dal se mu k dispozici. Celý den pak se Scheinerem popojížděli po různých místech – byli např. ve vojenských pekárnách v Dejvicích a na zemském vojenském velitelství na Malé Straně. V noci držel strážní službu v Obecním domě, v sídle předsednictva Národního výboru. Asi ve dvě hodiny v noci byl poslán jako kurýr opět za dr. Scheinerem, aby ho vzbudil a předal mu zprávu o pokusu gen. Zanantonioho postavit se na odpor pražskému povstání.

¹⁷ Tamtéž, s. 21.

¹⁸ Nejpodrobnější líčení Drtinovy účasti na převratu v roce 1918 viz ANM, f. P. Drtina, k. 2, a. č. 142, P. Drtina: *Skauti ve službách Národního výboru 1918*, rkp. 1968. Srov. též Prokop DRTINA, *Byl jsem při tom*. In: *Svobodné slovo*, 21. 12. 1968 (výstřižek – ANM, f. P. Drtina, k. 2, a. č. 142).

Když se Národní výbor přestěhoval do Harrachova paláce v Jindřišské ulici, usídlila se skautská služba v tamní vrátnici. Drtina se svými kamarády tu byli v pohotovosti ve dne v noci. Kontrolovali vstup do budovy, přijímali a vypravovali poštu Národního výboru, třídili poštu podle obsahu, obstarávali nákupy, přijímali návštěvy a rozhodovali, kterou pustí dovnitř. Činnost, již mladí skauti prováděli, byla velmi důležitá a náročná. Nejlépe to charakterizoval dr. František Stašek, který jim tehdy řekl: „*Pamatujte si, chlapci, že práci, kterou teď konáte, budou za krátký čas dělat ministerští radové!*“¹⁹ Skauti a sokolové dostali v prvním týdnu nového státu také za úkol odzbrojit a eskortovat na nádraží rumunský pluk, který sídlil v kasárnách v Karmelitské ulici na Malé Straně. Drtina si uchoval vzpomínku, jak jim Rumuni „*skládali k nohám své zbraně jak beránci,*“ ačkoliv skauti měli jen holé ruce.²⁰

Ve skautském stejnokroji se Prokop Drtina osobně zúčastnil 14. listopadu 1918 i zahajovacího zasedání Revolučního národního shromáždění, na němž byl T. G. Masaryk zvolen prezidentem republiky. Poslancem tohoto prozatímního parlamentu byl jmenován i Prokopův otec František Drtina, který tam byl delegován jako zástupce České státoprávní demokracie, Hned následující den se však stal státním tajemníkem právě zřízeného ministerstva školství a národní osvěty. Zamýšlená funkce ale neměla zatím žádný právní základ, a tak byl formálně ustaven pouze vedoucím odborovým přednostou tohoto ministerstva.²¹ Ministrem školství a národní osvěty byl jmenován sociálně demokratický poslanec Gustav Habrman. Funkce „státního tajemníka“ profesoru Drtinovi připadla vzhledem k jeho zásluhám a obrovské kvalifikaci v oblasti školství. Osoba ministra však byla určena podle politického klíče, byť možná František Drtina – i vzhledem ke svému úzkému styku s prezidentem Masarykem – očekával, že ministerské křeslo připadne jemu samotnému. Po ustanovení první vlády republiky v čele s Karlem Kramářem se postupně revoluční poměry začaly uklidňovat. V době revoluce byly školy uzavřeny, teprve nyní se učení znovu obnovovalo. Prokop Drtina a další středoškoláci ovšem vykonávali svou strážní službu dál, byť méně intenzivně.

Za své služby státu byli pak skauti odměněni 21. prosince 1918 pořadatelským úkolem na nádraží při příjezdu prezidenta do vlasti. Prokop Drtina a Ivan Herben tehdy stáli na stráži přímo u vchodu do oficiálního salonku, před nímž zastavil prezidentův

¹⁹ ANM, f. P. Drtina, k. 2, a. č. 142, P. Drtina: *Skauti ve službách Národního výboru 1918*, rkp. 1968, s. 4.

²⁰ Tamtéž, s. 5.

²¹ S. SOUČKOVÁ, *František Drtina*, s. 119.

salonní vůz. Díky svému otci se pak druhý den Prokop Drtina stal i svědkem prvního vystoupení T. G. Masaryka v Národním shromáždění. Osobně prožitá revoluce a první dny nového státu zanechaly na Drtinovi trvalou stopu. Po celý život se cítil bytostně spojen s osudem Masarykovy Republiky československé a považoval za své poslání jí sloužit.²²

Studentská léta a počátky profesní dráhy

V závěru svých středoškolských studií se Drtina začal aktivně podílet na studentském hnutí. Byl přítomen na jednáních, kde se středoškolští studenti dohadovali o možnosti založení vlastní organizace. Drtina osobně prosazoval jen vytvoření středoškolské sekce, která by byla připojena k vysokoškolskému studentskému svazu. Z toho důvodu se také zúčastnil schůze zástupců vysokoškolských studentů v pražské Lucerně. Při této příležitosti se seznámil s některými svými budoucími přáteli, zejména Václavem Havlem a Vlastimilem Klímou. Když se v lednu 1919 konal sjezd studentských delegátů středních škol v budově reálného gymnázia na Vinohradech, Drtina tam patřil mezi hlavní zastánce plánu integrace s vysokoškolským svazem. Během jednání se však brzy ukázalo, že tato koncepce nemá šanci získat většinu studentských zástupců, a tak Drtina nakonec založení samostatného středoškolského svazu akceptoval. Vzhledem k významu tohoto kroku dokonce prosadil, aby toto rozhodnutí bylo přijato jednomyslně, takřikajíc manifestačně. V roce 1919 tak vznikl Svaz středoškolského studentstva, který však existoval jen zhruba tři roky.²³

Po té, co Prokop Drtina složil v roce 1919 na smíchovském reálném gymnáziu maturitu, rozhodl se přihlásit na Právnickou fakultu University Karlovy. Velkou roli v tomto výběru sehrál jeho zájem o politiku a dějiny. Původně také uvažoval o studiu historie, ovšem sám později přiznal, že ho lepší hmotné vyhlídky přiměly k výběru právnické fakulty. Vedle Drtiny se na práva vydal i jeho přítel Ladislav Rašín.

Drtina během studií sebekriticky uznal, že není zrozen pro vědeckou dráhu, a svou budoucnost spatřoval v roli praktického právníka.²⁴ Ze seznamu přednášek, které navštěvoval, vyplývá, že svůj největší zájem soustředil na různé aspekty právních dějin. Po absolvování dějin práva v českých zemích docházel po celý zbytek studia do

²² Vzpomínky na revoluční události z roku 1918 uveřejnil Drtina i v tisku. Viz P. DRTINA, *Byl jsem při tom*.

²³ ANM, f. P. Drtina, k. 5, a. č. 260, záznamy o činnosti delegátské.

²⁴ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 25.

semináře českého práva prof. Jana Kaprase. Tam také napsal svou první vědeckou práci *Ordo iudicii terrae*, která byla sice uveřejněna v časopise *Všehrd*, ale její autor sám ji označil za „velmi slabou vědeckou kompilaci“.²⁵ Vedle toho se účastnil např. přednášek prof. Karla Kadlece o slovanských dějinách práva. Druhou oblast Drtinova studijního zájmu představovalo národohospodářství a politická ekonomie. Pravidelně se zapisoval do semináře prof. Cyrila Horáčka a prof. Josefa Grubera, v němž vytvořil další písemnou práci, tentokrát o kontribučních fonděch. V zimním semestru 1920–1921 Drtina patřil mezi posluchače přednášky Edvarda Beneše „Idea československého státu“.²⁶ Ani na vysoké škole se Drtina nevyhýbal veřejnému studentskému životu. Zapojil se například do svépomocné stavby studentské kolonie na Letné. Krátký čas byl navíc jednatelem Svazu československého studentstva.

I jako vysokoškolák pokračoval Drtina ve své aktivní účasti ve skautském hnutí. V letech 1919–1922 byl vedoucím nejstaršího českého oddílu, proslulé pražské Dvojky.²⁷ Na jeden rok se stal dokonce sborovým vůdcem čtvrtého sboru skautů. V roce 1920 se podílel jako skaut na humanitární výpravě Červeného kříže na Podkarpatské Rusi. Na svůj starý oddíl nezapomněl ani v dospělosti, ještě i po druhé světové válce docházel na občasná setkání prvních junáků a průkopníků českého skautingu.

Když byl Prokop Drtina 14. prosince 1923 promován doktorem práv²⁸, začal si hledat své první zaměstnání. Rozmýšlel se tehdy mezi advokací a státní službou. Nakonec díky vlivu svého otce a pomoci rodinného přítele dr. Přemysla Šámala získal místo u České finanční prokuratury v Praze, kam nastoupil 1. února 1924 jako provizorní konceptní adjunkt. Vzhledem k tomu, že byl při odvodu v roce 1920 zdravotně plně uschopněn, musel Drtina 1. října 1924 nastoupit prezenční vojenskou službu u 46. pěšího pluku v Chomutově, odkud byl o devět dní později převelen k 151. dělostřeleckému pluku v Praze. Tam se dokonce sešel s Ivanem Herbenem, který velel

²⁵ V této souvislosti vzpomínal P. Drtina na Františka Čádu, který jako šéfredaktor *Všehrd* shovívavě přijímal k publikaci jeho „nesmělé a málo hodnotné pokusy o vědeckou činnost“. Čáda také Drtinovi v jeho práci přispěl nejednou cennou radou. Viz P. DRTINA, *Vzpomínky z dětství*, s. 149.

²⁶ Tamtéž; seznam přednášek P. Drtiny viz AUK, *Fakulta právnická. Právnická řádění A-J. 1919-1923*.

²⁷ Dvojka je nejstarší skautský oddíl v naší zemi, který vznikl v roce 1913 spojením družin Kamzíků a Jelenů. Nejznámějším z Drtinových následovníků byl spisovatel Jaroslav Foglar, který Dvojku vedl rekordních 60 roků, v letech 1927–1987. K historii pražské Dvojky více na internetové adrese <http://www.dvojka.cz/hobr/historie.php>

²⁸ Jednotlivé rigorózní zkoušky vykonal s výsledkem „dobrý“ 23. 6. 1921, 25. 6. 1923 a 10. 12. 1923. Jeho promotorem při promoci byl prof. Miloslav Stieber. Viz AUK, *Matrika doktorů V.*, s. 2285–2286. Srov. Archiv Kanceláře prezidenta republiky (dále jen AKPR), Pers. spis P. Drtiny, č. 427/30.

jeho baterii. Již 29. března 1925 byl v hodnosti svobodníka propuštěn „na trvalou dovolenou jako přebytečný“.²⁹

Pozice Prokopova otce Františka Drtiny na ministerstvu školství a národní osvěty během let 1919 – 1920 postupně slábla, a to i přes jeho nesporné zásluhy o reformu a rozvoj československého školství. Řadu svých reformních myšlenek nebyl schopen nakonec v praxi prosadit a neustále se potýkal s různými nejen byrokratickými, ale i politickými nástrahami. František Drtina prožíval stále silnější rozčarování z politického dění. Projevovalo se to výrazně na jeho zhoršujícím se psychickém stavu. Sylva Součková se pokusila vystihnout jeho tehdejší rozpoložení: „*Vřava politická, která ho obklopovala, ho zcela určitě těžce zklamala; jako filosof a pedagog v tom úporném politickém boji viděl jakousi antikulturu, ničení svých etických ideálů humanity. Jestliže se kdysi dal přemluvit k politice, dnes toho asi velmi litoval. Celou situaci chápal jako svou osobní porážku, uvědomoval si, jak křehká je ta nádoba lidská, kterou chtěl přetvářet. Jako vědec byl zvyklý na skutečnou akademickou svobodu, říkat plnou pravdu i více, svůj život si pracovně nepředstavoval usměrňován byrokracií státního aparátu a politikařením. O svých niterných bolestech dlouho nikomu nic neříkal a pracoval. A zatímco všichni ostatní chodili k němu pro rady, útěchu a pomoc, stáhl se do sebe a mlčel.*“³⁰

Když byla v září 1920 nahrazena vláda Vlastimila Tusara úřednickou vládou Jana Černého, stal se novým ministrem školství a národní osvěty historik Josef Šusta. Toho pak při další změně vládního kabinetu v září 1921 ve funkci nahradil Vavro Šrobár. Ačkoliv měl sám František Drtina bezpochyby určité ambice a vlastně i ideální kvalifikaci na tuto pozici již v roce 1918, i tentokrát se s ním pro takovou funkci nepočítalo. Žádné významnější jmenování pro něj nezbylo, a tak se rozhodl na sklonku roku 1920 ze státního aparátu odejít. Podle názoru jeho vnučky Sylvy Součkové neodcházela lehce: „*Celkovou atmosférou byl zklamán, Masarykem se cítil zrazen, domníval se, že už je nepotřebný.*“³¹ Na krátký čas se vrátil zpět k vědě. Dne 14. září 1921 byl opět jmenován řádným profesorem filosofie a pedagogiky na Filosofické fakultě University Karlovy. Jeho učební povinnosti se však velice záhy ze zdravotních

²⁹ AKPR, Pers. spis P. Drtiny, kmenový list. Drtina pak ještě vykonal tři cvičení ve zbrani v letech 1927, 1928 a 1929. Poslední, čtvrté cvičení mu bylo prominuto z důvodu jeho služebních povinností u KPR. Viz též AKPR, Pers. spis P. Drtiny, č. 229/31, 586/31, O 289/33.

³⁰ S. SOUČKOVÁ, *František Drtina*, s. 135.

³¹ Sylva SOUČKOVÁ, *Psáno osudem a politikou*. Praha 2002, s. 22.

důvodů výrazně zmenšily. Následně mu byla dokonce poskytnuta z důvodu nemoci úplná dovolená se zachováním všech služebních výhod. František Drtina trpěl těžkou arteriosklerózou, především však propadl vážné psychické nemoci. Potýkal se s těžkou psychickou depresí a melancholií. Jeho rodina si tuto jeho nemoc vykládala jako následek jeho odchodu z ministerstva školství a národní osvěty, s nímž se nebyl schopen smířit.

František Drtina v důsledku zdravotních komplikací nakonec 14. ledna 1925 zemřel. Byl uspořádán velkolepý pohřeb, při kterém šel mohutný průvod od Národního muzea až k Olšanským hřbitovům. Významnému učenci se přišla poklonit řada čelných politických představitelů, jako např. prezidentův kancléř Přemysl Šámal, ministr Gustav Habrman, vyslanec Václav Girska či poslanec Karel Kramář. Nad rakví promluvil Drtinův kolega a blízký spolupracovník z pražské university profesor František Krejčí. Pohřbu se až do poslední chvíle zúčastnil také Edvard Beneš, kterému pak 22. ledna 1925 za jeho účast písemně poděkoval Prokop Drtina. Aniž to tehdy sám tušil, svým dopisem jako by předpověděl, kam se bude jeho životní cesta v budoucnu ubírat: *„Nestačí a neuspokojí mě psát Vám, pane ministře, o vděčnosti k Vám a o lásce a úctě, kterou ve mně právě tatínek vzbudil. Ale zatím mně nic jiného nezbyvá nežli doufat, že Osud mně dopřeje jednou prokázati Vám i milostivé paní svoji vděčnost i skutky...“*³²

Po návratu do civilního života na jaře 1925 pokračoval Prokop Drtina v práci na finanční prokuratuře jako provizorní konceptní adjunkt. Koncem roku 1926 uspěl u odborné fiskální zkoušky, a tak mohl být 1. srpna 1927 povýšen do funkce komisaře finanční prokuratury v šesté platové stupnici. V listopadu 1928 si Drtina udělal i advokátské zkoušky u Vrchního zemského soudu, zůstal však již ve státní službě a advokacii se nikdy nevěnoval.³³

Členem Národní strany práce

Politicky patřil Drtina v první polovině dvacátých let k příznivcům národně demokratické strany³⁴, která se však začala pod vlivem Karla Kramáře posouvat výrazně doprava. Část národních demokratů, jež se ztotožňovala spíše s Masarykovou politickou linií, tak ztrácela vliv na stranickou linii a vše nasvědčovalo počínajícímu rozkolu. Masarykovské křídlo ztrácelo naději na vnitřní reformu, a proto se začalo

³² Tamtéž, s. 10.

³³ AKPR, Pers. spis P. Drtiny, č. 427/30; osobní výkaz P. Drtiny.

zabývat úvahami o vytvoření nového politického subjektu.³⁵ Stejně pocity sdíleli i někteří voliči této politické strany. Prokop Drtina a jeho bratranec Ivan Herben cítili: „...naše místo není v národní demokracii, zejména když Masaryk nás nepřestával poučovat o tom, že vývoj jde doleva, a když nás ovívaly čerstvé větry levého myšlení celého světa“. Volání po nové politické formaci zesiloval i odpor k systému koaliční „Pětky“.³⁶ Na vznik nové strany začal již na jaře 1925 připravovat své čtenáře Ferdinand Peroutka, který vysvětloval, že místo pro tuto novou politickou skupinu by bylo „někde mezi levým křídlem národní demokracie a pravými křídly socialistických stran“.³⁷

Dne 15. září 1925 došlo z popudu Jaroslava Stránského k uveřejnění Programového prohlášení Národní strany práce, pod nějž se podepsalo mnoho významných českých intelektuálů té doby, například Ferdinand Peroutka, bratři Karel a Josef Čapkové, Fráňa Šrámek, Karel Zdeněk Klíma, Josef Kopta, Vilém Mathesius, Jaroslav Kallab či Václav Verunáč. Vznikla tak vytoužená nová strana, jejíž jádro tvořili původní levicově orientovaní národní demokraté. Předsedou strany se stal Jaroslav Stránský, členem výkonného výboru byl zvolen i Drtinův strýc Jan Herben. Ve stranickém programovém manifestu stálo: „*Národní strana práce vyrůstá z nespokojenosti všech, kdo věřili v čistší a opravdovější politický život, než jaký se u nás během sedmi let vyvinul. Nebudujeme tedy na nespokojenosti, ale na kladné touze ke spokojenosti.*“³⁸ Strana práce chtěla hledat rovnováhu mezi kapitálem a prací, prosazovat „*inteligentní a pokrokový socialismus*“.³⁹ Snažila se také působit ve prospěch nového rozvrstvení politických stran v Československu. Národní strana práce

³⁴ P. DRTINA, *Československo můj osud*, 1/1, s. 31.

³⁵ K tomu především Bohumil BRADÁČ, *Levá opozice v Československé národní demokracii a založení národní strany práce v roce 1925*, diplomová práce na FF UK. Praha 1958. Moravský zemský sjezd již v květnu 1924 schválil usnesení, navržené J. Stránským a K. Englišem, které odsuzovalo protihradní politiku pražského vedení národní demokracie. Viz Pavel MAREK a kol., *Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861–1998*. Olomouc 2000, s. 201. K vývoji Národní strany práce viz zejm. Tomáš DVOŘÁK, *Národní strana práce (1925–1930)*. In: Jiří MALÍŘ – Pavel MAREK a kol., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. I. díl: Období 1861–1938. Brno 2005, s. 617–628; P. KOSATÍK, *Ferdinand Peroutka*, s. 171–184.

³⁶ *Buřiči a tvůrci. Vzpomínky, úvahy, kus historie, životopisy. 1897–1947*. (Ed.) B. ŠANTRŮČEK. Praha 1947, s. 268.

³⁷ Pavel KOSATÍK, *Ferdinand Peroutka. Život v novinách (1895–1938)*. Praha – Litomyšl 2003, s. 172.

³⁸ Cit. dle P. MAREK a kol., *Přehled politického stranictví*, s. 211. T. Dvořák o této straně uveřejnil rozsáhlejší studii v časopise *Střední Evropa* (roč. 14, 1998, č. 76–78), jednalo se v podstatě o přepis jeho předchozí diplomové práce (FF UK Praha, 1997).

³⁹ *Buřiči a tvůrci*, s. 268.

se považovala především za mluvčího inteligence a úřednictva. Cítila velkou politickou spřízněnost s T. G. Masarykem a všeobecně byla chápána jako strana Hradu. Prezident podporoval Jaroslava Stránského v jeho politickém úsilí finančně a ve prospěch nové strany se snažil ovlivňovat i tisk.⁴⁰

Do nově vzniklé strany se okamžitě zapojil i Prokop Drtina se svým souputníkem Ivanem Herbenem. Takřka přes noc „*stáli oběma nohama uprostřed politického dění*“.⁴¹ Drtina nezůstal jen řadovým členem a – ačkoliv měl svá studia již dokončena – stal se předsedou studentského odboru Národní strany práce.⁴² O budoucnosti nové politické organizace se rozhodovalo hned 15. listopadu 1925 v parlamentních volbách. Byť tato strana nepostrádala velké sebevědomí a ambice ohledně své budoucí role v politickém životě země, získala jen 98 240 hlasů (1,38 %). Obsadila tak v politické soutěži až šestnácté místo a nedostala se vůbec do parlamentu. Podle názoru Jaroslava Stránského doplatili v tomto ohledu na rozdělení velké pražské volební župy na dva menší obvody, neboť v žádné z těchto nových žup nedosáhli potřebného volebního čísla, ačkoliv si právě od pražských voličů strana hodně slibovala.⁴³

Pro stranu práce znamenal volební krach zásadní neúspěch, který osudově ovlivnil její další vývoj. Nastalo postupné propadání do absolutní bezvýznamnosti, které brzdil jen veřejný vliv Stránského tiskového orgánu a trvajícím podpora od prezidenta Masaryka. Již od jara 1927 podnítilo živoření Národní strany práce úvahy o možnostech spojení s jinou politicky lépe etablovanou stranou, do kterých velmi živě zasahoval i Hrad.⁴⁴ Vedení strany práce se nakonec shodlo na tom, že je jejich program nejbližší politické linii představované národně socialistickou stranou a že právě tímto směrem by se měla ubírat politická budoucnost členů Národní strany práce. Ve volbách do zemských zastupitelstev v prosinci 1928 již dokonce někteří členové Národní strany

⁴⁰ Když Masaryk zjistil, že dr. Josef Schieszl napsal do týdeníku *Nová svoboda* článek proti straně práce, vyzval ho přes Šámala, aby v této věci dále nevystupoval. Viz P. MAREK a kol., *Přehled politického stranictví*, s. 209.

⁴¹ *Buřiči a tvůrci*, s. 264.

⁴² P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 31.

⁴³ Strana práce ovšem na druhou stranu oslovila zhruba čtvrtinu voličů národní demokracie a v některých moravských volebních krajích ji dokonce předstihla. P. MAREK a kol., *Přehled politického stranictví*, s. 210; *Buřiči a tvůrci*, s. 264; Antonín KLÍMEK, *Boj o Hrad 2. Kdo po Masarykovi? Vnitropolitický vývoj Československa 1926–1935 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*. Praha 1998, s. 33; František KLÁTIL, *Republika nad stranami. O vzniku a vývoji Československé strany národně socialistické (1897–1948)*. Praha 1992, s. 161.

⁴⁴ A. KLÍMEK, *Boj o Hrad 2*, s. 146–147.

práce figurovali na kandidátních listinách národních socialistů. Vedení strany také tehdy doporučilo hlasovat pro národně socialistickou stranu. Situace se pak opakovala i při parlamentních volbách v říjnu 1929.

Na sjezdu Národní strany práce 16. února 1930 v Obecním domě navrhl Jaroslav Stránský její likvidaci. Delegáti tento návrh vzhledem k bezvýznamnému postavení své strany na politické scéně okamžitě schválili.⁴⁵ Členům bylo při té příležitosti doporučeno, aby vstoupili do národně socialistické strany. Bylo tak pouze oficiálně ukončeno skomírání, jež strana prožívala již několik let. Řada původních členů již dříve stranu opustilo nebo své členství fakticky pozastavilo. Dokonce i předseda strany práce Jaroslav Stránský kandidoval ve volbách v říjnu 1929 pro jistotu na prvním místě národně socialistické kandidátky v Uherském Hradišti. Ivan Herben o tomto období později napsal: „*Jeden po druhém jsme si dále jasněji uvědomovali, že můžeme politicky vykonat víc ve straně velké a silné, ve straně vedené duchem nám tak blízkým.*“⁴⁶

Prokop Drtina opustil potápějící se loď strany práce již v roce 1928, kdy se stal členem Československé strany národně socialistické. Této druhé politické straně svého života pak ovšem zůstal věrný až do závěru své politické dráhy. Ve třicátých letech však zůstával spíše „matrikovým členem“ a ve straně aktivně nijak nevystupoval. Jako státní úředník se také záměrně nechtěl politickostranicky exponovat. V národně socialistické straně se v té době sblížil zejména s Antonínem Kinkalem, který byl předsedou jeho stranické organizace v Dejvicích. Ve skutečnosti se ovšem spolu znali déle, již ze strany práce.

Vznik debatního klubu Přítomnost

Mnohem trvalejší hodnotu než samotná Národní strana práce získal její debatní klub Přítomnost, který svým názvem odkazoval na název prestižního časopisu Ferdinanda Peroutky. Za jednoho z původců tohoto klubu lze považovat i Prokopa Drtinu, který patřil v roce 1926 mezi členy jeho přípravného výboru.⁴⁷ Klub Přítomnost vznikl na podzim 1926 a jeho původní zaměření bylo ryze společenské, organizoval zábavní a společenské večery v místnostech Národní kavárny s běžným literárně

⁴⁵ P. MAREK a kol., *Přehled politického stranictví*, s. 213; *Buřiči a tvůrci*, s. 265.

⁴⁶ *Buřiči a tvůrci*, s. 269

⁴⁷ Tento výbor tvořili vedle Prokopa Drtiny Jaroslav Drábek, H. Růžička a spisovatel Karel Josef Beneš. Pro přehled vývoje klubu viz *Klub Přítomnost. O úkolech klubu „Přítomnost“*. *Trochu z historie klubu. Seznam přednášek a debat od roku 1926 do roku 1933. Stanovy. Seznam členů*. Praha 1934.

hudebním programem. Již 2. února 1927 se tento klub na své valné hromadě oficiálně přetvořil v řádný spolek se stanovami a voleným vedením. Prokop Drtina se tehdy stal jeho jednatelem.⁴⁸

Klub se usídlil v přízemí hotelu de Saxe. Postupně se na jeho programu začala objevovat politicky závažná témata, která vytlačovala dosavadní literárně zábavnou náplň. Na přednášky pravidelně navazoval diskusní blok, který se nakonec stal charakteristickým znakem klubu Přítomnost. Poprvé na sebe pořadatelé diskusních večerů upozornili cyklem *O slovanské politice* v březnu 1927, v němž vystoupili dr. Jan Herben, legační rada Jaroslav Papoušek, Prokop Maxa, dr. Hubert Ripka a Karel Josef Beneš. Kvalitou řečníků na sebe klub postupně strhával pozornost.

V roce 1928 se mezi členy klubu počítalo 149 lidí⁴⁹ a o politickém charakteru Přítomnosti již tehdy nebylo sporu. Drtina popsal poslání spolku jako „*v podstatě politické. Ovšem ne politické v tom smyslu, že by jeho cílem bylo získání podílu na politické moci, nýbrž spíše propagačně politické, nebo chcete-li, výchovně politické. Přítom vůdčí propagovaná idea jest idea státnosti.*“⁵⁰ Organizátoři usilovali o neúnavné vysvětlování politických, hospodářských, sociálních a kulturních událostí a problémů doby; snažili se v rámci svých možností ovlivňovat veřejné mínění. Základním kritériem výběru témat byla přítom jejich aktuálnost.

Když došlo k rozpuštění Národní strany práce, uvolnila se tím debatnímu klubu Přítomnost jeho stranická vazba. Sdružení tak získalo úplnou politickou nezávislost, což mohlo do budoucna klubu prospět při budování jeho prestižního postavení. Na půdě Přítomnosti se pak ochotně scházeli představitelé celého politického spektra, aby zde v plodné diskusi hledali společný konsensus nad palčivými otázkami té doby.

V prezidentských službách

Na přelomu dvacátých a třicátých let došlo k důležitému přelomu v Drtinově pracovní kariéře. Pravděpodobně na základě iniciativy kancléře Přemysla Šámala dostal Drtina nabídku, aby přestoupil od finanční prokuratury do Kanceláře prezidenta republiky, kde se právě uvolnilo místo po úředníkovi, jenž odešel na ministerstvo

⁴⁸ Tamtéž, s. 8. Podle pozdějších Drtinových údajů byl ovšem prvním předsedou klubu on sám, viz ANM Praha, f. P. Drtina, k. 1, a. č. 7, kádrový dotazník P. Drtiny. Podobně i Jaroslav DRÁBEK, *Z časů dobrých i zlých*. Praha 1992, s. 27.

⁴⁹ *Klub Přítomnost*, s. 10.

⁵⁰ Tamtéž, s. 5.

zahraničních věcí. Prokop Drtina nabídku přijal a 11. listopadu 1929 zahájil svou úřednickou službu na Pražském hradě.⁵¹ Po svém nástupu do prezidentské kanceláře odešel Drtina v únoru 1930 jako vysoký státní úředník z místa jednatele klubu Přítomnost a zůstal jen jeho řadovým členem. V únoru 1930 ho ve funkci jednatele nahradil dr. Miloslav Kohák.

Drtina byl na Hradě nejprve přidělen do třetího referátu, který spravoval kulturní a školské záležitosti. Jeho první úkoly v novém zaměstnání souvisely s oslavami osmdesátých narozenin T. G. Masaryka. Již v říjnu 1930 Drtina povýšil a stal se na jeden rok osobním tajemníkem kancléře Šámala. Této osobnosti si Drtina velice vážil a obdivoval ji, ve svých memoárech označil Šámala za „*grandseigneura a aristokrata ducha a gentlemana*“.⁵² V rámci vzdělávacího programu zaměstnanců prezidentské kanceláře odjel Drtina 25. února 1932 za studijními účely do Paříže, na což dostal příspěvek prezidenta republiky ve výši osm tisíc franků.⁵³ Během svého pařížského pobytu, který trval až do června, navštěvoval École normale supérieure a jazykovou školu Alliance française. Toto prestižní studium bezpochyby rozvinulo jeho znalosti společenských věd a francouzského jazyka.

Také Drtinův soukromý život se dočkal výrazné změny, 7. června 1930 se oženil s o dva roky mladší Lídou Buriánovou, s níž hned v následujících dnech vyrazil na svatební cestu do ciziny.⁵⁴ Později neměla Lída ani stálé zaměstnání, pouze během sezóny pracovala jako asistentka v tělocvičné škole Běly Friedländrové v Praze.⁵⁵ Manželství Prokopa Drtiny a jeho ženy Lídy procházelo v některých etapách jejich společného života nelehkými obdobími a zůstalo také bohužel bezdětné. Prokop Drtina se ovšem dočkal aspoň narození neteře, v níž rod Drtinů našel své pokračování.

Prokop Drtina v dalších letech rychle postupoval na hodnostní stupnici prezidentské kanceláře. 21. srpna 1935 byl jmenován odborovým radou ve čtvrté

⁵¹ Drtina byl do KPR povolán prozatím na šest měsíců. Služebně nadále vystupoval jako „finanční komisař“ a po uplynutí dané lhůty se mohl vrátit zpět na finanční prokuraturu. Po nástupu do KPR činilo jeho roční služné 18 tisíc korun, činovné ročních 5 100 korun a služební přídavek 2 700 korun. AKPR, Pers. spis P. Drtiny, č. 1009/29. Drtina ve svých pamětech mylně uvádí jako datum nástupu do KPR 11. 12. 1929, viz P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 33. 26. června 1930, po skončení šestiměsíční zkušební doby, jmenoval prezident Masaryk Drtinu vrchním ministerským komisařem v páté platové stupnici. Viz AKPR, Pers. spis P. Drtiny, č. 427/30.

⁵² P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 75.

⁵³ AKPR, Pers. spis P. Drtiny, č. T 326/32.

⁵⁴ ANM, f. P. Drtina, k. 1, a. č. 7, kádrový dotazník P. Drtiny; AKPR, Pers. spis P. Drtiny, č. 411/30, žádost o udělení mimořádné dovolené.

⁵⁵ Viz AKPR, Pers. spis P. Drtiny, č. O 356/36, Drtinova žádost o odpuštění srážek z činovného.

platové stupnici, a to s účinností od 1. července.⁵⁶ Na tehdejší atmosféru na svém pracovišti však Drtina nerad vzpomínal. Vzhledem k Masarykově nemoci panovala totiž nejistota, co se dál bude dít a kdo se stane nástupcem T. G. Masaryka v úřadu. Poměry na Hradě se horšily „a potřeba energické, pevné a cílevědomé politiky se stávala stále naléhavější, i Masarykovi stoupenčí uvažovali a přáli si, aby ještě za jeho života byla zajištěna volba dr. Beneše jeho nástupcem“. Ve spolupráci s přáteli z debatního klubu Přítomnost a z barrandovské skupiny Václava M. Havla začal Drtina dělat „kabinetní politiku..., aby se presidentská otázka co nejrychleji řešila.“ Jeho zákulisní politická činnost se soustředila na vybrané mladší agrárnícké činitele, jako byl Juraj Slávik, Oldřich Suchý, Zdeněk Schmoranz, Ludevít Ruhman či Hodžův osobní tajemník dr. Roda. Když těmto politikům poprvé naznačil možnost Masarykovy abdikace, „bylo to jako petarda, ale během dvou až tří měsíců se o ní diskutovalo už všestranně, vážně a s pochopením“. ⁵⁷ Při podobných jednáních, ve kterých cíleně prosazoval kandidaturu Edvarda Beneše, se Drtina velmi sblížil s papežským komořím dr. Janem Jiřím Rücklem, kterého znal již ze studií na právnické fakultě.

Poté, co byl Edvard Beneš 18. prosince 1935 zvolen novým prezidentem republiky, muselo dojít k výběru jeho osobních tajemníků v Kanceláři prezidenta republiky. Mezi navrhované kandidáty byl zařazen i Prokop Drtina, podle něhož k tomu přispělo jeho členství v Benešově národně socialistické straně.⁵⁸ Ve skutečnosti však mohla být v této věci důležitá i jeho zákulisní role při dojednávání presidentské volby. Dr. Beneš byl zvyklý mít sekretáře dva, z nabídnutých úředníků si vybral Prokopa Drtinu a Františka Remsu. Benešův nástup přinesl na Drtinovo pracoviště výrazné změny: „Práce v kanceláři a na celém Hradě se příchodem této mladistvé a dynamické osobnosti zcela změnila, byla plna aktivity a ruchu, šlo se z jednoho do druhého, a byla velice čínorodá a dávala službě na Hradě zcela novou atmosféru, dynamiku a zajímavost.“⁵⁹ Beneš byl zvyklý jako ministr zahraničí hodně cestovat a ve funkci prezidenta v tom pokračoval. Na mnoha cestách ho nyní Drtina doprovázel.⁶⁰ V této

⁵⁶ Drtinovo roční služné dosáhlo 30 600 korun, činovné 6 000 korun ročně, služební přídavek činil ročně 3 600 korun. AKPR, Pers. spis P. Drtiny, č. T 658/35, O 695/35.

⁵⁷ Tamtéž, s. 35; srov. A. KLIMEK, *Boj o Hrad 2*, s. 420–421; Antonín KLIMEK – Petr HOFMAN, *Velké dějiny země Koruny české. Svazek XIV. 1929–1938*. Praha – Litomyšl, Paseka 2002, s. 332–333.

⁵⁸ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 36.

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ Drtina se tak dostal např. na setkání Malé dohody v Bukurešti. Ke služebním cestám P. Drtiny viz tamtéž, s. 36–39.

době se stal nejbližším Benešovým spolupracovníkem a byl s ním v každodenním pracovním styku. Mezi prezidentem Benešem a jeho tajemníkem Drtinou se postupně vyvinul velice úzký vztah, nabývající jistou specifickou, osobnější rovinu.

Demokratický střed

Počátek třicátých let přinesl několik závažných společenských témat, jimž pochopitelně věnoval svou pozornost debatní klub Přítomnost. Do programu diskusních večerů se zařadily problémy hospodářské krize, úpadek parlamentarismu a otázka postavení diktatur v Evropě. Mezi řečníky se v té době objevovaly skutečně významné osobnosti – například již několikrát zmiňovaný Jaroslav Stránský, národohododář Josef Macek, významný právník (mj. spoluautor ústavy a volebních zákonů) a ministr v několika československých vládách Alfréd Meissner, filosof a sociolog Josef Ludvík Fischer, diplomat a historik Kamil Krofta, novinář Hubert Ripka, historik Jan Slavík a přednosta politického a legislativního odboru prezidentské kanceláře Josef Schieszl. V prosinci 1931 dokonce v klubu uvítali prvního zahraničního řečníka, profesora E. Hantose z Budapešti, na něhož později navázali i další význační hosté ze zahraničí. V této souvislosti lze konkrétně jmenovat zejména původně pražského rodáka a slavného tvůrce normativní teorie právní Hanse Kelsena, ruského exilového historika a někdejšího ministra zahraničí prozatímní vlády z roku 1917 Pavla Nikolajeviče Miljukova či britského historika Roberta Seton-Watsona. Německý literát Walter Tschuppik prezentoval v klubu brilantní rozbor situace v Německu od poloviny dvacátých let, spisovatel Johannes Urzidil podal srovnání menšinové politiky švýcarské a československé vlády.

Program debatních večerů byl velice rozmanitý. Vystupovali tu dokonce i komunisté – Zdeněk Nejedlý, Bohumír Šmeral nebo Jan Šverma. Jeden diskusní večer byl věnován polemice nad českým překladem Gideova „*Návratu ze SSSR*“, o který se přeli Závěš Kalandra a Karel Teige s Ladislavem Štollem, Vladem Clementisem a Juliem Fučíkem. V klubu Přítomnost se objevili také představitelé slovenské politiky, ať už ministr Milan Hodža nebo autonomisté Jozef Tiso a dr. Sokol. Vedle politiky se často debatovalo i o umění. O Vančurově přínosu pro nové české divadlo promluvil kritik Josef Träger, Jiří Voskovec a Jan Werich zase spolu s E. F. Burianem přednášeli o uvádění Françoise Villona na jevišti a ve filmu. Poměry v tehdejší tisku rozebírali v klubovních debatách Arne Laurin, K. Z. Klíma, Pavel Eisner, Karel Nový a Jaroslav

Kladiva. V pozdějším období, od roku 1937 vycházely dokonce nejzajímavější úvahy, přednesené na půdě klubu, ve zvláštní edici nakladatelství Borový.

V roce 1933 se Drtinův debatiní klub Přítomnost volně propojil s několika dalšími intelektuálními skupinami, zejména s tzv. barrandovskou skupinou Václava M. Havla. Nejsilnější pouto ovšem navázal debatiní klub Přítomnost s redakcí časopisu *Demokratický střed*⁶¹, jehož vydavatelem byl Zdeněk Chytil. Tento časopis byl již ve svých počátcích roku 1923 spojen s „prohradně“ orientovaným křídlem národně demokratické inteligence, a tak měl k většině členů klubu Přítomnost svou politickou linií velice blízko. Někteří příslušníci debatiního klubu se také stali pravidelnými příspěvateli uvedeného časopisu. Jinak byl klub Přítomnost v užším kontaktu i s dalšími organizacemi, jako byly Svaz občanské důvěry profesora Karla Weignera, Demokratická spolupráce docenta Václava Verunáče, zakladatele a průkopníka ekonomického směru laboretismu, nebo Dělnicko-studentský výbor v Plzni.

Na valné hromadě klubu Přítomnost 22. února 1933 došlo ke zřízení stálého sekretariátu klubu, jehož předsedou byl zvolen Prokop Drtina. Počet členstva dosáhl v té době 215 osob a dále narůstal.⁶² Mezi stálé členy tohoto uskupení se v té době již počítala řada čelných novinářů, úředníků a vědců, například Hubert Ripka, Jan Jína, Antonín Pešl, Štěpán Ješ, Jaroslav Drábek, Vratislav Bušek, Vilém Mathesius, Rudolf Buchtela, Vladimír Groh či Karel Stloukal. Klub Přítomnost se tak stal prestižním prvorepublikovým „think-tankem“, který hodlal zásadním způsobem ovlivňovat debatu o dalším politickém směřování země. V průběhu třicátých let se dokonce vytvořila síť poboček klubu i v menších městech – Hradci Králové, Pardubicích, Příbrami, Písku nebo Sadské.

Díky spojení klubu Přítomnost s časopisem *Demokratický střed* se v té době Drtina přímo začlenil do jeho širší redakční rady a začal také psát své vlastní příspěvky do tohoto týdeníku. Obvykle psal zprávy o průběhu večerů debatiního klubu, vedle toho se však specializoval na problematiku postavení mladé nastupující generace ve

⁶¹ Tento časopis vznikl pod názvem *Střed. Demokratický týdeník* v říjnu 1923 jako tiskovina intelektuálů národně demokratické strany, pocházejících ze skupiny Mladá generace. Ač se zpočátku přidržovali národně demokratického programu (v roce 1925 odsoudili vznik odštěpenecké Národní strany práce), usilovali o přístup oproštěný od stranických předsudků. To je od roku 1926 vedlo k postupnému rozchodu s matefskou stranou, protože nesouhlasili s jejími fašizujícími tendencemi. Od počátku třicátých let se dá hovořit o zcela nezávislém časopise, který usiloval o formulování svébytného programu politického středu, což jej přiblížilo snahám debatiního klubu Přítomnost.

⁶² *Klub Přítomnost*, s. 12.

společnosti. Kritizoval, že mladí nemají dostatek příležitostí ke společenskému uplatnění a že jsou vytlačováni „*kamsi na periferii politického života*“.⁶³ Dožadoval se penzionování přesluhujících státních úředníků a uvolnění jejich míst pro mladé lidi. Ve svých textech tehdy Drtina zdůrazňoval nebezpečí, které plyne z masové nezaměstnanosti mladé generace, jež by se tak mohla přiklonit k fašismu a komunismu.⁶⁴ Tvrdil, že hlavní hrozbou pro budoucnost státu je „*nespokojená, zoufalá mladá generace, vehnaná v náruč extrémním a dobrodružným směrům politickým, nepřátelským československé demokracii*“.⁶⁵

O situaci mladých absolventů škol, které čekala vzhledem k hospodářské krizi dlouhodobá nezaměstnanost, promluvil Drtina jménem skupiny Demokratický střed i v Československém rozhlasu. Generační otázku chápal jako problém sociální. Mladí lidé by neměli upadnout do pocitu zoufalství a beznaděje, „*neboť na nich a především na nich spočívá budoucnost*“.⁶⁶ V jiném rozhlasovém projevu vysvětloval, že generace otců „*dovedla udržet ve svých rukách kormidla veřejného života děle, než kterákoliv generace před ní. Proto snad nedovede z tohoto výsluní dobrovolně ustupovat, byť by to bylo i v zájmu všeobecném, proto snad je hluchá i k bolestem i neúspěchům svých dětí*“.⁶⁷

Za demokracii řádu a činu

Všeobecně pocíťovaná hospodářská, ale i společenská krize se stala hlavním tématem diskusí vedených na půdě klubu Přítomnost i na stránkách týdeníku *Demokratický střed*. Také mnozí představitelé soudobé publicistiky a společenských věd tehdy usilovali o analýzu krizového stavu a hledali pro něj řešení. Známý český národohospodář Josef Macek činný v Dělnické akademii zejména ve své práci *Cesta z krize* (1935) kritizoval nedostatky československého parlamentarismu, vystupoval

⁶³ Prokop DRTINA, *Omyly v generační diskusi*. In: *Demokratický střed*, roč. X, č. 2, 13. 1. 1933, s. 3.

⁶⁴ Viz např. Prokop DRTINA, *Mládenci, zůstaňte pod oknem...* In: *Demokratický střed*, roč. X, č. 24, 2. 6. 1933, s. 5–6.

⁶⁵ Tamtéž, s. 6.

⁶⁶ Rozhlasový projev *Mladí lidé do nového roku*, proslovený 3. 1. 1936. Cit. dle *Program*, roč. II (XIII), č. 2, 17. 1. 1936, s. 2.

⁶⁷ Archiv Českého rozhlasu Praha (dále jen AČRo), sign. 7484, projev P. Drtiny *Děti a rodiče*, 9. 9. 1934, s. 7.

s návrhy, jak zmírňovat sociální dopady světové hospodářské krize, a propagoval tzv. hospodářskou demokracii.⁶⁸

Tváří v tvář nastupujícím autoritativním a totalitním vládám po celé Evropě se začalo hovořit o problémech samotné podstaty demokratického státu. V Československu posilovala motivaci k této diskusi skutečnost, že se tato země stále zřetelněji ukazovala jako středoevropský demokratický solitér, jako určitá anomálie obklopená samými nedemokratickými režimy. Demokracii mnozí teoretici obviňovali ze slabosti, pomalosti a bezvýchodnosti. Vedle zastánců úplného přechodu k režimu fašistického typu⁶⁹, kteří stáli v českém politickém prostředí spíše na periferii, se touto otázkou zabývala jak politická pravice, tak i levice. Profesor Jan Mertl kritizoval liberální demokracii a chování politických stran.⁷⁰ Zdůrazňoval nutnost silné a pružné státní moci, chtěl vytvořit tzv. autoritativní demokracii. Nové východisko hledalo i socialistické hnutí, zejména okruh výše zmíněné Dělnické akademie. Dva svazky věnoval problému krize demokracie Josef Ludvík Fischer, který plédoval pro „skladebnou demokracii“ jako syntézu demokracie a socialismu.⁷¹ Volání po „silné demokracii“ ovšem mělo svá nepopiratelná rizika, na něž upozornil již v roce 1933 Ferdinand Peroutka. Ve svém komentáři pro časopis *Přítomnost* napsal, že „*silná demokracie je znamenitý princip – pod tou podmínkou ovšem, že v něm bude obsažena nejen síla, nýbrž zachována také demokracie*“.⁷²

Skupina Demokratický střed i debatní klub Přítomnost nehodlaly zůstat stranou této široké diskuse a začaly v roce 1933 připravovat svůj vlastní reformní program. 23. března 1934 vyšlo speciální číslo *Demokratického středu*,⁷³ které obsahovalo rozsáhlý programový manifest „*Do boje za demokracii řádu a činu*“, jenž byl jinak

⁶⁸ K čs. diskusi o demokracii viz Josef HARNA, *Krize evropské demokracie a Československo 30. let 20. století (Srovnávací sonda)*. Praha 2006, s. 125–131.

⁶⁹ Jmenujme např. Rudolf GAJDA, *Stavovská demokracie národního státu*. Praha 1934.

⁷⁰ Viz především Jan MERTL, *Politické strany, jejich základy*. Praha 1931; TENTÝŽ, *Ideologie parlamentarismu a naše doba*. Praha 1933.

⁷¹ Josef L. FISCHER, *Krise demokracie. Kniha první. Svoboda*. Brno 1933 (přetisk Praha 2005); TENTÝŽ, *Krise demokracie. Kniha druhá. Řád*. Brno 1933. Podle Fischera dochází k rozkladu tradiční společnosti a nástupu společnosti moderní. Tehdy vnímaný soumrak demokracie byl podle jeho názoru ve znamení vzepětí se řádu proti svobodě. Přitom by mělo být cílem společnosti dosáhnout skloubení obou tendencí ve funkční model. Nový politický model by měl být „skladebným řádem“, kde by politický proces přihlížel k optimu jednotlivých subsystemů. J. L. Fischer posléze využil publikačních možností v časopise *Program* skupiny Demokratický střed a v roce 1935 v něm uveřejnil celou sérii článků na téma krize demokracie.

⁷² Cit. dle J. HARNA, *Krize evropské demokracie*, s. 126.

⁷³ *Demokratický střed*, roč. XI, č. 12–14, 23. 3. 1934.

vyhlášen již o dva dny dříve. Předložený návrh „demokracie řádu a činu“ by měl podle autorů odstranit nedůvěru k politickým stranám a celému politickému režimu, která vládla v zemi. Zdeněk Chytil v úvodu napsal: „*Ocitli jsme se v době, kdy nutno se zvýšeným důrazem vytyčiti duchovní principy a zdůrazniti poctivé úsilí a odhodlání tyto principy uskutečňovati v životě... Proti pohodlnému očekávání stavíme činnorodou vůli, proti doktrinářství sílu zdravých myšlenek, proti sobectví službu a obětavost. Chceme posílit republiku, chceme dát mravní smysl národnímu životu, chceme svému národu dát úkol a poslání ve světě.*“⁷⁴

Program kritizoval liberalismus, protože postrádá smysl pro sociálně spravedlivou organizaci společnosti, odmítl komunismus „*pro jeho materialistický blud, třídní výlučnost a násilnictví*“ a fašismus „*pro jeho reakční násilnost, jeho nesnášenlivost a naprosté nepochopení velikého významu a nezbytnosti mezinárodních vztahů kulturních a hospodářských*“.⁷⁵ Autoři chtěli oslovit hlavně mladou generaci, aby ji získali pro reformovanou demokracii řádu. Pojmenovávali obecně sdílený pocit opotřebovanosti starší politické generace, vzešlé z dob monarchie. Ladění programu odpovídalo Drtinovu chápání generační otázky.

Zdůrazňovali, že demokracie není mrtvá, „*protože věčným plamenem žhnou živné její myšlenky: svoboda a sociální spravedlnost. Jsou překonány jen dosavadní její instituce a zvyklosti, skřípe a zastavuje se její dosavadní mašinerie.*“⁷⁶ Politický systém se měl proto od základů přebudovat. Stranám program přisoudil jako výhradní úkol organizovat veřejné mínění, vychovávat a doporučovat veřejnosti kvalitní a schopné lidi. Politické strany se měly oprostít od stavovských a zájmových zřetelů a omezit oligarchii vůdců a sekretářů. Demokratický střed předpokládal vytvoření rejstříku politických stran, kde by musely být všechny strany zapsány. Aby se zabránilo politické korupci, měly dostávat stranické organizace příspěvky ze zvláštního veřejného fondu.⁷⁷

Dosavadní volební řád by se nahradil novým, přičemž by se zrušily vázané kandidátní listiny. Princip poměrného zastoupení se měl v zásadě zachovat. Počet poslanců program redukoval na 150 a senát zcela rušil. Prezident republiky, volený na

⁷⁴ Tamtéž, s. 1.

⁷⁵ Tamtéž.

⁷⁶ Tamtéž, s. 6.

⁷⁷ Skupina Demokratický střed se věnovala kritice stranických poměrů a stranictví velice intenzivně i v dalším období. Svůj kritický hlas zaměřovala zejména proti agrární straně, v níž nabýval na síle proud,

7 let na společné schůzi poslanecké sněmovny a hospodářské rady, by získal větší samostatnost při jmenování vlády. V každém ministerstvu se navíc předpokládala funkce stálého státního tajemníka, jmenovaného prezidentem. Bez bližšího specifikování program demokracie řádu a činu hovořil o reorganizaci a přerozdělení ministerstev. Nově plánovaným orgánem byl státní senát jako nejvyšší mravní tribunál a právní rozhodčí v kompetenčních sporech ústavních činitelů.

Velká část manifestu se věnovala hospodářské a sociální oblasti. Autoři se dovolávali zásad sociálně spravedlivého uspořádání. V programu se píše: *„Kořistnictví a příživnictví všeho druhu musí být prohlášeno za zločin na společnosti, ať už se jedná o bezohledné spekulace neodpovědného finančního kapitálu, úrokové lichvářství, zdražovací výstřelky meziobchodu nebo neproduktivní trubce byrokratických aparátů. Uznáváme jen důchody, plynoucí z práce, a zásluhy, úměrné obecnému užitku a míře osobního rizika.“*⁷⁸

Hospodářství mělo sloužit společenským potřebám, nikoliv ziskosti. Rozhodování ve věcech hospodářských, sociálních a finančních by převzala hospodářská komora a Nejvyšší hospodářská rada. Nezaměstnanost chtěl okruh Demokratického středu odbourávat zkracováním pracovní doby. V textu stojí napsáno: *„Státní moc musí chránit nejen právo na život, ale u všech práce schopných právo na práci, u práce neschopných právo na výživu.“*⁷⁹

Vzhledem k charakteru Československé republiky se program nevyhnul ani národnostní otázce. Základním postulátem byla pro autory myšlenka československé jednoty, odmítali slovenský autonomismus, ale i český centralismus. Přáli si širokou, organicky provedenou decentralizaci a podporu regionalismu. Čechoslováci musí získat menšiny pro svůj demokratický řád, nejlépe tím, že se jim poskytne spoluúčast na správě státu.

O programovém prohlášení *„Demokracie řádu a činu“* se pochopitelně diskutovalo i v klubu Přítomnost. Vzhledem k rozsáhlé debatě a velké účasti obecnstva klub této otázky věnoval dva večery – 16. dubna 1934 v Národní kavárně a 3. května 1934 v Sladkovského síni Obecního domu. Za předsednictví Prokopa Drtiny

jenž prosazoval hlubší spolupráci s krajně pravicovými silami. Agrární strana byla v této kritice označována za bezzásadovou organizaci, jež svým vlivem z politiky prorůstala i do hospodářské sféry.

⁷⁸ Tamtéž, s. 1.

⁷⁹ Tamtéž, s. 2.

se do diskusí zapojili vedle hlavních řečníků, Huberta Ripky a Zdeňka Chytila, také dr. Jan Mertl, prof. Josef Macek, doc. Josef Kliment, ing. Jaromír Nečas, dr. Josef Matoušek, redaktor Štěpán Ješ, ing. Václav M. Havel, dr. Rudolf Buchtela, dr. Alfréd Drucker a řada dalších.⁸⁰

Program „*Demokracie řádu a činu*“ nezůstal pochopitelně bez odezvy v ostatním tisku. Mnoho listů jej uvítalo s povděkem, *Národní osvobození* napsalo, že se tento dokument snaží dát demokracii novou dynamičnost, které je jí velmi třeba. Programové teze Demokratického středu se staly v prosinci 1934 inspirací a snad i bezprostředním podnětem k tvorbě programu „*Co chtějí socialisté*“ v sociálně demokratické skupině doc. J. L. Fischera. Našlo se však i několik negativních ohlasů (především v *Ranních novinách*, *Nové době* nebo od Zdeňka Smetáčka v *Přítomnosti*), které vesměs vinily manifest z příbuznosti k fašismu.⁸¹

Na všechny výtky, které byly vůči programu vzneseny, se snažil reagovat Prokop Drtina článkem „*Najednou strach o ústavu!*“.⁸² Všiml si toho, že kritikové se odvolávali na platnou ústavu, což komentoval: „*Ale chceme připomenout, že my máme za sebou již několikaletý boj ve prospěch ústavy z roku 1920! My jsme to byli, kteří se pokoušeli dosáhnouti nápravy politických poměrů právě tím, že politické strany budou donuceny zachovávat ústavu. My jsme navrhovali mírné prostředky, jak uvést v soulad praxi politickou s ústavním zákazem imperativního mandátu.*“ Drtina tu proto připomněl, jak představitelé *Demokratického středu* dříve marně prosazovali zachování delšího volebního období senátu podle ústavy, a proto prohlašuje, že se již dávno vzdali „*naděje na nápravu veřejných poměrů pomocí ústavy, neboť jsme poznali, že naše politická krize je hlubší.*“

Vzhledem k odmítnutí programu praktickou politikou Drtina na stranách *Demokratického středu* projevoval velkou deziluzi z postoje politických stran. Naznačoval, že snažit se o jejich proměnu a mluvit o nich „*je totéž, jako házet hrách na stěnu.*“⁸³ V duchu „demokracie řádu a činu“ se zabýval požadavkem registrace

⁸⁰ Zprávy o průběhu večerů klubu Přítomnost viz *Demokratický střed*, roč. XI, č. 18–19, 20. 4. 1934, s. 7; tamtéž, č. 22, 4. 5. 1934, s. 5. Pozoruhodné je konstatování, že P. Drtina nepovažoval za nutné, aby se o programu „Demokracie řádu a činu“ a svém podílu na něm zmínil ve svých rozsáhlých pamětech.

⁸¹ Ohlasy na manifest „Do boje za demokracii řádu a činu“ přetiskoval *Demokratický střed*, viz tamtéž, č. 15, 16–17.

⁸² *Demokratický střed*, roč. XI, č. 22, 4. 5. 1934, s. 2.

⁸³ Prokop DRTINA, *Profesor Weyr a redaktor Scheinost*. In: *Demokratický střed*, roč. XI, č. 24, 18. 5. 1934, s. 5.

politických stran a požadoval, aby to prováděl nikoliv orgán složený ze stranických zástupců, ale jakýsi politicko-juristický orgán (jeho členové by pocházeli ze správního, soudního a zákonodárského aparátu).⁸⁴

Uveřejnění programu *Demokracie řádu a činu* a následná debata představovaly ovšem jen výrazný počátek dlouhodobějšího snažení okruhu kolem časopisu *Demokratický střed* o prosazení reformy a kultivaci politických a sociálních podmínek v Československu. Péčí vydavatele Zdeňka Chytila začal v roce 1934 vedle samotného časopisu *Demokratický střed* vycházet také *Politický sborník Demokracie řádu a činu*. V jeho prvním čísle byly kritizovány aktuální platové úpravy, jež se citelně dotkly státních zaměstnanců.⁸⁵ Přesto nakonec program „demokracie řádu a činu“ zůstal spíše jen pouhým společenským apelem a nedočkal se praktického naplnění.

Redakce nicméně chtěla zdůraznit, že se jeho idejí nevzdává. Z tohoto důvodu došlo v roce 1935 k přejmenování časopisu na *Program. Demokratický střed*. Termín „program“ ovšem neznamenal nějaké provždy dané dogma, ale „*živé a vzrůstu schopné dílo, které samo v sobě musí nést prvky dalšího rozvoje*“. Takový program politika nevytváří, protože „*řizena je zpravidla náladou a konjunkturou, volebními zájmy a stranickým prospěchem*“.⁸⁶ Když byla skupina Demokratický střed vyzývána, aby zařadila svůj program na politické stupnici, odpovídala: „...*naše cesta nepůjde levým ani pravým extrémem; bude se vždy pohybovat v onom pásmu, kterému říkáme „střed“ (a které, obsahujíc prvky pravé i levé, nemá přesně vytyčených hranic). Z toho ovšem neodbytně vyplývá, že vždy budeme z jedné strany vypadat „příliš leví“, z druhého konce pak „příliš praví“*“.⁸⁷

Časopis se nicméně nakonec rozhodl explicitně přihlásit ke konkrétní politické straně, aby tak jasně deklaroval, který politický směr je mu nejbližší. 14. května 1935 výrazná část redakčního okruhu manifestačně vstoupila do národně socialistické strany, „*protože tato strana projevuje nejvíce porozumění pro potřebné reformy demokratického řádu... odolala nejen všem pokušením a svodům protidemokratickým, nýbrž zůstává v bojovné odhodlanosti věrna demokratickým ideálům národní revoluce v duchu Masarykově*“.⁸⁸ Program národně socialistické strany, platný od roku 1931,

⁸⁴ Prokop DRTINA, *Kdo bude strany registrovat?* In: *Program*, roč. I (XII), č. 1, 11. 1. 1935, s. 4.

⁸⁵ *Dvojí zaměstnání v rodině a kritika vládního nařízení č. 252/1933*. (Ed.) Zdeněk CHYTL. Praha 1934.

⁸⁶ *Program*, roč. I (XII), č. 1, 11. 1. 1935, s. 1.

⁸⁷ Tamtéž, s. 3.

⁸⁸ *Program*, roč. I (XII), č. 19, 17. 5. 1935, s. 3.

sepsala komise pod vedením Edvarda Beneše a jeho myšlenky byly skutečně velmi blízké ideám časopisu *Demokratický střed*.⁸⁹ Mezi signatáři manifestační přihlášky se objevil i Prokop Drtina, který přitom byl již několik let řádným členem této strany. Svým podpisem chtěl pravděpodobně jen podpořit význam uvedeného kroku a vyjádřit jednotu stanoviska celé redakce.

Diskuse o postavení německé menšiny v Československu

S nástupem Hitlera v sousedním Německu se začala v Československu stupňovat naléhavost německé otázky. Debatní klub Přítomnost se tímto problémem zabýval od počátků své činnosti. Již v roce 1928 podnítil klub vedle svých vlastních debat i dlouhý přednáškový cyklus o německé menšině pod patronací deníku *Prager Tagblatt*, v němž vystoupil i Prokop Drtina s referátem o česko-německých stycích mládeže. V letech 1933–1934 se Drtina dostal do pravidelného styku s mladými Němci a podílel se na organizaci kontaktů klubu Přítomnost s neoaktivistickým hnutím. Klubovních debat se tak zúčastňovali Hans Schütz, Gustav Hacker a Wenzel Jaksch, jehož přivedl historik a publicista Emil Franzel. Na půdě debatního spolku usiloval okruh kolem Zdeňka Chytila, Prokopa Drtiny a Jaroslava Drábka o příspěvek ke smíření Čechů s Němci.⁹⁰

Přítomnost usilovala také o zapojení rodícího se henleinovského hnutí. Konrad Henlein si uvědomoval, že spojení s českými skupinami tohoto typu může být pro něho politicky užitečné, a proto této příležitosti ochotně využil. Z počátku se diskusních večerů sám přímo nezúčastňoval, ale přicházeli jeho blízcí spolupracovníci zejména z Kameradschaftsbundu jako dr. Wilhelm Sebekowski, ing. Janowski, Karl Hermann Frank, Walter Brand či Gustav Adolf Oberlik. Vzhledem k tomu, že se představovali jako loajální státní občané a skuteční demokraté, učinili tehdy na Drtinu velice dobrý dojem. Svou kritikou dosavadních německých stran chtěli vzbudit zdání, že sami představují novou naději pro česko-německou budoucnost.

Klub Přítomnost proto začal uvažovat o uspořádání debaty přímo v Henleinově hnutí a jako řečníka hodlali pozvat jeho vůdce osobně. U Drtiny proti tomu okamžitě

⁸⁹ Viz *Politické programy českého národního socialismu 1897–1948*. (Ed.) Josef HARNA. Praha 1998, s. 139–206.

⁹⁰ Václav KURAL, *Konflikt místo společenství? Češi a Němci v československém státě (1918–1938)*. Praha 1993, s. 136–137. Srov. též Martin K. BACHSTEIN, *Wenzel Jaksch und die Sudetendeutsche Sozialdemokratie*. München – Wien 1974, s. 99–100.

protestoval předseda národně socialistické strany V. J. Klofáč, který si k tomu zajistil podporu u Edvarda Beneše. Klub Přítomnost se proto rozhodl celou záležitost přímo s Benešem projednat. Do Černínského paláce se za tehdejším ministrem zahraničních věcí vydal Prokop Drtina jako předseda a dr. Ilja Kříženecký jako jednatel klubu. Drtina v ten den absolvoval svůj první politický rozhovor s dr. Benešem, který na něj mocně zapůsobil a posílil jeho „benešovské“ sympatie. Beneš Drtinovi a Kříženeckému oznámil, že má bezpečné informace o tom, že se Henleinovo hnutí inspiruje říšskou NSDAP a získává její podporu. Vysvětlil jim, že pozváním Henleina by učinili jeho organizaci „salonfähig“ pro českou politiku.⁹¹ Na základě této rozmluvy bylo od plánovaného oficiálního pozvání Henleina upuštěno.

Signály, které klub Přítomnost obdržel od ministra Beneše, následně potvrdily osobní dojmy několika klubovních členů. 21. října 1934 se konal sjezd Sudetoněmecké vlastenecké fronty v České Lípě, na který se zajeli podívat – snad dokonce na základě pozvání samotného Konrada Henleina – Zdeněk Chytil, Hubert Ripka a doc. Josef Kliment. Přesvědčili se tam na vlastní oči o faktu, že Henlein přejímá nacistické politické metody a nacionálně se vyhraňuje. Forma jeho shromáždění se velmi podobala masovým manifestacím třetí říše.⁹²

Přesto ještě na podzim 1934 došlo aspoň k důvěrnému setkání s Konradem Henleinem a dalšími sudetoněmeckými činiteli Wilhelmem Sebekowskim, Walterem Brandem, Rudolfem Sandnerem a Gustavem Hackerem v bytě ing. Václava Havla na Palackého nábřeží. Českou stranu zastupoval vedle Prokopa Drtiny a hostitele schůzky také Zdeněk Chytil, Hubert Ripka, Josef Kliment, Jan Jiří Rückl, prof. Hejman, František Munk, Štěpán Ješ, Hubert Masařík a možná i někdo další.⁹³ Henlein se opět zaštiťoval svou loajálností k Československu, zříkal se Hitlera a německé říše a vystupoval jako obhájce demokracie. Když však čeští účastníci požadovali konkrétní údaje o možnostech budoucí česko-německé spolupráce, vyhýbali se henleinovci jasným odpovědím.

Když se Ripka přímo zeptal Henleina, co by jeho hnutí dělalo v případě války s Německem, nedočkal se odpovědi. Na závěr jednání Drtina vzpomínal: „*Ripka*

⁹¹ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 93.

⁹² ANM, f. V. Klíma, k. 1, a. č. 8, V. Klíma: 1938. *Měli jsme kapitulovat? I. díl. Cestou k Mnichovu*, s. 59; P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 95.

⁹³ Tamtéž, s. 96.

*zúmyslně vyhrotil konec celého setkání takovou zjednodušující formulí, aby umlčel mezi námi ty, kteří by snad opět naivně věřili henleinovskému vábení a kteří by s ním v dalším politickém programu Demokratického středu snad chtěli i nadále manipulovat. Od tohoto dramatického uzávěru schůzky s Henleinem již tak nikdo činit nemohl a nikdo se toho též neodvážil.*⁹⁴ Večerní jednání u Václava Havla tak znamenalo konec kontaktů barrandovské skupiny a skupiny Demokratického středu s Henleinem. Když se v roce 1935 rozhodovalo o tom, zda má být připuštěna Henleinova strana k volbám, ztotožňoval se Prokop Drtina se stanoviskem ministra Beneše, že se má SdP zakázat.

⁹⁴ Tamtéž, s. 97. K tomu též ANM, f. V. Klíma, k. 7, a. č. 122, J. Jína: *Jak se rodil národní odboj (K historii Politického ústředí – PÚ)*, s. 2–3.

II. kapitola – Krizový rok 1938

Republika v ohrožení

V druhé polovině třicátých let bylo zřejmé, že se stále více vyhrocuje národnostní napětí v Československu. Zejména německá menšina podněcovaná ze sousedního Německa stupňovala své požadavky, akcelerovala však i otázka úpravy postavení Slovenska. Vzhledem ke skutečnosti, že zároveň zřetelně rostla izolovanost demokratické Československé republiky ve střední Evropě, neboť s výjimkou krátké hranice se spojeneckým Rumunskem sousedila se samými vůči ní nepřátelsky naladěnými sousedy, nevěstila budoucnost Československu příliš pozitivní vyhlídky. V prezidentské kanceláři padala na Prokopa Drtinu a jeho ostatní kolegy chmurná nálada, kterou ještě umocnil nejprve skon prvního československého prezidenta Tomáše Garrigue Masaryka v září 1937 a v zápětí i náhlá smrt vyslance Ludvíka Strimpla, šéfa diplomatického protokolu v KPR a jednoho z mála opravdových přátel dr. Beneše, těsně před Vánocemi 1937.

Prokop Drtina byl díky svému aktivnímu působení v klubu Přítomnost, kde se věnoval velký prostor debatě o národnostním uspořádání v Československu, poměrně dobrým znalcem stavu sudetoněmecké politiky, a tak si uvědomoval všechny obtíže tehdejších jednání s politickou reprezentací německé menšiny. Sám později vzpomínal, jak depresivně, naplněn obavami, vnímal vstup do nového roku 1938.⁹⁵ Chmurnou náladu Prokopa Drtiny ještě umocnila jedna soukromá událost. Na jaře 1938 se stal aktérem automobilové nehody, kvůli níž proti němu zahájil 8. dubna Okresní soud v Českém Brodě trestní řízení pro přestupek proti bezpečnosti těla dle § 431 tr. z.⁹⁶ Soud nakonec v červenci 1938 řízení zastavil a obžalovaného zprostil viny.⁹⁷

Drtinovy politické názory ohledně řešení aktuálních problémů vycházely z rámcového programu skupiny národních socialistů kolem Huberta Ripky (váhavě navazující spolupráci se skupinou Ladislava Rašína a Vlastimila Klímy), která se scházela v Ripkově bytě v Krakovské ulici nebo v pracovně Jaroslava Stránského v *Lidových novinách*. Podstatu celého problému spatřovali nikoliv v postavení německé menšiny, ale v útočné politice a ideologii hitlerovského Německa. Případné ústupky

⁹⁵ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 44.

⁹⁶ AKPR, Pers. spis P. Drtiny, č. T 778/38.

⁹⁷ Tamtéž, č. T 1569/38.

německému aktivismu mělo doprovázet rozpuštění Henleinovy strany. Úvahy o začlenění Sudetoněmecké strany (SdP) do vládní koalice považovali za kardinální omyl. Krizi mohla podle jejich mínění vyřešit jen silná koaliční vláda národní fronty, která by se rázně postavila Hitlerovu tlaku.⁹⁸ Drtina této skupině zprostředkoval v únoru 1938 setkání s prezidentem Benešem, jenž se s nimi shodl v odporu ke snahám Rudolfa Berana o zařazení SdP do vlády.⁹⁹ Sám prezident Beneš o tom později napsal: „*Proti spolupráci se stranou Henleinovou ve vládě a v koalici byl jsem vždycky a zásadně. Bylo mi zcela jasno už od roku 1934, co tato strana ve své podstatě a ve svých cílech reprezentuje.*“¹⁰⁰

Hrozivé potvrzení Hitlerových záměrů přinesl 12. března 1938 anšlus Rakouska, který také výrazně posílil nacionální sebevědomí sudetských Němců a zároveň působil likvidačním způsobem na německé aktivistické politické strany. Napětí následně eskalovalo sjezdem Sudetoněmecké strany v Karlových Varech dne 24. dubna 1938, na němž Konrad Henlein stanovil radikální požadavky, které by jeho straně zajistily absolutní vládu nad pohraničními oblastmi s německým osídlením. Drtina si v té době poznamenal do svého deníku, že anšlus Rakouska způsobil výraznou změnu v chování československého prezidenta: „*Nemluvil s námi, byl stále zamklý a vážný, neusmál se, na vše jen jednoslabičně reagoval.*“¹⁰¹ Uklidnilo ho až ujištění Francie a Sovětského svazu, že dodrží naše vzájemné spojenecké smlouvy. Beneš se tak rychle z otřesu vzpamatoval a naplánoval si, že k německé otázce veřejně promluví při své oficiální cestě do Tábora 21. května 1938, na níž ho měl Drtina doprovázet.¹⁰²

Odpoledne 20. května měl tajemnickou službu na Hradě dr. Remsa. Drtina se přesto vydal do prezidentské kanceláře, protože si chtěl připravit všechen materiál pro táboorský zájezd. Nic netušíc zastihl Beneše při rozmluvě s vrchním odborovým radou Emilem Sobotou o otázce vyhlášení částečné mobilizace. Zpravodajské oddělení generálního štábu totiž obdrželo informace o pohybu německých jednotek v blízkosti hranic. Tyto zprávy se dávaly do souvislosti s chystanými obecními volbami v Československu, v nichž hodlala Sudetoněmecká strana dosáhnout drtivého vítězství v pohraničních oblastech. Drtina se do debaty mezi Edvardem Benešem a Emilem

⁹⁸ ANM, f. V. Klíma, k. 1, a. č. 8, V. Klíma: *1938. Měli jsme kapitulovat?* I. díl, s. 66–77.

⁹⁹ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 53–54.

¹⁰⁰ Edvard BENEŠ, *Mnichovské dny. Paměti*. Praha 1968, s. 21.

¹⁰¹ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 51.

¹⁰² Program a složení účastníků cesty do Tábora viz AÚTGM Praha, f. 37 (Smutný), sign. 27/1.

Sobotou zapojil a byl prezidentem pověřen, aby kolegovi Sobotovi pomohl vypracovat právní analýzu branného zákona ve věci oprávnění k mobilizaci pro schůzi vlády, která se ještě týž den konala. Na jejím základě byl nakonec vydán vládní výnos, který vyhlásil tzv. částečnou mobilizaci.¹⁰³ Konkrétně se jednalo o mobilizaci jednoho ročníku záložníků a příslušných technických a speciálních oddílů.

S rostoucím napětím ve vztazích mezi Československem a Německem se na Hradě zvyšovala role vojenské kanceláře. Beneš projevoval neobyčejné zaujetí pro vojenské věci a otázky obrany země. Někteří pracovníci civilní části KPR nesli podle Drtiny ztrátu prezidentovy pozornosti velice těžce, mnohdy i osobně, až to „někdy vyvolávalo nelibost, pramenící v kompetenční žárlivosti“. Když se Drtina spolu s Benešem zúčastnil 13. července 1938 vojenského cvičení na polní střelnici v Brdech, musel navzdory svým „antimilitaristickým sklonům“ obdivovat, jaký neutuchající a opravdový byl prezidentův zájem o armádu.¹⁰⁴

S průběhem událostí během horkého léta 1938 a s tehdejšími jednáními s henleinovci a „zprostředkovatelem“ lordem Walterem Runcimanem neměl Drtina, čerstvě jmenovaný vrchním odborovým radou KPR,¹⁰⁵ téměř žádné osobní zkušenosti. Způsobila to především skutečnost, že se vydal na konci července na dovolenou do Červenohorských kúpelí u Vondřišelu na Slovensku, odkud se do Prahy vrátil až 29. srpna. Tento pobyt pro něj vlastně znamenal poslední delší odpočinek před následným, velmi hektickým obdobím jeho života. Drtina se tu setkal se svým bývalým spolužákem, předním komunistou Ivanem Sekaninou, který ho ujistil, že KSČ bude oporou státu v jeho obraně před nacistickým nebezpečím.

Mnichovské dny

Drtina dorazil do Prahy uprostřed intenzivních jednání s představiteli Sudetoněmecké strany a hned první den ho zaujalo, že všechny věci provádí prezident sám, ač ústavně přísluší vládě. Beneš v průběhu celé sudetské krize pracoval až 20 hodin denně. Za normálních okolností se Drtina ve službě střídal s dr. Remsou, nyní se

¹⁰³ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 59; Igor LUKEŠ, *Československo mezi Stalinem a Hitlerem. Benešova cesta k Mnichovu*. Praha 1999, s. 153.

¹⁰⁴ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 68–69. Program prohlídky prezidenta Beneše v Brdech viz AÚTGM, f. 37 (Smutný), sign. 27/1.

¹⁰⁵ Díky povýšení z 19. srpna 1938 byl Drtina nově zařazen do třetí platové stupnice, jež představovala roční služné 39 000 korun, roční činovné 7 200 korun a měsíční služební příplatek 337,50 korun.

však mnohdy stalo, že úřadovali paralelně. Většina jednání probíhala v Benešově apartmá a jeho dva tajemníci proto obsadili malou knihovnu, která se tehdy přeměnila na vládní předpokoj. Protože kolem Drtiny procházely všechny prezidentovy návštěvy, dozvídal se spoustu kuloárových zpráv a patrně tak v době zářijové krize patřil mezi nejinformovanější osoby ve státě. Z toho důvodu jsou také dnes Drtinovy memoáry považovány pro toto období za velmi důležitý historický pramen.¹⁰⁶

V den Drtinova příjezdu do Prahy Beneš předal Ernstu Kundtovi, Wilhelmu Sebekowskému a lordu Walteru Runcimanovi tzv. třetí plán, jímž byla Sudetoněmecké straně „poskytnuta slušná a výhodná příležitost, aby se dostala ze situace, do níž ji přivedl Henleinův karlovarský program“.¹⁰⁷ Plán předpokládal vytvoření žup na základě co největší etnické homogenity, SdP jej přesto 2. září odmítla jako nepřijatelný. Kundt a Sebekowski pak za pomoci lorda Runcimana stupňovali svůj tlak, který vyústil v proslulý čtvrtý plán z 5. září 1938, jenž již svými dalekosáhlými ústupky v podstatě kopíroval karlovarské body Konrada Henleina z konce dubna 1938. Podle Beneše šlo o poslední myslitelný prostředek, jak přivést ostatní svět na stranu Československé republiky. Podobu čtvrtého plánu také prezident ve svých vzpomínkách zdůvodňoval tvrzením, že tento návrh měl přesvědčit britskou a francouzskou vládu, „že nehrajeme s nimi žádnou nepoctivou hru“, navíc údajně počítal s tím, „že čeští pangermáni ani tohoto plánu nepřijmou“.¹⁰⁸ Dne 12. září pronesl Adolf Hitler na sjezdu NSDAP v Norimberku nenávistnou řeč zaostřenou proti Československu, která byla jasným odmítnutím čtvrtého plánu. Hitlerův projev se navíc stal signálem k povstání henleinovců v pohraničí, na něž odpověděla pražská vláda vyhlášením stanného práva. Většina vedoucích funkcionářů Sudetoněmecké strany uprchla do říše. Československá vláda následně 16. září úředně rozpustila SdP pro její protistátní činnost. Drtina celou dobu velmi intenzivně prožíval Benešovo horečné úsilí a zdá se, že právě vypjaté dny sudetské zářijové krize utužily jeho osobní vztah k prezidentu Benešovi, který postupně překračoval čistě služební poměr.

V září 1938 začal Drtina bezprostředně vnímat mocný vliv rozhlasové propagandy. Prezident Beneš tehdy několikrát zajel do rozhlasového studia přednést své

V odůvodnění Drtinova jmenování se píše: „Koná svou důležitou a obtížnou službu k úplné spokojenosti.“ AKPR, Pers. spis P. Drtiny, č. T 1257/38, srov. též č. O 747/38.

¹⁰⁶ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 39–243.

¹⁰⁷ E. BENEŠ, *Mnichovské dny*, s. 185.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 212.

důležité projevy k národu, na jejichž přípravě se jako jeho osobní tajemník částečně podílel Prokop Drtina (šlo především o sběr podkladů, Beneš si jinak své projevy psal převážně sám). Ten o tom ve svých vzpomínkách později napsal: „*Měl jsem již tehdy dost vyvinutý a značný smysl pro význam a váhu rozhlasu pro informaci i propagaci politickou, a tak jsem svým zájmem a svou iniciativou při přípravě presidentových rozhlasových projevů přispěl via facti k tomu, že brzo tato starost byla mlčky pokládána i politickou sekcí presidentské kanceláře i presidentovým kabinetem za mou nespornou kompetenci.*“ Drtina sám měl již v této době za sebou několik rozhlasových vystoupení v politické a sociologické oblasti, které „*měly dosti příznivý ohlas*“.¹⁰⁹

Britský premiér Chamberlain odhodlaný za každou cenu zabránit hrozící válce se 15. září 1938 odhodlal k cestě za Hitlerem na Berghof, kde se společně dohodli na odstoupení Sudet Německu. V ČSR se o výsledku jednání nic konkrétního nevědělo. Drtina si o tom zapsal: „*Na Hradě a v kanceláři bylo v těch dnech dusno jako před bouří a stísněná nálada nás po několika dny neopouštěla.*“¹¹⁰ 18. září telefonoval do Prahy vyslanec Jan Masaryk a stěžoval si, že není s to získat informace o probíhajících britsko-francouzských poradách, které projednávaly výsledky Chamberlainových rozhovorů s Hitlerem. Masaryk hovořil po telefonu s Prokopem Drtinou, protože prezident Beneš byl zrovna na procházce v zahradách Pražského hradu. Masaryk tehdy během telefonického rozhovoru pronesl známé úsloví, že Západ jedná o nás bez nás.

V pondělí 19. září panovala na Hradě vinou této informační blokády nejistota. Odpoledne se prezident setkal s Jaromírem Nečasem, který se právě vrátil z Francie a Belgie. Beneš ho pověřil, aby znovu odjel na Západ a prosazoval tam nový, neoficiální návrh řešení (později známý jako tzv. pátý nebo též „Nečasův“ plán). Prokop Drtina měl dost času, aby si s Nečasem sám promluvil a dozvěděl se o jeho žalostném dojmu z francouzského veřejného mínění. Uprostřed Nečasovy audience u Beneše se ohlásili vyslanci Velké Británie a Francie Basil Newton a Victor de Lacroix. Drtina proto přerušil probíhající jednání a oznámil prezidentovi příchod zahraničních diplomatů. Beneš odvedl Nečase do vedlejší místnosti a vyzval Drtinu, aby oba vyslance uvedl. Newton a de Lacroix přinesli tzv. anglo-francouzský plán, který byl založen na principu předání okresů s nadpolovičním počtem Němců třetí říši. Výměnou za tento ohromný

¹⁰⁹ Cit. dle P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 80–81. Zde snad můžeme nalézt základ budoucí Drtinovy role v čs. rozhlasové propagandě z Londýna.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 84.

ústupek by vlády Francie a Velké Británie poskytly zbytku Československa garance do budoucnosti. Prezidenta Beneše tento návrh ohromil a šokoval, neboť dosud nic nenasvědčovalo tomu, že by Paříž a Londýn mohly přijmout tak dalekosáhlé řešení bez jakékoliv konzultace s Československou republikou. Pro Beneše bylo největším překvapením chování Francie, která svým postupem podle jeho názoru jednostranně vypovídala a rušila spojeneckou smlouvu s Československem.¹¹¹

Po skončení rozhovoru s vyslanci vyhledal prezident Beneš svého tajemníka Drtinu a bez jakéhokoliv komentáře mu podal text anglo-francouzského plánu v angličtině s pokynem, aby tuto listinu co nejrychleji přeložil a vyhotovil její kopie. Prezident pak ještě krátce promluvil s Nečasem, přičemž Drtina začal diktovat písaře „*londýnský ortel nad Československem*“. Sám byl z textu velmi rozrušený, takže mu přesný překlad činil potíže. Během diktátu si všiml, jak písařka „*píše překlad tohoto, pro národ tak tragického, dokumentu sice bez hlesu, ale jak přitom skrápí řádky této listiny slzami*“.¹¹² Překlad britsko-francouzského plánu doručili do Benešova bytu, kde probíhala večer schůze politických ministrů. Také u těchto politiků vyvolala listina upřímné zděšení. Večer pak Beneš přijal ještě sovětského vyslance Sergeje Alexandrovského, jemuž položil otázky, které zkoumaly stanovisko Sovětského svazu k případné žádosti Československa o vojenskou pomoc v souladu se vzájemnými smluvními závazky. Po skončení audience se vyslanec Alexandrovskij zastavil u Drtinova stolu a vyzýval k neústupnosti Československa. Když to Drtina prozradil Benešovi, prezident mu odpověděl: „*Ono jim také není možno věřit bez výhrad, a kdyby nás do toho dostali, tak nás v tom nechají.*“¹¹³

Druhý den, 20. září 1938 pokračovala horečná jednání, během nichž sociálně demokratický ministr Rudolf Bechyně sdělil Drtinovi, že československá vláda anglo-francouzský plán odmítá. Drtinovi se ulevilo, sám v kuloárech velmi vehementně zastával nekompromisní stanovisko. Celou krizi vnímal jako zkoušku odolnosti demokracie proti totalitní zvůli. Večer 20. září odešel uklidněný Drtina spát do svého bytu, na Hradě zůstal druhý Benešův tajemník František Remsa. Po večeri Drtina ze svého domova zatelefonoval Remsovi, aby zjistil, zda není něco nového. Jeho kolega ho informoval, že prezident přijal Jozefa Tisu a že přišly zprávy od vyslance Zdeňka

¹¹¹ E. BENEŠ, *Mnichovské dny*, s. 253.

¹¹² P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 105.

¹¹³ Tamtéž, s. 106.

Fierlingera, které jsou velmi příznivé. Drtina tak uléhal kolem půlnoci v docela dobré náladě.

Podle svých memoárů se Drtina uprostřed noci náhle probudil s utkvělou myšlenkou, že přišel na „cestu, jak možno Československo zachránit i bez války“. Cítil naléhavou potřebu sdělit svou představu Benešovi. O celé záležitosti později napsal: „Přesto, že jsem nikdy nepřeceňoval vlastní úsudek a schopnost vniknout do situací a problémů i méně složitých, byl jsem najednou přesvědčen, že věc vidím správně, a bylo to ve mně tak silné, že jsem se ihned rozhodl jednat.“¹¹⁴ Drtina se tak znovu telefonicky spojil s dr. Remsou, který mu sdělil aktuální novinku, že zrovna probíhá audience britského a francouzského vyslance u prezidenta a následně se chystá schůze politických ministrů.¹¹⁵ Drtina pochopil vážnost situace a za dvacet minut již byl na Hradě, odhodlán ihned mluvit s prezidentem.

V rozporu s protokolárními předpisy údajně přerušil Benešovo jednání se zahraničními zástupci a požádal prezidenta o osobní rozhovor. Skutečnost, že prezident Drtinovi v tomto přání vyhověl, svědčí o jejich poměrně nadstandardním poměru, který překračoval běžné pracovní vztahy. Drtina Benešovi v rychlosti přednesl svůj nápad, který spočíval v taktickém využití hrozby bolševizace Československa. Hitlerovy územní požadavky jsou pro každou československou vládu nepřijatelné a jejich uskutečnění by způsobilo pád vlády, argumentoval Drtina. Nechce-li Hitler dopustit nástup komunistů a opravdovou přeměnu ČSR v nástroj Sovětů, musí umožnit slušný kompromis při řešení sudetské otázky. Svůj výklad Drtina uzavřel konstatováním: „Jinak myslím, že přijetí britsko-francouzských návrhů by znamenalo u nás revoluci.“ Beneš mu na to odvětil, že Francie a Británie nejsou připraveny na válku a Hitlera nechtějí o ničem přesvědčovat. Newton a de Lacroix mu to právě názorně předvedli, když předložili své ultimátum. „My přijmout musíme,“ uzavřel rozhovor prezident.¹¹⁶

Navzdory tomu, že nakonec československá vláda na nátlak Velké Británie a Francie ještě během odpoledne 21. září 1938 britsko-francouzské ultimatum přijala, Drtina i nadále věřil, že nakonec dojde k válce. Odešel domů, poslal rodinu do Hněvšína, propustil služebnou a zamkl nově zařízený byt. Sám se odstěhoval přímo na Hrad, kde pak bydlel prakticky až do Benešovy abdikace. Již ve středu 21. září propukla

¹¹⁴ Tamtéž, s. 111.

¹¹⁵ Remsův záznam o službě v noci z 20. na 21. září 1938 viz ANM, f. E. Beneš, k. 47, a. č. 448/1.

¹¹⁶ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 113.

vlna demonstrací proti kapitulaci vlády. Vedle masových protestů obyvatelstva zareagovala i česká politika. Pod vedením Ladislava Rašína, Petra Zenkla, Jaroslava Stránského a Klementa Gottwalda se vytvořil tzv. Výbor na obranu republiky, který požadoval neústupnost. Zenkl, Rašín, Stránský a Ripka jednali ještě během 21. září o vzniklé situaci s prezidentem Benešem. Na audienci se dostavili i českoslovenští generálové Ludvík Krejčí, Karel Husárek, Lev Prchala a Vojtěch Luža, po té následoval rozhovor s ministrem národní obrany Františkem Machníkem. Večer nakonec prezident Beneš přijal k rozhovoru i komunistického předsedu Klementa Gottwalda, při té příležitosti se s ním poprvé osobně setkal Prokop Drtina.

Davy, které se srocovaly v pražských ulicích a protestovaly proti postupu vlády, se daly k večeru do pohybu a zaměřily na Hrad. Prezident Beneš předtím odmítl návrh pronést veřejný projev k rozhořčeným demonstrantům, souhlasil jen s tím, že následující den bude mít rozhlasový projev k národu. Po skončení Gottwaldovy návštěvy zůstal již ve svém hradním bytě a odpočíval po hektickém průběhu uplynulého dne. Po půl jedenácté večer se také Drtina chystal k odchodu z kanceláře a zdálo se, že na Pražském hradě je absolutní klid. Tou dobou však již zástupy demonstrantů vyvrátily hradní mříž a pronikaly až na třetí nádvoří.

Drtina na události té noci ve svých memoárech vzpomínal: „*Neměl jsem nejmenšího hlášení ani od hradní správy, ani od policie, ani od velitelství hradní stráže, že by bylo pozorovat cokoli zneklidňujícího v hradním okolí. Tento klid však najednou přešel prudký křik a volání davu z bezprostřední blízkosti. Vyběhl jsem na chodbu a viděl jsem, že na třetí nádvoří se valí dav lidí. V tom již mě běželo chodbou několik rotmistrů hradní stráže v plné výzbroji a slyšel jsem, že někdo volá: 'Zataraste schodiště!' ... Na třetím nádvoří, hlavně před balkónem, bylo v tu chvíli shromážděno asi tak 500 – 800 demonstrantů. Nevypadalo to příliš hrozivě. Lidé byli sice dost neukáznění, hodně hlučeli, vykřikovali zatím mně nesrozumitelné výkřiky a chvílemi zpívali.*“¹¹⁷ Ani po půl hodině výkřiky davu neustávaly, Drtina se podívoval, že policie není schopna demonstranty z nádvoří vytlačit. Atmosféra začala být napjatá.

Drtina volal na policejní stanici na Hradě, ale dozvěděl se, že na strážnici není dostatek lidí. Bezpečnostní služba prezidentské rezidence prakticky nefungovala, hrozilo, že dav vnikne dovnitř paláce. V této době stálo již na nádvoří několik tisíc lidí a

¹¹⁷ Tamtéž, s. 119–120.

hradní osazenstvo začínala ovládat panika. Hradní stráž se snažila zabarikádovat prostory prezidentské kanceláře, někdo raději zhasnul všechna světla, takže se Hrad ocitnul ve tmě. Drtina ve svých vzpomínkách popsal tehdejší situaci: „Právě v tom okamžiku bylo slyšet rány do vrat. Seběhl jsem zase do přízemku a konečně jsem tu narazil na plukovníka Kvapila. Řekl, že se nedá nic dělat, že vrata asi neodolají a že bude musit střílet. Na schodišti, v části vedoucí bezprostředně proti vratům, stála na každém schodu řada mužů hradní stráže s nasazenými bajonety a připravena ke střelbě. Vrata byla podepřena trámy a kládami a mimo to ještě další skupina strážných se opírala vší silou do vrat proti náporu zvenčí. Vřava byla nesmírná. Vrata se chvěla ve veřejích pod tlakem zfanatizovaných lidí, a co chvíli se ozývalo bušení do vrat. V přízemní chodbě na obě strany od vrat stála rovněž hradní stráž připravena ke střelbě. V tom se ozvalo řinčení skla. Demonstrantům se podařilo rozbít skleněné tabule v některém přízemním okně vzdor zavřeným okenicím. Vzápětí nato se ozval praskot vrat a bylo patrné, že vrata povolují.... Uvědomoval jsem si také, co to znamená, třesknou-li za chvíli výstřely.“¹¹⁸ Napětí se stupňovalo tak, že měl Drtina dokonce u sebe z bezpečnostních důvodů připravenou nabitou armádní pistoli. Za každou cenu se však chtěl vyhnout hrozícímu krveprolití.

Vzhledem k této kritické situaci se ještě pokusil zatelefonovat ministrovi vnitra Josefu Černému, ten mu ovšem odpověděl, že policie je zcela přetížená a nemůže nijak pomoci. Drtinu také napadlo zavolat na Hrad generála Jana Syrového, jehož jméno skandoval dav venku na nádvoří a který by tak mohl demonstranty uklidnit.¹¹⁹ Syrový byl sice na cestě, ale nemohl se až na Hrad dostat. Drtina se dokonce pokusil sám vystoupit na balkoně a promluvit k lidem, shromáždění ho však svými pokřiky „My chceme generála Syrového!“ a „Dejte nám zbraně!“ úplně překřičelo.

Pak se snažil vyřešit situaci pomocí několika dalších telefonátů – ovšem bezúspěšně. Nakonec se podařilo vedoucímu diplomatického protokolu Jaromíru Smutnému dopravit generála Syrového na Hrad a ten pak, ne příliš nadšen a po dlouhém přemlouvání, vystoupil na balkon na třetím nádvoří. Každopádně byl jeho projev

¹¹⁸ Tamtéž, s. 124.

¹¹⁹ Pavel Tigríd později tento postup komentoval tak, že úředníci a důstojníci, kteří se právě nacházeli na Pražském hradě, „hledali šaška, který by lidu srocenému tam, kde správně tušil sídlo moci, sehrál divadýlko a dav rozptýlil. A poněvadž shromáždění žádalo zbraně a generála Syrového a poněvadž zbraně se mu dát nemohly, dostalo se jim Syrového.“ Viz Pavel TIGRID, *Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu*. Praha 1990, s. 85.

hradním personálem zinscenován s divadelní dokonalostí: „*Provedli jsme to s jistým efektem. Pustili jsme na balkón reflektory a Syrový se objevil s celou družinou důstojníků a úředníků. Ta se pak rozestoupila tak, aby postava našeho moderního Žižky, v té chvíli miláčka pražské ulice, co možná vynikla. Efekt se zdařil. Syrový byl přivítán velkým jásotem a potleskem. A co hlavního, po uvítání se třetí nádvoří ztišilo. Nepamatuji si přesně, co Syrový řekl, ale měl jsem dojem, že mluví celkem dobře, a jak jsem ho znal jako naprostého řečnického antitalenta, dokonce s mimořádným zdarem.*“¹²⁰ Podle Drtinova názoru tedy Syrový nemluvil zrovna špatně, ale jeho výzvy k rozchodu nenalezly u rozvášněného davu patřičnou odezvu. Rozhodující obrat nastal teprve po vystoupení populárního písničkáře Karla Hašlera, který shromážděné zástupy vyzval, aby se vydaly manifestovat ke hrobu Neznámého vojína. Na chvíli se pak dav ještě vrátil, ale to již zasáhlo připravené četnictvo. K Drtinovu překvapení prezident Beneš o ničem nevěděl a klidně spal. Dokonce se o neklidném průběhu této noci Beneš nezminil ani ve svých pamětech.

Známý kritik Václav Černý to později okomentoval poznámkou, že se prezident Beneš nechtěl „*ani tentokrát vystavovat horkému dechu nerozumné ulice*“.¹²¹ Na celou tuto noční epizodu a její ztvárnění v Drtinových memoárech reagoval velice kriticky také Pavel Tigríd: „*Mluví to za celé svazky a nebohý kronikář Drtina, po všech zkušenostech a o třicet let později, píše o této manifestaci malosti a zbabělosti vůdců české politické garnitury skoro nadšeně, jak jsme to sfoukli, jak jsme lid napálili, a navíc s efektem.*“¹²²

V následujících dnech pokračovala na Hradě horečná jednání, přicházely také různé deputace. 22. září byla před budovou parlamentu (dnešní Rudolfinum) uspořádána masová manifestace za účasti asi čtvrt milionu lidí, na níž po boku Ladislava Rašína a Petra Zenkla vystoupil i Klement Gottwald. Vláda Milana Hodži podala demisi a nahradila ji úřednická vláda generála Syrového, ve skutečnosti však i nadále rozhodoval o důležitých otázkách sbor politických vůdců dosavadních koaličních stran. Původně byl Beneš i řada ministrů proti tomu, aby byl do čela vládního kabinetu postaven právě generál Syrový, nicméně nakonec v této věci asi rozhodl hlas ulice. U

¹²⁰ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 127.

¹²¹ Václav ČERNÝ, *Křik Koruny české. Paměti 1938–1945. Náš kulturní odboj za války*. Brno 1992, s. 59.

¹²² P. TIGRID, *Kapesní průvodce*, s. 85.

prezidenta Beneše se i tento den střídala jedna návštěva za druhou, politikové, armádní důstojníci i diplomaté.

Dršina ze své osobní zkušenosti z těchto kritických okamžiků nedohodnotil československé vedoucí činitele příliš pozitivně: „Z některých telefonických rozhovorů i ze způsobů jednání všech politiků jsem měl dojem neutěšený. Hlavně pocit, že není přece jen tolik vědomí odpovědnosti a dobré vůle zatlačit osobní prestižní otázky v tak vážné chvíli pro stát do pozadí, kolik by jich v takové hrozné situaci mělo být. Také se zdálo, že někteří členové vlády Hodžovy nejsou si dosti jisti, že by měli skutečně z vlády odstoupit. Tento nevalný dojem, to nebyl jen dojem můj. Ještě ostřeji se rýsoval na pozadí zpráv politických, které zatím docházely o tom, co se děje v pohraničí.“ Dohadování o ministerská křesla připadala Dršinovi vzhledem k násilnostem henleinovských ordnerů v pohraničních okresech a hroutícímu se mezinárodně politickému postavení Československa jako nechutné. Dršina přímo hovořil o „profesionální žoviálnosti a poněkud hospodské manýře“ politických vůdců národa.¹²³ Téhož dne se přitom setkal Adolf Hitler s britským ministerským předsedou Chamberlainem v Godesbergu, přičemž dále vystupňoval své územní požadavky vůči Československu.

Večer 22. září pronesl Edvard Beneš do rozhlasu svůj projev k národu, kterým chtěl především uklidnit rozčítlivělou náladu veřejnosti.¹²⁴ Dršina celou řeč pochopitelně pečlivě poslouchal a zdála se mu dobře zformulována – tak, aby skutečně přispěla k určitému uklidnění domácí atmosféry. Skutečným překvapením pro něj však byla Benešova slova: „Mám svůj plán pro všechny případy a nedám se ničím mýlit,“ která byla zejména v období druhé republiky často zesměšňována. Dršina měl dojem, že se v této pasáži svého projevu „přeexponoval a řekl něco, co z hlediska mezinárodně politického nemělo být řečeno“.¹²⁵ Báł se, že těch slov zneužije Německo proti Československu ve svých rozhovorech s Velkou Británií.

Odpoledne 23. září zavolal Dršinovi Gottwald a stěžoval si, že byla zapečetěna redakce *Rudého práva* a úředně zakázáno vydávání tohoto listu. Dršina sám s takovým krokem nesouhlasil a vyvíjel pak značnou iniciativu, aby došlo v tomto případě k nápravě. Nakonec z prezidentova pokynu telefonoval novému ministrovi vnitra Janu

¹²³ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 139, 140.

¹²⁴ Text projevu uvádí E. BENEŠ, *Mnichovské dny*, s. 276–278.

¹²⁵ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 141.

Černému a požádal jej Benešovým jménem o okamžité odvolání všech úředních zákroků proti komunistické straně a jejímu tiskovému orgánu. Zrušení zákazu namířeného proti *Rudému právu* však přesto ministr Černý odkládal, takže jej nakonec provedl až na osobní pokyn od prezidenta Beneše.

Toho dne přišly zprávy o ztroskotání Chamberlainova vyjednávání s Hitlerem v Godesbergu a následně i signály od západních spojenců, z nichž vyplývalo, že nebudou nic namítat proti vyhlášení mobilizace v Československu. Vzkaz ministra zahraničních věcí Krofty s těmito novinkami přinesl prezidentovi Benešovi jeho osobní sekretář Drtina. Ve svých pamětech pak P. Drtina vzpomínal, jak Beneš četl krátkou zprávu několikrát, vzrušený způsobem, jaký u něj dosud nepoznal. Prezident si prý pro sebe několikrát opakoval: „*Ano, ano, ano,*“ až podal svému tajemníkovi Kroftův lístek se slovy: „*Přečtěte si to! To je válka! Angličané nám radí, abychom mobilizovali.*“¹²⁶ Ještě týž večer rozhodla porada prezidenta Beneše, generála Syrového, předsedů koaličních stran i některých ministrů jednomyslně o vyhlášení všeobecné mobilizace, s čímž v zápětí souhlasila i samotná vláda.¹²⁷

V noci po celé Praze i na Hradě zhaslo elektrické osvětlení. V prezidentské kanceláři přišli ke slovu vojáci, kteří obsadili všechny reprezentační místnosti vedle tajemnického pokoje. Byl vydán evakuační rozkaz, podle něhož se mělo postupovat v případě nepřátelského náletu. Drtina měl doprovázet prezidenta v prvním evakuačním sledu do krytu a opatrovat Benešovy osobní doklady. Zdálo se, že nastal skutečný obrat, všichni očekávali zahájení německého útoku. Drtina ovšem zaregistroval jakousi nehybnost až defétismus některých čelních představitelů, zejména u náčelníka hlavního štábu armádního generála Ludvíka Krejčího a generála Sylvestra Bláhy, přednosty Vojenské kanceláře prezidenta republiky. 26. září došlo na Hrad poselství prezidenta Roosevelta, jenž vyzýval k zachování míru. Drtina projevoval s tímto telegramem velkou nespokojenost, zejména mu vadilo, že americký prezident poslal stejný text i Hitlerovi a evidentně nerozlišoval různou míru odpovědnosti za vzniklou krizi.

Večer 26. září očekávali vojáci první německý nálet, a proto prosazovali Benešův odjezd do bezpečí. Pro tento případ byla připravena soukromá vila v Zátiší. Když se o tom Drtina dozvěděl, chtěl tomu zabránit a odvolával se na prezidentovu

¹²⁶ Tamtéž, s. 142–146.

¹²⁷ Protokol o mimořádné schůzi vlády viz *Mnichov v dokumentech II. Zrada české a slovenské buržoasie na československém lidu*. Praha 1958, dok. č. 162, s. 228–230.

únavu. Generál Bláha přesto zorganizoval přesun celé kanceláře do Zátíší. Vzhledem k tomu, že Beneš cestu akceptoval s poukazem, že je to přáním vlády (ve skutečnosti prezidentův odjezd prosazoval patrně jen Milan Hodža) i armádního velení, podřídil se i jeho osobní tajemník. Před půlnocí zavolal Drtinovi do Zátíší přednosta politického a legislativního odboru KPR Josef Schieszl a stěžoval si, že o tom nic nevěděl a že také ministerský předseda s tím nesouhlasí. Celá kolona se proto ještě v noci vrátila zpět do Prahy.¹²⁸

Když se 28. září objevila zpráva, že britský ministerský předseda Neville Chamberlain, francouzský předseda vlády Edouard Daladier a italský duce Benito Mussolini pojedou na schůzku s Adolfem Hitlerem do Mnichova, „*věděli na Hradě, že je konec všem nadějím*“.¹²⁹ Drtinovi bylo jasné, že nyní šlo pouze o to, jak tvrdé budou československé oběti. Ihned se vynořili první kritikové celé dosavadní politiky. V pátek 30. září kolem 5. hodiny ranní obdržel Drtina zprávu o výsledku jednání mnichovské konference. Když přišel po sedmé hodině k Benešovi, uslyšel od něj první reakci: „*Je to proradnost, která se potrestá sama*“.¹³⁰ Prezident byl úplně skleslý a chtěl okamžitě abdikovat. Kolem půl deváté nadiktoval Josefu Schieszlovi v přítomnosti svého tajemníka Drtiny, šéfa vojenské kanceláře generála Bláhy a dr. Smutného svou demisi. O dalším osudu tohoto textu neměl Drtina ponětí a Beneš pak několik dní o abdikaci nechtěl slyšet.¹³¹

Následovala schůze politické sedmy a předsedů koaličních stran. Drtinu překvapilo, že ve chvíli, kdy uváděl prezidenta do jednací místnosti, skoro nikdo nevstal ze svého místa. Vládní činitelé mlčky naznačovali, že Beneše viní z celé mnichovské katastrofy. Během zasedání si Drtinu zavolaly Hana Benešová a dr. Alice Masaryková a vyzvíдалy na něm, jak se staví k Mnichovu. Drtina jim tehdy řekl, „*že žádný národ nesmí ztratit svou svobodu bez boje, nemá-li dojít k mravnímu rozvratu*“.¹³² Paní Benešová mu naznačila, že zastává podobný názor a že se obává, aby její manžel

¹²⁸ Tuto epizodu, kdy prezident opustil na krátko během zářijové krize Prahu, zmiňuje ve svých pamětech i sám Beneš. Podle něj se tak ovšem stalo až o den později – večer 27. září 1938. Srov. E. BENEŠ, *Mnichovské dny*, s. 302–303.

¹²⁹ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 176.

¹³⁰ Tamtéž, s. 180.

¹³¹ Viz ANM, f. E. Beneš, k. 47, a. č. 458, Smutného záznam o mnichovské krizi z 11. 10. 1938; srov. P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 180, zde Drtina uvádí jako dalšího svědka kancléře Šámala. Smutný nesouhlasil s prezidentovou váhavostí a domníval se, že ráno 30. září měl skutečně abdikovat, neboť se jednalo o nejvhodnější okamžik. Viz ANM, f. E. Beneš, k. 47, a. č. 454.

¹³² P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 181.

neučinil chybný krok. Velmi naléhavě pak Drtinu žádala, aby se nerozpakoval prezidenta z vládní porady vyvolat a tlumočit mu své stanovisko.

Drтина opravdu Beneše ze schůze vyvolal a naléhal na něj, aby se Československo Mnichovské dohodě nepodřizovalo. Prezident jen pokyvoval hlavou a nijak Drtinovým argumentům neodporoval. Vrátil se zpět na jednání, aniž by mu objasnil své stanovisko. Na Hrad se dostavila také trojice generálů – Ludvík Krejčí, Karel Husárek a Sergej Vojcechovský – z nichž pouze posledně jmenovaný byl pro to, aby se Československá republika bránila. Z Krejčího měl Drтина vyloženě trapný dojem, Husárek se vyjadřoval uměřeněji, ale ani on nevěřil ve smysluplnost vojenské obrany.¹³³ Vláda rozhodla za přispění armádních posudků obranschopnosti země podřítit se mnichovskému diktátu.

Odpoledne se dorazili na Hrad na prezidentovo pozvání Ladislav Rašín, Vlastimil Klíma, Klement Gottwald, Jaroslav Stránský, Ferdinand Richter, Josef David, F. Tykal a Bohumil Stašek jako členové Výboru na obranu republiky. Již ráno sepsali pro Beneše memorandum, v němž mu objasnili své stanovisko: „*Podepsaní poslanci v poslední chvíli upozorňují, že odtržení území bez souhlasu ústavních činitelů, tj. Národního shromáždění, jest podle platného práva velezradou. Zapřísaháme v poslední chvíli, abyste zabránil katastrofě...*“¹³⁴ Během setkání vystupoval proti kapitulaci nejrozhodněji Ladislav Rašín, který zdůraznil, že jsme se měli bránit a že příští generace podřízení se Mnichovské dohodě odsoudí jako zbabělost. Žádnou změnu přijatých rozhodnutí ovšem schůzka nepřinesla.¹³⁵ Výbor na obranu republiky tím ztratil další smysl existence, řada jeho členů však svůj boj ještě nevzdávala.

O posledních událostech hovořil Beneš večer také s Drtinou a Smutným.¹³⁶ Oba prezidentovi spolupracovníci se netajili svým nesouhlasem s kapitulací. Smutný zdůrazňoval, že nemůžeme očekávat pomoc od druhých, když sami nedáváme najevo ani stopu odhodlanosti k boji. Drтина zpochybňoval, že by se Hitler zastavil na mnichovských hranicích. Beneš jim odpovídal z mezinárodně-politického hlediska,

¹³³ Tamtéž, s. 182. Husárkův záznam o poradách 30. 9. 1938 viz ANM, f. E. Beneš, k. 14, a. č. 213.

¹³⁴ ANM, f. V. Klíma, k. 1, a. č. 10, V. Klíma: 1938. *Měli jsme kapitulovat?*, III. díl, s. 56.

¹³⁵ Jan GEBHART – Jan KUKLÍK, *Velké dějiny země Koruny české. Svazek XV.a 1938–1945*. Praha – Litomyšl, Paseka 2006, s. 89–90.

¹³⁶ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 183–184; ANM, f. E. Beneš, k. 47, a. č. 458, Smutného záznam o mnichovské krizi z 11. 10. 1938.

poukazoval na fakt, že bychom před světem vypadali jako váleční štváči. Navíc si stěžoval na neschopnost československých politiků, kteří všechno nechali na něm.

V neděli 2. října 1938 se Drtina dozvěděl poprvé o úvahách v politických kruzích, že by měl Beneš abdikovat. Postupně o tom hovořil s profesorem Jaroslavem Krejčím, Zdeňkem Chytillem a Antonínem Kinkalem. Dejvický starosta Kinkal Drtinu telefonicky informoval o právě probíhající politické poradě ve služebním bytě pražského primátora dr. Zenkla, která později vešla ve známost jako „Zenklův puč“ (šířily se totiž pak pověsti, že pražský primátor chystal s vojáky puč na odstranění prezidenta Beneše). Kromě řady členů bývalého Výboru na obranu národa dorazili na toto jednání také poslanec Jaromír Nečas, legační rada Hubert Masařík, novinář Hubert Ripka, vydavatel a advokát Zdeněk Chytil. Armádu zastupovali generál Sergej Ingr a plukovník Emanuel Moravec. Účastníci diskutovali možnost vojenského převzetí moci a následné odmítnutí československé kapitulace. Spoléhali na skutečnost, že armáda dosud ovládala hlavní část opevňovacího systému. K boji byli údajně odhodláni generálové Lev Prchala, Vojtěch Luža, Sergej Vojtechovský, Josef Votruba a Sergej Ingr. Zenkl nakonec navrhl, aby vzniklá opoziční skupina vyslala k jednání s prezidentem plukovníka Moravce, což bylo všemi schváleno. O úmyslu poslat Moravce s důležitými zprávami na audienci u prezidenta ihned telefonicky informoval poslanec Josef Patejdl Benešova tajemníka Drtinu.¹³⁷

Prokop Drtina ihned zařídil Moravcovo přijetí u dr. Beneše. Plukovník přišel v plné polní, „zamračený a přímo hrozivý“. Prezidentovu tajemníkovi hned vyčínil za to, jak Hrad a vláda postupovaly. Audience trvala asi dvě hodiny. Drtina měl chvílemi o prezidenta strach, neboť Moravcovo rozčilení hrozilo přerůst v nějaký incident, a tak pro jistotu poslouchal za dveřmi. Nic nepředloženého se naštěstí nestalo. Beneš svůj postoj nezměnil, na druhou stranu ani on nepřesvědčil Moravce o svých argumentech.¹³⁸ Moravec se následně vrátil zpět do Zenklova bytu a tlumočil účastníkům schůzky Benešovo ujištění, že brzy oznámí sestavení nové vlády, která by měla vzniklou krizi vyřešit. Další akceschopnost vzniklé opoziční skupiny podlamoval zdrženlivý postoj

¹³⁷ Srov. Petr ZENKL, *Mozaika vzpomínek*. (Ed.) Miloš KOUŘIL. Olomouc 1997, s. 49.

¹³⁸ ANM, f. P. Drtina, k. 2, a. č. 144, P. Drtina: *Údajné převratové plány v řadách čs. generality a politiků v posledních dnech září a na počátku října 1938* (rukopis dat. 1966), s. 4–5. Moravec se ten den rozešel s hradním táborem, jehož byl dosud předním exponentem. Ve třicátých letech mimo jiné patřil i do širšího okruhu spolupracovníků týdeníku *Demokratický střed*. Po mnichovském traumatu a následné okupaci českých zemí se obrátil na cestu ke kolaboraci s Němci.

náčelníka hlavního štábu generála Ludvíka Krejčího a skutečnost, že se pro její plány nepodařilo získat sociálně demokratického předsedu Antonína Hampla.

Podle několika svědectví navštívil 3. října plukovník Moravec prezidenta ještě jednou, tentokrát v doprovodu čtyř generálů. Vojáci po Benešovi chtěli, aby abdikoval, jinak vyhrožovali jeho sesazením za pomoci armády. Beneš prý na tuto výzvu reagoval poznámkou, že ji nebere na vědomí. Neúspěšně se pak snažil o názorech Zenklovy skupiny tentýž den přesvědčit prezidenta i Jaroslav Stránský, který ho zároveň ujistil, že cílem jejich snažení rozhodně nebylo Benešovo svržení. Celý „puč“ se tak ve skutečnosti odehrál jen verbálně a v myslích několika opozičně laděných politiků a důstojníků.¹³⁹ Drtina snahy Petra Zenkla a dalších opozičníků hodnotil: „*Pro jistý neúspěch tohoto pokusu bylo rozhodující, že byl proveden příliš pozdě, v okamžiku, kdy proti nám nestálo už jenom Německo, nýbrž všechny čtyři mnichovské velmoci a kdy ani SSSR nechtěl nebo nemohl dosti energicky vystoupit v náš prospěch. ...další vadou jejich pokusu bylo osobní složení, ve kterém pracovali, a divergence různých osobních zájmů jednotlivých účastníků...*“¹⁴⁰

Vnější tlak na Benešovu abdikaci v dalších dnech nicméně stále sílil. Prezident si svou dobrovolnou demisi z 30. září rozmyslel a chtěl ještě v úřadu setrvat. Přicházely však zprávy z Německa, že nacistická vláda požaduje jeho demisi jako *conditio sine qua non*. Toto stanovisko také podpořili generálové Syrový a Krejčí. Beneš však s abdikací stále otálel – patrně věřil, že se náhle stane něco, co zvrátí dosavadní vývoj. K nátlaku se ale přidali vedoucí představitelé československých politických stran, a tak nakonec 5. října 1938 Beneš skutečně abdikoval.¹⁴¹

Drtina si nejprve nebyl schopen představit, že by mohl i nadále pokračovat v práci pro Kancelář prezidenta republiky. Svou dosavadní službu nechápal jen jako obyčejnou úřední povinnost. Drtina pracoval pro Beneše z vlastního přesvědčení, že tím nejlépe slouží vlasti, protože se s jeho politikou až do Mnichova vždy zcela ztotožňoval. S odchodem dosavadního prezidenta pro něj ztrácela další existence v prezidentské kanceláři smysl. Ještě v den prezidentova abdikacího projevu Drtina Benešovi nabídl, že v případě jeho zájmu odejde z kanceláře a dá se mu plně k dispozici. Beneš tuto

¹³⁹ K „Zenklovu puči“ podrobněji viz Jan GEBHART – Jan KUKLÍK, *Velké dějiny*, Sv. XVa, s. 90–92.

¹⁴⁰ Archiv Ústavu soudobých dějin Akademie věd České republiky (dále jen AÚSD), f. Pozůstalost H. Ripky (dále jen H. Ripka), k. 46, a. č. 1553, P. Drtina: *Tak zvaný Zenklův puč*.

¹⁴¹ Je zajímavé, že na okamžitou abdikaci naléhali i čelní představitelé KPR – Jaromír Smutný, Josef Schieszl, Adolf Maixner, Sylvestr Bláha i sám Prokop Drtina. Viz ANM, f. E. Beneš, k. 47, a. č. 454.

nabídku s díky odmítl a doporučil Drtinovi, aby setrval i nadále na svém místě.¹⁴² Dne 6. října se Beneš rozloučil se zaměstnanci své kanceláře a odjel do své soukromé vily v Sezimově Ústí. Když jeho auto opouštělo hlavní město, symbolicky se uzavírala jedna historická kapitola nejen v dějinách Československa, ale i v životě Prokopa Drtiny.

¹⁴² P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 248–249.

III. kapitola – U zrodu národního odboje

Říjnové chmury a příprava Benešova odletu ze země

Hektické dny sudetské krize a následná abdikace prezidenta Beneše přinesly do života země i do osudů jednotlivých lidí zásadní zlom. Všude zavládla hluboká deprese a pocit zmaru, celou společnost postihl výrazný otřes. Každému bylo jasné, že po ztrátě třetiny území a po Benešově demisi se začíná hroutit celý stávající politický režim a že nový stát již nebude dosavadní Masarykovou republikou.

Lidé z Benešova okolí snášeli události z přelomu září a října 1938 snad nejhůře. Někteří z nich měli problémy se z mnichovského šoku vůbec vzpamatovat. Duševní stav „hradních mužů“ zhoršovaly i útoky, které se na ně snesly ze strany politických protivníků, značné části tisku, mnohdy i od dosavadních osobních přátel. Prožívali pocit izolovanosti, cosi na způsob bojkotu. Drtina své tehdejší pocity později popsal: „*Tehdy jsem po prvé na vlastním těle poznal, co je důsledek politické porážky a jak chutná pád ze slávy a moci... Byla to doba, kdy jsem po prvé zpozoroval, že nedávni dobří známí, do včerejška večera ještě stoupci a dokonce přátelé, dnes jsou neodolatelně puzeni k tomu, aby rychle přešli na druhý chodník, když jsme se měli potkat a když zpozorovali, že jim takové setkání hrozí. Uzavírali jsme se hodně doma, společenský život pro nás téměř přestal, vyhýbali jsme se mu i nás nelákal. Všude cíhalo nebezpečí, že uslyšíte názory a odsudky, s nimiž nelze souhlasit, ale jež v současné chvíli nelze vyvrátit ani úspěšně potříit.*“¹⁴³ Atmosféra v hradních kruzích „byla pod psa“.¹⁴⁴

Prokop Drtina společně se svou ženou uvažoval dokonce v prvním návalu deprese o tom, že spáchá sebevraždu – „*ze žalu nad národním neštěstím, ze zklamání z lidí i přátel, kteří se měnili, přizpůsobovali a opouštěli*“, ale i „*z pocitu nejistoty, obav a bázně před neznámou a zdánlivě beznadějnou budoucností*“. Po mnoha letech tyto úvahy Drtina komentoval: „*Ze soukromých důvodů – jakkoliv bolestných – bych byl na možnost vlastní sebevraždy nikdy nepřišel. Mé tehdejší sebevražedné úmysly byly vyvolány výlučně událostmi politickými a stejně tomu bylo i u mé ženy, až do té doby jsme si života vážili, byli jsme rádi živi a uměli jsme života užívat ke značné*

¹⁴³ ANM, f. P. Drtina, k. 2, a. č. 144, P. Drtina: *Politická atmosféra v tzv. hradních kruzích za II. republiky* (rukopis 1966), s. 3. Srov. P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 294.

¹⁴⁴ ANM, f. P. Drtina, k. 2, a. č. 144, P. Drtina: *Politická atmosféra*, s. 1.

spokojenosti.“¹⁴⁵ O sebevraždě uvažoval na okamžik také Hubert Ripka, jenž se nemohl smířit s mnichovskou kapitulací, záhy se ale rozhodl postavit nové situaci čelem.¹⁴⁶

Po abdikaci Beneše rázem ustal rušný provoz v jeho bývalé kanceláři. „*Hrad se náhle ocitl na vedlejší koleji a mimo cesty ústředního života státního organismu.*“¹⁴⁷ Na chodbách i v úřadovnách Hradu zavládl ve srovnání s ruchem uplynulého měsíce nebyvalý klid. Drtina měl ovšem i tak dost práce, která mu umožňovala únik od černých myšlenek. Spolu s dr. Remsou vyřizoval hromadu běžné agendy, jež se nashromáždila během zářijové krize a na niž proto dosud nebyl čas.

Dne 8. října se v hradní kanceláři objevil Benešův komorník Kotyza se vzkazem, že si bývalý prezident přeje, aby za ním Drtina přijel do Sezimova Ústí a nastoupil u něj sekretářskou službu. Kancléř Šámal i přednosta Schieszl vyslovili s tímto přáním souhlas a Prokopa Drtinu dali na neurčitou dobu, s platností od 10. října, k dispozici Benešovi „*pro uspořádání a likvidaci jeho písemných presidentských pozůstatků*“.¹⁴⁸

Ještě téhož večera se Drtina sešel u Drábků se svým dlouholetým přítelem Hubertem Ripkou, jenž se chystal odjet ze země, protože se nehodlal přizpůsobovat podivným poměrům v pomnichovské republice. Dohodli se spolu na budoucím vzájemném písemném styku a pro Ripku vymysleli pro tento účel krycí jméno „*Charpentier*“. Drtinovým prostřednictvím se chtěl také Ripka rozloučit s dr. Benešem a zahladit spor, který mezi ním a prezidentem kvůli kapitulaci Československa po Mnichovu vznikl.¹⁴⁹ Ripka měl již za sebou rozhovory s Ladislavem Rašínem a Vlastimilem Klímou, s nimiž se shodl, že nepochybně brzy dojde k válce. Tvrdili, že bude nutné „*uchýlit se doma k podzemnímu odboji a bude třeba, abychom za hranicemi měli politickou emigraci, která by v kontaktu a ve spolupráci s odbojem domácím získávala půdu pro politické potřeby a cíle našeho národa*“. Zároveň společně považovali Beneše za člověka s nejprůkaznější legitimací pro vedení odboje.¹⁵⁰ Na schůzce u Drábků Ripka Drtinu s těmito vývody seznámil a zapřísahal jej, aby

¹⁴⁵ ANM, f. P. Drtina, k. 2, a. č. 141, P. Drtina: *Popsání, zdůvodnění i vysvětlení mého sebevražedného pokusu z 27. února 1948*, 1968, s. 1.

¹⁴⁶ ANM, f. V. Klíma, k. 1, a. č. 10, V. Klíma: *1938. Měli jsme kapitulovat?*, III. díl, s. 79.

¹⁴⁷ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 252.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 253.

¹⁴⁹ ANM, f. V. Klíma, k. 1, a. č. 10, V. Klíma: *1938. Měli jsme kapitulovat?*, III. díl, s. 79. Ripka údajně bezprostředně po Mnichovu prohlásil: „S dr. Benešem jsem mravně hotov.“

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 79–80.

prezidenta přiměl k brzkému odjezdu ze země. Na Ripkovi bylo patrné, že se bojí o Benešův život.¹⁵¹

V pondělí 10. října 1938 nastoupil Drtina svou službu v Sezimově Ústí. Edvarda Beneše našel ve velmi špatném zdravotním stavu, upoutaného na lůžku, takže s ním měl na počátku jen krátký rozhovor, týkající se jen náplně zadané práce. Drtinovým úkolem bylo v první řadě rozdělení veškeré dokumentace na osobní Benešovy písemnosti a na úřední materiál, který se měl vrátit zpět do archivů prezidentské kanceláře. Jednalo se především o dokumenty z průběhu zářijové krize. Vedle toho Drtina třídil také hromady korespondence, které do Sezimova Ústí denně docházely. Často se jednalo o projevy úcty a oddanosti prezidentovi, což představovalo povzbuzující protiklad k protibenešovské kampani, která se právě rozvíjela v domácím tisku. Aby nemusel odněkud dojíždět a mohl se v klidu věnovat své práci, byl Drtina ubytován v zahradním domku, přímo v areálu Benešovy vily. Kromě víkendu, kdy se Drtina vydal do Prahy za rodinou, tak strávil celou dobu v Sezimově Ústí.

Víkendové cesty do Prahy zároveň využil i k důvěrným jednáním, jimiž jej Beneš pověřil. V sobotu 15. října se tak Drtina setkal na Rašínově nábřeží s ministrem sociální péče, zdravotnictví a tělesné výchovy Petrem Zenklem, aby spolu projednali záležitost jeho demise, kterou Zenkl podal prezidentovi 29. září a kterou Beneš nepřijal. Zenkl svou demisi obsáhle osobně i politicky zdůvodnil v dlouhém dopise, na který mu však prezident vůbec neodpověděl. Následně vyvolala u Beneše jistou nelibost Zenklova účast na akcích proti prezidentovi pro jeho mnichovské rozhodnutí (tj. tzv. Zenklův puč). Drtina měl nyní úkol urovnat vzájemné napětí a zabránit dalším nedorozuměním. Zenklovi vysvětlil, že mu sice Beneš na jeho dopis již neodpoví, ale současně ho prosí, aby ve vládě zůstal. Zenkl nakonec z vlády odešel až 1. prosince 1938 na základě demise celého Syrového kabinetu. Při svém odletu z Prahy pak Beneš poslal Drtinu za Zenklem se vzkazem, v němž mu projevoval svou důvěru.¹⁵²

Do Sezimova Ústí se snažily dostat různé návštěvy, které se chtěly setkat s bývalým prezidentem. Mnohé z nich byly rovnou odmítnuty a ty, které dorazily přímo do Benešovy vily, se musely obvykle spokojit jen s přijetím u Drtiny nebo u paní Hany Benešové. Hlavní důvod představovala Benešova nemoc, která vyžadovala klid na lůžku. Bývalý prezident se navíc snažil nevystupovat na veřejnosti – proto také odmítl

¹⁵¹ ANM, f. V. Klíma, k. 7, a. č. 122, J. Jína: *Jak se rodil národní odboj*, s. 5.

mnoho nabídek k interview pro světový tisk. Významnou výjimkou byl Léon Jouhaux, generální tajemník francouzské odborové organizace Confédération générale du travail, jehož Beneš přijal a který mu vyjádřil „svůj stud nad chováním Francie“.¹⁵³

Beneš přímo zakazoval mnohým svým politickým spolupracovníkům, aby jej navštívili. Přijet směli prakticky jen ti, kteří zajišťovali jeho osobní majetkové záležitosti nebo neodkladné úřední věci. Z prezidentské kanceláře dojížděli do Sezimova Ústí jen Jaromír Smutný a dr. Schieszl, kteří administrativně likvidovali prezidentovo úřední postavení v Praze. Josef Schieszl zajišťoval také styk s vládou, jež jeho prostřednictvím tlumočila přání, aby Beneš urychlil svůj plánovaný odjezd ze země.¹⁵⁴

Ovšem Beneš chtěl, dříve než opustí zemi, domluvit některá opatření a svěřit se několika důvěrníkům se svými názory na situaci a její další vývoj. Pečlivě si proto vybral několik osob, jež přijal a které měly vytvořit jádro jeho domácích spolupracovníků, jakési uskupení na způsob „Maffie“ z období první světové války. Ve dnech od 11. do 20. října se tak Beneš postupně setkal, většinou za Drtinovy přítomnosti, s redaktorem Zdeňkem Bořkem Dohalským, legačním radou Janem Jínou, vydavatelem Zdeňkem Chytilým, vyslanci Václavem Girsou a Jaromírem Smutným, snad i s redaktorem Antonínem Pešlem. Upozornil je, že brzy začne evropská válka a my proto „musíme opět začít všestranný odboj jako za války v roce 1914: Budeme musit připravit organizaci odporu doma, zřídit stálý styk s protinacistickou Evropou a připravovat armádu doma i za hranicemi pro boj proti Německu... Bude třeba četné politické i vojenské emigrace, která musí včas opustit zemi...“¹⁵⁵

S Drtinou jednal Beneš o stejných záležitostech navíc samostatně během jednoho odpoledne, pár dní před svým odletem z vlasti. Vyjádřil tehdy své přesvědčení, že do vypuknutí války nacisté nechají okleštěné Československo na pokoji.¹⁵⁶ Mír však

¹⁵² P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 263–264.

¹⁵³ Antonín KLIMEK, *Edvard Beneš od abdikace z funkce prezidenta ČSR (5. října 1938) do zkázy Československa (15. března 1939)*. In: Jan RATAJ – Antonín KLIMEK a kol.: *Z druhé republiky*. Sv. 1. Praha 1993, s. 178.

¹⁵⁴ Edvard BENEŠ, *Paměti. Od Mnichova k nové válce a k novému vítězství*. Praha 1947, s. 75. Prezident přijal nabídku profesury na universitě v Chicagu a chystal se odjet po 28. říjnu nejprve do Švýcarska, kde se hodlal v klidu připravit na své přednášky a odkud měl pokračovat na letní semestr do Ameriky. Srov. též ANM, f. E. Beneš, k. 47, a. č. 454, záznam Smutného o návštěvě u Beneše z 14. 10. 1938.

¹⁵⁵ E. BENEŠ, *Paměti*, s. 76.

¹⁵⁶ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 267–268. Drtina vyjádřil ovšem opakovaně před Benešem své pochybnosti o správnosti této myšlenky.

již nemůže mít dlouhé trvání,¹⁵⁷ z čehož Beneš vyvozoval: „*Pro nás to znamená, že to budeme dělat opět tak, jako jsme to dělali za první světové války s Masarykem a Štefánikem.*“¹⁵⁸ Zdůrazňoval nutnost toho, aby jej Drtina spolu s Jínou a Chytillem soustavně informovali do zahraničí o všem, co se doma děje. Drtinovi také doporučil, aby co nejdéle zůstal na svém místě v prezidentské kanceláři, protože je ve společném zájmu „*nevyklízet předčasně pozice*“ a udržet si bezpečně důkladnou informovanost o české politice.¹⁵⁹

Beneš a jeho blízcí spolupracovníci, kteří se mimochodem z velké části rekrutovali z okruhu kolem debatního klubu Přítomnost a týdeníku *Demokratický střed*, v těchto poradách položili základní kámen do mozaiky budoucí národní rezistence, která se pak vytvořila po německé okupaci českých zemí. Otevřeli tak první kapitolu či přípravnou fázi dějin domácího odboje, kterou Prokop Drtina nazval „*obdobím starodružinickým*“.¹⁶⁰ Skupina, která se v zápětí začala formovat, vytvářela první domácí oporu pro odjíždějícího dr. Beneše a jeho plány do budoucna.

Na naléhání vlády se rozhodl Beneš urychlit svůj odlet ze země. Toto rozhodnutí mu ulehčila skutečnost, že se právě zrušily oslavy národního svátku 28. října, na něž chtěl původně počkat. Ve chmurné atmosféře, která v Československé republice od začátku října 1938 zavládla, nehodlal již déle setrávat a prohlásil, „*že by odjel co nejdříve*“.¹⁶¹ Jeho synovec Bohuš Beneš, který za ním tehdy přiletěl, ho přemluvil, aby místo do Švýcarska odcestoval do Anglie. Nabídl mu tam svou vilku v Putney a sebe jako jeho osobního tajemníka. Dr. Schieszl a vyslanec Smutný domluvili odlet z Prahy na 22. října. Všechny přípravy se konaly velice diskrétně, o chystané cestě vědělo jen velmi málo lidí.

V sobotu 22. října se na ruzyňském letišti loučil s Benešovými vlastně jen malý hlouček nejbližších, kteří byli o termínu odletu informováni. Jednalo se vedle manželů Drtinových také o manžele Smutné a Klučkovy, paní Strimplovou a dosavadního Benešova osobního lékaře dr. Adolfa Maixnera. Navíc se v hangáru přes všechna

¹⁵⁷ Beneš zpětně ve svých pamětech tvrdil, že tehdy očekával konflikt ne později než v květnu nebo v červnu 1939. Drtina naopak vzpomínal, že Beneš připouštěl i možnost několik let trvajícího míru – byť ne „*míru na čas naší generace*“. Srov. E. BENEŠ, *Paměti*, s. 76; P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 268.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 268.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 269.

¹⁶⁰ ANM, f. V. Klíma, k. 7, a. č. 122, J. Jína: *Jak se rodil národní odboj*, s. 1.

¹⁶¹ ANM, f. E. Beneš, k. 47, a. č. 454, záznam Smutného z 18. 10. 1938.

utajení objevili dva novináři. Z oficiálních činitelů nepřišel nikdo. Loučení trvalo více než hodinu a Beneš ho využil k tomu, aby udělil své poslední pokyny.

Drtinovi uložil, aby navštívil některé ministry nové vlády, Jana Černého, Josefa Kalfuse, Stanislava Bukovského a Petra Zenkla, a zdůraznil jim, že Beneš nehodlá v cizině dělat žádné potíže a že k nim chová plnou důvěru. Mimo to měl Drtina jednat i s předsedou národně socialistické strany Václavem Jaroslavem Klofáčem, senátorem Antonínem Kloudou, ing. Jaromírem Nečasem a kancléřem Přemyslem Šámalem. Všechny tyto rozhovory pak Drtina opravdu uskutečnil. Prezident také svému důvěrníkovi připomněl, o čem se spolu bavili v Sezimově Ústí. Drtina svůj poslední rozhovor s Benešem ve vlasti charakterizoval: „*Zde nebylo výzev k ilegalitě ještě, ale bylo to předběžné naznačení, že dr. Beneš s těmito lidmi počítá a že jejich vlastenecké věrnosti důvěřuje. Pro mne tyto návštěvy s některými z nich byly vlastně přímo počátkem důvěrné a později vyložené ilegální spolupráce. To platí zejména o dr. Kalfusovi a ing. Nečasovi.*“¹⁶²

Po Benešově odletu vykročil Drtina „*do nejisté a málo vábné budoucnosti Druhé republiky*“.¹⁶³ Kam se začíná ubírat další vývoj, naznačovala již večerní vydání *Telegrafu* a *Expresu*, jež senzačně informovala o ranním odletu prezidenta. Zpravodaj jízlivě poznamenal, že paní Drtinová předala paní Benešové kytici a úslužně jí políbila ruku. Drtina to chápal jako snahu „*se zřejmou zlovolností vykreslit před širokou lidovou veřejností vztah Benešových k jejich úřednímu a služebnímu okolí ve světle jakési nedemokratické devotnosti*“.¹⁶⁴ Tato malá epizoda byla jen nepatrnou součástí mohutné kampaně proti Benešovi a příznivcům jeho politiky, která tehdy dosahovala svého vrcholu.

Tuto kampaň doprovázel tlak na personální změny, jejichž oběťmi se měli stát dosavadní exponenti „Hradu“. Personální čistka postihla zejména diplomatickou službu, kde se o to zasloužil nový ministr zahraničí František Chvalkovský. Jan Jína byl vyřazen mimo službu „*s hrubostí vpravdě dryáčnickou*“,¹⁶⁵ Eduarda Táborského „pouze“ přeřadili na jinou pozici. Kancelář prezidenta republiky takové změny

¹⁶² ANM, f. P. Drtina, k. 4, a. č. 175, *Vzpomínky dr. P. Drtiny z let 1938/1939*, 1965, s. 2. Srov. též P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 276; Vlastimil KLÍMA, *K historii domácího odboje za druhé světové války (Politické ústředí a Ústřední vedení odboje domácího)*. In: *Z počátků odboje. 1938–1941*. Praha 1969, s. 120.

¹⁶³ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 277.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 280.

zasahovaly mnohem pomaleji, neboť se ještě po určitou dobu udržel ve své pozici kancléř Přemysl Šámal. Někteří se však rozhodli opustit kancelář dobrovolně – odejít se chystal např. sekční šéf dr. Schieszl. Drtina se v souladu s Benešovým přáním rozhodl udržet v kanceláři tak dlouho, jak to jen bude možné, bez ohledu na konkrétní osobu nového prezidenta. Otázka, kdo se stane nástupcem dr. Beneše, se pochopitelně dostala do středu zájmu všech pracovníků prezidentské kanceláře. Podle Drtiny se v zákulisí jako o kandidátech hodně hovořilo o Rudolfu Beranovi, řediteli Živnobanky Jaroslavu Preissovi či továrníkovi Janu Antonínu Baťovi. Občas padla údajně zmínka i o vyslancích Vojtěchu Mastném a Štefanu Osuském.¹⁶⁶

Starodružiníci národního odboje

Drtina začal v intencích Beneše kolem sebe vytvářet neformální skupinu, jež hodlala s bývalým prezidentem navázat pravidelné spojení. Pár dní po přistání prezidentova letadla v Londýně se sešli Prokop Drtina, vyslanci Jaromír Smutný a Jan Jína, vydavatel Zdeněk Chytil a právník Jaroslav Drábek, aby se dohodli na přípravě konspirace pro případ války a na komunikaci s Benešem.¹⁶⁷ Celý kroužek, který se v dalších dnech a měsících ještě částečně rozšiřoval, se skládal z dlouholetých přátel, jež spojovala věrnost Benešově politice a často i působení v klubu Přítomnost a v týdeníku *Demokratický střed*. Považovali se za jakýsi tajný sekretariát prezidenta ve vlasti a vlastně jen „pokračovali ve své úřední a služební činnosti, kterou konali v době Mnichova a před ním“.¹⁶⁸ Společně věřili, že „Mnichov jest jen dočasnou předebranou velkých událostí, které nás znovu vynesou na výsluní politické svobody“.¹⁶⁹

Jak sílila tisková protibenešovská kampaň, dostávala až zběsilý vulgární náboj. Československý vyslanec v Paříži Štefan Osuský v této době dokonce žádal o policejní dozor nad „jistými osobami“, aby nemohly ve stopách Edvarda Beneše opustit zemi.¹⁷⁰ Drtina cítil jako svou povinnost proti narůstající tiskové kampani zasáhnout, chápal to jako první úkol nové „Maffie“. Jednal v tomto směru s dr. Schieszlem, jehož žádal o

¹⁶⁵ Eduard TÁBORSKÝ, *Pravda zvítězila. Deník druhého zahraničního odboje*. Praha 1947, s. 15.

¹⁶⁶ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 288.

¹⁶⁷ Jína uvádí, že se již od počátku účastnili navíc také Antonín Pešl a Jiří Sedmík. Tento údaj pravděpodobně neodpovídá skutečnosti. Srov. ANM, f. V. Klíma, k. 7, a. č. 122, J. Jína: *Jak se rodil národní odboj*, s. 5.

¹⁶⁸ Jan KŘEN, *Do emigrace. Západní zahraniční odboj 1938–1939*. 2. vydání, Praha 1969, s. 265.

¹⁶⁹ ANM, f. P. Drtina, k. 2, a. č. 75, Drtinův referát k výročí smrti dr. Z. Chytila z 3. 5. 1946, s. 4.

¹⁷⁰ Viz Jan RATAJ, *O autoritativní národní stát. Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938–1939*. Praha 1997, s. 56.

zásah na tiskovém odboru ministerské rady i u premiéra Jana Syrového. Argumentoval, že nejde jen o osobní otázku dr. Beneše, nýbrž „o prestiž přímo úřadu hlavy státu a jeho představitelů“. Dr. Schieszl s tím souhlasil a dokonce tvrdil, že již o tom se Syrovým hovořil a dosáhl příslibu zákroku tiskového odboru.¹⁷¹ Drtina se přesto nespokojil s tímto konstatováním a snažil se získat pomoc i u národně socialistických činitelů Zenkla a Klofáče, kteří ho ujistili, že jejich stranický tisk se ke kampani nepřipojí.

Ze stejného důvodu navštívil Drtina i Ladislava Rašína, kterého požádal o zásah v novinách příslušejících Národnímu sjednocení. Rašín se s požadavkem zcela ztotožnil a oznámil Drtinovi, že napsal E. Benešovi dopis, v němž celou štvavou kampaň odmítl.¹⁷² Ladislav Rašín měl potřebu výrazně se distancovat od „*touhy na národní katastrofě vydělat*“.¹⁷³ Shoda názorů, která se na této schůzce projevila, měla velký význam pro další proces postupného sblížení mezi Drtinovou skupinou z *Demokratického středu* a politickým uskupením kolem poslanců Ladislava Rašína a Vlastimila Klímy z revue *Národní myšlenka*, které se v té době postavilo i proti snaze senátora Národního sjednocení Josefa Matouška o vytvoření národního soudu nad Benešem. Vzájemné politické spory z období první republiky rázem ztratily svou aktuálnost. Nová situace vytvořila příznivé podmínky pro společnou dohodu, jež se stala základem soustavné spolupráce v ilegalitě za okupace. Pro Drtinu a Rašína osobně to zároveň znamenalo obnovení dávného přátelství.

Ladislav Rašín nejvýrazněji pomohl společným cílům svou obhajobou první republiky v parlamentní řeči pronesené 14. prosince 1938, za kterou mu také Drtina vřele poděkoval, protože šlo o „*politický čin mimořádného mravního významu*“.¹⁷⁴ Rašín ve svém projevu pranýřoval zabavování článků, jež kritizovaly poměry druhé republiky, vyjádřil svůj nesouhlas s Mnichovskou dohodou i s nenávisťnými novinářskými kampaněmi. Na závěr prohlásil: „*Když vstupoval jsem poprvé do této sněmovny, sliboval jsem, že budu věren republice Československé. Dnes z tohoto místa opakuji, že té Československé republice, které jsem věrnost sliboval, věren zůstanu.*“¹⁷⁵

¹⁷¹ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 283.

¹⁷² Text Rašínova dopisu Benešovi ze 7. 11. 1938 viz E. BENEŠ, *Paměti*, s. 78–80. Odpověď Benešova z 24. 11. 1938 viz Edvard BENEŠ, *Šest let exilu a druhé světové války. Řeči, projevy a dokumenty z r. 1938–45*. 5. vydání, Praha 1946, s. 22–32.

¹⁷³ E. BENEŠ, *Paměti*, s. 80.

¹⁷⁴ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 285.

¹⁷⁵ Jan B. UHLÍŘ, *Národní demokrat Ladislav Rašín*. In: *Historický obzor* 1998, roč. 9, č. 11–12, s. 261. Text celého projevu viz <http://www.psp.cz/eknih/1939ns/ps/stenprot/157schuz/s157007-8.htm>.

Dne 15. prosince 1938 pak Rašín hlasoval proti zmocňovacímu zákonu, který dával vládě na 2 roky právo nahrazovat zákony vládními nařízeními i měnit ústavu, čímž v podstatě likvidoval československý parlamentarismus.

Dosavadní pokusy o spojení s dr. Benešem nevyhovovaly, a tak bylo třeba vyslat za ním osobně někoho přímo ze středu Drtinovy skupiny. V bytě Jaroslava Drábka se v listopadu sešli Drtina, Chytil, Jína a Smutný. Domluvili se na tom, že využijí Drábkovy služební cesty do Londýna ke kontaktu s Benešem. Prezident znal Drábka od Drtiny, a tak všichni takové řešení považovali za ideální. Drábek byl od ostatních vybaven veškerými informacemi o dění v republice, jež se mohly Benešovi hodit. Domů se měl Drábek vrátit s konkrétními pokyny pro další činnost skupiny. Drábek odjel spolu se svou ženou z Prahy někdy těsně po 9. listopadu a v Londýně se setkal vedle Beneše i s Hubertem Ripkou a Janem Masarykem.¹⁷⁶

Po návratu uspořádal ve svém bytě setkání skupiny, na kterém referoval o absolvované cestě. Podle Drtiny informace „v žádném směru nezbuzovaly optimismus“.¹⁷⁷ Benešův zdravotní stav se dosud zdál být neuspokojivý, navíc ho velmi trápila mnichovanská atmosféra na Západě. Velká Británie a Francie dosud nevystřízlivěly z dojmu, který v nich zanechaly zdánlivé úspěchy politiky appeasementu.¹⁷⁸ Tato schůzka u dr. Drábka měla ještě jiný význam. Podle Drtiny se tehdy rozhodli dosavadní malý kroužek rozšířit o nové důležité členy. Připojili se konzul Jiří Sedmík, do roku 1935 osobní tajemník ministra zahraničních věcí E. Beneše, a Antonín Pešl, redaktor *Národního osvobození*. Jejich přínos spočíval především v tom, že obohatili zdroje informací o oblasti, kam nikdo ze starých členů neměl přístup. Sedmík patřil mezi důvěrníky sociálně demokratického předáka Antonína Hampla, který se posléze stal předsedou nově zformované „loajálně opoziční“ Národní strany práce. Pešl se zase pohyboval mezi vlivnými osobami z legionářského prostředí.

Skupina projevila zájem i o zapojení Zdeňka Bořka Dohalského, ten ale v tomto okamžiku předloženou nabídku odmítl. Na druhé straně se chystal Drtinovo seskupení

¹⁷⁶ J. DRÁBEK, *Z časů dobrých i zlých*, s. 34–35. Podle Jíny došlo k setkání 14. 11. 1938 – ANM, f. V. Klíma, k. 7, a. č. 122, J. Jína: *Jak se rodil národní odboj*, s. 9. Beneš mylně vzpomínal, že Drábek přijel až v druhé polovině listopadu. Viz E. BENEŠ, *Paměti*, s. 76.

¹⁷⁷ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 291.

¹⁷⁸ V otázce války Beneš Drábkovi zhruba řekl: „Není možno ještě bezpečně říci, kdy a kde Hitler ve své dobovačnosti narazí. Nepřipravenost Francie a Anglie je taková, že možno počítat i s delším obdobím jakéhosi evropského marasmu.“ Viz ANM, f. V. Klíma, k. 7, a. č. 122, J. Jína: *Jak se rodil národní odboj*, s. 9.

opustit Jaromír Smutný, jenž měl odjet koncem roku 1938 jako nový generální konzul do Istanbulu. Domluvili se, že i nadále zůstane ze svého tureckého působiště v kontaktu a stane se jakousi zahraniční spojkou pražské skupiny s emigrací. Smutný svěřil Drtinovi v hotovosti 96 000 korun, které dostal od Beneše před jeho odletem pro odbojovou organizaci. Drtina předal peníze Drábkovi, jenž se začínal starat o finance jejich důvěrné skupiny.¹⁷⁹

Své hlavní poslání spatřovala tato skupina ve zpravodajské činnosti pro Edvarda Beneše, chtěla udržet jeho spojení s domovem. Na druhou stranu se přitom nijak nesnažila o formulování politického programu nové republiky, tato otázka však záhy sama vyplula na povrch při setkání Drtiny s pražským advokátem Veleslavem Wahlem a architektem Vladimírem Grégrem u ministerského rady KPR dr. Jaromíra Čihaře. Grégr a Wahl se vyslovili pro koncepci nové politické struktury, nsvázané se starými stranami a tvořené pouze novými lidmi. Prvorepublikový režim podle nich mnichovskou porážkou definitivně ztroskotal. S tímto stanoviskem Drtina nesouhlasil, odmítal připustit, že politické strany úplně zklamaly. „*Parlamentní demokracii si bez politických stran ostatně vůbec nelze představit a jsou jejím nezbytným organizačním a mocenským nástrojem,*“ zdůrazňoval Drtina.¹⁸⁰ Tento názor hájila Drtinova skupina i za okupace, a patřila proto v odboji ke konzervativněji laděnému proudu.

Když se Drtina dozvěděl, že novou hlavou státu se stane dr. Emil Hácha, prezident Nejvyššího správního soudu, pokládal to „*v dané situaci za dobré a šťastné řešení*“, především z důvodu jeho nadstranickosti. Oceňoval, že tím političtí činitelé „*nepochybně chtěli zdůraznit, že přes všechno přizpůsobování nacistickému dominujícímu postavení ve střední Evropě jsou rozhodnutí udržet u nás právní řád i spravedlnost demokratického státu...*“¹⁸¹ Po zvolení nového prezidenta republiky odešel ve svých 71 letech nejprve na dovolenou a pak do penze kancléř Přemysl Šámal. Jeho posledním úředním úkonem na Pražském hradě bylo představení pracovníků prezidentské kanceláře nové hlavě státu. Prostředí Kanceláře prezidenta republiky se následně začalo měnit. Faktické vedení na sebe strhl nový sekční šéf, dr. August Popelka, který jinak v KPR pracoval již od roku 1918 a v poslední době byl Šámalovou pravou rukou. Svým smýšlením byl spíše konzervativec s pravicovou orientací.

¹⁷⁹ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 399–400.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 296.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 289.

Po nástupu Emila Háchy se automaticky objevila otázka, kdo bude jeho osobním tajemníkem. Na doporučení Jaromíra Čihaře i Augusta Popelky pokračoval v této funkci Prokop Drtina. Prezident Hácha proti této volbě nevznesl námitek a přidělil Drtinovi na starost svou knihovnu, děkování za darované knihy a podobné, spíše soukromé záležitosti. Pro Drtinu to bylo příjemné překvapení, neboť s tím jako Benešův exponent vůbec nepočítal.¹⁸² Jaromíru Smutnému o tom do Turecka napsal: „*Sám jsem byl již jednou nohou z kanceláře venku. Mstili se. Zachránil mě Dr. Popelka statečným a charakterním postojem. Alespoň zatím, ale věc ještě dávno není definitivně skončena.*“¹⁸³

Drtina měl s prezidentem Háchou, který ho shodou okolností před lety zkoušel při státní zkoušce ze správního práva, pouze jednu pracovní rozmluvu. Jejich debata se přitom nevěnovala jen úřední agendě a služebním záležitostem, ale měla i jistý politický význam. Bylo zřejmé, že si nový prezident republiky bývalého Benešova osobního tajemníka celkem váží. Navíc znal jeho otce, profesora Františka Drtinu, které ho si cenil pro jeho vědecké zásluhy. Hácha se pochlubil gratulací ke zvolení, kterou mu poslal Edvard Beneš, a řekl: „*Musím na něho velmi myslet, na jeho osud, je to těžký úděl pro politika a státníka, co teď prodělává a co ho postihlo.*“¹⁸⁴ Prokop Drtina takový otevřený postoj od Háchy neočekával a byl jím velice překvapen. Velkým projevem důvěry pak byla Háchova prosba o radu, jak má Benešovi odpovědět.

Prokop Drtina odcházel od Háchy posílen ve víře, že se v prezidentské kanceláři i nadále udrží a bude mít pravidelný přístup k prezidentovi. Brzy se však ukázalo, že taková představa byla mylná. Novým přednostou kanceláře se stal dr. Jiří Havelka, který byl zároveň ministrem bez portfeje ve vládě Rudolfa Berana, a ihned po svém nástupu oznámil, že Drtina na svém místě nemůže déle zůstat.¹⁸⁵ Jako náhradu nabídl Drtinovi jmenování pomocným referentem u Nejvyššího správního soudu, což znamenalo vzhledem k jeho stávající úřední pozici kariérní pokles. Drtina byl donucen odejít v polovině prosince na dovolenou a od 1. ledna 1939 nastoupit na nové pracoviště. Prezident Hácha dal nicméně ještě jednou Drtinovi najevo svou náklonnost,

¹⁸² Tamtéž, s. 301; Tomáš PASÁK, *JUDr. Emil Hácha (1938–1945)*. Praha 1997, s. 34.

¹⁸³ AÚTGM, f. 37 (Smutný), sign. 50/1.

¹⁸⁴ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 303.

¹⁸⁵ Drtina toto Havelkovi nikdy neodpustil a pokusy o odbojovou spolupráci s ním odmítal. Ve stejném duchu působil za války i na Beneše. Srov. Tomáš PASÁK, *Pod ochranou říše*. Praha 1998, s. 281–282; Ladislav K. FEIERABEND, *Politické vzpomínky II*, s. 102–103.

když ho před Vánocemi pozval do svého střešovického bytu na čaj pro úředníky prezidentské kanceláře a bývalé spolupracovníky z Nejvyššího správního soudu. Na tomto setkání pak Emil Hácha a jeho dcera Milena Rádlová téměř celou dobu společensky konverzovali jen s Drtinou.

Jiřímu Havelkovi se pomocí provedených personálních změn v prezidentské kanceláři podařilo hned v zárodku rozbít formující se malou skupinu úředníků kolem Prokopa Drtiny a Emila Soboty, která se na Pražském hradě nadále snažila působit v demokratickém a probenešovském duchu. Vinou Drtinova odchodu z prezidentské kanceláře zároveň hrozilo, že jeho skupina ztratí přísun informací z hradního prostředí, které přitom měly pro Beneše zásadní význam. Několik jeho dosavadních kolegů však nakonec mohlo na Hradě zůstat a dál udržovalo s Drtinou spontánně své styky. Potřebný pravidelný přísun zpráv o poměrech v prezidentově okolí se tak podařilo i nadále udržet. Drtina oceňoval především kontakt s dr. Emilem Sobotou, jenž naštěstí zůstal v politické sekci KPR, a s dr. Jelínkem, osobním přítelem Jiřího Havelky.

Kolem Vánoc 1938 přišlo Drtinovi několik vzkazů z Londýna. Jeho skupina, která se právě vybavila krycími jmény (Drtina přijal krycí jméno „Hněvkovský“, výběr tohoto kryptonymu ovšem nikdy nevysvětlil) a zformulovala zásady spojení s exilem, včetně prvních primitivních kódů a šifer,¹⁸⁶ se po Novém roce rozhodla zopakovat Drábkovu cestu za Benešem. Jaroslav Drábek se setkal s bývalým prezidentem 31. ledna 1939¹⁸⁷ a našel ho již poměrně zdravého a spokojeného, těsně před jeho odjezdem do Spojených států amerických. Hlavním poselstvím, které si skupina – tentokrát v bytě dr. Jíny – od Drábka vyslechla, byl Benešův předpoklad, že válka vypukne kvůli Polsku, a to pravděpodobně ještě v roce 1939. Toto upozornění prý poslal prostřednictvím chargé d'affaires Karla Lisického také pražské vládě, kterou zapřísahal, aby se zbytečně nekompromitovala.

Podle Drábkova dojmu Edvard Beneš neočekával, že by Hitler porušil Mnichovskou dohodu. Zdůrazňoval prý, že po válce bude hrát mnohem větší roli Sovětský svaz, což bude muset vzít v potaz naše zahraniční politika. Drábek tlumočil i

¹⁸⁶ ANM, f. E. Beneš, k. 47, a. č. 456, Smutného opis zprávy do Londýna z 23. 1. 1939. Drábek se stal „Rybářem“, Chytil „Lamačem“, Jína „Myslívcem“, Sedmík „Papírníkem“ a Smutný „Polákem“. Jako legitimace poslu byla smluvena pohlednice, zobrazující Národní divadlo.

¹⁸⁷ Drábkův zápis z jednání viz Stanislav KOKOŠKA, *Poznámky Jaroslava Drábka o jeho rozmluvě s Edvardem Benešem v lednu 1939*. In: *Z druhé republiky*, sv. 2, s. 365–375. O obsahu jednání též J.

Benešovy představy o budoucích vnitropolitických změnách: přesunutí hlavního města do středu republiky, hospodářské reformy, řešení německé otázky apod. Beneš svými vizemi československé budoucnosti Drtinovu společnost „přímo elektrizoval novou silnou nadějí a vírou“.¹⁸⁸

Postupem doby se pomalu uklidňovala zjitřená atmosféra a kampaň proti „benešismu“ ustupovala do pozadí. K Drtinovi se v prvních měsících roku 1939 začali hlásit noví lidé, kteří projevovali sympatie k jeho postupu vůči prezidentu Benešovi v době kolem Mnichova. Vedle Ladislava Rašína, jenž se pomalu zapojoval do činnosti Drtinovy skupiny, se jednalo např. o poslance Josefa Patejdla, vedoucího představitele Národní strany práce Jaromíra Nečase či senátora Antonína Kloudu. Drtina pozoroval, že „se začal rozum vracet opět leckde tam, odkud po Mnichově vyprchal“.¹⁸⁹

Podzemí nastupuje

Zásadní zlom do činnosti celé skupiny přinesla okupace českých zemí 15. března 1939. Rychlost a překvapivost celé akce znamenala pro všechny – i pro Drtinu samotného – nenadálý šok,¹⁹⁰ neboť většina lidí předpokládala, že Němci Československo do začátku války neobsadí. V jistém ohledu však zároveň okupace napomohla k vyjasnění poměrů, skončilo období tápání a nejistoty. Nepřítel byl nyní zcela zřejmý. Vytvořily se předpoklady ke vzniku organizovaných forem českého podzemí.

Drtina si uvědomoval, že je nutné v nastalé situaci jednat rychle. Ještě předtím, než dorazily první německé jednotky do Prahy, spálil mnoho kompromitujícího materiálu a důležitější a podstatné dokumenty se snažil schovat mimo svůj pražský byt. Již na počátku okupace tak Drtina projevils mnohem větší smysl pro konspirační práci než většina jeho kolegů a přátel. Předpokládal, že jako velký Benešův exponent se může dostat do pole německého zájmu. Uvažoval proto i o možnosti urychleně emigrovat do zahraničí. Jednal o tom ihned se svými spolupracovníky Jínou, Drábkem a Pešlem.

DRÁBEK, *Z časů dobrých i zlých*, s. 37–39; P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 313–314; KLÍMA, Vlastimil: *K historii domácího odboje*, s. 123.

¹⁸⁸ ANM, f. P. Drtina, k. 4, a. č. 175, *Vzpomínky dr. P. Drtiny z let 1938/1939* (podle zápisu z prosince 1965), s. 5.

¹⁸⁹ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 317.

¹⁹⁰ Drtina chvíli opět uvažoval o sebevraždě – stejně jako po Mnichovu, viz ANM, f. P. Drtina, k. 2, a. č. 141, s. 1. Ve svých pamětech se o tom ovšem nezmiňuje.

Protože si ho ale v dalších dnech nacisté překvapivě nevšimli, začal věřit tomu, že „svůj význam pro ně přeceňoval“, ¹⁹¹ a na útěk přestal pomýšlet.

Drtinova skupina po okupaci ihned přešla k intenzivnější činnosti. Základem se stala schůzka 16. března v bytě dr. Jíny ¹⁹², na které se dohodly základní úkoly pro novou situaci. Vedle zajištění všech možných forem spojení domácího odboje s exilem šlo o zorganizování politické centrály, jež by soustředila všechny domácí odbojové složky. Drtina chtěl vytvořit organizaci, s níž by mohl Beneš demonstrovat před zahraničními mocnostmi svou politickou autoritu doma. Vycházel přitom z kontinuity politického systému první republiky, a tak počítal s kontakty na všechny bývalé politické strany. Představiteli budovaného centra se ovšem neměli stát staří straničtí vůdcové, ale méně známí a Mnichovem nezkompromitovaní politici. Vůdčím principem bylo „prostě navázati na vše, co v minulosti bylo dobré a to opravdu velmi dobré, co se osvědčilo...“ ¹⁹³ Stranický charakter poskytoval několik výhod: organizace mohla být touto cestou budována poměrně rychle, získávala reprezentativní charakter a politickou legitimitu, zapojení všech stran mohlo vyjadřovat jednotu celého národa. Drtina posléze viděl ve stranických kontaktech i šanci, jak poznávat „skutečné politické mínění skryté pod pokličkou Národního souručenství“. ¹⁹⁴ Tím, že se tato odbojová organizace koncepčně přidržela starého stranického systému, odlišovala se podstatně od ostatních odbojových složek, jež požadovaly zásadní reformu politického režimu v budoucí republice, včetně radikálního přebudování stranického systému.

Na základě předchozích několikaměsíčních intenzivních kontaktů se prvním stranickým delegátem v Drtinově organizaci stal Ladislav Rašín za národně demokratickou stranu (respektive Národní sjednocení). Vzhledem k jeho předchozí bohaté spolupráci neměl proti jeho účasti nikdo námitky. Po dávných politických sporech již tehdy nebylo ani stopy a Drtina na Rašínovi velmi oceňoval, že se vyhýbal

¹⁹¹ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 335. Možného ohrožení některých domácích osob si byl vědom i vznikající zahraniční odboj, a tak byl na jaře 1939 v Paříži vypracován na Benešův pokyn seznam lidí, jimž mělo být umožněno odejít do emigrace. Mezi vybranými jmény se nachází i P. Drtina, J. Jína, A. Pešl a L. Rašín. Viz *Dokumenty z historie čs. politiky 1939 – 1943*. (Ed.) Libuše OTÁHALOVÁ – Milada ČERVINKOVÁ. Sv. 1. Praha 1966, s. 17, pozn. č. 2.

¹⁹² Jína uvádí, že ke schůzce došlo již 15. března. Pravděpodobněji se ale zdá být Drtinova datace setkání - 16. března. Srov. ANM, f. V. Klíma, k. 7, a. č. 122, J. Jína: *Jak se rodil národní odboj*, s. 16; P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 350.

¹⁹³ Jaroslav JELÍNEK, *PÚ. Politické ústředí domácího odboje. Vzpomínky a poznámky novináře*. Praha 1947, s. 193.

¹⁹⁴ ANM, f. P. Drtina, k. 2, a. č. 80, *Projev dr. Prokopa Drtiny na vzpomínkovém večeru za Dra Ladislava Rašína, dne 4. dubna 1946*, s. 10.

všem rekriminacím vůči Benešovi a jeho politice. 17. března navázal Drtina za pomoci dr. Jana Opočenského styky se sociálními demokraty.¹⁹⁵ Na návštěvě u poslance Františka Němce v Liboci se setkal s Jaromírem Nečasem a Bohumilem Laušmanem. Drtina je seznámil se svými kontakty s Benešem a s plánem na vznik politické centrály odboje. Sociální demokraté projevíli ochotu se do této akce zapojit a za svého zástupce vybrali ing. Nečase (případným náhradníkem byl určen Laušman). Bez Drtinova přičinění byl ve stejné době získán za lidovce konzistorní rada František Hála, bývalý generální tajemník moravské zemské organizace lidové strany. Vytvořila se tak základní reprezentativní „trojka“, která se však měla dohromady scházet jen v případě naléhavé potřeby. Jejich vzájemné spojení zajišťoval Prokop Drtina. Skutečnou podzemní činnost měla i nadále vykonávat původní skupina. Již na přelomu března a dubna 1939 se tak dotvořilo jádro budoucí odbojové organizace.

Prvořadý úkol pro vznikající domácí odboj představovalo pochopitelně fungující spojení s emigrací. Dr. Beneš právě zahájil v USA otevřenou kampaň za obnovu Československa. 16. března poslal protestní telegramy proti okupaci představitelům světových mocností. První kontakt s Drtinou ze zahraničí však nenavázal Beneš, ale Jaromír Smutný. Vzkazoval z Istanbulu, že se odmítl vrátit do vlasti a přidává se k zahraničnímu odboji. Vedle ústních pozdravů posílal i šifrovací klíč pro vzájemný styk, ukrytý v tubě zubní pasty. Poselství přivezl do Prahy Jiří Hejda, generální ředitel koncernu ČKD, který se sám nabídl k další spolupráci. Jeho přínosem byly zprávy z protektorátního hospodářství. Smutného šifer se po určitou dobu skutečně užívalo.

Brzy se dočkala skupina výrazného posílení v osobě doc. Vladimíra Krajiny z Botanického ústavu University Karlovy v Praze, jehož přivedl jako svého zástupce Jaroslav Drábek. Krajina měl kolem sebe skupinu svých vědeckých kolegů, která se snažila obstarat technické vybavení pro ilegální rádiové spojení s exilem. Drtinovo uskupení získalo díky tomu naději, že se mu podaří navázat s Benešem radiotelegrafický kontakt, který by znamenal výrazný pokrok proti dosavadnímu zdoluhavému a značně nespolehlivému listovnímu a kurýrnímu spojení. Pro budoucí úspěšné navázání rádiových kontaktů byla klíčovým faktorem spolupráce s vojenským odbojem. Krajina byl spolu se skupinou studentů vyškolen péčí pplk. Josefa Růžka

¹⁹⁵ Datace uvedena podle Jaroslav VOZKA, *Hrdinové domácího odboje*. Praha 1946, s. 28. P. Drtina si přesné datum schůzky nepamatoval.

v šifrování zpráv.¹⁹⁶ Drtina si plně uvědomoval, že „mít k dispozici vlastní spojení, vědět, kdo je provádí, a moci disponovat takovým nástrojem v rukou oddaných a spolehlivých lidí, to bylo v odboji přímo základního politického významu“.¹⁹⁷ Krajínova skupina navíc zorganizovala kvalitní poslechovou službu cizích rozhlasů. Drtinova centrála díky tomu dostávala pravidelné výtahy zahraničního vysílání.

Odbojová skupina se ještě na jaře 1939 dále rozšiřovala. Připojil se dr. Vladimír Hora, Drtinův kolega z Nejvyššího správního soudu, který postupně zaujal v organizaci místo jeho zástupce. Dalšími spolupracovníky se stali Miloslav Kohák, jehož Drtina znal již z někdejší strany práce a pak zejména z debatního klubu Přítomnost, a Zdeněk Mejstřík, státní zástupce a bývalý Drtinův spolužák. Pomoc nabídl i spisovatel K. J. Beneš, který po Mnichově převzal předsednictví klubu Přítomnost. Kolektivních schůzek se ovšem zúčastňovalo nadále jen původní jádro skupiny ve složení: Jína, Chytil, Pešl, Sedmík, Drábek a Drtina. Přibyl k nim jen Hejda, v jehož vile a chatě se konala některá setkání. Občas docházeli i členové stranické „trojky“.

Hlavní pracovní náplň spatřovali členové skupiny ve zpravodajství. Drtina se scházel s lidmi, kteří mu mohli poskytnout bohaté informace z prostředí protektorátní reprezentace. Velmi oceňoval zprávy od Emila Soboty, jenž se nakonec udržel v prezidentské kanceláři i po vzniku protektorátu, a od Otakara Lišky, který stál v čele četnického oddělení ministerstva vnitra. O situaci na pražské radnici a v Národním souručenství se nejvíce dozvídal od Antonína Kinkala. Tento Drtinův starý přítel také poskytoval odboji jisté finanční prostředky a později zajistil Krajínovým radiotelegrafistům krycí zaměstnání na pražském magistrátu. Ve všech těchto věcech působil Kinkal v součinnosti s primátorem Otakarem Klapkou. Výrazně Drtinovi pomáhal ministr financí Josef Kalfus, který rovněž přislíbil peníze pro odbojové aktivity a navíc poskytoval data o vývoji protektorátní ekonomiky.¹⁹⁸ Další zprávy zajišťovali také ostatní členové skupiny: Chytil o protektorátní vládě, Jína a Sedmík o okruhu bývalého ministerstva zahraničí, Pešl o vojenských záležitostech.

¹⁹⁶ V oboru šifrování zpráv patřili pak mezi Krajínovy spolupracovníky zejména dr. Radim Nováček, dr. Miloš Deyl, dr. Marie Johnová, Božena Klečková, Milena Šeborová a Jaroslav Štěpán. Viz Jiří ŠOLC, *Ve službách prezidenta. Generál Moravec ve světle archívních dokumentů*. Praha 1994, s. 165, 264.

¹⁹⁷ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 356.

¹⁹⁸ Kalfus údajně předal Drtinovi padesát tisíc korun a další peníze na odbojové účely převedl do Diskontní banky. Viz T. PASÁK, *Pod ochranou říše*, s. 383.

Díky množství informací, jež Drtina takto shromažďoval, mohl začít sepsovat nepravdělné zprávy pro emigraci. Antonín Pešl, jenž měl napojení na vojenské odbojové sítě, sháněl kurýry pro tyto vzkazy, adresované obvyklé buď Smutnému, nebo přímo Benešovi. Ve zprávách se Drtina podepisoval dohodnutým pseudonymem „Hněvkovský“.¹⁹⁹ Vedle toho získal Drtina kontakt na anglického novináře Ralpha Parkera, korespondenta deníku *Times*, jemuž pak rovněž předával důležité informace.

Někdy v květnu nebo červnu 1939 dostal Drtina a jeho sestra, MUDr. Olga Drtinová-Löwenbachová, vzkaz od jisté Miss Harrisonové, která pracovala v právě likvidovaném britském vyslanectví v Praze, že má pro ně důležité sdělení. Tato Angličanka se starala o záležitosti uprchlíků z Československa a oběma sourozencům oznámila, že mají na československém konzulátu v Krakově připravena britská víza. Šlo jen o to, aby si zajistili transport do Polska, odkud by pokračovali bez problémů na Britské ostrovy. Následně dostal Drtina z Paříže vzkaz od Smutného, že se dr. Beneš brzy vrátí do Anglie a přeje si, aby tam za ním jeho bývalý osobní tajemník přijel, neboť ho bude znovu potřebovat ke spolupráci. Drtina tak začal plánovat na letní měsíce svůj odchod za hranice. Měl na útěku doprovázet poslance Jána Bečku. Vzhledem k tomu, že se zdálo, že si gestapo jeho ilegální činnosti stále nevšímá, si však Drtina nakonec svůj útek z protektorátu rozmyslel. Dohodl se zároveň se svými spolupracovníky, že nikdo nemá protektorát opouštět, pokud nezbytně nemusí nebo pokud ho odboj přímo útekem nepověří. Definitivně pak upustil od úvah o emigraci koncem července.²⁰⁰ Část rodiny se přesto právě v této době do Anglie vypravila. Začátkem července 1939 odjela Drtinova neteř Sylva jedním z posledních dětských transportů, které tehdy vypravoval z Prahy britský bankovní úředník Nicholas Winton. V Anglii nastoupila devítiletá Sylva do internátní školy moravských bratří v městečku Fulneck. Do Velké Británie utekl před hrozící rasovou perzekucí i Sylvin otec Josef Löwenbach. Drtinova sestra a Sylvina matka Olga nechtěla ze země odejít, protože se domnívala, že jí jako lékařce Němci nic neudělají. Navíc se obávala o osud své stárnoucí židovské tchýně.²⁰¹

Drtinův kroužek postihla hned na jaře malá krize, kterou způsobil Jaromír Nečas, jenž na poradě oznámil, že se uvažuje o jeho jmenování do čela Nejvyššího

¹⁹⁹ K tomu viz Ripkovy instrukce pro spojení z 15. 6. 1939, ANM, f. E. Beneš, k. 47, a. č. 461, s. 5–6.

²⁰⁰ Dr. Beneš s jeho úmyslem zůstat doma nakonec také souhlasil. P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 384.

²⁰¹ S. SOUČKOVÁ, *Psáno osudem a politikou*, s. 26–27.

úřadu cenového. Zpráva vyvolala ve skupině velké spory, zda může odbojář přijmout vysokou protektorátní funkci. Někteří se tím cítili dotčeni a pobouřeni. S Drtinou se Nečas o celé situaci radil i soukromě a požádal jej o jeho stanovisko. Drtina mu tehdy naznačil, že nemá smysl toto jmenování a priori odsuzovat a že má v něj plnou důvěru. Sám totiž okamžitě postřehl možný praktický přínos Nečasova nového umístění pro odbojovou činnost.²⁰² Díky Drtinovu zásahu skupina nakonec Nečasovi ponechala volnost pro rozhodnutí a osobní odpovědnost za to, jak bude případně v nové funkci sloužit národní věci.

Začátkem července 1939 se rozhodl emigrovat Msgre Jan Šrámek a František Hála oznámil, že ho bude na jeho cestě na Západ doprovázet. Během rozlučkového setkání s Drtinovým kruhem v Ústavu slepců představil svého lidoveckého nástupce do stranické „trojky“, profesora Masarykovy university v Brně Adolfa Procházku.²⁰³

V této době pomohl pražský advokát Jaroslav Cebe (Šámalův zeť) Drtinově skupině navázat vztahy s odbojovou skupinou bývalého kancléře Přemysla Šámala, která zastávala velmi příbuzný politický program a mezi jejíž další významné členy patřili například architekt a funkcionář Národního souručenství Vladimír Grégr, diplomat Robert Flieder a ministr zemědělství Ladislav Feierabend.²⁰⁴ Drtina ovšem nesouhlasil se způsobem fungování Šámalova uskupení. Vadil mu jeho nedostatečný zřetel na nutnost důkladné konspirace, v čemž se evidentně projevovaly „idylické“ Šámalovy zkušenosti z odbojové činnosti v časech Maffie. Drtina také naznačoval, že by se bývalý kancléř ilegální činnosti neměl přímo účastnit, neboť představuje pro Němce a priori podezřelou osobnost. V tomto názoru na Šámalovu účast se za Drtinu stavěli i jeho blízcí spolupracovníci. Šámal byl ovšem neodbytný a své zapojení do domácího odboje – pokud možno jako jeho hlava – považoval za samozřejmost.²⁰⁵

²⁰² Stanovisko Drtinovo viz tamtéž, s. 373. Nečas sám vysvětloval okolnosti svého působení v Nejvyšším cenovém úřadu v elaborátu pro prezidenta Beneše v prosinci 1940, viz *Dokumenty z historie čs. politiky*, sv. 1, dok. č. 123, s. 150–152.

²⁰³ K Procházkovu začlenění do skupiny viz zápis Adolfa Procházky ve L. K. FEIERABEND, *Politické vzpomínky I*, s. 421–422.

²⁰⁴ Záměrem této práce není mapování působnosti Politického ústředí jako celku – zaměřuje se pouze na aktivity spojené s Prokopem Drtinou. Šámalově skupině zde proto není věnována detailnější pozornost, která se naopak soustředí na okruh „Jína - Drtina Gruppe“.

²⁰⁵ Když za Šámalem přišel s takovou nabídkou sociálně demokratický novinář Jaroslav Jelínek, odpověděl mu bývalý kancléř: „Vždyť já na to čekám!“. Viz J. JELÍNEK, *PÚ*, s. 85.

Podle Drtiny se v tom projevovala „*trochu romantická a lovecká krev starého revolucionáře*“.²⁰⁶

Šámalovu roli v rezistenci potvrdil fakt, že počátkem července obdržel od Beneše důležitý politický vzkaz, který byl určen všem odbojovým skupinám. Domov v něm byl vyzýván k jednotě a ustavení společného politického vedení domácí rezistence. Nepřímo se touto cestou deklarovalo Šámalovo neoficiální vedoucí postavení v podzemním hnutí. Přes své výhrady se tedy Drtina jeho autoritě podřídil, neboť nechtěl narušovat vztahy uvnitř odboje. Pravidelný styk za Drtinovu skupinu udržovali se Šámalem Jína a Chytil. Postupně se ukazovalo, že se – nezávisle na sobě – obě skupiny snažily soustředit stranické zástupce jako jakousi politickou reprezentaci domácího hnutí odporu. Na počátku léta se tak Šámalova a Drtinova skupina postupně propojily a vytvořily společnou strukturu, z níž se nakonec vytvořil odbojový orgán, posléze nazvaný „Politické ústředí“.

Politické ústředí

Zárodkem nové formace se stala dosavadní „trojka“, jejíž člen, Ladislav Rašín, zahájil potřebná jednání s Přemyslem Šámalem. Dosud chyběl zástupce za národně socialistickou stranu, což snad způsobila skutečnost, že přímo v odbojové skupině Prokopa Drtiny bylo hned několik národních socialistů. Nyní byl vybrán jako jejich stranický delegát bývalý poslanec a brněnský soudní rada Ferdinand Richter, který posléze vybudoval v Brně jakousi pobočku centrální odbojové organizace (zapojil do ní zejména brněnské vysokoškolské pedagogy, například Václava Bureše, Vladimíra Helferta, Jana Uhra, Josefa Grňu a Roberta Konečného). Jistým sporným bodem se stala otázka, zda se má počítat s účastí agrární strany. Část veřejného mínění, zejména vášniví příznivci Edvarda Beneše, byla na její politiku rozezlena. Nakonec se však dospělo k rozumné dohodě, že agráři v tomto jednotícím orgánu nesmí chybět.²⁰⁷

Po diskrétních konzultacích se samotným Rudolfem Beranem padla volba na Ladislava Feierabenda, který v té době dokonce zastával post protektorátního ministra zemědělství. S Feierabendem vše domluvil Jaromír Nečas. Tímto způsobem se vytvořila reprezentativní pětka, „direktorium“, které se mohlo právem považovat za nástupce předmnichovských koalic. Drtinova skupina měla dále existovat jako jeho exekutivní,

²⁰⁶ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 386. Nutno podotknout, že ani Drtinova skupina se zcela nevyvarovala odbojového amatérismu, který se jí stal nakonec osudným.

pracovní výbor. Drtinu a jeho přátele Feierabendovo zapojení překvapilo. Pochybovali, zda je správné, aby se protektorátní ministr angažoval přímo v centru odbojové organizace. Vzniklý spor navázal na Nečasův případ, ale námitky byly tentokrát mnohem ostřejší. Dalo by se říci, že tento spor nikdy zcela neutichl a přispíval k jistému latentnímu napětí mezi Drtinovou a Šámalovou skupinou.²⁰⁸

Dršina v této době netušil, že Přemysl Šámal postupoval při dojednávání „pětky“ po diskrétní dohodě s Rudolfem Beranem a Antonínem Hamplem. Bez jeho vědomí se pasovali tito straničtí vůdcové na jakési neformální místopředsedy direktoria, muže v pozadí. Dršina se ve svých pamětech vyjádřil v tom smyslu, že pokud by o tom věděl, tak by s takovým uspořádáním nesouhlasil. Nechtěl tyto „opotřebované“ politické veličiny vytahovat pro budoucnost na výsluní.²⁰⁹ Odpovídalo to jeho snahám po zásadní generační výměně, po níž volal již za první republiky. Do odboje prosazoval vždy druhou garnituru politických stran, která – jak věřil – přinese nové, zdravější impulsy do československé politiky.

Drtinova skupina se kromě budování vlastní organizační struktury snažila o napojení na další odbojové organizace. Antonín Pešl udržoval kontakty s vojáky. Dršina se spojil přes dr. Štolce, místostarostu Československé obce sokolské, se sokolským hnutím a pak přes Jaroslava Šimsu se skupinou křesťanského sdružení YMCA. Styky s novými kroužky stále přibývaly, navázala se spolupráce se skupinou redaktora Václava Königa, se skupinou docenta Alexandra Gjurice nebo s ředitelem Centrokomise Gustavem Svobodou a jeho pomocníky.

Během letních měsíců probíhaly u Nejvyššího správního soudu soudní prázdniny, jež Drtinovi umožnily strávit několik týdnů odpočinkem na chalupě v Hněvšíně. S postupujícím létem sílilo napětí, zda a kdy dojde k válce, kterou Dršina v zájmu obnovení Československé republiky toužebně očekával. O tom, že se schyluje k ozbrojené srážce, psal ve svém prvním vzkazu Drtinovi i dr. Beneš. Hněvšínského pobytu využil Dršina k nepozorovanému a bezpečnému styku s lidmi, kteří se

²⁰⁷ J. JELÍNEK, *PÚ*, s. 81–82.

²⁰⁸ V. KLÍMA, *K historii domácího odboje*, s. 129. Srov. P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 388.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 390. Historik Kural hovoří v tomto smyslu o opozici mladých, srov. Václav KURAL, *Hlavní organizace nekomunistického odboje v letech 1939–1941*, in: *Odboj a revoluce. Zprávy*, roč. 5, 1967, č. 2, s. 13.

pohybovali v odbojovém prostředí. Občas sem za ním přijížděli i členové jeho vlastní skupiny.

Odbojová činnost Drtinu přesto nutila každý týden dojíždět do Prahy, aby nechyběl na skupinových poradách a udržel své dosavadní informační zdroje. Někdy koncem července se účastnil na poradě v bytě Jaroslava Hrabánka na Vinohradech, kde referoval svým spolupracovníkům Ladislav Rašín o první schůzi direktoria. Popsal jim, jak tam zkritizoval její nedostatečnou konspiraci – k setkání dostali její účastníci písemné pozvání a Ferdinand Richter si dokonce dělal v jeho průběhu písemné poznámky.²¹⁰

Další porady Drtinovy skupiny se již neodehrávaly v soukromých bytech. Novou základnou se stala kamuflovaná kancelář podniku Lehký a spol. v Kozí ulici na Starém Městě. Tyto prostory zajistil Antonín Pešl, který se stal formálně obchodním zástupcem této firmy, jež se zabývala prodejem žárovek. V místnostech kanceláře se vyřizovaly i odbojářské písemnosti.

V létě se k Drtinovu kroužku připojil jeho bratranec Ivan Herben, který byl právě přeřazen z Brna do pražské redakce *Lidových novin*. Drtina ho zasvětil společně s Rašínem a Drábkem do odbojové činnosti v polovině srpna, během vodáckého výletu, při kterém sjížděli od Tábora Vltavu. Herben se tehdy na vodě částečně skrýval, neboť se obával výslechu kvůli zatýkání Schmoranzovy skupiny.²¹¹

Drtinově organizaci se ještě stále nedařilo navázat přímé radiotelegrafické spojení s exilem a ani udržovaný styk písemný nepodléhal jejich kontrole. Uvědomovali si, že tato skutečnost znamená vážný handicap pro jejich zpravodajskou činnost a že je nutné s tím něco udělat. Do této atmosféry Drtinovi náhle přišla nabídka od astronoma Huberta Slouky, který předtím navázal známost s jeho švagrovou a trávil právě léto v Hněvšíně. Slouka se vehementně nabízel ke spolupráci v odboji. Drtinovi zpočátku připadalo jeho počínání podezřelé a obával se, zda není nastrčenou figurou. Krajina navíc zjistil o Sloukovi informace, které nabádaly k opatrnosti. Slouka ovšem přišel s lákavou nabídkou, že poslouží jako kurýr do Londýna, kde se měl za jeho účasti konat

²¹⁰ S Rašínem se v kritice shodoval L. Feierabend, jemuž se ještě nelíbilo Šámalovo předsednictví. Viz L. K. FEIERABEND, *Politické vzpomínky I*, s. 217–219.

²¹¹ Zdeněk Schmoranz byl přednostou tiskového odboru předsednictva ministerské rady a vedl rozsáhlou zpravodajskou síť tzv. tiskových důvěrníků a pracovníků České tiskové kanceláře (zvláště Arnošt Bareš a Osvald Svoboda). Do funkcí tiskových důvěrníků byli záměrně dosazeni z armády propuštění

mezinárodní astronomický sjezd. Během společného pobytu v Hněvšíně, kdy se trochu vzájemně poznali, Drtina rozptýlil svou nejvážnější nedůvěru. Začal věřit, že se Slouka nemůže dát do služeb Němců.

Po několika dnech těžkého rozhodování, kdy mu astronomův případ „způsobil hodně těžkou hlavu“, se rozhodl nabídku přijmout. Do Hněvšína tehdy za Drtinou přijel Antonín Pešl, který jeho postup schválil. Pešl pak s Drtinou společně vypracovali elaborát pro Beneše, v němž mu oznámili utvoření tzv. Politického ústředí (zkráceně PÚ). Drtina ve svých pamětech tvrdil, že tento název, jenž se pak natrvalo vžil, vymysleli společně právě při psaní oné zprávy.²¹² Dále Drtina s Pešlem v poselství hovořili o vznikající rivalitě mezi odbojovými skupinami, zejména mezi vojenským a civilním křídlem. Tlumočili také domácí veřejné mínění, které vyjadřuje odpor proti starým stranám a jejich politickým vůdcům. Zároveň vyjádřili svou podporu Benešovi jako jedině hlavě zahraniční akce a vystoupili proti snahám ctižádostivých „solistů“.²¹³

Slouka odjel z Prahy kolem 10. srpna 1939 a zprávu převážel na nevyvolaném negativu jako mikrofotografii – v případě ohrožení mohla být kdykoliv osvětlením zničena. V Anglii strávil asi dva týdny, během nichž navštívil dvakrát Edvarda Beneše v Putney. Domů se vrátil 26. srpna a přivezl s sebou obsáhlou písemnou odpověď od prezidenta.²¹⁴ 28. srpna se pustil Drtina spolu s Pešlem a Sloukou do luštění této zprávy, rovněž dodané na mikrofilmu. Beneš ohlašoval, že na konci srpna se dá očekávat začátek války: „*Věci jsou však už tak daleko, že vyhnout se válce byl by dnes téměř jen zázrak. Buďte tudíž připraveni na všechno.*“ Očekával, že v prvním období přijdou velké německé úspěchy, ale zároveň uklidňoval: „*Těmito událostmi nesmíte se dát zastrážit ani tím ztrácet odvahu a kuráž.*“ Vše špelo podle Benešova názoru k ozbrojenému střetnutí, v němž se nakonec proti Německu spojí se západními mocnostmi i Sovětský svaz. Drtinovu odbojovou skupinu vyzýval zatím ke zdrženlivému postupu. Měli provádět jen pasivní rezistenci a nevyvolávat otevřenou

zpravodajští důstojníci. Síť doplatila především na svoji špatnou konspiraci a podcenění schopností gestapa. Zatýkání začalo v poslední srpnové dekádě 1939 (Schmoranz byl zatčen 25. srpna).

²¹² P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 414. To potvrzuje i V. KLÍMA, *K historii domácího odboje*, s. 131.

²¹³ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 415.

²¹⁴ Úspěch cesty způsobil, že Drtina rozptýlil všechny své pochyby vůči Sloukovi a ve svých pamětech jeho pomoc odboji hodnotil vysoko. S tím však zásadně nesouhlasil jeho přítel Jaroslav Drábek, který kvůli tomu připsal s autorovým souhlasem k jeho pamětem vlastní poznámku. Vinil v ní Slouku z toho, že se vydíráním Drábka v roce 1941 snažil zmocnit odbojových peněz. Hubert Slouka se stal po válce

revoltu. Beneš dále informoval, že nyní bude moci naplno zahájit zahraniční akci, ale upozorňoval: „...*nečekejte zázraků a zejména okamžitých.*“ Přes všechny komplikace zdůrazňoval, že považuje obnovu Československa za jistou věc.²¹⁵

Benešovu zprávu doplňoval ještě komentář od „Poláka“ (Jaromíra Smutného), jenž reaguje na Drtinovy výtky proti účasti starých politiků na vedení zahraničního odboje. Hájil aktivní zapojení Jana Šrámka, který měl podle Beneše výtečné osobní vlastnosti, a zdůraznil: „*Ostatní staří politikové aktivně ve vládě účastni nebudou. Až se dozvíte složení vlády, buďte ujištěni, že to za daných okolností bylo jediné možné řešení... Poněvadž funkce vlády skončí na hranicích budoucí republiky, nemusí mítí doma nikdo obav.*“ Dále Smutný žádal, aby se PÚ snažilo mírnit protislovenskou náladu v národě a aby navzdory rostoucímu radikalismu vůči Němcům počítalo s tím, že „*nepodaří se, aby nějací Němci v republice nezůstali.*“²¹⁶ Na hlavní Benešovu zprávu pak navazoval ještě dodatečný vzkaz, který reagoval na novou situaci po uzavření známého sovětsko-německého paktu Molotov – Ribbentrop. Beneš domov uklidňoval a pakt vysvětloval nedůvěrou Sovětů k mnichovanům na Západě.²¹⁷

Drтина s Pešlem se domluvili, že část Benešova poselství je svým charakterem určena pro celou veřejnost, a tak by měla být ilegální cestou publikována. Drтина se rozhodl vzít si tento úkol na starost. Spojil se kvůli tomu s Jínou, který mu doporučil jako vhodného pomocníka profesora Vladimíra Klecandu. Jan Jína s ním spolupracoval již od počátku okupace a věděl o jeho kontaktech na ilegální tiskoviny. Klecanda pak skutečně zajistil tisk a distribuci tisíců letáků, které začaly kolovat mezi lidmi. Zaslíbený pamětník o tom napsal: „*Benešův vzkaz se v těch chvílích velmi osvědčil, vyvolal částečné zlepšení v poměru veřejnosti k jeho osobě, hlavně pak povzbudil odhodlání širokých kruhů a podnítl aktivitu vedení domácího odboje.*“²¹⁸ Touto první rozsáhlou propagandistickou akcí PÚ navázal Drтина s Vladimírem Klecandou velice

členem KSČ. Viz P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 425–426. K tomu též ANM, f. P. Drтина, k. 1, a. č. 23, dopis J. Drábka P. Drtinovi o „hvězdářově aféře“, 19. 1. 1979.

²¹⁵ Vzkaz „Sezimy“ z 21. 8. 1939 byl v neúplné podobě publikován, viz E. BENEŠ, *Šest let exilu*, s. 61–63; E. BENEŠ, *Paměti*, s. 204–207; E. TÁBORSKÝ, *Pravda zvítězila*, s. 289–291. Srov. též AÚTGM, f. 38 (Klecanda), sign. 16/1, s. 18–19.

²¹⁶ AÚTGM, f. 38 (Klecanda), sign. 16/1, s. 16–17; ANM, f. E. Beneš, k. 47, a. č. 464. Zkrácený výtah viz *Češi a sudetoněmecká otázka 1939–1945. Dokumenty*. (Ed.) Jitka VONDROVÁ. Praha 1994, dok. 5, s. 20. Benešova a Smutného zpráva putovala rovněž radiotelegraficky, vojenskou cestou přes Varšavu.

²¹⁷ AÚTGM, f. 38 (Klecanda), sign. 16/1.

²¹⁸ V. KLÍMA, *K historii domácího odboje*, s. 132.

intenzivní spolupráci. Klecanda se stal dokonce počátkem října tzv. generálním tajemníkem PÚ.

Na domácí frontě světové války

V pátek 1. září 1939 napadlo Německo Polsko a začala druhá světová válka. Ten den se pro Drtinu i jeho přátele stal „*dnem nové velké naděje*“, že se dočkají brzy osvobození.²¹⁹ Zároveň se však tehdy odehrálo první rozsáhlé zatýkání, které postihlo i organizační strukturu PÚ. Dne 3. září se skupina sešla, aby se dalo zjistit, kdo skončil ve vězení. Zatčení se dočkali Zdeněk Chytil a Jaromír Nečas, ten byl však záhy propuštěn a stačil se již na schůzku dostavit. Oba se na listinu zatýkaných osob dostali jako významní představitelé českého veřejného života a s jejich prací v odboji to nijak nesouviselo. Nečase gestapo pustilo na zásah prezidenta Háchy a pak i samotného K. H. Franka. Celý případ byl označen jako administrativní omyl. Drtinova skupina se dohodla, že by měl Nečas pro jistotu polevit v odbojové činnosti a přestat se zúčastňovat společných porad. Chytilovo zatčení vyplývalo pravděpodobně z toho, že byl známým vydavatelem *Demokratického středu*. Také on se ještě v roce 1939 vrátil zpátky na svobodu. V den schůzky Drtinova kroužku, 3. září, vyhlásila Velká Británie a Francie válku Německu. Drtina pak vzpomínal, „*jaká úleva to byla, nepopsatelná, neopakovatelná*“.²²⁰

V odboji vyvolal tento světový vývoj velkou euforii, která však byla střídána na druhé straně podivem nad postupem Sovětského svazu. Rozpaky budilo také vysílání zahraničního rozhlasu o rozsáhlých demonstracích v českých městech, jež byly údajně krvavě rozprášeny. Nic podobného se přitom v protektorátu nestalo a pouze to vyvolávalo nedůvěru ke kvalitám zahraničních relací a londýnské propagandě. Souviselo to však s kurýrní cestou vypravenými instrukcemi plukovníka Františka Moravce z 8. září 1939, aby se domácí odboj orientoval v souvislosti se zahájenou válkou na ozbrojené povstání proti Německu. Moravec za tím účelem připravil i příslušný signál v podobě hesla v rozhlasovém vysílání. Šlo přitom o náhlou změnu doposud doporučované linie pasivního odporu, která byla potvrzena ještě 1. září vzkazem Edvarda Beneše a generála Sergeje Ingra domácímu odboji.²²¹

²¹⁹ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 428.

²²⁰ Tamtéž, s. 432.

²²¹ Tato iniciativa vycházela z úvah britských vojenských zpravodajců o rozsáhlé válečné akci na západní frontě, která by se uskutečnila kolem 17. září 1939 a která by byla podpořena povstáními v Rakousku,

Politické ústředí a další odbojové skupiny chtěly vyjádřit nějakým nenásilným způsobem svůj odpor k německé moci. Došlo k dohodě na organizaci bojkotu pražské tramvajové dopravy v den výročí Mnichovské dohody. Pražské podzemí se inspirovalo úspěšným ohlasem na bojkot tramvají v Brně, který proběhl v červnu 1939 v reakci na zavedení německo-českých nápisů v městské hromadné dopravě. Odboj si pražským tramvajovým bojkotem, který se stal velmi vydařeným aktem pasivního odporu, vyzkoušel své možnosti v mobilizaci veřejnosti šeptanou propagandou. Německé úřady na úspěšnou manifestaci zareagovaly ve své propagandě výrokem, že Češi ignorovali tramvaje, aby nemuseli jezdit s Židy. Drtina zhodnotil úspěšnou propagaci bojkotu v obsáhlé zprávě zahraničnímu odboji: „*Politicky měla ten význam, že jsme si ověřili do jaké míry a jak rychle možno masy pohnout k akci. Dále tím, že naši lidé nabyli vědomí, že je tu centrála, která odboj řídí. Politicky je to významné také proto, že si to musili uvědomit Němci. Agitace trvala sotva týden a úspěch odhadujeme asi na 70 až 80 %.*“²²² O celé akci mohli již Drtina s Pešlem referovat exilu i radiovou depeší, neboť se Krajinovi a jeho spolupracovníkům podařilo koncem léta zprovoznit spojení vzduchem.²²³

Tramvajový bojkot prokázal široké možnosti Politického ústředí a celého domácího odboje v oblasti šeptané propagandy, ta však nebyla jedinou cestou, jak mohla Drtinova skupina působit na veřejnost. Politické ústředí začalo úzce spolupracovat s vydavateli ilegálního časopisu *V boj*. Profesor Klecanda dokonce navrhoval, aby se tento časopis stal tiskovým orgánem PÚ. K propojení došlo především od poloviny října, kdy obsadil místo právě zatčeného hlavního redaktora Zuzky Ivan Herben, který pak redigoval všechn rukopisný materiál a sám zajišťoval další příspěvky. Zprávy a náměty mu poskytovali Drtina, Rašín, Drábek a Krajina, který připravoval i záznamy vysílání zahraničního rozhlasu. Prokop Drtina sám napsal několik článků.²²⁴

Bavorsku a na území protektorátu. K tomu blíže J. GEBHART – J. KUKLÍK, *Velké dějiny*, Sv. XVa, s. 314–319; srov. též J. ŠOLC, *Ve službách prezidenta*, s. 61.

²²² AÚTGM, f. 38 (Klecanda), k. 39, sign. 169/1, zpráva Hněvkovského z 5. 10. 1939, s. 2.

²²³ „*Zorganizovali jsme stávkou cestujících... Dopadla velmi dobře, električky jezdily téměř prázdné. Nejlépe se chovali dělníci. Působilo to znamenitě na české obyvatelstvo.*“ Viz Vladimír KRAJINA, *Vysoká hra*. Praha 1994, s. 13.

²²⁴ Ke vztahům PÚ a časopisu *V boj* viz Arnošt POLAVSKÝ, *Tisk národního odboje*, in: *Z počátků odboje 1938–1941*. Praha 1969; F. JANÁČEK – B. PEKÁREK, *Historická zpráva o časopisu V boj (Rok 1939)*. In: *V boj. Edice ilegálního časopisu*. Díl 1, sv. 6. (Ed.) Růžena HLUŠIČKOVÁ a kol. Praha 1992, s. 891; V. KLÍMA, *K historii domácího odboje*, s. 151; J. DRÁBEK, *Z časů dobrých i zlých*, s. 48.

Politické ústředí vznikalo jako centrální organizace, která chtěla sdružovat všechny politické proudy české rezistence. Z této základní koncepce automaticky vyplynula snaha o spolupráci i s odbojem komunistickým. Výkonný výbor PÚ se rozhodl rozvinout výměnu názorů s ilegální KSČ a pověřil Drtinu a Rašína příslušnými rozhovory. Zprostředkovateli setkání s anonymními zástupci komunistického hnutí byli Ladislav Šebek a Milan Reiman. Během schůzky, v níž vystupoval jménem PÚ jako hlavní řečník Rašín, si vysvětlili své názory na pomnichovský vývoj v Československu, na válku a na problematiku odboje. Výsledek byl zcela negativní, projevíly se zásadní, nepřekonatelné rozpory, vyplývající z nové linie KSČ po uzavření sovětsko-německé smlouvy. Komunisté se spoléhali na revoluční bolševické vystoupení německého proletariátu a odsuzovali Edvarda Beneše, což nemohli představitelé PÚ akceptovat.²²⁵

Mezi své hlavní úkoly řadilo Drtinovo ústředí připravenost mařit činy protektorátní reprezentace, které by mohly znamenat ohrožení úspěchu zahraniční akce. V této době získalo PÚ zprávy o chystaném slavnostním aktu v Berlíně, při němž měl státní prezident Hácha složit „slib věrnosti“ Hitlerovi a Velkoněmecké říši (Treugelöbnis). Němci zpočátku naznačovali, že bude slib vyvážen rozšířením autonomie a připojením Těšínska k území protektorátu. Prezidentská kancelář sestavila protestní nótu Emila Háchy německému vůdci, v níž byly vyjmenovány všechny případy porušování protektorátní autonomie. Hitlera tento čin rozzlobil. Na Háchův dopis neodpověděl a trval na složení slibu. Když se ministři 21. října 1939 dozvěděli, že jediným účelem plánované cesty do Berlína bude Treugelöbnis, rozhodli, aby Hácha nikam do vyjasnění autonomního statutu Čech a Moravy nejezdil.²²⁶ Riziko, že ke slibu nakonec dojde, stále trvalo.

Slib věrnosti by před světem deklaroval český souhlas s okupací, což bylo pro domácí i zahraniční odboj nepřijatelné. Prokop Drtina a Antonín Pešl, informovaní někdy v průběhu září o vznikající situaci od Emila Soboty z prezidentské kanceláře, chtěli upozornit na celou kauzu Beneše a zahraniční exilové vedení. Domnívali se, že je třeba složení slibu zabránit. Vzhledem k tomu, že právě nefungovalo radiové spojení,

²²⁵ Ke kontaktům s KSČ viz P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 453–456; V. KLÍMA, *K historii domácího odboje*, s. 148–150.

²²⁶ Viz Drtinova zpráva z 2. 11. 1939 v *Dokumenty z historie čs. politiky*, sv. 2, dok. 370, s. 477–478; P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 441–444. Srov. též Popelkův záznam o jednání s úřadem říšského protektora z 22. 10. 1939, *Dokumenty z historie čs. politiky*, sv. 2, dok. 366, s. 469–472.

předal Drtina příslušnou zprávu prof. Emilu Schönbaumovi, který zrovna legálně cestoval do ciziny a mohl předat vzkaz z neutrálního Švýcarska. Drtina se dotazoval, jak se má domácí vláda zachovat. V případě, že by se mělo slibu zabránit a učinit pouze nezávazný projev, vyzval, aby se jako znamení použila v londýnském rozhlasu věta: „Masaryk učil nás přece: *Bud' Džingischán, nebo Komenský; nic třetího neplatí ani v politice.*“²²⁷

O Drtinově zprávě jednal pařížský Československý národní výbor, jenž se na svém zasedání 27. října 1939 usnesl, že „*nepokládá za možné, aby pražská vláda přistoupila na prohlášení ve smyslu Treugelöbnis vůči Německu, a doporučuje projev, který by nezavazoval.*“²²⁸ Paříž pak informovala o vzkazu z domova a o svém stanovisku Beneše v Londýně, který zajistil odvysílání citované věty v rozhlasovém vysílání BBC. Nelze ovšem věřit Drtinovu a Klímovu tvrzení, že ona věta zároveň sloužila jako signál k tomu, aby PÚ vyvolalo masové demonstrace 28. října – jako formu zvýšeného nátlaku na pražskou vládu.²²⁹ V dochovaných zprávách k Treugelöbnis se o žádném podněcování velkých demonstrací nehovoří. Znamení v rozhlasu mělo pravděpodobně pouze signalizovat, aby vláda vydala nějaké méně kontroverzní prohlášení.²³⁰ Prakticky ani nemohla citovaná věta před začátkem nepokojů působit, neboť Jan Masaryk ji ve své rozhlasové řeči použil až večer 28. října.²³¹

Prokop Drtina byl každopádně „*možností veřejně vyhlášené loajality k říši, a tím také veřejně vyhlášené neloajality k odboji, krajně rozrušen a rozčilen.*“²³² Spojitost mezi slibem věrnosti a podněcením nepokojů ke dni státního svátku se zdá sice být nepravděpodobná, faktem však zůstává, že se Drtinova organizace na 28. říjen

²²⁷ Ripkův telefonogram z Paříže Benešovi, 27. 10. 1939 v *Dokumenty z historie čs. politiky*, sv. 2, dok. 368, s. 475. Viz též P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 446–447.

²²⁸ *Od rozpadu Česko-Slovenska do uznání československé prozatímní vlády 1939–1940. Zápisky ze zasedání Československého národního výboru 1939–1940.* (Ed.) Jan KUKLÍK – Jan NĚMEČEK – Helena NOVÁČKOVÁ – Ivan ŠTOVÍČEK. Praha 1999, dok. 6, s. 50.

²²⁹ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 445; V. KLÍMA, *K historii domácího odboje*, s. 146. Drtina se přímo vyjadřoval, že masové demonstrace byly jejich odpovědí na slabost protektorátní vlády. Srov. ANM, f. P. Drtina, k. 2, a. č. 80, Drtinův projev na vzpomínkovém večeru, s. 11; ANM, f. P. Drtina, k. 4, a. č. 175, Vzpomínky dr. P. Drtiny z let 1938/1939, rkp. 1965, s. 17.

²³⁰ Srov. též Detlef BRANDES, *Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939–1945.* Praha 1999, s. 64.

²³¹ Projev pak otiskl i ilegální tisk. Viz *V boj*, I/6, roč. 1939, č. 27, s. 807. V edici svých rozhlasových projevů J. Masaryk inkriminovanou pasáž vypustil. Srov. Jan MASARYK, *Volá Londýn.* London 1945, s. 8–9.

²³² V. KLÍMA, *K historii domácího odboje*, s. 145.

systematicky připravovala. V Politickém ústředí převažovaly názory, že by se mělo jednat o tiché vyjádření pasivního odporu. Odboj rozšiřoval letáky s pokyny, jak se mají lidé během svátečního dne chovat, využil i šeptané propagandy. Ač se jednalo z velké části o akci živelnou, musíme uznat Politickému ústředí a dalším odbojovým organizacím zásluhu o její podporu a usměrňování. Drtina strávil celý den v pražských ulicích a odnášel si odtud „*dojem imponující*“.²³³ Proti okupační moci ten den v ulicích vystoupilo asi 100 000 demonstrujících. Události 28. října skutečně sehrály v dalším osudu slibu věrnosti určitou roli. Vzhledem k tomu, že tehdejší krvavé srážky vláda považovala za německou provokaci, padlo definitivní rozhodnutí, aby prezident Hácha nejezdil do Berlína slib skládat, dokud „*nebude uspokojivě vyřízena jak otázka stížnosti na nezachování výnosu vůdcova ze 16. března, tak i otázka události z 28. října*“.²³⁴

Krajinovi a jeho spolupracovníkům se opět podařilo navázat radiotelegrafické spojení s exilem, které pak určitou dobu znamenitě fungovalo. Jen k událostem z 28. října předala Krajinova šifrovací skupina radiotelegrafistům celkem 14 depeší. Drtina začal pravidelně docházet za Krajinou do Botanického ústavu a předával mu zprávy své i dalších členů Politického ústředí a odnášel si dešifrované depeše z Paříže a Londýna. Poté, co se odehrály známé listopadové události, a došlo k uzavření českých vysokých škol, ztratila podzemní organizace své útočiště v Botanickém ústavu. Od té doby probíhalo šifrování a vysílání v různých soukromých bytech.

V říjnu 1939 se začala provádět reforma organizační struktury Politického ústředí, která měla za cíl jeho zefektivnění. Vladimír Klecanda kritizoval, „*že se PÚ nedostává dosud žádoucí pohyblivosti, iniciativního a autoritativního rozhodování*“.²³⁵ Šámalův okruh a „*pětka*“ se měly odsunout na vedlejší kolej, neboť vytvářely svou neopatrností velké riziko prozrazení.²³⁶ Hlavní odpovědnost měl převzít Drtinův a Klecandův výkonný výbor. Duch starého stranicví ustoupil pro odpor většiny odbojářů do pozadí. Byl sestaven návrh nové podoby organizace, který spočíval v členění na tematické skupiny a podsekcce.²³⁷ Politické ústředí rozšiřovalo nadále své kontakty, takže pak mohlo v prosinci 1939 ústy Vladimíra Klecandy a Prokopa Drtiny na Západ

²³³ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 446.

²³⁴ Cit. dle T. PASÁK, *JUDr. Emil Hácha*, s. 93.

²³⁵ AÚTGM, f. 38 (Klecanda), k. 39, sign. 168, s. 7.

²³⁶ Velký kritik Šámalovy skupiny hovořil o tom, že „*paničky u odpolední kávy si vyprávějí, kdy bude schůze P.Ú.*“ Viz L. K. FEIERABEND, *Politické vzpomínky I*, s. 425.

²³⁷ AÚTGM, f. 38 (Klecanda), k. 39, sign. 168, organizační návrh PÚ.

tlumočit, že „se konečně podařilo soustředit činnost téměř všech civilních složek našeho odboje aspoň natolik, že se napříště již nic důležitějšího nikde nepodnikne, co by buď přímo neprošlo P. Ú., nebo aspoň o čem by P. Ú. nemělo včasné vědomosti“.²³⁸ Zdálo se tak, že Politické ústředí bude mít potenciál k tomu, aby zajistilo Benešovi kontrolu nad celým domácím odbojem (pochopitelně kromě ilegální komunistické strany), což by pro bývalého prezidenta představovalo obrovskou výhodu ve stále probíhajícím boji o vedení československého exilu.

Gestapo zasahuje

Dne 18. listopadu 1939 se sešel výkonný výbor Politického ústředí v malostranském bytě jednoho ze svých sociálně demokratických členů Bohumila Kratochvíla. Vedle Drtiny a Kratochvíla se porady zúčastnili Vladimír Klecanda, Bohumil Laušman, Ferdinand Richter, Ladislav Rašín, Vladimír Krajina, Jaroslav Cebe, Vladimír Grégr, Ivan Herben, Zdeněk Mejstřík a generál Bedřich Neumann, který byl do struktury PÚ zapojen od září jako zástupce vojenské odbojové organizace Obrana národa. Drtinovi utkvělo v paměti, že Laušman prosazoval přibrání dalších pracovníků do výkonného výboru. Proti tomu se rázně postavil Rašín, který z konspiračních důvodů hájil stanovisko dále se nerozšiřovat. Richter si opět o všem činil pečlivé písemné záznamy, což se stalo záhy Politickému ústředí osudné. Z porady také vzešla Klecandova zpráva, která zpětně hodnotila 28. říjen. V poselství se psalo, že byl připraven „námi a rozličnými skupinami“ a že to byla „manifestace národní jednoty a mohutný projev živelného odporu vůči nacistickému Německu i nezlomné vůle všeho českého lidu po svobodě“.²³⁹

Dne 22. listopadu byl vinou konfidenta zatčen ve svém pražském ilegálním bytě Ferdinand Richter. Již od začátku listopadu před ním gestapo postupně zatkl řadu dalších brněnských odbojářů a bylo jen otázkou času, kdy vyšetřování dospěje až k Richterovi. Gestapo u něj našlo mimo jiné zápisky z minulé schůze Politického ústředí se jmény účastníků. Štěstí v neštěstí měl Krajina, který v těchto záznamech chyběl. Na tuto událost vzpomínal: „Brněnský právník si vedl záznamy i z konspiračních schůzek... Kdo na schůzce 18. listopadu nemluvil a nedostal se do Richtrova notýsku, měl štěstí. To byl můj případ. Mlčel jsem, protože jsem stále myslel

²³⁸ *Dokumenty z historie čs. politiky*, sv. 2, dok. 377, s. 494; AÚTGM, f. 38 (Klecanda), k. 39, sign. 169/1, zpráva č. 7 z 15. 12. 1939 (Kalvoda, Hněvkovský), s. 10.

na to, že jsem měl místo schůzky raději šifrovat.“²⁴⁰ V sobotu 25. listopadu, zrovna když Drtina doma obědval, přišla za ním manželka Ladislava Rašína se zprávou, že její muž dostal varování, aby uprchnul do zahraničí, jinak bude zatčen. Po své ženě Rašín vzkazoval, že se chce s Drtinou sejít na Uralském náměstí.

Když se Drtina s Rašínem setkal, našel ho již se sbaleným kufříkem připraveného k útěku. Rašín svému příteli sdělil, že se k němu odpoledne dostavil jistý Formánek z administrace *Českého slova*. V ranní zásilce z Brna našel útržek papíru s nápisem: „*Richter zatčen. Je na Špilberku. Varujte ihned Laušmana a Rašína. Ať se hledí co nejrychleji dostat za hranice. Hoří.*“²⁴¹ Později se zjistilo, že šlo o moták samotného Richtera z věznice na Špilberku. Drtina s Rašínem se domluvili, že je třeba informovat Vladimíra Klecandu, a ihned se za ním vypravili. Zastihli jej v kavárně smíchovského Národního domu. Bylo rozhodnuto, aby se Rašín dostavil na následnou schůzku, kterou měl již Klecanda dohodnutou s Pešlem a Jínou a kde se pro něj určí prozatímní úkryt.

Výsledkem bylo, že ještě týž večer Rašín opustil Prahu a ukryl se v Jínově vile v Lázních Bělohrad. Spolupracovníci mu začali připravovat útěk jižní cestou, přes Maďarsko do Jugoslávie. Událost způsobila zalarmování celého Politického ústředí, všichni museli počítat se zvýšeným rizikem, a tak se ponořili do poloilegality. Drtina se odstěhoval ze svého bubenečského bytu k sestřenici Heleně Drtinové na Vinohrady, jeho žena zůstala doma. Domů se již vracel jen občas na krátké chvíle, aby zařídil některé jednotlivosti. Všechny schůze a veškerá činnost PÚ se přerušily.

V Drtinovi sílilo podezření, že se dostal do přímého ohrožení i on sám. Velmi brzy se toto podezření změnilo v jistotu. Otakar Liška, stále udržující kontakty s důstojníky četnictva, mu prozradil, že má gestapo vytvořen diagram sítí českého podzemí, v němž figuruje také „Jína – Drtina Gruppe“. Drtina tak začal po půl roce opět vážně uvažovat o okamžitém odchodu do emigrace.

Dne 5. prosince 1939 se konalo setkání ve vinárně Morava v Hybernské ulici, kam dorazili Prokop Drtina, František Němec, Antonín Pešl, Jan Jína a Vladimír Hora,

²³⁹ Cit. podle V. KURAL, *Hlavní organizace*, s. 58.

²⁴⁰ V. KRAJINA, *Vysoká hra*, s. 17.

²⁴¹ Drtinův projev na vzpomínkovém večeru za Ladislava Rašína, s. 16. Srov. P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 458, kde cit. moták ve znění: „*Varujte ihned Laušmana a Rašína, ať prchají směrem na Ráb!*“ Vlastní interpretaci událostí kolem svého zatčení sepsal Ferdinand Richter ve

snad i Vladimír Krajina s Jaroslavem Drábkem. K Drtinovu překvapení se objevil i Ladislav Rašín. Vrátil se do Prahy, protože jeho manželka utrpěla po srážce s tramvají těžký úraz hlavy a ležela na německé klinice. Hrozilo nebezpečí, že by v blouznění prozradila důležité skutečnosti. Rašínovi se podařilo zajistit její převoz do podolského sanatoria. Němec na schůzce oznámil, že Bohumil Laušman se skrývá a připravuje se na útěk ze země.

Večer 13. prosince se Drtina sešel s Vlastimilem Klímou v kavárně Holandský mlýn. Dozvěděl se od něj, že byl odpoledne Rašín zatčen ve své kanceláři. Pro Drtinu to znamenalo šok, neboť se domníval, že Rašín již Prahu dávno opustil. Druhý den se zatčení dočkali Bohumil Kratochvíl a Ivan Herben, který spal ve svém bytě. Drtina pochopil, že již déle nemůže se svým útekem otálet, neboť se kolem něho stahovala zatím neviditelná smyčka.

Týž den, 14. prosince, se konala porada výkonného výboru Politického ústředí v prostorách firmy Lehký a spol., které se zúčastnili Krajina, Pešl, Drábek, Kohák, Hora a Klecanda. Společně zde zrekapitulovali situaci, v níž se organizace ocitla. Klecanda a Laušman měli své byty obsazeny číhajícím gestapem. Laušman prchal za hranice a další členové již seděli ve vězení. Gestapo evidentně vědělo o jejich odbojové skupině více, než si dosud připouštěli. Poslední zásah gestapa postihl český odboj velmi rozsáhle. Pro Politické ústředí znamenal pohromu Klecandův byt. Gestapo tu stačilo zatknout podplukovníka Boháče, dr. Balla a především profesora Zdeňka Pešku, který nesl ve své aktovce výsledek programového úsilí Politického ústředí, návrh ústavy osvobozeného Československa. Zatčení byli i Přemysl Šámal a Jaroslav Cebe. Drtina na poradě důrazně prohlásil, že pokračovat v dosavadní sestavě v ilegální práci nemá smysl a je nutné rychle zahladit stopy. Klecanda jej v tomto názoru podpořil a sám oznámil, že bude usilovat o útěk do zahraničí. Přítomní pak schůzi uzavřeli konstatováním, že Politické ústředí učiní ve své práci bezpečnostní přestávku.

Útěk

Drtina se začal sám připravovat na odchod do exilu, se svou manželkou Lídou se dohodl, že ona zůstane doma. V té době již byla dost vážně nemocná, zdravotní komplikace ji provázely po zbytek jejího života. O pomoc při zajištění transportu přes

svém dopise Bohumilu Laušmanovi ze 17. 3. 1946, viz opis tohoto dopisu – NA, f. 7 – Prokop Drtina (dále jen P. Drtina), k. 27, sign. 7-69/3.

hranici požádal Drtina Františka Němce, který byl napojen na železničářský odboj. Drtina se ještě vydal na poslední schůzky, v nichž se chtěl ujistit o budoucím pokračování Politického ústředí. V ilegálním úkrytu se setkal s Pešlem a Němcem, který slíbil, že se ujme vedení a organizaci zrekonstruuje. Společně se dohodli na nové terminologii, pro zastřešující domácí organizaci se měl od té doby používat název Ústřední výbor odboje domácího (ÚVOD). Na jaře 1940 se nakonec úspěšně podařilo sjednotit nekomunistický odboj (trosky PÚ, „odboráři“ a vojáci), který pak skutečně pro svou organizaci a její koordinační výbor převzal toto označení.²⁴² Drtina a jeho odbojoví spolupracovníci se dohodli, že analogicky k ÚVOD by mělo také vzniknout centrální vedení zahraniční akce – Ústřední vedení odboje zahraničního (ÚVOZ). Předpokládali, že mezi členy ÚVOZ budou i zástupci PÚ, kteří museli uprchnout do zahraničí.

V rámci udržení potřebné míry konspirace za situace, kdy se řada jejich dosavadních spolupracovníků z podzemí ocitla v rukou gestapa, se také zbývající členové PÚ rozhodli změnit dosud používaná krycí jména. Drábkovi se pak říkalo „Rybář“, Krajinovi „Zelený“, Pešlovi „Pacovský“ nebo také „Vít“. Z dosavadního „Hněvkovského“ se Drtina přeměnil na „Pavla Svatého“. Tento kryptonym, který vymyslel patrně Jaroslav Drábek, vznikl odvozením od Svatého Prokopa a byl velmi vhodný, neboť příjmení Svatý se příliš nevyskytuje. Drábek o vzniku později slavného Drtinova pseudonymu ve svých vzpomínkách napsal: „*Myslím, že jsem dokonce, alespoň částečně, autorem tohoto pseudonymu. Měnili jsme tehdy narychlo svá jména – a mně kmitlo hlavou: sv. Prokop – svatý Pavel – Pavel Svatý!*“²⁴³ Jako svého osobního nástupce ve struktuře Politického ústředí vybral Drtina Vladimíra Horu, s nímž se ještě několikrát sešel.

Hovořil také se svým nejbližším přítelem, Jaroslavem Drábkem, který se nakonec rozhodl kvůli své rodině zůstat v protektorátu. Drábek na tuto chvíli po válce vzpomínal: „*Jednali jsme s Drtinou o tom, co se dá dělat. Zdálo se nemožné vzít s sebou rodiny, protože jsme původně měli v úmyslu utíkat přes Slovensko a Maďarsko pěšky*

²⁴² Všechny tři odbojové složky měly v plénu ÚVOD paritní zastoupení: plk. Josef Churavý a pplk. Josef Balabán za Obranu národa, Václav Holý a Antonín Pešl za PÚ (někdy také doc. Vladimír Krajina a později Vladimír Hora), Karel Bondy, František Andršt a později Josef Pešek za PVVZ. K odbojové organizaci ÚVOD viz např. J. GEBHART – J. KUKLÍK, *Velké dějiny*, sv. XVa, s. 357 a násl.; V. KURAL, *Vlastenci proti okupaci*, s. 99.

anebo na lyžích. Můj bratranec mi k tomu účelu opatřil dva revolvery. Pak přišel den, kdy bylo nutno učinit konečné rozhodnutí. Sjednali jsme si schůzku na ráno u jednoho z mých přátel, kde jsem právě spal. Večer jsem strávil se svou ženou. Bylo to vlastně naše loučení. Bloudili jsme dlouho pražskými ulicemi a nechtěl bych takový večer zažít podruhé. Celou noc jsem pak nezamhouřil oka. Hlavou mi probíhal celý můj život.... A najednou, bylo to už k ránu – mně bylo jasno: Nepojedu! Nemohu! V zahraničí bych byl jen přítěží. Pomyšlení, co se děje doma s rodinou, že snad musí pykat za to, co jsem dělal já, to by mě bylo úplně ochromilo. Žít takto by nestálo vůbec za to. A najednou mi bylo všechno jaksi samozřejmé a nesmírně se mi ulevilo. A do budoucna mě už nic neděsilo. Snad to bylo boží vnuknutí, protože se nakonec ukázalo přes všechny útrapy a nebezpečí správné. Nepřestal jsem za ně Bohu nikdy děkovat.“²⁴⁴ Drtina chtěl předat poslední pokyny k pokračování podzemní činnosti Kohákovi, Liškovi a Klímovi, ovšem s posledními dvěma setkání kvůli nedorozumění v termínu schůzky vůbec nevyšlo.

František Němec připravoval pro Drtinu železničářskou cestu na Slovensko přes Veselí na Moravě. Drtina se však nakonec domluvil s Klecandou, že se připojí k jeho transportu, který se zdál být pohodlnější a bezpečnější, navíc se k němu mohla připojit i jeho žena Lída. Jednalo se o černou přepravu ve spacích vozech mezinárodního rychlíku, jedoucího do Istanbulu. Transport měl na starost vlakový zřízenec Jiří Zeman, zvaný Černý Turek.²⁴⁵ Oběma tuto možnost zajistil Gustav Svoboda, ředitel Centrokomise. Datum odjezdu byl stanoven na 26. prosince 1939. Drtinovi rozhlásili, že vyrážejí na lyže do Beskyd a před Vánocemi definitivně opustili svůj byt.²⁴⁶ Lída Drtinová ovšem stále váhala, zda se má ke svému muži připojit. Svůj konečný souhlas vyslovila až v den odjezdu. Později Drtina velice litoval, že ve svém bytě zanechal hodnotnou knihovnu obsahující mnoho vzácných knih s věnováním autorů. Tato knihovna, kterou zdědil po svých rodičích, se v roce 1940 stala obětí policejní zvůle. Po válce se z celé knihovny našlo jen několik málo svazků. Největší ztrátu představovala „Pamětní kniha rodiny Drtinovy v Hněvšíně“, kterou začal ještě před první světovou

²⁴³ J. DRÁBEK, *Z časů dobrých i zlých*, s. 50. Způsob, jak vznikl „Pavel Svatý“, podrobně popsal též P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 466–467.

²⁴⁴ J. DRÁBEK, *Z časů dobrých i zlých*, s. 49.

²⁴⁵ K postavě Černého Turka viz např. Jan GEBHART – Jaroslav KOUTEK – Jan KUKLÍK, *Na frontách tajné války. Kapitoly z boje československého zpravodajství proti nacismu v letech 1938–1941*. Praha 1989, s. 149–151.

válkou plnit různými rodinnými zápisky profesor František Drtina a pokračoval v tom i jeho syn.

Drtina chtěl o svém odchodu z protektorátu důvěrně zpravit několik osob a načerpat čerstvé informace, které by mohly posloužit zahraniční akci. O Štědrém večeru mluvil s ministrem financí Josefem Kalfusem, který mu poskytl podrobný výklad o finančním a hospodářském stavu protektorátu. Přes Zdeňka Chytila se nabídl k rozhovoru i předsedovi protektorátní vlády generálu Aloisi Eliášovi, ten to však odmítl. S Antonínem Kinkalem Drtina dohodl další financování odboje a jeho spolupráci s Jaroslavem Drábkem.

Dne 26. prosince se manželé Drtinovi vydali na tehdejší Hybernské nádraží, kde zakoupili lístky do Brna, na balkánský rychlík ve 14:02 hodin. Z perónu nenápadně kontroloval situaci Gustav Svoboda, který se chtěl přesvědčit, že vše vyjde. Do Brna manželský pár cestoval jako běžní cestující, gestapem hledaný Klecanda se musel pro jistotu ukrýt jako černý pasažér již v Praze. Během cesty vznikly komplikace. Podle domluvy se měli Drtinovi přesunout za jízdy do lůžkového vozu, jeho dveře však našli zamčené. Na tento okamžik Drtina vzpomínal: „*Mě tato komplikace silně rozrušila, v první chvíli jsem propadl trochu panice a byl jsem přesvědčen, že je to zmar našeho útěku. Rád konstatuji, že Lída zachovala naproti tomu více chladnokrevnosti a v této nemilé situaci mně byla žádoucí oporou.*“²⁴⁷

Další komplikace nastala vzápětí. Ve vlaku se potkali se svým známým, Slovákem dr. Ludevítem Ruhmanem, který si hned přisedl do jejich kupé. Drtina upadl do nejistoty a nevěděl, jak se má zachovat. Nakonec Ruhmanovi naznačil, že je hledán gestapem, a proto odjíždí do Brna. Tato polopravda zaúčinkovala a Ruhman je ze strachu o svou bezúhonnost opustil. Když se chvíli nato Drtinovi znovu pokusili projít do lůžkového vozu, průchod již byl otevřený. Brzy se na chodbě objevil Černý Turek, který je spolu s další černou pasažérkou, paní Kudláčkovou, zavedl do připravených kupé. Oba manželé se pak museli společně schovat do malého prostoru pod jedním lůžkem. Tento způsob útěku přes hranice byl sice rychlý, jednoduchý a celkem bezpečný, na druhou stranu neposkytoval příliš mnoho pohodlí. Černí pasažéři na sebe

²⁴⁶ Verze o lyžařském zájezdu byla určena pro známé a sousedy. V zaměstnání svou nepřítomnost Drtina telefonicky omluvil 20. prosince nemocí. Viz AKPR, Pers. spis P. Drtiny, č. O 291/40, kárné řízení u Nejvyššího správního soudu.

²⁴⁷ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 475.

nesměli v žádném případě upozornit. Vydržet ve stísněné a nehybné poloze – především během prohlídek, prováděných pohraniční stráží – znamenalo však téměř nadlidský výkon. Občas, když Zeman věděl, že nehrozí žádné nebezpečí, umožnil svým pasažérům, aby vylezli z úkrytu a trochu se protáhli.

Při cestě Maďarskem došlo k dalšímu dramatickému okamžiku, na který později vzpomínal Vladimír Klecanda.²⁴⁸ U Budapešti se uvažovalo o tom, že by tam vagón, v němž se odbojáři tajně skrývali, zůstal stát a k rychlíku by se zase připojil až při jeho návratu do Prahy. Nakonec se vlak rozjel i se Zemanovým spacím vozem a černí pasažéři se po železnici šťastně dostali do Jugoslávie. Drtina i ostatní mohli na jugoslávském území konečně opustit své úkryty a dále jet pohodlně na sedadlech, jako běžní cestující. Ráno 27. prosince 1939 dorazil za svítání balkánský rychlík do Bělehradu. Drtinovi, Klecanda a paní Kudláčková se rozloučili s Černým Turkem a vystoupili na svobodné půdě.

²⁴⁸ Vladimír KLECANDA, *Cesta do svobody*. In: *Svobodný zítřek*, roč. II, č. 1, 3. 1. 1946, s. 9; totéž viz ANM, f. P. Drtina, k. 5, a. č. 232, V. Klecanda: *Cesta do svobody*.

IV.kapitola – Londýnský exil

Dlouhá cesta do Londýna

Uprchlíci se hned po příjezdu do Bělehradu vydali za vyslancem Jaroslavem Lípou, který zůstal v Jugoslávii i po okupaci českých zemí a nevydal ambasádu do německých rukou. Lípa jim slíbil, že se o ně postará, zajistí ubytování a vyřídí potřebné formality. Drtina předpokládal, že se zdrží v jugoslávské metropoli jen pár dní a hned budou pokračovat dál na Západ. Se svou ženou se ubytoval u jejích příbuzných, rodiny Josefa Vízka, ředitele bělehradské filiálky Anglo-Pragobanky. Lípa dal zprávu o příjezdu Drtiny a Klecandy do Paříže a Londýna,²⁴⁹ takže se v několika málo dnech pro ně objevila na britském konzulátu víza. Jako ilegální utečenci však neměli cestovní pasy, a tak jim víza nemohla být vydána. Provizorní pasy na cizí jména jim nakonec poskytlo polské vyslanectví. Drtina obdržel legitimaci na jméno profesora Weise z Haliče. Potíže nastaly s vízem do Francie, neboť jim francouzský vyslanec odmítl víza na polské pasy udělit.

Původně zamýšlená krátká zastávka v Jugoslávii se stále protahovala. Komplikace s dokumenty Drtinu a Klecandu znervózňovaly. Ačkoliv jim od začátku ledna 1940 přicházely z Paříže a Londýna slibné telegramy, situace se nijak nelepšila. Podívovali se hlavně nad tím, že jiní utečenci přijeli do Bělehradu později, a přesto již pokračovali dál v cestě.²⁵⁰ V Bělehradě se tak Drtina setkal s několika významnými činiteli z domova. Stejných služeb Černého Turka jako on využil po něm i Jaromír Nečas, kterému začínalo rovněž hrozit zatčení a jehož na útěku doprovázeli generálové Bedřich Neumann a Alois Vicherek. Brzy se objevil Bohumil Laušman, další člen rozbitého Politického ústředí. Během Drtinova bělehradského pobytu dorazili do jugoslávského hlavního města také národně socialistický poslanec Josef David, slovenský lidovecký politik Msgre Pavol Macháček, slovenský novinář dr. Ján Čaplovič a redaktor Karel Jiše.

Teprve koncem ledna 1940 se podařilo dořešit poslední problémy s cestovními formalitami, a tak se mohl Drtina připravit na cestu do Paříže. Večer 30. ledna vyrazil

²⁴⁹ Zprávu o úspěšném útěku poslal 15. 1. 1940 i domácí odboj. Použil však pro Drtinu nový kryptoným „Svatý“, a tak plukovník Moravec netušil, o koho jde. Viz *Dokumenty z historie čs. politiky*, sv. 1, dok. 42, s. 68.

²⁵⁰ K tomu viz koncept Klecandova dopisu z 24. 1. 1940, AÚTGM, f. 38 (Klecanda), sign. 588/1.

spolu se svou manželkou, Vladimírem Klecandou a generály Aloisem Vicherkem, Bedřichem Neumannem a Jaroslavem Čihákem vlakem přes Itálii do Francie. Ráno 1. února 1940 se octli v cíli. Hned dopoledne se ohlásili u Huberta Ripky v sídle Československého národního výboru, v rue de la Bourdonnais. Drtina s Klecandou se považovali za vyslance Politického ústředí a chtěli zahraničnímu vedení podrobně objasnit situaci v protektorátu a požadavky domácího odboje. V Paříži jednali s Prokopem Maxou a místopředsedou Národního výboru Janem Šrámkem, jemuž Drtina podal velmi obsáhlý referát. Mnohem chladnějšího přijetí se Drtina dočkal u vyslance Štefana Osuského, který evidentně domácí odboj podceňoval (sám na to také nakonec v mocenském souboji s Benešem doplatil) a hlavně vůči Benešovým příznivcům zachovával rezervovaný odstup. Plukovník Moravec si Benešovi 4. února 1940 postěžoval: „*Lidé přicházejí do Paříže, tam s nimi nikdo pořádně nemluví, nanejvýš jenom podle šarže. Tito lidé se tam potloukají, do Londýna o nich a jejich zprávách buď vůbec nedojdou informace, nebo až velmi pozdě... v Londýně jsme v tomto ohledu stále měsíc za Paříží. Ani o Nečasovi nikdo nedal zprávu.*“²⁵¹

Drtinu velmi překvapilo, že se v Paříži běžně zpochybňovala Benešova autorita, kterou domácí nekomunistický odboj plně uznával. Právě v této době vystoupil s vlastním, opozičně laděným programem Milan Hodža a jeho Národní rada. Pro potřeby zahraničního vedení proto předložili Drtina a Klecanda písemné „*Prohlášení Politického ústředí československého odboje v Praze*“, které mělo především vyjádřit domácí podporu Národnímu výboru a odsoudit snahy o podryvání jeho autority. V této listině se jménem domácího odboje deklarovalo: „*I my prohlašujeme, že v Národním výboru pod vedením Masarykova nástupce, dr. Edvarda Beneše, spatřujeme a uznáváme toho času nejvyššího představitele národa, jenž může svobodně jednati a jemuž přísluší právo i povinnost určovati další směrnice i prakticky řídit cesty našeho boje za obnovení samostatnosti. Také my chceme postupovat ve své těžké a nesnadné činnosti v plném souladu s politickými směrnici stanovenými Československým národním výborem.*“²⁵² Šrámek hned o memorandu informoval Quai d'Orsay.

²⁵¹ *Dokumenty z historie čs. politiky*, sv. 1, dok. 42, s. 68.

²⁵² AÚTGM, f. 38 (Klecanda), k. 39, sign. 169/1, s. 25. Dokument je oficiálně datován 12. prosince 1939. Původní koncept sestavili kolektivně členové vedení PÚ, konečnou verzi pak v Paříži v lednu 1940 upravili Drtina s Klecandou. Oba zástupci Politického ústředí dovezli kopii prohlášení v únoru 1940 i do Londýna. V prvotním konceptu chyběla v souvislosti s Národním výborem výslovná zmínka o Benešovi.

Drtina a Klecanda se dostali prostřednictvím Prokopa Maxy na francouzské ministerstvo války, do oddělení pro střední Evropu. Jednali tam s profesory André Mazonim a Marcellem Aymoninem o poměrech v protektorátu a o české rezistenci. Rozhovoru se účastnil i Alfréd Fichelle, bývalý ředitel Denisova ústavu v Praze. Drtina se také v Paříži hned ohlásil na vojenském referátu Národního výboru ke splnění své vojenské povinnosti. Zde jej však odkázali, aby se podrobil odvodu až v Londýně, kam se již chystal odjet. Během pařížského pobytu se Drtina opět shledal s Jaromírem Nečasem, který nešetřil kritikou na neopatrnost mnoha domácích odbojářů. V tomto směru napadal zejména Klecandu. Drtina uznával některé jednotlivé výtky, ale celkově tyto reminiscence odmítal, neboť v daném okamžiku „nebyly nic platné a mohly jen narušovat naši jednotu v zahraničí“.²⁵³

V Paříži Drtina podrobně jednal hlavně s Hubertem Ripkou, svým dávným přítelem a kolegou z *Demokratického středu* a debatního klubu Přítomnost. Během společných debat mezi nimi došlo k ostrému sporu o hodnocení Mnichova. V době sudetské krize hájili oba stejný požadavek nekompromisního odporu. Drtina však od té doby svůj pohled přehodnotil a začal Benešovu kapitulaci hájit. Ripka naopak trval dál na stanovisku, že se Československo mělo bránit. Význam tohoto vzájemného sporu vzrostl v dalším období, kdy oba ovlivňovali profil rozhlasové propagandy z Londýna.

Po uspořádání všech náležitostí odletěl konečně Drtina s Klecandou a se svou ženou 14. února 1940 do Londýna. Paříž opouštěl velmi rád, neboť jej tamní exilové prostředí velmi zklamalo. Na londýnském letišti Drtinovu společnost uvítal a o jejich ubytování se postaral vojenský atašé londýnského vyslanectví Josef Kalla. Vybral jim solidní hotel Van Dycke v Kensingtonu, odkud se však pro vysoké poplatky po krátké době odstěhovali. Nakonec se Drtinovi usadili ve dvoupokojovém bytě, v nájemném domě Princess House na Kensington Park Road v Notting Hill. Princess House „byl pěkný, velký betonový činžák, jeho sklepy byly pohodlné, vybavené ústředním topením, v době zbesilých německých náletů v nich byl útulek velmi luxusní.“²⁵⁴

Podle J. Křena provedl příslušnou úpravu v textu sám E. Beneš, viz Jan KŘEN, *V emigraci. Západní zahraniční odboj 1939–1940*. Praha 1969, s. 285, pozn. č. 247.

²⁵³P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 499.

²⁵⁴S. SOUČKOVÁ, *Psáno osudem a politikou*, s. 28.

Benešův politický referent

Hned druhý den po příletu, 15. února 1940 byli Drtinovi a Klecanda pozváni k Edvardu Benešovi do Putney. Touto návštěvou u manželů Benešových zahájil vlastně Drtina svou účast na londýnském odboji. Vladimír Klecanda – jako generální tajemník PÚ – přednesl presidentovi rámcový referát o domácí rezistenci, který Drtina místy doplnil. Oba také podali informace o protektorátní vládě a o chování komunistů, což Beneše velmi zajímalo. President jim pak jejich zprávy oplatil tím, že jim popsal, v jakém stavu se nachází zahraniční akce. Drtina a Kalvoda si dosud uchovávali z domova jisté iluze, a tak museli ke svému překvapení připustit, „že domácí naděje a předpoklady o tom, že západní velmoci byly poučeny přepadením Polska, zdaleka nejsou tak oprávněné, jak jsme doufali“.²⁵⁵

Z Putney tehdy Drtinovi a Klecanda odjížděli až pozdě večer, přesto rozhovory pokračovaly ještě celý druhý den. Beneše posiloval každý příchod jeho stoupenců a spolupracovníků, zvláště pokud se předtím aktivně zapojili do domácího odboje. Beneš toho využíval jak k upevnění své autority v rámci exilu, tak i k mezinárodně politickým účelům – jako základ pro své mezinárodní uznání.²⁵⁶ Drtina a Klecanda mu předali výše zmiňované prohlášení Politického ústředí z 12. prosince 1939, jež Beneš okamžitě využil při svém jednání na Foreign Office.

Drtina postupně pronikal do exilového prostředí a byl jím do značné míry zklamán. Politickou morálku československých činitelů v Londýně označoval jako velmi nízkou.²⁵⁷ V tomto názoru nebyl osamocen, Jaromír Smutný si v dubnu 1940 poznamenal: „Každý den vyslychám jen stížnosti a stesky lidí; jak je celá naše akce složená z nízkosti, že dobře udělají po válce, když to všechno vypráskají.“²⁵⁸ Drtinovi připadaly absurdní všechny projevy nevraživosti a nejednotnosti londýnské emigrace, závist zneuznaných politiků či dogmatická opozice komunistů. „Život uprostřed této emigrace nebyl příjemný a kontrastoval ostře s obětavostí a idealismem podzemního hnutí doma,“ srovnával Drtina.²⁵⁹

²⁵⁵ Tamtéž, s. 504.

²⁵⁶ V tomto směru měl pro Beneše velký význam příchod Nečase a Feierabenda, kteří před světem mohli deklarovat uznání Beneše za hlavu zahraničního odboje i protektorátní reprezentací. Viz Jan KUKLÍK, *Vznik Československého národního výboru a prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci v letech 1939–1940*. Praha 1996, s. 84. Srov. L. K. FEIERABEND, *Politické vzpomínky I*, s. 317.

²⁵⁷ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 511.

²⁵⁸ *Dokumenty z historie čs. politiky*, sv. 1, dok. 84, s. 105.

²⁵⁹ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 511.

Samotný odchod z vlasti musel pro Drtinu představovat velice těžké rozhodnutí. Po válce charakterizoval emigraci jako „něco velice nejistého, mlhavého, bez pevné vůdy pod nohama. Emigrace jest vytržení z kořene, do kterého jsme byli zasazeni. A lze těžko v cizím prostředí, i když je sebestřátelštější, nalézt znovu zakotvení, na něž je člověk zvyklý v zemi, ve které se narodil a mezi lidem, k němuž patří.“²⁶⁰

Drtinu však v této nelehké situaci potěšila podpora od Edvarda Beneše, který jej přijal jako svého dávného spolupracovníka. Velmi si cenil jeho kontaktů s odbojáři v protektorátu, a tak okamžitě počítal s jeho využitím ve svém aparátu. Již 21. února si Benešův tajemník Táborský poznamenal do svého deníku, že Drtina začne pracovat v „*presidentově kanceláři a hlavní jeho funkcí bude starat se o styk s domovem*“.²⁶¹ Na nové místo nastoupil Drtina, vzhledem ke krátké nemoci, až začátkem března. V průběhu války si postupně uvědomil, že se vůči němu začal chovat Beneš mnohem důvěrněji než dříve. Prezidentův vztah k Drtinovi se kvalitativně změnil, „*neboť ten teď nebyl již pouze úředníkem, ale též a snad více spolupracovníkem a spolubojovníkem. A emigrantská mentalita, již nemohl být zcela ušetřen ani on, ta automaticky působí na citové struny každé své oběti*“.²⁶²

Dne 12. března 1940 odeslal Drtina domů svůj první londýnský vzkaz. Popsal v něm, v čem bude spočívat jeho další činnost: „*Sám zůstanu v Londýně, v podstatě ve stejné funkci, jakou jsem zastával před zářím 1938. Jako zvláštní úkol mám na starosti spojení s Vámi, výklad Vašich zpráv, kontrolu zpráv, které přijdou ven, zkrátka starat se o odstranění všech těch nedostatků a chyb, které jsme doma společně pociťovali*“.²⁶³ Vladimír Klecanda se vrátil koncem února zpět do Paříže, kde pak plnil paralelně stejnou úlohu jako Drtina v Londýně.

Navzdory svým zdravotním problémům se postupně do exilové činnosti aktivně zapojila i Lída Drtinová. Od jara 1940 pracovala jako dobrovolnice v sociálním odboru Československého červeného kříže v Londýně. Do péče tohoto útvaru spadal hlavně sklad ošacení z darů zámořských krajanů, v němž Lída Drtinová celodenně pracovala. Během pozdějších náletů na Londýn se účastnila záchranných prací. Podílela se také na

²⁶⁰ NA, f. P. Drtina, k. 12, rukopis článku *Mučivá otázka našeho exilu*, říjen 1945.

²⁶¹ Eduard TÁBORSKÝ, *Prezidentův sekretář vypovídá. Deník druhého zahraničního odboje*. 2. díl. Curych 1983, s. 91.

²⁶² Zdeněk ŠIKL, *Rozhovor s Prokopem Drtinou*. In: *Dějiny a současnost*, 1968, roč. X, č. 7, s. 16.

²⁶³ *Dokumenty z historie čs. politiky*, sv. 2, dok. 387, s. 518–519; AÚTGM, f. 38 (Klecanda), sign. 442/1, s. 42.

založení skupiny československých dobrovolných sociálních pracovníků. Později se dokonce stala její volenou předsedkyní. Když se tato skupina začlenila do Svazu dobrovolných sociálních pracovníků zemí okupovaných nacisty, byla zvolena jeho předsedkyní. Kromě sociální oblasti působila během svého londýnského exilu aktivně i v Radě československých žen, kde se stala členkou předsednictva. Na konci války, když se vydala předsedkyně Rady Anežka Hodinová-Spurná zpět do vlasti, nahradila ji v této její funkci.²⁶⁴ Opakované žádosti Prokopa Drtiny o mimořádné finanční výpomoci na léčebné výlohy pro jeho manželku ukazují, že Lídu Drtinovou nadále trápily vážné zdravotní problémy. Zejména během roku 1943 strávila několik měsíců v nemocnici a absolvovala řadu nákladných dermatologických vyšetření. Potřebovala léčbu, kterou jí českoslovenští zdravotní odborníci v exilu nemohli poskytnout, a tak se léčila s posvěcením šéflékaře Československého červeného kříže dr. Oskara Klingera na London Clinique.²⁶⁵

Drtina začal již od března 1940 pracovat v nových místnostech londýnské pobočky Československého národního výboru na Park Street. Jeho kancelář, kterou s ním obsadil Eduard Táborský, sousedila s úřadovny dr. Beneše a vyslance Smutného. V dopise Klecandovi svůj nástup popsal: „*Pan president si to představuje tak, že mu zde s kol[egou] Táborským vytvoříme jakýsi kabinet, na jaký býval zvyklý na Hradě. Mám dojem, že na to je nás trochu málo, ale jakýsi zárodek toho již začínáme zakládat.*“²⁶⁶

Jako československý občan podléhal Drtina odvodu do zahraniční armády, který se prováděl na londýnském vyslanectví. Vojenská správa jej předvolala na 27. březen 1940 k prezentační komisi, jež ho uznala plně schopným nástupu na vojenskou službu. Když se však vojáci vzápětí dozvěděli, že je Drtina Benešovým sekretářem, chtěli celou záležitost ututlat. Beneš nakonec uzavřel celou záležitost tím, že si Drtinu oficiálně vyžádal jako nepostradatelného pro svou kancelář. Drtina byl vzápětí armádní

²⁶⁴ ANM, f. P. Drtina, k. 1, a. č. 15, žádost o vydání osvědčení o účasti na národním boji za osvobození. Do Prahy se L. Drtinová vrátila až 23. července 1945.

²⁶⁵ NA, f. Ministerstvo financí – Londýn 1939–1945 (dále jen MF-L), k. 86, sign. 49-122-4. Drtina dostal v listopadu 1943 vyplaceno 114 liber a 13 šilinků jako 75 % náhradu účtů za lékaře a léčebné výlohy. Následně obdržel v lednu 1944 další příspěvek 55 liber 2 šilinky a 6 pencí za účty dr. G. Marshalla a Dr. Hugh Gordona.

²⁶⁶ AÚTGM, f. 38 (Klecanda), sign. 442/1, s. 17, Drtina Klecandovi 19. 3. 1940. V této době pracovalo v kanceláři asi 18 úředníků. Viz J. KŘEN, *V emigraci*, s. 284, pozn. č. 245.

povinnosti zproštěn.²⁶⁷ Po válce došlo k dohadům ohledně Drtinova odvodu. Sociálně demokratické *Právo lidu* přineslo 24. května 1946 v rámci předvolební kampaně zprávu, „*jakoby ministr Dr. Drtina odmítl splnit svou občanskou povinnost s poukazem na to, že bez něho práce v kanceláři presidenta republiky vážly a nenastoupil tedy svou vojenskou službu*“. KPR tehdy zasáhla a vysvětlila, že „*Dr. Prokop Drtina ihned po příjezdu do Londýna se podrobil odvodu, byl uznán schopným, ale že jeho úřad z moci úřední a z důvodů služebních zažádal o odklad Drtinova nástupu vojenské služby*“.²⁶⁸

Dne 2. dubna 1940 se konala u Smutného porada, která stanovila zásady organizace spojovací služby, jimiž se pak celý systém kontaktů s domovem řídil. Této schůze se vedle Smutného zúčastnili Prokop Drtina, plukovník generálního štábu František Moravec, generál Bohumil Boček, Bohumil Laušman a František Němec, který se musel v únoru 1940 vzdát svého předsevzetí rekonstruovat PÚ a také uprchnout za hranice. Účastníci porady schválili daný stav, kdy spojení s domovem obstarávali vojáci, „*protože jsou nejlépe organizováni a mají nejlepší technické možnosti i nejširší organizační síť doma*“. Zároveň se v přijatých zásadách nařizovalo zřízení civilního „*oddělení pro spojení s domovem a zpracování zpráv*“, jemuž byli vojáci povinni předávat všechny vzkazy nevojenské povahy. Pokud se objevily zprávy výslovně adresované Benešovi, „*Polákoví*“, „*Svatému*“ a podobně, nesměl je žádný prostředník otevírat a musely „*být nejrychlejší cestou ihned doručeny adresátovi*“. Aby se zajistila jednotná linie politických vzkazů domů, vyhradily se takové zprávy do výlučné Benešovy kompetence. Striktní rozlišování na vojenské a civilní zprávy se týkalo i radiotelegrafického styku.²⁶⁹

Spojení s domovem tak vyžadovalo od Drtiny pravidelnou spolupráci s druhým oddělením plukovníka Moravce, který zajišťoval jeho technickou stránku. Na základě schválených zásad zpravodajského styku se vytvořila praxe, že vojenské zprávy zpracovávala Moravcova skupina, politické zpravodajství tvořilo doménu Prokopa Drtiny. Moravec a Drtina představovali hlavní osoby, s nimiž se Beneš každý den setkával, neboť mu přinášeli pravidelné referáty o čerstvých informacích z domova.

²⁶⁷ K tomu viz P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 513; *Dokumenty z historie čs. politiky*, sv. 1, dok. 82, s. 104; AKPR, Pers. spis P. Drtiny, dotazník o osobních poměrech zaměstnanců.

²⁶⁸ Cit. dle AKPR, Pers. spis P. Drtiny, č. O 2482/46.

²⁶⁹ *Dokumenty z historie čs. politiky*, sv. 1, dok. 78, s. 99–100. O spojení mezi domácím odbojem a Londýnem napsal po válce podrobnější zprávu sám Prokop Drtina – viz P. DRTINA, *Organizace odboje*

Mezi oběma vzniklo jisté napětí, které pramenilo především z toho, že Moravec záviděl Drtinovi jeho osobnější vztahy s prezidentem a tím i jeho vliv a zasvěcenost. Podobnou antipatii pocíťoval i vůči Smutnému.²⁷⁰ Drtina měl vždy k dispozici autentické zprávy, a tak mohl později svou pozici zhodnotit: „Patřil jsem proto od samého počátku své politické činnosti v emigraci mezi její nejlépe informované příslušníky.“²⁷¹

Ještě několik týdnů po příchodu Drtiny do Londýna byl exil bez radiotelegrafického spojení s domovem. Přerušilo se v prosinci 1939, když byl domácí odboj zasažen vlnou zatýkání. Radiový styk se nakonec podařilo obnovit začátkem dubna 1940 – nejprve z Paříže a pak i z Londýna. Trval pak bez větších výpadků až do října 1941 a nepravidelně ještě do července 1942. Za tu dobu poslal domácí odboj okolo 26 000 depeší a přijal jich asi 6 000. Celý tento spojovací program, který z protektorátu zajišťovala skupina kolem Vladimíra Krajiny a nově se formující ÚVOD, nesl krycí název Sparta.²⁷² Drtina se zpočátku ve svých depeších podepisoval jako „Svatý“, pak ale zahájil pod tímto pseudonymem svou rozhlasovou činnost. Od května 1940 se proto rozhodl v radiotelegrafickém styku používat nové krycí jméno „Suk“, které pak v roce 1941 nahradil označením „Nový“.

Pravidelné zpravodajské spojení mezi exilem a domovem představovalo zdroj velkého vlivu. Právě tato skutečnost probouzela konkurenční nevraživost, jež se projevovala v ustavičných sporech o disponování se zprávami z domova. Drtina si velmi dobře uvědomoval své výsadní postavení, které mu „poskytovalo nesporně velkou faktickou moc“.²⁷³ Beneš mnohdy nechtěl došlé informace ihned zveřejňovat, což se pak odráželo v nespokojenosti mnoha čelných exilových politiků. Podobné spory o vliv na radiové spojení vznikaly i v domácím odboji. Krajina se stal vlastně již od počátku terčem kritiky, především ze strany členů PVVZ, že si ze spojovací služby dělá svoje monopolní „hnízdečko“.²⁷⁴

doma a styky Londýna s domovem za války. In: Edvard BENEŠ, *Paměti II. Od Mnichova k nové válce a k novému vítězství*. (Ed.) Milan Hauner. Praha 2007, s. 381–400.

²⁷⁰ Např. J. ŠOLC, *Ve službách prezidenta*, s. 108. Napětí mnohdy přerůstalo ve vzájemné kompetenční spory o otvírání zpráv z domova, viz *Dokumenty z historie čs. politiky*, sv. 1, dok. 84, s. 104–105.

²⁷¹ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 510.

²⁷² L. K. FEIERABEND, *Politické vzpomínky III*, s. 423. Podrobnější přehledy o podílu jednotlivých typů zpráv viz J. ŠOLC, *Ve službách prezidenta*, s. 166.

²⁷³ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 584.

²⁷⁴ Vladimír KRAJINA, *Ve službách odboje a demokracie*. (nepublikováno, uloženo v AÚSD), s. 439. Srov. „Chlumeckého“ (Horovu) zprávu č. 3 pro „Suka“ z 20. 12. 1940, tamtéž, s. 1592–1593. Krajina v jedné depeši na účet PVVZ a vojáků z Obrany národa, kterým se nelíbilo, že právě on ovládá radiové

Drtina začal psaní radiových depeší právě v době, kdy Hitler zaútočil na Norsko a západní Evropu a dosahoval velkých válečných úspěchů. Situace na frontě nebyla vůbec jednoduchá. Drtina tehdy viděl budoucnost velmi černě, od počátku zejména pochyboval o vojenské síle Francouzů. Eduard Táborský si 16. května 1940 do svého deníku zapsal: „*Nejčerněji z nás všech vidí věci dr. Drtina. Nechce nám dopřát ani na chvíli, abychom se utěšovali, že Maginotova linie nebyla dosud proražena, že má značnou hloubku a že Němci pronikli zatím jen do prvního pásma. Myslím, že vidí věci hůře, než skutečné jsou.*“²⁷⁵ Budoucnost sice ukázala, že šlo ze strany Drtiny o pohled realistický, ale v Londýně to v daném okamžiku mohlo působit jako defétismus.

Drtina si byl vědom toho, že pro domov musí zprávy vyznívat pozitivně, a tak v nich své skutečné přesvědčení neprojevoval. Naopak se vždy snažil povzbudit, dodat optimismus – a to i tehdy, pokud informoval o porážkách spojeneckých vojsk. Pokud Drtina referoval o politické situaci ve Velké Británii a Francii, snažil se vždy dokazovat, že pozice mnichovanů slábnou a Benešův vliv roste. Především vlastní bohatá psychologická zkušenost z protektorátu mu umožňovala silnou empatii do pocitů odbojářů. Krajina opakovaně oceňoval, jak dokázal vystihnout, co lidé v protektorátu a v podzemí potřebují slyšet: „*Drtina... si dovedl představit, jak lidé doma reagují při stálých vítězstvích Hitlerových... Jeho zprávy měly znamenitý vliv na naše odbojové práce.*“²⁷⁶ Tato Drtinova schopnost vytvořila také předpoklady k budoucímu úspěchu jeho rozhlasových projevů.

Na jaře 1940 zahájil Beneš jednání s britským Foreign Office o uznání prozatímní vlády. Pařížský Československý národní výbor vyjadřoval druhořadé postavení dosavadní zahraniční akce, což chtěl Beneš za každou cenu odstranit. Ve zcela nové mezinárodní situaci, kdy se vývojem války dostávala do přímého ohrožení i samotná Velká Británie, potřeboval Londýn každého spojence, jenž se nabízel. Tento stav sliboval nadějný pokrok ve vyjednávání. Uznání vlády mělo výrazně posílit Benešovu vůdčí pozici v československém exilu. Skutečné středisko zahraniční akce se dosud nacházelo na pevnině, v sídle Československého národního výboru v Paříži, který

spojení s Londýnem, poznamenal: „*Muzikanti nesnášejí dobře, že mlátička je via facti v mých rukách. Sekundují jim odbojáři.*“

²⁷⁵ E. TÁBORSKÝ, *Prezidentův sekretář vypovídá*, 2. díl, s. 200–201.

²⁷⁶ V. KRAJINA, *Ve službách odboje a demokracie*, s. 481.

nemohl Beneš dobře ovládat a kontrolovat.²⁷⁷ Vzájemné vztahy mezi dr. Benešem a ČSNV charakterizovalo jisté napětí, které nyní mohlo vznikem prozatímní londýnské vlády částečně polevit.

Dršina oznámil ÚVOD první kroky k uznání vlády již 10. května a sliboval: „*Věc nemá už zásadní překážky, jde nyní už jenom o otázku taktiky a času.*“²⁷⁸ Beneš pak 12. května ve své depeši apeloval, aby nyní pražská vláda nevydávala zbytečné projevy loajality k Němcům, které by mohly zahájené rozhovory ohrozit. Dršina se obával negativního vlivu Františka Chvalkovského, a tak před ním hned v připojeném dodatku varoval.²⁷⁹ V červnu Beneš znovu zopakoval svá varování a upozorňoval, že uznání vlády v Londýně zcela změní situaci: „*Dosud jsem neřekl ani veřejně, ani soukromě nic proti vládě ani proti prezidentovi. Naopak důsledně jsem je hájil. Dojde-li nyní k těmto změnám, bude dále tato situace neudržitelná. Musil bych dělat veřejné projevy proti nim a tomu se chci vyhnout v zájmu budoucnosti a v zájmu jednoty národa za každou cenu.*“²⁸⁰ V tolerantním postoji vůči protektorátní vládě Dršina Benešovi oponoval a připomínal, „*že kdoví přece jen, jak oni mohou zakolísat, kdyby se jim zdálo, že Němci vyhraju...*“²⁸¹

S tím, jak vrcholila jednání o prozatímní vládě, se dostávala do středu zájmu exilové veřejnosti otázka jejího složení. Rozvinuly se velmi rozsáhlé debaty, v nichž ovšem poslední slovo náleželo Benešovi. Dršina usiloval o to, aby získal na jeho personální politiku vliv. Domníval se, že je oprávněn aktivně vystoupit jako tlumočnický názorů domácího odboje. Později o tom napsal: „*Především jsem byl zásadně proti tomu, aby do emigračních vlád byli přejímáni ministři vlád kolaborujících. To bylo stanovisko domácího odboje a já jsem byl povinen je zastávat. V tomto případě se to plně shodovalo s mým osobním míněním. Řekl jsem to též prezidentovi, argumentoval jsem dosti obsáhle i závažně, pana presidenta jsem však nepřesvědčil.*“²⁸²

²⁷⁷ Mnohé drobné spory vyplývaly pouze z nedostatku v komunikaci na dálku. K menší neshodě tak došlo i mezi Drtinou a Klecandou, který působil v Paříži. Viz vzájemná korespondence z března 1940, AÚTGM, f. 38 (Klecanda), sign. 442/1. K procesu jednání o uznání vlády J. KUKLÍK, *Vznik Československého národního výboru*, s. 107–117.

²⁷⁸ V. KRAJINA, *Ve službách odboje a demokracie*, s. 410.

²⁷⁹ Tamtéž, s. 422–423.

²⁸⁰ Tamtéž, s. 547–548, též s. 548–549.

²⁸¹ *Dokumenty z historie čs. politiky*, sv. 1, dok. 175, č. 220. Z prezidentova okolí podporoval Drtinu v jeho nedůvěře k Háchovi a protektorátní vládě Táborský. Srov. E. TÁBORSKÝ, *Prezidentův sekretář vypovídá*, 2. díl, s. 268. Myslím, že i Drtinovy depeše k protektorátní vládě zněly nekompromisněji.

²⁸² P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 593.

Drtina se neúspěšně pokoušel zabránit především jmenování Ladislava Feierabenda, neboť si myslel, že je nezbytné klást jasné dělítko mezi vládou doma a vládou londýnskou.²⁸³ Drtina navíc patřil vedle Huberta Ripky k největším protivníkům agrární strany, což pravděpodobně též sehrálo svou roli.²⁸⁴ Beneš proti jeho námitkám stavěl tezi, že účastí Nečase a Feierabenda ve vládě se dokáže, „že Háchovo rozhodnutí bylo vnucené, vláda byla nucena násilím jednat tak, jak jedná, a že mezi ní a námi jest jednota. Proto ministři musivší opustiti Prahu automaticky jdou do vlády zde“.²⁸⁵ Drtina nakonec uznal Benešovy argumenty a od svých výhrad ustoupil.

Když došlo v červnu 1940 k francouzské kapitulaci, bylo nutné rychle zasáhnout. Ve Francii se nacházela převážná většina československého politického aparátu i vojska. Hlavní úkol představovala evakuace všech ohrožených Čechoslováků na Britské ostrovy. Beneš zahájil příslušná oficiální jednání s představiteli britské vlády, v nichž dosáhl lodního transportu československých uprchlíků. Příchod československého vojska na britskou půdu dodal pevnější základnu procesu vyjednávání o prozatímní vládě, které se tak značně urychlilo.

Velká Británie uznala v dopisech svého ministra zahraničních věcí Halifaxe z 18. a 21. července 1940 československou provizorní vládu a státní zřízení. Britové si ovšem ponechali rezervu v otázce určení budoucích hranic Československa a zpochybnili Benešovu teorii nepřerušené právní a politické kontinuity. Faktické postavení československé reprezentace zůstávalo ve srovnání s ostatními spojeneckými vládami i nadále slabší. Přesto znamenalo britské uznání mimořádný diplomatický úspěch a první zásadní obrat od pomnichovské mizérie. Vedle ustavení vlády bylo přislíbeno i vytvoření Státní rady jako jisté obdoby parlamentu, byla jí však svěřena pouze poradní a kontrolní pravomoc. Státní rada měla mimo jiné uspokojit exilové politiky, kteří dosud postrádali nějakou reprezentativní funkci. Státní rada zároveň představovala praktické vyjádření demokratických principů v zahraniční akci, vytvářela širší fórum pro diskusi o dalším směřování československého zahraničního odboje.

²⁸³ L. K. FEIERABEND, *Politické vzpomínky I*, s. 374–375. S Drtinou se v tomto směru shodoval i Laušman a Němec, kteří napsali v dubnu 1940 Benešovi dopis jménem sociální demokracie a domácího odboje. Viz Jan KUKLÍK, *Vznik Československého národního výboru*, s. 96. K Drtinovu postoji vůči jmenování Feierabenda členem vlády srov. též ČECHUROVÁ, Jana a kol. (ed.): *Válečné deníky Jana Opočenského*. Praha 2001, s. 24.

²⁸⁴ L. K. FEIERABEND, *Politické vzpomínky II*, s. 150.

²⁸⁵ *Dokumenty z historie čs. politiky*, sv. 2, dok. 393, s. 531.

Edvard Beneš předpokládal, že se do Státní rady zapojí i slovenští politikové a sudetští Němci, čímž chtěl splnit britské podmínky pro uznání prozatímní vlády.²⁸⁶

Beneš byl uznán za prezidenta pouze de facto, britské ministerstvo zahraničí na něj pohlíželo spíše jako na osobu v postavení exilového premiéra. Tento postoj vycházel z jejich rezervovaného postoje k československé teorii kontinuity. Významnou úlohu v boji s tímto britským stanoviskem sehrál vedle několika dalších Benešových spolupracovníků a exilových právníků Prokop Drtina, který přispěl k formulaci tzv. prezidentské teorie. Celá argumentace se zakládala na tvrzení, že Benešova abdikace v říjnu 1938 byla neplatná, protože vyplývala z německého nátlaku. Beneš sám ovšem v této době s uvedenou teorií zacházel velmi opatrně, neboť dosud nenastal správný čas na její prosazení na mezinárodní scéně. Dosud k tomu nebyly ve spojeneckých kruzích příhodné podmínky a příznivá politická atmosféra. Jak si ještě ukážeme, veřejně vystoupil Benešův důvěrník Drtina s celou teorií teprve v roce 1942.²⁸⁷

V rámci budování zahraničního státního zřízení se přikročilo i k obnovení Kanceláře prezidenta republiky, která měla svým uspořádáním v rámci možností odpovídat předmnichovské podobě. Přednostou kanceláře jmenoval Beneš vyslanec Jaromíra Smutného, který dosud zastával funkci přednosty předsednictva Československého národního výboru v Londýně. Pokud jde o Prokopa Drtinu, toho chtěl Beneš pověřit funkcí „přednosty politické sekce“. Drtinovi se zdálo toto označení jako přehnané a neodpovídající charakteru jeho činnosti, a proto prezidenta požádal o jiné, výstižnější označení. Nakonec byl tedy koncem července 1940 jmenován „politickým referentem“ prezidentské kanceláře a tento titul si podržel až do konce války – ač mu později, po rozšíření úředního personálu, skutečně podléhalo několik pomocníků, tvořících dohromady v podstatě onu „politickou sekci“. Později byl s účinností od 1. listopadu 1941 jmenován v rámci prezidentské kanceláře úředníkem I. stupně se služebním příplatkem 20 liber.²⁸⁸

Kancelář prezidenta republiky zabezpečovala pro Beneše širokou škálu záležitostí. Starala se o osobní služby prezidentovi, správu jeho úředního sídla,

²⁸⁶ Ke vzniku myšlenky Státní rady a její realizaci viz např. Vojtěch ŠUSTEK, *Státní rada v Londýně v letech 1940–1941*. In: *Sborník archivních prací* 1994, roč. XLIV, č. 2, s. 239–333; J. KUKLÍK, *Vznik Československého národního výboru*; TENTÝŽ, *Londýnský exil a obnova československého státu 1938–1945. Právní a politické aspekty obnovy Československa z hlediska prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci*. Praha 1998.

²⁸⁷ J. KUKLÍK, *Vznik Československého národního výboru*, s. 98–99.

vyřizování korespondence, podávání návrhů na vyřízení žádostí, zajišťovala prezidentovy společenské styky, sestavovala mu jeho program, prováděla výběr jeho vystoupení, zabezpečovala styk s ostatními orgány státního zřízení a se zahraničními činiteli. S tím, jak narůstala prezidentská agenda, postupně rostla i velikost Benešovy kanceláře. To posléze občas vedlo ke kritice byrokratismu londýnské KPR. Do značné míry však měl tento stav své opodstatnění. Smutný celou situaci v březnu 1941 komentoval: „*Práce máme hodně, poněvadž vedle běžné normální práce máme u nás soustředěn veškeren styk s domovem. Práce je také proto víc, poněvadž president je jediným zřídlem zákonodárné moci a jediným arbitrem, takže konec konců se všechno u nás soustřeďuje.*“²⁸⁹

Na základě britského uznání jmenoval prezident Beneš 22. července 1940 prozatímní československou vládu v čele s Msgre Janem Šrámkem. Její personální obsazení vycházelo z členů Československého národního výboru, protože se tato vláda deklarovala jako pokračovatelka ČSNV. Mezi exilovými ministry se nakonec objevili i oba bývalí protektorátní činitelé Ladislav K. Feierabend a Jaromír Nečas. Složení vlády, v níž připadla ministerská křesla mnoha starým prvorepublikovým politikům, se setkalo s jistými náznaky nesouhlasu domácích odboje. ÚVOD již 28. července upozorňoval Beneše: „*Myslíme, že vláda je příliš početná. Připomeňte, že složení neznamena návrat k býv[alým] polit[ickým] stranám a koalicím.*“²⁹⁰

Na domácí výtky reagoval o dva dny později Drtina obsáhlou depeší, v níž vysvětloval pozici Jana Šrámka v čele exilové vlády jeho zásluhami z října 1938, kdy tento lidovecký předák projevil jednoznačnou podporu prezidentu Benešovi. Dále Drtina zdůraznil: „*Nikdo jiný ze starých vedoucích politiků není ve vládě. President tak ukazuje, že nehodlá připustit návrat staré koalice se všemi nedostatky... Vláda je početná jen proto, že je v emigraci činných politiků mnoho. Z celkového hlediska národního nebylo prospěšno, aby byli v opozici. Nikdo neví, s jakými obtížemi osobními musil president při sestavování vlády zápolit... nakonec britská vláda učinila příbrání všech těch činitelů do vlády přímo podmínkou uznání, aby tím jednota byla nade vší pochybnost projevena i veřejně.*“²⁹¹

²⁸⁸ NA, f. MF-L, k. 36, a. č. 24, sign. 49-31-7.

²⁸⁹ ANM, f. E. Beneš, k. 48, a. č. 471, Smutný vyslanci V. Kučerovi 24. 3. 1941, s. 4.

²⁹⁰ V. KRAJINA, *Ve službách odboje a demokracie*, s. 766. K tomu viz též J. GEBHART – J. KOUTEK – J. KUKLÍK, *Na frontách tajné války*, s. 284.

²⁹¹ V. KRAJINA, *Ve službách odboje a demokracie*, s. 776–777.

Přes toto vysvětlení zopakoval domov 21. srpna 1940 své výhrady: „*Znepokojuje zdání návratu k staré koalici, dřívějším stranám a aparátnictví, což by již národ nepřijal.*“ Svůj nátlak ale hned zmírnil konstatováním: „*Lid ovšem tuší nesnáze prezidentovy při tvoření vlády.*“²⁹² Beneš pak v září domácí odboj opět uklidňoval, že návrat ke starému stranictví nehrozí a „*nikdo zdejší práci žádnou funkci si nezískává pro práci doma*“.²⁹³

Problematickou otázkou zahraniční akce se stala zákonodárná pravomoc. Původně někteří činitelé vystoupili s návrhy, aby byla legislativní činnost svěřena Státní radě, což bylo odmítnuto. Obdobné úvahy se však nyní, po uznání prozatímní vlády, objevily znovu. Na hledání schůdného řešení se podílela vedle ministerské rady i Kancelář prezidenta republiky, zejména Benešův právní poradce dr. Eduard Tábořský a politický referent dr. Drtina. Pomoc poskytl i Sbor právních znalců, zastoupený zejména dr. Adolfem Procházkou a dr. Jaroslavem Stránským. V průběhu září 1940 se všichni shodli na závěru svěřit zákonodárnou činnost ve formě dekretů prezidentu republiky. Výsledkem byl ústavní dekret prezidenta republiky ze dne 15. října 1940 číslo 2/1940 Úředního věstníku československého, o prozatímním výkonu moci zákonodárné.²⁹⁴ V prezidentské kanceláři pak byl pověřen přípravou dekretů a koordinací ostatních orgánů při jejich vydávání Prokop Drtina.²⁹⁵

Dne 7. září 1940 zahájila německá Luftwaffe letecký útok na Londýn. Noci proto začali Londýňané obvykle trávit v protileteckých krytech. Dům, v němž bydleli Drtinovi, měl rozsáhlé a pohodlné sklepení, které se rázem stalo nocležištěm všech tamních obyvatel. Drtina ve svých pamětech vzpomínal, jak většinou skončili v podzemí společně s rodinou pracovníka exilového ministerstva zahraničních věcí dr. Josefa Korbela, která bydlela dvě patra nad jejich bytem. Osazenstvo krytu tehdy bavila roztomilá malá holčička Madlenka Korbelová – o mnoho let později známá americká ministryně zahraničních věcí českého původu, Madelaine Albrightová, která na dlouhé hodiny strávené v krytu vzpomínala: „*V činžáku, který byl vystavěn speciálně pro uprchlíky, bydlely i další československé rodiny. Sousedé mě občas krmili tmavým chlebem se sádlem a solí. Večer, když zazněly sirény, jsme se s nimi potkávali*

²⁹² Tamtéž, s. 857–858.

²⁹³ Tamtéž, s. 928.

²⁹⁴ J. KUKLÍK, *Vznik Československého národního výboru*, s. 134–137. Srov. J. KUKLÍK, *Londýnský exil*, s. 56–58.

²⁹⁵ Tamtéž, s. 63.

v protileteckém krytu. Zpívala jsem písničky jako 'Sto zelených lahví visí na stěně' a spala jsem na provizorních kavalcích. Rodiče říkali, že ve sklepě je bezpečno, ale byly tam trubky s plynem a horkou vodou, a dnes si uvědomuji, že bychom nepřežili, kdyby budova dostala zásah."²⁹⁶

Dr. Beneš se dlouho odmítal odstěhovat před bombardováním pryč z ohroženého Londýna. Když mu však rušné noci znemožňovaly dostatečný spánek a odpočinek, ustoupil, a tak mohl Jaromír Smutný zahájit jednání s Foreign Office o přestěhování československého prezidenta na venkov. Problémem se navíc stávalo soužití s ostatními obyvateli Putney, kteří vinili z bombardování čtvrti prezidentovu přítomnost. Během listopadu 1940 se podařilo Smutnému najmout venkovské sídlo v Aston Abbots a Benešovi se tam hned nastěhovali.

V době, kdy letecká bitva o Anglii vrcholila, prožil Drtina nepříjemný zážitek. Jednoho dne mu zatelefonoval dr. Korbel a ustaraně mu oznámil, že BBC má zvěsti o Benešově zabití při bombardování. Korespondent United Press údajně trval na zprávě, že Benešův vůz byl zasažen při cestě z Londýna. Drtinu zasáhla mučivá úzkost, že by to mohla být pravda. Taková představa „v tehdejší situaci československé politické emigrace i s ohledem na další osud celého našeho zápasu a boje za obnovení československé samostatnosti byla přímo zničující“.²⁹⁷ Vše se nakonec vysvětlilo jako nedorozumění a Drtina si mohl oddechnout. Společně s Korbelem pak jako první tuto dezinformaci světové žurnalistice vyvrátili.

U příležitosti zapojení protektorátu do německého celního prostoru od 1. října 1940 přednesl státní prezident Hácha velmi loajální projev, na který muselo londýnské vedení odboje rázně reagovat. Drtina požádal ve své depeši Vladimíra Krajínu, aby Háchovi postoupil velmi ostrý Benešův vzkaz z 28. září: „*Prohlášení Háchovo o zapojení do říše za dnešních okolností není už jen fundamentální chyba politická... Prohlášení, že je v zájmu národa zapojit se do říše a připoutat se ke kultuře německé, nemělo nikdy vyjít z úst žádného věrného Čecha... Dávám poslední varování a nepomůže-li to, znamená to definitivní roztržku.*“²⁹⁸ V tomto nekompromisním postoji Drtina prezidenta Beneše podporoval. Odmítavou reakci dal najevo i ÚVOD ve zprávě

²⁹⁶ Madeleine ALBRIGHTOVÁ, *Madeleine*. Praha 2003, s. 16.

²⁹⁷ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 570.

²⁹⁸ V. KRAJINA, *Ve službách odboje a demokracie*, s. 1054–1059; též např. T. PASÁK, *JUDr. Emil Hácha*, s. 147–148. K tomu srov. „Přehled politické situace“, který obdržela v říjnu 1940 londýnská KPR, viz Dušan TOMÁŠEK – Robert KVAČEK, *Causa Emil Hácha*. Praha 1995, s. 96–97.

do Londýna, která obsahovala shrnutí politické situace v českých zemích na konci léta 1940. Domácí odboj chápal zavedení celní unie jako cílenou likvidaci zbytků samosprávy českých zemí.

Na podzim 1940 se zahájilo formování Státní rady, které Drtina z titulu funkce politického referenta KPR do jisté míry ovlivňoval.²⁹⁹ O probíhajících praktických přípravách Státní rady podrobně informoval domov svými radiotelegrafickými depešemi, oznámil jim i Benešovy plány na zapojení Němců. ÚVOD na to odpověděl velmi podrážděně: „*Národ sotva snese jmenování Němců do Státní rady. Trpí od nich tolik, že je nebezpečí agitač[ního] využití proti vám. Máte snad zvláštní důvody?*“³⁰⁰ Následovala vzájemná výměna názorů o německé otázce mezi Benešem a domácím odbojem, ve které prezident odmítal nejradikálnější názory na řešení otázky německé menšiny: „*Nesmíme mítí neuskutečnitelné naděje, že je možné zničit nebo vyhladit tři miliony Němců, jak se někteří u nás mylně domnívají.*“³⁰¹

Drtina své tehdejší stanovisko shrnul pro domácí odboj v depeších z 9. prosince 1940: „*Sám vás všechny velmi dobře chápu. Vzpomínám, jak jsem byl překvapen zdejšími starostmi o Jaksche a Němce, když jsem přišel z domova. Ale důvody presidentovy znáte, a fakt je, že tři miliony Němců ani nevyženeme, ani nepobijeme. Velká většina jich zůstane a s těmi se něco stát musí... To však neznamená, že náš lid si nemá vzít svoji odplatu v daném okamžiku. Je nám tu všem jasné, že mu v tom nesmí být bráněno... Ale pak musí nastat rozumné řešení.*“³⁰² Drtina tu poprvé zcela jednoznačně formuloval své velmi radikální, nacionální stanovisko, které vědomě počítalo s bezprávnou a živelnou poválečnou odplatou na Němcích. Principy právního státu tak byl ochoten z nacionálních důvodů odložit stranou. Na druhou stranu si musíme uvědomit, že válka a nacistický teror nacionálně zradikalizovaly českou politiku jako celek.

Jestliže s Benešovým postojem k zapojení Němců do Státní rady se Drtina nakonec v podstatě ztotožnil, v dalším sporném bodu mu již odporoval. Benešem

²⁹⁹ Viz Smutného záznamy o zákulisí jednání o Státní radě – *Dokumenty z historie čs. politiky*, sv. 1, dok. 109, s. 138–139; tamtéž, dok. 121, s. 148–149. Drtina při rozhodování o složení rady hájil zájmy národně socialistických zástupců (Stránský, Uhlíř, Klecanda, Ripka a Firt), kteří s ním v této věci úzce spolupracovali. Viz J. KUKLÍK, *Vznik Československého národního výboru*, s. 160–161.

³⁰⁰ V. KRAJINA, *Ve službách odboje a demokracie*, s. 1295; srov. *Češi a sudetoněmecká otázka*, dok. 37, s. 75. Proti zastoupení Němců ve Státní radě se ovšem stavěli i někteří politikové v Londýně.

³⁰¹ *Češi a sudetoněmecká otázka*, dok. 39.

³⁰² Tamtéž, dok. 42, s. 80; V. KRAJINA, *Ve službách odboje a demokracie*, s. 1493.

výhledově zamýšlená účast komunistů ve Státní radě, která byla potvrzena i dekretem z 1. listopadu 1940, se setkala s nesouhlasem jeho politického referenta. V dalších letech pak rostoucí počet ústupků vůči komunistické straně sledoval Drtina s velkou nedůvěrou.³⁰³

S funkcí předsedy Státní rady počítal Beneš pro sociálního demokrata Rudolfa Bechyněho, který nabídku přijal, měl však vlastní představy o postavení nového orgánu. Chtěl mimo jiné získat spoluúcast v otázce jmenování členů Státní rady.³⁰⁴ Vyhrožoval dokonce, že předsednictví nepřijme, pokud se jemu a Státní radě nedostane náležitých pravomocí. Beneš odpověděl Bechyněmu na jeho námitky vysvětlením, že omezení pravomocí rady vyplývá z jejího statutu nevoleného orgánu.³⁰⁵ Drtina Bechyňovo jmenování podporoval, sám s ním v té době udržoval „*pravidelnější, osobnější a téměř přátelský*“ styk. Když pak prezident Beneš po roce nahradil Bechyněho ve funkci předsedy Státní rady Prokopem Maxou, Drtinu to velmi překvapilo. Sám se ovšem posléze s Bechyněm politicky a osobně rozešel, protože tento sociální demokrat se začal přiklánět k příliš radikálnímu, prosovětskému programu. Bechyně nakonec přešel úplně do tábora protibenešovské opozice. Koncem války se s ním již Drtina úplně přestal stýkat.³⁰⁶

Dne 11. prosince 1940 se konala ustavující schůze Státní rady v zasedací síni londýnského vyslanectví. Prokop Drtina se tohoto aktu účastnil jako prezidentův doprovod. Původně byl sice do Státní rady navrhován za člena (jako nepřímý zástupce domácí odbojové centrály ÚVOD), na Benešovo přání a vzhledem ke své funkci v prezidentské kanceláři se však kandidatury vzdal.³⁰⁷ Některé jeho bývalé spolupracovníky v protektorátu takový výsledek nepříjemně zaskočil. Podle Krajiny to byla velká škoda: „*Drtinu jsem sám pokládal už tehdy za kalibr ministerský a nyní se nedostal ani do Státní rady.*“³⁰⁸

³⁰³ V. ŠUSTEK, *Státní rada*, s. 250.

³⁰⁴ Bechyňovy názory na Státní radu viz J. KUKLÍK, *Vznik Československého národního výboru*, s. 82, 94–95, 150.

³⁰⁵ Tamtéž, s. 151.

³⁰⁶ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 586–589.

³⁰⁷ Viz V. KRAJINA, *Ve službách odboje a demokracie*, s. 1254, Drtinova depeše o Státní radě z 5. 11. 1940. Tento postup odpovídal všeobecnému konsensu, že členství ve Státní radě se nemá spojovat s výkonem funkce úředníka zahraniční akce.

³⁰⁸ Tamtéž, s. 1532. Na jiném místě Krajina naznačil, že Drtina byl tím, že se do rady nedostal, silně „*roztrpčen*“; tamtéž, s. 1533.

Přestože se Drtina nestal členem, představovala jeho pravidelná účast na jednáních Státní rady jeden z hlavních úkolů jeho úřední funkce. Na druhé plenární schůzi 14. ledna 1941 sdělil předseda Bechyně, že byl Drtina jmenován informátorem Kanceláře prezidenta republiky o činnosti Státní rady. Pro vládu byl určen za jejího zpravodaje dr. Adolf Procházka.³⁰⁹ Drtina se účastnil všech plenárních zasedání a pořizoval zápisy o jejich průběhu. Potom o všem podrobně informoval prezidenta při svých každodenních referátech. Vedle plenárních schůzí docházel i na důležitá jednání výborová. Často se stávalo, že na dotaz předsedy výboru tlumočil prezidentovo stanovisko na probíranou otázku. Od listopadu 1943 se jednoznačně stanovilo oprávnění Drtiny a Procházky podílet se i na tajných zasedáních.³¹⁰ Prostřednictvím Drtiny získal Beneš výrazné možnosti, jak ovlivňovat chod Státní rady. Účast Drtiny považoval za užitečnou i předseda Státní rady Bechyně. Odpadla totiž možná obava dr. Beneše z toho, že rada něco provádí za jeho zády.

Jakmile občas došlo ke sporům mezi prezidentem a Státní radou, působilo Drtinovi jeho postavení značné obtíže. Mnozí se domnívali, že za vzniklými problémy stojí jeho intriky. Když Beneš odmítl v květnu 1941 zprávu branného výboru Státní rady o stavu armády, na jejímž projednávání se předtím Drtina podílel, žaloval Prokop Maxa Smutnému: *„Mám dojem, že se této aféry jako tak často jiných chopil Drtina, který jako by si vzal za úkol presidenta štvát proti lidem, se kterými náhodou není v dobrých stycích. President bohužel na něj velmi často dává víc, nežli je zdrávo poměrům mezi námi. Má rád, když se mu přizvukuje, což Dr[tina] dělá s neobyčejným talentem, věda, kdy je pak zase prezidentovi vítáno, je-li mu oponováno...“*³¹¹

V londýnském exilu docházelo již od počátku k soupeření o kompetence nad výměnou zpráv, které se s dobou stále stupňovalo. Hlavní roli v tomto konkurenčním boji sehrála od svého ustavení vláda, jejíž ministři se dožadovali větší informovanosti o došlých zprávách. Výtky směřovaly opět především na Drtinu, který svou funkcí zosobňoval prezidentův monopol na zpravodajské informace. Zvýšený tlak vyvinul především ministerský předseda Šrámek, který nakonec dosáhl změny. Manipulace se zprávami se značně uvolnila a jejich vlastní distribuce pro jednotlivé ministry se

³⁰⁹ AÚTGM, f. 38 (Klecanda), sign. 21, zápis II. plenární schůze Státní rady 14. 1. 1941, s. 11. Srov. V. ŠUSTEK, *Státní rada*, s. 255.

³¹⁰ AÚTGM, f. 38 (Klecanda), k. 7, sign. 25/1, zápis III. plenární schůze Státní rady ve IV. zasedání 15. 11. 1943, s. 18.

³¹¹ *Dokumenty z historie čs. politiky*, sv. 1, dok. 170, s. 215.

přenesla na úřad předsedy vlády. Drtina o tom napsal: „*To pro mě byla výhoda, neboť část břemene kritiky ze mne byla sejmuta, ale ani pak až do konce války jsme se zcela nezbavili výtek a konfliktů o to, co bylo a nebylo, nebo co mělo, či nemělo být vládě sděleno.*“³¹²

Po podzimní krizi ve vztazích mezi Londýnem a protektorátní vládou nastalo od konce roku 1940 jisté uklidnění a vyjasnění vzájemného poměru. Do této situace náhle přišla kampaň státního sekretáře K. H. Franka proti legionářům. Frank veřejně vystoupil s tvrzením, že legionáři jsou neštěstím českého národa a narušitelé míru. Legendu o hrdinství legionářů označil za umělou konstrukci, která měla nahradit chybějící československou státní ideu. Protektorátní premiér Alois Eliáš, sám bývalý legionář, začal uvažovat o demisi. Také protektorátní vláda se usnesla, že spolu s ním odstoupí. Beneš Eliášovu abdikaci podporoval, doporučil mu, aby vzniklou krizi protahoval a dělal obtíže. Okupační moc nemohla odstoupení protektorátní reprezentace potřebovat, a tak nakonec přistoupila k jednání a pokusila se o nalezení kompromisu. Protektorátní vláda nakonec dosáhla zmírnění dopadů původně plánovaných opatření zaměřených proti legionářům.

Na tento vývoj zareagoval i státní prezident Hácha v depeši určené pro Drtinu. Oznámil, že sám „*odejde, jakmile uvidí reálný podklad, který zatím nevidí. Stačí ho upozornit, kdykoli bude nutno, aby odešel. Nikdy nedovolí, aby mu dali do vlády lidi, k nimž nemá důvěru. Kdyby se tak přece stalo, byl by to poslední den jeho úřadování... má dojem, že situace by byla zralá asi za tři až čtyři měsíce.*“³¹³ Beneš tehdy vyslovil nad Háchovým stanoviskem plné uspokojení, potvrzovala se jeho dosavadní linie smířlivosti s pražskou vládou jako vyjádření jednoty v boji proti Německu. V následujícím období Hácha opakovaně Benešovi potvrdil, že nevydá žádné státoprávní prohlášení a že na požádání bude demisionovat.³¹⁴

V rámci zahraničního boje za odčinění Mnichova stál před Benešem na jaře 1941 nový úkol. Šlo o to, aby se docílilo změny statutu československého státního zřízení z prozatímního na definitivní. Prezident předpokládal, že ve chvíli plného uznání

³¹² P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 584.

³¹³ V. KRAJINA, *Ve službách odboje a demokracie*, s. 1802–1803.

³¹⁴ Tehdejší kontakty londýnského exilu s protektorátní reprezentací líčí např. i D. BRANDES, *Češi pod německým protektorátem*, s. 147–178; V. KURAL, *Vlastenci proti okupaci*, s. 103–106, 134–137, 156–157; Dušan TOMÁŠEK – Robert KVAČEK, *Generál Alois Eliáš. Jeden český osud*. Praha 1996, s. 76–80; TITÍŽ, *Causa Emil Hácha*, s. 109 a násl.

již nadejde správný okamžik k demisi pražské vlády. Drtina proto sestavil pro domov začátkem června 1941 vzkaz, podepsaný Benešem, v němž se praví: „*Dojde-li k definitivnímu právnímu postavení naší vlády, nesmí to být žádným způsobem desavouováno ani Havlem ani Nováčkem, a to děj se, co děj. Nejlépe by celému našemu politickému postupu prospěl pak více méně demonstrativní jejich odchod. V žádném případě nesmí se nechat pohnout k jakémukoli prohlášení proti nám, a to ať je okamžitá politická a vojenská situace mezinárodní v tu chvíli jakákoli. Mohlo by to mít následky přímo katastrofální.*“³¹⁵

Dne 22. června 1941 změnil celou mezinárodní situaci německý útok na Sovětský svaz. Londýnský exil si od toho sliboval značné přiblížení konce války. Podle Drtiny to byla „*chvíle nezapomenutelná, byli jsme všichni vzrušeni a nadšeni, od vyslance Smutného až po panskou Margit a podomka Kubra. Všechny radiopřijímače v celém domě byly ihned zapnuty a hltaly se další zprávy. Byl to do té doby nejradostnější den celé naší emigrace.*“³¹⁶

Napadení Sovětského svazu mělo v zápětí vliv na změnu dosavadní značně problematické linie Exekutivy Komunistické internacionály, která znemožňovala spolupráci domácího odboje s ilegální komunistickou stranou. ÚVOD začal jednat s II. ilegálním vedením KSČ, o čemž byl informován prezident Beneš a londýnský exil. Prezident prostřednictvím Prokopa Drtiny radil k opatrnosti a varoval ve své zprávě z 24. června 1941 domácí odboj, aby „*ze své iniciativy nijak neměnili svůj dosavadní postoj vůči komunistům a informovali hned o všech změnách v jejich chování a postupu, popřípadě ve vzájemných vztazích.*“³¹⁷ V dalších depeších domovu prezident Beneš vysvětloval, že chce udržet jednotnou národní frontu, a vyslovil se pro vzájemný respekt názorů všech navzájem. Nejde o to opustit vlastní stanovisko či měnit názor, ale zdržet se zbytečných sporů s komunisty.

Podle Beneše vytvořil vstup Sovětského svazu do války zcela novou situaci i ve vztahu k pražské politické reprezentaci, jejíž abdikace by nyní byla politicky mnohem výhodnější, než tomu bylo dříve. Mimo jiné by se tím český národ a protektorátní špičky distancovaly od postupu Slovenska, jež vyhlásilo Sovětskému svazu válku.

³¹⁵ *Dokumenty z historie čs. politiky*, sv. 2, dok. 444, s. 609. „Havel“ je Hácha, „Nováček“ představuje Eliáše. Srov. též D. TOMÁŠEK – R. KVAČEK, *Generál Alois Eliáš*, s. 77–78.

³¹⁶ P. DRITINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 603.

³¹⁷ Cit. dle Jan GEBHART – Jan KUKLÍK, *Velké dějiny země Koruny české. Svazek XV.b 1938–1945*. Praha – Litomyšl 2007, s. 29.

Beneš se rozhodl nečekat na definitivní uznání své vlády a hned 24. června vyzval Háchu a Eliáše: „*Pokládám za nutné, abyste pomohli vyvolat situaci, kdy by prezident mohl odejít. Přirozeně bude to také odchod vlády. Ať přijde cokoli, je dnes už čas na tuto změnu. Válka už prohrána nebude, doma zachránit už skoro nic nemůžete, nám zde to jen prospěje a pro budoucnost bude to zase znamenat zachránění jednoty národa v nejhorší chvíli naší historie.*“³¹⁸ Beneš po protektorátní vládě nežádal striktně okamžitou demisi, nechával volbu vhodného momentu na ní.

Protektorátní předseda vlády Eliáš odpověděl na Benešův apel příslibem, že už k žádným proněmeckým projevům nedojde, a oznámil: „*Politicky se zařídíme, jak naznačujete.*“³¹⁹ Prezident Beneš tedy očekával, že záhy dojde k demisi protektorátní vlády. Prostřednictvím Drtiny pak požádal 22. července vedení domácího odboje, aby jeho činitelé dohlédli na správnou linii pražské reprezentace, aby „*ani Hácha, ani Eliáš a nikdo jiný z vážných lidí neučinili nic, co by tuto naši linii kontrakarikovalo.*“³²⁰ Dne 26. července se prezident Beneš sám znovu obrátil na Eliáše a Háchu. Sdělil jim úspěšné završení rozhovorů o plném uznání londýnské vlády a k otázce jejich demise napsal: „*Nemám v úmyslu hnát Vás do věcí zbytečných, ale odpor musí být rozhodný i za cenu odchodu. Bude nutno, abyste začali tím hrozit a eventuálně to provedli.*“³²¹

Na tuto depeši odpověděl ve své zprávě, která byla do Londýna odvysílána 3. srpna 1941, ministerský předseda Eliáš zamítavě: „*...je zbytečné a krajně nebezpečné štvát lidi do čehokoliv. Jinak se nevyhneme žalářování a krveprolití. Nezapomenout, že je nutno udržet veřejnou správu v řádném chodu, a tak zabránit nedozírným hospodářským poruchám, které by jinak určitě přišly. To je možno jen tak, udrželi se i za jistých obětí dosavadní režim. Jeho předčasná změna by měla nedozírné škodlivé důsledky.*“³²² Eliášova zpráva, s níž nesouhlasil ani ÚVOD, vzbudila v Londýně ostrou reakci. Beneše překvapila, pro Drtinu to bylo „*ne právě radostným zadostiučiněním*“, že správně odhadoval možnosti odporu domácí vlády.³²³

³¹⁸ *Dokumenty z historie čs. politiky*, sv. 2, dok. 447, s. 614; srov. D. BRANDES, *Češi pod německým protektorátem*, s. 175; D. TOMÁŠEK – R. KVAČEK, *Generál Alois Eliáš*, s. 78.

³¹⁹ T. PASÁK, *JUDr. Emil Hácha*, s. 156.

³²⁰ NA, f. 110, sign. 4-238, depeše pro ÚVOD z 22. 7. 1941.

³²¹ T. PASÁK, *JUDr. Emil Hácha*, s. 157; D. BRANDES, *Češi pod německým protektorátem*, s. 177; D. TOMÁŠEK – R. KVAČEK, *Generál Alois Eliáš*, s. 78–79.

³²² NA, f. 110, sign. 4-238, depeše ÚVOD „Svobodovi“ (Benešovi) z 30. 7. 1941.

³²³ P. DRITINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 605.

Drtina se dosud poslušně podvoloval Benešovu smířlivému postoji k Háchovi a Eliášovi, nyní se rozhodl navrhnout důraznou odpověď. Vypracoval koncept, v němž shrnul veškeré námitky: „*Bud' uznáváte dr. Beneše za svého politického vůdce, nebo ne. Ale uznáváte-li, pak musíte jemu ponechat nyní – když on již splnil úkol, který mu příslušel – již naplno rozhodování.*“³²⁴ Ani v tomto Drtinově konceptu nebyla otázka demise postavena kategoricky, v textu se konstatovalo, že by k ní nemělo dojít předčasně, nelze ji však vykupovat novými projevy loajality. Beneš však tento Drtinův návrh zamítl, a tak do Prahy nebyl nikdy odeslán. Zapůsobila snad i skutečnost, že již 7. srpna přišla další Eliášova depeše, v níž oznamoval, že pokud dojde ze strany Němců k pokusu uložit nová břemena, vláda demisi podá, „*půjde-li o břemena národu neúnosná. V případě demise vlády budou učiněna opatření, aby vážní lidé vládu nepřevzali.*“³²⁵ Jednalo se o poslední zprávu, kterou Londýn přímo od Eliáše obdržel.

Že ve svém negativním stanovisku ke smířlivému přístupu londýnského exilu vůči protektorátní politické reprezentaci nebyl Prokop Drtina v okolí prezidenta Beneše osamocen, dokládá deníkový záznam Eduarda Táborského z té doby: „*Protektorátní vláda žije v nějakém zvláštním druhu ilusionismu – alespoň odsud se nám to tak zdá. Domnívá se, že se jí skutečně daří vymáhat od Němců nějaké výhody. A necítí, že ji Němci vodí dokonale za nos. Vždyť je to přece jasné: politicky je pro nás další setrvávání Háchovo a Eliášovo u kormidla jen na škodu. To přece musí vidět i oni. Jediným, čím by se dalo argumentovat a čím si to také Hácha, Eliáš a ostatní odůvodňují, je, že svou spoluprací s Němci chrání národ od ještě většího hladu, ještě větších hospodářských ztrát, že snad jsou s to uchránit určitý počet lidí před žalářem, koncentračním táborem nebo dokonce před smrtí. Ale je tomu skutečně tak? Myslím, že není.*“³²⁶

Na konci září, po příchodu zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha do Prahy došlo k zatčení předsedy vlády Aloise Eliáše. Státní prezident Hácha a pražská vláda nezareagovali Benešem předpokládanou abdikací, a tak se musela zahraniční akce s protektorátními činiteli definitivně rozejít. Na represálie, které nastaly po příchodu zastupujícího říšského protektora R. Heydricha do Prahy, zareagoval Prokop Drtina ve svém rozhlasovém projevu z Londýna 12. října 1942:

³²⁴ T. PASÁK, *Pod ochranou říše*, s. 393, pozn. č. 71.

³²⁵ NA, f. 110, sign. 4-238, depeše z 3. 8. 1941.

³²⁶ Cit. dle J. GEBHART – J. KUKLÍK, *Velké dějiny*, sv. XVb, s. 43.

*'ato svatováclavská ukrutenství... zůstanou vepsána do dějin národa skutečně krví. A kdo jich již nevymaže! Nikdy nebudou zapomenuta! A nebude to náš národ, který se za bude jednou hanbit.'*³²⁷ Pro Drtinu znamenaly tehdejší pražské události šok. Z jehořejných vyjádření je patrné, že od této doby již definitivně ztratil víru v možný česko-
mecký konsensus: *„Byl-li až do svatováclavských posvícení mezi námi někdo, kdo ště věřil ve spolupráci s Němci, byl svatováclavskou vraždou i těch, kteří
olupracovat chtěli, jistě vyléčen! Ne my v Londýně, ale Hitler, Heydrich a Henlein
ělají nejlepší protiněmecké štvání. Sebedovednější propaganda by nedokázala vzbudit
olik nenávisti proti Němcům a Německu, kolik vzbudí činy těchto Heydrichů.*³²⁸

Zatčení A. Eliáše, represe v protektorátu a fakt, že státní prezident Hácha a
ražská vláda nepodali demisi, však rozhodly o tom, že exilová propaganda přešla do
toku proti protektorátní reprezentaci. K této změně dopomohlo i Háchovo rozhlasové
ystoupení, v němž státní prezident vyzýval české obyvatelstvo: *„Plňte své povinnosti
e všech sil, plňte je jednoznačně, otevřeně a oddaně! ...jde o to, abychom znovu získali
mu část důvěry vedoucích kruhů říše, jež jsme vinou těch, kteří nepochopili naše
ostavení, namnoze pozbyli a které ke své národní existenci nutně potřebujeme. Musíme
si neustále uvědomovati, že jsme součástíkou velké a mocné říše, která má sílu i vůli nás
chránit.*“ Emil Hácha v projevu pokračoval odsouzením činnosti exilu: *„V tomto
přesvědčení nesmíme se dáti zviklati žádnými klamnými a záludnými hlasy, zejména
z nepřátelské ciziny, ať z Moskvy, ať z Londýna. Občané, neposlouchejte vůbec štvavých
řečí emigrace, která se samozvaně vydává za českou vládu a svými rozhlasovými svody
může nám přivoditi jen těžké škody...*³²⁹

Rozhod Londýna s protektorátní politickou reprezentací oficiálně vyhlásil
prezident Beneš ve svém druhém poselství před Státní radou 25. listopadu 1941, kde
zdůraznil: *„Tak zvaná protektorátní vláda a její president už dávno vládou není...
Postupem doby však se stali všichni jen prostými nástroji, bez moci, bez kompetence,
bez politiky a zprvu také bez odpovědnosti: žádnou vládou a žádným státním
presidentem nejsou. Proto pro nás dnes a pro nikoho v zahraničí prostě neexistují.*

³²⁷ Prokop DRTINA, *A nyní promluví Pavel Svatý... Londýnské epištoly z let 1940–1945*. Praha 1946, s. 151.

³²⁸ Tamtéž, s. 153.

³²⁹ Cit. dle T. PASÁK, *JUDr. Emil Hácha*, s. 174; D. TOMÁŠEK – R. KVAČEK, *Causa Emil Hácha*, s. 128.

*Myslím, že by byli učinili lépe, kdyby byli ve správný čas odešli.*³³⁰ Již 9. listopadu 1941 se v podobném duchu vyjádřil Drtina v komentáři k provolání pražské vlády o povinnostech obyvatelstva protektorátu k říši: „*Chceme k tomu jen říci, abyste si byli stále vědomi, že k vám nemluví ve skutečnosti žádná vláda, ani president, nýbrž že k vám mluví jen nástroje Berlína.*“³³¹

Heydrichův příchod do Prahy přinesl ostrý zásah do struktur domácího odboje. Už v předchozích měsících se radiotelegrafický styk dostával do ohrožení, došlo i k několika výpadkům. Beneš přitom ve svých depeších neustále opakoval, že spojení vzduchem musí být za každou cenu udrženo, že je to „*otázka životní*“.³³² V říjnu nastal doslova kolaps, vysílačky byly vyřazeny z provozu a Krajina se stal psancem. V Londýně si uvědomovali nutnost opětovného navázání kontaktů s domovem. Vznikla tak vojáky organizovaná akce vysílání parašutistů na území protektorátu. Závěrem roku seskočil na Pardubicku výsadek „Silver A“, jejichž úkol byl jednoznačný: „*Jste vysláni domů, abyste zřídili technické spojení mezi složkou zahraniční a domácí.*“³³³ Rozkaz se výsadekářům podařilo splnit a jejich vysílačka „Libuše“ obnovila radiový styk s Londýnem. „Libuši“ pak využíval i Vladimír Krajina.

S blížícím se závěrem roku 1941 došlo k významným událostem na mezinárodní scéně. Spojené státy americké vstoupily po napadení Pearl Harboru do války a Velká Británie vyhlásila válečný stav s Finskem, Maďarskem a Rumunskem. Československý exil se rozhodl využít příhodného okamžiku k deklaraci válečného stavu s Německem, Maďarskem a ostatními protivníky Spojenců. Tato otázka byla velmi důležitá, neboť úzce souvisela s teorií právní kontinuity ČSR a s problémem platnosti Mnichovské dohody (Benešovi se přitom dosud nepodařilo dosáhnout její nulity). Sestavením příslušného dokumentu bylo pověřeno ministerstvo zahraničních věcí ve spolupráci s Kanceláří prezidenta republiky. Na formulaci se v první řadě podíleli státní tajemník Hubert Ripka a Eduard Táborský, hlavní prezidentův právní expert. Jistou roli sehrál i Prokop Drtina, který se rovněž řadil mezi Benešovy právní poradce.³³⁴ Výsledné prohlášení stanovilo, že je Československo ve válečném stavu s Německem a

³³⁰ E. BENEŠ, *Šest let exilu*, s. 305–306. K ukončení tolerance pražské vlády viz též D. BRANDES, *Češi pod německých protektorátem*, s. 258.

³³¹ AÚTGM, f. 38 (Klecanda), sign. 442/2, s. 128.

³³² Viz např. V. KRAJINA, *Vysoká hra*, s. 78.

³³³ Cit. dle V. KURAL, *Vlastenci proti okupaci*, s. 205.

Maďarskem od okamžiku, „*kdy se tyto státy dopustily násilných aktů proti bezpečnosti, nezávislosti a územní celistvosti republiky*“.³³⁵

Hned po příchodu R. Heydricha do Protektorátu Čechy a Morava nastala taková vlna represí, že vyvolala v Londýně silnou touhu po odplatě. Vedle toho přibývaly hlasy ze strany Spojenců, že náš domácí odboj není dostatečně vidět. Vznikla tak myšlenka atentátu na předního představitele okupačního režimu, který by provedl výsadek parašutistů z Londýna. Informace o připravované akci, za jejíž cíl byl nakonec určen zastupující říšský protektor Reinhard Heydrich, nesmírně znepokojila domácí odbojové pracovníky. Protektorátní rezistence se obávala kruté nacistické odvety, z níž by se již nemusela vzpamatovat. Protože Drtina patřil k hlavním organizátorům spojení s domovem, byl zasvěcen do vysílání parašutistů. O tom, že někteří z nich odlétali s takovým posláním, však údajně nevěděl. Když přišly před polovinou května 1942 z domova depeše, které před atentátem varovaly, přimlouval se Drtina, aby se nečinilo nic, s čím domácí odboj nesouhlasil. President Beneš se prý tehdy přiklonil k jeho názoru a Moravec údajně odešel z porady s rozkazem, aby se přípravy atentátu zastavily.³³⁶

Ve skutečnosti se však atentát nakonec 27. května 1942 uskutečnil a vyvolal ostrou reakci nacistické moci. V protektorátu došlo k rozbití dosud fungujících zbytků odbojové centrály ÚVOD a opět se ztratilo spojení mezi domácím a zahraničním odbojem. Na druhé straně ovšem atentát a zejména následné vyhlazení Lidic a Ležáků způsobily masovou odezvu po celém světě a znamenaly ohromný propagační přínos pro Benešovu zahraniční akci. Naplnění se dočkala i Drtinou a Táborským budovaná teorie kontinuity ČSR a neplatnosti Mnichova. 5. srpna 1942 odvolala Velká Británie svůj podpis pod Mnichovskou dohodou, 29. září ji pak následoval Charles de Gaulle jménem Francouzského národního výboru.

³³⁴ Jeho podíl dokládá sám Beneš během diskuse o prohlášení válečného stavu, viz *Dokumenty z historie čs. politiky*, sv. 1, dok. 214, s. 259.

³³⁵ Cit. dle J. KUKLÍK, *Londýnský exil*, s. 115. Podrobnější zpracování dané problematiky viz tamtéž, kapitola „Důvody pro neplatnost mnichovské dohody z pohledu Československa a jejich vztah k otázce válečného stavu s Německem a Maďarskem“, s. 110–120. Příslušná nota čs. vlády z 16. 12. 1941 vydána v E. BENEŠ, *Šest let exilu*, s. 466–473.

³³⁶ P. DRTINA, *Československo můj osud*, 1/2, s. 607; ANM, f. V. Klíma, k. 2, a. č. 12, V. Klíma: *Druhý odboj*. Sv. 1, s. 199; V. KRAJINA, *Vysoká hra*, s. 89–90. Kolem rozhodování o atentátu a přímého podílu dr. Beneše a F. Moravce existuje dodnes množství nejasností. Často stojí tvrzení proti tvrzení. K tomu viz např. J. ŠOLC, *Ve službách prezidenta*, s. 153 a násl.

Exilový rok 1943 proběhl ve znamení Benešových cest do USA a Sovětského svazu, kde došlo k uzavření spojenecké smlouvy. Drtina prezidenta na jeho zájezdech nedoprovázel, protože se jako politický referent staral pouze o oblast vnitřní politiky. Drtina se ovšem netajil svou podporou prezidentu Benešovi v jeho úmyslu uzavřít bilaterální spojeneckou smlouvu se Sovětským svazem co nejrychleji. Smutný si o Prokopu Drtinovi v této souvislosti v říjnu 1943 poznamenal, že „*patří k nenávistníkům Britů a Francouzů, je to jeden z těch, kdož ,umřou na Mnichov‘. Jsou to lidé, pro něž Mnichov se stal něčím, na co nezapomenou a datem, při němž se zastavil jejich politický vývoj*“.³³⁷ Benešova návštěva Moskvy měla vzhledem k jeho rozhovorům s exilovým vedením Komunistické strany Československa i nesmírný vnitropolitický význam, a tak je do jisté míry zvláštní, že Drtinu s sebou nevzal. Jako možné vysvětlení se nabízí hypotéza, že Beneš chtěl mít prostřednictvím svého důvěrníka londýnský exil „pod dohledem“ i během své nepřítomnosti.

Místopředsedou Právní rady

Počátkem roku 1942 dostal Prokop Drtina nový významný úkol, který souvisel s jeho právně poradní činností pro prezidenta. Na základě usnesení vlády zřídil dr. E. Beneš 4. února 1942 svým dopisem Právní radu, která měla v zahraničním státním zřízení částečně plnit úlohu Nejvyššího správního soudu. Její posudky si mohl vyžádat prezident republiky nebo Nejvyšší účetní a kontrolní úřad nebo československý občan, pokud se cítil nařízením či rozhodnutím nějakého exilového úřadu dotčen ve svých právech. Právní rada nezkoumala skutkový děj, pouze rozhodovala, zda projednávané nařízení či rozhodnutí porušilo zákon. Vedle této kompetence vyjádřit se *de lege lata* získala Právní rada funkci podávat i svá stanoviska *de lege ferenda*, tj. komentovat připravované osnovy dekretů prezidenta republiky i jiných právních norem.³³⁸ Předsedou Právní rady byl jmenován profesor Adolf Procházka a místopředsedou dr. Prokop Drtina. Jejimi členy se stali dr. Alfréd Drucker, dr. Vladimír Clementis a dr.

³³⁷ *Dokumenty z historie čs. politiky*, sv. 1, dok. 325, s. 398; podobně tamtéž, dok. 298, s. 361–362. Podle Jana Opočenského Drtina „*vidí jen sousedství Ruska, nikoli naše ohrožení*“. Viz L. K. FEIERABEND, *Politické vzpomínky II*, s. 149.

³³⁸ Zevrubně se problematikou Právní rady zabývá Jan KUKLÍK, *Právní rada v londýnském exilu za druhé světové války*. In: *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica* 1997, č. 2, s. 33–46; *Slovník veřejného práva československého*. Sv. V. Brno 1948, s. 819–822; Eduard TÁBORSKÝ, *Naše věc. Československo ve světle mezinárodního práva za druhé světové války*. Praha 1946; na mnoha místech též *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945*. (Ed.) Karel JECH – Karel KAPLAN. Brno 1995. Základním pramenem je *Sbírka posudků Právní rady státního zřízení československého*, č. I–V. Londýn 1943–1945.

Egon Schwelb, sekretářem Právní rady byl ustaven dr. Václav Beneš. Tento nový orgán rozhodoval v pětičlenných senátech.

Myšlenka ustavení Právní rady byla odvozena Eduardem Táborským od obdobné instituce belgického exilu v Londýně. Je zajímavé, že Právní rada nevznikla dekretem prezidenta republiky, ale jen jeho dopisem. Ač úřadovala v jeho prostorách, nebyla přímou součástí exilového ministerstva spravedlnosti a působila v podstatě jako svébytný orgán československého státního zřízení v Londýně. Činnost Právní rady dosud bohužel nebyla, až na několik výjimek, náležitě doceněna. Představovala přitom jeden z hlavních demokratizačních prvků zahraniční akce. Drtinovo jmenování do vedení Právní rady vyplynulo z jeho snahy vystupovat jako důsledný zastávce a propagátor Benešova pojetí právní kontinuity Československa a zejména neplatnosti abdikace Edvarda Beneše na funkci prezidenta republiky. Již od doby uznání prozatímní vlády v červenci 1940, kdy ještě Benešův prezidentský statut nebyl mezinárodně plně zajištěn, hledal Drtina v jeho prospěch podpůrné argumenty.

V lednu 1942 vystoupil Prokop Drtina jakožto politický referent Kanceláře prezidenta republiky v londýnském rozhlasu s cyklem tří projevů, v nichž shrnul své pojetí teorie kontinuity.³³⁹ Na formulaci těchto projevů se ovšem autorsky aktivně podílel i sám prezident Beneš. Drtinova hlavní myšlenka zněla: „*Mnichov sám byl přece první a největší ilegálností nejen proti naší ústavě, ale i proti celému dosavadnímu evropskému řádu a proti všem pravidlům psaného a nepsaného mezinárodního práva. Dovolávat se tudíž principu legálnosti o čemkoli, co se stalo v našem ústavním životě po Mnichově, je naprosto absurdní.*“³⁴⁰ Proti platnosti prezidentské volby Emila Háchy uváděl, že nebylo svoláno Národní shromáždění tak, jak by odpovídalo ústavě, neboť nedošlo k pozvání téměř třetiny zákonodárců. Navíc se po abdikaci dr. Beneše nedodržela při volbě stanovená lhůta 14 dnů podle § 59 ústavní listiny, neboť parlament volil Háchu prezidentem republiky až 30. listopadu 1938. Drtina zdůrazňoval, že Beneš rezignoval pod nátlakem ze strany Německa a jeho demise je tudíž neplatná, Háchovo prezidentství se může dovolávat pouze nacistické legality. Poznamenal, že „*prezident*

³³⁹ Projevy „Nelegálnost v republice od září 1938“ (11. 1. 1942), „Jak došlo k resignaci prezidenta republiky dne 5. října 1938“ (12. 1. 1942) a „Pravý představitel národa“ (13. 1. 1942) byly souborně vydány v edici Politická knihovna „Čechoslováka“, sv. 6, viz Prokop DRTINA, *Právev republiky... Tři rozhlasové projevy Dr. Prokopa Drtiny, politického referenta kanceláře prezidenta republiky*. Londýn 1942. Srov. AÚTGM, f. 38 (Klecanda), sign. 13/1.

³⁴⁰ P. DRTINA, *Právev republiky*, s. 7.

protektorátu není prezidentem z vůle československého lidu, nýbrž z vůle německého Führera.“³⁴¹ Tyto výklady Prokopa Drtiny o legalitě prezidenta Beneše a legalitě prezidenta Háchy považovali někteří exiloví politikové, jako byli Ladislav Feierabend, Jaroslav Stránský a Hubert Ripka, za zbytečné.³⁴²

V Drtinově argumentaci se již otevřeně projevil rozchod londýnského odboje s protektorátní reprezentací po nástupu R. Heydricha. Za jedině pravé představitele národa prohlásil Šrámkovu vládu a prezidenta Beneše, který „bude zdůrazňovat, že od září 1938 všechno, co nám bylo kýmkoli vnuceno, bylo nelegální, nekonstituční, a tudíž ve všech podrobnostech a důsledcích naprosto neplatné“.³⁴³ V právním názoru o kontinuitě předmnichovského prezidentství podpořil Beneše i dr. Eduard Tábořský, který se vyjadřoval ve srovnání s Drtinou, který své teze formuloval spíše jako propagandistická prohlášení, poněkud odborněji a právně přesvědčivěji.³⁴⁴

Ustavení Právní rady Prokop Drtina velmi oceňoval. Po válce napsal, že tím Beneš projevil „v neúplnějším a nejjasnějším světle svůj smysl pro vládu práva“. Prezident se postaral, „aby i v této mimořádné, revoluční a právem tak těžce kontrolovatelné době, byla zabezpečena co největší objektivita rozhodování naší administrativy a co nejplnější zření k právu a aby ani v této mimořádné době českoslovenští občané nezůstali bez přiměřené ochrany proti přehmatům a nezákonným rozhodnutím vlastních našich úřadů“.³⁴⁵

Význam Právní rady umocnila skutečnost, že se vedle jednotlivých konkrétních případů stížností vyjadřovala i k obecným právním problémům zahraničního odboje. Posudky Právní rady interpretovaly např. otázku právní kontinuity nebo neplatnost

³⁴¹ Tamtéž, s. 10.

³⁴² J. ČECHUROVÁ a kol. (ed.), *Válečné deníky*, s. 185.

³⁴³ P. DRTINA, *Právem republiky*, s. 8.

³⁴⁴ Drtinova prezidentská teorie byla hned po válce zpochybňována mnohými právními teoretiky jako civilistická – soukromoprávní – nepatřící do sféry veřejného práva. J. Hoffmann napsal, že šlo o „nazírání čistě politické“, viz *Slovník veřejného práva*, Sv. V., s. 788. Drtinova právní argumentace byla jistě poněkud zjednodušující, její smysl byl však především propagandistický, nikoliv právně teoretický. Drtinovo stanovisko se odrazilo ve vládním usnesení z 3. prosince 1942 o výkonu prezidentské funkce (*Úřed. věstník čs.*, roč. III, 1942, č. 3, s. 17). Navzdory tomu, že Drtina patřil k hlavním představitelům prezidentské teorie, existuje svědectví, že na něho v roce 1942 ve Státní radě dělaly „solidní dojem“ i argumenty Štefana Osuského. Poznamenal tehdy, „že členové Národního výboru udělali chybu, když se s Osuským pustili do sporu o celé řadě otázek, při nichž je těžké dát za pravdu jedné nebo druhé straně...“ Viz L. K. FEIERABEND, *Politické vzpomínky II*, s. 173–174.

³⁴⁵ Prokop DRTINA, *Právo v pojetí a díle prezidenta dr. Edvarda Beneše*. Praha 1947, s. 21.

Mnichovské dohody.³⁴⁶ Již po roční bilanci ministr spravedlnosti Jaroslav Stránský hodnotil její činnost velmi pozitivně. Prohlásil, že „se Právní rada osvědčila jako instituce nejvyšší kvality a nemůže najít příliš vřelých slov, aby vyslovil uznání její činnosti“.³⁴⁷ Působení Právní rady umožnilo odstranění mnoha administrativních pochybení a právních nedostatků londýnského státního zřízení.

Dršina se sice stal místopředsedou Právní rady, ale vzhledem ke své vytíženosti v prezidentské kanceláři mnohdy na jejích schůzích chyběl. Aby soustavně neohrožoval vzhledem ke stanovené podmínce rozhodování v pětičlenném senátu akceschopnost Právní rady, uvažoval o svém odstoupení. „Členům Právní rady a ministerstvu spravedlnosti však záleželo na tom, aby k resignaci nedošlo a aby dr. Drtina zůstal Právní radě zachován, aniž by musil se zúčastnit všech schůzí.“³⁴⁸ Za těchto podmínek udržení schopnosti Právní rady rozhodovat vyžadovalo, aby se počet členů zvýšil na šest. Rozhodnutím prezidenta republiky z 27. března 1943 se dosavadní sbor právníků rozšířil o dr. Františka Havlíčka, který byl jmenován druhým místopředsedou a Právní radu obohatil svým rozhledem v oblasti mezinárodního práva. Nadále se mělo rozhodovat v pětičlenném senátě, za přítomnosti jednoho z obou místopředsedů. Stanovila se zásada, že členové Právní rady, kteří nebyli úředníky státního zřízení, nesměli být majorizováni členy – úředníky. Drtinovy pracovní závazky v Právní radě se tak částečně uvolnily. Po těchto opatřeních již Drtinova občasná neúčast na jednáních nezpůsobovala Právní radě žádné problémy.³⁴⁹

Drtivá většina stížností, jimiž se Právní rada zabývala, se týkala rozhodování vojenských úřadů. Jednalo se většinou o rozhodnutí v otázkách manželství vojenských osob, důstojnické hodnosti či nepřiznání sociálních dávek. Podle názoru vojenských

³⁴⁶ Klíčovým dokumentem se stalo rozhodnutí Právní rady č. j. 4/1942 ve věci platnosti rozluky manželství desátníka československé armády ve Velké Británii, která byla prohlášena sborovým soudem v Mostě v lednu 1939. Voják žádal souhlas k uzavření nového manželství, ovšem Právní rada neuznala rozhodnutí německého soudu, protože se jednalo o okupované území ČSR. Právní rada ve zdůvodnění využila právní argumentaci E. Táboorského o neplatnosti Mnichova a jeho následků. Viz J. KUKLÍK, *Právní rada*, s. 41–42.

³⁴⁷ AÚTGM, f. 38 (Klecanda), sign. 42/2, zápis 13. schůze politického výboru ve III. zasedání Státní rady, 5. 4. 1943, s. 141. Vzhledem k záslužnosti působení Právní rady je zvláštní, jak málo prostoru věnoval této své exilové činnosti Prokop Drtina ve svých pamětech. Srov. P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 601–602.

³⁴⁸ AÚTGM, f. 38 (Klecanda), sign. 42/2, zápis 13. schůze politického výboru ve III. zasedání Státní rady, 5. 4. 1943, s. 141.

³⁴⁹ Dokumentuje to mj. skutečnost, že po jeho odjezdu na osvobozené území s vládní delegací v roce 1944 se nepřistoupilo k jeho odvolání a jmenování nového člena Právní rady. Viz AÚTGM, f. 38

představitelů hájila Právní rada přílišný formalismus, který nebyl v mimořádných poměrech anglického exilu udržitelný. Obávali se podlamování armádní autority, neklidu a případné nekázně. Právní rada se tak brzy dostala do velmi napjatých vztahů s ministerstvem národní obrany, které ji považovalo slovy místopředsedy Státní rady Jána Čaploviče „*jaksi za svého veřejného nepřítele č. 1*“. Ministerstvo dokonce odmítlo vysílat svého zástupce na řízení Právní rady, celá věc se ale nakonec urovnala.³⁵⁰

Již před ustavením Právní rady se Drtina podílel jako politický referent Kanceláře prezidenta republiky na sestavování prezidentských dekretů, po jmenování do funkce místopředsedy Právní rady se však jeho vliv na jejich znění ještě zvětšil. Právní rada se totiž účastnila na přípravě všech závažných dekretů, vydávaných během druhé světové války. Ústavním dekretem o obnovení právního pořádku se členové Právní rady zabývali od počátku roku 1943 až do ledna 1944. Původní osnova, kterou zformulovala Právní rada ve spolupráci s vládou, však byla na základě odlišných stanovisek moskevského vedení KSČ významně pozměněna.³⁵¹

Další významná předloha se týkala retribučního dekretu. Právní rada zahájila přípravné práce již v listopadu 1942. Zřídila za tím účelem tři subkomise: pro materiální trestní právo, soudní organizaci a řízení a pro otázky související s mezinárodním stykem, zejména pro otázky extradiční. Svůj návrh osnovy retribučního dekretu předložila Právní rada ministru spravedlnosti Jaroslavu Stránskému 11. února 1943. Následně vznikl samostatný návrh ministerstva spravedlnosti, který předložil ministr Stránský prezidentovi Benešovi v červnu 1943. O této osnově se jednalo na několika ministerských radách od září do listopadu 1943. Předseda vlády Jan Šrámek nakonec nedal o tomto legislativním návrhu ani hlasovat a vrátil jej ministerstvu spravedlnosti k přepracování. Také Právní rada se zabývala touto osnovou několik měsíců. Věnovala ji celkem 34 svých zasedání od září 1943 až do ledna 1944. Prezident Beneš zaslal osnovu dekretu 2. listopadu 1943 předsedovi Státní rady a požádal, aby mu Státní rada zpracovala k tomuto návrhu poradní zprávu. Státní rada tuto osnovu pak projednávala na šesti bouřlivých schůzích od prosince do začátku února 1944.

(Klecanda), sign. 44/2, zápis 39. schůze politického výboru ve IV. zasedání Státní rady, 19. 9. 1944, s. 331–332.

³⁵⁰ AÚTGM, f. 38 (Klecanda), sign. 42/2, zápis 15. schůze politického výboru ve III. zasedání Státní rady, 15. 4. 1943, s. 193.

³⁵¹ K tomu viz *Dekrety prezidenta republiky*, dok. 4.1. – 4.4., s. 97 a násl.; J. KUKLÍK, *Právní rada*, s. 43.

Na jaře 1944 předložil ministr spravedlnosti upravený a zjednodušený text osnovy retribučního dekretu, který se stal novým podkladem pro jednání vlády a Státní rady. Od záměru, aby konečný text osnovy retribučního dekretu prohlédla z odborného hlediska Právní rada, bylo nakonec z časových důvodů upuštěno. O některých pasážích se jen radil ministr spravedlnosti s několika členy Právní rady. Státní rada schválila výsledný text své poradní zprávy 28. září 1944, proti hlasovali zástupci agrárníků a slovenských demokratů. Dekret prezidenta republiky o potrestání nacistických zločinnů, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech byl nakonec podepsán prezidentem Benešem až 1. února 1945.³⁵² V dlouhé prodlevě mezi faktickým dokončením předpisu a jeho podpisem prezidentem sehrála svou roli patrně především Benešova neochota akceptovat retribuční dekret v jeho konečné podobě. Zejména se mu nelíbila „lidovost“ retribučních soudů. Po osvobození byl nakonec tento v londýnském exilu dlouhodobě připravovaný legislativní předpis stejně nahrazen novým dekretem č. 16 z 19. června 1945, který se lišil od svého předchůdce zejména působností pouze pro české země a novou skutkovou podstatou trestného činu udavačství.

V září 1944 byla Právní rada požádána o vyjádření k návrhu ústavního dekretu o národních výborech a prozatímním Národním shromáždění, na tom se však Drtina vzhledem ke své tehdejší nepřítomnosti v Londýně nepodílel. Debata o podobě národních výborů přitom patřila v roce 1944 mezi hlavní politické spory v zahraničním odboji. Všichni si totiž velice dobře uvědomovali, že tento ústavní předpis zásadním způsobem ovlivní konkrétní podobu politického systému poválečného Československa. Komunisté předložili 5. května 1944 svůj vlastní návrh, který vycházel z koncepce národních výborů jako obdoby sovětů. Proti tomu se stavěl návrh ministra vnitra Slávika, jenž odmítal, aby národní výbory převzaly funkci politické správy, a vycházel ze snahy aspoň částečně udržet kontinuitu se správním systémem první republiky. Slávikovo stanovisko odpovídalo intencím prezidenta Beneše, které shrnul Drtina ve zprávě domácímu odboji z 16. července 1944: *„Existuje původní předmnichovská konstituce a původní naše zákonodárství a v duchu tom se bude dělat převrat... Politické správy a byrokracie zásadně zůstanou na svých místech tak, aby denní život*

³⁵² Dekret prezidenta republiky č. 6/1945 Úř. věst. čsl. K přípravě této zákonné úpravy viz *Dekrety prezidenta republiky*, dok. 8 – 8.4., s. 168 a násl.; Benjamin FROMMER, *National Cleansing. Retribution against Nazi Collaborators in Postwar Czechoslovakia*. Cambridge 2005, s. 67–72; Mečislav BORÁK, *Spravedlnost podle dekretu. Retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945–1948)*. Ostrava 1998, s. 21–27; AÚTGM, f. 38 (Klecanda), sign. 17/1.

mohl jít co možno [normálně] dále. Ale hned se vytvoří místní, okresní a zemské výbory, které pod autoritou a vedením ústřední vlády začnou fungovat ve spolupráci s byrokracií, přičemž hned se postarají o to, aby všeobecně známé kompromitované živly ze správy a z veřejného života hned zmizely.“³⁵³

Právní rada byla zrušena dnem, kdy se ustavila vláda na území osvobozené republiky. Stalo se tak prezidentovým dopisem předsedovi vlády z 22. února 1945. Právní rada ukončila svou činnost současně se Státní radou. Celková bilance jejího působení byla velice pozitivní. Poradní zpráva ze září 1944 dokonce konstatovala, že by si měl po osvobození z ní a hlavně z jejího nízkého počtu nevyřízených případů vzít příklad Nejvyšší správní soud.³⁵⁴

Národní socialisté v exilu

Jedním z přímých důsledků rozhovorů prezidenta Beneše s Klementem Gottwaldem v Moskvě se stalo formování národně socialistické skupiny v Londýně. Šlo o reakci na moskevské ujednání o vytvoření Národní fronty, jejíž jádro měl tvořit blok komunistů, sociálních demokratů a národních socialistů. Politické uskupení národních socialistů se oficiálně ustavilo 22. ledna 1944 za předsednictví Jaroslava Stránského. Mezi zakládající členy se dále počítali Hubert Ripka, Prokop Maxa, František Uhlíř, Josef David, Vladimír Klecanda a Julius Firt. Skupina deklarovala svůj souhlas s principem jednotné Národní fronty a socialistického bloku.³⁵⁵ Ačkoliv se Prokop Drtina samozřejmě nadále považoval za národního socialistu, do této politické skupiny nevstoupil. Jako úředník prezidentské kanceláře se nechtěl politicky exponovat, navíc mělo národně socialistické uskupení sdružovat pouze členy Státní rady.

Přesto se nakonec Drtina v červenci 1944 odhodlal k pokusu ovlivnit směřování národně socialistické skupiny. Jaroslav Stránský se totiž nebránil rozšiřování původního okruhu o tzv. hospitanty, kteří pocházeli z jiných politických stran, jež se nacházely

³⁵³ Cit. dle *Slovenské národné povstanie. Dokumenty*. (Ed.) Vilém PREČAN. Bratislava 1965, dok. 99, s. 241; srov. *Cesta ke květnu. Vznik lidové demokracie v Československu*. (Ed.) Miloš KLIMEŠ – Petr LESJUK – Irena MALÁ – Vilém PREČAN. Sv. 1. Praha 1965, s. 141, pozn. č. 1; Gustáv HUSÁK, *Svedectvo o Slovenskom národnom povstaní*. III. vydání. Bratislava 1974, s. 132–133.

³⁵⁴ AÚTGM, f. 38 (Klecanda), sign. 44/2, návrh poradní zprávy presidenta republiky o činnosti ministerstva spravedlnosti a Právní rady, 19. září 1944, s. 341.

³⁵⁵ Viz AÚTGM, f. 38 (Klecanda), sign. 209/2. O národních socialistech během druhé světové války viz Jiří KOCIAN, „Benešova strana“ a „její“ prezident za druhé světové války. In: *Moderní dějiny 1995*, č. 3, s. 159–171. Pro doplnění též viz Prokop DRTINA, *Účast čs. strany národně socialistické na druhém zahraničním odboji*. In: *Buřiči a tvůrci*, s. 284–288; F. KLÁTIL, *Republika nad stranami*, s. 231–234. Několik závažných dokumentů bylo vydáno v edici *Cesta ke květnu*.

napravo od politického založení strany národních socialistů. Skupina tímto způsobem přijala do svého středu dalších pět členů Státní rady: bývalého poslance za Ligu proti vázaným kandidátkám Rudolfa Smetánku, bývalého místopředsedu slovenské části živnostenské strany Alexandera Vida, agrárníky Gustava Kleinberga, Juraje Slávika a Václava Pácala. Drtina se obával, že se tak vytváří zcela nová politická platforma, jež nebude odpovídat původní linii národně socialistické strany.

Dne 7. července 1944 napsal Drtina Jaroslavu Stránskému dopis, který měl být adresátem přijat „jako od řadového člena strany“.³⁵⁶ Postup přijímání hospitantů označil Drtina za nesprávný, neboť k tomu došlo bez porady s ostatními straníky, kteří se nacházejí v Londýně a nejsou součástí skupiny. Své obavy zdůvodnil tím, že není jisté, kam směřuje politika skupiny za Stránského vedení, a tím, „že nebylo nikým řečeno a vysvětleno, na jaký program se národně socialistická skupina ve státní radě rozmnožila... Leč že by programovým vyjádřením byla právě skutečnost, že ani jeden z těchto nově přichozích není socialistou. A to se zdá nasvědčovat kursu, s kterým já sám bych souhlasit nemohl.“³⁵⁷ Podobné obavy, jaké projevil Drtina, vyslovil 1. července 1944 ve svém rozhovoru s Hubertem Ripkou i sám prezident Beneš. Naznačil, že tímto postupem může vzniknout zmatek, stranický „mišmaš“. Takové situace by podle Beneše mohli na úkor národních socialistů zneužít komunisté.³⁵⁸

Stránský odpověděl Drtinovi na jeho kritický dopis písemně 10. července 1944. Vysvětloval, že Václav Pácal a Alexander Vido nejsou hospitanty, organizují si vlastní skupiny a národně socialistických porad se účastní, protože to napomáhá společnému postupu ve Státní radě. Smetánka údajně prohlásil, že se chce vrátit k národním socialistům, neboť k nim kdysi patřil. Juraj Slávik a Gustav Kleinberg nenáleželi podle Stránského k žádné politické straně. Na závěr dopisu Drtinu uklidňoval, že skupina bdí, „aby se zde neprejudikovalo rozhodnutí strany doma, a právě proto dbáme – lépe než komunisté a sociální demokraté – aby se zde neprejudikovala ani snaha po zjednodušení stranického rozvrstvení v obnovené republice.“³⁵⁹

³⁵⁶ Opis dopisu je uložen v AÚTGM, f. 38 (Klecanda), sign. 209/1, s. 49–51. Dokument byl též publikován, viz *Cesta ke květnu*, sv. 1, dok. 31, s. 157–158; srov. Bohuslav LAŠTOVIČKA, *V Londýně za války. Zápasy o novou ČSR 1939–1945*. Praha 1961, s. 354–355, pozn. č. 344.

³⁵⁷ Cit. dle *Cesta ke květnu*, sv. 1, dok. 31, s. 158.

³⁵⁸ Viz tamtéž, s. 159, pozn. č. 3; srov. též Zbyněk ZEMAN, *Edvard Beneš. Politický životopis*. Praha 2000, s. 223.

³⁵⁹ AÚTGM, f. 38 (Klecanda), sign. 209/1, s. 52–53; *Cesta ke květnu*, sv. 1, s. 159, pozn. č. 4.

Výměna dopisů v létě 1944 dokumentuje, že Drtina koncem války stále otevřeněji překračoval kompetence nepolitického státního úředníka a začínal se chovat jako aktivní politik, který chce ovlivňovat chod své strany. V této době sice ještě nakonec zůstal spíše stranou, ale pomalu se již vytvářely předpoklady k tomu, aby na jaře 1945 v osvobozené vlasti nastoupil jako jeden z nových vůdců národně socialistické strany.

V. kapitola – U mikrofonu Pavel Svatý

První zkušenosti v BBC

Dosavadní líčení londýnského exilu Prokopa Drtiny by nebylo úplné, pokud bychom se nezminili o jeho rozhlasové činnosti. Rozhlas představoval novou mocnou zbraň válečné propagandy, která dosahovala během druhé světové války masového účinku. Přestože se v případě rozhlasové propagandy jedná o velmi důležitý aspekt exilové činnosti, nedočkal se dosud fenomén českého vysílání BBC za druhé světové války náležitě pozornosti.³⁶⁰ Význam rozhlasu výstižně vyjádřil ve svém projevu z 29. března 1943 Hubert Ripka, který prohlásil: „Rozhlas ve válce je bojovým nástrojem největšího významu. To platí tím více v nynějším konfliktu, v němž nejde jen o vítězství zbraní a mocenského vlivu, nýbrž stejně tak o vítězství ducha a duše nad barbarským útlakem a rozvratným nihilismem.“³⁶¹ Prokop Drtina si tyto skutečnosti velmi dobře uvědomoval, sám měl koneckonců již několik osobních zkušeností s rozhlasovou prací. Jako účastník domácího odboje hodnotil v roce 1939 úroveň rozhlasových relací ze zahraničí a sám sebe tehdy utvrzoval v přesvědčení, že by to dovedl lépe, že by „přesně věděl citově i rozumově, co se má lidem v této přetěžké situaci říkat“.³⁶²

Když se Drtina dostal do Londýna, fungovaly tamní české rozhlasové pořady asi půl roku (konkrétně od 8. září 1939), z Paříže se vysílalo ještě o něco déle. Kvalita vysílání ovšem byla velmi špatná, což domácí odboj soustavně kritizoval. Eduard Táborský si již koncem října 1939 do svého deníku poznamenal: „Stále víc a více se ve zprávách z domova množí stížnosti na náš zdejší rozhlas. Na obsah i přednes. Mají úplnou pravdu. Je to opravdu bídné. Naši doma si však neuvědomují, že je to anglický a francouzský rozhlas v naší řeči a že v něm zatím máme jen velmi malý vliv.“³⁶³ Vysílaly se pouze tři čtvrt hodinky denně – ráno, odpoledne a večer. Vliv londýnské emigrace na

³⁶⁰ Základní informace podává P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 535–560; Jiří HRONEK, *Československý rozhlas v Londýně za války*. In: Mansfelt FUKSÍK (ed.): *Kapitoly z dějin čs. rozhlasu II*. Praha 1964, s. 32–62; Jiří HRONEK, *Od porážky k vítězství. Český novinář v emigraci*. Část 2. Praha 1947, s. 136–152. O vývoji rozhlasu a celé čs. propagandy v zahraničí od roku 1939 do února 1941 viz AÚTGM, f. 38 (Klecanda), sign. 54, s. 34–61, výklad H. Ripky v politickém výboru Státní rady, 19. 2. 1941.

³⁶¹ AÚTGM, f. 38 (Klecanda), sign. 98, s. 89.

³⁶² P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/1, s. 395.

³⁶³ E. TÁBORSKÝ, *Pravda zvítězila*, s. 396. K tomu srov. též J. KŘEN, *V emigraci*, s. 523–524. Kritické hlasy domova viz např. *Dokumenty z historie čs. politiky*, sv. 2, dok. 399, s. 539–540.

obsah rozhlasového programu byl přitom naprosto minimální. O všem rozhodovalo britské vedení BBC (vedoucí českého vysílání byla Sheila Duffová), rozhlasové oddělení informační správy Československého národního výboru pouze dodávalo náměty zpráv z protektorátu. Hlasatelé relací byli sice Čechoslováci, vystupovali však jako zaměstnanci BBC a nikoliv jako zástupci československé emigrace. Většina tehdejších hlasatelů se k rozhlasové práci vůbec nehodila, scházely jim k tomu potřebné předpoklady. Některým bylo velice špatně rozumět, protože neměli správnou výslovnost, tempo řeči, zabarvení hlasu a podobně.³⁶⁴ O skutečných poměrech a malých možnostech zahraničního odboje ovlivnit podobu vysílání neměl domov ponětí. Domácí odboj si vůbec neuvědomoval, v jak špatné pozici se na počátku války československý exil v Londýně a Paříži nacházel.

Drtina si byl dobře vědom názorů i psychického rozpoložení domácích posluchačů, a proto se snažil vystoupit jako zmocněnec domácího odboje. Hned od počátku usiloval o získání vlivu na rozhlasovou činnost. Když ke svému překvapení zjistil, jak omezené možnosti má československý exil v oblasti rozhlasového vysílání, považoval za svou povinnost informovat ihned domácí odboj. Již ve své první zprávě z Londýna upozorňoval: „*Vím, že je to velká bolest. Tady se ovšem podařilo v poslední době mnoho zlepšit. Ale k otázce rozhlasu toto vysvětlení: i vysílání v českém jazyku je vysílání anglické a Anglie toto vysílání také nedá z rukou... Objeví-li se tedy i dnes v českém vysílání z Londýna některá zpráva, která má u nás nepříznivé důsledky, pak se tak stane nepochybně ze soukromého zpravodajského pramene B.B.C. ...mnoho Vašich cenných informací se nemůže využít naplno. To podotýkám proto, že již nyní se v některých vzkazech z domova začínají objevovat stížnosti na to, že to či ono v rozhlase nebylo.*“³⁶⁵

Nejznámějším řečníkem v českém vysílání byl v té době Jan Masaryk, který hovořil pravidelně ve středu večer. Vedle něj se sporadicky objevovali i další přední politikové, především Edvard Beneš.³⁶⁶ Kromě těchto občasných projevů, které navíc

³⁶⁴ Jména některých hlasatelů viz P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 538; J. HRONEK, *Československý rozhlas*, s. 36.

³⁶⁵ *Dokumenty z historie čs. politiky*, sv. 2, dok. 387, s. 519–520; AÚTGM, f. 38 (Klecanda), sign. 442/1, s. 43.

³⁶⁶ Někteří politikové vydali po válce soubor svých projevů knižně, viz J. MASARYK, Jan: *Volá Londýn*; E. BENEŠ, *Šest let exilu*; P. DRTINA, *A nyní promluví*; Jaroslav STRÁNSKÝ, *Hovory k domovu*. Praha 1946; Jan ŠRÁMEK, *Politické projevy v zahraničí*. Praha 1945; Vladimír CLEMENTIS, *Odkazy z Londýna*. Bratislava 1947.

podléhaly britské cenzuře, nemohl Československý národní výbor vysílání BBC přímo ovlivnit. Krátce po Drtinově příjezdu do Londýna však vedení BBC nabídlo uspořádání cyklu projevů s názvem „*Pláč republiky československé*“. Smyslem tohoto seriálu mělo být podání plastického obrazu devastace, kterou způsobila nacistická nadvláda v českých zemích. Prokop Drtina tehdy dostal svůj první rozhlasový úkol v Londýně, jeho projev uzavíral 19. května 1940 celý cyklus. Před ním promluvil k národu Jaroslav Stránský o pošlapání práva, Václav Patzak o školství a kultuře, Ladislav Ploskal o hospodářství a Karel Kříž o sociálně politické problematice.³⁶⁷

Ve svých pamětech se Drtina přiznal, že byl ze své londýnské premiéry velmi nervózní a měl strach, aby se mu projev podařilo dobře napsat. O posledních přípravách před svým vystoupením napsal: „*Vše, co jsem měl napsáno, byl pouze slabý odvar toho, co jsem cítil, že by bylo správné říci. Byl jsem již z toho zoufalý a začal jsem uvažovat o tom, že se svěřeného mně poselství do vlasti vzdám... A vtom to přišlo! Skutečně v hodině dvanácté, i když bylo již více než dvě hodiny s půlnoci, napadla mě myšlenka, jež se mně zdála dobrá. Když jsem ji dával na papír, rodila se mně s ní již a rozvíjela myšlenka další. Najednou jsem s tím byl spokojen a měl jsem pocit, jako by se mně v mé unavené hlavě náhle rozsvítilo...*“³⁶⁸

Již tento svůj první projev pronesl Drtina pod pseudonymem „Pavel Svatý“, který pak zůstal jeho autorskou značkou po celou válku. Ve svém poselství se pokusil popsat pocity, které lidé v dusné atmosféře protektorátu prožívali: „*Ta bolest z bezpráví a nespravedlnosti. To utrpení z bezmocnosti. To každodenní pokořování vaší lidské důstojnosti. To každodenní urážení vašeho národního cítění, v němž jsou Němci opravdovými mistry. Ale také ten tichý vzdor, jež každý z vás v sobě nosí a jenž někdy hrozí zalknutím, protože se nesmí ještě plně projevit, a v němž jste zase vy mistry. Takovými mistry, že uvádíte v zuřivost své utlačovatele a získáváte pozornost ostatního světa.*“³⁶⁹ Ohlas na přednesenou řeč byl velmi příznivý, a to jak v Anglii, tak i v protektorátu. Anna Korbelová a pak i mnoho dalších žen se Drtinovi přiznalo, že je jeho projev rozplakal.³⁷⁰ Hned 20. května odeslal Krajina jménem ÚVOD děkovnou depeši „*za krásné projevy*“, osobně měl dojem, že Drtinova řeč byla dokonce lepší než

³⁶⁷ Z. ŠIKL, *Rozhovor s Prokopem Drtinou*, s. 14; P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 540.

³⁶⁸ Tamtéž, s. 544.

³⁶⁹ P. DRTINA, *A nyní promluví*, s. 18–19.

³⁷⁰ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 545.

Masarykova.³⁷¹ Vzhledem k tomu, že celý rok 1939 zažil Drtina ještě v Praze, dobře chápal pocity domácích posluchačů a bohatě to zúročil ve své procítěné rozhlasové promluvě.

V červnu 1940 odjel Jan Masaryk plnit diplomatické posláni do Spojených států amerických a hrozilo, že BBC pravidelnou středeční relaci českému vysílání odebere. Vzhledem k tomu, že Masaryk nic nezařídil, rozhodl se Drtina sám zasáhnout a na vzniklou situaci upozornil Josefa Korbela a Jaroslava Krause, kteří se v Československém národním výboru starali o propagandu v rámci jeho informačního odboru. Uvolněné vysílací místo po Masarykovi nabízelo jeho nástupci velké možnosti v rozhlasové oblasti a Drtina si toho byl plně vědom. Vedle Drtiny chtěl získat vliv na vysílání i Jaromír Smutný, který dokonce sepsal projev, jež hodlal prosadit do příštího středečního programu. Boj o Masarykův vysílací čas dokumentuje, jak si exiloví činitelé jasně uvědomovali mocenský potenciál, který se v promluvách k domovu skrýval. Tato drobná epizoda se stala předzvěstí mnoha pozdějších sporů o rozhlas mezi předními exilovými politiky.

Pravidelným rozhlasovým komentátorem

Britské vedení rozhlasu nakonec po jednání s dr. Krausem rozhodlo, že budou ve vysílání pro Čechoslováky Masarykovy minuty i nadále zachovány. Elisabeth Barkerová, tehdejší redaktorka českých relací, zároveň doporučila, aby byl tento vysílací čas svěřen Prokopu Drtinovi, jehož projev z 19. května učinil na posluchače velký dojem. Konečné rozhodnutí ovšem ponechala na dr. Benešovi. Jaromír Smutný se ještě naposledy pokusil prosadit svou osobu, ale Beneš „*ostentativně tím pověřil*“ Drtinu,³⁷² věřil totiž, že jeho bývalý tajemník má pro politickou propagandu jisté nadání. Od té doby se stal Drtina pravidelným londýnským komentátorem, jeho první středeční projev byl odvysílán 26. června 1940, v době nejtěžší porážky – po francouzské kapitulaci.

Drtina ve své řeči zdůraznil, že pád Paříže vychází z událostí 15. března 1939: „*Od potupení Hradčan... vede přímá cesta k potupení Versailles, sídla králů*

³⁷¹ V. KRAJINA, *Ve službách odboje a demokracie*, s. 459.

³⁷² Tamtéž, s. 491, Krajina o této události napsal: „*To se pokládalo za důležité vítězství nejen Drtinovo, ale také pro celou naši věc, neboť vycházelo najevo, že na Smutného není takové stoprocentní spolehnutí...*“ Srov. P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 542.

*francouzských a kolébky míru.*³⁷³ O míru, který byl právě uzavřen v Compiègne, prohlásil, že se jedná o pouhou komedii a špatnou německou revanš. „*Špatná proto, že tam na straně poražených chyběla Velká Británie, Československo, Polsko, Norsko, Holandsko, Belgie a Lucembursko. Chyběly zejména také Spojené státy americké. Compiègne 1918 je mír, Compiègne 1940 je válka.*“³⁷⁴ Drtina se snažil v této těžké situaci poskytnout domácímu obyvatelstvu potřebné povzbuzení. V podobném duchu pokračoval i o týden později, kdy prohlásil, že proti nacistické říši stojí sto milionů „*duší, kterým je upíráno právo na život ve jménu německého lebensraumu*“.³⁷⁵

Drtinův styl se od Masarykových projevů dosti lišil, ale úkol povzbuzovat domácí obyvatelstvo plnil podobně úspěšně. Masaryk se vžíval do role prostořekého lidového vypravěče, „*který raději trochu přestřelí, než aby ztratil vtip*“.³⁷⁶ Svou prostořekost uplatňoval zejména v hovorech o nacistických představitelích, pro něž dokázal vždy vymyslet novou zásobu rozličných nadávek.³⁷⁷ Jan Masaryk se vyznačoval ohromnou schopností improvizace, často si připravil několik variant svých promluv a některé věci přestylizovával ještě na poslední chvíli.

Drtina byl jiný, vyznačoval se střídmejším a věcnějším laděním, svému okolí se zdál být vždy precizně připravený. Posluchači v jeho projevech imponovala „*železná, strohá logičnost a opakovaná a důrazně opěťovaná víra ve vyšší spravedlnost, víra v etické hodnoty, na nichž svůj boj založila celá naše zahraniční revoluce... [Drtina] našel v svých projevech cestu k českému rozumu i k českému srdci zejména onou nekompromisní konsekventností a současně i politickým realismem, s kterým oceňoval situaci a kterým nejvíce burcoval skleslé a malátné a lomcoval malověrnými.*“³⁷⁸ Postupně si vypracoval svůj svébytný rukopis, vyznačující se vroucím vztahem exulanta k domovu a k osudu národa. Jeho projevy byly často prokládány řadou kulturních odkazů, s oblibou citoval verše slavných českých básníků a odkazoval na krásu české hudby.

³⁷³ P. DRTINA, *A nyní promluví*, s. 22.

³⁷⁴ Tamtéž, s. 23.

³⁷⁵ Tamtéž, s. 25.

³⁷⁶ Pavel KOSATÍK – Michal KOLÁŘ: *Jan Masaryk. Pravdivý příběh*. Praha 1998, s. 180.

³⁷⁷ Ačkoliv mu jeho „švejkovský“ styl získal davy domácích posluchačů, setkal se u některých exilových činitelů s nepochopením. Ve Státní radě byl opakovaně kritizován, že se před mikrofonem dostatečně nekontroluje. Viz tamtéž, s. 181–182.

³⁷⁸ ANM, f. P. Drtina, k. 5, a. č. 231, J. Zhor: *A nyní promluví Pavel Svatý*, s. 1. Srov. též vzpomínky Josefa Červinky v Jaroslav PACOVSKÝ, *Na vlnách rozhlasu (1923–1993)*. Praha 1993, s. 67.

Rozhlasový komentátor Pavel Svatý rychle získal velkou popularitu u domácího obyvatelstva, a tak se pochopitelně o jeho osobu začalo zajímat gestapo. Zpočátku vědělo o skutečné identitě Pavla Svatého jen úzký okruh jeho spolupracovníků z domácího odboje. V červenci 1940 zahájila své pátrání protektorátní policie, která se snažila zjistit k do té doby neznámému redaktorovi BBC Pavlu Svatému jeho osobní data a úředně hlášené bydliště. Policii se nakonec skutečně podařilo vypátrat člověka, který se jmenoval Paul Swaty, šlo však o pojišťovacího úředníka německé národnosti z Brna – Komárova. Okamžitě bylo jasné, že tato stopa policii k cíli nedovede.³⁷⁹

Po té, co došlo k britskému uznání československé prozatímní vlády, dozvěděl se o tom národ doma 23. července 1940 z oficiálního prohlášení, které v londýnském rozhlase přednesl – poprvé pod svým vlastním jménem – Prokop Drtina z titulu politického referenta Kanceláře prezidenta republiky. On sám tento projev nese-psal a pouze jej přečetl, jeho skutečným autorem byl Edvard Beneš. Drtina chvíli váhal, než tuto rozhlasovou nabídku přijal. Obával se vystoupit pod svým pravým jménem, aby neohrozil příbuzné v protektorátu. Šlo mu především o jeho sestru dr. Olgu Löwenbachovou, jež doma zůstala sama bez manžela a dcery, kteří byli v bezpečí v anglickém exilu.³⁸⁰ Prezident Beneš pak sám vystoupil v rádiu druhý den s obsáhlejším poselstvím, v němž ustavení exilové vlády interpretoval na základě teorie kontinuity: „*Neuznavše Mnichova a nic z toho, co přivodil, hájili jsme a hájíme zásadu, že Československá republika, republika Masarykova, žila a existovala i po Mnichově dál. Celá naše právní soustava mezinárodněprávně a politicky tudíž pokračuje: pro nás právně není mého odchodu z úřadu a vlasti, pro nás právně není rozbití republiky, právně a politicky neexistuje pro nás nic, co provedl násilnický nacismus u nás po 15. březnu.*“³⁸¹ Britská cenzura škrtila Benešovi v konceptu této řeči výtky vůči Francii, že neuznala exilovou vládu v Paříži. To dokládá, že se české vysílání nacházelo pod bedlivou kontrolou britské politiky. Britská cenzura nechtěla pustit do vysílání nic, co by bylo proti Francii.³⁸² Vladimír Krajina později vzpomínal, že když měl prezident tento svůj rozhlasový projev, „*bylo na všech ulicích nejen v Praze, ale také na venkově*

³⁷⁹ Archiv bezpečnostních složek MV ČR (dále jen ABS), f. Sbíрка různých písemností, sign. S-182-4.

³⁸⁰ Prohlášení bylo publikováno v exilovém tisku, viz Prokop DRTINA, *Plnoprávní občané Československé republiky!* In: *Čechoslovák*, roč. II, č. 30, 26. 7. 1940, s. 7–8. Okolnosti, které tento projev doprovázely, popsal P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 528–529.

³⁸¹ E. BENEŠ, *Šest let exilu*, s. 89.

liduprázdno“.³⁸³ V následujících depeších domácí odboj zdůrazňoval, jak velkou vzpruhou byl Benešův projev.

Na Beneše navázal ve svém rozhlasovém poselství z 31. července 1940 Pavel Svatý. Otevřeně v něm obhajoval správnost prezidentova rozhodnutí ustoupit diplomatickému nátlaku z mezinárodní konference v Mnichově.³⁸⁴ K tomuto tématu se pak Drtina vracel při vhodných příležitostech i v dalších letech, v otázce hodnocení Mnichova patřil k hlavním zastáncům dr. Beneše. Projev z 31. července se setkal u mnoha exilových činitelů s nesouhlasem, který se však v dané chvíli ještě otevřeně neprojevil. Výjimku představoval bývalý ředitel Národní banky Josef Malík, který Drtinovi ostře vytkl, že se snaží zprofanovaná Benešova slova „*Mám plán*“ vysvětlit pozdějšími událostmi, jež přitom prezident nemohl vůbec předvídat.

V srpnu 1940 se Drtina vzdal svého středečního komentátorského monopolu, neboť se s příchodem mnoha evakuovaných politiků z Paříže zvýšil zájem o vystoupení v rozhlase. Rozhlasové vysílání jednak mohlo zvyšovat jejich popularitu u domácích posluchačů, jednak se jednalo i o finanční přínos, což vzhledem k finanční situaci řady exulantů nebylo rozhodně zanedbatelné.³⁸⁵ Drtina si navíc brzy začal uvědomovat, že není lehké každý týden sehnat vhodné téma a účinně jej zpracovat. Dohodl se proto s J. Korbelem, J. Krausem a H. Ripkou, kteří rozhlasové vysílání řídili, že se bude ve středečních proslovech střídat s Vladimírem Klecandou, který ve svých vystoupeních používal pseudonym „Vladimír Kalvoda“. Promluvy Pavla Svatého však již získaly velkou popularitu v protektorátu, a tak se hned domácí odboj ozval s požadavkem: „*Svatý musí mluvit pravidelně každý týden. Jeho projevy velmi účinné.*“³⁸⁶

Po zatčení pražského primátora Otakara Klapky a nové vlně pronásledování v protektorátu považoval Drtina za potřebné dát důraznou výstrahu všem, kteří kolaborovali s nacisty. Zásluhou pravidelného radiotelegrafického spojení s domovem měl tehdy Londýn poměrně přesné povědomí o tom, kdo se stal kolaborantem. 14. srpna 1940 Drtina vystoupil v rozhlase s varováním: „*Ať se nikdo nedomnívá, že se beztrestně*

³⁸² Viz L. K. FEIERABEND, *Politické vzpomínky II*, s. 116; J. ČECHUROVÁ a kol. (ed.), *Válečné deníky*, s. 27.

³⁸³ V. KRAJINA, *Ve službách*, s. 756.

³⁸⁴ Projev Pavla Svatého „Mám plán“ viz P. DRTINA, *A nyní promluví*, s. 37–41.

³⁸⁵ Za zhruba šestiminutové vystoupení platila BBC v roce 1940 pět guinejí (viz AÚTGM, f. 38 (Klecanda), sign. 593). To ovšem skončilo 16. srpna 1942, kdy BBC z Ripkova podnětu přestala účastníkům čs. vysílání honoráře vyplácet (viz AÚTGM, f. 38 (Klecanda), sign. 54, s. 303).

³⁸⁶ V. KRAJINA, *Ve službách odboje a demokracie*, s. 864–865.

může vyhnout svým povinností a své odpovědnosti. Víme přesně o všem, co se doma děje a jak se kdo chová.“³⁸⁷ Ač nevyslovil žádné jméno, bylo zřetelné, že se obracel především proti plukovníkovi Emanueli Moravcovi, který „jedná nejen proti všem příkazům vojenské cti, ale který jedná také proti příkazům svého zákonného vojenského velitele“, a proti Háchovu spolupracovníkovi docentu Josefu Klimentovi, který „se pokouší získat si přízeň germánských vetřelců hlásáním falešných teorií o možnosti rozvoje českého národa v německé třetí říši“.³⁸⁸ Domácí odboj taková vystoupení chválil a požadoval, aby se v podobném duchu v rozhlase pokračovalo. Žádali rázné útoky na každý vstřícný krok vůči nacistům. Drtina jim v depeších odpovídal: „Postupně budeme více útočit na Vlajku i jiné činitele. Ale je věcí politické úvahy, bylo-li by to účelné již nyní. Válka bude dosti dlouhá, abychom již nyní lid radikalizovali.“³⁸⁹

V září 1940 se vrátil zpět do Londýna ministr Jan Masaryk a ve středu 25. září se opět ujal svého pravidelného pořadu. Prokop Drtina zároveň přišel o svůj vysílací čas, aniž by se mu dostalo náhrady. Postup ministerstva zahraničních věcí přispěl k určitému napětí mezi Drtinou a Masarykem.³⁹⁰ Jan Masaryk si své výsadní postavení v londýnském rozhlase velmi žárlivě střežil, „dovedl jít za svou pravomocí i prestiží tak daleko, že nedbal ani konfliktu se spolupracovníkem ve věci přece jen druhořadé a nikoli zásadní...“³⁹¹

Pavel Svatý dostal příležitost vystoupit v éteru opět u příležitosti svátku 28. října 1940.³⁹² Když jej vyzvalo rozhlasové oddělení k přípravě této řeči, využil Drtina příležitosti a vystoupil s otázkou ohledně svých dalších pravidelných komentářů, přičemž se odvolal na jejich domácí popularitu. Na základě této iniciativy došlo k jednání Josefa Korbela s ředitelem Jaroslavem Krausem a státním tajemníkem Hubertem Ripkou, jehož výsledkem se staly pravidelné projevy Prokopa Drtiny v rámci nedělní večerní relace. Drtina se začal v tomto termínu střídát s Jaroslavem Stránským. Toto uspořádání se pak udrželo až do poloviny roku 1944.

³⁸⁷ P. DRTINA, *A nyní promluví*, s. 43.

³⁸⁸ Tamtéž, s. 43, 44; viz též *Čechoslovák*, roč. II, č. 34, 23. 8. 1940, s. 4. Vladimír Hora za ÚVOD tento projev pochválil ve své depeši z 24. 8. 1940: „Lekce docentovi působila dobře i na jiné. Sám se bojí a zlobí.“ Viz V. KRAJINA, *Ve službách odboje a demokracie*, s. 872.

³⁸⁹ Tamtéž, s. 900

³⁹⁰ Viz např. Smutného záznam z 22. 4. 1941, *Dokumenty z historie čs. politiky*, sv. 1, dok. 161, s. 205.

³⁹¹ P. DRTINA, *Československo můj osud*, 1/2, s. 592.

³⁹² P. DRTINA, *A nyní promluví*, s. 58–60; *Čechoslovák*, roč. II, č. 43, 25. 10. 1945, s. 1.

Organizace rozhlasové propagandy

Díky tomu, že se Drtina stal pravidelným rozhlasovým komentátorem, byl pověřen rozhlasovými záležitostmi i v Benešově kanceláři. Všechny depeše z domova, které se týkaly vysílání BBC, vyřizoval pouze Drtina. Většinou se jednalo o náměty pro rozhlasové pořady nebo šlo o hodnocení kvality programu. Domácí odboj chtěl svými výzvami přímo ovlivňovat jeho ideové zaměření. Drtina zase sepisoval pro domov hlášení o tom, kdo má v éteru v nejbližší době vystoupit, a upozorňoval na plánované změny ve vysílacím schématu. Spojení s domovem umožňovalo vysokou aktuálnost rozhlasového zpravodajství a velmi pomáhalo úspěchům londýnské propagandy. Postupně se tak podařilo nastavit takový systém, že věci, které se staly v protektorátu ráno, věděli v londýnském rádiu již tentýž večer.³⁹³ Tato skutečnost velmi zvyšovala důvěru obyvatelstva v hodnověrnost vysílání BBC.

Vliv zahraničního rozhlasu na protektorátní obyvatelstvo byl značný. Jeho zprávy se rychle šířily a nacisté proti tomu byli bezmocní. Tlumený poslech zahraničních stanic za zamčenými dveřmi českých domácností nepředstavoval tak velké riziko, aby to mělo odrazující účinek. Němci se nicméně snažili proti poslechu cizího rozhlasu bojovat. Již 1. září 1939 bylo vydáno první nařízení o mimořádných rozhlasových opatřeních, které zakazovalo „úmyslný poslech zahraničních vysílačů“ a trestné bylo i rozšiřování jejich zpráv. Podle stupně závažnosti byly stanoveny sankce od potrestání káznici a odnětí přijímacího zařízení až po trest smrti. Následně bylo 11. září 1939 vydáno prováděcí nařízení, kterým se upravovala příslušnost soudů branné moci k mimořádným rozhlasovým opatřením.³⁹⁴ Koncem roku 1939 byla vydána vyhláška, která zakázala hromadný poslech politických a tiskových zpráv vysílaných vysílači, jež se nacházely mimo území Velkoněmecké říše. Dne 2. července 1940 bylo vydáno druhé nařízení o mimořádných rozhlasových opatřeních, které stanovilo, kdy je možné upustit od zabavení přijímacího zařízení.

Přes vysoké tresty se však v protektorátu poslouchal zahraniční rozhlas i nadále. K. H. Frank se proto v listopadu 1940 dokonce písemně obrátil na říšského ministra

³⁹³ V protektorátní vládě údajně jednou způsobilo rozruch, že o jejím jednání, které se konalo v 19 hodin, referoval londýnský rozhlas už v jedenáctihodinové večerní relaci. Viz J. VOZKA, Jaroslav: *Hrdinové*, s. 60.

³⁹⁴ Barbara KÖPPLOVÁ a kol., *Dějiny českých médií v datech. Rozhlas – Televize – Mediální právo*. Praha 2003, s. 46; viz též Karel KONÍČEK, *Prožil jsem život v rozhlase*. In: Mansfelt FUKSÍK (ed.), *Kapitoly z dějin Čs. rozhlasu V*. Praha 1966, s. 10–11; Vladimír JEŽEK – Jiří ŠEBÁNEK, *Souboj v éteru*. Praha 1967, s. 61–62.

lidové osvěty a propagandy Josepha Goebbelse s návrhem řady radikálních opatření, mezi nimiž bylo i zabavení rozhlasových přijímačů všemu českému obyvatelstvu. Svůj požadavek zdůvodňoval tím, že jinak nelze „*tento mor vyhubit*“.³⁹⁵ Také protektorátní vláda si uvědomovala, že „*pouhé trestní sankce na poslouchání cizího rozhlasu jsou nedostatečné*“, a požadovala přijetí opatření na dokonalé rušení zahraničních relací.³⁹⁶ Nacisté postupně přistoupili k budování rušiček, které měly poslech ztížit nebo úplně znemožnit. Hlavní rušiče umístili Němci na historický chrám v Kutné Hoře, neboť doufali, že je tím uchrání před sabotážní akcí domácího odboje.³⁹⁷

Obyvatelstvo chápalo naslouchání zakázaných stanic jako určitou formu pasivní rezistence, odboje. Od roku 1943 nesměly protektorátní rozhlasové přijímače obsahovat zařízení pro příjem krátkých vln, čeští kutilové si ovšem s tímto problémem poradili a vymontované součásti nahrazovali provizorními cívkami, kterým se lidově říkalo „čerčilky“ („churchillky“). Německý ředitel poštovní správy dal také vybudovat síť rušičů zahraničního vysílání. Již od roku 1940 se díky úspěchu zahraničního vysílání stal protektorátní rozhlas „*mrtvým propagandistickým prostředkem*“, který posluchači využívali jen tehdy, pokud se vysílala hudba nebo netendenční pořady.³⁹⁸

Když došlo v Londýně k uznání československé prozatímní vlády, mělo to významný vliv na další vývoj exilové rozhlasové propagandy. Došlo k reorganizaci dosavadní informační služby Československého národního výboru, která se stala pod vedením dr. Jaroslava Krause samostatným odborem nově zřízeného ministerstva zahraničních věcí. Krausův úřad se členil na šest oddělení: informačně-tiskové (dr. Karel Kříž), rozhlasové (dr. Josef Korbel), americké, zahraničně propagační, kulturně propagační a vojenské. Informačnímu odboru podléhala ČTK zřízená v Londýně ještě v červenci 1940. Celá oblast propagandy spadala do kompetence státního tajemníka Huberta Ripky. Informační odbor sídlil nejprve v budově na Park Street, po jejím vybombardování v říjnu 1940 se pak přestěhoval do Fursecroftu.³⁹⁹ Ripka se dohodl

³⁹⁵ B. KÖPPOVÁ a kol.: *Dějiny českých médií*, s. 50.

³⁹⁶ *Dokumenty z historie čs. politiky*, sv. 2, dok. 420, s. 569–570.

³⁹⁷ K tomu viz V. KRAJINA, *Ve službách odboje a demokracie*, s. 1083.

³⁹⁸ L. ROUBAL, *Příspěvek k dějinám čs. rozhlasu v letech 1938–1945 (Téze)*, in: Mansfelt FUKSÍK (ed.), *Kapitoly z dějin Čs. rozhlasu V*. Praha 1966, s. 155. Téma nacistické propagandy v protektorátu zpracovala Jaroslava MILOTOVÁ, *Organizace nacistické propagandy a její působení v Protektorátu Čechy a Morava*. In: *Historie a vojenství*, 2000, roč. XLIX, č. 1, s. 87–99.

³⁹⁹ Viz zejména AÚTGM, f. 38 (Klecanda), sign. 54, Ripkův výklad o právním a organizačním stavu čs. propagační služby, 19. 2. 1941.

s Drtinou na jeho působení v Korbelově rozhlasovém oddělení, kde by měl být „*přímým tlumočnickem presidentových direktiv a instrukcí pro věci, týkající se domova*“.⁴⁰⁰

Dne 28. července 1940 použila BBC poprvé při zahájení vysílání mezi hymnami Spojenců i československou státní hymnu. 11. srpna 1940 se pak přistoupilo k rozšíření československého programu o dalších patnáct minut vysílacího času, jejichž náplň obstarávala podle svých vlastních potřeb exilová vláda. Začalo tak vládní vysílání, nazvané „*Hovory s domovem*“, které vznikalo do značné míry nezávisle na vedení BBC – muselo ovšem „*bráti zřetel na požadavky britského rozhlasu a komentáře bylo třeba předkládati v anglickém znění britské cenzuře*“.⁴⁰¹ Zahraniční odboj tak získal aspoň omezený vliv na profil rozhlasových relací, redakci běžných zpráv ovšem nadále zajišťovala britská strana.

Britská cenzura československého vysílání nebyla jen předběžná, prováděla se i přímo ve studiu při vysílání. Redaktor Jiří Hronek popsal po válce praktické fungování této cenzury: „*K tomuto účelu byli zde zvláštní cenzori, kteří někdy uměli česky, někdy jen ovládali jiný slovanský jazyk a censurovali tedy často podle nálady. Většinou to byli slušní lidé, a mohli jsme si tedy několik vteřin před vysíláním ještě komentář upravit, nebo v průběhu vysílání použití některých jiných slov, která se nám ve chvíli, kdy jsme hovořili, zdála vhodnější. Cenzori nad tím zamhouřili oči. Byli však jiní, kteří hrozili, že vypnou vysílání, nebudeme-li se držeti do slova a do tečky napsaného a censurovaného textu.*“⁴⁰²

Na podzim 1940 již nabylo rozhlasové vysílání takového rozměru, že se vystříдалa u mikrofonu většina předních osobností londýnského exilu. 31. prosince 1940 se k českému vysílání BBC z Londýna přidaly i vysílání ve slovenštině. Jako pravidelný komentátor pro Slovensko se tehdy uvedl místopředseda Státní rady Pavol Macháček. Program československého vysílání získal pravidelnou strukturu. Vysílalo se denně v 6 hodin ráno, v 16:30 hodin zprávy a od 16:45 hodin komentáře a přednášky. Poslední pak byla večerní relace od 21:30 hodin. V pátek se konaly čtvrthodinky vojenského vysílání, které připravoval především František Moravec. Nedělní ráno patřilo odborářskému pořadu, který zajišťovali sociální demokraté Josef Bělina, Josef Kosina, dr. Šolc a státní tajemník ministerstva sociální péče Ján Bečko. Drtina se začal na

⁴⁰⁰ AÚTGM, f. 38 (Klecanda), sign. 21, zápis šesté plenární schůze Státní rady, 2. 5. 1941.

⁴⁰¹ J. HRONEK, *Od porážky k vítězství*, s. 137.

⁴⁰² J. HRONEK, *Od porážky k vítězství*, s. 143; TENTÝŽ, *Československý rozhlas*, s. 39.

vysílání podílet mnohem větší měrou. Vedle svých pravidelných komentářů psal pro vládní program i drobné zprávy („Political instructions“), které byly čteny rozhlasovými hlasateli.

Československé rádio v Londýně se úspěšně rozvíjelo a zkvalitňovalo, ačkoliv fungovalo s mnoha obtížemi, jež působilo německé bombardování. Rozhlasová práce se vykonávala především večer, kdy zahajovalo německé letectvo v prudkých vlnách své nálety. Hlasatelé, řečníci i techničtí pracovníci proto obvykle podstupovali vysoké riziko, aby se vysílání udrželo. Všichni chápali svou činnost jako součást aktivního boje s nacismem, a tak je pochopitelné, že Drtina tehdejší práci v rozhlase označil za „londýnskou frontu“.⁴⁰³

V souvislosti s dalším rozšířením československého vysílání od 10. listopadu 1940 se rozhodl státní tajemník Hubert Ripka zřídit Poradní rozhlasový sbor, aby „posudkem, radou a podnětem podporoval práci informačního odboru ministerstva zahraničních věcí“.⁴⁰⁴ Tento nový institut měl sdružovat představitele politických, úředních a publicistických kruhů z řad londýnského exilu, kteří mohli přispět ke zlepšení kvality rozhlasového vysílání. Členy jmenoval Ripka vždy na jednoleté funkční období. Zahajovací schůze poradního sboru se konala za Ripkovy a Masarykovy účasti 2. prosince 1940. Prvním předsedou tohoto rozhlasového orgánu se stal Jaroslav Stránský, jednatelem Josef Kosina. Již od počátku se mezi členy sboru objevil i Prokop Drtina, který byl dokonce od roku 1941 opakovaně jmenován jeho předsedou.⁴⁰⁵ Dalšími zakládajícími členy tohoto orgánu byli Msgre Pavol Macháček, který byl jmenován místopředsedou Poradního rozhlasového sboru, dr. Vokrová, dr. L. Ambrosová, Marina, dr. Ján Pauliny-Tóth, dr. Ján Čaplovič, Josef Bělina, Josef Kodíček, dr. Fischer, profesor Václav Patzak, pplk. V. Vlček, Bohumil Laušman, Prokop Maxa, dr. Pavel Cibere, Marie Jurnečková, František Hála, Vladimír Klecanda, Bohuš Beneš, František Langer a František Uhlíř.⁴⁰⁶ Poradní rozhlasový sbor podroboval vysílání často velmi ostré kritice, v debatách se tu vyjasňovalo stanovisko

⁴⁰³ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 554. O rozhlasové práci během náletů též J. HRONEK, *Od porážky k vítězství*, s. 139.

⁴⁰⁴ *Čechoslovák*, roč. II, č. 47, 22. 11. 1940, s. 2. Informace k Poradnímu rozhlasovému sboru viz AÚTGM, f. 38 (Klecanda), sign. 98.

⁴⁰⁵ P. Drtina mylně napsal ve svých pamětech, že stál v čele poradního sboru již od počátku. Své předsednické jmenování si vysvětloval dlouholetou spoluprací s Hubertem Ripkou v debatním klubu Přítomnost. Viz P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 547.

⁴⁰⁶ Viz V. KRAJINA, *Ve službách odboje a demokracie*, s. 1455.

exilové propagandy k jednotlivým událostem. Někdy docházelo i k srážkám a sporům o zásadní orientaci vysílání.⁴⁰⁷

Dne 16. února 1941 došlo ze strany Britské rozhlasové společnosti k novému rozšíření československého vysílání. Hlavní novinku představovalo noční vydání komentovaného zpravodajství od 23:15 hodin, jehož výhodou byla vysoká aktuálnost a slyšitelnost v každém ročním období. Na základě žádostí z domova se navíc posunulo odpolední vysílání o jednu hodinu, takže jej mohlo poslouchat více lidí. Podle vyjádření Huberta Ripky tehdy obnášel týdenní provoz československého rozhlasu z Londýna asi 63 strojem psaných stran českého a slovenského textu a asi 100 stran anglického překladu.⁴⁰⁸

Velký zlom v propagandistické válce v éteru přineslo o několik měsíců později zahájení českého rozhlasového vysílání z Moskvy, jež pak představovalo pro londýnské vládní vysílání určitou konkurenci. V létě 1941 začala Moskva vysílat český program „*Za národní osvobození*“ (celkem 7 pořadů od 6:45 hodin ráno do 1 hodiny v noci) a od listopadu se pak vysílání rozšířilo o slovenský program „*Za slovenskú slobodu*“ a pořady pro sudetské Němce „*Sudetendeutscher Freiheitssender*“. Moskevské vysílání organizovalo exilové vedení KSČ. České vysílání vedl nejprve Klement Gottwald a po něm Gustav Bareš, slovenské J. Bránik a pak Štefan Rais a sudetoněmecké Leopold Grünwald. Vedle toho existovala v Moskvě i česká redakce v rámci zahraničního vysílání sovětského státního rozhlasu.

V londýnské BBC se pomalu uvolňovala striktní kontrola, které československé vysílání původně podléhalo. Přesto i nadále existovala určitá obsahová omezení, která vycházela z politické situace ve Velké Británii. Kupříkladu na domácí výzvy, aby se v londýnském rozhlase zavedla soustavná agitace pro dělnictvo, Drtina v depeši z 12. února 1941 odpověděl: „...nezapomínejte, že nemůžeme mluvit vysloveně revolučně, dokud anglická vláda má stále konservativní většinu. Musíme si proto ukládat vědomě rezervu, ale i tak nám již projdou věci, které bychom před rokem říci nemohli.“⁴⁰⁹

Britové v této době učinili československému exilu zajímavou nabídku, že by zajistili provoz tajného vysílače, „*který by asi třikrát týdně vysílal tak, aby to budilo*

⁴⁰⁷ J. HRONEK, *Od porážky k vítězství*, s. 145.

⁴⁰⁸ AÚTGM, f. 38 (Klecanda), sign. 54, s. 52.

⁴⁰⁹ V. KRAJINA, *Ve službách odboje a demokracie*, s. 1999.

dojem, že je to tajná pohyblivá vysílačka domácí“.⁴¹⁰ Drtina tuto šanci velmi uvítal, protože nabízela možnost, jak ostřeji a bez zábran kritizovat protektorátní vládu a Háchu. Tajný vysílač zahájil své vysílání pod názvem „*Nazdar*“ 13. března 1941. Jeho provoz vyžadoval úzkou spolupráci domácího odboje, který musel nejprve šeptandou informovat o jeho existenci veřejnost a pak pravidelně dodávat aktuální náměty pro jeho náplň. Bez součinnosti s domácí rezistencí by se v žádném případě nedocílilo dojmu, že „*Nazdar*“ působí na území protektorátu. Po počátečních obtížích se slabým signálem se slyšitelnost černého vysílače postupně zlepšovala, takže mohl začít úspěšně plnit svou funkci.

Koncem února 1941 se podařilo zorganizovat ve spolupráci s domácím odbojem kampaň, která prověřila, nakolik obyvatelstvo protektorátu naslouchalo československému vysílání BBC. Vladimír Krajina s Josefem Balabánem tehdy radiodepeší upozornili, že výnosy ze vstupného na právě zahajovanou matějskou pouť v Praze by měly putovat na německou Winterhilfe a že drtivou většinu atrakcí zajistili samotní Němci. Jménem domácího odboje vyzvali Drtinu, aby londýnský rozhlas označil „*neúčast Čechů na tradiční pouti jako projev věrnosti národu, její sabotování za tichou demonstraci proti utlačovatelům*“.⁴¹¹ Nápad na vyhlášení bojkotu byl v Londýně uvítán a okamžitě se začalo s příslušnými výzvami k ignorování matějské pouti.

Apely k sabotáži se ve vysílání opakovaly po celý poslední únorový týden a dočkaly se u Pražanů ohromné odezvy. Výzvy z Londýna navíc podpořily cyklostylované letáky domácího odboje. Krajina Drtinovi 26. února 1941 nadšeně referoval: „*Matějská pouť osvědčila naši národní kázeň. Kdežto v jiných letech odhadovala se vždy návštěva na dvě stě až dvě stě padesát tisíc lidí, navštívilo ji letos sotva třicet tisíc osob... Německé účely (červ. kříž a Winterhilfe) však nezískaly z čes. rukou ani korunu, protože Češi se omezili jen na neohrazené prostory, kde se vstupné nevybíralo. Byli to většinou diváci, kteří chtěli vidět, jak Němci prodělají.*“⁴¹² Němečtí podnikatelé, kteří hodlali v Praze na matějské pouti vydělat, odjeli odtamtud ještě před jejím skončením. Test možností protinacistické propagandy dopadl výborně.

⁴¹⁰ Viz tamtéž, s. 2023, Drtinova depeše z 18. 2. 1941. K tajnému vysílači viz též V. KURAL, *Vlastenci proti okupaci*, s. 104–105.

⁴¹¹ V. KRAJINA, *Ve službách odboje a demokracie*, s. 2039.

⁴¹² Tamtéž, s. 2074.

Zaostřeno na aktivistické novináře

V září 1940 se pokusil říšský ministr propagandy dr. Joseph Goebbels rozvinout agitační kampaň, která měla změnit orientaci českého politického myšlení. Její oporou se v protektorátu stala skupina aktivistických novinářů kolem šéfredaktorů Karla Lažnovského z *Českého slova*, Karla Wenera z *Poledního listu*, Emanuela Vajtauera z *Večerního českého slova*, Jaroslava Křemene z deníku *A-Zet*, Vladimíra Ryby z *Národní práce*, Václava Crhy z *Národní politiky* či Vladimíra Krychtálka z listu *Večer*. Tito přední kolaborující novináři vytvořili tzv. aktivistickou sedmičku, která udávala tón protektorátní propagandě, jež se snažila přesvědčovat českou veřejnost o dobrých úmyslech německých okupantů. Ve svém úsilí však nebyli tito žurnalisté příliš úspěšní, pro domácí obyvatelstvo se stali symbolem zrady a kolaborace, jejich články a komentáře postrádaly jakoukoliv autoritu. Lidé se jim vyhýbali, případně jim vyhrožovali. Většina z těchto novinářů se neodvažovala vycházet z domova beze zbraně.⁴¹³

Dršina patřil v Londýně mezi hlavní komentátory snažící se propagandistickému náporu aktivistických novinářů čelit.⁴¹⁴ O všech přísluhovačích nacistů prohlásil: „Zbytečným uhýbáním nebo dokonce přisluhováním nemilosrdným a bezohledným germánským utlačovatelům si nikdo z nich nic nevyslouží, žádného ohledu a žádného slitování. Jakmile se to bude dočasným vládcům hodit je odkopnout a odstranit, učiní tak bez váhání... Co si však vysloužit může každý, kdo by své národní cti a své úřední povinnosti nedbal – to je jen zasloužený a těžký trest, který ho nemine, jakmile Němci budou poraženi, ale i opovržení všech slušných lidí.“⁴¹⁵ Dršina kolaboranty z řad intelektuálů a novinářů nenáviděl a ve svých komentářích je velice ostře pranýřoval. Za svou radikálnost v této věci byl dokonce kritizován v Poradním rozhlasovém sboru.⁴¹⁶

⁴¹³ Zajímavým portrétem aktivistického žurnalisty je kniha Bořivoj ČELOVSKÝ, *Strážce nové Evropy. Prapodivná kariéra novináře Emanuela Vajtauera*. Šenov u Ostravy 2002.

⁴¹⁴ Šlo zejména o projevy: „Odpověď Goebbelsovi“ (18. 9. 1940), „Henlein vítá Goebbelse v Praze“ (10. 11. 1940), „Vlastenci a národovci“ (8. 12. 1940) a „Fiasko říšské myšlenky a persekuce legionářů“ (19. 1. 1941). Viz P. DRTINA, *A nyní promluví*, s. 54 a násl.

⁴¹⁵ Tamtéž, s. 75.

⁴¹⁶ Podle zápisu V. Klecandy ze schůze 28. 2. 1941 jej za to kritizovala Ambrossová. Dršina se sice hájil, ale ve svém vystoupení použil pro zrádčovskou inteligenci označení „patologická sedlina“. Viz AÚTGM, f. 38 (Klecanda), sign. 98, s. 140.

V únoru 1941 vystoupil Prokop Drtina v rozhlase pod svým pravým jménem s cyklem projevů,⁴¹⁷ v němž reagoval na články protektorátního tisku, které obviňovaly Beneše, že před Mnichovem „zaměřoval celou svou politiku na válku a odmítal jakoukoliv možnost pokojného dorozumění“.⁴¹⁸ Drtina se ve svých promluvách k domovu snažil Beneše bránit a interpretovat jako jednoho z prvních evropských politiků, kteří „prohlédli podvodnou a šalebnou hru německého diktátora“.⁴¹⁹ Vyzdvihoval všechny Benešovy kroky, které směřovaly k národnostní toleranci a mírové spolupráci s Německem, a srovnal je s expanzivní politikou Adolfa Hitlera. Svým posluchačům pak Drtina připomínal: „A že mnohý z vás s hořkostí v srdci se sám sebe tázal, k čemu nám byla ta poctivá národnostní a věrná spojenecká politika s ostatní Evropou, když nás nakonec vedla do Mnichova?“. Sám na tuto otázku odpověděl konstatováním, že „Československu by byla neprospěla žádná jiná politika, žádné egoistické chytračení a žádné napalování: Náš osud by nebyl dnes lepší a ještě bychom byli ztratili svou čest a národní hrdost“.⁴²⁰

Až do března 1941 měla podle Drtinova dojmu Goebbelsova propaganda „zřejmě příkaz ignorovat československou zahraniční vládu a práci politické emigrace vůbec... Obrat nastal v době mezi Novým rokem a 15. březnem 1941. Tehdy se objevily v nacizovaném tisku první útoky proti činnosti emigrace a první polemiky s londýnským rozhlasem... Londýnský rozhlas se stal stálým předmětem pozornosti pražského tisku. Bylo to prvé velké psychologické naše vítězství.“⁴²¹ Protektorátní tisk se pokusil zejména využít porážky Jugoslávie v dubnu 1941 k tomu, aby zesměšnil optimistické prognózy londýnského vysílání.

Na tón, který nasadili aktivističtí novináři, zareagoval ve svém rozhlasovém komentáři Pavel Svatý: „Píše se o londýnském rozhlase, o šuškanď, o šuškálistech, o zatvrzelých demokratech, o nenapravitelných benešovcích, o židozедnářích, a londýnská propaganda se označuje dokonce za tak „sugestivní, že hodně hejlů jí sedá na lep a věří prý, že Anglie zvítězí“. Všichni zde v Anglii jsme, prý, „ve službách anglických plutokratů a lordů, kteří nás již jednou v roce 1938 zradili, a dr. Beneš je člověk,

⁴¹⁷ Šlo o oficiální proslovy, které byly souborně vydány jako první svazek Politické knihovny „Čechoslováka“, viz P. DRTINA, *Hitler contra Beneš. Pět rozhlasových projevů Dr. Prokopa Drtiny, politického referenta kanceláře presidenta republika*. London 1941.

⁴¹⁸ Tamtéž, s. 6.

⁴¹⁹ Tamtéž, s. 7.

⁴²⁰ Tamtéž, s. 34.

„kterému obchod s krví národa se stal jeho druhou přirozeností“. Je to všechno tak ubohé a hloupé, že by nebylo třeba se tím vůbec zabývat. Zajímavé je však na tom to, že německý Presešéf dovolí svým t. zv. „polským legionářům“ tak otevřeně psát o tom, jak velice posloucháte londýnský rozhlas vzdor všem zákazům a hrozbám... I to je úspěch vašeho tichého a skvělého odporu, že všem Krychtálkům, Rybům a Kožíškům, Křemenům, Vajtaurům a Wernerům a jak se všichni ti dobrovolní němečtí otroci jmenují, nacističtí otrokáři dovolili, ba dokonce nařídili, aby o československém vysílání dnes a denně psali, je zlehčovali a mu nadávali.“⁴²² S množícími se útoky protektorátních novinářů na londýnské vysílání a zahraniční vládu přistoupil Krausův úřad k zostření rozhlasové propagandy a přešel do útoku.⁴²³

V červnu 1941 vydal informační odbor ministerstva zahraničních věcí pokyny pro rozhlasovou propagaci, které stanovovaly pravidla, jež by měli dodržovat všichni komentátoři londýnského vysílání. Každý řečník se měl před svým vystoupením dohodnout s Ripkou nebo Drtinou, aby se zajistila jednotná linie všech projevů. Zásady určovaly především pravidla pro komentování činnosti protektorátních činitelů. Bez jakýchkoli pochybností bylo možno napadat „*tyto prononcované zrádce a služebníky nacistického režimu*“: Emanuela Moravce, Emanuela Vajtauera, Rudolfa Procházku, Jiřího Zavřela, Vladimíra Krychtálka, Václava Crhu, doc. Josefa Klimenta, vyslance Františka Chvalkovského a vedoucího pražského rozhlasu dr. Huberta Masaříka. Redaktoři Karel Lažnovský, Jaroslav Křemen, Jaroslav Pelíšek, Antonín Jaromil Kožíšek, František Josef Prokop, Emil Šourek, Karel Werner a šéfredaktor tiskového odboru Předsednictva ministerské rady František Hofman⁴²⁴ mohli být kritizováni, napadáni a zesměšňováni libovolně. „*Bylo by však dobře dbáti zásady, aby příliš častým citováním jejich jmen jim nebyla zbytečně dělána reklama, po níž snad někteří z nich touží, a aby jim nebyl také v očích Němců zvyšován jejich význam.*“ Komentátoři měli neustále připomínat události, které odhalují perzekuci českého národa, například kladenské represe po zavraždění německého policejního úředníka Wilhelma Kniestla v červnu 1939, zrušení samosprávy hlavního města Prahy, 28. říjen a 17. listopad 1939.

⁴²¹ P. DRTINA, *A nyní promluví*, s. 95.

⁴²² Tamtéž, s. 105–106.

⁴²³ Viz AÚTGM, f. 38 (Klecanda), sign. 98, s. 60–61.

⁴²⁴ František Hofman řídil pravidelné tiskové konference, na kterých úředníci tiskové skupiny Úřadu říšského protektora a tiskového odboru Předsednictva ministerské rady promlouvali k českým novinářům.

Již na počátku roku 1941 zahájila BBC velkou kampaň mezi porobenými národy Evropy, jejímž symbolem se stalo písmeno „V“ jako vítězství (victory). V souvislosti s akcí „V“ byla zavedena nová ohlašovací znělka londýnského rozhlasu – stylizovaný úvod Beethovenovy páté symfonie, který svým rytmem odpovídal Morseově značce písmena „v“: tři tečky a čárka. Nová kampaň vyzývala k psaní symbolického písmene na holých zdech, nápisech i veřejných vyhláškách. Nacisté se nejprve snažili tuto akci ignorovat, později označili její nositele za sabotéry a vyhrožovali přísnými tresty všem majitelům budov, kteří nápisy neodstranili dostatečně rychle. Symbol „V“ se objevoval od června stále častěji, opovázlivost kreslířů rostla. Je zaznamenán případ, kdy se velká bílá písmena ocitla dokonce na dveřích samotného oberlandrata.⁴²⁵ Jan Masaryk si tehdy ve svém rozhlasovém projevu pochvaloval: „Mám radost z toho, že písmeno „V“ se u vás tak pěkně uchytilo jako v ostatní Evropě. „V“ je skoro na konci abecedy – jednou přijdeme k písmeně „Z“ – a to už se nebude psát křídou, to budeme začínat čistku a vypořádání s Paněmci.“⁴²⁶

Dne 16. července 1941 se rozhodla goebbelsovská propaganda přejít do protiútoků. Němci vyhlásili vlastní kampaň, v níž si spojenecký symbol „V“ sami přivlastnili („V“ jako Viktoria) a spojili jej především se svým tažením proti Sovětskému svazu. Druhý den vyšly všechny protektorátní noviny s barevným přetiskem „V“, písmeno se pak objevilo na plakátech, transparentech i na městské dlažbě. Německý symbol „V“ se připomínal také na poštovních razítkách, v rozhlasových pořadech i filmových týdenících. Nacistická propaganda dovedla celou akci do absurdních rozměrů, pokyn k jejímu ukončení byl vydán až koncem srpna 1941. Každopádně symbol „V“ zůstal na titulní straně tiskovin po celý zbytek roku 1941 s krátkou výjimkou v září 1941.

Londýnský rozhlas německou akci zesměšňoval pod heslem „Ukradené „V““. Prokop Drtina k tomu sepsal komentář, který před mikrofonem přečetl 28. července Ota Ornest: „Známý inzertní podvodník Josef Goebbels provedl zase jeden veliký podvod...

Hofman byl ovšem ve skutečnosti zároveň zapojen do odbojové činnosti a v květnu 1941 byl zatčen gestapem. Zemřel v Osvětimi v květnu 1942.

⁴²⁵ Viz Toman BROD, *Československo a Sovětský svaz 1939–1945. Moskva – objetí a pouto*. Praha 1992, s. 139. Zde popsán i průběh celé kampaně. K tomu též D. BRANDES, *Češi pod německým protektorátem*, s. 242.

⁴²⁶ J. MASARYK, *Volá Londýn*, s. 115.

Goebbels nemohl ukrást⁴²⁷, a když se někdo narodí jako lhář a zloděj, musí lhát a krást. Musí lhát a krást, i když ta krádež mu nemůže vynést nic jiného než posměch, ostudu a nakonec zasloužený trest. Proto Goebbels se pokusil ukrást vám písmeno „V“ přesto, že vám nemůže ukrást vaše vítězství... [Český lide] Donutil jsi Němce, aby přestali siegheilovat a aby začli viktorovat.“⁴²⁸

V září 1941 se podařilo zorganizovat největší a nejlépe koordinovanou kampaň a protinacistickou demonstraci mezi domácím odbojem a londýnským vysíláním. Drtina přišel s nápadem uspořádat bojkot *Českého slova*, protože se tyto bývalé národně socialistické noviny zařadily pod vedením šéfredaktora Karla Lažnovského mezi hlavní reprezentanty novinářského aktivismu. Chtěl tak vystupňovat své rozhlasové tažení proti aktivistickým žurnalistům. Obdobná myšlenka tiskového bojkotu krystalizovala v té době i v řadách domácího odboje, kde s tímto nápadem přišli redaktor Vladimír Hruban a ředitel Melantrichu Josef Vitásek. ÚVOD tuto ideu demonstrativního aktu přijalo a zároveň rozhodlo, aby se bojkot týkal veškerého denního tisku v protektorátu.

Dne 9. září 1941 odeslal domácí odboj do Londýna depeši adresovanou Drtinovi, ve které informoval, že od neděle 14. září k výročí úmrtí T. G. Masaryka bude podniknuta rozsáhlá akce proti odběru a čtení protektorátního a říšského tisku. Odboj měl dokonce v úmyslu bojkot rozšířit i na Slovensko. V depeši zároveň ÚVOD Drtinu žádal: *„Promluvte Vy, Laušman, Stránský a jiní do rozhlasu o tisku za minulé války. Jak se četly rakouské noviny české, které se bránily zradě na národu. Dnes učiníme však sami v zájmu lepší budoucnosti národa a jeho mravnosti a přestaneme odebírat a číst noviny diktované propagandou proti nám... Přednášku dejte jednu již v pátek 12. 9., další v sobotu a v neděli. Zahajujte rozhlas heslem proti čtení a odběru novin. Doporučujte knihu. Ať ani žádný sportovec nečte noviny. Ať v eletrikách není vidět čtenáře novin. Kdo nečte noviny, ničí tím municí německé propagandy. Nevydržujte svými penězi zrádce národa! My vydáme letáky a pomůžeme šeptanou propagandou. Akci podnikáme zatím na masarykovský týden, tj. do neděle 21. 9.... Přikládáme akci velký význam jako zkoušce pohotovosti.“⁴²⁹*

⁴²⁷ Následoval text, který byl přeškrtnut: *„Když se někdo narodí hrbatý, musí chodit hrbatý. Když se někdo narodí s kozí nohou, musí klepat kozí nohou...“*

⁴²⁸ AČRo, f. LN-Z, k. 1941/8, č. 710, s. 1–3.

⁴²⁹ V. KRAJINA, *Ve službách odboje a demokracie*, s. 2805–2808.

Londýnský rozhlas následně v souladu s těmito instrukcemi skutečně připravil propagační kampaň, která měla za cíl informovat o chystané akci veřejnost v Čechách a na Moravě. Hlavní podíl na vyvolání sabotáže protektorátního tisku tak připadl právě londýnskému rozhlasu, který si tímto způsobem mohl vyzkoušet svou schopnost ovlivnit široké vrstvy obyvatelstva a mobilizovat je k projevům odporu. Na rozdíl od předchozí sabotáže matějské pouti se jednalo o akci s nesrovnatelně širším dosahem, která měla dokumentovat celonárodní odpor.

Dne 12. září 1941 přednesl v československém vysílání hlasatel Ota Ornest první výzvu k uspořádání novinového bojkotu. Toto prohlášení anonymně sepsal Prokop Drtina, který v textu vyzýval, aby žádný člověk nekoupil, nečetl ani si nepůjčil během „Masarykova týdne“, ve dnech 14. až 21. září 1941, jakékoliv noviny. „*Tímto generálním bojkotem budeme protestovat proti všem těm vydavatelům novin a proti všem novinářům, kteří z důvodů zjištěných nebo ze strachu a zbabělosti se dali do služeb německého fašismu ke škodě dobré pověsti současného československého novinářství.*“⁴³⁰ Rozhlasová kampaň dále pokračovala a gradovala v dalších dnech, 14. září vystoupil se svým komentářem k právě zahájenému tiskovému bojkotu i populární Pavel Svátý: „...*když jste vyhlásili bojkot krychtálkovštině, dobře jste učinili. Národ vzdělaný si nelze představit bez novin a novinářů. Ale musí to býti novináři a nesmí to býti keřasové s rukopisnými výrobky. Než špatné noviny, to raději žádné noviny! Zničíte-li noviny, jež jsou sice česky psané, ale německy myšlené, nezničíte nic více nežli jednu zbraň Goebbelsovou a Frankovu, kterou útočí na vaši vnitřní frontu.*“⁴³¹ Souběžně s akcí proti kolaborantskému tisku běžela v londýnském rozhlasu kampaň „Pracujte pomalu!“, která měla snížit výkonnost protektorátního hospodářství.⁴³²

Na probíhající tiskový bojkot odpověděl na stránkách *Českého slova* Karel Lažnovský, který tvrdil, že původci výzvy k bojkotu jsou z Prahy emigrovavší Židé. Vysvětloval, že „*uposlechnutím takové výzvy řezali by Češi do vlastního masa, neboť by tím bylo postiženo málo novinářů, ale velmi mnoho lidí, jejichž existence je s novinami*

⁴³⁰ AÚTGM, f. 38 (Klecanda), sign. 442/2, s. 107; AČRo, f. LN-Z, k. 1941/9, č. 844.

⁴³¹ P. DRTINA, *A nyní promluví*, s. 144; AČRo, f. LN-Z, k. 1941/9, č. 851. Kromě Drtiny – Svátého vystoupili v rozhlasové kampani 13. září B. Laušman a dr. Pauliny – Tóth, 15. září dr. Korbel a P. Hron (V. Clementis), 16. září J. Firt atd. Všechny bojkotové projevy viz AČRo, f. LN-Z, k. 1941/9. Srov. též *Čechoslovák*, roč. III, č. 38, 19. září 1941, s. 6.

⁴³² Smysl kampaně vystihl v rozhlase F. Němec: „Pracujte tak, aby svobodní vojáci na frontách mohli rychleji ničítí strojovou sílu nepřítele, než zázemí ji bude moci nahraditi.“ Viz AČRo, f. LN-Z, k. 1941/8, č. 828.

spjatá.“ Václav Crha z *Národní politiky* s lítostí poznamenal: „*Národ, který dává najevo, že nepotřebuje tisk, psaný a tištěný v jeho řeči, říká o sobě víc, než by mu mohl říci největší nepřítel. Národ, který dává najevo, že svému tisku nepřikládá žádnou cenu, dělá určitě tu nejbláznivější politiku, jakou si vůbec můžeme představit.*“⁴³³ Dne 18. září 1941 pak Karel Werner v *Poledním listě* uveřejnil článek pod názvem „*Zatrhňte londýnským Židům chuť ke štvání českých lidí*“, v němž přímo reagoval na rozhlasové vysílání Bohumila Laušmana, Jana Masaryka a Prokopa Drtiny. Tento text byl úvodem k návrhu, aby „*v odvetu za židovské štvánice z Londýna byli postiženi zde usedlí Židé*“.⁴³⁴

Předtím se již 12. září 1941 se konala u obersturmbannführera SS dr. Karla von Gregoryho, vedoucího kulturně politického oddělení Úřadu říšského protektora, schůzka s aktivistickými novináři, na níž se projednávala činnost londýnského rozhlasu. Aktivisty silně znepokojily výzvy zahraničního rozhlasu k tiskovému bojkotu, hodlali naléhat na Aloise Eliáše a protektorátní vládu, aby se jich proti těmto apelům zastali. V dalších dnech, kdy se začalo ukazovat, že bojkot proběhne velmi úspěšně, očekávali, že předseda vlády Eliáš vystoupí se zásadním prohlášením. Nic podobného však ministerský předseda neučinil. Dne 18. září 1941 sice A. Eliáš přijal sedmičku hlavních aktivistických novinářů Václava Crhu, Vladimíra Krychtálka, Jaroslava Křemena, Karla Lažnovského, Vladimíra Rybu, Emanuela Vajtauera a Karla Wenera, ale přímou podporu jim neposkytl. Celkovou atmosféru navíc výrazně poznamenala takzvaná chlebičková aféra. V následujících dnech totiž vzniklo podezření, že se při přijetí u ministerského předsedy několik novinářů otrávil podávanými chlebičky. Šéfredaktor Karel Lažnovský dokonce na následky zdravotních komplikací zemřel 10. října 1941 v podolském sanatoriu. Protektorátní autority rozhodly, že šlo o plánovanou vraždu spáchanou na rozkaz „londýnské štvavé centrály“.

Bojkot tisku německé okupační úřady velmi pobouřil. Wolfgang Wolfram von Wolmar, vedoucí tiskové skupiny v Úřadu říšského protektora, na poradě šéfredaktorů 19. září rozhořčeně prohlásil: „*Jestliže český národ nepotřebuje svého tisku, může být papíru jako suroviny využito k jiným účelům. Přeje-li si český národ, aby se s ním takto zacházelo, můžete vzít jed na to, že takovéto zacházení možno dokonale uskutečnit bez*

⁴³³ B. ČELOVSKÝ, *Strážce nové Evropy*, s. 67.

⁴³⁴ Cit. dle B. KÖPPOVÁ a kol., *Dějiny českých médií*, s. 51.

potíží.“⁴³⁵ V případě, že by bojkot dále pokračoval, naznačil Wolfram možnost, že by se přikročilo k určitým represáliím vůči příbuzným Feierabenda, Nečase, Bechyněho a dalších představitelů londýnského exilu. Na protektorátní výhrůžky týkající se možného zastavení českého tisku reagoval svým komentářem exilový tisk: „*Máme za to, že není třeba mítí obav z toho, že by Němci svoji hrozbu splnili. Potřebují přece sami česky psaný německý tisk, aby mohli českému národu namlouvat své lži a výmysly. A pokud se české veřejnosti týče – té by jistě postačilo několik čistě kulturních věstníků – a ovšem zahraniční rozhlas.*“⁴³⁶

Průběh bojkotu postupně líčil Drtinovi Krajina ve svých depeších. 16. září hlásil: „*Úspěch novinové akce je úplný. Podrobnosti zítra. Wolmar zuří. Slibuje zastavit veškerý tisk. Několik stávkokazů zpolíčkováno.*“ O dva dny později k tomu dodal více podrobností: „*Úspěch bojkotu novin předčil vše, co dosud zde bylo za války propagačně organizované. Nikde není vidět noviny ani nosit, ani číst, až na Němce a placené provokatéry... V prodejnách leží balíky jich nedotčeny. V mnohých si zapisují velmi sporé zrádce. Na nárožích zmizeli již kameloti, jimž však první dny namnoze lidé dávali po koruně bez odběru novin... Akce se důstojně řadí a v jednotě snad i předčí 28. říjen 1939, neboť se jí solidárně účastní i celý venkov.*“⁴³⁷ Na území protektorátu se vracelo vydavatelům novin a časopisů 50 až 70 % nákladu.⁴³⁸ Jaroslav Drábek zase na tiskový bojkot vzpomínal: „*Úspěch byl překvapující. Lidé už chápali, že nejde o žádné hraní, nýbrž o skutečný boj s nacisty. Na stáncích byly hory novin a bylo dojemné sledovat prodavače, kteří se z toho radovali, ač na to dopláceli. Viděl jsem také babičku, jak domlouvá nějakému kupci, aby si večerní České slovo, které prodávala, nekupoval.*“⁴³⁹

Sám Prokop Drtina zhodnotil úspěch bojkotu v článku „*Bude-li každý z křemene*“ na stránkách týdeníku Čechoslovák: „*Jeho význam spatřujeme především v tom, že jednota všeho československého lidu se manifestovala tak nade vše jasně a zřetelně, že ani přítmí gestapáckého středověku ji nedovedlo utajit. Fémový vrah von Gregory... byl donucen zmobilizovat všechnen svůj propagační aparát... Musil využít*

⁴³⁵ Cit. dle T. PASÁK, *Pod ochranou říše*, s. 319. Srov. též *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara. Stenografické zápisy Antonína Fingera z protektorátních tiskových porad 1939–1941.* (Ed.) Jakub KONČELÍK – Barbara KÖPPLOVÁ – Jitka KRYŠPÍNOVÁ. Praha 2003, s. 420, 424.

⁴³⁶ *Čechoslovák*, 26. 9. 1941, roč. III, č. 39, s. 10.

⁴³⁷ V. KRAJINA, *Ve službách odboje a demokracie*, s. 2811.

⁴³⁸ Viz D. BRANDES, *Češi pod německým protektorátem*, s. 243.

⁴³⁹ J. DRÁBEK, *Z časů dobrých a zlých*, s. 52; srov. též P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 606.

všelikých triků, aby alespoň trochu zmírnil účinek všeobecného bojkotu svých zglajchšaltovaných novin. Proto pražský rozhlas začal přinášet jen všeobecné oznamování důležitých světových událostí s dodatkem, který měl znít svůdností vábivých sirén: „Podrobnosti o tom přinese zítřejší ranní tisk.“⁴⁴⁰

Bojkot protektorátního tisku patřil k největším úspěchům Prokopa Drtiny během jeho práce v zahraničním odboji. Pravděpodobně patřil k hlavním faktorům, jež urychlily pád říšského protektora Konstantina von Neuratha. Bojkot také znamenal vrchol spolupráce londýnského rozhlasu a domácího odboje, který po nástupu R. Heydricha již nemohl být nikdy zopakován. Domácí odboj byl na podzim 1941 zasažen rozsáhlou vlnou zatýkání, která rozbila dosud fungující síť ilegálního hnutí. Zahraniční rozhlas se od té doby stal vzhledem k slabosti domácího odboje a ilegálního tisku téměř výlučným aktérem protinacistické propagandy. V reakci na tiskový bojkot bylo také 30. září 1941 zmocněno gestapo k plošnému zabavování rozhlasových přijímačů veškerého českého obyvatelstva obcí a krajů.

Londýnský rozhlas v čase heydrichiády a německá otázka

Pro provoz československého vysílání v Londýně byl nezbytný přísun informací z domova, jenž byl dosud zajišťován zejména prostřednictvím pravidelného radiotelegrafického spojení s domácím odbojem. V závěru roku 1941 se však tento styk přerušil a pak fungoval se stále rostoucími obtížemi. Naléhavost tohoto problému si uvědomovali i členové politického výboru Státní rady při projednávání poradní zprávy o informační službě. Ján Čaplovič tehdy prohlásil, že je třeba, „*abychom se snažili zdokonalit získávání informací, abychom se neocitli ve vzduchoprázdne prostore*“.⁴⁴¹ Situace se v dalším období ještě zhoršovala, a tak bylo nutné využívat jiných informačních zdrojů. Velkou pomoc poskytovala poslechová služba v Eaveshamu, která zapisovala vysílání německých a protektorátních rozhlasových stanic.

V lednu 1942 přednesl Drtina pod svým pravým jménem jako politický referent prezidentské kanceláře seriál oficiálních rozhlasových projevů, v němž obhajoval Benešův pomnichovský postup a formuloval tzv. prezidentskou teorii.⁴⁴² Mnoho představitelů londýnského exilu s těmito vystoupeními nesouhlasilo. Patřil mezi ně i Hubert Ripka, který se stále domníval, že se Československo mělo bránit a Beneš neměl

⁴⁴⁰ *Čechoslovák*, roč. III, č. 39, 26. 9. 1941, s. 1.

⁴⁴¹ AÚTGM, f. 38 (Klecanda), sign. 41/1, debata politického výboru 8. 1. 1942, s. 38.

ustupovat. Kritické hlasy proti těmto Drtinovým projevům se objevily i v řadách domácího odboje. Josef Grňa ve svých vzpomínkách na činnost domácí rezistence poznamenal: „Vzpomínám například na pět večerů trvající přednášku Pavla Svatého, jejímž účelem nám bylo dokázat, že Beneš je legálním prezidentem republiky a jejím zákonným představitelem před světem. Národ nepochyboval, že je Beneš jeho prezidentem. Miloval ho a měl k němu naprostou důvěru. Lid se k němu hlásil bez výhrad a to bylo mnohem více než starosti, zda bylo učiněno zadost všem právníckým formalitám, protože je zajisté mnohem více být hlavou státu v srdcích lidu než v paragrafech juristů. Výsledek takové přednášky (která měla být odpovědí na nacistickou protibenešovskou propagandu) byly pochybnosti, zda přece jen v té věci není nějaký háček, protože – tak mluvili naši lidé – kdyby to bylo v pořádku, nebylo by třeba o tom tolik mluvit. Čím více našeho člověka o něčem přesvědčujete, tím větší nedůvěru k tomu má. Kdo věděl, jak lid lne ke svému prezidentovi, jak ho miluje a jak mu důvěřuje, nikdy si nemohl před lidem dovolit položit otázku, zda je prezidentem legálním.“⁴⁴³

Drтина na své lednové projevy navázal pod pseudonymem Pavel Svatý 3. května 1942 v polemice s Emanuelem Moravcem, jenž na žurnalistickém kongresu v Benátkách zveřejnil Benešovu gratulaci Háchovi ke zvolení prezidentem republiky v roce 1938. V tomto projevu Drтина znovu připomněl své argumenty, že „resignace presidenta republiky z 5. října 1938 je právně a politicky neplatná jako všecko, co se stalo u nás neústavního od 21. září 1938, protože to bylo vynuceno násilím a hrozbami z Berlína“.⁴⁴⁴ Gratulaci Emilu Háchovi zdůvodňoval tím, že si Beneš přál zachování jednoty národa, a tak přivítal zvolení nepolitika, muže požívajícího obecné vážnosti. Svou řeč Drтина shrnul: „Ano, v těch smutných listopadových dnech pomnichovského roku šel dopis z londýnského předměstí na pražský Hrad. Nebylo to ovšem uznání ani toho, co se stalo v Mnichově, ani žádné nelegálnosti, která se stala u nás po Mnichově. Byla to jen výzva k jednotě národa ve chvíli blížící se národní katastrofy.“⁴⁴⁵ Těmito projevy potvrzoval Drтина svou roli nejbližšího Benešova důvěrníka a jeho největšího obhájce ve vysílání BBC.

⁴⁴² Projevy vyšly knižně, viz P. DRTINA, *Právem republiky*.

⁴⁴³ Josef GRŇA, *Sedm roků na domácí frontě*. Brno 1968, s. 219–220.

⁴⁴⁴ P. DRTINA, *A nyní promluví*, s. 206.

⁴⁴⁵ Tamtéž, s. 210. Zvýrazněno podle knižní předlohy.

Vývoj londýnské rozhlasové propagandy velmi ovlivnily události po atentátu na Reinharda Heydricha. V protektorátu byl zaveden výjimečný stav a státní prezident E. Hácha vystoupil 30. května 1942 v pražském rozhlase s projevem, ve kterém označil Ženeše za „nepřítele českého národa číslo jedna“.⁴⁴⁶ Frank rozhodl o zorganizování nohutné propagandistické akce, k čemuž vydal vysvětlující instrukce: „*Maximální aktivizace říšské idey mezi českým obyvatelstvem s využitím všech propagandistických prostředků za vedení ministra Moravce; projevy ministrů v rozhlase a na shromážděních; shromáždění na závodech s proslovy působivých řečníků; aktivizace úřednictva výzvami v úřadech; koncentrace sil aktivizovaných v říšském duchu, za niž bude odpovídat ministr Moravec.*“⁴⁴⁷ Českému obyvatelstvu se jasně naznačovalo, že musí rázně skoncovat s veškerou pasivitou.

Exilová československá vláda vydala 29. května 1942 v reakci na události v protektorátu protestní prohlášení, které následně rozeslala všem spojeneckým vládám a sekretariátu Společnosti národů v Ženevě. Prokop Drtina patřil mezi první řečníky, kteří se k této situaci vyjádřili na vlnách londýnského rozhlasu. Dne 31. května ve svém komentáři uvedl: „*Je třeba, abyste si byli vědomi také toho, že postup dr. Háchy a jeho tak zvané vlády dnes již přímo poškozují naše nejvyšší národní zájmy a přímo ohrožuje naději, kterou všichni jediné žijeme. ...to, co Hácha a jeho spolupracovníci dělají a v čem stále pokračují od příchodu Heydrichova k nám, je národu již přímo škodlivé. Každý, kdo od té doby spolupracuje s nacisty, musí si být vědom toho, že bude pokládán za nečestného člověka a že také jako na takového se na něho budou dívat naše dějiny.*“⁴⁴⁸ Pak Drtina pokračoval útokem na německý národ: „*Heydrich není jen nacist. Heydrich není výplodem jen nacistické strany. Je výtvozem pruského militarismu... Vím, že jsou i slušní Němci a že ti vším tím lidsky trpí jako my a snad právě proto, že jsou Němci, ještě více než my. Ale není prostě v lidské moci, aby odpovědnost za nacismus byla snata z německého národa. Jen svými vlastními činy mohou Němci zmenšit svou vinu.*“⁴⁴⁹

⁴⁴⁶ D. BRANDES, *Češi pod německým protektorátem*, s. 308. Srov. T. PASÁK, *JUDr. Emil Hácha*, s. 202; D. TOMÁŠEK – R. KVAČEK, *Causa Emil Hácha*, s. 151–152.

⁴⁴⁷ D. BRANDES, *Češi pod německým protektorátem*, s. 308. K organizaci této nacistické kampaně viz též J. MILOTOVÁ, *Organizace nacistické propagandy*, s. 97.

⁴⁴⁸ P. DRTINA, *A nyní promluví*, s. 217.

⁴⁴⁹ Tamtéž, s. 218–219.

Fakt, že bylo Drtinovi umožněno přečíst v rozhlase projev, který obsahoval jednoznačné formulace kolektivní viny celého německého národa, dokumentuje ideový posun, k němuž došlo ve vedení britské propagandy. Původně se totiž v německé otázce střetával stále radikálnější postoj československého exilu s odlišným názorem britské politiky, která zpočátku interpretovala válku jako konflikt, v němž bude německý národ osvobozen od Hitlera a nacismu. Postupně však i mezi Brity rostla nenávist a odpor proti německým válečným zločinům, takže v propagandě začal rozdíl mezi Němcem a nacistou mizet.⁴⁵⁰ Události, k nimž došlo v protektorátu v květnu a červnu 1942 tento trend výrazně urychlily. Českoslovenští představitelé chtěli energicky vystoupit i proti Maďarům, v tom však nikdy souhlasu britské strany nedosáhli, vyplývaly z toho jen neustálé spory s cenzurou.

Heydrichiáda si vyžádala přijetí aktualizovaných směrnic pro rozhlasovou propagandu z Londýna. Pokyny byly vydány 5. června 1942 a zdůrazňovaly nutnost odsouzení protektorátní politické reprezentace, neboť schvalovala a napomáhala vraždění českého národa. Podle těchto instrukcí měly rozhlasové projevy vyzdvihovat princip jednoty národa v duchu hesla: „*Všichni za jednoho, jeden za všechny*“.⁴⁵¹

Mohutná protibenešovská kampaň, která byla v protektorátu zahájena po atentátu na Heydricha, našla své zosobnění v postavě ministra školství a národní osvěty Emanuela Moravce, který v jednom svém rozhlasovém projevu prohlásil: „*Že zločinci Benešovi a jeho židovské smečce bylo zcela lhostejné, když organizovali vražedný atentát na pana zastupujícího říšského protektora, kolik české krve poteče, prozrazuje londýnský rozhlas, který pokračuje ve štvání a dále se snaží rušit pořádek v Říši, a tím*

⁴⁵⁰ V československém vysílání se dá ovšem najít ještě starší doklad formulace německé kolektivní viny. V. Klecanda např. již 10. října 1941 prohlásil: „*Falešná these, že je nutno stále rozlišovati mezi německým národem a nacismem, falešná these, že jen celkem nepatrná vrstva německého národa zavinila tuto nejstrašnější válku lidských dějin, že jen hrstka několika řemeslných vrahů gestapáků se provinila nejsurovějším proléváním nevinné krve civilního obyvatelstva, nelidským mučením obětí koncentračních táborů a nacistických žalářů, tato falešná these bohudík je překonána.*“ Viz AČRo, f. LN-Z, č. 949, s. 2. Postoj londýnského exilu byl ovlivňován silným radikalizačním tlakem domácího odboje, jehož stanoviska dodnes dokládá dochovaný ilegální tisk. Po nástupu Heydricha psal dokonce i nejmírnější R. Korčák ve svém Českém kurýru, že budou Němci „*ve chvíli překypění národního hněvu... z naší země smetení*“, a vyhlásil požadavek „*Počestit Čechy!*“. Cit. podle V. KURAL, *Místo společenství – konflikt! Češi a Němci ve Velkoněmecké říši a cesta k odsunu (1938–1945)*. Praha 1994, s. 157. K britské debatě o otázce kolektivní viny Němců viz J. HRONEK, *Od porážky k vítězství*, s. 73. Čechoslováci v Londýně velmi pobuřoval fakt, že zástupci sudetských Němců (Jaksch a jeho skupina) promlouvali na území Čech v rámci německého vysílání BBC pro říšské Němce. Viz AÚTGM, f. 38 (Klecanda), sign. 54, poradní zpráva Státní rady o informačním odboru ministerstva zahraničí, 18. 5. 1942, s. 246; srov. J. HRONEK, *Československý rozhlas*, s. 55.

⁴⁵¹ J. HRONEK, *Od porážky k vítězství*, s. 144–145.

*stupňovat oběti na českých životech... Nemám obav, jak se k tomu všemu jednou zachová historie a co zbude z ohavné londýnské cházky, která se ohání svým češtvím, a co zbude po jejich žalostném pohlaváru. České letopisy budou o něm hovořit jako o Benešovi Krvavém.*⁴⁵²

Vedle těchto invektiv vůči Benešovi a londýnskému exilu napadl Moravec i českou inteligenci, která dosud nepřijala říšskou myšlenku a zůstala zdrojem rezistence. Varoval inteligenci před politickým blouděním a na její adresu řekl: *„Stojíme-li jako vlastenci před volbou, má-li národ dále žít bez neplodné inteligence anebo společně s ní zahynout, pak volím záchranu národa a neplodnou inteligenci i se všemi pražskými darmošlapy hodím přes palubu... Český národ musí být zbaven bláznů a zločinců, kteří ukládají o jeho život.*⁴⁵³

Podobná útočná vyjádření nemohla zůstat v Londýně bez odpovědi. Celou atmosféru navíc vyhrotilo 10. června 1942 vyhlazení Lidic. Prokop Drtina zareagoval 21. června obsáhlým komentářem *„Chvála českých vzdělanců“*, v němž vyzdvihoval vlastenectví české inteligence a své posluchače povzbuzoval a ujišťoval, že žádná oběť nebyla marná.⁴⁵⁴ Ve své řeči uvedl: *„Poslední nervová bitva, kterou dnes tak úspěšně doma vede každý jednatel, každý muž, každá žena, ba i každé dítě, dokazuje, že český národ má dobré nervy. Lepší, než si Němci mysleli, když začali lákat miliony a zastrášovat stavěním ke zdi.*⁴⁵⁵ Na Moravcovy útoky proti české inteligenci, které ji chtěly oddělit od zbytku národa, odpovídal: *„Nehledíme-li k zjevným odpadům a pleveli, který se objevuje i v té nejlepší pšenici, jako celek naši duševní pracovníci obstáli v tomto těžkém údělu dobře. Dokázali, že jsou sami z lidu a že jdou s lidem... Až dosud česká inteligence doslova svým tělem chránila svůj lid.*⁴⁵⁶

Během června a začátkem července se konala na území protektorátu řada masových shromáždění, na nichž promlouvali představitelé pražské vlády a kde se deklaroval loajální vztah k Velkoněmecké říši. Akce vyvrcholila 3. července 1942 stotisícovou manifestací na Václavském náměstí v Praze. Drtina po válce vzpomínal:

⁴⁵² Cit. dle J. PACOVSKÝ, c. d., s. 71.

⁴⁵³ Tamtéž.

⁴⁵⁴ P. DRTINA, *A nyní promluví*, s. 221–226; též *Čechoslovák*, roč. IV, č. 26, 26. června 1942, s. 1–2. Již 7. června vysílal londýnský rozhlas projev napsaný anonymně Drtinou, který polemizoval s řečí Emila Háchy ze 6. června. Drtina zopakoval argumenty o neplatnosti Háchovy funkce a vyvracel tvrzení, že je Beneš britským agentem. Viz AČRo, f. LN-Z, k. 1941/14, č. 1741; AÚTGM, f. 38 (Klecanda), sign. 442/2, s. 156–157.

⁴⁵⁵ P. DRTINA, *A nyní promluví*, s. 222.

„Cítil jsem všechnu tu hrůzu a krutost života doma v té chvíli zvlášť bolestně. Byl jsem si jist, že úkol nás londýnských jest v tomto okamžiku jediný: Mluvit tak, aby to naše doma posílilo a ulehčilo to jejich vnitřní rozpor, do něhož je nucená účast na takové ubohé tragikomedii uvádí.“⁴⁵⁷

Dne 5. července 1942 promluvil v rozhlase Pavel Svatý o vztyčených pažích donucených manifestantů: „Tyto tisíce vztyčených paží mají především jeden smysl a jeden účel. Mají zakrýt dvě české paže, které se také vztyčily, ale ne k nacistickému pozdravu. Ne proto, aby zdravily, nýbrž proto, aby jednaly tou řečí, která je jediným skutečným nacistickým argumentem a které nacisté také jediné rozumějí... Dnes ne loutkoví ministři svými projevy, nýbrž horníci a chalupníci z Lidic nebo kameníci z Ležáků mluví svou obětí ve jménu národa: To jsou ti, jejichž hlasu svět se zatajeným dechem naslouchá. To jsou legální představitelé českého národa.“⁴⁵⁸

Ohlas atentátu na R. Heydricha a vyhlazení Lidic byl ve světovém veřejném mínění ohromný. Československé záležitosti zůstávaly několik týdnů na titulních stranách hlavních deníků ve Velké Británii a USA a dostaly se do středu zájmu celého spojeneckého světa. Události v protektorátu pomohly Benešově zahraniční akci k dosažení britského prohlášení o nulitě Mnichova. Drtina o tom po válce napsal: „Na západě až do Lidic byla skepse k tomu, co o systematické a plánované surovosti nacistického režimu v obsazených zemích pravila propaganda emigrantských vlád. Od Lidic tato skepse přestala. Tím Lidice vykonaly skutečně mimořádnou službu nejen naší národní věci, ale i věci svobody.“⁴⁵⁹ Prokop Drtina uvítal oduznutí Mnichova v rozhlasovém projevu z 16. srpna 1942, který se zařadil do sbírky jeho obhajob Benešovy politiky během sudetské krize v roce 1938.⁴⁶⁰

Propagace Československa získala svůj výraz kampaní „*Lidice shall live again*“, která vyvrcholila 6. září 1942 manifestací v hornickém městečku Stoke on Trent za účasti československého prezidenta E. Beneše. Jeho politický referent Drtina se shromáždění také zúčastnil a referoval o něm 13. září ve vysílání BBC: „*Chci vyprávět o hledišti. Chci mluvit o třech, snad čtyřech tisících tváří a dvojnásobném počtu*

⁴⁵⁶ Tamtéž, s. 224.

⁴⁵⁷ Tamtéž, s. 227.

⁴⁵⁸ Tamtéž, s. 227–229.

⁴⁵⁹ ANM, f. P. Drtina, k. 2, a. č. 98, P. Drtina: *Lidice*, 10. 6. 1945, s. 2. O propagandistickém významu Lidic též ANM, f. P. Drtina, k. 2, a. č. 85, P. Drtina: *Viděno z venku i ze vnitř*, s. 3.

⁴⁶⁰ Viz P. DRTINA, *A nyní promluví*, s. 242–246.

mozolných, upracovaných hornických a dělnických rukou, které se nezvedaly na žádné komando, ale kterými pohybovala vlastní vůle, vlastní rozhodnutí a ovšem také vřelá srdce prodchnutá citem lidské solidarity a křesťanské lásky k bližnímu... V tom hledišti přede mnou to nebyli žádní plutokrati, žádní kapitalisti, žádní imperialisti, žádní váleční štváči. Byli to lidé z masa a krve právě takoví, jací žili a jací padli v Lidicích.“⁴⁶¹ O Lidicích samotných tehdy Drtina poznamenal, že Hitler se domníval, že „vymazal Lidice z mapy světa. A zatím až do 10. června byly Lidice nejvýše na našich speciálkách, dnes jsou zakresleny na mapách celého světa. Jejich sláva hvězd se dotýká.“⁴⁶² Za tuto řeč se Drtinovi dostalo pochvaly i od Václava Noska, představitele londýnských komunistů.

Zvýšený zájem britské veřejnosti o Československo pomohl k novému rozšíření československého rozhlasového vysílání. Od 29. března 1943 byly zavedeny oficiální pořady exilové vlády pod názvem „*Hlas svobodné republiky*“, vysílané dvakrát denně – ráno v 6:10 hodin a večer ve 20:30 hodin. Znělkou tohoto vysílání byl začátek Sukova pochodu „V nový život“. Své vlastní zprávy v českém a slovenském jazyce uváděla BBC osmkrát denně. Vládní vysílání požívalo od té doby značné míry samostatnosti. Podle rozhlasového redaktora J. Hronka od té doby platila pouze povinnost předkládat komentáře v anglickém překladu vojenské cenzuře. Občas se i potom objevovaly spory s Brity o politickou linii rozhlasových pořadů, ale „*zákroky se děly vždy formou společensky co nejpříjemnější*“.⁴⁶³ Úspěšnost londýnského rozhlasu dokazovalo množství článků, jež se věnovaly vysílání BBC na stranách protektorátního a slovenského tisku. Tuto skutečnost s povděkem konstatovala v květnu 1943 i Státní rada ve své poradní zprávě.⁴⁶⁴ V srpnu 1943 bylo vládní vysílání z Londýna rozšířeno o další čtvrt hodinu. V pondělí, ve středu a v pátek večer byly vysílány relace z USA pod názvem „*Amerika volá Československo*“.

Posun v názorech britského vedení rozhlasu, který nastal po atentátu na R. Heydricha a lidické kampani, umožnil Drtinovi přednést 24. října 1943 velmi radikální projev „*Němci z Čech a evropská rovnováha*“, který veřejnost v protektorátu

⁴⁶¹ Tamtéž, s. 253–254.

⁴⁶² Tamtéž, s. 252–253.

⁴⁶³ J. HRONEK, *Od porážky k vítězství*, s. 143.

⁴⁶⁴ AÚTGM, f. 38 (Klecanda), sign. 54, poradní zpráva Státní rady pro presidenta republiky o úkolech a činnosti ministerstva zahraničních věcí, květen 1943.

připravoval, „aby kladla kategoricky požadavek vystěhovat Němce z českých zemí“.⁴⁶⁵ Československý exil v Londýně se již v této době definitivně přikláněl k řešení německé otázky formou odsunu.⁴⁶⁶ V jednom ze svých nejdůležitějších válečných projevů Drtina konstatoval: „Kdyby nebylo Mnichova, snad nikdy by se bylo tak zjevně neukázalo, jak nebezpečným nástrojem v rukou berlínského militaristického pangermanismu jsou vždy Němci v Čechách a na Moravě... jak Němci z Československa jsou nebezpeční evropské rovnováze, evropskému míru a evropské svobodě.“⁴⁶⁷

Odsun jako možné východisko naznačil vzápětí: „My svoji zemi opustit nemůžeme, protože jinou nemáme a protože nám patří historicky, politicky i mravně. My nemůžeme svoji politiku dělat jinak a vyjádřit jednodušeji, než to učinil Karel Havlíček svým lapidárním: „Německo je vaše, Čechy ale naše.““⁴⁶⁸ Němci podle Drtiny nedovedli spolupracovat ve společném státu a „nic světu nedali, ničím k lepšimu a dokonalejšímu pořádku světa nepřispěli, jen se stali příčinou sváru a strašného utrpení lidstva“.⁴⁶⁹ Drtina se řadil již v rámci londýnské exilové propagandy mezi nejdůležitější zastánce německého odsunu.

Drtinova vyhraněná pozice v německé otázce se sice velmi podobala postojům domácího odboje, poměrně dlouho však nebyla obecně prosazovanou linií československého exilového rozhlasu. V červenci 1944 si Prokop Drtina postěžoval Janu Opočenskému, že „zprávy z domova vyčítají londýnskému rozhlasu, že naprosto nerozumí situaci doma. Neuvědomuje si, že národ nechce slyšet nic o Němcích, ani o těch loajálních a že je úplně zproletarizován. Střední stav byl nahnán do továren, aby dělal pro Němce otrockou práci.“⁴⁷⁰ Domácí odboj získával někdy pocit, že jeho výtky týkající se londýnského rozhlasového vysílání nejsou dostatečně zohledňovány. Podle

⁴⁶⁵ P. DRTINA, *A nyní promluví*, s. 365.

⁴⁶⁶ Dr. Beneš během svých posledních rozhovorů s W. Jakschem v prosinci 1942 zdůraznil nemožnost dalšího společného soužití obou národů a prohlásil, že „dlužno pokládat Mnichov a věc našich Němců za definitivně řešenu, že nyní nám půjde jen o největší možné zredukování počtu Němců“. Viz E. BENEŠ, *Paměti*, s. 326. K otázce českých Němců za druhé světové války existuje množství literatury – např. Václav KURAL, *Místo společenství – konflikt!*; J. KŘEN, *V emigraci*; Češi, Němci, odsun. *Diskuse nezávislých historiků*. Praha 1990; Eduard ČEJKA, *Československý odboj na Západě (1939–1945)*. Praha 1997, s. 476 a násl.; edice *Češi a sudetoněmecká otázka*; Edvard BENEŠ, *Odsun Němců z Československa. Výbor z Pamětí, projevů a dokumentů 1940–1947*. (Ed.) Karel NOVOTNÝ. Praha 1996.

⁴⁶⁷ P. DRTINA, *A nyní promluví*, s. 369.

⁴⁶⁸ Tamtéž, s. 370.

⁴⁶⁹ Tamtéž, s. 371.

⁴⁷⁰ *Válečné deníky*. (Ed.) J. ČECHUROVÁ a kol., s. 360.

odbojáře Josefa Grni nebylo vůbec na jejich výtky reagováno a zřejmě si „v Londýně mysleli, že sami vědí lépe, co my doma potřebujeme...“⁴⁷¹

Drtinovy spory s komunisty

Koncem listopadu 1943 se chystal prezident Beneš na svou návštěvu Moskvy, kde hodlal podepsat smlouvu se Sovětským svazem.⁴⁷² Prokop Drtina při té příležitosti napsal svůj závěrečný rozhlasový projev z cyklu „*Mám plán*“, v němž obhajoval prezidentovu politiku za mnichovské krize. Drtinova řeč se vysílala 28. listopadu 1943 a oslavovala úspěchy Benešovy zahraniční akce, vrcholící podpisem československo-sovětské smlouvy. Proslulý komentátor tehdy o Benešovi prohlásil: „*Jeho plán z roku 1938 byl především plán nedat se ničím mýlit. Nedat se zejména mýlit přechodnými a dočasnými úspěchy mezinárodního fašismu a nacismu. A to, že se nedal mýlit náš prezident, že se nedala mýlit naše politika a že se nedaly mýlit široké vrstvy národa, způsobuje, že mezinárodně politické postavení naší republiky je dnes tak silné a nadprůměrně dobré.*“⁴⁷³

Za své projevy, jež obhajovaly pomnichovský postup prezidenta Beneše, byl Prokop Drtina kritizován v Poradním rozhlasovém sboru komunistickým členem Státní rady Josefem Valem, jehož v tom podporoval i Václav Nosek. Vzájemný spor vyvolal „*všeobecnou pozornost v našich emigračních politických kruzích, neboť to ukazovalo, že komunisté budou chtít po válce vytloukat propagační kapitál z naší mnichovské porážky proti všem ostatním politickým stranám i proti prezidentu Benešovi.*“⁴⁷⁴ Od Drtinových projevů se ovšem distancovala celá řada dalších exilových činitelů. Rudolf Bechyně prohlašoval, že nemůže souhlasit s Drtinovou tezí, „*jako by byl býval Mnichov naším hrdinstvím*“.⁴⁷⁵ Výhrady projevili také Jan Masaryk a Hubert Ripka, který se v hodnocení mnichovské otázky přel s Drtinou po celou válku.

⁴⁷¹ J. GRŇA, *Sedm roků na domácí frontě*, s. 221.

⁴⁷² Tuto smlouvu přivítal Drtina v rozhlasovém vysílání 19. prosince 1943 jako hráz proti Drang nach Osten: „*Chtěl bych vidět toho z nás, jenž by se neradoval, že napříště ‚Drang nach Osten‘ bude držen někde u Podmokel nejen již deseti miliony Čechů a Slováků, majících ještě k tomu v zádech číhající Maďary, nýbrž i dvěma sty miliony převážně slovanských občanů sovětské veleříše... Konečně se začínají klást skutečně reálné a solidní základy praktické politiky slovanské.*“ Viz P. DRTINA, *A nyní promluví*, s. 380.

⁴⁷³ Tamtéž, s. 375.

⁴⁷⁴ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 609. Srov. ANM, f. P. Drtina, k. 2, a. č. 138, P. Drtina: *Žádné mnichovanství staré ani nové.*

⁴⁷⁵ *Dokumenty z historie čs. politiky*, sv. 1, dok. 303, s. 368.

Drtinovy neshody s komunisty v oblasti rozhlasové propagandy postupně přerostly v trvalý spor, protože komunistická strana prosazovala, aby londýnské vysílání vyzývalo k brannému odporu, partyzánskému boji a ozbrojenému povstání bez ohledu na reálné podmínky a možnosti českého obyvatelstva. Drtina byl, pokud šlo o výzvy k otevřenému boji, velmi opatrný a s komunistickými požadavky zásadně nesouhlasil. V mnoha diskusích, které se o tom vedly, zastával stanovisko, že nikdo v zahraničí nemá právo vyzývat národ k boji, když je domov stále příliš vzdálen válečným frontám.⁴⁷⁶ Drtinu původně v tomto názoru podporoval prezident Beneš, situaci však změnila jeho cesta do Moskvy. Beneš se po svém návratu podvolil komunistickému tlaku a pokusil se sladit londýnské vysílání s moskevským rozhlasem. Ve svém poselství ve Státní radě 3. února 1944 vyzval k tomu, aby se doma zahájily přípravy ozbrojeného povstání.⁴⁷⁷

Diskuse o správnosti výzev k hromadným sabotážím a partyzánskému boji se dostala na půdu Státní rady. Na jejím plenárním zasedání 21. února 1944 sdělil Hubert Ripka, že „z domova docházejí také velice intenzivní žádosti, aby se v rozhlasové propagandě ze zahraničí nevybízelo ještě k zvýšené sabotážní a bojové činnosti, poněvadž podle názoru těch, kteří to nedoporučují, celková situace ještě není zralá pro takové akce“.⁴⁷⁸ Připustil sice, že je nutné připravovat národ na nutnost bojových akcí, požadoval však přihlídnutí k názorům domácího odboje. Proti tomu se postavili Nosek a ostatní komunističtí členové, kteří vzkazy z domova zpochybňovali argumentem, že pocházejí od malých a izolovaných skupinek, takže nemohou být rozhodující. Benešův projev z 3. února 1944 vytvořil podle jejich názoru pevnou a nezpochybnitelnou

⁴⁷⁶ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 609; J. HRONEK, *Československý rozhlas...*, s. 53. Levicový redaktor Hronek v tom viděl „jasný politický záměr: obavy před rozpoutáním revolučních sil v případných bojových akcích“. Viz tamtéž, s. 50. Komunisté v Londýně žádali, aby se v rozhlasovém vysílání objevovaly výzvy k partyzánskému boji, již v roce 1942. Viz B. LAŠTOVIČKA, *V Londýně za války*, s. 232.

⁴⁷⁷ Text celého projevu viz E. BENEŠ, *Šest let exilu*, s. 341–407. Tytéž argumenty pak ještě Beneš zopakoval v rozhlasovém projevu 10. 6. 1944, viz tamtéž, s. 230–235. V souladu s Benešovým programovým vystoupením před Státní radou vydala 12. března 1944 své prohlášení i československá vláda, viz *Cesta ke květnu*, sv. 1, dok. 12, s. 99–100. Požadavky moskevských komunistů na změny v rozhlasové propagandě z Londýna obsahuje příloha Gottwaldova dopisu londýnským soudruhům z 21. 12. 1943, viz B. LAŠTOVIČKA, *V Londýně za války*, s. 322–324.

⁴⁷⁸ AÚTGM, f. 38 (Klecanda), k. 7, sign. 25/1, s. 115. O tomto postoji domácího odboje, který dával za pravdu Drtinovu stanovisku, svědčí např. i vzpomínky J. Jelínka: „Museli jsme se pozastavovati nad účelností takových výzev [k aktivnímu boji]. Revoluce ovšem žádá oběti a žádná není dost velická, aby nebyla přinesena pro vítězství, je však nutno se vyvarovat obětí marných a zbytečných, které nikdy nemohou vésti k cíli. Velmi nás překvapovalo, jak v Londýně nezrale uvažují o celkové situaci a jak mylné závěry dovedou činiti.“ Viz J. JELÍNEK, *PŮ*, s. 184.

směrnici, která musí být v rozhlasových projevech zohledněna. Podle Noska mělo celé státní zřízení v Londýně jednotně podpořit požadavek partyzánského boje a odmítnout pasivní vyčkávání.⁴⁷⁹ Debata pokračovala v březnu 1944 zejména při projednávání poradní zprávy o činnosti ministerstva zahraničních věcí v politickém výboru Státní rady.⁴⁸⁰

Problematické výzvy londýnského rozhlasu ke stupňování odporu se pokusil Drtina vysvětlit ve své depeši domácímu odboji z 10. července 1944: „*Pokud jde o kritiku londýnského rozhlasu, jsme si toho vědomi, že některé výzvy i celkový ráz rozhlasu musí budít u větší části obyvatelstva dojem, že se rozchází se skutečností a reálnými možnostmi. Ovšem presidentova výzva v poselství ke Státní radě z 3. února nešla tak daleko jako tyto výzvy. Je třeba ji pozorně číst. Naproti tomu – bez ohledu na situaci doma – pan president zejména po své cestě do Moskvy považoval za nutné takto vystoupit. Vedly ho k tomu důvody i zahraniční i vnitropolitické... Dlouho jsme se tomu bránili, ale od podzimu loňského roku jsme byli nuceni z vážných politických důvodů tomuto tlaku ustoupit, i když jsme si byli vědomi, že psychologicky to není šťastné.*“⁴⁸¹ Vzhledem k stále častějším rozhlasovým výzvám k brannému odporu nabyl každopádně domácí odboj přesvědčení, že Londýn vykazuje až „*trapnou neznalost domácích poměrů*“.⁴⁸²

Polemika o slovenské otázce

Až do podzimu 1943 se Drtina ve svých rozhlasových projevech příliš nevěnoval slovenské otázce, své komentáře adresoval dosud především posluchačům v protektorátu. Koncem září 1943 se však Drtina rozhodl vystoupit ve vysílání s řečí, která by reagovala na projev slovenského prezidenta Jozefa Tisa ve Štubnianských Teplicích z 12. září. Tisův proslov se pokoušel vysvětlit, že snahou luďáků nebylo rozbití Československa, ale pouhá autonomie, a že vznik samostatného Slovenska představoval v uplynulých pěti letech jediný způsob záchrany slovenského národa.

Pavel Svatý ve svém vystoupení 26. září 1943 řekl: „*Poslanec československého Národního shromáždění dr. Josef Tiso, děkan v Bánovcích nad Bebravou, si uvědomuje,*

⁴⁷⁹ Tamtéž, s. 118 a násl.

⁴⁸⁰ Viz AÚTGM, f. 38 (Klecanda), k. 11, sign. 43/2, 43/3.

⁴⁸¹ Depeše z 10. 7. 1944 v *Slovenské národné povstanie*, dok. 91, s. 226. Srov. D. BRANDES, *Češi pod německým protektorátem*, s. 420.

⁴⁸² J. GRŇA, *Sedm roků*, s. 221.

že se blíží doba, kdy se bude odpovídat před lidovým soudem nebo lépe řečeno před soudem lidu ze zločinu velezrady proti Československé republice. Připravuje tedy svoji obhajobu.“⁴⁸³ Tiso podle Drtiny nepopíral, že zradil Československo a pouze se vymlouval zájmem slovenského národa. Opakovaně porušil přísahu a zradil i jako prostý občan. Svou politikou roztržení Slovenska stejně nezabránil a vídeňskou arbitráž sám podepsal. „Je to podivné a nápadné, že se dr. Tiso ve své dojemné péči o slovenský lid bojí toho, aby nesdílel osud Čechů, ale nebojí se toho, že by mohl sdílet osud Maďarů! Kdyby osud Slováků byl jen v rukou luďácké politiky, pak by to byla taková katastrofa pro budoucnost Slovenska, kterou nelze ani domyslit. Pak by se ukázalo, že tak zvaná slovenská samostatnost, tj. tato tisoovsko-hitlerovsko-horthyovsko-mussoliniovská samostatnost nejen že slovenským zájmům škodí, ale že je přímo pro Slováky vražedná.“⁴⁸⁴ Drtina prohlásil, že se Tiso pouze snaží skrýt za slovenský národ.

Na Drtinův projev odpověděl z Bratislavy ve svém pravidelném rozhlasovém komentáři Konstantin Čulen, který argumentoval tím, že bychom stejně mohli obžalovat i George Washingtona, když založil Spojené státy americké, nebo T. G. Masaryka, když rozbil habsburskou monarchii.⁴⁸⁵ Rozhlasová polemika pokračovala Drtinovou řečí z 10. října, v níž její autor prohlásil: „Washington a Masaryk naslouchali jen hlasu svého lidu a duchu národa, ale žádným cizím pánům. Pracovali a bojovali v souladu s ušlechtilými ideály lidskosti, a ne ve službách cizí brutální násilnosti... A to bylo mravně odůvodněné. Ale Josef Tiso zradil sliby dané Československé republice, která vznikla ze svobodné vůle jak Čechů, tak i Slováků. A to je zrada, ať to již dr. Tiso myslil, jak chtěl.“⁴⁸⁶ Do polemiky s Konstantinem Čulenem se v londýnském rozhlasovém vysílání aktivně zapojil i Vladimír Clementis, který vystupoval pod pseudonymem Petr Hron.⁴⁸⁷

V květnu 1944 se Prokop Drtina po čase opět vrátil ke slovenské otázce v celé sérii projevů, kterými reagoval na poslední komentáře Konstantina Čulena v bratislavském rozhlase.⁴⁸⁸ V těchto projevech opět vystoupil jako Benešova „ústa“, tlumočil jeho názory a hájil jeho zájmy. Z Čulenových argumentů uznával jen kritiku

⁴⁸³ P. DRTINA, *A nyní promluví*, s. 354.

⁴⁸⁴ Tamtéž, s. 357.

⁴⁸⁵ Čulenův projev z 9. 10. 1943 viz *Rozhlasový záznam* č. 574, 18. října 1943, s. 3–5.

⁴⁸⁶ P. DRTINA, *A nyní promluví*, s. 361.

⁴⁸⁷ V. CLEMENTIS, *Odkazy z Londýna*, s. 62–70.

personální politiky za první republiky – připouštěl, „že skutečně až do roku 1938 se nepodařilo československé politice umístit ve státním aparátu takový počet Slováků, jaký v ní být měl nejen v zájmu Slovenska a Slováků, ale i v zájmu republiky samotné“.⁴⁸⁹ Drtina však upozorňoval, že Beneš nebyl do svého zvolení prezidentem nikdy členem personálního komitétu ministrů, a zpochybňoval statistická čísla, jež Čulen ve svém vystoupení uvedl. Beneš podle Drtiny jako prezident přijal na volná místa ve své kanceláři samé Slováky a žádného Čecha.⁴⁹⁰

Drtina se snažil ukázat, že se Beneš v prezidentské funkci pokoušel provádět administrativní decentralizaci, a to „nikoliv pod tlakem mezinárodních poměrů, nýbrž jako svůj program, o jehož správnosti byl hluboce přesvědčen“.⁴⁹¹ O slovenském programu dr. Beneše podle Drtiny svědčilo jmenování slovenského agrárníka Milana Hodži předsedou vlády a jeho pravidelné styky s luďáky. Nedostatek dobré vůle k dohodě prý nebyl na straně prezidenta a vlády, neboť ludová strana dosáhla nakonec maxima svých požadavků, a přesto zradila.

Projevy Pavla Svatého nemohla nechat slovenská propaganda bez odpovědi. *Slovák* například 18. května 1944 poznamenal: „Beneš málokdy mluví z Londýna. Místo něho mluví lidé, kteří stáli okolo něho, nebo, které v emigraci získal. Čilým začíná být i nějaký pan Svatý. Chtěl by vytahovat nějaké důkazy, které nemá po ruce, ale které jeho chleboďárce falšuje.“ Autor článku odmítl tezi, že by luďáci zradili republiku. Praha se podle jeho názoru za druhé republiky snažila oslabovat práva slovenské autonomní vlády a sněmu, což vyvrcholilo „břežnovým pučem“, v němž „české vojsko hanebně napadlo bezbranné Slováky. Kdybychom z této situace nenašli rozumné východisko, ztratili bychom nejen autonomii, ale i jakékoliv právo na volnější život“. Svatý prý uváděl ve svých vystoupeních různé argumenty, kterými chtěl luďáky falešně zdiskreditovat. První argument spočíval v tom, že se měli zástupci ludové strany tajně domlouvat s Henleinem. Podle *Slováka* luďáci otevřeně a „čestně a chlapsky“ jednali jak s Benešem, tak i s Henleinem. Také Svatého výtky, že ludová strana nejednala dostatečně s pražskou vládou a Benešem, označil slovenský tisk za malicherné. *Slovák* také bagatelizoval Svatého argumenty, jež se týkaly toho, že Tiso odmítl vyzvat v září

⁴⁸⁸ Tyto projevy Pavla Svatého nevyšly v knižním souboru a jsou k dispozici pouze v archivních fondech, viz AČRo, fond LN-Z, k. 1943/32; AÚTGM, fond 38 (Klecanda), sign. 442/2.

⁴⁸⁹ Tamtéž, s. 272; AČRo, fond LN-Z, k. 1943/32, č. 4660.

⁴⁹⁰ AÚTGM, f. 38 (Klecanda), sign. 442/2, s. 273.

⁴⁹¹ Tamtéž, s. 277; AČRo, fond LN-Z, k. 1943/32, č. 4665.

1938 slovenské muže k obraně ČSR a demokracie v případné válce proti Hitlerovi. Na závěr pak Slováček prohlásil, že „*Svatý je špatným advokátem, neznalým práva, neznalým slovenského problému, a proto není oprávněn pronášet obvinění. Domnívám se, že bychom mohli připustit, že Beneš, prostřednictvím Svatého, chce být dobrým obhájcem. Ale jeho překrucování, nedůslednosti a záměrné zamlčování určitých faktů dávají mu legitimaci špatného advokáta. Neobhájí sebe, neřkuli jiných.*“⁴⁹²

Ve stejné době vystoupil proti rozhlasovým promluvám Pavla Svatého v bratislavském vysílání pochopitelně Konstantin Čulen. Kupříkladu dne 20. května 1944 ve svém komentáři zareagoval: „*Svatý stále mluví o tom, o co se Beneš snažil. A to je tak, jako když žák na otázku odpovídá: Víím, že se učilo. Učitelova odpověď je: Měl jsi se učit. I tu to platí: Neměl se na to tolik připravovat, měl aspoň něco udělat. Všechno, co dělal, dělal pro archiv, ale nic z toho [se] nedostalo do života.*“⁴⁹³ Čulen byl schopný protivník, a tak pohotově využil několika věcných chyb, jichž se Drtina při přípravě svých projevů dopustil, a zpochybnil tím mnohé jeho argumenty. Největší úskalí Drtinových proslovů ke Slováčkům představovala skutečnost, že nemohl zpochybnit Benešův čechoslovákismus, který byl obecně znám a k němuž se prezident i nadále hlásil. Beneš si neuvědomoval dynamiku slovenského vývoje za války a Drtina se s jeho názory ztotožňoval.⁴⁹⁴ Intenzivní polemika mezi londýnskou a bratislavskou propagandou pokračovala ještě v červnu 1944.

Kvůli čechoslovakistickému zaměření projevoval s komentáři Pavla Svatého nespokojenost i slovenský odboj.⁴⁹⁵ Podobné výhrady formuloval později i slovenský komunista Gustáv Husák, který ve zprávě pro moskevské vedení KSČ v únoru 1945 poznamenal: „*Vtedy, keď myšlienka novej ČSR mohla na Slovensku získávať sympatie iba jasným proklamovaním práv a budúceho postavenia slovenského národa, vtedy londýnsky rozhlas denne potvrdzoval ľudácku propagandu, že „Česi chystajú nový podfuk na Slovákov, nové potláčanie“ pod starou firmou československého národa.*“⁴⁹⁶

Prudké reakce se promluvy Pavla Svatého o slovenské otázce dočkaly i v londýnském exilu. Proti těmto projevům vystoupil časopis *Nové Československo*,

⁴⁹² Cit. dle NA, fond MV-L, k. 271, sign. 2-82-10, MZV Československý referát, Londýn 16. 6. 1944.

⁴⁹³ *Zprávy rozhlasového oddělení*, č. 47, 22. května 1944, Příloha, s. 3.

⁴⁹⁴ Beneš shrnul své pojetí slovenské politiky v knize Edvard BENEŠ, *Úvahy o slovanství. Hlavní problémy slovenské politiky*. Praha 1947, s. 225 a násl., dokumenty v Přílohách, s. 317–355.

⁴⁹⁵ *Slovenské národné povstanie*, dok. 142, s. 306.

⁴⁹⁶ *Slovenské národné povstanie*, dok. 576, s. 950.

který sdružoval převážně komunistické příznivce. Ve svém komentáři uvedl: „*Stalo se něco, k čemu nelze mlčet a kde si nelze ukládat rezervu. Pokládáme tyto polemiky za nejnešťastnější výplod, který až dosud byl londýnským rozhlasem vysílán... Místo aby se Slovákům jednou pro vždy jasně řeklo, že minulé chyby se opakovat nebudou, a zárukou toho bude fakt, že v osvobozené republice budou na Slovensku pány Slováci, kteří s Čechy, v bratrské shodě a jako rovný s rovným vytvoří z republiky svobodný a demokratický domov obou národů – místo toho jsme svědky trapné podívané, kdy Čulen žaluje a útočí – a Svatý se brání, vysvětluje a omlouvá... Rozhlas je bojovou zbraní a teď je doba, aby tato zbraň byla co nejúčinnější, aby nebyla redukována na advokátské polemiky proti zrádcům, s kterými se nediskutuje, ale proti kterým se bojuje!*“⁴⁹⁷

Na druhou stranu se Drtina zastal týdeník *Čechoslovák*, který požadoval „*prostě v emigraci vzájemnou toleranci i ve věci rozhlasu jako v řadě důležitých věcí jiných. To je podstata demokracie a to je také podstata národní fronty*“.⁴⁹⁸ Autor článku zdůraznil, že projevy Pavla Svatého nebyly obranou, nýbrž útokem na luďáckou zradu a přípravou slovenského národa na to, aby tuto zradu odsoudil. *Nové Československo* se k polemice ještě jednou vrátilo a na námitky odpovědělo: „*...kritizujeme a budeme kritizovat tam, kde je to nutné – a naše kritika je demokratická a pozitivní. Ano, jsme demokraté, ale ne kejvalové*“.⁴⁹⁹ Celá debata byla jedním z projevů rostoucího komunistického tlaku na rozhlasové vysílání a zároveň předznamenávala, jakým způsobem využijí komunisté slovenské otázky v závěru války. Drtina si ovšem ve svých pamětech pochvaloval, že navzdory námitkám všech svých protivníků, kterých přibýlo zejména v této době, získal v rozhlasové propagandě takovou pozici, že „*nikdo s ní již nemohl hnout*“.⁵⁰⁰

Vzhledem ke svému členství ve vládní delegaci pro osvobozené území přerušil Drtina od poloviny srpna 1944 nedělní rozhlasové komentáře. K mikrofonu BBC se zase vrátil koncem prosince, kdy mohl posluchačům referovat o svých dojmech ze Slovenského národního povstání a Sovětského svazu.⁵⁰¹ Pobyť na Slovensku donutil Drtinu na základě osobní zkušenosti korigovat jeho dosavadní čechoslovakistické přesvědčení. V lednu 1945 v rádiu prohlásil: „*Nemůže tedy ani československá*

⁴⁹⁷ *Nové Československo*, roč. V, č. 20 (136), May 20, 1944, s. 3.

⁴⁹⁸ *Čechoslovák*, roč. VI, č. 22, 2. června 1944, s. 5.

⁴⁹⁹ *Nové Československo*, roč. V, č. 23 (139), June 10, 1944, s. 3.

⁵⁰⁰ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 610.

⁵⁰¹ Projevy „Banská Bystrica“ ze 17. 12. 1944, „Jak jsem viděl Sověty“ ze 7. 1. 1945, „Slováci a Češi“ ze 14. 1. 1945, viz P. DRTINA, *A nyní promluví*, s. 426–439.

demokracie nijakými rozkazy nebo násilím předpisovat Slovákům, jak si svůj poměr k Čechům po válce upraví. A stejně nic takového nemůže nařizovat Čechům v jejich poměru ke Slovákům. To se může stát jen rozumnou vzájemnou bratrskou dohodou, při níž oba činitelé musí býti pokládáni za rovnocenné a jeden nemůže majorizovat druhého.“⁵⁰²

Dne 4. března 1945 se Prokop Drtina v rozhlasovém vysílání rozloučil s Anglií i se svými věrnými posluchači. Tento poslední projev věnoval poděkování Velké Británii za to, že československému exilu umožnila promlouvat v éteru k domovu. Ocenil zejména velkou volnost, kterou Londýn československému vysílání poskytl.⁵⁰³ Rozhlasové projevy představovaly pro Drtinu asi nejoblíbenější aspekt jeho exilové činnosti. Rozhlas mu byl nejen úředním úkolem, ale nadto i „hýčkaným děckem“.⁵⁰⁴ I po odjezdu Drtiny a ostatních předních činitelů londýnského exilu do Moskvy na jednání o první poválečné vládě pokračovalo vysílání vládního pořadu „*Hlas svobodné republiky*“. Naposledy se jeho znělka ozvala 11. května 1945, kdy se s posluchači rozloučil Hubert Ripka a hlasatelé Jiří Hronek, Pavel Tigrid, Ota Ornest a Růžena Hájková.⁵⁰⁵

České vysílání z Londýna bylo po celé období války velice úspěšné a mělo vysokou sledovanost v okupované zemi. Posluchači hltali všechny informace, které jim zglajchšaltovaný protektorátní tisk a rozhlas nemohl poskytnout. Také v pomyslné konkurenci se zahraničním rozhlasem vysílaným komunisty z Moskvy bylo londýnské vysílání BBC úspěšnější. Podle průzkumu provedeného po osvobození měl londýnský rozhlas údajně 38 % pravidelných posluchačů, příležitostně sledovalo toto vysílání 49,2 % a nikdy jej neposlouchalo 12,8 % posluchačů. Vysílání z Moskvy poslouchalo pravidelně 16,5 %, příležitostně 54,3 % a nikdy 29,2 % posluchačů. V postatě téměř 9 z 10 posluchačů překračovalo aspoň příležitostně oficiální zákaz poslechu zahraničního rozhlasu.⁵⁰⁶

⁵⁰² Tamtéž, s. 438.

⁵⁰³ Tamtéž, s. 450–451.

⁵⁰⁴ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 551.

⁵⁰⁵ Závěr československého vysílání z Londýna viz např. AÚTGM, f. 38 (Klecanda), k. 24, sign. 103/3; J. HRONEK, *Od porážky k novému vítězství*, s. 222–226.

⁵⁰⁶ B. KÖPPOVÁ a kol., *Dějiny českých médií*, s. 54.

VI. kapitola – Návrat

Členem vládní delegace na osvobozené území

Již na jaře 1944 se válečná fronta začala přibližovat východnímu cípu předmnichovské republiky. Prezident Beneš a londýnská vláda museli vyřešit otázku, jakým způsobem bude přebírána správa na osvobozeném území. 8. května 1944 byla v Londýně uzavřena dohoda se sovětskou vládou o poměru mezi československou správou a sovětským vrchním velitelem po vstupu sovětských vojsk na československé území. Smlouva stanovila, že jakmile některá část území přestane být pásmem válečných operací, převezme tam československá vláda prostřednictvím svého delegáta plný výkon veřejné moci. Na tento dokument pak navázal ústavní dekret presidenta republiky č. 10/1944 Úř. věst. čs. ze 3. srpna 1944, o dočasné správě osvobozeného území republiky československé. Tento dekret zřizoval úřad pro správu osvobozeného území v čele s vládním delegátem, který byl pověřen provádět na osvobozeném území usnesení vlády a zastupovat každého jednotlivého ministra. Vládní delegát mohl vydávat prozatímní vládní nařízení.

Již v době příprav tohoto dekretu se rozvířily v Londýně diskuse o vhodné osobě pro úřad vládního delegáta. Jednalo se o nesmírně závažnou otázku, neboť si všichni uvědomovali, že vládní delegát by mohl představovat významný mocenský faktor v prvním přechodném období po osvobození. Beneš a Šrámek prosazovali původně jako kandidáta Juraje Slávika, proti němu se však zvedl silný odpor komunistů a sociálních demokratů. Komunisté navrhovali koncepci, podle níž by celá vládní delegace vystupovala jako kolektivní politický orgán. Následovala komplikovaná jednání, během nichž se objevila řada návrhů na obsazení funkce delegáta.⁵⁰⁷

Na kandidátní listinu se dostal – jako prezidentův referent pro vnitropolitické záležitosti a populární rozhlasový komentátor – i Prokop Drtina, který to v první chvíli uvítal a cítil se touto nabídkou poctěn. Viděl v tom možné vyvrcholení své účasti na boji za osvobození. Drtinovo prvotní nadšení ovšem záhy zbrzdilo varování Edvarda

⁵⁰⁷ O projednávání otázky kandidatury vládního delegáta viz např. *Cesta ke květnu*, sv. 1, dok. 25, s. 136–140; G. HUSÁK, *Svedectvo*, s. 467; AÚTGM, f. 38 (Klecanda), sign. 66/1, 209/2. Na komunistické veto Slávikovy kandidatury reagoval Klecanda: „*Kde je ta věcnost? Kde je ta jednotná národní fronta, která se musí podrobit vetu jedné skupiny? Kam bychom došli, kdybychom si navzájem takhle nevěcně vetovali svá rozhodnutí? A kam se dostaneme, budeme-li tak ochotně ustupovat libovůli jedné skupiny?*“ Viz AÚTGM, f. 38 (Klecanda), sign. 66/1, s. 46.

Beneše: „*Víte, to bude velmi těžká role, to si lze těžko představit, do jakých situací se dostane mezi naší vládou, sovětským velením a domácími politiky, zejména Slováky. Proto vás volám, abych vás včas na to upozornil, abyste si to dobře rozmyslil, nechci, abyste se předčasně opotřeboval, chci, abyste se zachoval pro domov.*“⁵⁰⁸ Bylo zřejmé, že Beneš počítal s Drtinovým vstupem do aktivní politiky a doufal, že v něm po válce najde svou oporu v národně socialistické straně.

Prokop Drtina nakonec nabídku na místo vládního delegáta ani nemusel odmítnout, protože jeho kandidatura zůstala jen ve stádiu hypotetických úvah. Vláda se rozhodla navrhnout prezidentu Benešovi ke jmenování vládním delegátem sociálně demokratického ministra Františka Němce, který byl nakonec přijatelný i pro komunisty. Protože měl Němec českou národnost, byl za jeho zástupce určen Slovák, generál Rudolf Viest. Němcovo jmenování přesto neprošlo zcela bez komplikací, projevil se rostoucí význam jednotlivých stranických uskupení v exilu. Vláda byla donucena určit pro svého zmocněnce jakýsi poradní orgán, složený na principu Národní fronty. 30. června 1944 se vláda oficiálně usnesla na tom, že bude vytvořen z pověřených členů Státní rady Politický poradní sbor vládního delegáta. Státní rada následně vybrala za Němcovy „politické poradce“ sociálního demokrata Bohumila Laušmana, národního socialistu Františka Uhlíře, lidovce Františka Hálu, komunistu Josefa Vala a dodatečně ještě slovenského agrárníka Fedora Hodžu.⁵⁰⁹

Němec začal ihned rozmýšlet složení úřednického aparátu vládní delegace pro osvobozené území a rozhodl se postavit do jeho čela Prokopa Drtinu. Benešova politického referenta tato nabídka lákala, ale přesto se nejprve poradil s prezidentem. Dr. Beneš jeho účast na vládní delegaci v této úřední, nepolitické formě uvítal, neboť pro Drtinovu budoucnost nepředstavovala veliké riziko. Navíc se v osobě Prokopa Drtiny dostal do delegace „jeho člověk“, takže mohl být klidnější, co se týkalo její spolehlivosti.⁵¹⁰ Z Kanceláře prezidenta republiky byl do vládní delegace zařazen vedle Drtiny i přednosta její vojenské sekce, generál Antonín Hasal.

Kvůli své účasti na vládní delegaci pro osvobozené území musel Drtina zařídít spoustu záležitostí souvisejících s ukončením jeho úřednické činnosti v Londýně. Praktickou agendu politického referenta v prezidentské kanceláři předal svým

⁵⁰⁸ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 619.

⁵⁰⁹ K tomu viz tamtéž, s. 622; T. BROD, *Československo a Sovětský svaz*, s. 273.

⁵¹⁰ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 621.

dosavadním spolupracovníkům, dr. Kordošovi a dr. Viktoru Kripnerovi. Její vedení převzal Jaromír Smutný.

Dne 22. srpna 1944 odletělo z Anglie letadlo, na jehož palubě se nacházela celá vládní delegace i s úředním doprovodem. Celkem se jednalo o 22 osob.⁵¹¹ První mezipřistání bylo v marockém Rabatu, odkud pokračovali přes libyjské Castel Benito a egyptskou Káhiru. Tam navštívil Drtina jako proslulý Pavel Svatý redakci českého vysílání káhirského rozhlasu. Z Egypta směřovalo letadlo s vládní delegací pro osvobozené území přes arabskou poušť do Teheránu. Tamní československý vyslanec uspořádal u příležitosti příletu Němcovy skupiny recepci, jíž se zúčastnil i iránský předseda vlády Seyda. Z Teheránu již delegace cestovala sovětským letadlem do Baku, Makač-Kaly a nakonec až do Moskvy.

Večer 25. srpna 1944 dorazila Němcova družina na moskevské letiště, kde je vedle oficiálních sovětských zástupců Valeriána A. Zorina, Fomina a generála Jevstignějeva očekávala i skupina československých komunistů v čele s Gottwaldem. Drtina byl na setkání s nimi velmi zvědavý. „*První dojem nebyl špatný. Tvářili se vesele a jako by rádi vítali příchod části čelných osobností londýnské emigrace v Moskvě.*“⁵¹² Na letišti byli také přítomni velvyslanec Zdeněk Fierlinger a plukovník Heliodor Píka. Vládní delegace byla ubytována v hotelu National, večer se pak dostavila na velvyslanectví, kde se ještě jednou přivítala s komunistickými poslanci Klementem Gottwaldem, Janem Švermou, Václavem Kopeckým a Josefem Krosnářem. Po krátké společenské části pozval velvyslanec Fierlinger Němce a Drtinu na důvěrné politické jednání. Navzájem si vyměnili zprávy a novinky a pak debatovali o aktuální situaci. Zdeněk Fierlinger kritizoval opožděné otevření západní fronty a protestoval proti rozhodnutí Šrámkovy vlády o jeho odvolání z funkce.⁵¹³

Podle původní představy odhadovala vládní delegace pobyt v Moskvě zhruba na týden. Své poslání pak měla plnit poblíž fronty na hranicích předmnichovského Československa. Všechny tyto záměry zcela změnila události, k nimž došlo na

⁵¹¹ Šlo o tyto účastníky: ministr F. Němec, gen. R. Viest, političtí poradci Hála, Uhlíř, Való a Laušman, P. Drtina z KPR, dr. K. Zavadil z min. vnitra, dr. K. Czesaný z min. fin., dr. J. Skládal z min. zdrav., V. Cinke z min. hosp. obnovy, dr. A. Pražák z min. sprav., ing. M. Hublík a A. Zapletal z min. prům., obchodu a živn., dr. F. Krucký, E. Pollak a V. Žižka z min. zahr., ing. J. Němec z min. zem., Žuffa z min. soc. péče, gen. A. Hasal z KPR, pplk. Koutník a pplk. B. Zapletal z MNO. Viz tamtéž, s. 625.

⁵¹² Tamtéž, s. 630.

⁵¹³ Tamtéž, s. 631; Zdeněk FIERLINGER, *Ve službách ČSR. Paměti z druhého zahraničního odboje*. Díl druhý. Praha 1948, s. 323.

Slovensku. Třetího dne pobytu v Moskvě, v neděli 27. srpna 1944 se konala na československém velvyslanectví porada, která byla svolána na základě zpráv o vpádu německého vojska na Slovensko. Zúčastnili se jí přední činitelé západní i východní emigrace.⁵¹⁴ Klement Gottwald, Heliodor Píka a delegát Slovenské národní rady Karol Šmidke informovali ostatní o situaci na slovenském území. Vše nasvědčovalo tomu, že se na Slovensku schyluje k otevřenému povstání. Debatující se dohodli, aby byla sovětská vláda požádána diplomatickou cestou o co největší podporu, pokud se zprávy o německém obsazování Slovenska potvrdí (Píka projevoval pochybnosti, že by k okupaci již došlo, aniž by obdržel potvrzení těchto zpráv z jiných zdrojů).

Pro londýnskou stranu jednajících politiků s výjimkou Prokopa Drtiny bylo velkým překvapením Čatlošovo memorandum, o němž pojednávala depeše ministra zahraničních věcí Jana Masaryka, kterou obdržel velvyslanec Fierlinger během debaty.⁵¹⁵ Slovenský ministr obrany Ferdinand Čatloš navázal kontakty se Sověty a nabídl jim vojenskou spolupráci a eventuální provedení převratu v Bratislavě. Jeho podmínkou bylo uznání Slováků za samostatné činitele, s nimiž se bude vyjednávat nezávisle na československé vládě. Jan Masaryk ve své depeši zdůrazňoval, že jakýkoliv pokus slovenských představitelů „*by musil být odkázán od Sovětů na autority naší vlády v Londýně nebo v Moskvě... Jiný postup by byl politicky pokládán na západě za doklad, že naše politika se Sověty byla pochybená*“.⁵¹⁶

Šmidke prohlásil, že politická část Čatlošova memoranda byla „*absurdní politická naivita*“. Prosazoval však, aby memorandum nebylo zcela odmítnuto, neboť se dá dobře využít. Čatlošovu pozici označil za roli „*murína, až ji splní, murín může jít*“.⁵¹⁷ S tímto stanoviskem projevíli rázný nesouhlas londýnští delegáti, kteří odporovali

⁵¹⁴ Přítomni byli Němec, Viest, Fierlinger, Píka, Hasal, Hála, Uhlíř, Való, Laušman, Vrbenský, Gottwald, Šverma, Kopecký, delegát SNR Šmidke a dr. Drtina, který vyhotovil o poradě záznam. Viz *Slovenské národní povstanie*, dok. 157, s. 329–334; totéž viz P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, Příloha I, s. 667–676. Drtina se ve svých pamětech přiznává, že zápis po dohodě s Němcem „učesal“, aby „zbytečně nevyhrocoval stanoviska, která se v debatě střetla“. Viz tamtéž, I/2, s. 634. Srov. též Píkovu depeši o této poradě, *Slovenské národní povstanie*, dok. 172, s. 350–351; Z. FIERLINGER, *Ve službách ČSR*, s. 327–329; Uhlířova zpráva, *Slovenské národní povstanie*, dok. 563, s. 879–881; ANM, f. P. Drtina, k. 1, a. č. 24, Drtinovy vzpomínky na SNP, rkp. pro J. Foltu 1966, s. 2.

⁵¹⁵ Tato depeše byla publikována: *Slovenské národní povstanie*, dok. 155, s. 324–325; Z. FIERLINGER, *Ve službách ČSR*, s. 327–328; G. HUSÁK, *Svedectvo*, s. 205. Čatlošovo memorandum viz *Slovenské národní povstanie*, dok. 113, s. 262–263, do Moskvy jej přivezl K. Šmidke, kterému dokonce poskytl Čatloš letadlo. K Čatlošově otázce viz též Eduard TÁBORSKÝ, *Prezident Beneš mezi Západem a Východem*. Praha 1993, s. 204–207. Drtina byl informován o Čatlošovi, ale i o přípravách slovenského povstání již z Londýna, neboť z pověření Beneše vedl korespondenci s domácím odbojem.

⁵¹⁶ *Slovenské národní povstanie*, dok. 155, s. 324–325. Srov. Z. FIERLINGER, *Ve službách ČSR*, s. 328.

politickým hrám s kolaboranty. Nejprudčeji reagoval generál Viest. Podle Drtiny se komunisté „ihned dali na ústup a snažili se zakrýt, že byli ochotni za této nemožné situace s Čatlošem počítat“.⁵¹⁸

Drtinu a ostatní londýnské zástupce překvapil Karol Šmidke svým referátem o působení Slovenské národní rady. V Londýně dosud o její existenci neměli ponětí. S touto centrální odbojovou organizací měl sice prezident Beneš spojení, ale domníval se, že jde o Ústřední národní výbor pod vedením V. Šrobára. Bohumil Laušman na poradě uvedl Drtinu do nepříjemných rozpaků, neboť zaútočil na kvalitu londýnského zpravodajství. Londýnská zpravodajská centrála za to ovšem nemohla. Zpráva o ustavení Slovenské národní rady, kterou Londýn obdržel, neobsahovala název organizace a dokonce zatajovala, že v ní chybí Šrobárova skupina.⁵¹⁹

V závěru jednání se účastníci na základě návrhu Václava Kopeckého dohodli, že bude ustaven jakýsi pohotovostní výbor, který by se mohl v případě potřeby rychle a operativně sejít. Do tohoto sboru byli zvoleni ministři František Němec a Rudolf Viest, velvyslanec Zdeněk Fierlinger, generálové Heliodor Píka a Antonín Hasal, poslanec Klement Gottwald a konzistorní rada František Hála. První schůze byla uspořádána hned druhý den, ale podle Drtinových vzpomínek zůstala ojedinelá.⁵²⁰

Dne 30. srpna 1944 se Drtina sešel ve svém hotelovém pokoji s Klementem Gottwaldem, jemuž měl jako Benešův politický referent vyřídit prezidentovy přímé vzkazy a také vznést některé dotazy.⁵²¹ Prezident Beneš prostřednictvím Drtiny ujišťoval komunistického vůdce, že splní vše, na čem se s Gottwaldem během své moskevské návštěvy v prosinci 1943 dohodl. Beneš shrnul výhledy do budoucnosti do tří eventuálních cest – návrat k předmnichovské republice, sovětizace země nebo nová

⁵¹⁷ *Slovenské národné povstanie*, dok. 157, s. 331–332.

⁵¹⁸ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 635. V oficiálním zápisu jednání o tomto sporu není téměř stopy. Otevřeněji se o tom zmiňoval Drtina a Píka v depeši pro presidenta z 29. srpna. Srov. *Slovenské národné povstanie*, dok. 172, s. 351, pozn. č. 2; P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, Příloha II, s. 677–678.

⁵¹⁹ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 637. O neznalosti SNR v Londýně podrobně píše Jan RYCHLÍK, *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1914–1945*. Bratislava 1997, s. 233–235. K tomu, jak vznikala nedorozumění kvůli nedokonalosti komunikace mezi Londýnem a slovenským odbojem viz též Jaromír KOPECKÝ, *Ženeva. Politické paměti 1939–1945*. (Ed.) Jan NĚMEČEK. Praha 1999, s. 62–63.

⁵²⁰ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 638; tamtéž, II/2, s. 676; *Slovenské národné povstanie*, dok. 157, s. 334.

⁵²¹ O průběhu jednání sepsal Drtina podle svých heslovitých poznámek v prosinci 1944 záznam. Viz *Cesta ke květnu*, sv. 1, dok. 42, s. 186–187; P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, Příloha III, s. 679–682.

republika lidově demokratického typu – přičemž se sám přikláněl ke třetí alternativě.⁵²² Když se Drtina zmínil o druhé eventualitě, Gottwald „*prudce reagoval, jak na tuto možnost pan president přišel. Nebylo o tom přece řeči a nepřichází to vůbec v úvahu*“.⁵²³ Drtina musel komunistickému vůdci vysvětlit, že Beneš myslel tuto alternativu pouze teoreticky a „*že si každý politik takovouto možnost položit musí*“.⁵²⁴

V další části rozhovoru se jednalo o agrární straně. Gottwald rezolutně prohlásil, že tato strana politicky selhala a zradila. Drtina poznamenal, že přesto zůstává nastolena otázka politické organizace zemědělského stavu. Společně se tedy dohodli, že o agrárnících bude nutno znovu jednat. Pak se hovořilo o domácí vládě po osvobození. Prezident Beneš měl představu, že by exilová vláda přišla domů v demisi a hned by ji nahradila vláda nová, sestavená převážně z domácích činitelů. Gottwald na toto stanovisko nijak nereagoval, ale Drtinovi se zdálo, že ho prezidentův názor nepřekvapil. Posledním bodem jednání byl problém dekretů prezidenta republiky o národních výborech a o retribuci. Drtina oznámil, že je Beneš připraven obě zákonné úpravy podepsat, hodlá k nim však připojit klauzuli, že první domácí vláda učiní případné doplňky a změny. Gottwald s tímto postupem nesouhlasil a argumentoval, že by se tím znehodnotila autorita dekretu.⁵²⁵

Rozhovor s Gottwaldem zanechal na Drtinovi neuspokojivý dojem. Po jeho skončení měl pocit, že „*vlastně v ničem neuspěl a že presidentův optimismus o spolupráci s ním je buď hraný, nebo dr. Beneš zde propadá jakémusi omylu*“.⁵²⁶ Všechny zásadní prezidentovy návrhy Klement Gottwald v podstatě odmítl, pouze ve věci agrárníků připustil další jednání. Předseda komunistů v následujících dnech těžce onemocněl, a tak již s Drtinou nemohl mluvit.

Již 29. srpna 1944 přišly do Moskvy první nezaručené zprávy o slovenském povstání, které bylo vyvoláno německým vpádem na Slovensko. Vládní delegace pro osvobozené území se rozhodla povstání morálně podpořit, a tak se někteří její členové vystřídali u mikrofonu moskevského rozhlasu. 6. září promluvil k slovenskému národu i Prokop Drtina jako Pavel Svatý. Ve svém projevu přivítal poslední události na

⁵²² O tom podrobně Edvard BENEŠ, *Demokracie dnes a zítra*. VIII. (VII. české) vydání. Praha 1948, zejména s. 214–305.

⁵²³ *Cesta ke květnu*, sv. 1, dok. 42, s. 186; P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, Příloha III, s. 680.

⁵²⁴ Tamtéž.

⁵²⁵ Viz též Drtinova zpráva Benešovi z 1. 9. 1944, *Slovenské národné povstanie*, dok. 42, s. 187, pozn. č. 5; P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, Příloha III, s. 682.

Slovensku, vyzdvihl slovenskou pomoc při organizování přechodu československých vojáků do zahraničí, účast Slováků na partyzánském boji na Ukrajině a v Bělorusku i přechody slovenských vojáků na druhou stranu fronty. Celé provolání Pavla Svatého rámovala připomínka 14. března 1939: „...[to] byl jen čin úzké fašistické vrstvy zaprodanců, maďaronů a zrádců... Tehdy nebylo spácháno násilí jen na Čechách, nýbrž také na Slovácích.“⁵²⁷

V září jednal Drtina jako Benešův zástupce se všemi vedoucími komunisty v Moskvě. Všichni projevovali „velmi srdečný“ poměr k prezidentovi a projevovali přání, aby dr. Beneš co nejdříve přijel na Slovensko. Jediným opravdu vážným problémem ve vztahu k němu byla národnostní otázka. Komunisté se vši rozhodností trvali na zásadě svébytnosti slovenského národa, která by měla nalézt svůj výraz i v uspořádání osvobozené republiky.⁵²⁸

Postava Prokopa Drtiny alias Pavla Svatého nebyla vítána moskevskými komunisty příliš nadšeně. Komentáře Pavla Svatého neodpovídaly komunistickým představám a velmi zde Drtinovi ztěžovaly jeho pozici. Václav Kopecký se jednou Drtiny hněvivě tázal: „*Jak si, pane doktore, představujete, takhle chválit všechno, co bylo v republice... To my nemůžeme trpět. Jak si představujete, pane doktore, že se budete moci vrátit domů, když takhle mluvíte – to je politika, kterou my nepřipustíme...!*“⁵²⁹ Drtina se hájil tím, že pouze v rozhlase tlumočil zásady a názory prezidenta Beneše. Na jeho obranu tehdy vystoupil František Uhlíř, který celou událost zmínil ve svém dopise z 21. září: „*Bylo to skoro na facky. Byl jsem ohromen tím prudkým útokem. Ovšem střílí se přes něho. Dělalí jsme vše, abychom to trochu urovnali, poněvadž situace to vyžaduje. Zdejší jsou velmi bystří a vědí, co chtějí... Svatému nemohou odpustit jeho rozhlasy a celkovou jeho politiku. Přitom mu řekli přímo: My víme, že jste jenom reproduktorem. Jindy zase: Vy budete, protože pan president bude. Sledovali po léta pozorně každý projev.*“⁵³⁰

⁵²⁶ Tamtéž, I/2, s. 641.

⁵²⁷ Zprávy rozhlasového oddělení č. 125, 7. září 1944, Příloha, s. 6.

⁵²⁸ Viz zejména Drtinova zpráva pro Beneše, okolo 20. 9. 1944, *Slovenské národné povstanie*, dok. 316, s. 535–537. Beneš na tuto depeši Drtinovi odpověděl 25. 9. 1944 a souhlasil se svým přesunem na Slovensko, pokud by tam byla taková situace, že by odtamtud již nemusel odcházet. Viz tamtéž, dok. 355, s. 581–583.

⁵²⁹ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 646.

⁵³⁰ Viliam PLEVZA a kol., *Dejiny Slovenského národného povstania 1944*. 3. sv. Dokumenty. Bratislava 1984, dok. 345, s. 423.

Od počátku slovenského povstání se scházeli každý den členové vládní delegace s moskevskými komunisty a projednávali aktuální situaci na Slovensku. Celý tento poradní sbor se pak pokoušel zajistit sovětskou pomoc pro bojující povstalce. Ministr Němec rozhodl, že by se měla aspoň část vládní delegace vypravit přímo do Banské Bystrice, centra povstání. Sovětská vojska dosud neosvobodila žádné československé území, a tak zatím delegace nemohla plnit své zákonné poslání. Cestou na Slovensko chtěl vládní delegát vyjádřit podporu československé vlády slovenskému povstání.⁵³¹ 3. září Drtina poslal depeši prezidentovi Benešovi, v níž ho seznámil s Němcovým záměrem a požádal o souhlas. Zdůraznil, že plán uvítali i moskevští komunisté. Druhý den došla souhlasná odpověď dr. Beneše, v níž prezident označil za prospěšné, „*aby autorita čs. zahraniční vlády se takto stmelila v jedno s domácím zápasem*“.⁵³² Formální žádost pro předsedu vlády Šrámka pak ještě 6. září poslal sám ministr Němec.⁵³³

Dne 9. září schválila vláda v Londýně vyslání Němce, Hály, Laušmana, Uhlíře, Vala, Drtiny a Hasala na Slovensko. Viest měl převzít velení vojenských operací. Němec ovšem na Slovensku nemohl plnit funkce vyplývající ze smlouvy se SSSR, a tak vláda určila, aby tam vystupoval jako člen československé vlády.⁵³⁴ Fierlinger požádal Narkominděl o povolení k přesunu delegace nótou z 11. září 1944. Němec pak obdržel povolení Narkomindělu 16. září, ale k odjezdu zatím přesto nedošlo.⁵³⁵ Drtina měl pocit, že se s delegací v Moskvě nejedná zcela rovně a že je tu snaha její odlet na Slovensko zdržet. Toto podezření se v něm utvrdilo po té, když dříve než Němcova skupina odjeli na povstalecké území komunisté Rudolf Slánský a Jan Šverma, jež doprovázel Alexej Nikitič Asmolov, který se pak stal náčelníkem Hlavního štábu partyzánského hnutí na Slovensku.

⁵³¹ Fierlinger vyjadřoval zpočátku velkou nespokojenost s Němcovým plánem na přesun vládní delegace na Slovensko, považoval to za předčasné. Viz ABS, a. č. ZV-26 MV, Příloha – Diář Prokopa Drtiny z r. 1944, zápis k 1. 9. 1944.

⁵³² *Slovenské národní povstanie*, dok. 252, s. 440, pozn. č. 1. Drtina ve svém dopise Feierabendovi ze 17. 1. 1945 napsal, že Němec oznámil do Londýna svůj úmysl odjet na Slovensko již 31. srpna 1944. Němcovo rozhodnutí kritizoval Fierlinger jako předčasné. Viz *Slovenské národní povstanie*, dok. 563, s. 883, pozn. č. 13.

⁵³³ *Slovenské národní povstanie*, dok. 252, s. 440.

⁵³⁴ Viz *Slovenské národní povstanie*, dok. 269, s. 469. Ripka vyjednával v Londýně o cestě delegace na Slovensko s velvyslancem Lebeděvem, viz *Československo-sovětské vztahy v diplomatických jednáních 1939–1945. Dokumenty*. Díl 2 (červenec 1943 – březen 1945). (Ed.) Jan NĚMEČEK – Helena NOVÁČKOVÁ – Ivan ŠTOVÍČEK – Miroslav TEJCHMAN. Praha 1999, dok. 123, s. 300.

⁵³⁵ Viz Drtinův dopis Feierabendovi ze 17. 1. 1945, *Slovenské národní povstanie*, dok. 563, s. 884, pozn. č. 13. Ve svých pamětech Drtina mylně uvádí, že povolení Němec dostal již 12. září 1944. Srov. P.

Dne 16. září 1944 přinesl Bohumil Laušman členům vládní delegace text svolání do českých zemí, které vyzývalo české obyvatelstvo k povstání a partyzánskému boji. Laušman se na něm dohodl s moskevskými komunisty a chtěl, aby je všichni podepsali. Laušmanovo jednání se Drtinovi i některým dalším kolegům vůbec nelíbilo, s nelibostí sledovali, jak se snažil nadbíhat komunistům. Prohlášení zacházelo podle Drtiny a Uhlíře „*příliš daleko, vyzývajíc obyvatelstvo českých zemí k předčasnému povstání*“.⁵³⁶ Pokračoval tak spor, který se již dříve rozvinul na poli rozhlasové propagandy z Londýna. Drtina docílil jen drobných oprav, které nemohly být označeny za dostatečné. Donucen nátlakem okolí ustoupil a pod svolání se – jako Pavel Svatý – nakonec podepsal.⁵³⁷

Po týdenním čekání se nakonec Němec a jeho spolupracovníci dočkali oznámení, že mají připraveno letadlo k odletu z Moskvy. Časně ráno 22. září 1944 opustili sovětskou metropoli a přes Kyjev a Lvov se přesunuli do týlu karpatské fronty, do vesnice Krościenko, kde tehdy tábořila druhá československá paradesantní brigáda. Drtina očekával, že se během dvou či tří dnů dostanou do Banské Bystrice, pobyt u Krosna se však protáhl. Pár dní po příjezdu do Krościenka byla delegace pozvána na oběd k Ludvíku Svobodovi. Drtina si při té příležitosti vyslechl důvěrné stížnosti generálů Karla Klapálka a Jaroslava Vedrala, že je Svoboda příliš slabý vůči sovětským velitelům. Sám však měl tehdy ze Svobody dobrý dojem, okouzlo jej jeho sebejisté vystupování.

Pobyt v Krościenku představoval sice neplánované zdržení a čekání, na druhou stranu přinesl exilovým politikům autentický zážitek frontovní atmosféry. Při další návštěvě u Svobody se Drtina s Němcem a Hasalem dostal přímo do bitvy na frontě u obce Tylawa. Stali se svědky útoku menší československé jednotky, který zanechal v Drtinově paměti nesmazatelnou stopu. „*Žádný z rojů nepřeběhl beze ztrát. Spíše víc chlapců zůstalo ležet v brázdách, někteří zraněni, jiní mrtvi a ti šťastní, kteří doběhli ke*

DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 640; ANM, f. P. Drtina, k. 1, a. č. 24, Drtinovy vzpomínky na SNP pro J. Foltu, s. 3.

⁵³⁶ *Slovenské národné povstanie*, dok. 563, s. 886. Srov. P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 652.

⁵³⁷ Text svolání viz *Slovenské národné povstanie*, dok. 296, s. 510–511; *Cesta ke květnu*, sv. 1, dok. 59, s. 226–228.

*vsí a naskákali do chráněného koryta potoka, se dostali do nového pekla za potokem... Zůstala ve mně z té hrůzné, jedinečné podívané trvalá nejistota a pochybnost.*⁵³⁸

Počátkem října přiletěl do Krosna ze Slovenska štábní kapitán Klán s naléhavou žádostí Slovenské národní rady o vojenskou pomoc povstání, především o slíbený přesun druhé paradesantní brigády, dále municí a zbraně. Rada si stěžovala, že nepokračují noční přelety sovětských letadel, ačkoliv je letům příznivé počasí. Němcovu skupinu tyto zprávy překvapily, protože sovětská místa dosud zdůvodňovala průtahy s přesunem prvního sledu druhé brigády i vládní delegace soustavnými nočními mlhami nad Karpatami a v údolí slovenských hor. Vzbuzovalo to dojem, že se při válečných operacích hraje cynická mocenská hra.

Aby členové delegace pouze nečinně nečekali na odlet na Slovensko, rozhodli se uspořádat setkání s důstojníky a delegáty československé armády. Němec a jeho političtí poradci vystoupili s projevy, v nichž vysvětlovali aktuální mezinárodně politickou situaci i některé své vize, pokud šlo o uspořádání nové republiky. K řečnickému pultu se postavil i Prokop Drtina, jenž se ve svém komentáři věnoval otázce potrestání válečných viníků a kolaborantů.⁵³⁹ 5. října se vládní delegace dozvěděla, že československé jednotky překročily hranice republiky. Šťastná novina byla ovšem zkalena zprávou o tragické smrti generála Vedřala. 7. října se členové Němcova týmu zúčastnili jeho pohřbu v Dukelském průsmyku. Když se vrátili zpět do Krościenka, bylo jim oznámeno, že týž večer odlétají na Slovensko.

Mezitím, již 24. září 1944, oznámila československá vláda v Londýně Slovenské národní radě, že na povstalecké území vysílá vládního delegáta, aby převzal tamní správu ve smyslu mezistátní smlouvy se Sovětským svazem z 8. května 1944. SNR byla v této zprávě chápána jen jako zemský národní výbor, což v jejích řadách vyvolalo velké znepokojení. Na svém tajném plenárním zasedání pak SNR přijala 29. září 1944 usnesení o vzájemném vztahu mezi domácím a zahraničním odbojem, ve kterém jednoznačně označila zplnomocnění vládního delegáta vzhledem k vývoji na Slovensku za překonané. Charakterizovala se jako vrcholný revoluční orgán domácího odboje na Slovensku a své pravomoci nepovažovala SNR jen za nějaké revoluční provizorium. O

⁵³⁸ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 660.

⁵³⁹ K tomu viz Prokop DRTINA, *Na soudu národa. Tři projevy ministra spravedlnosti Dr. Prokopa Drtiny o činnosti mimořádných lidových soudů a Národního soudu*. Praha 1947.

přijetí této rezoluce neměla v daném okamžiku vládní delegace ani československá vláda v Londýně vůbec poněti.⁵⁴⁰

Vládní delegace nakonec cestovala přes válečnou frontu v hromadném leteckém konvoji, který převážel na Slovensko vojáky druhé paradesantní brigády a vojenský materiál. Němcova skupina byla rozdělena do tří letadel, Drtina letěl společně s Němcem a generálem Hasalem.⁵⁴¹ K odletu muselo být použito menší pomocné letiště, protože hlavní letiště v Krosnu se nacházelo pod stálou nepřátelskou palbou. Ani přelet Karpat a válečné fronty nebyl nijak klidný, letadla byla ostřelována německými dělostřeleckými bateriemi. Drtina ve svých pamětech vzpomínal, jak v úrovni výšky letadel blikaly záblesky explodujících protileteckých granátů.⁵⁴²

Dne 7. října 1944 přistála vládní delegace šťastně na povstaleckém letišti Tri Duby, odkud se hned přesunula do Banské Bystrice. Všechny členy Němcovy skupiny velmi překvapilo, že je na slovenské půdě oficiálně nikdo nepřivítal. První okamžiky na Slovensku tak členové delegace prožívali jako běžní soukromníci. Podle Drtiny se o to zasloužil především pověřenec vnitra Gustáv Husák.⁵⁴³ Ve skutečnosti tím asi chtěla celá SNR vyjádřit svůj odmítavý postoj k potenciálním mocenským ambicím vládního delegáta na slovenském území. Tento první nepříznivý dojem poněkud napravilo ještě téhož večera uvítání, kterého se vládní delegace dočkala od vojenských představitelů v čele s Rudolfem Viestem v Národním domě. Druhý den přišli za londýnskou delegací Jan Šverma a Rudolf Slánský, kteří v cestě na Slovensko Němcovu skupinu předstihli. Oba čeští komunisté oznámili, že 7. října odcestovala do Londýna delegace Slovenské národní rady ve složení Ján Ursíny, Ladislav Novomeský a pplk. Mirko Vesel. Vládní delegace tuto zprávu uvítala, ale litovala, že se s nimi před jejich odletem nemohla ještě setkat. Němec oběma komunistům naznačil své rozhořčení, že SNR dosud neuznala za vhodné vládního delegáta uvítat.

⁵⁴⁰ *Slovenské národné povstanie*, dok. 372, s. 600–601; B. LAŠTOVIČKA, *V Londýně za války*, s. 423–424. Prezidentovi Benešovi předala znění tohoto usnesení delegace SNR 15. října 1944.

⁵⁴¹ Skupinu tvořili Němec, Hasal, Drtina, Hála, Laušman, Való a Uhlíř. Gen. Viest odcestoval na Slovensko již v noci 6. října 1944.

⁵⁴² P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 667. Srov. též dojmy Františka Uhlíře, viz *Slovenské národné povstanie*, dok. 563, s. 887; *Čechoslovák*, roč. VII, č. 5, 2. února 1945, s. 3.

⁵⁴³ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 670; ANM, f. P. Drtina, k. 2, a. č. 140, P. Drtina: *Některé poznámky k Husákově knize „Svedectvo o Slovenskom národnom povstání“*, rkp. 1964, s. 7. Nepřímo to potvrzuje i sám Husák, který se ve svých vzpomínkách přiznal, že o delegaci nestál. Srov. G. HUSÁK, *Svedectvo*, s. 467–468.

Snad i za přispění Slánského a Švermy nakonec ještě 8. října 1944 došlo k seznamovací schůzce vládní delegace s předsednictvem SNR. František Němec na tomto setkání vystoupil s krátkým projevem, v němž vyzdvihl, že delegace přijela do Banské Bystrice, aby veřejně vyjádřila solidaritu se slovenským povstáním a jednotu domácího a zahraničního odboje. Němec údajně také ujišťoval, že vládní delegace se nehodlá vměšovat do slovenských věcí, „*neboť její úkoly nastanou teprve tehdy, až vzniknou předpoklady, o nichž mluví smlouva československo-sovětská*“.⁵⁴⁴ Předsednictvo SNR přesto přistupovalo k vládní delegaci s velkou dávkou nedůvěry, obávalo se, že ministr Němec hodlá na Slovensku převzít výkon vládní moci a připravit radu o její vydobyté pozice.

František Uhlíř koncem roku 1944 vzpomínal na první dny vládní delegace na území slovenského povstání: „*Situace delegace ze začátku těžká. Byla cizím tělesem, mluvila jinou řečí. Uvědomovali si, jak mnoho západní pobyt na ně účinkoval. Teprve postupně ledy roztály*“.⁵⁴⁵ Sám vládní delegát si svou obtížnou situaci rychle uvědomil, a proto 14. října napsal Benešovi: „*Přijetí moje bylo dobré, ale současně všude cítím plno obav, nejistoty o úmyslech londýnské vlády a kompetenční citlivosti. Fakt je, že NR začala svoji činnost jako úplná vláda, tato tendence v ní dosud převládá... Aspirace federální a autonomní jsou u ní silné. Musíme být proto při jednání opatrní. Dokonce jsou zde představy, že ani na území osvobozeném Rudou armádou nemá být uplatňována suverenita londýnské vlády, nýbrž SNR*“.⁵⁴⁶

Londýnští delegáti měli dosud o Slovenské národní radě jen kusé informace, vlastně ani nevěděli, kdo je jejím členem. Na setkání se ke svému překvapení seznámili s nařízením SNR z 1. září 1944, v němž rada deklarovala, že je nositelem veškeré zákonodárné, vládní a výkonné moci na Slovensku.⁵⁴⁷ SNR tím vlastně zpochybňovala teorii právní kontinuity, na níž byla postavena londýnská politika dr. Beneše. Přišla totiž s odlišením mezinárodněprávního a vnitřněprávního aspektu kontinuity. Státoprávní kontinuitu ČSR přijímala SNR bez výhrady jen z mezinárodněprávního pohledu.

⁵⁴⁴ *Slovenské národné povstanie*, dok. 563, s. 895. Srov. *Čechoslovák*, roč. V, č. 5, 2. února 1945, s. 3.

⁵⁴⁵ J. ČECHUROVÁ a kol. (ed.), *Válečné deníky*, s. 385.

⁵⁴⁶ *Slovenské národné povstanie*, dok. 435, s. 694.

⁵⁴⁷ Jednalo se o nařízení SNR č. 1/1944 Zb. n. SNR ze dne 1. 9. 1944, o vykonávání zákonodárné, vládní a výkonné moci. 29. září 1944 navíc SNR schválila rezoluci, v níž se říká, že zplnomocnění vládního delegáta je vzhledem ke Slovensku vývojem překonané. Usnesení se odvolávalo na nařízení č. 1 a naznačovalo, že pravomoci SNR nejsou dočasné, nýbrž trvalé. Viz *Slovenské národné povstanie*, dok. 372, s. 600–601; B. LAŠTOVIČKA, *V Londýně za války*, s. 423–424.

Exilovým orgánům přisuzovala v tomto smyslu jen vedení zahraničního odboje a zastupování Československa v mezinárodních vztazích. Vlastní pravomoc pak SNR neodvozovala od ústavní listiny z roku 1920, ale od principu sebeurčení slovenského národa.⁵⁴⁸ Tímto svým přístupem Slovenská národní rada zásadním způsobem zproblematicovala postavení Františka Němce jako vládního delegáta, který pro ni byl jen „*pouhý Benešův vyslanec, či spíše styčný úředník*“.⁵⁴⁹ Vládní delegace se dosud domnívala, že označení „Slovenská národní rada“ je pouze specifické pojmenování pro zemský národní výbor, od toho také odvozovala její předpokládaný rozsah kompetencí.⁵⁵⁰

Drtinu, Uhlíře a Hálu velmi zklamal Vavro Šrobár, dávný Benešův stoupenec a čechoslovakista, který v nové situaci oportunisticky přestoupil k příznivcům slovenské svébytnosti. Hned na uvítanou prohlásil: „*Ubezpečujem vás, pán minister, i všetkých členov vášho zboru, že Slovensko bojuje za nové Československo, ale chce samo rozhodovať o svojom osude*“.⁵⁵¹ Běžně začal používat termínu „slovenský národ“, který byl u něho dříve nemyslitelný. Drtina si tváří v tvář Šrobárovi uvědomil, že jeho dosavadní představy o situaci na Slovensku, které vycházely hlavně ze zpráv došlých do Londýna, neodpovídají skutečnosti. Dosud věřil, že na Slovensku existuje významná část obyvatelstva, jež si přeje návrat k předmnichovským poměrům, naprostá většina Slováků se již ve skutečnosti pokládala za samostatný národ.⁵⁵² 19. října napsal proto Drtina radiotelegrafickou depeši pro Beneše, v níž mu vysvětloval, že oba dosud žili v hlubokém omylu: „*Pokud jde o národní problém Čechů a Slováků, máme ze všech rozhovorů dojem, že terminologie ústavy z roku 1920 o jednotném národě československém není udržitelná. Potvrzují nám to i vládní Čechoslováci, kteří sami cítí skutečně československy... Pokud jsme o tom měli v Londýně informace opačné, nebyly*

⁵⁴⁸ Těmto otázkám se podrobně věnuje Jozef BEŇA, *Národné a štátoprávne požiadavky v odboji a v Slovenskom národnom povstaní*. In: *SNP v pamäti národa. Materiály z vedeckej konferencie k 50. výročiu SNP Donovali 26. – 28. apríla 1994*. Bratislava 1994, s. 165–170.

⁵⁴⁹ J. RYCHLÍK, *Češi a Slováci*, s. 274.

⁵⁵⁰ Toto pojetí SNR jako zemského národního výboru rozvedl Němec ve svém interview pro „Československé listy“ z 15. 9. 1944. Viz G. HUSÁK, *Svedectvo*, s. 468.

⁵⁵¹ V. PLEVZA a kol., *Dejiny*, 2. sv., s. 182.

⁵⁵² P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 674. K tomu viz též Ferdinand BEER a kol., *Dějinná křižovatka. Slovenské národní povstání, předpoklady a výsledky*. Praha 1964, s. 405.

*správné, resp. neodpovídaly skutečnosti... Slováci berou svoji národní individuálnost jako něco samozřejmého a nutno s tím počítat a dle toho zařizovat svůj postoj.*⁵⁵³

Němec považoval za nutné, aby byl o reálném stavu na Slovensku podrobně informován prezident Beneš. Rozhodl se za tím účelem poslat Drtinu zpět do Londýna. Na vlastní přání měl záhy odletět s Drtinou i František Uhlíř, kterého zneklidnilo, že se na Slovenské národní radě nepodílí národně socialistická strana. Uhlíř se ve spolupráci s Drtinou marně snažil prosadit rovnocenné zastoupení národních socialistů na SNR i v národních výborech. Komunisté proti tomu argumentovali údajným Benešovým zákazem obnovovat národně socialistickou stranu na Slovensku. Podle Drtinova názoru podzemní dohoda pouze dvou slovenských politických uskupení jakožto základna Slovenské národní rady rozhodně neodpovídala intencím Londýna. Uhlíř žádal radiotelegraficky o vysvětlení osudu národně socialistické strany na Slovensku Jaroslava Stránského, který mu odpověděl, že musí jít ze strany komunistů o nedorozumění. Rekonstrukci strany národních socialistů na Slovensku se Uhlířovi nepodařilo prosadit, a tak chtěl svým odjezdem symbolicky protestovat.⁵⁵⁴

Dne 10. října 1944 se konalo slavnostní plenární zasedání SNR na počest příjezdu vládní delegace. Úvodem promluvil Vavro Šrobár, po něm přednesli své projevy Němec, Hála, Való a Viest. Němec svůj projev napsal velmi dobře, vystihl přesně to, co posluchači chtěli slyšet, a tak se dočkal bouřlivého ohlasu. Dokonce i Šverma napsal uznale v reakci na tuto řeč Gottwaldovi: *„Němec mluvil moudře. Poukázal na Benešovu úlohu při uzavření našeho spojení s SSSR. „Lid sám má rozhodnout o svém dalším osudu. Naše republika bude sociálně spravedlivá, národnostní otázku si rozhodnou Češi, Slováci a Ukrajinci.“ Toto vystoupení mělo úspěch.*⁵⁵⁵

Celé zasedání provázela sváteční a povznesená nálada. Po Němcově projevu všichni přítomní povstali a zazpívali československou státní hymnu. Zdálo se, že všechny spory a neshody ustupují do pozadí. V následujících dnech se ovšem rozvinula

⁵⁵³ *Slovenské národné povstanie*, dok. 462, s. 727; B. LAŠTOVIČKA, *V Londýně za války*, s. 427. Srov. též verzi ve slovenštině, *Cesta ke květnu*, sv. 1, dok. 85, s. 279; G. HUSÁK, *Svedectvo*, s. 475.

⁵⁵⁴ Viz *Cesta ke květnu*, sv. 1, dok. č. 86, s. 279–282; AÚTGM, f. 38 (Klecanda), sign. 209/1, s. 54–55. Ve zprávě z Londýna, datované 16. 10. 1944, se sdělovalo, že prezident proti příjezdu dvou členů delegace nemá námitek. Viz *Cesta ke květnu*, sv. 1, dok. 86, s. 282, pozn. č. 5. Faktický vývoj v druhé polovině října nakonec způsobil, že Drtina a Uhlíř opustili Slovensko spolu se zbytkem vládní delegace a odpojili se od ní až na Ukrajině.

složitá debata, v níž se měl zřetelně vymezit vztah mezi kompetencemi vládní delegace a Slovenské národní rady. Němec se sice rozhodl spíše ustoupit a nedráždit rostoucí ambice SNR, nechtěl se vměšovat do skutečně vnitřních otázek specificky slovenských. Přesto ale váhal, zda se nemá pokusit uplatnit zřetelně vládní autoritu v oblastech dotýkajících se působnosti celostátní.⁵⁵⁶ Spornou otázkou představovala zejména správa na území východního Slovenska, které případně osvobodí Rudá armáda.

Jednání nakonec vyústila v kompromisní dohodu, kterou vyjadřovalo usnesení předsednictva SNR z 16. října 1944.⁵⁵⁷ Podle tohoto dokumentu Slovenská národní rada nadále vykonávala celou zákonodárnou, vládní a výkonnou moc na celém území Slovenska v jeho předmnichovských hranicích. Vládní delegát na Slovensku vystupoval pouze jako prostředník mezi SNR a londýnským vedením a mezi SNR a velitelstvím sovětských vojsk. Usnesení zřizovalo u předsednictva SNR kancelář vládního delegáta, který se měl od této doby pravidelně účastnit zasedání předsednictva a sboru pověřenců SNR. Požadovalo se, aby byl uveden v soulad s tímto stanoviskem dekret prezidenta republiky o vládním delegátovi.

Toto usnesení komentoval Němec 18. října ve své depeši Benešovi a československé vládě.⁵⁵⁸ V této zprávě prohlásil, že považuje usnesení za pokrok vůči původnímu stanovisku SNR a „za možnou bázi dalšího jednání za předpokladu, že bude zde uznáno jako samozřejmé, že londýnská vláda reprezentuje státní autoritu navenek“.⁵⁵⁹ SNR by podle Němce mohla vykonávat i správu území, které osvobodí Rudá armáda a které měl původně spravovat vládní delegát, jako orgán vlády a „faktický“ zemský národní výbor. Londýnská vláda Němcovi odpověděla souhlasně a poznamenala, že nebude třeba měnit dekret prezidenta o vládním delegátovi a postačí jej interpretovat ve smyslu dohody z 16. října.⁵⁶⁰ K tomuto smířlivému stanovisku londýnské vlády nepochybně přispěla i výše zmíněná Drtinova zpráva Benešovi z 19. října.

⁵⁵⁵ *Slovenské národné povstanie*, dok. 82, s. 274, pozn. č. 1. Naopak nenávisťně se o Němcově vystoupení vyjadřoval ve svých vzpomínkách G. HUSÁK, *Svedectvo*, s. 469.

⁵⁵⁶ Viz Němcova zpráva pro Beneše ze 14. 10. 1944, *Slovenské národné povstanie*, dok. 435, s. 694.

⁵⁵⁷ *Cesta ke květnu*, sv. 1, dok. 82, s. 274–275; G. HUSÁK, *Svedectvo*, s. 472–473; B. LAŠTOVIČKA, *V Londýně za války*, s. 424–425.

⁵⁵⁸ *Slovenské národné povstanie*, dok. 461, s. 726–727; *Cesta ke květnu*, sv. 1, dok. 87, s. 282–283 (zde uvedeno datum 20. 9. 1944).

⁵⁵⁹ Tamtéž, s. 283.

⁵⁶⁰ Tamtéž, pozn. č. 4. O průběhu jednání čs. vlády v Londýně 23. října viz B. LAŠTOVIČKA, *V Londýně za války*, s. 425–426.

Vládní delegace nezůstávala pouze v Banské Bystrici a podnikala výjezdy na různá místa, aby lépe poznala slovenské prostředí.⁵⁶¹ Němec s Drtinou a Hasalem se hned při první cestě vydali do druhého největšího povstaleckého města Zvolena. Navštívili tam strojírenské závody, kde se vyráběly zbraně pro povstalecká vojska. Londýnské delegáty překvapilo, že je tamní předáci uvítali proslovy, „*naplněnými duchem československé jednoty, což zřetelně kontrastovalo s projevy funkcionářů Rady v Banské Bystrici*“. Drtina se tu dočkal příznivého ohlasu, když se zvolenští odboráři dozvěděli, že on je Pavel Svatý.⁵⁶² Jindy skupina zajela na letiště u Zolné, aby pozdravila československé stíhače pod vedením podplukovníka Františka Fajtla. Drtina se s Němcem a Hasalem podíval také na válečnou frontu u Hronské Dúbravy, kde sledoval dosud hořící stavení. Jiný zájezd směřoval k těžce zbombardovaným rafinériím v Dubové a železárnám v Podbrezové. Navštívili také banskobystričskou rozhlasovou vysílačku, kterou poničily německé nálety, nebo vojenské velitelství povstání a partyzánský štáb plukovníka Alexeje Nikitiče Asmolova. Počet různých zájezdů byl vysoký a vyplývá z toho, že ministr Němec vyjel nejméně každý druhý den mimo město.

Vedení Občanského bloku se rozhodlo uspořádat velkou slavnostní večeři na počest vládní delegace, které se účastnilo asi sto pozvaných osob. Při večeři byla pronesena řada připitků, vystoupili tehdy např. Vavro Šrobár, Ján Lettrich, František Němec, Jan Šverma a Ján Golián. Mezi slavnostní řečníky se na přání Šrobára improvizovaně zařadil i Prokop Drtina, který veřejně prohlásil, že si na povstaleckém území uvědomil, že slovenský národ skutečně existuje. Ve svých pamětech Drtina poznamenal, že v tomto projevu zašel dále, než původně zamýšlel, a proto s tím nebyl spokojen.⁵⁶³

V druhém týdnu pobytu vládní delegace na Slovensku zmenšovala rychle německá ofenzíva rozsah povstaleckého území, vojenské vyhlídky se silně zhoršovaly. Armádní velení začalo připravovat přechod na partyzánský způsob boje. Ve stejné době vstoupila sovětská vojska na území Podkarpatské Rusi a československá vláda poslala své delegaci pokyn, aby opustila Slovensko a převzala správu na osvobozeném území.

⁵⁶¹ Tato skutečnost ostře kontrastuje s údajným „svědectvím“ G. Husáka, že se delegace vlastně mimo Banskou Bystricu vůbec nepodívala a sbírala jen klevěty a intrikovala. Srov. G. HUSÁK, *Svedectvo*, s. 469–470; ANM, f. P. Drtina, k. 2, a. č. 140, P. Drtina: *Některé poznámky*, s. 8.

⁵⁶² P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 676.

⁵⁶³ Tamtéž, s. 679. Srov. G. HUSÁK, *Svedectvo*, s. 474–475.

Dršina, zmocněný k tomu Němcem, o tom jednal s Husákem, Šmidkem, Švermou a Slánským. Všichni se shodovali, že odchod delegace je nezbytný, ale nepřichází ve vhodnou dobu. Odlet londýnských delegátů by mohl slovenskému obyvatelstvu zavdat příčinu k depresi a panice, zároveň hrozilo, že by jej zneužila nacistická propaganda.

Náhlého odchodu vládní delegace v okamžiku porážky slovenského povstání zneužil o řadu let později Gustáv Husák ve svých vzpomínkách na SNP k účelové interpretaci, která měla zesměšnit představitele londýnského exilu: „*Videl som pred sebou ustrašených ľudí, ktorí si po celé roky zvykli na „odbojovú činnosť“ v luxusnom prostredí londýnskych vládných kruhov a teraz im riziko skutočného antifašistického boja liezlo príliš na kožu. Bol to veľký kontrast s tvrdým odhodlaním komunistických a iných skutočných bojovníkov v boji pokračovať za všetkých okolností. Rád som súhlasil, aby urýchlene odišli, panikárov sa v tom čase aj tak vynorilo v Banskej Bystrici dost.*“⁵⁶⁴

Dne 22. října 1944 navštívila Němcova delegace schůzi předsednictva SNR, kde se dohodly všechny podmínky jejího odchodu. Porada schválila, aby v Banské Bystrici zůstal jeden nebo dva zástupci vládní delegace a aby dva členové SNR odešli s delegací. Němec navrhl jako zástupce SNR u vládní delegace Šrobára, s čímž všichni souhlasili. Za komunistické členy SNR byl původně k Němcově delegaci 22. října nominován dr. Šoltész, nakonec ale došlo ke změně a komunistickým zástupcem byl jmenován dr. Ján Púll. Z Němcovy skupiny měli zůstat v Banské Bystrici Bohumil Laušman a Jozef Való, ten se ale na Švermovu žádost opět k vládní delegaci připojil.⁵⁶⁵ SNR zhodnotila celkově pobyt vládní delegace na Slovensku velmi příznivě, dokonce i Husák konstatoval, že londýnští zástupci přispěli „*vydatně ke konsolidačnímu procesu*“.⁵⁶⁶

Za hustého deště a ve velkém zmatku se večer 23. října 1944 rozloučila vládní delegace na letišti Tri Duby se zástupci povstaleckého vedení a ukončila svůj šestnáctidenní pobyt na Slovensku. Následující asi dvouhodinový let byl zcela klidný, bez střelby a vládní delegace se tak ve zdraví dostala do východohaličské dědiny

⁵⁶⁴ Tamtéž, s. 477. Podobně též Z. FIERLINGER, *Ve službách ČSR*, s. 388. Dršinova polemika s Husákovým líčením viz ANM, f. P. Dršina, k. 2, a. č. 140, P. Dršina: *Některé poznámky*, s. 8–9; P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 683–684.

⁵⁶⁵ *Slovenské národné povstanie*, dok. 482, s. 749–750; tamtéž, dok. 563, s. 909; P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 684–685.

⁵⁶⁶ *Slovenské národné povstanie*, dok. 482, s. 749; G. HUSÁK, *Svedectvo*, s. 478. Husák poprvé otevřeně vystoupil kriticky ve vztahu k působení vládní delegace na povstaleckém území již při ročním výročí SNP ve slavnostním čísle *Nového slova*.

Podhajčiky, poblíž Ternopole. Druhý den se pak přesunula do Lvova, kde byla ubytována v hotelu Inturist. 25. října se spojil Němec s velvyslancem Fierlingerem, informoval ho o příjezdu delegace do Lvova a požádal jej, aby zajistil transport Drtiny a Uhlíře přes Moskvu do Velké Británie. Fierlinger mu to slíbil a doporučil, aby oba zatím zůstali ve Lvově.⁵⁶⁷ 26. října odletěla vládní delegace plnit své poslání do Chustu a Drtina s Uhlířem osaměli.

Dne 28. října 1944 volal Drtina na velvyslanectví, aby zjistil, jaká je situace. Hovořil s ing. Lvem Klučkou, který mu sdělil, že se Fierlinger stará o cestu z Moskvy do Londýna, ale že dosud nezažádal o povolení k cestě do Moskvy.⁵⁶⁸ Drtinu informace velmi podráždila, neboť tušil, že ve Lvově nikdo nic neučiní bez příkazu z Moskvy. Stále nervóznější se pak 30. října vydal s Uhlířem k místnímu veliteli, podplukovníkovi Milinskému, který jim však řekl, že o jejich cestě do Moskvy nic neví a že to nespadá do jeho kompetence. Odkázal je na generála Goroděckého a slíbil, že se u něj bude sám informovat. 1. listopadu zavolal Drtina znovu na velvyslanectví, ing. Klučka jej vybědl k trpělivosti.

Druhý den přicestovala do Lvova skupina politiků ze Slovenské národní rady v čele s Jánem Púllem, který se vinou komplikací při odletu vládní delegace 23. října zdržel na Slovensku.⁵⁶⁹ Drtina se nabídl, že pomůže vyjednat jejich dopravu za Němcem na Podkarpatskou Rus, a hned o tom hovořil se sovětským kapitánem, který se mu představil jako pobočník generála Goroděckého.⁵⁷⁰ Sovětský důstojník slíbil, že bude urgovat jak Drtinovu cestu do Moskvy, tak i přesun Púllovy skupiny k vládní delegaci. Tento člověk se však již nikdy neobjevil a Drtina záhy zjistil, že nešlo o skutečného generálova pobočníka.

⁵⁶⁷ Fierlinger údajně prohlásil: „Rozhodně at' počkají ve Lvově a cestují přes Moskvu. Já ihned zařídím vše u Narkomindělu. To je otázka niekoľika dní, kedy budú moci ze Lvova odcestovat.“ Viz ANM, f. P. Drtina, k. 4, a. č. 177, záznam posl. F. Uhlíře o pobytu v SSSR r. 1944, s. 16.

⁵⁶⁸ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 691. Do Londýna oznamoval Fierlinger již 26. října, že jsou Drtina a Uhlíř ve Lvově a chystají se na cestu do Anglie. Viz *Slovenské národné povstanie*, dok. 495, s. 765.

⁵⁶⁹ Husák z toho ve svých vzpomínkách obviňoval Němce: „Či náhodou, či úmyselne, Němec odletel a nechal na letisku komunistických členov delegácie SNR. Museli sme hľadať náhradné riešenie. O deň neskôr odleteli aj naši delegáti z Troch Dubov do Kyjeva.“ Viz G. HUSÁK, *Svedectvo*, s. 477. Drtina toto obvinění vyvracel a poukazoval na to, že organizace odletu byla starostí předsednictva SNR a samotného Husáka jako pověřence vnitř. Viz především P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 693.

⁵⁷⁰ To svým způsobem dokládá i záznam M. Falšana, člena Púllovy skupiny, z 30. října 1944: „Prijatie Drtinou veľmi chladné. Ponúkol odpravenie dr. Jána Púlla za ministrom Němcom, ktorý medzitým odišiel na Zakarpatskú Ukrajinu aj s delegáciou. Nebol ochotný vydržiať nás na účet vlády. Uhlíř sa vyslovil o

Brzy ráno 3. listopadu přišel do hotelu kapitán Rakitský, pravý pobočník generála Goroděckého, a oznámil, že dr. Púll má připravenou dopravu na Podkarpatskou Rus. Tvářil se překvapeně, když zjistil, že s Púllem cestuje ještě sedm dalších osob, ale vzal to na vědomí. Při snídani z toho vznikl trapný rozhovor mezi Drtinou a Púllem, neboť vyšlo najevo, že Púll vyjednával nezávisle s místními představiteli komunistické strany a s generálem Goroděckým. Drtinu to velmi mrzelo, měl pocit, že ho měl Púll o všem informovat. Hned ráno odjela Púllova skupina ze Lvova a Drtina s Uhlířem opět zůstali sami.⁵⁷¹

Týž den zašel Drtina s Uhlířem přímo za generálem Goroděckým, který jim oznámil, že žádné povolení z Moskvy dosud neobdržel, ale že jistě brzy dorazí, když to vyřizuje československý velvyslanec. Fierlinger hlásil do Londýna: „*Urgoval jsem transport Drtiny a Uhlíře ze Lvova do Moskvy, neboť se zdá, že jsou oba ve Lvově již dosti nervózní. Zorin odpověděl, že chtějí jejich cestu přes Moskvu aranžovat tak, aby mohli do Moskvy přiletět a hned na druhý den dále na Teherán odletět. Poděkoval jsem mu podotknuv, že bych ovšem raději viděl, kdyby v Moskvě byli co nejdříve, poněvadž za dnešního počasí je těžko předem stanovit, kdy budou v Moskvě a kdy budou s to odletět dále na Teherán.*“⁵⁷² Když pak Drtina přišel za Goroděckým 6. listopadu znovu, zdálo se, že je celý případ sovětskému generálovi krajně nepříjemný. I Goroděckému již připadalo podivné, proč se dosud v Moskvě povolení nevyřídilo, když Púllova skupina odcestovala téměř okamžitě.

Drtinovy opakované telefonáty na velvyslanectví byly bezvýsledné, ing. Klučka neustále vybízel k trpělivosti. Od 10. listopadu již Drtina nedostal ani spojení s velvyslanectvím, volal proto Heliodorovi Píkovi, jemuž vysvětlil celou podivnou situaci. Píka jej vyzval, aby vydržel – Narkominděl vše jistě brzy vyřídí. Na velvyslanectví se nebylo možné dovolat, a tak Drtina s Uhlířem poslali Fierlingerovi telegram, v němž urgovali svůj případ.⁵⁷³ Cítili se, „*jak odříznuti od ostatního světa*“.⁵⁷⁴

slovenskom povstaní asi tak, že na tom sa budovať už nedá, lebo ,To bylo‘. Viz V. PLEVZA a kol., *Dejiny*, 3. sv., dok. 431, s. 491.

⁵⁷¹ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 695. Srov. záznam M. Faltána z 2. 11. 1944, V. PLEVZA a kol.: *Dejiny*, 3. sv., dok. 431, s. 491. Vedle toho též vzpomínky J. Púlla, tamtéž, 4. sv., s. 313.

⁵⁷² Fierlingerova zpráva do Londýna ze 4. 11. 1944, viz *Československo-sovětské vztahy*, dok. 146, s. 326. Podle Fierlingera zpráva pochází z 3. 11. 1944, viz Z. FIERLINGER, *Ve službách ČSR*, s. 385–386.

⁵⁷³ Je možné, že Fierlinger chtěl průtahy s povolením docílit zrušení Drtinovy a Uhlířovy cesty do Londýna. 14. 11. 1944 psal Fierlinger do Londýna zprávu, v níž referoval: „*Drtina a Uhlíř jsou dosud ve Lvově, ač jsem jejich cestu do Moskvy několikrát osobně v Narkomindělu urgoval. Kdyby jejich odjezd byl ještě dále odkládán, bylo by snad lépe, kdyby odjeli k naší delegaci zpět.*“ Viz *Československo-*

Žádná příznivá zpráva z Moskvy stále nepřicházela, a proto se Drtina 13. listopadu rozhodl poslat prostřednictvím Goroděckého depeši Němcovi, v níž se tázal, co má dělat. Nakonec se Drtina a Uhlíř obrátili na generála Grušeckého, šéfa celé Lvovské oblasti, který jim přislíbil, že se spojí s Moskvou a zjistí, jaká je situace.

Dne 16. listopadu 1944 přišla Němcova odpověď, v níž ministr sděloval, že Fierlingera znovu naléhavě požádal, aby na Narkomindělu transport prosadil. Bylo zřejmé, že celý Lvovský případ se již stával „*věcí politické autority československé vládní delegace, ba vlády celé*“.⁵⁷⁵ Téhož dne ovšem přišel telegram od velvyslance Fierlingera, který konečně oznamoval, že povolení k cestě je zajištěno a že Drtina s Uhlířem mohou použít vlaku, pokud nebude možné letět. 17. listopadu tedy Drtina a Uhlíř zašli za generálem Goroděckým, který je sám uvítal s depeší od Valeriana Zorina, jež povolovala jejich cestu do Moskvy. Vzhledem k problémům s počasím bylo nakonec rozhodnuto, že pojedou vlakem. Drtina a Uhlíř opustili 20. listopadu Lvov a zamířili do sovětské metropole.

Cesta vlakem byla velmi pomalá a nepohodlná, poskytla však oběma pasažérům bližší poznání Ukrajiny a její bída. Drtina v pamětech vzpomínal: „*My jsme to tehdy ovšem přičítali výlučně válce, méně nebo vůbec ne sovětskému hospodářství a jeho systému. Ten jsme pokládali za odpovědný toliko za zaostalost ukrajinské vesnice, kde jsme viděli výlučně doškové střechy a povětšinou dřevěná obydlí s málo upraveným okolím.*“⁵⁷⁶ Dva dny strávili Drtina a Uhlíř v Kyjevě, kde v nich zanechaly nezapomenutelný dojem ohromné škody napáchané ustupujícími Němci. Do Moskvy dorazili časně ráno 25. listopadu 1944.

Drtina s Uhlířem se domluvili, že budou v jednání s Fierlingerem postupovat opatrně, aby se dostali co nejrychleji do Londýna. Ze svých zážitků na Slovensku a na Ukrajině mu proto vyprávěli pouze pozitivní věci a kritiky se raději zdrželi. Když jej žádali o vysvětlení svého zdržení ve Lvově, snažil se vše omluvit. Nakonec slíbil, že zařídí, aby odletěli z Moskvy hned druhý den. Odpoledne se Drtina a Uhlíř sešli na velvyslanectví s Gottwaldem a Kopeckým, které velmi zajímalo, co budou o svých

sovětské vztahy, dok. 153, s. 341. Fierlinger zveřejnil tuto depeši ve svých pamětech, ale inkriminovanou pasáž vypustil. Srov. Z. FIERLINGER, *Ve službách ČSR*, s. 398–400. Nelze ovšem vyloučit možnost, že Fierlinger za zdržení ve Lvově nemohl a že odpovědnost nesla sovětská vláda.

⁵⁷⁴ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 705.

⁵⁷⁵ Tamtéž, s. 700.

⁵⁷⁶ Tamtéž, s. 707.

dojmech referovat v Londýně.⁵⁷⁷ Rozhovoru se ještě účastnil Fierlinger a ing. Klučka. Drtina a Uhlíř zvolili stejnou taktiku jako dopoledne při samostatném rozhovoru s velvyslancem a snažili se vyhnout všem kritickým komentářům.

Drtina zdůraznil, že před odjezdem delegace z Banské Bystrice konstatovali představitelé SNR spontánně, že Němcův postup přispěl ke konsolidaci poměrů a odstranil původní nedůvěru slovenské strany. Ačkoliv měl Drtina velké výhrady k politice SNR, raději ji nekritizoval. Nic se nesnažil překroutit, námitky si ale ponechal pro sebe. Střídavě s Uhlířem pak Drtina vylíčil dojmy z ohromných výkonů a hrdinství sovětských vojáků. Zdálo se, že komunističtí vůdci takové uznání nečekali, Kopecký se obrátil na Uhlíře: „*Ale to myslíte upřímně? Opravdu upřímně? A tak budete referovat také v Londýně?*“⁵⁷⁸ Drtina a Uhlíř přisvědčili oběma komunistům, že příčinu vojenské porážky povstání nespatřují v nedostatku sovětské pomoci, ale v selhání dvou východoslovenských divizí, nedostatku bojovnosti nejen částí slovenské armády, ale i některých partyzánských oddílů či neschopnosti mnohých důstojníků.

Moskevské představitelé zajímalo také hodnocení aktuální pozice Němcovy delegace, která se dostala do vážných problémů. Gottwald a Kopecký projevíli uspokojení, že Drtina a Uhlíř posuzují „*situaci na Podkarpatské Ukrajině s klidem*“.⁵⁷⁹ Kopecký měl od Švermy informace, že i Pavel Svatý hovořil veřejně o slovenském národě, a tak se zeptal Drtiny, jak nyní vidí československý problém. Drtina mu odpověděl ve smyslu: „*Vím, že jestli nejsme, že jsme alespoň byli jeden národ.*“⁵⁸⁰ Vysvětloval, že nechce držet Slováky násilím v jednotném československém národě, že však on sám osobně zůstane Čechoslovákem, k tomu se připojil i Uhlíř.

V závěru debaty vyzval Drtina Gottwalda, aby uvážil, neprospělo-li by dalšímu vývoji, kdyby se nyní vypravil za Benešem do Londýna. Gottwald stručně odvětil, že nikam nepojede, neboť „*se mu to nehodí a že to nepřichází v nynější situaci v úvahu*“.⁵⁸¹ Když se jej Drtina otázal, zda tedy nemá nějaký vzkaz pro prezidenta, Gottwald prohlásil, že by Beneš a československá vláda měli přesídlit domů až po osvobození Prahy. „*Nelze vystavovat autoritu prezidentovu i vlády podobné situaci, v jaké byl*

⁵⁷⁷ Záznam o tomto rozhovoru sestavil podle svých heslovitých poznámek Drtina 11. 12. 1944 v Londýně, viz *Slovenské národné povstanie*, dok. 560, s. 863–867; částečně též *Cesta ke květnu*, dok. 99, s. 310–313. Srov. ještě P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 710–711.

⁵⁷⁸ *Slovenské národné povstanie*, dok. 560, s. 865.

⁵⁷⁹ Tamtéž.

⁵⁸⁰ Tamtéž.

*Němec v B. Bystrici a v jaké je nyní na Podkarpatské Ukrajině.*⁵⁸² Rozhovor ukončil Kopecký, který prohlásil, že nyní mohou klidně odjet do Londýna. Přiznal se, že když přišla zpráva o tom, že tam Drtina a Uhlíř pojedou, tak si komunisté v Moskvě řekli: „*Aha, to jsou ti dva hodní žáčkové, co jedou žalovat panu učitelí.*“⁵⁸³

Dne 26. listopadu vyrazili Drtina a Uhlíř letadlem na zpáteční cestu do Velké Británie. Již brzo odpoledne byli v Astrachánu. Druhý den pokračovali přes Baku do Teheránu, odkud právě odlétala opačným směrem delegace SNR, jež se vracela z jednání v Londýně. Po dvoudenní přestávce opustili Teherán a letěli přes Bagdád a Damašek. 30. listopadu přistáli v Káhiře, kde se zdrželi do 3. prosince. Odtud již cesta uplynula rychle – po mezipřistáních na Maltě a Sardinii dorazili 4. prosince 1944 na letiště v Lynhamu.

Londýnské intermezzo

Hned druhý den jeli Drtina a Uhlíř k dr. Benešovi do Aston Abbots, aby mu referovali o svých zážitcích a zkušenostech. Drtina měl dojem, že prezidenta nejvíc znepokojilo jeho vyprávění o konfliktu s Václavem Kopeckým kvůli projevům Pavla Svatého.⁵⁸⁴ Beneš je pak podrobně informoval o krizi na Podkarpatské Rusi a o neudržitelnosti Němcova postavení. Společně s Uhlířem Drtina následně navštívil sovětského vyslance Ivana A. Čičajeva a britského Philipa Nicholse, aby jim poděkoval za pomoc při cestě a zodpověděl jejich otázky. Drtina se také sešel s Vladimírem. Clementisem, jehož upozornil, že ho odmítá moskevské vedení KSČ, a s ministrem Janem Masarykem, který propadal nejistotě o úmyslech Sovětského svazu a komunistické strany. Vedle těchto politických jednání čekala Drtinu a Uhlíře řada rozhovorů s novináři, kteří dychtili po zprávách a dojmech z povstaleckého území i Sovětského svazu. Uhlíř shrnul všechny informace do obsáhlé zprávy o vládní delegaci, kterou přednesl 14. a 20. prosince 1944 na plenárním zasedání Státní rady.⁵⁸⁵

Do nepříjemného konfliktu se dostali Drtina a Uhlíř s československým ministerstvem financí, které odmítalo proplatit jejich cestovní účet. Ministr Feierabend

⁵⁸¹ Tamtéž, s. 866.

⁵⁸² Tamtéž.

⁵⁸³ Tamtéž.

⁵⁸⁴ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 719.

⁵⁸⁵ NA, fond 1 – H. Ripka, sign. 1-53-5/2. Zkrácená verze tohoto elaborátu byla vydána v edici dokumentů – *Slovenské národné povstanie*, dok. 563, s. 877–910. Vedle toho sepsal Uhlíř ještě důvěrné

byl zrovna úředně v Paříži, a tak museli počkat na jeho příjezd. Když se pak v druhé polovině prosince Feierabend objevil v Londýně, snažili se s ním celou záležitost urovnat. Ministr byl plný nedůvěry, protože dostal od velvyslance Zdeňka Fierlingera nepřiměřeně vysoký účet za hostění vládní delegace v Moskvě. Od komunistů se navíc šířili zvěsti, že se členové delegace chovali v sovětské metropoli rozmařile a nechali se hostit na nevhodně vysoké úrovni. Podle Drtinova názoru „*Feierabend svůj odpor více hrál, aby ulevil své zlosti nad nepříznivým vývojem konečné fáze války, v níž SSSR nabýval stále většího vlivu a silnější pozice u nás*“.⁵⁸⁶ Ministr financí nakonec ustoupil, ale Drtina se cítil ukřivděný a dlouho to nemohl Feierabendovi zapomenout.⁵⁸⁷

Po návratu do Anglie převzal Drtina opět část svých dřívějších úkolů v prezidentské kanceláři, zejména v oblasti přijímání a vyřizování zpráv z domova nebo v rozhlasové propagandě. Původně se počítalo s tím, že se Drtina a Uhlíř zase vrátí zpět k vládní delegaci, ministerstvo zahraničí pro ně požádalo po Novém roce 1945 Moskvu o nové vstupní vízum. Čas však plynul a vyřizování víz se stále protahovalo. Po čase již bylo celkem zřejmé, že byla pro Sověty Drtinova cesta na Podkarpatskou Rus za Němcovou vládní delegací nepřijatelná. Nakonec se rozhodlo, že Drtina a Uhlíř se již k vládní delegaci nepřipojí a že do Moskvy pojedou až společně s prezidentem Benešem a vládou jako součást londýnské reprezentace, která v sovětském hlavním městě dohodne s KSČ složení nového vládního kabinetu a jeho program.

Poslední dny před odjezdem Beneše a ostatních představitelů londýnského odboje do Moskvy se věnoval Drtina především otázce složení jednotlivých stranických delegací. Zejména se obával, aby se sociálně demokratická skupina nestala „*Fierlingerovým pašalíkem*“.⁵⁸⁸ Fierlinger mu připadal velmi nespolehlivý a na Bohumilu Laušmanovi si již během svého slovenského pobytu všiml, že propadal prokomunistickému oportunistu. Drtina chtěl prosadit hlavně ministra Jána Bečku, v něhož měl plnou důvěru. Nakonec byl vedle Václava Majera delegován prof. Václav Patzak, který náležel k bechyňovské skupině. Drtina to sice nepovažoval za ideální, ale

doplňky ke zprávě, které byly určeny pro Beneše, Šrámka, Ripku a Slávika. K tomu viz tamtéž, s. 877–878, pozn. č. 1.

⁵⁸⁶ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 723; srov. tamtéž, s. 595–596.

⁵⁸⁷ Drtinovi byly nakonec koncem února 1945 uhrazeny výlohy 198 liber 10 šilinků a 10 pencí. Navíc bylo zúčtováno 70 liber 16 šilinků a 3 pence, neboť šlo o zálohy poskytnuté Drtinovi zastupitelskými úřady v cizině. Viz NA, f. MF-L, kart. 86, sign. 49-122-4, cestovní účet Prokopa Drtiny za cestu 21. 8. – 4. 12. 1944.

⁵⁸⁸ P. DRTINA, *Československo můj osud*, I/2, s. 728.

tato volba již nevzbuzovala tolik obav. Prezidentův politický referent se také zajímal o problém agrární strany, jednal o tom s Ladislavem K. Feierabendem a Janem Lichnerem. Drtina stále projevoval naději, že se podaří u Gottwalda prosadit nějakou podobu zemědělské strany.

Odlet do Moskvy byl stanoven na 9. březen 1945 ráno z londýnského letiště. Všechny plány však zkomplikovalo náhlé zhoršení prezidentova zdravotního stavu, neboť jej nečekaně postihl 8. března záchvat mrtvice. Benešovi tato událost prozatím znemožňovala odcestovat. Jeho odjezd z Anglie byl proto odložen a v plánovaném termínu opustila britskou půdu jen vláda a politická delegace v čele s Janem Šrámkem, do níž byl zařazen i Prokop Drtina. Feierabend se pokusil přimět prezidenta k tomu, aby znovu přehodnotil své plány a neodlétal do Moskvy s poukazem na zdravotní důvody. Byl si totiž vědom možných politických důsledků prezidentova návratu do vlasti nikoliv ze Západu, ale z Moskvy. Beneš se však poměrně rychle zotavoval a ve svém rozhodnutí odletět z Londýna do Moskvy zůstal neoblomný. Hlavní motivací bylo pro něj přesvědčení, že za dané válečné situace se nemůže vrátit do Československa bez sovětského souhlasu a pomoci.

Mezitím vládní delegace po krátké přestávce v Toulouse ještě 9. března 1945 přeletěla Středozemní moře a přistála v libyjském Castel Benito. Druhý den pak pokračovala do Káhiry, kde zůstala do opožděného příjezdu částečně uzdraveného Beneše. 14. března odletěla již kompletní politická reprezentace přes Bagdád do Teheránu. Tam ji očekával vedle velvyslance Josefa Kadlece i Zdeněk Fierlinger a náčelník vojenské mise v Sovětském svazu Heliodor Píka. Perský šáh Rezá Pahlaví pozval Beneše a jeho doprovod na prohlídku starého královského paláce. 16. března opustila londýnská exilová reprezentace Persii a přeletěla přes Elbrus do Baku a pak již následovala poslední etapa cesty – nepřetržitý let do Moskvy, kam Beneš a vláda dorazili 17. března 1945. Hned na moskevském letišti Beneše pozdravila vedle sovětských činitelů i komunistická trojice Klement Gottwald, Václav Kopecký a Josef Krosnář.

Od moskevských jednání ke košické vládě

Drtina a Uhlíř se v Moskvě setkali opět s generálem Ludvíkem Svobodou, který hned první den po jejich příjezdu projevil zájem pohovořit si s nimi o událostech, jež zažili na podzim 1944. Svoboda se totiž dozvěděl, že jej Drtina kritizoval za to, že

připustil, aby od jeho armádního sboru odjela na Podkarpatskou Rus skupina osvětových důstojníků v čele s majorem Bedřichem Reicinem. Generálovi velmi záleželo na tom, aby Drtinovi jeho výtky vyvrátil. Hájil se tím, že k odeslání těchto důstojníků dostal rozkaz z nadřízeného sovětského štábu a že Reicinova skupina neprováděla žádnou rozvratnou agitaci a mluvila naopak pro republiku. Drtina jeho argumenty nepřijal, Svoboda se dál odvolával na Koněva a sovětské poměry. Snažil se ukázat jako věrný legionář a stoupenec T. G. Masaryka, prohlašoval, že není a nikdy nebude komunistou. Drtina mu nakonec uvěřil a přiklonil se k názoru, že bude Svoboda věrně sloužit Benešovi. V tomto duchu pak referoval prezidentovi a pravděpodobně tak nepřímou podporou Svobodovo jmenování ministrem národní obrany.⁵⁸⁹

Od začátku moskevského pobytu byly zahájeny předběžné politické rozhovory, v nichž se definitivně ustavily jednotlivé skupiny zástupců stran Národní fronty. Byl dohodnut klíč, podle něhož měla mít na následujících jednáních o vládním programu KSČ pět účastníků, sociální demokracie čtyři, národní socialisti také čtyři a lidovci dva delegáty.⁵⁹⁰ Snad již 20. března oznámil Jaroslav Stránský, že národně socialistickou stranu bude zastupovat kromě něho, Josefa Davida a Františka Uhlíře také Prokop Drtina, jenž k tomu získal Benešův souhlas.⁵⁹¹ V rámci předběžných rozhovorů se straničtí představitelé dohodli, že politická jednání o uspořádání poměrů v osvobozené zemi budou mít charakter společných schůzí socialistického bloku a zástupců lidové strany a že dohodnuté výsledky pak budou předloženy představitelům SNR a po projednání s nimi nakonec prezidentovi Benešovi. Dr. Beneš se jinak osobně rokování neúčastnil, neboť chtěl zůstat nad stranami.

Londýnští činitelé přijeli do Moskvy nedostatečně připraveni, měli sice k dispozici různé ideové koncepty, ovšem nezpracovali předem ucelený program, a tak byl vzat za základ a rámec jednání komunistický návrh.⁵⁹² Drtina o tomto dokumentu prohlásil: „*My jsme mohli přijmout tento program vcelku, i když tam byly partie, které nám vůbec nebyly po chuti, protože zaručoval u nás existenci více rovnoprávných*

⁵⁸⁹ Viz P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 15–16.

⁵⁹⁰ Za KSČ se jednání účastnili Gottwald, Slánský, Kopecký, Nosek a Laštovička. Pokud jde o sociálně demokratickou skupinu, potvrdily se Drtinovy obavy – do jejího čela se dostal Z. Fierlinger, jemuž v prokomunistickém postupu vydatně sekundoval Laušman. Bečko ani Němec se neprosadili. Václav Majer představoval při jednání jediného pravého zástupce sociální demokracie jako tradiční demokratické strany. Za lidovce s sebou Šrámek vzal jen Františka Hálu a sám se pak programového jednání neúčastnil, takže výrazně oslabil demokratické řady.

⁵⁹¹ Viz *Cesta ke květnu*, sv. 1, dok. 129, s. 379; AÚTGM, f. 38 (Klecanda), sign. 70, s. 28.

*politických stran a všeobecné, přímé, rovné a tajné volby do zákonodárných i samosprávných sborů.*⁵⁹³

Zahajovací schůze se konala 22. března 1945 na československém velvyslanectví. Prokop Drtina byl pověřen spolu s Bohuslavem Laštovičkou vedením protokolu jednání, jehož oficiální formulace nezachytily mnohá úskalí, jimiž rozhovory prošly.⁵⁹⁴ První konflikt vznikl vlastně již před zahájením vlastního rokování, když komunisté navrhli, aby se v řízení schůzí střídali Gottwald, Fierlinger a David, v Londýně přitom vedl národní socialisty Stránský. Když se objevil komunistický návrh, očekávali národní socialisté, že jej David odmítne, on tak ale neučinil. Stránský se proto ujal slova a konstatoval, že národní socialisté Davida do předsednictva nevolí, ale vysílají. Během polední přestávky Stránský a Uhlíř Davidovi jeho chování otevřeně vytkli.⁵⁹⁵

Jednání o programu a složení vlády probíhala od 22. do 29. března 1945. Diskuse k většině kapitol programové listiny nebyla nijak komplikovaná, původní komunistická předloha obvykle prošla s drobnými úpravami. Osmá kapitola, která řešila otázku německé a maďarské menšiny, byla přijata za pouhých pět minut.⁵⁹⁶ Podobně hladce byla projednána i devátá kapitola, jež se zabývala potrestáním válečných zločinců a kolaborantů, ačkoliv se předtím nad předlohou retribučního dekretu odehrávala v londýnském exilu několikaletá vzrušená diskuse. Drtina, který se po válce stal ministrem spravedlnosti, tento blok jednání dokonce ve svých vzpomínkách zcela pomínil. Snad tak učinil záměrně, neboť hlavní debata probíhala mezi samotnými národními socialisty, nikoliv v konfrontaci s názory komunistů. Působení národních socialistů během moskevských jednání Prokop Drtina zpětně hodnotil: „*Nebyly to žádné světoborné připomínky a formulace, ale byly a jsou důležité dosud, aby bylo jasné, kdo*

⁵⁹² Viz *Cesta ke květnu*, sv. 1, dok. 130, s. 380–390.

⁵⁹³ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 22.

⁵⁹⁴ Záznam všech jednání viz *Cesta ke květnu*, sv. 1, dok. 131–138, s. 391–453. Srov. též B. LAŠTOVIČKA, *V Londýně za války*, s. 497–553. Drtina o tomto zápisu prohlásil, že „*není ani doslovný ani přesný a že částečně je kompilací obou zapisovatelů...*“ Viz P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 17. Václav Kopecký, proti Drtinovi osobně i stranicky zaujatý, o zapisovateli moskevských rozhovorů napsal: „*Zatím co dr. Prokop Drtina byl jako zapisovatel velmi lenivý, zapisoval soudruh Laštovička všechno a tak ze zápisu učinil důležitý historicko-politický dokument.*“ Viz Václav KOPECKÝ, *ČSR a KSČ. Pamětní výpisy k historii Československé republiky a k boji KSČ za socialistické Československo*. Praha 1960, s. 379.

⁵⁹⁵ Viz tamtéž, s. 18. Srov. *Cesta ke květnu*, sv. 1, dok. 131, s. 391.

⁵⁹⁶ B. LAŠTOVIČKA, *V Londýně za války*, s. 525.

*moskevské hovory myslil doopravdy a kdo později to, co slíbil, pomíjel a porušoval.*⁵⁹⁷ Jako hlavní mluvčí národních socialistů vystupoval Stránský, Drtina se jako dosud spíše nepolitická figura do debaty příliš nezapojoval.

Výrazně však zasáhl 23. března při projednávání páté kapitoly, jež se věnovala postavení národních výborů, neboť se mu nelíbila zásada jejich odvolatelnosti. Drtina argumentoval, že se tento princip vůbec nevyskytuje v československé ústavě a v celém parlamentním řádu. Přitom netušil, že o zásadě odvolatelnosti jednal již v Londýně socialistický blok. Gottwald s ním polemizoval poukazem na předmnichovskou praxi stranického odvolávání poslanců. Ještě důrazněji odmítl Drtinovo stanovisko Kopecký, který zdůraznil, že tato kapitola *„je pro nás všechny zkouškou chápání té lidové demokracie, jak vyšla z této války“*.⁵⁹⁸ Podle Kopeckého bylo nutné pohlédnout na princip odvolatelnosti z hlediska *„demokracie v lidovém pojetí“*.⁵⁹⁹ Poukazoval na to, že odvolatelnost znali již ve starověkém Řecku – v podobě ostrakismu. Po kratší odmlce se Drtina znovu přihlásil o slovo: *„Dávám za pravdu posl[anci] Kopeckému, že byla odvolatelnost v různých stádiích a různých ústavách, ale myslím, že to je věc trochu jiná. Myslím, že je to dvojitá věc. Ale jako termínu se toho zde používá po prvé. Nám jde o to tedy, aby bylo jasno, že je to míněno na přechodnou dobu.“*⁶⁰⁰ Navrhl, aby se celý příslušný odstavec přestylozoval, po kratší výměně názorů byl přijat Gottwaldův podnět, aby se do textu přidala slova *„až na další odvolatelný“*.⁶⁰¹ Celá debata odhalila rozličná výchozí stanoviska obou stran. Zatímco Drtina vycházel z principu plné právní kontinuity první republiky, komunisté hájili zásadu revoluční praxe.

Drtina rovněž ovlivnil projednávání deváté kapitoly o potrestání válečných provinilců, zrádců a kolaborantů. Nejprve reagoval na Stránského poznámku, že hlavní zločin Emila Háchy není v tom, co učinil v březnu 1939 v Berlíně, ale jak působil potom. Drtina řekl: *„...domnívám se, že právě největší vina Háchova je to, co udělal 15. března v Berlíně. Já jsem si vědom toho, v jaké situaci tehdy stát byl, a je jiná otázka, co Hácha mohl a měl v Berlíně dělat a měl-li tam vůbec jezdit. Ale jedno je jisto, že naprosto to dělat nesměl. Nesměl podepsat a dát souhlas k zrušení republiky. A to on*

⁵⁹⁷ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 22.

⁵⁹⁸ *Cesta ke květnu*, sv. 1, dok. 131, s. 406; B. LAŠTOVIČKA, *V Londýně za války*, s. 512.

⁵⁹⁹ *Cesta ke květnu*, sv. 1, dok. 131, s. 406; B. LAŠTOVIČKA, *V Londýně za války*, s. 513.

⁶⁰⁰ *Cesta ke květnu*, sv. 1, dok. 131, s. 408. Srov. B. LAŠTOVIČKA, *V Londýně za války*, s. 515.

⁶⁰¹ Tamtéž.

*právě udělal. V tom spatřuji jeho největší vinu, to ostatní všechno již z toho vyplývalo.*⁶⁰²

Vedle toho přišel Drtina s doplňujícím návrhem, aby bylo do kapitoly zahrnuto také potrestání osob, jež se provinily proti státu během okupace za hranicemi. Chtěl tím postihnout největší Benešovy odpůrce, kteří oslabovali jeho zahraniční akci. Tento Drtinův podnět komunisté schválili.

Již 24. března byly projednány všechny kapitoly vládního programu, pouze u šestého oddílu, jenž se zabýval slovenskou otázkou, nastal zatím nepřekonatelný konflikt. Za podpory lidovce Hály prohlásili národní socialisté a sociální demokraté, že sestaví vlastní návrh této kapitoly. Nehodlali připustit, aby její znění prejudikovalo budoucí uspořádání, neboť to by mělo náležet jen Ústavodárnému národnímu shromáždění. Stránský prohlásil: „...*nevylučujeme ani to, že by ten dnešní stav nakonec mohl být trvalý, jestli s tím vysloví souhlas národ slovenský i český, ale nezavazujeme se už předem.*“⁶⁰³ Zbytek programu byl ovšem schválen, a tak porada zvolila redakční komisi, jež měla do 26. března připravit opravené znění programového návrhu podle výsledků debat. Mezi zvolenými členy byl vedle Kopeckého, Laštovičky a Majera také Prokop Drtina.

Dne 25. března probíhalo jednání, na němž se podíleli i představitelé SNR a které mělo projednat jednotlivé návrhy šesté kapitoly. Národně socialistický text, předložený Stránským, prosazoval, aby se definitivní uspořádání vytvořilo na základě česko-slovenské dohody po osvobození českých zemí.⁶⁰⁴ Od komunistického návrhu se lišil představou, že byl daný stav na Slovensku pouze provizorní. Debata se záhy ocitla na mrtvém bodě, neboť KSCĚ i zástupci SNR odmítali jakýkoliv ústupek. Stránský, David a Uhlíř proto vyslali Drtinu za prezidentem Benešem, aby požádal o radu, jak dále postupovat. Dr. Beneš si vyslechl Drtinův referát a důrazně prohlásil: „*Musíte se dohodnout.*“⁶⁰⁵ Benešova reakce zněla kategoricky, dohoda, kterou vyžadoval, však znamenala naprostý ústup komunistům.

Když se Drtina vrátil do budovy velvyslanectví, spatřil své tři stranické kolegy, jak demonstrativně opouštějí jednání. Po té, co Drtina odjel za prezidentem, totiž debata dále pokračovala a přecházela v hádku. V zosřené atmosféře Kopecký neomalene

⁶⁰² *Cesta ke květnu*, sv. 1, dok. 132, s. 420; B. LAŠTOVIČKA, *V Londýně za války*, s. 527.

⁶⁰³ *Cesta ke květnu*, sv. 1, dok. 132, s. 412; B. LAŠTOVIČKA, *V Londýně za války*, s. 519; F. BEER a kol., *Dějinná křížovatka*, 490.

⁶⁰⁴ Text návrhu národně socialistické delegace viz *Cesta ke květnu*, sv. 1, dok. 133, s. 425, pozn. č. 1.

⁶⁰⁵ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 23.

napadl Stránského pro jeho židovský původ, čímž definitivně přetekla míra trpělivosti.⁶⁰⁶ Trojice národních socialistů se rozhodla, že bez omluvy nemá cenu pokračovat v rokování. Když celou záležitost probírali v Davidově hotelovém pokoji, prozradil jim Drtina prezidentův požadavek, že je bezpodmínečně nutná dohoda. Druhý den byla Stránskému vyslovena omluva za Kopeckého antisemitský výpad, národní socialisté se vrátili za jednací stůl a nakonec přijali znění šesté kapitoly, které vycházelo z představ KSČ a SNR.

Prezident Beneš nebyl s výslednou podobou, kterou prosadili komunisté ve spojení se slovenskou reprezentací, vůbec spokojen. Velmi se rozzlobil na slovenské demokraty. Podle svědectví jeho tajemníka Eduarda Táborského se Beneš na jejich adresu vyjádřil: „*Draze doplatí na to, že hrají s komunisty. Oni si myslí, jak jsou šikovní, když se spojí s komunisty v jakémisi oportunistickém společenství vzájemné pomoci. Ale až jich komunisté využijí, půjdou proti nim nemilosrdně. Což nejsou s to vidět, že komunisté se staví za slovenskou autonomii jen a jen proto, aby dosáhli absolutní moci? A jakmile ji dosáhnou, že ji použijí k tomu, aby zničili právě to, co teď slibují?*“⁶⁰⁷

Když bylo ukončeno projednávání vládního programu⁶⁰⁸, přistoupilo se k jednání o struktuře a složení vlády. Ján Ursíny sice apeloval na národní socialisty, aby prosadili obnovu agrární strany, Stránského skupina to však odmítla. Národní socialisté chtěli původně zabránit jmenování Fierlingera předsedou vlády a dohodli se na tom předem s Hubertem Ripkou, který zůstal v Londýně. I v této zásadní otázce se ale nakonec národní socialisté podřídili komunistickému tlaku. Podle Drtiny prý tehdy uvažovali tak, že vlastně „*byli raději, že v čele vlády je navržen Zdeněk Fierlinger a ne komunista. Byl to přece jen sociální demokrat, osobně blízký prezidentu Benešovi, legionář...*“⁶⁰⁹ Velikou nespokojenost projevíli národní socialisté s plánovaným

⁶⁰⁶ V oficiálním zápisu se Kopeckého výroky objevují v decentní úpravě. Jeho antisemitské urážky Stránského pouze naznačuje věta: „Žádám vás, zanechte těch formulí a v tomto slovanském prostředí [zvýrazněno autorem] vyjděte vsříc.“ Viz *Cesta ke květnu*, sv. 1, dok. 133, s. 437.

⁶⁰⁷ Záznam z Táborského deníku cit. dle J. GEBHART – J. KUKLÍK, *Velké dějiny*, sv. XVb s. 29.

⁶⁰⁸ Znění tzv. Košického vládního programu viz např. *Cestou května. Dokumenty k počátkům naší národní a demokratické revoluce. Duben 1945 – květen 1946.* (Ed.) Jaroslav SOUKUP. Praha 1975, dok. 1, s. 27–51. Toto programové prohlášení vyšlo již během roku 1945 v mnoha vydáních a později bylo zařazeno v řadě sborníků dokumentů. Veřejnost se s ním poprvé seznámila ve slovenské *Pravdě* z 8. 4. 1945.

⁶⁰⁹ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 25. Ve skutečnosti byl mezi národními socialisty odpor proti Fierlingerovi dost výrazný. Firt, Ripka a další londýnští straníci dokonce psali do Moskvy: „*Stále se*

rozdělením ministerských postů a požadovali pro svou stranu nějaký klíčový resort, pokud možno ministerstvo vnitra. Ústy Prokopa Drtiny 27. března žádali, „*aby byla dbána zásada rovnocennosti*“.⁶¹⁰ Druhý den se však museli spokojit s ministerstvy zahraničního obchodu a spravedlnosti. 29. března se konala závěrečná schůze, která tento stav potvrdila. Na toto setkání byli již pozváni i nově navržení členové vlády, kteří se předchozích porad neúčastnili. S návrhem vládního programu všichni souhlasili.

30. března byl zakončen moskevský pobyt prezidenta Beneše a jeho politické delegace slavnostním banketem v Kremlu, na kterém pronesl Josef Stalin dva pozoruhodné přípitky.⁶¹¹ Následující den se Beneš a ostatní aktéři československého zahraničního odboje vydali zvláštním vlakem na zpáteční cestu do vlasti. 1. dubna dorazila vlaková souprava do Kyjeva, kde byla připravena oficiální návštěva u Chruščovovy ukrajinské vlády. Po kratší zastávce ve Lvově stanuli 3. dubna 1945 prezident Beneš a jeho spolupracovník Prokop Drtina opět na československé půdě.

Během cesty zažil Drtina zajímavý rozhovor s Klementem Gottwaldem. Komunisté spatřovali v postavě populárního Pavla Svatého nebezpečnou konkurenci a obávali se jeho vlivu na československou politiku (Drtina získal dokonce dojem, že by jej KSČ ráda získala pro sebe). Komunistický vůdce se proto důvěrně zajímal, zda nyní hodlá Prokop Drtina ukončit svou úřední činnost a vstoupit do aktivní politiky. Prezidentův referent na to odpověděl, že nic takového neplánuje. Měl k tomu tehdy jisté osobní důvody, ale Gottwaldovi to zdůvodnil tím, že během moskevského rokování na sobě pozoroval, že bere politiku příliš vážně a všemi politickými spory se neúměrně trápí. Gottwald toto jeho stanovisko uvítal. Drtina později vzpomínal: „*Rozešli jsme se klidně, ba přátelsky, já jsem tehdy začínal trochu věřit, že je v něm jakási přirozená moudrost, která mu umožní, aby dělal politiku KSČ přece jen alespoň částečně v souladu s československou politickou tradicí a v duchu našich dějin. To byla alespoň moje naděje.*“⁶¹²

Cesta vlakem končila v Humenném, dál se muselo pokračovat v automobilech. 4. dubna 1945 byla v Košicích oficiálně utvořena první vláda osvobozené republiky a

domníváme, že by bylo lépe, aby min. předsedou byl Gottwald než Fierlinger.“ Viz *Cesta ke květnu*, sv. 1, dok. 134, s. 441, pozn. č. 2.

⁶¹⁰ Tamtéž, dok. 135, s. 444.

⁶¹¹ Jejich obsah viz P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 27–28; Z. FIERLINGER, Zdeněk: *Ve službách ČSR*, s. 602; T. BROD, *Československo a Sovětský svaz*, s. 324–325; E. TÁBORSKÝ, *Prezident Beneš*, s. 234–236.

hned druhého dne tento kabinet schválil a vyhlásil vládní program, který byl předtím dohodnut v Moskvě. Drtina měl s těmito oficiálními akty mnoho práce, neboť to spadalo do jeho kompetence v prezidentské kanceláři. Musel vyhotovit všechny jmenovací a propouštěcí dekrety, jednalo se o spoustu dokumentace, která musela odpovídat ústavním předpisům. Navíc zařizoval Drtina nástupní audienci sovětského velvyslance Valeriana Zorina u prezidenta Beneše. Spolu s Bohuslavem Laštovičkou také dokončoval práci na protokolech z moskevského jednání, vzájemná spolupráce s komunistickým zapisovatelem byla tehdy údajně „dobrá, tolerantní a i loyální“.⁶¹³ Nové mocenské rozložení sil a mezinárodně politické postavení Československa demonstroval fakt, že Beneš neměl k dispozici žádné přímé spojení s Londýnem a Sověti ani nedovolili, aby u něj byli přítomni zástupci západoevropských zemí. O všech důležitých záležitostech rozhodoval de facto Zorin.

V košickém bytě Josefa Davida se konaly porady národně socialistické skupiny, na některých z nich byl přítomen i Drtina. 25. dubna 1945 se tam ustavil prozatímní ústřední výkonný výbor strany. Za budoucího předsedu národních socialistů na této schůzi vybrali nepřítomného Petra Zenkla, nedávno osvobozeného vězně z koncentračního tábora v Buchenwaldu. Úřadujícím předsedou byl zvolen Jaroslav Stránský. Mezi členy výboru se dostal vedle Davida, Uhlíře, Ripky či Maxy i Prokop Drtina.⁶¹⁴ Ačkoliv zatím nepočítal s aktivní politickou kariérou, prosadil se Drtina do stranického vedení a získával tak eventuální předpoklady pro dráhu politika.

Během košického pobytu přicházely zprávy o postupu amerických vojsk do západních Čech. Na komunistech bylo patrné překvapení, ba přímo zděšení, které v nich tento vývoj způsoboval. Když se 8. května vydala prezidentská kolona na cestu do Bratislavy, zdálo se, že se Američané již brzy objeví v Praze. Kopecký po válce vzpomínal: „*Během cesty presidentského konvoje přinášel osobní tajemník dr. Drtina prezidentu republiky stále čerstvé zprávy o tom, jak americká vojska již dostihla Plzně a pochodují dále k Rokycanům. Docela se v těchto zprávách mluvilo o tom, že americká vojska jsou již u Berouna a že pochodují ku Praze. Beneš dával najevo svoji radost nad těmito zprávami, zatím co my jsme byli jimi sklíčení... my přece nemůžeme jít do Prahy*

⁶¹² P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 32.

⁶¹³ Tamtéž, s. 35.

⁶¹⁴ Viz *Cesta ke květnu*, sv. 2, dok. 228, s. 635.

obsazené americkými vojsky.“⁶¹⁵ Po odpočinku v Banské Bystrici přijel 9. května prezident do Bratislavy, kde jej zastihla zpráva o osvobození Prahy sovětskými jednotkami. Komunisté prožívali jásavé nadšení, na ostatní dopadla nejistota z budoucnosti.

Hned 10. května odlétala nová československá vláda do Prahy a Drtina se k ní připojil. Beneš zůstal v Bratislavě, do Prahy se měl vracet později autem a vlakem. Drtinu zatím pověřil „*po dobu prvních pražských dní za nepřítomnosti prezidentovy být s vládou stále ve styku, pozorovat, sledovat a v mezích dosti omezených možností ovlivňovat v duchu Benešově vše, co se bude v prvních chvílích po příjezdu košické vlády do hlavního města dít a co může být namnoze rozhodující pro další politický vývoj*“.⁶¹⁶ Drtina měl také prozatím převzít vedení prezidentské kanceláře, připravit příjezd a ubytování manželů Benešových a uspořádat některé jejich rodinné záležitosti.

První Drtinův dojem po přistání na letišti v Kbelích byl smíšený. Všude stály zástupy sovětských vojáků, mezi nimiž se ztráceli představitelé povstalecké České národní rady. Na počest příjezdu vlády zazněla nejen československá, nýbrž i sovětská hymna. Všechny starosti se ovšem rozplynuly, když Drtina rozeznal mezi vítajícími Pražany známé tváře. Po dlouhých letech exilu se shledal se svými odbojovými spolupracovníky a přáteli Vladimírem Krajinou, Jaroslavem Drábkem, Janem Jínou, Arnoštem Heidrichem a Rudolfem Jílovským.

Prvním členem rodiny, s nímž se Drtina v osvobozené Praze setkal, byla jeho švagrová Marie Drtinová, která byla během jeho činnosti v domácím odboji jeho velkou důvěrníci a která také posléze představovala důležitou spojkou k celé rodině pro jeho tajnou korespondenci z Londýna. Velké obavy vzbuzoval osud jeho sestry Olgy, která byla v koncentračním táboře v Ravensbrücku. Poslední balík, který jí rodina posílala, se totiž vrátil jako nedoručitelný. Ostatní členové rodiny však byli v pořádku, a tak Drtina doufal, že se šťastně shledá i s Olgou.

V této době ještě Drtina přesně netušil, jakým směrem se jeho další kariéra bude ubírat. Zatím byl přesvědčen, že jej čeká další působení v prezidentské kanceláři, byť sám koketoval s myšlenkou, že by mohl po návratu do vlasti vstoupit do politiky.

⁶¹⁵ V. KOPECKÝ, Václav: *ČSR a KSČ*, s. 384. Srov. P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 33, 40–41; E. TÁBORSKÝ, *Prezident Beneš*, s. 242.

⁶¹⁶ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 44.

Události nabíraly po osvobození republiky rychlý spád a Drtina se ocitl přímo v centru dění.

VII. kapitola – Úředník nebo politik?

Provizorní správce Pražského hradu

Drtinu čekala v osvobozené vlasti spousta úkolů. Hned po svém návratu 10. května 1945 převzal na Pražském hradě jménem prezidenta Beneše vedení Kanceláře prezidenta republiky jako její prozatímní šéf a začal úřadovat. Prezidentská kancelář se v prvních dnech po osvobození starala o všechno, co a kde bylo třeba a kde mohla pomoci. Drtina se tak kupříkladu zapojil do organizování transportů do vlasti pro české ženy z koncentračního tábora v Ravensbrücku. Svou roli v tom pochopitelně sehrál i jeho osobní zájem, neboť se velmi zajímal o osud své sestry Olgy Löwenbachové. Ta se nakonec šťastně vrátila do Prahy s několikadenním zpožděním oklikou přes Polsko z důvodu narušené železniční sítě.

Naprostá většina úředníků prezidentské kanceláře byla kompromitována kolaborací a hradní národní výbor je vyřadil z práce. Dr. Popelka, doc. Kliment a někteří další hradní činitelé byli zajištěni. Drtina do těchto věcí podle svých pamětí záměrně nezasahoval a nechával jim volný průběh. Domníval se, že tak jedná v intencích prezidenta Beneše. Přesto se do Prahy bezpochyby vrátil s jistou představou o tom, jak by personální změny na Hradě měly vypadat. Dochoval se blok s jeho poznámkami ze srpna 1944, kde si poznamenal některá jména pracovníků KPR, kteří byli podle jeho názoru kompromitováni.⁶¹⁷ Mezi vyřazenými úředníky byli nakonec i Jaromír Čihař a František Remsa, oba nejbližší Drtinovi předváleční kolegové v prezidentské kanceláři. Čihař býval přednostou prezidentova kabinetu a tím i Drtinovým bezprostředním nadřízeným. Remsa býval druhým osobním tajemníkem Edvarda Beneše.

Drtina ovšem nepovažoval za správné zasáhnout ani v případě umírajícího státního prezidenta Emila Háchy, který byl zatčen v Lánech a převezen do vězeňské nemocnice na Pankráci. Sám svůj postoj k Háchovu případu později komentoval: „Zdálo se mně to dosti logické, a když mohl mít u sebe dceru i ošetřovatelku, i dosti snesitelné. Proto jsem nepokládal politicky i lidsky za možné do toho zasahovat, jen

⁶¹⁷ ABS, a. č. S-182-3, Drtinův poznámkový blok. V záznamu z 5. 8. 1944 se píše o nutnosti ihned převzít a vyčistit prezidentskou kancelář s přihlédnutím k domácím poměrům. Předpokládal, že mezi kompromitovanými úředníky budou např. Popelka, Čihař a Schenk.

*jsem litoval, že nebylo Háchovi i nám dopřáno, aby zemřel dříve, než k tomu došlo.*⁶¹⁸

Drtina však na druhou stranu mohl projevit Háchovi vděčnost za jeho vstřícnost v těžkých dobách druhé republiky a pokusit se zajistit mu důstojnější způsob odchodu ze života. Emil Hácha nakonec zemřel na Pankráci 27. června 1945.

Původně bylo naplánováno, že prezident Beneš přijede do Prahy již v neděli 13. května 1945. Drtina se obával o jeho bezpečnost, a proto požadoval odložení Benešova návratu do hlavního města o pár dní. Aby mohl ovlivnit načasování prezidentova příjezdu do Prahy, letěl mu 12. května naproti do Brna. Když se tam Drtina s Benešem setkal, hned mu vylíčil, jaká je na Hradě a v celé Praze situace. Jakmile ho informoval, co se stalo s Emilem Háchou, prezident mu ostře vyčetl, že proti tomu nezasáhl: *„To je chyba! To se nemělo stát, to jste neměl připustit! Měli ho nechat v Lánech dožít.*“⁶¹⁹ Drtinu tato Benešova prudká reakce velice zaskočila, vůbec ji nečekal. Na osudu protektorátního prezidenta se pak ovšem stejně nic nezměnilo. Drtina byl díky svému přiletu do Brna svědkem triumfálního přijetí prezidenta Beneše, kterého nadšeně vítaly nekonečné davy jásajících Moravanů. Následně se skutečně podařilo domluvit odložení prezidentova příjezdu do hlavního města na 16. květen 1945 a Drtina se poté vrátil letecky zpět do Prahy.

Československá vláda stanovila, že pojedou přijíždějícímu prezidentovi naproti do Kolína ministr vnitra Nosek a ministr národní obrany Svoboda. Jako prozatímní vedoucí prezidentské kanceláře je měl zároveň doprovázet i Prokop Drtina. Ačkoliv bylo domluveno, že pojedou společně jedním vozem, ministři odjeli bez Drtiny. Ten to již tehdy pochopil jako Noskův úmyslný politický čin namířený proti jeho osobě. Drtinovi se nakonec podařilo dostat se do Kolína včas, a tak se mohl zúčastnit triumfální cesty prezidentova vlaku do Prahy. Přesto měl Drtina pocit, že přijetí v Brně bylo úchvatnější, a v Praze již tak silné pohnutí nepocítil.

Mnoho řadových příslušníků londýnského exilu se vracelo do vlasti velmi pomalu a až řadu týdnů po osvobození. Byla mezi nimi i Drtinova manželka Lída, která sice měla poměrně čelné místo v pořadníku, i tak přiletěla do Prahy až 20. července 1945.⁶²⁰ Drtinův švagr Josef Löwenbach a neteř Sylva musili tehdy ještě zůstat

⁶¹⁸ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 51.

⁶¹⁹ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 54.

⁶²⁰ NA, fond MF-L, k. 36, a. č. 24, sign. 49-31-4, dopis KPR o repatriaci zaměstnanců, 23. 7. 1945. Spolu s Lídou Drtinovou cestovaly Jaroslava Smutná a Edith Tábořská.

v Londýně, a tak se za nimi vypravila i Drtínova sestra Olga, která se již zotavovala po svém návratu z koncentračního tábora. Löwenbachovi se vrátili z Londýna až v září, když musela malá Sylva do školy.

Ve vedení národně socialistické strany

Prokop Drtina se již 11. května 1945 setkal s vedoucími národními socialisty, kteří právě zahájili obnovu strany. Byli mezi nimi především Jaroslav Stránský, Josef David, Oldřich Kadlčík, Fráňa Zemínová či Josef Novotný. Ještě týž den ustavili Revoluční předsednictvo Československé strany národně socialistické, jehož se stal Drtina členem. Patřil od počátku mezi „nové“ lidi ve vedení strany, na něž se někteří „staří“ vedoucí činitelé dívali s patrnou nevraživostí.⁶²¹

Jakožto člen revolučního vedení národně socialistické strany patřil Prokop Drtina také mezi 21 významných politických činitelů, kteří byli krátce po osvobození podepsáni pod „*Provoláním československé strany národně-socialistické*“ a připojeným akčním programem. V tomto dokumentu národně socialistická strana deklarovala hlavní principy své aktuální politiky. Prvním a hlavním požadavkem bylo nastolení politické svobody „*v duchu masarykovské humanitní a socialistické demokracie*“, hned v zápětí byl připojen požadavek nesmlouvavého vystěhování všech Němců, Maďarů a „*všech ostatních států nepřátelských živlů*“ z Československa. Národní socialisté ve svém akčním programu dále žádali okamžité zřízení lidových soudů a zahájení retribuice. Vláda se měla postarat o rychlé odškodnění postižených a obětí nacistické okupace, mělo se tak díť na účet německého národa. V duchu Košického vládního programu také národní socialisté ve svém akčním programu podpořili rychlé obnovení československé branné moci podle vzoru Rudé armády. V zahraniční politice se měla sledovat linie tzv. Benešovy politiky, tj. pevné spojení se Sovětským svazem, zároveň však i úzké styky s velkými západními demokraciemi. Národně socialistický program se dále přihlásil k požadavku postavit všechny zdroje národního hospodářství pod kontrolu státu, zároveň však trval na zachování principu soukromého vlastnictví. V sociální oblasti se tento program hlásil k zakotvení práva na práci a spravedlivou mzdu. Dělníci se měli přímo podílet na organizaci a řízení výroby. Národní socialisté prohlásili, že budou požadovat novou pozemkovou reformu a rychlou obnovu původního postavení

⁶²¹ Jiří KOCIAN, *Československá strana národně socialistická v letech 1945–1948. Organizace, program, politika*. Brno 2002, s. 44.

řemesel, živností a obchodu. V oblasti školství trvali na okamžitém zrušení všech škol s vyučovací řečí německou a na rychlé očistě mládeže od nánosů nacistické propagandy.⁶²²

Již 17. května 1945 absolvoval Drtina své první veřejné vystoupení na domácí půdě u příležitosti manifestační schůze národních socialistů ve velkém sále pražské Lucerny. Na tomto setkání byla národně socialistická strana slavnostně prohlášena za obnovenou a její členové i noví stoupenci byli vyzváni k jejímu novému vybudování. Mezi řečníky se objevila řada zvučných jmen, která Pražané znali z vysílání londýnského rozhlasu, jako byl Jaroslav Stránský, Hubert Ripka, Josef David či právě Pavel Svatý, jehož skutečnou identitu veřejnost zatím příliš neznala. Na tomto shromáždění se také poprvé po osvobození objevil Petr Zenkl, který se právě v tento den vrátil s dr. Ripkou z Londýna, kam se dostal po svém osvobození americkou armádou z koncentračního tábora v Buchenwaldu. Schůzi řídila Fráňa Zemínová, která byla po smrti J. V. Klofáče úřadující místopředsedkyní národně socialistické strany. Drtina spolu s Ripkou byli na pódiu jedinými, kdo před válkou neměli ve straně žádné funkce nebo významné postavení.

Prokopa Drtinu alias Pavla Svatého tehdy Fráňa Zemínová uvedla k řečnickému pultu slovy: „*Nemohli jsme prohrát, když s námi bojovali i Svatí.*“⁶²³ Ve svém nacionálně vypjatém projevu se tehdy Drtina zaměřil na otázku českých Němců. Obsáhle argumentoval, proč není další soužití s Němci v jedné zemi možné a proč musí být nová republika jen národním státem Čechů a Slováků. Transfer Němců byl pro něj jediným možným řešením, kterak ukončit nekonečný konflikt mezi oběma národy. Zdůraznil myšlenku, že požadavek na vypovězení německé menšiny z Československa nepředstavuje prohřešek proti Masarykovu humanistickému odkazu. Poukazoval v této souvislosti na to, že T. G. Masaryk nebyl jen humanistou, ale též realistou. Němci mají beztak tři jiné státy, kde žijí, Češi mají jen České země.

Německou menšinu označil Drtina za přivandrovalce a kolonisty, kteří „*vždy byli cizím vředem na našem těle. Projevilo se to v zнову v jejich henleinovském protičeském šílení v minulém desetiletí. Ať si tedy jdou, kam je srdce táhne a kam jít*

⁶²² NA, f. Generální sekretariát 1945–1951 (dále jen 100/1), sv. 23, a. j. 152, provolání československé strany národně-socialistické.

⁶²³ *Večerní Svobodné slovo*, 18. 5. 1945, s. 1. Drtina sám uvedl v memoárech tento citát v mírně pozměněné podobě, srov. P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 62.

sami chtěli: Heim ins Reich!“⁶²⁴. Drtina jednoznačně prohlásil s poukazem na „obvyklá zvěrstva národa kulturträgrů“, že prvním úkolem osvobozené republiky je: „Vyčistit republiku celou a úplně od Němců. To je příkaz chvíle pro každého z nás, to je dějinný úkol naší generace.“ Ve své plamenné řeči Drtina pokračoval: „Ale abychom toho cíle dosáhli, musíme začít s vyháněním Němců z našich zemí ihned, okamžitě, všemi způsoby, před ničím se nesmíme zarazit a zaváhat. A každému jednotlivému členu národa zde připadá dějinná odpovědnost. Každý z nás musí pomoci v čištění vlasti.“⁶²⁴ Národně socialistické straně připadl podle něj úkol stát se bedlivým strážcem naplňování tohoto programu.

Ve svých pamětech Drtina vzpomínal, že byl ve svém projevu přerušován potlesky téměř po každé větě a sál se dostal do skutečného varu. Tato řeč měla u posluchačů veliký úspěch a následující den jí byl věnován velký prostor v tisku s titulkem „*Nemůžeme žít s Němci v jednom státě*“. Úryvky z projevu byly dokonce vylepovány ve výkladních skříních obchodů. Tento Drtinův text o nutnosti odsunu Němců z Československa byl nakonec publikován o několik měsíců později, po zasedání Postupimské konference, v upravené podobě spolu se dvěma články jeho bratrance Ivana Herbena v knížce nazvané „*My a Němci: Dějinný úkol strany národně socialistické při vystěhování Němců z Československa*“.⁶²⁵

Ivan Herben se na počátku německé okupace také zapojil do domácího odboje, v prosinci 1939 byl zatčen a válku strávil v koncentračním táboře Sachsenhausen - Oranienburg. Na tuto svou zkušenost z válečných let se také Herben odvolával ve své obhajobě odsunu Němců: „*Snad se bude někomu zdát, že není správné mluvit o Němcích, když by se mělo mluvit pouze o nacistech. Omyl! Kdo žil skoro šest let v nedobrovolném exilu v Německu a měl možnost i oči k tomu, aby nahlédl přes ostnatý drát koncentráku, co se v Německu děje, jak se tam žije a myslí, ten jistě chápe, že není rozdíl mezi němečtívím a nacismem. Hitler nevytvořil nacismus, ale nacismus se všemi svými surovostmi a krutostmi byl v německém národě dávno před Hitlerem... Není Němců dobrých, jsou jen špatní a ještě horší... Není ani Němců demokratických, nebo je jich mizivě málo. Každý Němec je především imperialista, chamtivec a otrokář.*“⁶²⁶

⁶²⁴ Tamtéž, s. 63–64.

⁶²⁵ Prokop DRTINA – Ivan HERBEN: *My a Němci. Dějinný úkol strany národně socialistické při vystěhování Němců z Československa*. Praha 1945. Drtinova část této knížky vyšla pod názvem *Musíme využít historického vítězství*.

⁶²⁶ Tamtéž, s. 4, 5.

Podobně radikálně nacionalistické projevy byly v tehdejší vyostřené atmosféře ovládané protiněmeckou nenávisí mezi českými politiky obvyklé. Prokop Drtina a Ivan Herben tak vlastně spolu s dalšími veřejnými činiteli pomáhali rozněcovat a povzbuzovat ve veřejnosti nacionální vášně, které se bohužel v prvních týdnech po osvobození projevíly řadou brutálních násilností, lynčováním a popravami bez soudu. Svým protiněmeckým projevem ovšem Drtina v podstatě shrnul ve zhuštěné a vypjatější podobě to, co opakovaně pronášel v rozhlasovém éteru již za války. Národně socialistická strana se také ve svých vypjatě nacionalistických, protiněmeckých projevech snažila po osvobození profilovat jako největší obhájce českých národních zájmů.

Tento svůj radikální referát nicméně sám Drtina o mnoho let později komentoval s patrným odstupem a nadhledem. Cítil dokonce potřebu jej podrobněji vysvětlit a ospravedlnit. Na jednu stranu připustil, že při volbě tématu a formě projevu „*nebyl prost i trochu demagogické oportunitý*“. Na druhou stranu poukázal na to, že „*útlak a krutovláda nacistů i válečné hrůzy jimi a kvůli nim rozpoutané byly ještě příliš živé a jejich účín dosud trval. Kdo ty dny zažil, vzpomene si na celé dlouhé litanie dotazů a vzkazů, upozornění a instrukcí o jednotlivcích a jednotlivcům v rozhlase uveřejňovaných, jež hlásila jeho vysílání po celý den. Hledali se v nich pohřešovaní, žádaly se transporty do všech částí Německa pro naše vracející se vězně, rodiny hledaly informace o nezvěstných, žádaly se pro ně potraviny, léky a všestranná pomoc. Hrůza se šířila o Terezíně, kde vypukla epidemie tyfu, jíž přes karanténu padly za oběť vysílené organismy mnoha zachráněných vězňů v hodině dvanácté... Bylo divu, že jsme byli zuřiví a že jsme o možnosti soužití s Němci nechtěli ani slyšet?! Pro mne alespoň transfer byla jediná přijatelná cesta, která může ukončit staletí trvajících zápas mezi Němci a Čechy v této zemi.*“⁶²⁷

Národně socialistická strana se od počátku potýkala při obnově své organizace s řadou závažných problémů, které naznačovaly, že se dostává do vleku vývoje, který není schopna sama rozhodujícím způsobem zvrátit. Události nabíraly spád a bylo zřejmé, že udaný směr vyhovuje především komunistické straně. Ve svém dopise z 3. června 1945 adresovaném předsedovi vlády Zdeňku Fierlingerovi a v kopii zaslaném předsedovi KSČ Klementu Gottwaldovi národně socialističtí ministři

⁶²⁷ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 62–63, 65.

upozornili na některé závažné skutečnosti. V případě, že by nebylo dosaženo nápravy, varovali, že by mohla vzniknout nedůvěra, „*kteřá by vážně mohla ohrožovati spolupráci vládních stran*“.⁶²⁸ Národní socialisté se přitom právě chystali uzavřít spolu s komunisty a sociálními demokraty dohodu o společném postupu v rámci tzv. Národního bloku pracujícího lidu měst i venkova (tzv. Socialistického bloku).⁶²⁹

Národní socialisté konkrétně zdůrazňovali, že trvají na svobodě politických stran organizovat si svoji mládež. Takový požadavek přitom podle nich nebrání deklarovanému závazku, aby tyto organizace vytvořily jednotný Svaz mládeže. Národně socialistická strana hodlala obnovit svůj Svaz československé mládeže národně socialistické, základy obnovené organizace byly utvořeny již 12. května 1945. Strana se dokonce pokusila 26. května 1945 vydat pod vedením Františka Klátíla první číslo *Mladých proudů*. K dalšímu vydávání tohoto tisku již ale nedošlo, protože komunistou Václavem Kopeckým vedené ministerstvo informací to zakázalo a pohrozilo, že straně nepřidělí tiskový papír. Národně socialistická strana tehdy od pokračování této tiskoviny pro svou stranickou mládež raději upustila, nicméně myšlenky na ustavení vlastní mládežnické organizace se nevzdala.

Národní socialisté svolali již na 27. květen 1945 na Slovanský ostrov manifestační „Majáles pracující a studující mládeže“, který byl navštíven asi 40 000 účastníky. Jejich političtí odpůrci se přitom pokusili tuto akci rozbít. Během Majálesu prohlásili Petr Zenkl, Hubert Ripka a Prokop Drtina, že jsou pro jednotu mládeže, ale jen takovou, která by byla „*federací dohodnutého společného programu*“.⁶³⁰ Národní socialisté odmítli akceptovat monopol komunistů na organizování mladých ve Svazu české mládeže, byť se v rámci dohody o socialistickém bloku dohodla jednotná organizace mládeže.⁶³¹ 12. července 1945 schválila národně socialistická strana organizační řád svého odboru mladých, v němž se pak mladí národní socialisté organizovali místo samostatného Svazu národně socialistické mládeže. Mladí příslušníci strany pak sice byli i příslušníky Svazu české mládeže, zároveň se však sdružovali na platformě odboru mladých národně socialistické strany.

⁶²⁸ ABS, a. č. 310-74-4.

⁶²⁹ Text dohody z 8. 6. 1945 viz *Cestou května*, dok. 38, s. 200–204; *Cestou k Únoru. Dokumenty*. (Ed.) Václav KRÁL. Praha 1963, dok. 10, s. 111–114.

⁶³⁰ NA, fond P. Drtina, k. 10, sign. 7-1/91/3/63, Drtinův rukopis článku o pražské neděli mládeže, květen 1946.

⁶³¹ K tomu viz též *Cestou k Únoru*, dok. 8, s. 109–110.

Národní socialisté dále upozorňovali na podivný stav v Ústřední radě odborů. Prohlašovali, že trvají na tom, aby ve vedení odborů byly paritně zastoupeny všechny složky Národní fronty. Národně socialistická strana také kritizovala situaci v tiskové oblasti. Stále se totiž nedařilo adekvátně zvýšit náklad deníku Svobodné slovo kvůli údajnému nedostatku papíru, ačkoliv bylo zároveň zahájeno vydávání zcela nových listů (převážně v režii komunistů). Marně také bylo dosud žádáno jménem Melantrichu o povolení k vydávání nového časopisu. V tiskových záležitostech se evidentně neměřilo všem politickým stranám stejným metrem. V některých místech byly dokonce po osvobození zabráněny tiskové podniky Melantrichu a další majetek. Nedostatečná se jevila i spolupráce rozhlasu se zástupci národně socialistické strany.

Národně socialistická strana se také potýkala s problémy v přidělování budov pro svůj stranický aparát. Ačkoliv byl pro ni vyčleněn objekt na Náměstí Republiky, byly zároveň místnosti v této budově přiděleny k dispozici UNRRA. Jako značně nespravedlivý se jevil i dosavadní způsob přidělování aut jednotlivým stranám. Národní socialisté též opakovaně poukazovali na nerovnoměrné zastupování stran Národní fronty v různých institucích, jako byl Svaz průmyslu, Svaz řemesel apod., ale i v národních výborech.

Komplikovanost spolupráce s KSČ způsobila, že nakonec začali národní socialisté od podzimu 1945 své zapojení do činnosti Socialistického bloku rozvolňovat. Hubert Ripka k tomu ve svých pounorových vzpomínkách poznamenal: *„Komunisté neměli větší štěstí s pokusy použít socialistického bloku k tomu, aby získali vliv v druhých dvou socialistických stranách a zajistili si tak jejich prostřednictvím hlavní slovo mezi všemi stranami Národní fronty. Když jsme objevili smysl tohoto manévru, věnovali jsme se systematické opozici tak dlouho, až několik měsíců po svém ustavení zašel socialistický blok na úbytě.“*⁶³²

Národně socialistická strana hledala při své obnově vhodného kandidáta na pozici generálního tajemníka. Prokop Drtina se na přání Petra Zenkla zúčastnil v bytě Václava Palečka prvního jednání, které mělo vybrat vhodnou osobu na tuto funkci. Na tomto setkání předních činitelů národně socialistické strany byla funkce navržena Josefu Nestávalovi. Drtina s touto volbou vyslovil Zenklovi dopředu svůj souhlas. Dr. Nestával se však omluvil a předloženou nabídku odmítl ze zdravotních důvodů. Trpěl tehdy

⁶³² Hubert RIPKA, *Únorová tragédie. Svědectví přímého účastníka*. Brno 1995, s. 57.

oboustrannou kavernózní tuberkulózou plic. Zenkl se pak nějakou dobu nemohl rozhodnout pro nějakého jiného kandidáta. Julius Firt posléze přišel s nápadem, že by byl vhodnou osobou pro funkci generálního tajemníka Vladimír Krajina. Hlavním důvodem byly jeho skvělé zásluhy z domácího odboje, kde projevil i velké organizační schopnosti.⁶³³

Zenkl pak chtěl znát Drtinův názor na tento nápad, neboť s Krajinou v odboji spolupracoval a dobře se s ním znal. Navíc Krajinu do vedení národně socialistické strany přivedl právě on. Drtina z počátku reagoval na tuto myšlenku negativně. Nepovažoval Krajinu za vhodného kandidáta, protože zatím stále neznal dobře národně socialistickou stranu a navíc mu scházely hlubší politické zkušenosti. Zenkl s tímto jeho názorem souhlasil, nicméně prohlásil, že tento nedostatek by se dal vyřešit tím, že by s Krajinou spolupracoval nějaký zkušený stranický politik. První Zenklův rozhovor s Drtinou na téma Krajiny kandidatury na post generálního tajemníka strany skončil bez rozhodnutí. Drtina se vzhledem ke svému dobrému osobnímu vztahu ke Krajinovi nechtěl proti němu nějak ostře vyslovovat, trval však na tom, že nemá politické zkušenosti a nezná stranu.

Krajina sám se tehdy o Drtinově nesouhlasu s jeho kandidaturou nedozvěděl. Ve svých memoárech to o více jak čtyřicet let později komentoval: „*Proč mi ani Zenkl, ani někdo jiný neřekl, že moji kandidaturu nepodporuje Drtina? Kdybych byl tenkrát věděl, že má proti mému jmenování námitky právě Prokop, nikdy bych Zenklovu nabídku nepřijal. Byl jsem si totiž dobře vědom, že Drtina mne zná ze všech tehdejších spolupracovníků nejlépe a že dovede posoudit, hodím-li se na to, či nikoliv. Drtina měl pravdu, že jsem neznal strukturu strany a ani jsem se o ni příliš nezajímal.*“⁶³⁴

Následně si Prokop Drtina celou záležitost rozmyslel a rozhodl se, že se proti Krajinově volbě na místo generálního tajemníka stavět nebude. Svou motivaci zdůvodnil Drtina ve svých vzpomínkách takto: „*Byl jsem naprosto přesvědčen o jeho osobní oddanosti ke mně a věděl jsem, že ze svého hlediska se [na] nikoho nemohu v této funkci spolehnout s tak dokonalou jistotou jako na něho. Byl jsem ve stranické změti zájmů a lidských aspirací téměř stejně nezkušený jako on a byl jsem přitom*

⁶³³ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 100. Srov. též Petr KOURA, „*Měl jsem rád svou republiku.*“ *Životní příběh politického vězně dvou totalit JUDr. Josefa Nestávala*. In: *Sborník Archivu ministerstva vnitra* 4/2006, s. 167–168; J. KOCIAN, *Československá strana národně socialistická*, s. 90.

⁶³⁴ V. KRAJINA, *Vysoká hra*, s. 155–156.

novicem vstupujícím do politické arény na nejvyšší úrovni. Jak snadno mně mohl podrazit nohy starý stranický rutinér, který by na místě generálního tajemníka měl zájem, abych zakopl a upadl! Vždyť dr. Beneš sám mě připravoval na svízele a překážky, které se mně ve vnitřním životě strany budou klást. Musil jsem si tedy samozřejmě říci též, že bych byl přímo sám proti sobě, kdybych byl proti Krajinovi, že jeho povoláním na toto místo mně snad sám Osud připravuje šanci a příležitost, kterou jsem v nejlepších nadějích očekávat nemohl.“⁶³⁵

Vladimír Krajina se skutečně generálním tajemníkem strany stal, v rozporu s Drtinovými memoáry k tomu však došlo mnohem dříve. Předsednictvo národně socialistické strany se po podrobné rozpravě jednomyslně usneslo na jmenování Krajiny do funkce generálního tajemníka již na své schůzi 31. května 1945. S Krajinovou činností za války seznámili na tomto jednání členy předsednictva Petr Zenkl, Prokop Drtina, Vladimír Klecanda a Josef Vitásek.⁶³⁶ Volba Vladimíra Krajiny do této klíčové pozice pro život politické strany byla později mnohými kritizována. Zejména někteří předváleční členové strany se s tímto rozhodnutím smiřovali těžce. Omylem byla přitom přičítána hlavní zásluha za Krajinovo dosazení do této funkce Prokopu Drtinovi, jehož role byla v této záležitosti patrně menší, než jak se jevila navenek.

Vzhledem k tomu, že Krajina zpočátku opravdu neznal do hloubky vnitřní život strany, dal mu předseda Petr Zenkl k ruce senátora Antonína Šolce a organizačního tajemníka Františka Matouše. Krajina sám přistoupil na to, že bude především určitou populární tvář, „maskotem“ strany a dobrovolně přenechával vnitrostranické organizační záležitosti jiným. Později na to sám vzpomínal: „*Měl jsem tedy dělat jen to, k čemu budu předsedou strany vybidnut. Organizační tajemník vedl svůj třistačlenný sekretariát, vybral mi i sekretářku – Věru Mirovskou, tajemník Karel Hacker rozhodoval, kdo a kdy má se mnou mluvit. Ale i já jsem měl od začátku svoji podmínku: za svou práci nebudu dostávat plat.*“⁶³⁷

Prokop Drtina se rychle etabloval mezi vedoucími činiteli národně socialistické strany a začal hodně cestovat po republice se svými politickými projevy. Již během prvních týdnů po osvobození vystoupil například na Kladně, v Mělníku, Českých

⁶³⁵ Tamtéž, s. 101–102.

⁶³⁶ NA, f. Archiv České strany národně sociální 1848–1948 (dále jen ČSNS), k. 78, zápis o schůzi předsednictva strany ČSNS, 31. 5. 1945.

⁶³⁷ V. KRAJINA, *Vysoká hra*, s. 156.

Budějovicích a Hluboké nad Vltavou, na studentském „Majáles“ na pražském Žofíně, na Žižkově, v Kutné Hoře, v Přešticích, Klatovech či Domažlicích.⁶³⁸ Disponoval ohromnou popularitou mezi domácím obyvatelstvem jako proslulý rozhlasový komentátor Pavel Svatý, a tak byl jeho hlas velice žádaný. Nutno říci, že této své známosti dokázal Drtina dovedně využívat. Kdekoliv měl vystoupit s veřejným projevem, tam se na pozvánkách objevil palcový titulek, že „promluví Pavel Svatý“. Také sama národně socialistická strana si uvědomovala přínos Drtinovy popularity a snažila se ji maximálně využívat. Očekávala od ní posílení voličské podpory pro svoji kandidátku v budoucích volbách.

Velký projev přednesl Prokop Drtina 31. května 1945 na manifestačním shromáždění Československé strany národně socialistické v Královských Vinohradech. Jménem strany tehdy prohlásil, že národní socialisté jsou „*připraveni spolupracovat se všemi lidmi dobré vůle a se všemi stranami na co nejširší bási národní fronty. A právě vláda může v nás vidět nejspolehlivější oporu, protože jsme hnutí i socialistické i národní současně a protože jsme konečně byli nejspolehlivější oporou každé pokrokové vládě republiky.*“ V další části projevu se dotkl skutečnosti, že tato dobrá vůle národních socialistů nebyla některými správně pochopena, neboť se v některém tisku již objevily kritické polemiky namířené proti národně socialistické straně. Konstatoval, že sice národní socialisté nepřijímají marxismus, nicméně sami prosazují jednotu dělnického hnutí a jednotu všech pracujících v národě. Nová republika musí sloužit zájmům nejširších lidových vrstev. Národní socialisté podle tehdejších Drtinových slov nepřipustí, „*aby se v osvobozené republice mohly dostat ještě jednou na povrch elementy, které před rokem 1938 svou defaitistickou a fašisující politikou oslabovaly naši vnitřní odolnost v hodině největšího nebezpečí.*“⁶³⁹

Série velkých projevů Prokopa Drtiny vyvrcholila jeho vystoupením 6. července 1945 při národní oslavě na Růžovém paloučku u Litomyšle, kde pronesl hlavní řeč. Drtina využil této příležitosti k stručné rekapitulaci úspěchů, jichž bylo v boji za obnovu Československa dosaženo Edvardem Benešem v londýnském exilu. Zdůraznil zároveň, že politická linie ČSR musí být věrna ideálům demokracie a humanity. Upozornil také na dynamičnost vývoje a řadu společenských změn, které přinesla poslední válka, a dodal k tomu: „*Ale právě ta, poměrně daleko jdoucí demokratičnost naší politiky*

⁶³⁸ Seznam projevů P. Drtiny i s jejich datací viz NA, f. P. Drtina, k. 12, sign. 7-1/91/10.

*předválečné, věrnost demokracii v době její smrtelné slabosti a sledování stejné cesty i za války nám umožňuje, abychom se těchto nutných změn dopracovali cestou demokratickou, bez velkých otřesů, bez zbytečného násilí, cestou rozumného dohovoru a vzájemné dohody.*⁶⁴⁰

V druhé polovině srpna 1945 připravila národně socialistická strana pro Prokopa Drtina a Vladimíra Krajinu přednáškový zájezd na Moravu, kterým se měli oba noví politici představit široké veřejnosti a zároveň informovat veřejnost o činnosti protihitlerovského odboje za války. Při této cestě navštívili Valašské Meziříčí, Vsetín, Zlín, Otrokovice, Hodonín, Olomouc, Bystřici pod Hostýnem, Prostějov, Vřesovice, Kroměříž a Přerov. Efektní bylo zejména Drtinovo vystoupení ve zlínském divadle, kde byla instalována scéna znázorňující vysílací stanici britského rozhlasu v Londýně s radiovými paprsky mířícími na velkou mapu Československa. Před jeho vstupem na pódium zazněla populární znělka londýnského vysílání BBC se známými Beethovenovými tóny a pak se ozvalo hlášení: „*A nyní promluví Pavel Svätý*“ a Drtina vystoupil k řečnickému pultu. Ve svém zlínském projevu se pak Drtina vyjádřil k zahraničním vztahům osvobozené republiky a zdůraznil, že není správné tázat se, zda se máme více přiklonit k Sovětskému svazu nebo k Západu. Nemáme se k nikomu přiklánět, nýbrž stát rovně a zpříma. Jednoznačně konstatoval: „*Ani Východ ani Západ, ale Československo!*“⁶⁴¹ Za tento projev si Drtina vysloužil dlouhotrvající potlesk. Krajina pak na něj navázal vyličením dramatických zážitků ze své podzemní činnosti za druhé světové války.

V Hodoníně byl Drtina určen za hlavního řečníka na slavnosti znovuvztyčení pomníku T. G. Masaryka od Vincence Makovského. Své vystoupení pojal tehdy jako oslavu svobody a demokracie, zdůraznil, že víra v demokratický způsob života pramení hluboko v české minulosti. Nabádal posluchače, aby si každý vybudoval Masarykův pomník ve svém srdci a v hlavě tak, že by přijal za své předsevzetí, že chce jít ve svém životě jeho cestou. Ve své promluvě se Drtina dotknul i otázky německé menšiny. Spravedlnost si podle jeho mínění žádala, aby Němci „*byli tak tvrdě potrestáni, jak ohromná je jejich vina. Za Hitlera, Himmlera, Henleina i Franka je odpověden německý*

⁶³⁹ *Svobodné slovo*, 2. 6. 1945, s. 2.

⁶⁴⁰ Prokop DRTINA, *Projev Dr. Prokopa Drtiny na Růžovém paloučku u Litomyšle dne 6. července 1945*. Litomyšl 1945, s. 7.

⁶⁴¹ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 92. Krajinovy vzpomínky na moravské přednáškové turné viz V. KRAJINA, *Vysoká hra*, s. 153–154.

*národ celý a celý musí nést trest za zločiny, jichž se dopustil. Já bych sám pokládal za nehumanitní, nelidské, kdyby Němci svému totálnímu potrestání unikli. To by byla falešná humanita.*⁶⁴²

V Olomouci se Drtina oficiálně dozvěděl, že jedna z tamních ulic byla pojmenována jeho jménem za jeho odbojové zásluhy. Drtina jim na to v žertu odpověděl, že by se ulice měla spíše jmenovat po Pavlu Svatém, který je mnohem známější a jehož činnost je známa – na rozdíl od Prokopa Drtiny, o jehož budoucích činech zatím nikdo nic neví. Později Drtina zjistil, že Olomoučané vzali jeho žertovné doporučení vážně a jedna z hlavních ulic města skutečně nesla několik let jméno Pavla Svatého.

Ve dnech 8. a 9. prosince 1945 zasedalo v pražském Obecním domě zastupitelstvo Československé strany národně socialistické, na němž vystoupil se svou zprávou i Prokop Drtina. Přednesl referát, v němž informoval o významu spojení mezi domácím odbojem a londýnským exilem za druhé světové války a roli, jakou v této věci sehráli národní socialisté. Vyzdvihl činnost svých spolupracovníků již po Mnichově, kdy se formovaly základy budoucího domácího odboje, a popsal význam zpravodajských informací z domova pro činnost odboje zahraničního.⁶⁴³ Význam sjezdu zastupitelstva strany ovšem spočíval především v tom, že zvolil jednomyslně členy ústředního výkonného výboru Československé strany národně socialistické. Jedním z jeho členů se stal i Prokop Drtina. Ve funkci předsedy strany byl potvrzen Petr Zenkl a místopředsedy byli zvoleni Josef David, Alois Lysý, František Sivera, Jaroslav Stránský a Fráňa Zemínová. V řadách stranické hierarchie existovalo i několik politiků, kteří prosazovali do funkce předsedy strany Josefa Davida. Ten však nebyl většinou vedoucích činitelů považován za vhodného pro tuto funkci, protože se stavěl příznivě k hlubší spolupráci s komunisty. Hrozící spor o místo v čele strany však na sjezdu zastupitelstva nakonec nevypukl, neboť se David jednoznačně postavil za Zenklovo vedení a prohlásil, že mezi ním a předsedou strany není žádný názorový rozdíl.⁶⁴⁴

⁶⁴² ANM, f. P. Drtina, k. 2, a. č. 119, Masarykův odkaz v nové svobodě.

⁶⁴³ NA, f. P. Drtina, k. 10, zpráva pro zastupitelstvo strany dne 8. a 9. prosince 1945. Text vyšel též v publikaci *Byli jsme a budem. Referáty ze sjezdu zastupitelstva strany z 8. – 9. XII. 1945*. Praha 1946. Byl též součástí *Zprávy o činnosti ústředního výboru a ústředního sekretariátu v letech 1938–1947*, která byla vydána pro XIV. valný sjezd ČSNS – viz např. NA, f. 100/24, sv. 36, a. j. 809.

⁶⁴⁴ J. KOCIAN, *Československá strana národně socialistická*, s. 89.

Sjezd zastupitelstva také schválil akční program národně socialistické strany a stanovil její základní politickou linii: „*Jsme dnes zase pilířem republiky. Jsme tady, protože nás lid, národ a republika potřebují. Naším programem je národ, socialismus a demokracie. Na zásadách svého programu nemusíme ničeho měnit. Nacionalismus naprosto neoddělujeme od socialismu. Jsme proti permanentní revoluci. Musíme stavět, nikoliv bourat. Na vedoucí místa jen ty, kdo se osvědčili. Odmítáme třídní boj. Naše bratrství musí být službou lidskosti a lidství.*“⁶⁴⁵ Na ustavující schůzi ústředního výkonného výboru konané 8. ledna 1946 pak byli zvoleni další vedoucí straničtí činitelé. Prokop Drtina se stal z titulu své funkce ministra členem předsednictva strany. Vladimír Krajina byl potvrzen ve své funkci generálního tajemníka národně socialistické strany.

Osudné dilema: prezidentská služba nebo politika?

Od začátku života v osvobozené vlasti se Drtinovo úřední působení na Hradě velice intenzivně prolínalo se stále zřetelnější činností politickou a stranickou. V rozporu s předchozími zvyklostmi československého úřednického aparátu proti tomu prezident Beneš ani přednosta jeho prezidentské kanceláře Smutný nic nenamítali. Dříve se takové aktivity prezidentských úředníků netolerovaly, aby se jimi nějak nekomplikovala pozice prezidenta republiky. Drtinova dvojí role v poválečné společnosti jako úředníka a politika nebyla v každém případě dlouhodobě únosná. Bylo jasné, že se bude muset nakonec pro jednu z nich rozhodnout.

Pro Drtinu bylo při jeho uvažování o možném odchodu z prezidentské kanceláře velice podstatnou skutečností to, že by se musel rozloučit s bezprostřední spoluprací s prezidentem Benešem. Tato představa jej od vstupu do aktivní politiky poněkud odrazovala, nakonec se však začal sám přesvědčovat o tom, že v dané situaci bude dr. Benešovi pomáhat stejně a snad dokonce účinněji jako politik, než jen jako jeho úředník. V každém případě nebylo toto rozhodování pro Drtinu nijak lehké a sám své konečné rozhodnutí dlouho oddaloval.

Již v květnu 1945 na něj začali při politických poradách v přechodném bytě Huberta Ripky ve Vlašské ulici naléhat členové vedení národně socialistické strany, aby vstoupil naplno do politiky a podílel se na činnosti předsednictva Ústředního výboru

⁶⁴⁵ Cit. dle NA, f. 100/24, sv. 36, a. j. 809, zpráva o činnosti ústředního výboru a ústředního sekretariátu v letech 1938–1947.

strany. Okamžitě mu přislíbili poslanecký mandát v Prozatímním národním shromáždění. Drtina tehdy za tuto velkorysou nabídku poděkoval a vyjádřil své velké potěšení. Připustil, že jej politika velice láká, nicméně prozatím odmítl nabízené politické angažmá přijmout s poukazem, že se o tom musí poradit s prezidentem Benešem a že nechce opustit službu v prezidentské kanceláři bez jeho souhlasu. Účastníci porady se nakonec dohodli, že celou záležitost s Benešem předjedná Josef David. Z tohoto postupu je zřejmé, že se Drtina nebyl vůbec schopen sám rozhodnout – své definitivní stanovisko chtěl zvolit až podle prezidentova postoje, a dokonce o tom nechal s Benešem jednat prostředníka.

Josef David své poslání v průběhu června 1945 splnil. Beneš mu vyslovil plný souhlas s Drtinovým vstupem do politiky, chce-li do ní skutečně jít. Drtinu toto prezidentovo stanovisko zaskočilo a trochu i zklamalo. Evidentně čekal, že se bude Beneš nějak zdráhat a bránit, že se nebude chtít nechat jednoduše připravit o svého dlouholetého spolupracovníka. Když pak o své budoucnosti jednal Drtina s Benešem přímo, zopakoval i jemu svůj nejednoznačný postoj – rozhodnut stále není, politika jej láká, chtěl by dát své schopnosti v této nelehké situaci k dispozici, na druhou stranu se chce řídit přáním prezidenta a jeho dalšími plány, pokud jde o prezidentskou kancelář. Prezident Beneš vysvětlil Drtinovi, že mu ve vstupu do politiky bránit nebude, upozornil jej však na některé těžkosti, které si tím způsobí. Ve straně se vyskytne řada rivalů, kteří budou toužit po jeho postavení a budou proti němu intrikovat. Zároveň Beneš poznamenal, že by jej nerad ztratil. Drtina si tuto jeho poznámku později vysvětloval tím, že Beneš nechtěl, aby mohl tvrdit, že jej prezident do politiky poslal a že tam odešel na jeho přání.

V hloubi duše ovšem Drtina koketoval s představou, že by se mohl stát místo Jaromíra Smutného přednostou Kanceláře prezidenta republiky. Smutný totiž v londýnském exilu opakovaně hovořil o tom, že by se chtěl po válce vrátit k diplomacii. V takovém případě by Drtina pravděpodobně od svých úvah o vstupu do politiky ustoupil a dal by přednost funkci šéfa KPR a tím i korunování své dosavadní úřednické dráhy. Toto své dilema také Drtina naznačil Benešovi, který okamžitě pochopil, kam tím míří. Tichá rivalita a rostoucí averze mezi Drtinou a Smutným byla koneckonců pro Beneše i všechny lidi v jeho okolí dobře známou skutečností. Prezident však Drtinovi vysvětlil, že jeho kancelář nadále povede Jaromír Smutný, k jehož

přesunu na nějaký velvyslanecký post by mělo dojít spíše až někdy v pozdějším období. Pokud by Drtina nakonec neodešel do politiky, počítal by s ním Beneš pro pozici Smutného zástupce a funkci přednosta politické sekce KPR. Drtinu skutečnost, že si Beneš podrží Smutného, nemile překvapila, i když sám uznával řadu jeho kvalit pro kancléřskou funkci. Sám tehdy netušil, že se na tomto uspořádání Smutný s Benešem dohodli již v září 1944.⁶⁴⁶ V každém případě byl v té době Drtina definitivně rozhodnut, že pod Smutným již déle sloužit nechce.

Fakt, že dal Beneš ve svých představách o nové prezidentské kanceláře přednost Smutnému, byla pro Drtinu zjevně zásadním faktorem pro finální rozhodnutí, že půjde do politiky a nechá se z úřednické služby uvolnit. Na závěr tohoto osudového rozhovoru se s Benešem dohodli, že Drtina povede politickou sekci Kanceláře prezidenta republiky až do svolání Prozatímního národního shromáždění a svého pravděpodobného jmenování poslancem. Ve skutečnosti však již během léta 1945 zabírala Drtinovi více času jeho činnost politická, než jeho úřad na Pražském hradě. Drtinovo osudné rozhodnutí, že se nakonec opravdu zapojí do aktivní politiky, považovali někteří jeho přátelé a spolupracovníci za chybné rozhodnutí. Například podle generála Františka Moravce mohl po roce 1945 v okamžicích osudových rozhodnutí prezidenta Beneše pouze Drtina „*dát svým osobním vlivem událostem zcela jiný spád*“.⁶⁴⁷

V létě 1945 připadl Prokopovi Drtinovi v rámci výkonu funkce přednosta politické sekce Kanceláře prezidenta republiky ještě jeden velice závažný úkol. Ministr spravedlnosti Jaroslav Stránský se obrátil 6. června 1945 na prezidenta Beneše s žádostí, aby pro potřeby veřejné žaloby v retribučních věcech podal nějakou formou informaci o svých stycích s členy Háchova protektorátního režimu. Beneš tímto úkolem pověřil Drtinu. Výsledný dokument měl ministrovi spravedlnosti sloužit k tomu, aby mohl instruovat prokurátory Národního soudu a mimořádných lidových soudů o základních směrnicích a zásadách toho, kam sahala přípustná míra kolaborace, co se dělo v souladu s odbojem a z jakých činů se má příslušný politik zodpovídat v retribučním řízení. Drtina využil při zpracování tohoto materiálu zpráv a depeší, které si vyměnil domácí odboj s londýnským exilem a jež se týkaly styku mezi prezidentem Benešem a státním prezidentem Háchou a předsedou protektorátní vlády Eliášem.

⁶⁴⁶ Smutného záznam z 9. 9. 1944 viz P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 75–79.

⁶⁴⁷ František MORAVEC, *Špión, jemuž nevěřili*. Praha 1990, s. 349.

Drtina byl pro tuto činnost osobou nejvíce povolnou, protože v rámci spojení Londýna s domovem procházely všechny depeše politického charakteru jeho rukama.

Výsledný dopis z 1. srpna 1945 měl formu důvěrného vlastnoručního dopisu prezidenta Beneše ministrově Stránskému a obsahoval i přílohy s přepisem Benešových vzkazů do vlasti 27. ledna 1939 a 21. srpna 1939 a depeší vyměněných mezi londýnským odbojovým ústředím a domácím odbojem od dubna 1940 do srpna 1941.⁶⁴⁸ Ministr spravedlnosti měl tento prezidentův dopis a dokumentační materiál využít pouze tehdy, pokud by to považoval za nutné v zájmu správného poměru vlády k problematice retribuce a adekvátního zhodnocení politického jednání Háchova, Eliášova a celé protektorátní vlády. Tyto písemnosti později našel Drtina po svém vlastním jmenování ministrem spravedlnosti uložené v trezoru, který zdědil po Jaroslavu Stránském.

Svaz národní revoluce

V létě 1945 se vedle svého aktivního zapojení do politiky národně socialistické strany Drtina výrazně podílel na vzniku organizace sdružující odbojáře z druhé světové války. S myšlenkou vybudovat takové sdružení přišel Drtina hned po svém návratu z válečného exilu a okamžitě začal podnikat přípravné kroky. Brzy také vycítil snahu komunistů přivlastnit si odbojové zásluhy výlučně pro sebe a zapřít a případně zkrslit roli odboje nekomunistického. Jako protiopatření se rozhodl využít osobnosti Vladimíra Krajiny, který byl nepochybně nejvýznamnější postavou domácího nekomunistického odboje. Drtina uvedl Krajinu do předsednictva národně socialistické strany a začal jeho odbojovou činnost propagovat ve stranickém tisku. Následně inicioval ve *Svobodném slově* výzvu veřejnosti k založení všennárodní organizace příslušníků protinacistického odboje.

Tato instituce byla nakonec pojmenována Svaz národní revoluce a zrodila se po komplikovaných jednáních mezi zástupci občanského odboje v čele s Drtinou a zástupci komunistické strany vedenými Rudolfem Slánským. Měla se stát jakýmsi pendantem již předtím ustaveného Svazu osvobozených politických vězňů. Původně chtěl stanout v čele nové organizace sám Drtina, neboť jej na tuto funkci navrhovala různá demokratická uskupení. Vladimír Krajina spoléhal na to, že Drtinovu kandidaturu budou muset všichni přijmout vzhledem k jeho nesporným zásluhám v domácím i

zahraničním odboji. Nakonec však odpor komunistů zvolení Drtiny do čela sdružení odbojářů zabránil. Rudolf Slánský postavil jako protinávrh kandidaturu profesora Josefa Grni z Brna, sociálního demokrata a představitele známé odbojové formace Rada tří. Tento jeho návrh byl nakonec přijat a předsedou svazu se stal Josef Grňa, „*který se projevil jako slaboch a ustupoval komunistům*“.⁶⁴⁹

Nekomunisté v čele s Drtinou byli nakonec neúspěšní i při jednání o názvu tohoto nového sdružení. V jejich návrhu nebylo vůbec uvedeno slovo „revoluce“, naopak se mělo v názvu výslovně hovořit o „odboji“. Slánský dokázal na svou stranu získat Grňa a ostatní sociální demokraty a tak byl nakonec schválen název „Svaz národní revoluce“. Drtina na to později vzpomínal: „*Byl jsem tím velmi rozhořčen, neboť jsem to cítil jako hrubou neslušnost a neúctu k těm odbojářům, kteří se sami bránit nemohli, neboť boji za znovuzřízení Československa obětovali své životy. Myslil jsem zejména na Ladislava Rašína, Přemysla Šámala i jeho syna Jaromíra, na Antonína Pešla, Vladimíra Horu a Vladimíra Štěpánka a myslil jsem na těch víc než 400 vynikajících a statečných našich letců, kteří padli v bitvě o Anglii. Z těch nikdo neumíral pro nějakou revoluci, těm všem šlo o restituci Československa, o nic jiného. Jejich poslední slovo na rtech bylo vlast a národ, ne revoluce a třída!*“⁶⁵⁰ Bez sociálních demokratů byl odpor ostatních nekomunistických odbojářů bezzubý, a tak se komunistům v čele s Rudolfem Slánským podařilo prosadit jejich představy.

Při ustavování přípravného výboru Svazu národní revoluce byl zvolen princip, že se místopředsedy stanou zástupci jednotlivých stran Národní fronty. Místopředsedy tak byli zvoleni Prokop Drtina jako zástupce národních socialistů, ministr pošt František Hála za lidovce, ministr průmyslu Bohumil Laušman za sociální demokraty, Bohumila Pešlová a generální tajemník KSCŽ Rudolf Slánský. Generálním tajemníkem Svazu národní revoluce se stal komunista Jaroslav Orálek, který byl zároveň spolu s národním socialistou Vladimírem Krajinou a sociálním demokratem Jaroslavem Peřinou jedním ze tří jednatelů. Orálkova kandidatura na pozici generálního tajemníka byla přijata hladce i nekomunisty, protože představoval v letech 1939–1940 „konciliantní spojku na domácí komunistický odboj“, navíc se i později ve své funkci dlouho jevil jako člověk

⁶⁴⁸ AÚSD, f. Hubert Ripka, k. 45, a. č. 1531.

⁶⁴⁹ J. DRÁBEK, *Z časů dobrých i zlých*, s. 102.

⁶⁵⁰ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 90.

poměrně tolerantní.⁶⁵¹ Klíčové pozice ve vedení svazu ovládli především komunisté ve spojení se sociálními demokraty, nicméně národní socialisté a další nekomunisté přesto uhájili poměrně významné zastoupení. Prokop Drtina se stal také předsedou právní komise pracovního výboru Svazu národní revoluce. První schůze přípravného výboru se sešla 9. července 1945, stanovy tohoto sdružení však byly schváleny výnosem ministerstva vnitra až 10. prosince 1945.⁶⁵²

První řádný sjezd Svazu národní revoluce se konal teprve 26. až 29. října 1946. Probíhal ve slavnostní atmosféře a za účasti francouzských odbojářů. Při této příležitosti již Svaz vystupoval jako významná společenská organizace, která se snažila aktivně zasahovat do politického dění a prosadit některé své specifické potřeby. Na sjezdu zaznívaly například požadavky na roční prodloužení retribučního dekretu, na zákon o pojištění vdov po revolučních bojovnicích, úmrtní fond pro členy Svazu, invalidní opatření atd. Zaznívala tu také kritika dosavadní praxe některých retribučních soudů a očistných komisí. Svaz národní revoluce usiloval dále o shromáždění jednotlivých příspěvků o odbojové činnosti ze všech krajů, aby tak mohla vzniknout historická publikace, jež by podala celistvý obraz národní rezistence proti nacistické okupaci. Svaz také vyzval ke sloučení všech složek prvního a druhého odboje. Sjezd zvolil nový ústřední výbor, přičemž se předsedou Svazu stal opět Josef Grňa. Vedle Edvarda a Hany Benešových, Josefa Davida, Petra Zenkla, Alberta Pražáka, generála Bočka, Vladimíra Krajiny a dalších osob byl jmenován Prokop Drtina jedním z členů čestného předsednictva Svazu.

Na první sjezd Svazu národní revoluce měl Prokop Drtina jednu velice nepříjemnou vzpomínku. Ve Smetanově síni Obecního domu probíhalo slavnostní shromáždění, na němž měl vystoupit i prezident republiky Edvard Beneš. Svůj projev nejprve zahájil zcela normálním hlasem a zpočátku jej četl z papíru způsobem, jaký byl u něj obvyklý. Po několika větách se však začal zadržávat, komolit slova až se některé věty staly úplně nesrozumitelné. Bylo zřejmé, že u něj došlo k nějaké zdravotní indispozici. Sál byl plný posluchačů a Drtina se po chvíli obával, že by se mohla zpráva o Benešově zdravotní komplikaci roznést po celé zemi. Špatná řeč se stupňovala a prezidentova opocená tvář rychle ztrácela barvu. Drtina to již nevydržel a nabídl

⁶⁵¹ V. KRAJINA, *Vysoká hra*, s. 153.

⁶⁵² ABS, f. KS SNB Praha (B 1), a. č. 33, Svaz národní revoluce.

Benešovi, že za něj jeho projev dočte. Prezident s úlevou nabídku přijal a jeho bývalý tajemník za něj s omluvou odpřednášel zbytek jeho proslovu.

V tisku a rozhlase

Již krátce po osvobození začal také Drtina uvažovat o svém návratu před rozhlasový mikrofon. Popularita Pavla Svatého jej k tomu také do značné míry vybízela. Lákala ho pochopitelně představa, že by navázal na svou úspěšnou dráhu rozhlasového komentátora z BBC. Vše se nicméně zkomplikovalo tím, že rozhlas hned po osvobození ovládli komunisté, neboť byl dán pod kontrolu ministerstva informací, v jehož čele stál Václav Kopecký. Členové jednatelského sboru rozhlasu byli jmenováni přímo ministrem informací. V rámci ministerstva informací byl zřízen IV. odbor, který kontroloval rozhlasovou činnost. Jeho vedení se ujal komunistický spisovatel Ivan Olbracht.

Drtina později připustil, že nekomunisté lehkomyšlně podcenili hned po osvobození situaci kolem Československého rozhlasu: „...*my jsme se příliš spoléhali na to, že bude v rukou našich domácích rozhlasových pracovníků, že jeho celý zaměstnanecký stav je nekomunistický, a proto nám ani nepřišlo na mysl si dělat o něj v emigraci starost. Komunisté naproti tomu tam před válkou neměli dohromady nikoho, a proto již v Moskvě rozhodli, že se dostanou do čela rozhlasu a pověřili tímto úkolem toho, kdo byl jejich úředníkem a redaktorem v rozhlasové sekci londýnského zahraničního ministerstva, Bohuslava Laštovičku.*“⁶⁵³ Vedle toho, že Bohuslav Laštovička obsadil post generálního ředitele rozhlasu, stali se ještě komunisté Mirko Očadlík programovým ředitelem a Jiří Hronek šéfem zpravodajství.

Zpočátku však komunistické vedení rozhlasu postupovalo opatrně, a tak v červenci 1945 nabídl Mirko Očadlík Drtinovi možnost pravidelného vystupování v rozhlase s tím, že by mohl se svými projevy začít už v září nebo říjnu 1945. Nabídka se konkrétně týkala uspořádání rozhlasového cyklu na téma odkaz Masarykovy *České otázky* pro současnost. Nakonec se však Drtina rozhodl své rozhlasové vystupování odložit na pozdější dobu. Obával se především toho, že by vzhledem k jeho významné funkci v prezidentské kanceláři byly jeho vlastní názory připisovány Benešovi. Nechtěl, aby jeho případné osobní politické komentáře byly chápány jako pozice Hradu.

⁶⁵³ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 96. Bohuslav Laštovička se stal již 25. 5. 1945 ústředním ředitelem Československého rozhlasu, kterým pak zůstal do června 1948.

Národně socialistická strana si uvědomovala svůj malý vliv na chod Československého rozhlasu. Užší předsednictvo strany uvažovalo ještě v září 1945 o tom, že by se pokusilo prosadit Prokopa Drtinu jako předsedu jednatelského sboru rozhlasu.⁶⁵⁴ Předurčovala ho k tomu určitě jeho exilová činnost v Poradním rozhlasovém sboru. Když se však následně stal Drtina poslancem a pak i členem vlády, nepřicházela již jeho kandidatura do jednatelského sboru rozhlasu v úvahu. Drtina se nicméně snažil dostat aspoň do rozhlasového vysílání jako komentátora nějakého národního socialistu. Podařilo se mu nakonec prosadit předválečného člena strany K. J. Beneše, který se však přidal k sociálním demokratům a po únoru 1948 ke komunistům. Svou pomoc K. J. Benešovi proto Drtina považoval za svůj velký omyl. Zájmy národních socialistů tak byly v rozhlase hájeny velice nedostatečně.

Jednostranné ideové zaměření rozhlasového programu se brzy výrazně projeвило: *„Nějaký čas bylo pravidelné ranní nedělní vysílání obohacováno projevy surrealistického umělce – divadelního ředitele E. F. Buriana, jehož divoké útoky na vše, co nebylo v souladu s komunistickou stranou, se staly tak pověstnými, že posluchači hrozili vypovězením rozhlasových licencí. Tím byl E. F. Burian umlčen, ale posluchačům se dostalo náhrady v podobě neméně výhruzných projevů dr. Zdeňka Nejedlého, ministra školství. ... Každý týden bylo ještě několik vysílání, řízených odborovou organizací (ÚRO), kde byl ovšem hlavním řečníkem Antonín Zápotocký. Toto uspořádání v rozhlase nejlíp vystihovalo politickou situaci před volbami v květnu 1946.“*⁶⁵⁵

Když se v září 1945 začalo rýsovat Drtinovo aktivní zapojení do parlamentní a posléze i vládní politiky, odložil své pravidelné rozhlasové vystupování na neurčito. Sám si totiž při svém rozhodování o možném působení v rozhlasu kladl otázku: *„Jak má odpovědný člen kabinetu nesoucí kolektivní vládní odpovědnost dostat se do rozporu se svým kolegou ve vládě a současně vyhovět potřebě rozhlasového komentáře, byť i co neaktuálnější?“*⁶⁵⁶ Drtina konstatoval, že politik odpovídající za vládní politiku není vhodným rozhlasovým komentátorem. Jeho další osudy nakonec zapříčinily, že se již k pravidelné práci u rozhlasového mikrofonu nikdy nevrátil. Několikrát sice Drtina

⁶⁵⁴ NA, f. ČSNS, k. 78, zápis o schůzi užšího předsednictva ČSNS, 10. 9. 1945. Od 25. 7. 1945 stál v čele jednatelského sboru rozhlasu Ladislav Šourek a jeho členy byli Bohuslav Laštovička, Karel Remeš a Václav Patzak. Viz *Svobodné noviny*, 26. 7. 1945, s. 3.

⁶⁵⁵ Josef JOSTEN, *Československo žaluje*. Praha 1993, s. 48.

⁶⁵⁶ NA, f. P. Drtina, k. 10, sign. 7-1/91/3/68, odpověď dr. Očadlíkovi.

vystoupil v rozhlase i po osvobození – ovšem pouze jako aktivní politický činitel. Legendární komentátor Pavel Svatý tak již zůstal spojený jen se vzpomínkami na válečné vysílání z Londýna.

Dršina se velmi angažoval v tiskových záležitostech národně socialistické strany. Předsednictvo strany jej pověřilo přípravou politického týdeníku, který by mohl na širší bázi a vyšší úrovni referovat o aktuální situaci v politice, hospodářství a kultuře. Původně s tímto nápadem přišel patrně Jan Hájek, mnohaletý šéf tiskového odboru Benešova ministerstva zahraničí a někdejší redaktor Herbenova *Času*. Velkou iniciativu při přípravě nového týdeníku projevil Luděk Stránský, bývalý šéfredaktor *Večerního Českého slova*. Během léta 1945 připravili Dršina, Hájek a Stránský formu, program i předpokládaný obsah tohoto listu. Vydávání se ujal Melantrich a řízením redakce byl pověřen Luděk Stránský. Po dlouhých debatách byl vybrán pro tento časopis název *Svobodný zítřek*. První číslo vyšlo 20. září 1945. Smysl a poslání nového časopisu charakterizoval na titulní straně tohoto vydání Prokop Dršina. Prohlásil, že jde o to překonat „*dědictví nacistického zglajchšaltování psaného slova*“, a zdůraznil: „*Za svobodu skutečnou, za svobodu vnitřní nutno stále bojovat. O svobodu třeba stále usilovat, neboť svoboda není nic neměnného, čemu by doba a její lid nedávaly svou vlastní náplň a svůj výraz.*“⁶⁵⁷

Týdeník si záhy získal značnou popularitu. Prokop Dršina, který označil ve svých vzpomínkách *Svobodný zítřek* za nejúspěšnější počín své stranické činnosti, sám do tohoto listu velice často přispíval. Většina úvodníků pocházela z jeho pera. Vzhledem k tomu, že byly většinou uveřejňovány anonymně, vyjadřoval v nich své názory otevřeněji, než by odpovídalo jeho politickému postavení.⁶⁵⁸ Mezi pravidelné přispěvatele do tohoto prestižního časopisu národních socialistů patřili například Jan Blahoslav Kozák, Vladimír Klecanda, Jaroslav Werstadt, Jan Slavík, Otakar Machotka, Vratislav Bušek či Jan Lukl Hromádka. Podle Dršinova pozdějšího hodnocení se v tomto listu „*během těch třech krátkých, ale nadmíru vzrušujících let soustředilo vše, co bylo politicky zřetelné, očividně demokratické, humanitní, masarykovské a věrné 28. říjnu 1918*“.⁶⁵⁹ *Svobodný zítřek* jako významnou názorovou platformu národních

⁶⁵⁷ *Svobodný zítřek*, 20. 9. 1945, s. 1.

⁶⁵⁸ Rukopisy většiny jeho autorských článků z let 1945–1948 se dochovaly v ANM, f. P. Dršina, k. 2; NA, f. P. Dršina, k. 12, sign. 7-1/91/9.

⁶⁵⁹ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 437.

socialistů ještě doplňoval další spřízněný politický týdeník, kterým byl Peroutkův *Dnešek*.

Prokop Drtina kritizoval omezenost tiskové svobody, jak se vyvinula v poválečném Československu. V jednom svém článku ze září 1945 zvedla varovný prst: „*Kdo nechápe, že nedostatek dobrého, pravdivého a svobodného zpravodajství v zemi tak vysoké inteligence průměrného občana, jako je tomu u nás, musí vést k vážným poruchám občanské důvěry ve vládu a celý režim, není patrně schopen pochopit, že stane-li se tak v době veliké socialistické přestavby státu, žene tím přímo vodu na mlýn nevraživě číhající reakci. Proviňuje se i na státu i na veliké myšlence v budování socialistické společnosti. My si ovšem také nepřejeme, aby náš tisk se opět hemžil pavlačovými sensacemi à la Polední list, ale stejně důrazně si nepřejeme, aby se nehemžil vůbec ničím, nejvýše jen nudou a šedivou stereotypností.*“⁶⁶⁰ Tiskové poměry, jak se v roce 1945 vyvinuly, vyhovovaly především komunistické straně, jež přímo či nepřímo ovládala veliké množství novin a časopisů (pokud jde o celostátní noviny, jednalo se vedle *Rudého práva* o odborářskou *Práci*, mládežnickou *Mladou frontu*, *Svobodné Československo* atd.). Klíčovou roli hrálo i to, že v čele ministerstva informací stál komunista Václav Kopecký. Tento úřad přitom rozhodoval i o přidělech novinového papíru, což se v rukou komunistického politika stávalo velice účinnou zbraní.⁶⁶¹

Poslancem Prozatímního národního shromáždění

Ačkoliv prosazovala národně socialistická strana již od osvobození co nejrychlejší svolání prozatímního parlamentu a brzké uspořádání voleb, vývoj šel nakonec poněkud jiným směrem. Oproti oficiálním proklamacím o nutnosti rychlé obnovy parlamentního systému se nakonec o řadu měsíců protahovalo mimořádné legislativní období, ve kterém byly nové právní předpisy přijímány formou dekretů prezidenta republiky. Nakonec bylo rozhodnuto, že Prozatímní národní shromáždění zahájí svou činnost až 28. října 1945, více než pět měsíců po osvobození. Ústavní dekret o ustavení tohoto provizorního parlamentu podepsal prezident republiky 25. srpna 1945.⁶⁶²

⁶⁶⁰ ANM, f. P. Drtina, k. 2, a. č. 101, článek P. Drtiny *Nesem Vám noviny* z 7. 9. 1945.

⁶⁶¹ K situaci v československém tisku po roce 1945 viz F. KLÁTEL, *Republika nad stranami*, s. 271–275.

⁶⁶² Ústavní dekret prezidenta republiky č. 47/1945 Sb., o Prozatímním národním shromáždění.

Na schůzi užšího předsednictva národně socialistické strany 10. září 1945 byla ustavena komise, která měla připravit návrh kandidátní listiny do Prozatímního národního shromáždění a Zemského výboru. Jedním z členů této komise byl jako zástupce exilových pracovníků určen Prokop Drtina, a tak se spolupodílel na výběru padesáti osob pro poslanecké mandáty v Prozatímním národním shromáždění, které měla strana na základně paritního principu zastoupení přiděleny.

Mezi vybranými kandidáty, které projednalo užší předsednictvo národně socialistické strany 1. října 1945, se objevilo i jméno samotného Prokopa Drtiny. Rozhodlo se tak definitivně o okamžiku, kdy skončí jeho mnohaletá služba v Kanceláři prezidenta republiky. Formálně zvolily poslance Prozatímního národního shromáždění zemské sjezdy delegátů národních výborů v Praze a v Brně teprve 14. října 1945. Posledním významným aktem, při němž Drtina asistoval jako prezidentův politický referent, byl slavnostní podpis znárodňovacích dekretů 24. října 1945. V jeho dosavadní funkci jej v Kanceláři prezidenta republiky nahradil dr. Jan Jína.

Dne 26. října 1945 proběhla v zasedací síni Ústřední knihovny hlavního města Prahy ustavující schůze poslaneckého klubu národně socialistické strany. Při této příležitosti byl Prokop Drtina jmenován vedle Vladimíra Krajiny druhým jednatelem poslaneckého klubu (zůstal jím však jen několik dnů, než se stal ministrem spravedlnosti) a byl vyslán do ústavně-právního výboru Prozatímního národního shromáždění.

Dne 28. října 1945 se po složení poslaneckého slibu stal Prokop Drtina oficiálně členem Prozatímního národního shromáždění, a tak se definitivně rozloučil s kariérou státního úředníka, kterou zaměnil za nejistou kariéru vrcholného politika. Drtina patřil mezi významnější národně socialistické delegáty, kteří měli předem vyhrazena místa v předních lavicích bez ohledu na abecední pořádek, podle něhož se jinak poslanci řadili do poslaneckých křesel. Spolu s ním do této privilegované skupiny patřili Petr Zenkl, Fráňa Zemínová, Josef David, Hubert Ripka, Jaroslav Stránský, Vladimír Krajina a František Loubal.

Na ustavující schůzi 28. října 1945 byl zvolen předsedou Prozatímního národního shromáždění národně socialistický poslanec Josef David. Po poledni pak byl manifestačně potvrzen ve své funkci prezidenta republiky dr. Edvard Beneš, který

následně před parlamentním sborem přednesl své poselství.⁶⁶³ Na tomto ceremoniálním aktu jej již vedle kancléře Smutného a tajemníka dr. Belanského doprovázel místo Drtiny nový přednosta politické sekce KPR Jan Jína. Drtina vyslechl Benešovo poselství z poslanecké lavice.

Dne 30. října 1945 se konala první pracovní schůze Prozatímního národního shromáždění, na které přednesl ministerský předseda Zdeněk Fierlinger vládní prohlášení. Za každou stranu Národní fronty posléze v rozpravě vystoupil jeden poslanec (za slovenské komunisty Štefan Baš'ovanský, za sociální demokraty Jaroslav Hladký, za lidovce Ivo Ducháček, za slovenské demokraty Jozef Lettrich a za české komunisty Jaromír Dolanský). Národně socialistický poslanecký klub zvolil za svého řečníka Prokopa Drtinu, který tak měl poprvé příležitost promluvit před zákonodárným sborem.

Drtina ve své řeči zdůraznil, že jeho strana byla vždy spolehlivou oporou státu a bude jí i nadále a za všech okolností. Jménem národně socialistické strany prohlásil, že tato strana přejímá příslušející díl spoluodpovědnosti nejen za bilanci činnosti vlády Fierlingerovy, ale i za činnost exilové vlády Msgra Jana Šrámka a předchozího pařížského Národního výboru. Národní socialisté se Drtinovými ústy přihlásili k zahraniční politice, jejímž plodem bylo uzavření spojenecké smlouvy se Sovětským svazem v prosinci 1943. Drtina kladl důraz na to, že politika národních socialistů *„byla vždy v plném souhlasu s přáním a city našeho lidu, jak dokazuje nepřehledná řada dobrovolných pracovníků i bojovníků na všech frontách právě uplynulé války, na frontách zahraničních i na frontě domácí, kteří nastavovali nebo obětovali své životy za novou svobodu od samého počátku obsazení naší země nepřitelem, nikdy se mentálně německé nadvládě nepodvolili a kteří vyhledávali příležitost k boji proti nacistickému Německu v každé době války a všude, kde se jim naskytla, bojovníků, mezi nimiž byla též nepřehledná řada příslušníků naší strany, a to od těch nejprostších až do první řady jejich funkcionářů. V jejich duchu šla linie naší politiky po celou dobu války. Byla to politika, která ve smyslu zdravého cítění našeho lidu měla jedinou devisu pro celý náš domácí i zahraniční zápas za války, devisu: vždycky pro jednotu a spolupráci všech*

⁶⁶³ Text Benešova projevu viz *Národní shromáždění zahajuje. Publikace Národního shromáždění, svazek I. Praha 1946, s. 18–33.*

*složek odboje a stran, vždycky s prezidentem republiky dr. Benešem v čele a nikdy bez něho, nebo dokonce proti němu.*⁶⁶⁴

Pokud jde o samotné vládní prohlášení, poukázal Drtina především na otázku poměru Čechů a Slováků, která byla také jednou z nejobtížnějších kapitol při jednání o budoucím vládním programu v Moskvě v březnu 1945. Drtina prohlásil, že uspořádání poměru mezi Čechy a Slováky se nemůže dít na jiném základě, než je princip naprosté rovnoprávnosti. Zároveň přitom upozornil, že „*nesmí vzniknout dojem, že by Čechům bylo měřeno skoupěji, než jim přísluší podle jejich početní, hospodářské, kulturní i politické potence.*“ Konstatoval, že by bylo osudné, kdyby na české straně vznikal oprávněný pocit, že není správně prováděna zásada „*rovný s rovným*“. Drtina také poukázal na skutečnost, že jsou národní socialisté od Slovenského národního povstání na politickém vývoji na Slovensku bez viny a „*proti svému přání žádné přímé spoluúčasti a žádné odpovědnosti neměli*“.⁶⁶⁵

Další stěžejní otázkou Československa byl podle Drtiny problém národnostních minorit. Vyjádřil uspokojení nad všeobecnou politickou podporou odsunu Němců a dožadoval se jeho co nejintenzivnějšího a nejrychlejšího provedení, byť by se tak mělo dít humánním způsobem. Velice ocenil také dekret o zrušení všech německých vysokých škol. V oblasti hospodářské politiky se Drtina jménem národních socialistů plně přihlásil k prováděnému znárodňování a ke spoluodpovědnosti za toto „*velké socialistické dílo*“. Zdůraznil, že „*pro nás uskutečňování tohoto socialisačního díla bylo samozřejmostí, i když vláda právě na tomto poli šla podstatně dále, než k čemu ji vázal košický vládní program. Nám socialistům demokratickým jde totiž o to, aby se při tomto skutečně revolučním procesu neztratilo nic z oněch věcných hodnot humanitních a demokratických, jež jsou tak drahé našemu národu.*“⁶⁶⁶ Dožadoval se proto rozvážnosti a plné odpovědnosti při tomto znárodňovacím procesu. Při provádění znárodňovacích dekretů by se mělo dbát o to, aby na sebe jednotlivé podniky vydělávaly. Konstatoval, že národní socialisté budou zároveň dbát o to, aby bylo plně podporováno i soukromé podnikání. Drtina se dále věnoval i dalším kapitolám vládního prohlášení, ať už šlo o oblast sociální, měnovou, kulturní a osvětovou.

⁶⁶⁴ Viz <http://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/003schuz/s003011.htm>. K tomu srov. též *Svobodné slovo*, 1. 11. 1945, s. 1.

⁶⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶⁶ Viz <http://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/003schuz/s003012.htm>. Srov. též *Svobodné slovo*, 1. 11. 1945, s. 1.

Vládní prohlášení kritizoval například kvůli tomu, že téměř nic neříká o tom, jak je realizován požadavek skoncování s tzv. nepolitičností armády, ačkoliv to patří mezi velice důležité aspekty nové československé armády. Vyjádřil nespokojenost se situací v oblasti tisku, rozhlasu a filmové výroby, zejména zdůraznil nesouhlas se stávajícím složením správy rozhlasu. Dožadoval se úplného obnovení a zaručení ústavních svobod a prohlásil, že doufá, že některé dosavadní přehmaty budou energicky potírány. Drtina také kritizoval nekonkrétnost pasáží vládního prohlášení, které se věnují kompetencím ministerstva vnitra, a skutečnost, že Fierlingerovo prohlášení neoznámilo, jaké již byly učiněny přípravy k uspořádání demokratických voleb.

Ve svém projevu také Drtina zareagoval na předchozí řeč Lettrichovu, který se ohradil proti incidentu, k němuž došlo 28. října na ustavující schůzi Prozatímního národního shromáždění. Když byli postupně poslanci vyvoláváni ke složení svého slibu a došla řada na zástupce slovenské demokratické strany Petera Zaťka, ozvaly se v sále hlučné projevy nesouhlasu. Důvodem byl fakt, že byl v té době Zaťko souzen Slovenským národním soudem, protože hlasoval 14. března 1939 jako poslanec Slovenského sněmu pro vznik samostatného Slovenska. Zaťko se do sněmovny vůbec nedostavil a slib nesložil. V reakci na tento incident se pak slovenští demokraté na protest zdrželi hlasování při volbě Josefa Davida předsedou Prozatímního národního shromáždění.

Lettrich ve svém vystoupení Zaťka obhajoval a vypočítával jeho zásluhy pro slovenský odboj. Zaťko byl členem Slovenského sněmu s vědomím a za souhlasu odpůrců Tisova režimu a účastnil se riskantní podzemní činnosti proti režimu ve spojení se zahraničním odbojem. Přímo se též účastnil příprav a vedení Slovenského národního povstání.⁶⁶⁷ Lettrich zdůraznil, že nikdo nemá právo se před skončením řízení před Národním soudem dotýkat Zaťkovy cti. Na závěr svého vystoupení pak Lettrich vyjádřil svou víru, že byl tento parlamentní incident jen ojedinělý a že se podobné případy nebudou opakovat. Drtina na Lettrichova slova odpověděl: *„Za sebe a své kolegy, kteří byli pobouřeni při čtení tohoto jména v této síni, prohlašuji, že naše pobouření nebylo namířeno proti žádné politické skupině, proti žádné straně a též ne proti demokratické straně. Bylo namířeno výlučně proti osobě, které se týkalo, poněvadž tato osoba je*

⁶⁶⁷ V září 1946 vynesl nakonec Národní soud v Bratislavě nad Peterem Zaťkem osvobozující rozsudek. V odůvodnění se uvádělo, že si svůj poslanecký mandát ve Slovenském sněmu podržel na pokyn vedoucích osobností domácího i zahraničního odboje.

*mužem 14. marca.*⁶⁶⁸ Drtina zdůraznil, že z jeho pohledu měl Zaťko přímý podíl na rozbití Československa, které není jen věcí Slováků, ale i Čechů. Vyjádřil též obavy, zda Lettrich svým projevem neznevažoval předem výrok soudu, když dal Zaťkovi rozhřešení dříve, než tak učinil soudní tribunál.

Drtina sám vyprovokoval 28. října 1945 hlučné protesty národně socialistických poslanců proti Peteru Zaťkovi. Přiznal se k tomu ve svých pamětech, kde také celou záležitost okomentoval: *„Nešlo o osobu dr. Petra Zaťko nebo nešlo pouze o ni. Šlo o více, šlo o zásadní otázku, která mohla mít velmi nepříznivý vliv na průběh i obsah právě se rozvíjejícího retribučního soudnictví. Ze zásadních důvodů jsme nemohli připustit, aby do významné politické pozice byl kteroukoliv politickou stranou dosazen politik, který se dopustil tak nebo onak kolaborace, dokud očistné nebo soudní řízení proti němu vedené neskončilo osvobozujícím výrokem.*⁶⁶⁹ Proti Zaťkovi jinak Drtina údajně osobně žádné námitky neměl, vážil si dokonce jeho odborných kvalit jako výtečného národohospodáře.

Vystoupení Prokopa Drtiny 30. října 1945 k vládnímu prohlášení Zdeňka Fierlingera bylo jeho prvním a posledním projevem z pozice poslance Prozatímního národního shromáždění. Ve všech dalších případech již přistupoval k řečnickému pultu před poslance jako člen vlády a ministr spravedlnosti.

⁶⁶⁸ Viz <http://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/003schuz/s003011.htm>.

⁶⁶⁹ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 104–105.

VIII. kapitola – Ministrem poválečné justice

Ve vládě Národní fronty

Již během léta 1945 se spekulovalo o tom, že dojde k rekonstrukci vlády, při které bude ministerská sestava doplněna o několik představitelů domácího odboje z českých zemí. Národní socialisté navíc požadovali vznik nového ministerstva pro otázky osidlování pohraničí. K těmto krokům však navzdory oficiálním proklamacím nakonec vůbec nedošlo a malá změna v personálním složení vlády, jež se odehrála na podzim 1945, byla nakonec především důsledkem ustavení provizorního parlamentu. Snaha o vyrovnání politického zastoupení mezi domácím a zahraničním odbojem či úvahy o vzniku nového vládního resortu, který by odňal řízení osidlování z dosavadní působnosti ministerstva vnitra, zůstaly nenaplněny. Když se pak „nová“ vláda představovala v parlamentu, vydával ministerský předseda Fierlinger dokonce minimum personálních změn za „*důkaz pokračující konsolidace a stabilizace našich vnitropolitických poměrů, což je zjevem zajisté zdravým*“.⁶⁷⁰

Když byl Josef David zvolen předsedou Prozatímního národního shromáždění, musel odstoupit ze své funkce náměstka předsedy vlády. Národně socialistická strana proto byla nucena přistoupit k projednání změny svého personálního zastoupení ve vládním kabinetu. Touto otázkou se zabývalo užší předsednictvo strany. Petr Zenkl oznámil, že se dosavadní ministři dohodli na tom, že ve funkci náměstka předsedy vlády by měl Davida nahradit Jaroslav Stránský, který dosud spravoval resort spravedlnosti. Hubert Ripka by měl i nadále setrvat ve funkci ministra zahraničního obchodu. Jako Stránského nástupci na místě ministra spravedlnosti přicházeli v úvahu jen ti členové vedení národně socialistické strany, kteří měli právnické vzdělání. Snad již na začátku přišel sám předseda strany Petr Zenkl s myšlenkou, že by se novým členem vlády měl stát Prokop Drtina. Tento nápad podpořila i Milada Horáková, která přitom sama mohla přicházet v úvahu jako vhodný kandidát.

Drtina na tuto nabídku zpočátku reagoval velice zdráhavě. Obával se vzít na sebe tuto funkci z důvodu své politické nezkušenosti a také proto, že se domníval, že by toto křeslo ve vládě nemělo připadnout dalšímu zástupci zahraničního odboje, ale spíše příslušníkovi domácí rezistence. Lákavou nabídku vstoupit do vlády nakonec přesto

⁶⁷⁰ *Cestou května*, s. 323.

přijal, velký vliv v tom sehrál Ivan Herben. Drtina své rozhodnutí později popsal: „*Byla to pro mě meta, o které musí snít a po ní toužit každý politik. Přesto jsem se nyní zarazil, zaváhal a zdráhal se nabízenou možností využít. Přistoupil ke mně Ivan Herben a ptal se mě, proč to nechci přijmout, řekl, že se mně třeba víckrát taková možnost nenaskytne. Snad tento moment rozhodl. Neřekl jsem ani jemu hlavní důvod svého váhání: naprosto jsem nezáviděl Stránskému, že má provádět retribuci. A teď ten nezáviděníhodný úkol mám mít sám?! To byla moje hlavní zábrana, proč se mi do ministerstva spravedlnosti nechtělo. Ale po rozhovoru s Ivanem Herbenem zvítězila přece jen ctižádostivost a obava, abych nepropásl příležitost, jež se mně vícekrát nenaskytne.*“⁶⁷¹ Koneckonců to, že poválečný ministr spravedlnosti musel zvládnout nelehký úkol organizace retribučního soudnictví, pravděpodobně hrálo hlavní roli i v tom, že o tento resort neprojevovali při rozdělování ministerských křesel v březnu 1945 zájem komunisté.

Po té, co Drtina přijal od užšího vedení národně socialistické strany kandidaturu na funkci ministra spravedlnosti, odjel s Hubertem Ripkou na Pražský hrad navštívit prezidenta. Beneš byl zjevně potěšen politickým úspěchem svého dlouholetého důvěrníka a Drtinovi popřál k ministerskému křeslu, „*aby to bylo nadlouho!*“ Setkání s prezidentem proběhlo velice neformálně a prezidentská kancelář o něm ani nereferovala tisku. Podle Drtiny tím dal Beneš najevo, že jeho navržení do vládního kabinetu „*pokládá i za svou záležitost, že je to i jeho úspěch, úspěch, který znamená zesílení prezidentské pozice.*“⁶⁷²

Dne 6. listopadu 1945 se ujala úřadu druhá vláda Národní fronty Čechů a Slováků v čele se Zdeňkem Fierlingerem. Prokop Drtina byl jmenován ministrem spravedlnosti. Když se pak konal na Hradě slib nové vlády, byli slavnostnímu aktu za prezidentskou kancelář přítomni nedávni Drtinovi kolegové Jaromír Smutný, Jan Jína, Vladimír Houdek a Václav Sýkora. Hned při slibu pocítil Drtina chladný postoj komunistického náměstka předsedy vlády Klementa Gottwalda, který ani příliš nezakrýval své rozpaky z jeho jmenování. Při společném potřásání rukou měl Drtina pocit, jako by se Gottwald jeho ruky štítil, což navíc komunistický vůdce doprovodil velice kyselým obličejem. Mnohem později si vysvětloval Gottwaldovu nelibost tím, že jej předem neinformoval o tom, že do vrcholné politiky nakonec vstoupí. Ještě v březnu 1945 jej totiž ujišťoval, že do politiky nepůjde.

⁶⁷¹ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 107–108.

Dne 7. listopadu 1945 převzal Drtina od svého předchůdce Jaroslava Stránského ministerstvo, za úředníky jej uvítali sekční šéf odboru pro civilní právo Jan Srb a přednosta presidia František Paleček. Když se Drtina ocitl v ministerské pracovně, překvapilo jej, že tam na stěně visel vedle portrétu prezidenta Beneše i portrét J. V. Stalina. Okamžitě nařídil zřízenci, aby Stalinův obraz někam uložil. Jednalo se o jeho první „autoritativní čin“ z pozice ministra spravedlnosti, který měl bezpochyby pro jeho podřízené značný symbolický význam. Nic to však nemění na tom, že Drtina v této době patřil mezi neochvějně propagátory úzkého spojení se Sovětským svazem.

Hned 7. listopadu 1945 měl Drtina na veřejné schůzi na Smíchově svůj první projev ve funkci ministra spravedlnosti. Vzhledem k tomu, že se tato příležitost naskytla zrovna v den výročí říjnové revoluce v Rusku, oslavoval ve své řeči zejména zásluhy Rudé armády a Sovětského svazu o vítězství ve druhé světové válce. Připomínal, s jakou radostí naslouchal za války zprávám o obdivuhodných vítězstvích sovětského vojska. Jeden z posluchačů mu posléze poslal dopis, v němž mu vyčetl, že mluvil tak oslavně o Sovětském svazu, protože byl zrovna jmenován ministrem. Drtina ve své odpovědi tomuto posluchači údajně některé kritické výtky přijal, nicméně rozhodně odmítl jeho podezření s poukazem na to, že ve svém veřejném projevu mluvil stejně jako za války do londýnského rozhlasu. Ve stejném duchu také vyšel Drtinovi článek ve *Svobodném zítřku*, připojil se tak k záplavě oslavných textů adorujících Sovětský svaz a výročí jeho bolševické revoluce, která zaplnila v těch dnech stránky domácího tisku.

Velký ohlas měl Drtinův projev na sjezdu pražské župy národně socialistické mládeže ve Smetanově síni Obecního domu 2. prosince 1945. Drtina využil této příležitosti k volné polemice se sociálním demokratem Bohumilem Laušmanem, který nedávno předtím prohlásil, že myšlenky T. G. Masaryka jsou překonány vývojem dvaceti let, jež uplynuly od jeho smrti. Laušman přitom ještě v londýnském exilu označoval Masaryka za stále platný ideový vzor a příkladného vůdce. Drtina ve svém projevu doporučil mládeži, aby bedlivě studovala Masarykovo dílo, zejména „*Českou otázku*“ a „*Otázku sociální*“, a dodal: „*Setkáte-li se s tím, že Vám někdo bude povídat, že Masaryk je dobou překonán, pak se ho zeptejte, kým je překonán. Zůstane-li vám odpověď dlužen, a on vám ji dlužen zůstane, pak mu ji dejte sami... Je-li překonán Masaryk a tvrdí-li se, že dnes můžeme přijímat Masaryka nanejvýš v takové*

⁶⁷² Tamtéž, s. 108.

*matematické formuli Masaryk + 20 let nebo 50 let, souhlasím do velké míry, ale pak to není zjev ojedinělý a stejně platí Lenin + 20 nebo + 50 let, a dokonce totéž platí o Marxovi. To je vývoj lidstva a je to vývoj přirozený. Začínáme svobodný politický život a věřím pevně, že je to skutečně svobodný politický život, že nikdo na světě nemůže v tomto národě potlačit jeho vůli po svobodném vyžití.*⁶⁷³ Drtinův projev sledoval informátor Státní bezpečnosti, který pak poněkud nepřesně hlásil, že ministr Drtina „*mluví o Masarykově ideologii, která jest mladá, porovnává ji s ideologií Marxe, o které tvrdí, že je zastaralá*“.⁶⁷⁴

Hned při jednom ze svých prvních velkých mimopražských vystoupení v ministerské funkci se Drtina 5. prosince 1945 v Plzni setkal s nenápadnými intrikami příznivců komunistické strany. Ve svém programu měl tehdy kromě setkání s představiteli města na radnici také návštěvu Škodovky a Měšťanského pivovaru. Funkcionáři závodních rad jej však záměrně zdrželi v Měšťanském pivovaru tak dlouho, že již ve Škodovce neměl příležitost vystoupit před dělníky. Do pivovaru totiž dorazila deputace závodní rady ze Škodovky, která mu záměrně kladla tolik dotazů, že se ministr dostal do Škodových závodů až před 14. hodinou, kdy tamní pracovníci končili svou práci. Večer pak Drtina přednášel v plzeňském kině Elektra. Během svého vystoupení tehdy ujistil posluchače o tom, že jeho strana patří k zastáncům znárodnění, ocenil ustavení Prozatímního národního shromáždění a ubezpečil, že se bude všemi silami zasazovat o co nejrychlejší uspořádání voleb. Vyjádřil se i k zahraniční politice a, jak bylo tehdy obvyklé, zdůraznil, že se bezpečnost ČSR opírá o spojení se SSSR.⁶⁷⁵

Hned krátce po Drtinově nástupu do funkce ministra spravedlnosti se na něj obrátili 13. listopadu 1945 svým dopisem národně socialističtí pracovníci justice, kteří vyjádřili svou nespokojenost se stavem československého soudnictví a požádali jej o zjednání nápravy. Pojmenovali celkem čtyři základní příčiny: resort spravedlnosti se nachází v područí ministerstva vnitra a financí, v ministerstvu spravedlnosti je zvykem rozhodovat o soudech bez soudců praktiků (na ministerstvo přicházejí mladé síly, ale personální posily by měly přicházet i z řad starých praktiků), ministerstvo spravedlnosti bylo příliš dlouhou dobou doménou sociálně demokratické strany (příslušníci této strany ovládají všechny rozhodující pozice v jednotlivých sekcích ministerstva) a

⁶⁷³ Tamtéž, s. 118–119.

⁶⁷⁴ ABS, a. č. 310-74-4, informace o ministru Drtinovi.

⁶⁷⁵ NA, f. P. Drtina, k. 24, sign. 7-36/2/4, záznam o zájezdu do Plzně.

v neposlední řadě se projevuje zřetelná tendence ze strany ministerstva vnitra k přesunu výkonu spravedlnosti ze soudních orgánů na administrativu. Autoři dopisu též poukázali na skutečnost, že byla komunisty a sociálními demokraty umlčena odborová organizace Svaz čsl. soudců a byla nahrazena „těžkopádnou náhražkou“ v podobě Ústřední rady odborů.

Národně socialističtí pracovníci justice zdůraznili, že víra občanstva v soudnictví je stále velká, neboť *„je to často poslední útočiště, když administrativa zklamala. Víru občanstva v neodvislost a nestrannost soudů nutno za všech okolností udržeti i ve státě nejsocialističtějším.“* Vyzvali Drtinu k očistě ministerstva, aby se setřel jeho stranický charakter, neboť tam dosud *„rozhoduje kategoricky sociálně demokratická klika“*. Legislativní sekce ministerstva podle jejich názoru *„potřebuje též jiné než marxistické spolukuchaře zákonů“*. Původci dopisu nevolali po okamžitém vyhazovu všech sociálních demokratů a jejich nahrazení národními socialisty, požadovali, *„aby lidé straničtí byli nahrazeni lidmi schopnými a objektivními, kteří by svým charakterem zaručovali, že budou chrániti všechny lidi před nespravedlivou protekcí odjinud právě proto, že jsou ve spravedlnosti. A té záruky dosud není.“*⁶⁷⁶

Kromě poměrů v samotném ministerstvu a justici se musel nový ministr spravedlnosti potýkat s kritickým stavem ve vězeňských zařízeních.⁶⁷⁷ Na základě usnesení vlády ze 17. listopadu 1945 se přikročilo prohlídkám fyzického stavu jednotlivých věznic a prověřování postupu vyšetřování vazebně zajištěných osob. Věznice se zejména potýkaly s vysokým překročením svých kapacit, pokud jde o počty v nich zajištěných osob (například věznice na Borech měla kapacitu 690 osob, ale bylo v ní umístěno 1029 zajištěných osob, ve Valdicích byla kapacita 546 osob, zajištěno tam však bylo 846 osob). Přeplněné byly i soudní věznice, problémy byly například s věznicí krajského soudu trestního v Praze, Plzni, Liberci, Chebu a Olomouci. Za těchto poměrů bylo běžné, že v samovazebních celách bylo umístěno šest až osm vězňů. Přeplněnost dosáhla nakonec takových rozměrů, že osoby přejímané do vyšetřovací vazby pro činy trestné podle retribučního dekretu musely být nadále ponechávány v internačních táborech podléhajících ministerstvu vnitra. Kvůli přeplněnosti věznic

⁶⁷⁶ NA, f. P. Drtina, k. 24, sign. 7-36-2-1, dopis národně socialistických pracovníků justice ministru Drtinovi, 13. 11. 1945.

⁶⁷⁷ Jednotný právní základ pro organizaci správy vězeňství byl dán dekretem prezidenta republiky č. 112/1945 Sb., o správě soudních věznic a trestních ústavů.

nemohli být mnohdy dokonce ani mladiství provinilci odděleni od dospělých vězňů, ačkoliv to i tehdy platná legislativa ukládala.

Vysoký početní stav osob umístěných ve věznicích způsoboval značné obtíže při udržování potřebné čistoty v těchto objektech. Borská trestnice byla navíc zamořena epidemií skvrnitého tyfu, která si vyžádala řadu obětí na životech, takže tam musela být nařízena přísná karanténa. Ve Valdicích se prováděla preventivní dezinfekce. Některé věznice, jako byla například věznice krajského soudu v Jihlavě, trpěly zvýšeným výskytem obtížného hmyzu, zejména vší. Valdičtí vězňové si stěžovali na zimu, neboť správa tohoto vězeňského ústavu nebyla schopna opatřit potřebné uhlí. Značné obtíže působily i nedostatky ve vybavení vězňů, zejména šatstvem, prádlem, obuví a dalšími potřebami. Problém nastával také s nedostatkem vyšetřujících orgánů, chybělo mnoho soudců a dalších justičních pracovníků.⁶⁷⁸ Také počty vězeňských dozorců byly zcela nedostatečné, nebezpečně se zvyšoval počet vězňů připadajících statisticky na jednoho dozorce. Z těchto skutečností vyplývá, že úloha, která připadla Prokopu Drtinovi v čele ministerstva spravedlnosti, nebyla vůbec jednoduchá.

Při svých prvních schůzích vlády se Drtina choval spíše pasivně, snažil se vše bedlivě pozorovat a pomalu se učit. Vzhledem k naléhavosti a politické ožehavosti retribučního soudnictví však byl jeho hlas brzy slyšet poměrně často. Vedle problematiky retribuce, které jsou věnovány zvláštní části této práce, stály před Prokopem Drtinou a jeho ministerstvem i různé další významné úkoly, jež bylo třeba po osvobození řešit. Velkou agendou byla například otázka unifikace právních norem na území Československé republiky a příprava nové legislativy a kodexů (zejména se obnovily práce na občanském zákoníku, na osnovách procesních zákonů a na exekučním řádu). Bylo také nutné napravit nedostatky v organizaci soudnictví, likvidovat německé soudnictví na českém území a řešit novou úpravu advokátského a notářského stavu.

Předsednictvo vlády také začalo ministra Drtinu ustanovovat členem různých komisí, které se zabývaly vybranými otázkami vládní politiky. Například na základě rozhodnutí předsednictva vlády ze 14. prosince 1945 se Prokop Drtina stal spolu s Viliamem Širokým, Václavem Noskem a Juliem Ďurišem členem komise, která měla vypracovat směrnice pro jednotnou interpretaci otázky československého státního

občanství, pokud jde o židovské obyvatelstvo. Drtina v rámci této komise poukázal na nevhodné rozdíly úpravy v jednotlivých dekretch prezidenta republiky a konstatoval, že tyto rozdíly nejde překonat jen právním výkladem, ale že by bylo v takovém případě třeba legislativního zásahu.⁶⁷⁹ Nakonec výsledný vládní materiál rozdělil Židy do tří kategorií: za první ti, kteří se hlásili v roce 1930 k národnosti české a slovenské, byli nadále uznáváni za československé občany; za druhé ti, kteří se hlásili v roce 1930 k národnosti židovské, nemohli být považováni za Němce a Maďary, a tak se na ně taktéž nevztahoval ústavní dekret o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské; za třetí ti, kteří se hlásili v roce 1930 k národnosti německé nebo maďarské – u nich se doporučovalo nezohledňovat sčítání lidu z roku 1930, ale znaky pozdější, tj. subjektivní prohlášení o národnosti z pozdějších let, zejména po 21. květnu 1938.⁶⁸⁰

Dne 19. prosince 1945 jmenovalo předsednictvo vlády Prokopa Drtinu vedle dalších členů vlády Jána Ursínyho, Viliama Širokého, Václava Kopeckého a Václava Noska členem komitě, jež „*bude rozhodovati o stížnostech do psaní tisku, zakročovati u vydavatelstev a po případě i zmocňovati ministra informací V. Kopeckého, aby neukázněnému tisku nebyl dodán papír*“.⁶⁸¹ Drtina se tak měl spolupodílet na vládní kontrole tisku, která měla podobu určité dílčí cenzury. Konkrétní výsledky tohoto tiskového dohledu se objevovaly již velice záhy po vzniku zmíněné komise. Ještě v prosinci 1945 řešila vláda obsah lidoveckého týdeníku *Obzory*, který v řadě svých článků otevřeně kritizoval poměry v Československu. Vláda konstatovala, že *Obzory* přestoupily „*meze oprávněné kritiky*“, a ministru informací Kopeckému bylo uloženo, aby dbal o „*zachování slušnosti v našem tisku*“.⁶⁸² Vládní kabinet se však věnoval i jiným tiskovinám. Předsednictvo vlády se například usneslo 10. ledna 1946, že musí být upozorněna redakce *Svobodného slova* na „*nesprávnost a nevhodnost*“ článku „*Hrajeme si na pštrosa*“, který byl v tomto deníku uveřejněn předchozího dne.⁶⁸³

⁶⁷⁸ NA, f. P. Drtina, k. 25, sign. -36/5/2, informace pro p. ministra k zamýšlené návštěvě trestnic a věznic, 19. 11. 1945; tamtéž, sign. 7-36/5/3, informace o stavu věznic, listopad 1945.

⁶⁷⁹ NA, f. Ministerstvo spravedlnosti – Raisův archiv (neuspořádané, dále jen MS-RA), bal. 13b, vyjádření k usnesení předsednictva vlády ze dne 14. 1. 1945.

⁶⁸⁰ NA, f. P. Drtina, k. 27, sign. 7-82/1.

⁶⁸¹ NA, f. MS-RA, bal. 13b, usnesení 5. schůze předsednictva vlády ze dne 19. prosince 1945.

⁶⁸² *Tři roky. Přehledy a dokumenty k československé politice v letech 1945 až 1948*. Díl I. Praha 1991, s. 205.

⁶⁸³ NA, f. MS-RA, bal. 13b, usnesení 9. schůze předsednictva vlády ze dne 10. ledna 1946.

V čele retribuční justice

V samotném ministerstvu věnoval od začátku hlavní pozornost retribuci, která v té době představovala pro jeho resort hlavní a největší výzvu.⁶⁸⁴ Jako svou pravou ruku pro otázky retribuce si zvolil Zdeňka Marjanka, jehož posléze ustanovil ministerským radou a přednostou retribučního odboru. Drtina po svém nástupu do úřadu vystoupil ve věci retribuce před shromážděnými úředníky, soudci, žalobci a ostatními pracovníky justice. Ve svém projevu tehdy zdůraznil: „*Jako je pravda, že lidové soudnictví musí být řízeno zásadou spravedlnosti, tak je i nemenší pravdou, že musí svůj odpovědný úkol vyřídit co nejrychleji. Jsem si plně vědom, že tím je soudům a veřejným žalobcům ukládáno velké zatížení, ale nelze jinak. Mimořádná doba ukládá i mimořádné úkoly. Musíme napnout všechny síly, abychom otázku retribuce vyřídili bez průtahů a co nejdříve. Je to v zájmu klidu a v zájmu morálky v národě. To ovšem neznamená jen potrestání všech skutečných viníků, ale znamená to taky zlikvidovat zajištění všech osob, které se proti našim zájmům a národní cti ve skutečnosti neprovinily a zajištěny byly v porevolučních dnech pouze pod dojmem vnějších okolností.*“⁶⁸⁵

Retribuce jako forma mimořádného (stanného) soudnictví přinesla omezení procesních práv obviněných v zájmu rychlosti celého řízení. Řízení se zahajovalo k návrhu veřejného žalobce a muselo být skončeno do tří dnů od doby, kdy byl obžalovaný postaven před soud. Pokud by nebylo reálné, aby bylo řízení v této lhůtě skončeno, měla se příslušná trestní věc postoupit řádnému soudu. Proti výrokům lidových soudů nebyly dokonce přípustné žádné opravné prostředky a vynesené rozsudky tak byly konečné. Trest smrti se vykonával ve dvou hodinách po vynesení rozsudku, přičemž na žádost odsouzeného mohla být tato lhůta o jednu hodinu prodloužena. Pokud by byla nařízena veřejná poprava, měla se vykonat do 24 hodin.

⁶⁸⁴ Významná parlamentní vystoupení ministra Drtiny k otázce retribucí byla publikována v knize P. DRTINA, *Na soudu národa*. K problematice retribuční justice srov. např. Mečislav BORÁK, *Spravedlnost podle dekretu. Retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945–1948)*. Ostrava 1998; B. FROMMER, *National Cleansing*; Lucie JARKOVSKÁ, *Odplata, či spravedlnost? Mimořádné lidové soudy 1945–1948 na Královéhradecku*. Praha 2008; Kateřina KOČOVÁ – Zdeněk RADVANOVSKÝ – Jitka SUCHÁ, *Mimořádný lidový soud v Liberci a Litoměřicích v letech 1945–1948*. Ústí nad Labem 2001; Robert KVAČEK – Dušan TOMÁŠEK, *Obžalována je vláda*. Praha 1998; *Dva retribuční procesy. Komentované dokumenty (1946–1947)*. (Ed.) Karel KAPLAN. Praha 1992; *Dekrety prezidenta republiky*.

⁶⁸⁵ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 113.

Specifické postavení měl Národní soud, který měl jednak soudit jako soud trestní nejvýznamnější představitele kolaborace s nacistickým Německem, jednak jako soud čestný pak ty z nich, kdo se sice nedopustili těchto zločinů, nechovali se však tak, jak se slušelo na věrné občany republiky. Národní soud se z procesního hlediska řídil předpisy řádného soudního řízení. O jeho ustavení se rozhodlo teprve na jednáních představitelů londýnského exilu s komunisty v březnu 1945 v Moskvě, původní představy exilové vlády o retribuci se vznikem speciálního Národního soudu nepočítaly.⁶⁸⁶

Vzhledem k problematičnosti některých zásad stanovených pro činnost mimořádných lidových soudů, jež posilovaly jejich stanný charakter, připravilo posléze Drtinovo ministerstvo spravedlnosti osnovu zákona, kterým se novelizoval retribuční dekret, pokud jde o ustanovení, že hlavní přelíčení před mimořádným lidovým soudem nesmí trvat déle než tři dny a že trest smrti musí být vykonán nejdéle do 24 hodin, v tom smyslu, že na návrh veřejného žalobce mohou být tyto lhůty prodlouženy. Prozatímní národní shromáždění schválilo tuto novelu 24. ledna 1946.⁶⁸⁷

Mimořádné lidové soudy zasedaly v pětičlenných senátech, jejichž předsedy sice byli soudci z povolání, jmenovaní prezidentem republiky, ale členy byli soudcové z lidu – laikové vybraní vládou ze seznamů předložených okresními národními výbory. Podobná situace byla u Národního soudu, kde byly vytvořeny sedmičlenné senáty, přičemž jejich předsedy byli soudci z povolání, ovšem ostatní členové senátu byli soudci z lidu. Praktické zkušenosti s tímto „lidovým zastoupením“ při výkonu retribučního soudnictví se přitom zpočátku projevíly dost negativně. Docházelo k časté absenci zvolených soudců z lidu a vzhledem k zásadní roli odborně nekompetentních laiků v soudním rozhodování se záhy projevila značná nejednotnost vyhlášených rozsudků.

Dršina se proto posléze veřejně vyslovoval pro posílení role soudců z povolání v rámci smíšených senátů lidových soudů. Prohlásil, že „*lidové zastoupení při výkonu*

⁶⁸⁶ Přípravou retribučních norem se zabýval londýnský exil již od roku 1942. Dne 1. 2. 1945 podepsal prezident Beneš retribuční dekret č. 6/1945 Úř. věst. čsl. Následně byla pravidla retribučního soudnictví určena 19. 6. 1945 dekretem prezidenta republiky č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech (tzv. velký retribuční dekret), který se od svého předchůdce obsahově příliš nelišil (přidal zejména novou skutkovou podstatu „udavačství“ a jeho působnost se omezovala jen na české země), a dekretem prezidenta republiky č. 17/1945 Sb. o Národním soudu.

*soudnictví má své oprávnění jen potud, pokud přibližuje skutečný život k theoretickým představám soudce z povolání a pokud mu tak usnadňuje živější pochopení souzeného případu. Mám za to, že jen smíšené senáty, v nichž by posice soudců z povolání nebyla co do rozhodovací moci tak podstatně slabší, než moc soudců z lidu, by mohly s úspěchem vykonávat soudcovskou funkci v souhlase s míněním veřejnosti.*⁶⁸⁸

Dne 27. října 1945, těsně před zahájením činnosti Prozatímního národního shromáždění, byl vydán dekret o trestání některých provinění proti národní cti (tzv. malý retribuční dekret), který měl postihovat nepřístojné chování z doby zvýšeného ohrožení republiky, urážející národní cítění českého nebo slovenského lidu, které vzbuzovalo veřejné pohoršení.⁶⁸⁹ Tento předpis tak měl vést k potrestání činů, na něž se nevztahoval velký retribuční dekret. Zvláštností tohoto dekretu byla skutečnost, že zmocňoval okresní národní výbory – tedy správní orgány a nikoliv soudy – aby ukládaly za tato provinění tresty vězení do jednoho roku, pokutu do jednoho milionu korun nebo veřejné pokárání.

Malý retribuční dekret se přitom stal okamžitě zdrojem značné kritiky. Jednak se upozorňovalo na skutečnost, že tak závažný předpis měl být vydán ve formě zákona, jednak se kritizovalo, že nemělo být soudnictví v tak choulostivých záležitostech svěřováno zpolitizovaným okresním národním výborům. Někteří odmítali vůbec fakt, že nějaký takový právní předpis vůbec vznikl. Text tohoto dekretu sám nasvědčuje tomu, že vznikl velmi narychlo – tak, aby už nemusel být schvalován ve formě zákona. Závazná prováděcí ustanovení měly přinést dodatečně směrnice ministerstva vnitra, které byly nakonec vydány 26. listopadu 1945.

Komunistické *Rudé právo* hned začalo interpretovat působnost malého retribučního dekretu velice široce. Tvrdilo, že se vztahuje „i na ty, kdo nacistickým pozdravem nebo schvalováním fašistického režimu provokovali, devotně a patolízalsky obskakovali vetřelce, kdo jim pomáhali tím či oním způsobem zotročovati náš lid, kdo se ucházeli o povýšení atd.“ Dle tohoto komunistického deníku byl malý retribuční dekret

⁶⁸⁷ Zákon č. 22/146 Sb., jímž se schvalují, mění a doplňují předpisy o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech.

⁶⁸⁸ NA, f. P. Drtina, k. 25, sign. 7-36/4/7, rozhovor o retribučním soudnictví (1947). Problémy s chováním mnohých soudců z lidu byly nakonec vyřešeny zákonem č. 245/1946 Sb. z 18. 12. 1946, který mj. stanovil možnost postihu soudců z lidu, kteří se bez omluvy nedostaví k přelíčení nebo před jeho skončením odejdou. Hrozil jim trest vězení do 8 dnů či pokuta do 10 tisíc korun.

⁶⁸⁹ Dekret prezidenta republiky ze dne 27. října 1945 č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti.

vydán proto, „*poněvadž se v poslední době stále se množilo velmi drzé a často přímo provokativní chování těchto reakčních a fašistických elementů.*“⁶⁹⁰ Taková interpretace však nahrávala dalšímu pokračování revolučních praktik, jež rozhodně nepřispívaly u veřejnosti k obnovení pocitu právní jistoty.

Velké pobouření vyvolala výzva uveřejněná v mladoboleslavském komunistickém časopise *Naše noviny* z 6. prosince 1945, kterou vydala vyšetřovací komise při Okresním národním výboru v Mladé Boleslavi. Komise v ní vyzvala, aby se přihlásili k příslušnému šetření všichni členové různých fašistických a kolaborantských organizací, včetně organizací jako Svaz zemědělství a lesnictví, Národní odborová ústředna zaměstnanecká či Svaz veřejných zaměstnanců. K přihlášení stanovila lhůtu deseti dnů a pohrozila, že kdo se nepřihlásí, bude nadále považován za nepřítele ČSR a bude stíhán a potrestán. Proti takovému postupu se začaly objevovat protesty, které se pozastavovaly nad tím, že se někdo snaží postihovat osoby jen z titulu jejich členství či bezvýznamné funkce, a to dokonce včetně organizací, v nichž bylo členství dáno ze zákona. Protestující upozorňovali na to, že vzniká vážné nebezpečí, že bude malého retribučního dekretu zneužíváno proti české veřejnosti, která se ničím závažným neprovinila, zejména proti politickým odpůrcům těch, kdo ovládali národní výbory. Postižení hledali často pomoc u Drtinova ministerstva spravedlnosti, které v jejich očích mohlo zabránit nezákonné justiční zvrůti národních výborů.⁶⁹¹

Rozjezd retribučního soudnictví spadá již do období, kdy stál v čele ministerstva spravedlnosti Drtinův předchůdce Jaroslav Stránský. Ještě před Drtinovým nástupem se formovaly mimořádné lidové soudy a zřizovaly se orgány veřejné žaloby při těchto tribunálech. Ustavování lidových soudů se poněkud zdrželo v pohraničním území, kde byla soudní organizace provedena teprve dekretem prezidenta republiky z 19. září 1945 č. 79 a kde si navíc značná fluktuace obyvatelstva vyžádala více času při sestavování seznamů kandidátů na soudce z lidu. Drtina sám oceňoval skutečnost, že nastoupil do ministerského úřadu v okamžiku, kdy byla organizace retribučního soudnictví již téměř úplně dotvořena. Byl tím ušetřen úkolu vybrat vhodné osoby, soudce a další pracovníky justice „*pro tyto málo lákavé, nevděčné a k tomu ještě jen dočasné práce.*“⁶⁹²

⁶⁹⁰ *Tři roky I*, s. 154.

⁶⁹¹ NA, f. P. Drtina, k. 21, sign. 7-34/6/2, dopis P. Drtinovi s usnesením předsednictva IV. župy mladoboleslavské čs. strany národně socialistické v záležitosti malého retribučního dekretu, 10. 12. 1945.

⁶⁹² P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 122.

Uvědomoval si, že šlo o politicky velmi choulostivou personální politiku. Do přímé působnosti ministerstva spravedlnosti přitom spadala jen retribuce prováděna v českých zemích. Na Slovensku řídily retribuční pověřenectvo pro soudnictví a Slovenská národní rada.

Ještě za působení Jaroslava Stránského v čele justice začaly některé mimořádné lidové soudy pracovat, úplně prvním aktivním tribunálem byl soud brněnský. Do konce října 1945 pak již fungovalo 19 z 24 plánovaných lidových soudů. Velkou pozornost samozřejmě vzbuzoval zejména Mimořádný lidový soud v Praze, jehož prvním případem se stalo soudní řízení s profesorem Josefem Pfitznerem, který byl za okupace nacistickým náměstkem pražského primátora. Za svou činnost během války byl 6. září 1945 odsouzen k trestu smrti a veřejně popraven na Pankráckém náměstí. Poprava měla zahanbující průběh a celému smutnému divadlu přihlížely dokonce i děti. Průběh Pfitznerovy exekuce vedl následně k zákazu dalších poprav na veřejných prostranstvích. Podle vládního usnesení ze 14. září 1945 se měly veřejné popravy konat na místě, „*kde výkon trestu smrti nemůže být pozorován náhodnými diváky nebo lidmi z domů, sousedících s místem poprav. Přístup do prostoru, kde se trest smrti vykonává, mají pouze osoby, které se vykáží potvrzením, opravňujícím je ke vstupu do tohoto prostoru v době, kdy se trest smrti vykonává.*“⁶⁹³ Mladiství neměli od té doby vůbec k popravám přístup.

Drtnina sice chápal tehdejší atmosféru, jež vedla k volbě veřejného způsobu poprav, nicméně litoval, že se tak stalo zrovna v případě Josefa Pfitznera, „*jenž přese všechny své hříchy radniční německé krutovlády nad Prahou nebyl přece jen oním typem gestapáckého hrdlořeza, u něhož taková potupa byla by spíše ospravedlnitelná.*“⁶⁹⁴ V Praze byl posléze k trestu smrti 14. září 1945 odsouzen i dr. Kurt Blaschtowitzschka, který jako státní zástupce při německém zemském soudu zastupoval obžalobu proti českým obžalovaným před německými soudy a měl na svědomí nejméně 120 rozsudků smrti nad českými občany. Ještě v září 1945 byl pak před Mimořádný lidový soud v Praze postaven generál SS Walter Schmidt, který byl za války pověřen dohledem na koncentrační tábory za účelem využití práce vězňů pro brannou moc. V dalších měsících se pak dostali před tento soud i další významní nacističtí představitelé okupačního režimu. 23. října 1946 byl popraven bývalý

⁶⁹³ Cit. dle M. BORÁK, *Spravedlnost podle dekretu*, s. 33.

zastupující říšský protektor Kurt Daluge. Mezi nejsledovanější procesy vůbec patřil soud se státním tajemníkem Úřadu říšského protektora a pak státním ministrem pro Čechy a Moravu K. H. Frankem, který byl popraven 22. května 1946.⁶⁹⁵ Drtina tento proces chápal jako soud nad celou německou menšinou, což také dal najevo ve svém rozhlasovém vystoupení v předvečer jeho zahájení 21. března 1946.⁶⁹⁶

Již krátce po svém uvedení do ministerského úřadu musel Drtina řešit nepříjemnou otázku obsazení místa přednosta Národního soudu, pro které byl původně vybrán Ferdinand Richter. Jeho kandidatura byla úspěšně projednána vládou, s jeho jmenováním souhlasily i Svaz národní revoluce a Svaz osvobozených politických vězňů, a tak se již Richter ujal své funkce. Potom se však objevil dopis, kterým žádal za války z vězení o milost Adolfa Hitlera. Podle Drtinova názoru byla tato žádost „mnohmluvná a na první přečtení nedůstojná českého politika“.⁶⁹⁷ Nezdálo se vhodné, aby takový člověk soudil válečná provinění ostatních občanů. Drtina se navíc začal obávat, že by osoba Ferdinanda Richtera mohla vrhnout špatné světlo i na odbojovou organizaci Politické ústředí a na národně socialistickou stranu, jejichž byl členem. Drtina se následně v lednu 1946 s Richterem dohodl na tom, že jeho jmenování přednostou Národního soudu bude zrušeno, že však zároveň ministr spravedlnosti navrhne vládě a prezidentovi Benešovi, aby Richterovo jmenování prezidentem Vrchního soudu v Brně zůstalo v platnosti.

Po této zkušenosti se Drtina rozhodl hledat nového kandidáta na přednostu Národního soudu nikoliv v řadách příslušníků domácího odboje, ale spíše mezi zkušenými soudci z povolání. Vláda i prezident republiky nakonec na návrh ministra Drtiny přijali návrh na jmenování do této funkce zemského soudního radu dr. Františka Tomsu, který měl být původně náměstkem přednosta Národního soudu. Zpětně hodnotil Drtina tuto volbu jako šťastnou, neboť se dr. Tomsa podle jeho názoru v této zodpovědné funkci osvědčil. Na rozdíl od výběru přednosta Národního soudu proběhlo jmenování národního prokurátora bez komplikací a stal se jím František Tržický.

⁶⁹⁴ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 125.

⁶⁹⁵ K tomuto případu viz Ladislav TUNYS, *Noc před popravou. K. H. Frank a jeho obhájce*. Praha 1995; *Český národ soudí K. H. Franka*. Praha 1947.

⁶⁹⁶ ANM, f. P. Drtina, k. 2, a. č. 81, rozhlasový projev P. Drtiny k zahájení procesu s K. H. Frankem z 21. 3. 1946.

⁶⁹⁷ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 123.

Národní soud zahájil oficiálně svou činnost 15. ledna 1946 (podle původního plánu měl začít pracovat již od 1. prosince 1945), den předtím přivítal tuto událost Prokop Drtina v rozhlasovém vysílání.⁶⁹⁸ Prvním procesem před Národním soudem bylo řízení proti generálu Robertu Richtmoci, generálu četnictva Ottovi Bláhovi a majoru generálního štábu Gustavu Mohaplvi (Hradečnému). Richtmoc a Bláha byli 21. ledna 1946 odsouzeni k trestu smrti, Mohapl dostal 25 let vězení. Oba odsouzenci k trestu smrti podali prezidentu republiky žádost o milost, Drtina žádnou z těchto žádostí nedoporučil.

Ministr Drtina si uvědomoval řadu problémů, které provázely počáteční fázi retribučního soudnictví, a byl odhodlán pokusit se o jejich nápravu. Nelibě nesl zejména velký počet neúnosně dlouho protahovaných vazeb a značné množství osob poškozených křivým obviněním z kolaborace. Například J. Dorazil v *Československé demokracii* popisoval podivné poměry týkající se zajišťování údajně podezřelých osob: „Zejména mnoho mravních i majetkových škod bylo způsobeno zajišťováním lidí nevinných, nebo nevinných podle dekretu presidenta, na udání z nevráživosti a msty. Když takový zajištěný po několika nedělní vazbě a potupné práci na veřejnosti byl zproštěn obvinění a vazby, tu ta ostuda mezi lidmi a mnohdy mezitím rozkradený majetek těžko se už nahradí.“⁶⁹⁹

Drtina prosazoval sice princip přísné a radikální očisty, ta však podle jeho přesvědčení zároveň měla probíhat spravedlivě a objektivně. Velký problém spočíval v rozporuplné činnosti vyšetřovacích komisí okresních národních výborů, které v rámci retribuice realizovaly přípravné vyšetřování. Tyto komise přitom nespadaly do působnosti ministerstva spravedlnosti, ale podléhaly resortu vnitra. Ministerstvo spravedlnosti upozorňovalo na neúnosnost vzniklého stavu: „Řízení před vyšetřovacími komisemi okresního národního výboru však nepostupovalo dosti rychle. Docházelo k tomu, že řada osob, které byly zadrženy v revolučních dnech, nebyla po celé měsíce vyslechnuta, ba dokonce v mnohých případech nebylo vůbec jasné, proč tyto osoby byly zadrženy. Mimoto odporoval tento stav ústavnímu zákonu z 9. dubna 1920, č. 293 Sb., o ochraně svobody osobní, domovní a tajemství listovního.“⁷⁰⁰

⁶⁹⁸ Text rozhlasového projevu viz tamtéž, s. 207.

⁶⁹⁹ J. DORAZIL, *K řízení před mimořádnými lidovými soudy*. In: *Československá demokracie*, 30. 8. 1945. Cit. dle M. BORÁK, *Spravedlnost podle dekretu*, s. 45.

⁷⁰⁰ NA, f. P. Drtina, k. 24, sign. 7-36-3-11, postup řízení v trestních věcech, o nichž přísluší rozhodovati mimořádným lidovým soudům, 25. 1. 1946.

V reakci na tento stav vypracovalo ministerstvo spravedlnosti ještě pod vedením Jaroslava Stránského ve spolupráci s ministerstvem vnitra osnovu ústavního dekretu o zajištění osob, které byly považovány za státně nespolehlivé, v době revoluční. Tento ústavní dekret byl vydán 27. října 1945 a byl publikován pod číslem 137/1945 Sb. Uvedený předpis vyhlásil zajištění osob před nabytím účinnosti tohoto ústavního dekretu, i když neodpovídala zákonu, za zákonná. Postižené osoby neměly nárok na náhradu škody. Při stanovení účinnosti ústavního dekretu byla záměrně určena dlouhá lhůta (30 dnů po vyhlášení, k němuž došlo 26. listopadu 1945) a navíc lhůta podle § 3 ústavního zákona č. 293/1920 Sb. byla prodloužena na osm dnů. Mělo se tak vyšetřovacím komisím okresních národních výborů umožnit, aby do vymezené lhůty mohly zpracovat případy, které u nich napadly.

V souvislosti s výše uvedeným ústavním dekretem nařídilo usnesení vlády z 24. října 1945 všem zemským, okresním a místním národním výborům, aby všechny osoby české a slovenské národnosti, které byly zajištěny jako státně nespolehlivé, byly ihned předány k dalšímu řízení soudům, jsou-li i nadále podezřelé z trestného činu. Z ústavního dekretu o zajištění osob, které byly považovány za státně nespolehlivé, v době revoluční, vyplynulo, že měly být tyto osoby odevzdány příslušnému soudu nejpozději do 3. ledna 1946. Ministerstvo spravedlnosti vydalo zároveň 30. listopadu 1945 podřízeným soudům a úřadům veřejné obžaloby výnos, v němž upozornilo na skutečnost, že budou v krátké době předány do soudní vazby osoby podezřelé z trestných činů podle retribučního dekretu. Ve výnosu bylo konstatováno, že přípravné vyšetřování je i zde přípustné, a soudům bylo uloženo, aby věnovaly zvláštní pozornost urychlení těchto případů.

Národní výbory přistupovaly k plnění své povinnosti jen velice pomalu a liknavě. Podle stavu zjištěného k 3. lednu 1946 i nadále zůstávalo v soudních věznicích a trestních ústavech zajištěno pro orgány podřízené ministerstvu vnitra 1 388 Čechů, kteří nebyli řádně předáni soudu. Vedle toho v řadě případů sice došlo k předání osoby podezřelé z trestné činnosti podle retribučního dekretu do soudní vazby, ale spisy, jež se případu týkaly, nebyly soudu ani veřejnému žalobci poskytnuty.⁷⁰¹ Stávalo se také, že byly osoby odevzdávány do zajišťovací vazby pouze s lístkem, na kterém bylo jen jejich

⁷⁰¹ Tamtéž.

jméno a generálie a jinak nic víc – ani označení trestného činu, pro který byl obviněný do vazby dodán.

Osoby, které byly dosud drženy ve vazbě bezdůvodně, měly být propuštěny na svobodu. Proti osvobozování některých uvězněných začal přitom ostře vystupovat komunistický tisk. Na několika místech byly dokonce uspořádány dělnické protestní demonstrace, jimiž se mělo docílit opětovné zatčení propuštěných. Největší demonstrace se konaly v Praze na Pankráci a v Dobříši, kde dokonce demonstranti požadovali přísné potrestání soudce, který nařídil propuštění, jako „*koženého rytíře paragrafů a námezdného žoldnéře reakce*“.⁷⁰²

Drtinovi bylo jasné, že v rámci retribuice dosud docházelo k mnoha excesům a k případům zneužívání lidových soudů k zastrašování a odstraňování nepohodlných osob. Uvědomoval si také, že v tom mnohdy sehrával neblahou roli komunisty ovládaný bezpečnostní aparát a ministerstvo vnitra. Komunisté nelibě nesli, že justičními orgány propouštěné osoby, u nichž se neprokázalo obvinění, podávaly žaloby pro urážky na cti proti svědkům, kteří proti nim svědčili. Například jedna místní organizace KSČ v Plzni sepsala protestní dopis adresovaný ministerstvu vnitra, ve kterém uvedla: „*Protestujeme co nejrozhodněji proti tomuto počínání a nedostatečnosti našich zákonů a žádáme důrazně, aby všichni tito lidé, proti kterým bylo vyšetřování vedeno a neshledány takové důkazy, aby mohli býti souzeni anebo odsouzeni, byli zbaveni práva žaloby proti svědkům svědčícím v jejich neprospěch.*“⁷⁰³ Pokud jde o retribuici, mnohým v tehdejší Československu evidentně nešlo o skutečnou spravedlnost, ale spíše o vyřizování osobních účtů a také stranických zájmů.

Nový ministr spravedlnosti cítil potřebu dát pracovníkům retribuční justice určité vodítko k tomu, aby byli schopni rozlišovat mezi kolaborací prováděnou státním prezidentem Háchou a jeho spolupracovníky a činnostmi vyložených zrádců a mravních odpadlíků. Obrovský počet osob zatčených a vyšetřovaných kvůli obvinění z kolaborace, podle jeho přesvědčení, neodpovídal reálnému rozsahu spolupráce s nacisty v české společnosti. Sám navíc zastával názor, že by retribuice měla být zaměřena především na německé představitele okupačního režimu a nacistického teroru a že jen menší počet odsouzených by měli tvořit čeští zrádci a kolaboranti. Ve svém vystoupení na pracovní poradě přednostů mimořádných lidových soudů a vedoucích

⁷⁰² *Tři roky I*, s. 213.

veřejných žalobců 12. prosince 1945, která byla svolána zejména v zájmu urychlení řízení před retribučními soudy za účelem řádného výkonu spravedlnosti, proto prohlásil: „*Ke cti našeho národa jako celku nutno přičísti, že zrady u nás mnoho nebylo a zvláště inteligence jako celek se osvědčila. Zrádcovskou politiku dělaly hlavně osoby, které neměly zkušenosti a politickou vůli, anebo plevel, který nic neznamenal. Národ jako celek se nepodařilo okupantům mravně podlomit.*“⁷⁰⁴

U příležitosti zahájení činnosti Národního soudu v Praze poskytl Prokop Drtina v lednu 1946 rozhovor *Svobodnému slovu*, ve kterém se zabýval různými otázkami spojenými s retribučním soudnictvím. Vysvětlil rozdíl mezi Národním soudem a mimořádnými lidovými soudy a v duchu retribučního dekretu popsal i účel lidového soudnictví. Zrekapituloval také dosavadní výsledky retribuční. V Čechách a na Moravě vznikl 24 mimořádných lidových soudů v sídle krajských soudů. Všechny již, kromě lidového tribunálu v Chebu, zahájily svou činnost. Drtina zmínil i konkrétní statistická data: „*Až dosud vynesly lidové soudy celkem 1650 rozsudků. Z toho bylo 150 rozsudků znějících na trest smrti nebo doživotní žalář. Lidové soudy mají však za sebou pouze nepatrnou část materiálu, který jim přísluší zhodnotit, neboť až dosud je u nich shromážděn materiál proti 12.600 osobám. Přípravné vyšetřování jednotlivých případů prováděly a provádějí zvláštní komise u místních a okresních národních výborů. Tyto komise mají podle směrnic ministerstva vnitra a usnesení vlády ze dne 24. října m. r. nejpozději začátkem ledna odevzdat sebraný materiál proti všem osobám podezřelým z trestných činů podle dekretu presidenta republiky o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů. Lze proto očekávat, že největší vzrůst agendy u lidových soudů se projeví v prvních lednových dnech. Z větší části se to již projevilo.*“⁷⁰⁵ Ministr Drtina dále v tomto interview upozornil na velkou potíž retribučního soudnictví, která spočívala v nedostatku soudců z povolání a kancelářského personálu. Vzhledem k tomu, že bylo nutné obsadit všechny soudy v pohraničí, nedostávalo se v českém vnitrozemí asi 800 soudců. Ministerstvo spravedlnosti v té době odhadovalo, že proti stavu z roku

⁷⁰³ ABS, a. č. 12826, rezoluce členské schůze KSČ Plzeň II, 7. 1. 1946.

⁷⁰⁴ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 122.

⁷⁰⁵ Tamtéž, s. 252; srov. též NA, f. P. Drtina, k. 25, sign. 7-36/4/7, rozhovor o retribučním soudnictví, 10. 1. 1946. Údaje, které Drtina v rozhovoru použil, se vztahovaly ve skutečnosti ke konci listopadu 1945, takže 13. 1. 1946, kdy vyšlo interview ve *Svobodném slově*, již nebyly zcela aktuální. Srov. tamtéž, zpráva o retribučních, prosinec 1945.

1938 scházelo asi 50 % soudců a konceptních úředníků veřejné žaloby a že počet justičních zaměstnanců ostatních kategorií dosahoval sotva 75 %.⁷⁰⁶

Dršina byl v rámci tohoto rozhovoru také dotázán na důvody oddálení činnosti Národního soudu, který měl nyní začít pracovat s více jak měsíčním zpožděním. Ministr ve své odpovědi zcela pominul komplikovaná jednání o novém předsedovi Národního soudu, který měl nahradit původně vybraného Ferdinanda Richtera. Jako hlavní důvody zdržení uvedl časově náročné sestavování seznamu kandidátů na pozice soudců z lidu a skutečnost, že všechn materiál předložený Národnímu soudu musí být důkladně zpracován.

V lednu 1946 byl Prokop Dršina členem ministerské komise, která přezkoumávala objevující se výtky některých nežádoucích jevů, týkajících se provádění retribuice. Tato komise na závěr své činnosti v textu prohlášení dohodnutého mezi Dršinou a Gottwaldem „*konstatovala naprostou jednomyslnost vlády provésti očistu našeho veřejného života na podkladě zmíněných zákonných ustanovení a schválila v tomto smyslu dosavadní postup resortních ministrů, který směřuje ke splnění příslušného odstavce košického vládního programu*“.⁷⁰⁷

První retribuční bilance

Začátky retribučního soudnictví shrnul ministr Dršina ve svém bilančním projevu v Prozatímním národním shromáždění 20. února 1946.⁷⁰⁸ Informoval, že od zahájení činnosti veřejné obžaloby u mimořádných lidových soudů do 31. prosince 1945 jí napadlo celkem 37 945 případů. Zároveň se očekávalo, že vyšetřující komise okresních národních výborů předloží ještě více jak 50 000 dalších případů. Dršina dále uvedl: „*Z případů, které byly již do 31. prosince 1945 postoupeny veřejné žalobě, bylo vyřízeno celkem v téže době 14.905 případů. Do téhož data zůstalo tedy nevyřízeno 23.049 případů. Již z toho počtu je zřejmé, jak veliký počet případů byl již veřejnými žalobci zpracován, při čemž nelze přehlédnouti, že veřejní žalobci mohli ve skutečnosti začít se svojí činností u většiny mimořádných lidových soudů teprve v měsících září a říjnu loňského roku, neboť teprve v této době mohly vyšetřující komise národních*

⁷⁰⁶ NA, f. P. Dršina, k. 24, sign. 7-36-3-11, Lidové soudy.

⁷⁰⁷ NA, f. P. Dršina, k. 15, sign. 7-17/4, text prohlášení ministerské komise z 26. 1. 1946.

⁷⁰⁸ Obsah tohoto Dršinova projevu následně vyšel knižně v mírně přepracované podobě. Viz Prokop DRTINA, *O soudcovské nezávislosti, lidovém soudnictví a jiných časových otázkách čs. justice*. Praha 1946.

výborů předkládati ve větším rozsahu veřejným žalobcům zpracovaný materiál.“ Do 31. ledna 1946 bylo u mimořádných lidových soudů projednáno celkem 3 934 případů, z toho skončilo 3 151 případů odsuzujícím rozsudkem, 272 případů bylo postoupeno k dalšímu řízení řádným soudům a u 461 případů byly vyneseny osvobozující rozsudky.

Dršina musel již v tomto svém parlamentním projevu reagovat na objevující se kritiku malé rozhodnosti a důslednosti prováděné národní očisty. Připustil, že se v ojedinělých případech vyskytují některé rozsudky, nad nimiž se lze pozastavit. Zároveň však žádal sněmovnu, aby „*při posuzování takovýchto rozsudků měla na mysli a uvážila ty okolnosti, které z hlediska psychologického i politického nesmějí být přehlíženy, nechceme-li se v těžkém a odpovědném úkolu splnění válečné retribuce dopustit osudných omylů a chyb*“. Dršina upozornil, že hlavní váhu při rozhodování mimořádných lidových soudů mají soudci z lidu, nikoliv soudci z povolání, kteří předsedají jednotlivým senátům. Vysvětlil, že v retribučním soudnictví nefunguje ani jedna osoba, která by neprošla sítím „*našich revolučních a lidových orgánů správních*“, a sám lid tak uplatňuje prostřednictvím národních výborů svůj vliv na výběr osob soudců i veřejných žalobců mimořádných lidových soudů. Aby zpochybnil útoky na ministerstvo spravedlnosti, že národní očista není dostatečně rázná, poukázal na skutečnost, že do 15. února 1946 bylo odsouzeno k trestu smrti celkem 117 obžalovaných (63 Čechů a 54 Němců) a k trestu doživotního žaláře celkem 107 osob (58 Čechů a 49 Němců). Obžalovaní Češi byli k těmto nejvyšším trestům nejčastěji odsouzeni pro udavačství.⁷⁰⁹

Ministr spravedlnosti také poslance upozornil, že některá neoprávněná kritika justice vychází z nepochopení rozdílů mezi vyšetřováním soudním a vyšetřováním jiných orgánů státní správy, jmenovitě vyšetřovacích komisí národních výborů. Z různých stran se také objevovaly výhrady proti tomu, že osoby, které se zodpovídaly před mimořádným lidovým soudem nebo před Národním soudem, si mohly samy zvolit obhájce. Na tyto výtky Dršina reagoval poukazem na příslušná ustanovení retribuční legislativy a zdůraznil, že právo zvolit si obhájce vyplývá ze samotné podstaty řízení ovládaného zásadou rovnosti stran. Toto právo představuje pro obžalovaného záruku, že bude jeho vina spravedlivě posouzena a že v tomto řízení nepůjde o akt msty, ale o výkon spravedlnosti.

⁷⁰⁹ <http://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/023schuz/s023001.htm>.

V další části svého projevu Drtina zrekapituloval dosavadní činnost Národního soudu, před nímž již byly rozhodnuty případy prvních čtyř osob. Prvním procesem byla již výše uvedená trestní věc proti Ottovi Bláhovi, Robertu Richtmocerovi a Gustavu Mohaplovi. Následoval případ MUDr. Františka Novotného, který byl 7. února 1946 odsouzen na 20 let těžkého žaláře. Drtina již také dopředu avizoval, že se připravují žaloby proti profesoru Josefu Drachovskému, bývalému řediteli Škodových závodů Adolfu Vamberskému a bývalému brig. gen. v. v. Václavu Kunešovi. Chystaly se také procesy proti vlajkařům a aktivistickým protektorátním novinářům. Hlavní pozornost se pak pochopitelně předpokládala u procesu proti členům protektorátní vlády.

Závěr svého projevu pak ministr Drtina věnoval upozornění na palčivé problémy české justice, zejména na problémy s nedostatečným počtem soudců a státních zástupců. Vyjádřil se také k tehdy aktuálním úvahám o možnostech reformy soudnictví v ČSR. Drtina zdůraznil, že základem musí zůstat princip soudcovské nezávislosti. V této souvislosti poukázal dokonce i na sovětskou ústavu, která sama ve svém článku 112 stanovovala nezávislost soudců a princip, že podléhají jedině zákonu. Dále pak uvedl: *„Československé soudnictví, které právem a v duchu svých pokrokových tradic chce a musí se důstojně řaditi jako moderní soudnictví ke všem ušlechtilým demokraciím světa, ctí a bude ctíti zákony svého lidu, a proto nemůže připustit, aby porušením zásady nezávislosti zasahovaly do aplikace zákonů vnější vlivy, ať jakéhokoli druhu. To je zásada, od které prostě nemůžeme upustit a o níž se vůbec nediskutuje.“*⁷¹⁰

Na Drtinův výklad o retribuci a aktuálních justičních problémech navázala několikadenní parlamentní rozprava, na jejíž výsledky měl ministr spravedlnosti možnost reagovat na plenární schůzi Prozatímního národního shromáždění 5. března 1946. Ve svém vystoupení ocenil, že všichni poslanci ve svých komentářích potvrdili soudcovskou nezávislost jako samozřejmý princip demokratického soudnictví, a to včetně Antonína Zápotockého, který stál v čele Ústřední rady odborů, z jejichž řad občas zaznívaly zpochybňující hlasy. Poslanec Zápotocký však zpochybnil dostatečnou rozhodnost retribučního soudnictví. Drtina na jeho výtky reagoval vysvětlením, že podle veřejné žaloby se ke stíhání podle retribučního dekretu nehodilo 6 316 případů, nikoliv 11 071, jak se omylem domníval Zápotocký. Poukázal také na to, že oněch 6 316 případů je celkem 42,38 % všech veřejné žalobě napadlých případů a že toto

⁷¹⁰ <http://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/023schuz/s023003.htm>.

procento je nepoměrně nižší než procento zastavených případů, jež docházejí státnímu zastupitelství v řádném soudnictví. Drtina také upozornil pro srovnání na situaci ve Francii, kde byla dosud v rámci retribuční žaloby podána jen asi u 37,7 % případů.⁷¹¹

Zápotocký kritizoval ve své polemice celkovou práci veřejných žalobců, proti čemuž se ministr Drtina ve svém vystoupení rázně ohradil. Komunistický poslanec dal justici za vzor, jak prováděly očistu závodní rady a jejich vyšetřovací komise a čestné soudy. Drtina ve své odpovědi poznamenal, že bývají hlášeny případy, že tyto orgány nepostupují objektivně a že se někdy nedbá ani směrnic vydávaných ÚRO. Především však upozornil na zásadní rozdíl mezi úkoly očištných vyšetřovacích komisí, jež jednaly o hmotném postavení lidí a jejich funkcích a zaměstnaneckém poměru, a lidových soudů, jež rozhodovaly o svobodě a nesvobodě občanů na mnoho let a v řadě případů i o jejich životě. Je proto pochopitelné, že soudci zkoumají věc opatrněji. Drtina také poznamenal, že poměrně značný počet případů, které byly vráceny národním výborům, vzešel z bezdůvodných udání.

Ministr Drtina konstatoval, že v době okupace bylo jedním z nejošklivějších sociálních zjevů udavačství, a prohlásil: „*Ti, na něž byl vložen těžký úkol výkonu mimořádného soudnictví, musejí ze své samozřejmé povinnosti dbát toho, aby se nikdo za toto soudnictví neskrýval, kdo nemá ani čisté svědomí, ani dobré úmysly... A jako trvám na tom, že potrestání skutečných zrádců a kolaborantů má být provedeno ve vší přísnosti a rozhodnosti, stejně trvám na tom, že zneužívání mimořádného lidového soudnictví k vyřizování nějakých osobních účtů nebo jakýchkoliv jiných vedlejších účelů musí být zabráněno se stejnou rozhodností.*“⁷¹² Ve druhé části svého projevu se pak Drtina vyjádřil k různým konkrétním případům, jež zmínili jednotliví poslanci během rozpravy nad jeho výkladem z 20. února 1946. Po skončení Drtinova vystoupení bylo jeho prohlášení o retribuci Prozatímním národním shromážděním schváleno.

Návštěva norimberského tribunálu

Na sklonku července 1945 se na Postupimské konferenci Spojenci shodli na úmyslu postavit hlavní válečné zločince před soud. 8. srpna 1945 pak byla podepsána Dohoda o stíhání a potrestání hlavních válečných zločinců Osy a byl schválen statut Mezinárodního vojenského tribunálu. Již od 20. listopadu 1945 probíhal v Norimberku

⁷¹¹ <http://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/036schuz/s036001.htm>.

⁷¹² <http://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/036schuz/s036002.htm>.

soudní proces proti hlavním nacistickým válečným zločincům. Začátkem roku 1946 již bylo jasné, že se blíží okamžik, kdy bude před norimberským Mezinárodním vojenským tribunálem projednávána otázka okupace Československa a kdy měla být přednesena československá žaloba, která tvořila součást žaloby sovětské.⁷¹³ Vláda rozhodla vyslat při této příležitosti do Norimberku početnou delegaci v čele s ministrem spravedlnosti Prokopem Drtinou. Organizaci cesty zajišťoval generál justiční služby dr. Bohuslav Ečer, který měl v Norimberku vybudován úřad své mise a zastupoval Československo ve všech mezinárodních jednáních o potrestání válečných zločinců a byl předsedou československé delegace u norimberského tribunálu.

Členy československá delegace, která vyrazila 7. února 1946 do Norimberku, byli vedle Prokopa Drtiny a vybraných zástupců jeho ministerstva (Zdeněk Marjanko a ministrův osobní tajemník Jaroslav Čmelík) i členové parlamentu Anežka Hodinová-Spurná, František Tymeš, Alois Neuman a Michail Zibrin. Této výpravy se zúčastnili též předseda Národního soudu František Tomsa a předseda Mimořádného lidového soudu v Praze Vladimír Kozák, národní prokurátor František Tržický a prokurátor pražského lidového soudu Jaroslav Drábek. Jako reprezentanti tisku byli k návštěvě Norimberku vybráni čtyři šéfredaktoři deníků českých politických stran, Ivan Herben (*Svobodné slovo*), Jan Vaněk (*Právo lidu*), Gustav Bareš (*Rudé právo*) a Josef Doležal (*Lidová demokracie*), který zároveň zastupoval lidovou stranu jako její poslanec. Po příjezdu do Norimberku navštívil ministr Drtina hlavního amerického žalobce Roberta H. Jacksona a šéfa sovětské žaloby generála Romana Andrejeviče Ruděnka. Československá delegace byla ubytována v Grandhotelu, kde bylo i sídlo amerického žalobce a celé správy Mezinárodního vojenského tribunálu.

Hned druhý den se Drtina spolu se svou delegací zúčastnil soudního jednání a získal z toho imponující dojem. Zaujalo ho moderní vybavení soudní síně, zejména rozhlasové zařízení pro soudní jednání a pro překladatelskou službu. Pro Drtinu však především znamenalo velké zadostiučinění pozorovat před tribunálem všechny obžalované, kteří byli vesměs čelnými představiteli nacistického režimu.

⁷¹³ Obsáhlý dokumentační materiál o norimberském procesu a jeho vztahu k Československu poskytuje sborník dokumentů *Československo a norimberský proces: hlavní dokumenty norimberského procesu o zločinech nacistů proti Československu*. Praha 1946, k němuž napsal předmluvu P. Drtina; dále též Bohuslav EČER, *Norimberský soud*. Praha 1946.

Dršina pochopitelně absolvoval během své cesty vedle návštěvy tribunálu i prohlídku zničených trosk Norimberku, přičemž s lítostí vzpomenu na jeho předválečné architektonické kouzlo. Spolu s Herbenem se Dršina vypravil i na návštěvu Mnichova, který byl poškozen podstatně méně než Norimberk. Hlavně se však byli podívat v koncentračním táboře Dachau. Zkušení koncentračníci Herben, Drábek a Neuman mohli Dršinovi doprovodit tuto prohlídku zasvěceným výkladem. Američtí vojáci ukázali Dršinovi i pověstná krematoria, která našli při osvobození tábora plná mrtvol. V táboře Dachau byli v době Dršinovy návštěvy internováni příslušníci SS. Američtí dozorcí předvedli před československou delegací vězně Paula Soppu, který býval za protektorátu velitelem pankrácké věznice a pověstné sekyrárny. Podle Dršiny tehdy již spíše budil lítost než hrůzu.

Již 8. února 1946 uspořádala americká mise v Norimberku v čele se svým hlavním žalobcem Robertem Jacksonem recepci na počest československé delegace. Při této příležitosti měl ministr Dršina projev, ve kterém se snažil přiblížit Spojencům pocity, které při Norimberském procesu prožívají Čechoslováci: *„Můžete si představit, co to znamená pro lidi, kteří prožili mnohá léta v proslulých německých koncentračních táborech, vidět bývalé vůdce tohoto brutálního režimu na lavici obžalovaných. Umíte si představit, co to znamená pro muže, jejichž blízcí příbuzní byli za války v těchto koncentračních táborech a mnozí z nich byli zavražděni tímto zločinným politickým režimem nebo zemřeli vyhladověním. To je hlavní důvod, proč přicházíme sem, abychom byli svědky spravedlnosti vůči nacistické vládě Německa ve jménu svého národa, národa Lidic a Ležáků, a abychom dali výraz tomu, jak velice náš národ oceňuje vaši práci a dílo, jež zde konáte ve prospěch spravedlnosti, svobody a lidskosti.“*⁷¹⁴ Na závěr projevu vyjádřil vděčnost americkým, britským a sovětským spojencům za jejich zásluhy na porážce nacistického Německa.

Na závěr norimberského pobytu pak pořádal Prokop Dršina recepci na počest sovětské delegace. Opět ocenil zásluhy válečného úsilí Sovětského svazu, Spojených států amerických a Velké Británie a zejména vyzdvihl velké výkony vítězné Rudé armády. Ve své řeči vyjádřil přesvědčení, že jestliže dnes stojí proti společným zločinům společná československo-sovětská žaloba, tak bude i do budoucna proti možnému novému společnému nebezpečí spojovat obě země společná obranná a

⁷¹⁴ Cit. dle P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 130–131.

bezpečnostní politika.⁷¹⁵ Jeden zajímavý večer strávil Drtina během norimberského pobytu také v sídle všech spojeneckých novinářů referujících o dění před Mezinárodním vojenským tribunálem, jindy zase navštívil amerického plukovníka Burtona C. Andruse, který v Norimberku působil jako velitel soudní a vězeňské policie. Cesta do Norimberku byla celkově přínosná zejména v tom, že se tak představitelé československé retribuce mohli osobně seznámit s hlavními aktéry norimberského soudního aparátu, kteří byli velmi nápomocni při stíhání válečných zločinců na německém území.

Na konci září 1946 se pak ministr Drtina do Norimberku opět vrátil, aby tam osobně vyslechl rozsudek nad vedoucími činiteli nacistické říše. Tentokrát jej již doprovázeli jen jeho osobní tajemník Ludvík Rohlíček a ministerský rada Zdeněk Marjanko. Dne 30. září 1946 začalo čtení rozsudku a bylo dokončeno až následující den 1. října 1946. Dvanáct obžalovaných bylo tehdy odsouzeno k trestu smrti provazem. Jednalo se o Hermanna Göringa, Joachima von Ribbentropa, Wilhelma Keitela, Alfreda Rosenberga, Ernsta Kaltenbrunnera, Wilhelma Fricka, Hanse Franka, Julia Streichera, Fritze Sauckela, Alfreda Jodla, Arthura Seysse-Inquarta a v nepřítomnosti i Martina Bormanna. Doživotí dostali Rudolf Hess, Walter Funk a Erich Raeder. Na 20 let těžkého žaláře byli odsouzeni Baldur von Schirach a Albert Speer. Bývalý říšský protektor Konstantin von Neurath obdržel trest 15 let těžkého žaláře. Hitlerův nástupce v čele Třetí říše admirál Karl Dönitz se dočkal ortelu na 10 let vězení. Velké překvapení tehdy vyvolaly osvobozující rozsudky pro Hjalmara Schachta, Hanse Fritzsche a Franze von Papena. Sovětští zástupci v norimberském tribunálu s touto částí rozsudku nesouhlasili a vydali proto své menšinové stanovisko, votum separatum.

Také Drtinu tehdy znepokojil osvobozující verdikt nad Papenem, kterého on sám považoval za jednoho z největších viníků Hitlerova nástupu k moci a velikého intrikána a nepřítele. Své dojmy z vynesení norimberského rozsudku sdělil Prokop Drtina po svém návratu do Prahy čtenářům *Svobodného slova*. Ocenil především skutečnost, že se vůbec tento proces konal a připomenul, že po první světové válce bohužel k potrestání válečných viníků nedošlo. Vyzdvihl dále to, že jako základní zločin bylo označeno již samotné rozpoutání útočné války. Na základě tohoto principu, podle Drtinova přesvědčení, přejímají na sebe do budoucna státníci osobní trestněprávní důsledky za

⁷¹⁵ Viz tamtéž, s. 131–132.

rozpoutání jakékoliv války. Norimberský rozsudek tak byl pro Drtinu „slibným příspěvkem k budování trvalého míru“. Poznamenal dále, že slabinou verdiktu je osvobození Schachtovo, Papenovo a Fritzschovo a že v tomto bodě by „*citum a přáním našeho lidu jistě lépe odpovídalo minoritní votum sovětských soudců než rozsudek sám.*“⁷¹⁶

V podobném duchu se o norimberském procesu vyjádřil Prokop Drtina také ve svém úvodním slovu k publikaci, která přinášela hlavní dokumenty o tom, jak byly v Norimberku projednávány nacistické zločiny proti Československu. Norimberský proces se v jeho očích mohl stát impulsem k odstranění všech politických příčin, které vedou k válkám. „*Není pochyby, že udržení míru je především mravním problémem národů a jeho občanů. Pochopí-li jednotlivec v národě, že uznáváním útočné války dopouští se stejného zločinu, jako když uznává vraždu, pak bude položen nejpevnější základ k trvalému míru. Osobní odpovědnost za vedení války nebyla dosud uplatněna, neboť válka se považovala za svaté právo každého národa... Teprve po válkách napoleonských a zejména po první světové válce se uplatňuje přesvědčení, že osoby, které válku rozpoutaly, mají být postaveny před mezinárodní soud jako váleční zločinci. Tehdy však tato zásada nebyla z politických důvodů důsledně provedena, což mělo svůj neblahý důsledek, neboť právě kruhy německé, které rozpoutaly první světovou válku, staly se připravovateli války druhé.*“⁷¹⁷ Drtina doufal, že norimberský proces bude mít skutečně historický význam a že tresty nacistických zločinců budou vážnou výstrahou pro všechny budoucí politiky a státníky. Věřil, že se řízení před norimberským tribunálem stane základem nové formy mezinárodní spravedlnosti a že bude podstatným příspěvkem k utužení mezinárodního práva.

Výsledek norimberského procesu tak hodnotil Prokop Drtina celkově velmi vysoko. Nebyl však příliš spokojen s ceremoniálním průběhem své oficiální návštěvy v Norimberku. Pociťoval ve srovnání se svou první návštěvou jistou dávku rezervovanosti vůči sobě a tím i celé československé vládě. Jedním z důvodů mohlo být podle jeho názoru i počínající napětí mezi Západem a Východem. Do Prahy se vracel 2. října 1946 s pocitem, že přecenil potřebu své osobní přítomnosti při vynesení rozsudku a že by učinil lépe, kdyby zůstal doma.

⁷¹⁶ *Svobodné slovo*, 6. 10. 1946. Cit. dle P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 231.

⁷¹⁷ *Československo a norimberský proces. Hlavní dokumenty norimberského procesu o zločinech nacistů proti Československu*. Praha 1946; rukopis tohoto textu viz ANM, f. P. Drtina, k. 2, a. č. 107.

Tzv. Krajinova aféra

Jak již bylo výše naznačeno, po návratu z exilu se Prokop Drtina sám věnoval prověřování minulosti Vladimíra Krajiny, jenž se měl po válce stát jednou z výrazných tváří národně socialistické strany. Po společných debatách s Vladimírem Krajinou a Jaroslavem Drábkem dospěl k závěru, že se Krajina nijak proti národní cti neprovinil a že dokonce patřil k nejstatečnějším příslušníkům domácího odboje. Komunistický tisk však začal Krajinu obviňovat z toho, že se choval nečestně po svém zatčení a během svého věznění v Terezíně. Skutečnost, že nebyl Krajina za války popraven, vysvětlovali autoři těchto článků tím, že musel bezpochyby prokázat Němcům nějaké služby.⁷¹⁸

Někdy na podzim 1945 se k Drtinovi navíc dostaly zprávy o tom, že zpravodajská služba při ministerstvu vnitra a snad i při ministerstvu národní obrany pátrá po okolnostech, za jakých byl vězněn Vladimír Krajina v Terezíně. Drtinův známý Jaroslav Ryšavý jej také informoval, že se ho na Krajinu dotazovala zpravodajská služba, která evidentně pátrala po kompromitujících údajích. Jeden ze zpravodajců prý prohodil, že „oni to těm pánům ukáží, kdo dělal odboj“.⁷¹⁹ Ryšavý se domníval, že za celou akcí stál plukovník Karel Veselý-Štainer. Následně Drtinu upozornil prezident Beneš, že mu ministr vnitra Nosek důvěrně sdělil, že K. H. Frank vypovídal v neprospěch docenta Krajiny. Nosek tehdy ujišťoval Beneše, že vzhledem ke Krajinově významu v rámci domácího odboje a vzhledem k jeho funkci generálního tajemníka národně socialistické strany by bylo dobře, aby byla celá věc vyřešena nějak v tichosti. Nosek dokonce prezidentovi tvrdil, že Frankovo svědectví zatěžující Krajinu nedal do jeho protokolu zařadit. Podobnou informaci pak získal Drtina i od Huberta Ripky.

Krajinovu záležitost znovu projednával úzký kruh vedení národně socialistické strany. Novým impulsem se také stal sjezd zastupitelstva národně socialistické strany, který se konal 8. a 9. prosince 1945. Předsednictvo strany rozhodovalo o tom, zda má být Vladimír Krajina doporučen stranickému zastupitelstvu do své stávající funkce

⁷¹⁸ K tzv. Krajinově aféře viz P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 134–146; V. KRAJINA, *Vysoká hra*, s. 162–181; J. DRÁBEK, *Z časů dobrých i zlých*, s. 121–128; H. RIPKA, *Únorová tragédie*, s. 150 a násl.; Jiří ŠOLC, *Smrt přála statečným. Osudy doc. Vladimíra Krajiny a jeho spolupracovníků v českém domácím odboji za druhé světové války*. Praha 1995, s. 164–171; L. K. FEIERABEND, *Politické vzpomínky III*, s. 450–457.

⁷¹⁹ ABS, a. č. 310-74-4, zpráva ministra spravedlnosti o postupu zpravodajského odboru ministerstva vnitra při výsledcích K. H. Franka a ve věci gener. tajemníka čl. strany národně socialistické docenta dr. Vladimíra Krajiny, 2. 4. 1946.

generálního tajemníka. Na důvěrné schůzce stranických špiček získala Krajínova kandidatura jednomyslnou podporu. Předsednictvo národně socialistické strany pak ovšem pověřilo Petra Zenkla a Prokopa Drtinu, aby v Krajínově věci oficiálně intervenovali u ministra vnitra. Měli zjistit, jaký kompromitující materiál z doby okupace má ministerstvo vnitra eventuálně k dispozici. Zastupitelstvo strany následně potvrdilo Vladimíra Krajínu ve funkci generálního tajemníka. Tato skutečnost vyvolala novou reakci zejména komunistického a částečně i sociálně demokratického tisku, který začal opět útočit na Krajínu jako na osobu s podezřelou minulostí.

K Zenklově a Drtinově návštěvě u ministra vnitra Noska v jeho pracovně na Letné došlo dopoledne 7. ledna 1946.⁷²⁰ Zenkl Noska ujistil, že jsou národní socialisté ochotni podniknout potřebné kroky proti kterémukoliv svému funkcionáři, pokud by se ukázalo, že se provinil proti národní cti. Z toho důvodu požádal Noska, aby mu oznámil, má-li jeho ministerstvo nějaké podezření či důkazy proti některému z členů vedení národně socialistické strany ustaveného na nedávném sjezdu jejího zastupitelstva nebo proti někomu z tohoto zastupitelstva. Nosek Zenkla a Drtinu informoval, že proti Krajínovi svědčí pouze konstitut K. H. Franka, který také oběma přečetl.⁷²¹ Drtina toto údajné Frankovo svědectví charakterizoval tak, že se sice zdá být na první pohled vážným obviněním proti Krajínovi, ve skutečnosti se však při podrobnějším rozboru a se znalostí faktů souvisejících se spojením mezi Londýnem a domácím odbojem za války jeví jako velmi rozporuplný. Ministr vnitra Nosek pak oba národní socialisty ujistil, že kdyby se proti Krajínovi objevil nějaký další závažný materiál, že je bude o tom informovat.

Zenkl s Drtinou požádali o zapůjčení inkriminovaného protokolu, Nosek to však odmítl. Dal jej pouze Zenklovi do rukou, aby si ho mohl sám na místě znovu pročíst. Následně Drtina se Zenklem upozornili ministra Noska na některé konkrétní rozpory a nedostatky obsažené ve Frankově výslechovém protokolu a snažili se mu je uvést na pravou míru. Podle Drtinových pamětí měl Nosek oba národně socialistické politiky také varovat, že byly zaznamenány určité projevy nedůvěry vůči Krajínovi mezi

⁷²⁰ Viz tamtéž; Drtina však ve svých pozdějších pamětech uvádí, že k této schůzce došlo již v prosinci 1945 a že na ni pak navázalo další setkání 4. ledna 1946 – P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 116–117, 135–136; po Drtinovi přebírá tuto dataci též V. KRAJINA, *Vysoká hra*, s. 162.

⁷²¹ Ve svých memoárech Drtina nesprávně uvádí, že při jejich společném setkání tehdy ministr vnitra zapřel znalost jakýchkoliv kompromitujících informací a pověřil svého spolupracovníka Gríšu Spurného, aby celou záležitost prošetřil – P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 117, 135.

některými jeho spoluvězni z Terezína, které vycházely z jeho privilegovaných podmínek v terezínském vězení. Drtina se pokusil Noskovi vysvětlit, že Krajinovo lepší postavení v Terezíně bylo dáno tím, že si ho držel K. H. Frank jako své rukojmí pro možné vyjednávání na konci války. Noskův přístup k celé záležitosti se zdál být Zenklovi i Drtinovi velice korektní a seriózní.

Hned následující den 8. ledna 1946 informovali Zenkl a Drtina o výsledku jednání na ministerstvu vnitra ústřední výkonný výbor národně socialistické strany. Konstatovali, že není námitek proti tomu, aby Vladimír Krajina nadále vykonával funkci generálního tajemníka. Krajina se také sám postará o to, aby byla věc s Frankovým svědectvím náležitě vysvětlena. Slíbil, že požádá ministra Noska o umožnění konfrontace s K. H. Frankem. Drtina získal na krátkou dobu pocit, že Zenklův přímý zákrok u ministra vnitra měl smysl, že dobře zapůsobil a vzbudil vzájemnou důvěru. *„Byli jsme ochotni pokládat tuto naši bezprostřední zkušenost i za příslib a naději dalšího dobrého a klidného politického vývoje ve státě. Nejbližší budoucnost však nebyla zdaleka tak přímočará... Záhy nastaly nové nedůvěry, nejistoty a události, které mimo jakoukoli pochybnost ukazovaly, že si budeme musit si zvykat na metody nových pánů ve vnitru, na něž jsme z minulých dob prvé republiky nebyli zvyklí a které nám silně zaváněly zkušenostmi, jež naši spoluobčané získali za vlády nacistické moci ve vnitru včetně gestapa.“*⁷²²

Brzy se ukázalo, že bodrá maska, kterou si ministr vnitra Nosek s oblibou nasazoval při jednání se svými politickými oponenty, byla jen zákeřnou falší. Odbor politického zpravodajství ministerstva vnitra totiž právě tou dobou připravoval proti Vladimíru Krajinovi návrh trestního oznámení k mimořádnému lidovému soudu, který nakonec 28. února 1946 předložil ministru Noskovi. V tomto udání byl Krajina obviněn, že se po svém zatčení stal provokatérem a konfidentem gestapa a že svými činy zavinil smrt mnoha parašutistů. V případě, že by byl Krajina shledán vinným z uvedené trestné činnosti, hrozil by mu případně i trest smrti. O tomto připravovaném trestním oznámení nebyla národně socialistická strana nijak informována. Krajinovi přitom vůbec nebylo orgány ministerstva vnitra umožněno, aby byl v souladu se svou žádostí konfrontován s K. H. Frankem.

⁷²² P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 136.

Zlom v běhu událostí nastal okamžikem, když byl K. H. Frank 13. března 1946 odevzdán bezpečnostními orgány ministerstva vnitra do vazby Mimořádného lidového soudu v Praze. Při této příležitosti byly vedoucímu veřejnému žalobci odevzdány protokoly z Frankových výslechů. Justiční orgány velice rychle odhalily na základě této dokumentace, že orgány ministerstva vnitra při vyšetřování K. H. Franka opakovaně překračovaly meze své působnosti a svoji pravomoc a že se dokonce dopustily falšování výslechů obviněného. Když navíc ministr Drtina zjistil, že dosud nebyla Krajinovi umožněna požadovaná konfrontace s K. H. Frankem, nařídil veřejnému žalobci lidového soudu Jaroslavu Drábkovi, aby podal předsedovi soudu dr. Kozákovi návrh k jejímu provedení. Konfrontace proběhla hned 14. března 1946 a její výsledek jasně prokázal vykonstruovanost výslechových protokolů K. H. Franka zpracovaných orgány ministerstva vnitra. K. H. Frank při konfrontaci prohlásil, že nemůže proti Krajinovi uvést nic, co by ho stavělo do nepříznivého světla a že ho Krajina nikdy o žádné výhody nepožádal. Drábek na průběh konfrontace později vzpomínal: „*Bylo tehdy tísnivé ticho v hovorně pankráckého soudu a na tváři Frankově pohrával sarkastický úsměv. Všichni jsme odcházeli s pocitem studu.*“⁷²³

Prokop Drtina zahájil na základě těchto prvotních informací další šetření a informoval 15. března 1946 o výsledku konfrontace ministra vnitra. Drtina tehdy netušil, že tím vlastně komplikuje trestní oznámení připravené zpravodajci ministerstva vnitra, protože o něm ještě vůbec nevěděl. Během justičního vyšetřování se postupně vyjasňovalo, jak Krajinova kauza vlastně vznikla. Na scénu tak vstoupila postava majora Bedřicha Pokorného, organizátora celé akce proti Krajinovi.⁷²⁴ Šetření odhalilo, že při prvním výslechu, který byl prováděn Bohuslavem Ečerem a jeho přidělcem dr. Fanderlíkem 30. května 1945 ještě ve Wiesbadenu, se K. H. Frank sám spontánně zmínil o Vladimíru Krajinovi jako o nejstatečnějším představiteli českého podzemního hnutí. Později vedl výslech s K. H. Frankem generál Josef Bartík, jemuž Frank také nic kompromitujícího proti Krajinovi neřekl. Svědectví K. H. Franka o údajné spolupráci Vladimíra Krajiny s gestapem, byla teprve produktem vyšetřování vedeného Bedřichem Pokorným.

⁷²³ L. K. FEIERABEND, *Politické vzpomínky III*, s. 456.

⁷²⁴ K postavě Bedřicha Pokorného viz blíže Jiřina DVORÁKOVÁ, *Bedřich Pokorný – vzestup a pád*. In: *Sborník Archivu ministerstva vnitra 2/2004*, s. 233–279.

Jak ve skutečnosti vznikl sporný konstitut K. H. Franka, obviňující Krajínu, popsal později na základě provedeného šetření Jaroslav Drábek: „Frank neznal tolik česky, aby mohl česky vypovídat, a proto byl jeho protokol dodatečně do češtiny překládán. Jednoho dne však Pokorný překvapil Franka žádostí, aby podepsal přímo český protokol, protože prý nebyl čas přepsat jeho výpověď v německém originále. Přitom Franka ujistil svým čestným slovem jako důstojník, že protokol obsahuje přesně to, co Frank německy řekl. Frank sice podepsal, ale nemohl se zbavit dojmu, že něco není v pořádku. Napsal proto sám v cele německy to, co vypovídal. Když jsem srovnal znění obou textů, zjistil jsem ke svému zděšení, že mezi oběma je zásadní rozdíl. Český text obsahoval odstavec, v němž se pravilo, že Krajína prozradil významné informace o parašutistech, když mu Frank slíbil určité výhody. Ve Frankově německém záznamu nebylo o této věci ani slovo.“⁷²⁵

Na schůzi předsednictva vlády 3. dubna 1946 podal Prokop Drtina zprávu o postupu některých orgánů ministerstva vnitra při výslechu K. H. Franka a konstatoval, že tyto orgány manipulovaly s výsledky obviněného. Upozornil, že podle zjištěných skutečností „někteří orgánové ministerstva vnitra se pokusily zneužít své pravomoci vyslýchat největšího nepřítele našeho národa k tomu, aby ze stranických důvodů pošpinily čistý štít našeho domácího podzemního hnutí. Je to nejen naprosté překročení moci úřední, je to hrubé její zneužití a je to činnost, která ve svých důsledcích má charakter přímo protistátní a protinárodní.“⁷²⁶ Vláda se podle Drtiny měla okamžitě dohodnout na opatřeních, která by měla být ihned provedena v zájmu nápravy a potrestání viníků. Ve své zprávě uvedl Drtina několik skutečností, jež vyšly najevo během přípravy soudního procesu proti K. H. Frankovi a dokládaly jeho podezření.

Na základě Drtinovy zprávy byla usnesením předsednictva vlády ještě též den zřízena zvláštní meziministerská komise, která měla jednak vyšetřit, zda orgány ministerstva vnitra nezneužily své moci, aby pošpinily Vladimíra Krajínu a jeho odbojové hnutí, a zároveň měla meritorně prozkoumat i Krajínův případ, pokud jde o jeho vinu. Členy komise se stali sociální demokrat dr. Vácha z Úřadu předsednictva vlády, komunista dr. Adamec z ministerstva vnitra a dr. Zdeněk Marjanko

⁷²⁵ L. K. FEIERABEND, *Politické vzpomínky III*, s. 455. Srov. též Drábkovu poznámku pod čarou v P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 140–141.

⁷²⁶ ABS, a. č. 310-74-4, zpráva ministra spravedlnosti o postupu zpravodajského odboru ministerstva vnitra při výsleších K. H. Franka a ve věci gener. tajemníka čsl. strany národně socialistické docenta dr. Vladimíra Krajiny, 2. 4. 1946.

z ministerstva spravedlnosti. Po provedení prvních zjištění vyšetřující komise bylo ve schůzi předsednictva vlády 30. dubna 1946 rozhodnuto, že komise nemůže rozhodovat o otázce viny Vladimíra Krajiny.

Na základě šetření komise se ukázalo, že Frankův inkriminovaný protokol nevznikl na základě výslechů z února 1946, jak bylo oficiálně deklarováno, ale na základě výslechu z 24. srpna 1945, který dokonce neprováděla určená vyšetřující komise, ale komise OBZ. Šlo přitom o křížový výslech, jehož protokol byl diktován česky a při jeho zpětném překladu do němčiny zjistil Frank řadu nepřesností, které porušovaly smysl jeho výpovědi. K. H. Frank také při svém posledním výslechu 14. května 1946 znovu potvrdil, že Krajina pro sebe nikdy žádné výhody nežádal a nic si ohledně svého života nevymíňoval. Meziministerská komise také během svého šetření zjistila, že zpravodajské orgány ministerstva vnitra zakládaly své připravované trestní oznámení proti Krajinovi na výpovědích gestapáků, které byly značně nespolehlivé a nevěrohodné.

Když komise skončila svou práci, nedokázala se shodnout na jednotném zhodnocení provedených důkazů. Každý člen sepsal svou vlastní závěrečnou zprávu, projevovala se tu jednoznačně rozdílná politická přesvědčení jednotlivých úředníků.⁷²⁷ Shromážděný materiál však v každém případě prokazoval Krajinovy velké zásluhy o domácí odboj i jeho čestné jednání ve vězení. Na základě analýzy získaných poznatků bylo možné dovodit, že Krajina byl zatčen již jako poslední z celé rozvětvené podzemní organizace a že jeho výpovědi ani nemohly jeho spolupracovníkům příliš uškodit. Jeho výpovědi nezavinily ani zatčení, ani smrt kohokoliv. Také v případě parašutistů nemohl nikomu uškodit, protože v době jeho zatčení již byli parašutisté gestapem zlikvidováni. Neexistoval žádný doklad o tom, že by Krajina jakkoli gestapu pomohl.

Dne 6. listopadu 1946 předložil ministr spravedlnosti k celému případu závěrečnou zprávu pro předsednictvo vlády. Podrobně v ní rozebral všechny doklady nezákonného postupu Bedřicha Pokorného během vyšetřování K. H. Franka. Drtina navíc upozornil na to, že postup zpravodajců ministerstva vnitra v případě Vladimíra Krajiny nebyl ojedinělý, neboť v několika dalších kauzách prokazatelně došlo ke zneužití falešných svědeckví bývalých příslušníků gestapa k očerňování českých lidí.

⁷²⁷ NA, f. Klement Gottwald (dále jen 100/24), sv. 105, a. j. 1282, závěrečná zpráva Z. Marjanka z 27. 10. 1946; tamtéž, závěrečná zpráva dr. Váchy o jednání komise předsednictva vlády ve věci doc. dr. Krajiny, 4. 11. 1946.

Zpravodajci za to slibovali gestapákům různé výhody. V závěru své zprávy ministr Drtina požadoval, aby se dostalo Krajinovi plného zadostiučinění. Chtěl, aby byli potrestáni nebo ze zpravodajské služby odstraněni ti, „*kdož nesou vinu na tom, že se předsednictvo vlády touto věcí a celou touto trapnou kapitolou muselo zabývat*“ a aby byla učiněna opatření v organizaci politického zpravodajství, která by do budoucna takovým přehmatům zabránila.⁷²⁸

Drtina oceňoval, že jeho stanovisko tehdy vedle spolustraníka Jaroslava Stránského silně podpořil také Ján Ursíny z Demokratické strany a méně rozhodně i lidovec František Hála. Dokonce i Zdeněk Fierlinger tehdy vyslovil názor, že se takové metody nesmí v činnosti ministerstva vnitra používat a že je to nepřípustné. Komunisté byli v podstatě izolováni a od jednání Pokorného se proto raději distancovali. Bedřich Pokorný byl 3. listopadu 1946 odvolán ze své dosavadní funkce přednosta odboru pro politické zpravodajství a v prosinci 1946 přeložen do Bratislavy do čela nově vzniklého slovenského referátu (označovaného jako VII-SL).

Drtina tak dosáhl ze svého pohledu alespoň částečného politického vítězství. Raději ovšem volil zdrženlivější postup a netrval na stíhání Bedřicha Pokorného pro zneužití úřední moci, jehož se přitom tento zpravodajec bezpochyby dopustil. Drtina se o tom ve svých vzpomínkách vyjádřil: „*Bylo mně totiž jasno od počátku mého požadavku, aby Pokorný byl stíhán pro zneužití úřední moci ve funkci vyšetřovatele Frankova, že se nic takového nestane, ba ani stát nemůže, chceme-li si zachovat dále košickou koalici a nechceme-li nynější vládu ještě před volbami rozbít. Bylo též mimo jakoukoli pochybnost, že Pokorný to vše nepodnikl z vlastní iniciativy, nýbrž že mu to dal za úkol někdo, kdo stojí za ním a nad ním, ať již je to ÚV KSČ a její generální tajemník Slánský, či ministerstvo vnitra nebo ÚRO, nebo dokonce sovětská špionáž a NKVD.*“⁷²⁹

Tzv. Krajinova aféra měla ještě svou dohru po únoru 1948, protože komunisté využili obnovené retribuice k tomu, aby jej konečně ve zmanipulovaném procesu odsoudili. Vladimír Krajina uprchl již 29. února 1948 za hranice a odešel do Anglie. Soudní řízení se tak muselo konat v jeho nepřítomnosti. Mimořádný lidový soud v Praze jej 2. září 1948 odsoudil k 25 letům žaláře. Ve Velké Británii referovala o Krajinově případu lživým a pomlouvačným způsobem sovětská agentura TASS, která

⁷²⁸ Drtinova celá zpráva je publikována v V. KRAJINA, *Vysoká hra*, s. 163–180.

jej označila za bývalého spolupracovníka gestapa. Vladimír Krajina zareagoval na tuto kampaň soudní žalobou pro urážku na cti. Ke svému překvapení však jak u soudu prvního stupně, tak i u odvolací instance tuto při prohrál. Agentura TASS využila téměř sto let starého precedentu a úspěšně argumentovala tím, že jako sovětský podnik požívá na britské půdě imunitu a disponuje exteritoriálním statutem. Krajina se nakonec odvolal od soudu druhé instance ke Sněmovně lordů a jeho případu se tam ujal lord Henry Vansittart. Krajinova kauza začala přitahovat pozornost britské veřejnosti a vyvolala vlnu rozhořčení proti sovětské tiskové agentuře. Dne 23. listopadu 1949 došlo k projednání případu Vladimíra Krajiny v Horní sněmovně, on sám však již tou dobou přesídlil do Kanady. Lord Vansittart ve své řeči popsal a vychválil Krajinovy odbojové zásluhy i jeho poválečnou politickou činnost. Vyjádřil rozhořčení z dosavadního průběhu soudního řízení a volal po nápravě, jež by poskytla Krajinovi patřičnou satisfakci. Jménem vlády odpověděl Vansittartovi kancléř William Jowitt, který ve svém projevu potvrdil, že si Vladimír Krajina zaslouží uznání, a přidal se k projevům nesouhlasu se způsobem chování agentury TASS. Jowitt přislíbil, že bude otázka imunity orgánů cizích států přezkoumána.⁷³⁰ Krajinovi se touto cestou dostalo v jeho právě začínajícím exilu patřičné morální satisfakce.

⁷²⁹ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 144.

⁷³⁰ Český překlad Vansittartova projevu i řeči lorda kancléře Jowitta publikován v *TASS v zrcadle pravdy. Vzrušující příběh vznešenosti a špíny*. Třetí exil. Dokumenty a rozpravy . Svazek I. [b. m.] 1950; V. KRAJINA, *Vysoká hra*, s. 209–218.

IX.kapitola – Ve víru politického dění třetí republiky

Volby do Ústavodárného národního shromáždění

Dne 16. ledna 1946 se sešel koordinační výbor stran Národní fronty, který řešil otázky spojené se zvažovanými parlamentními volbami. Při této příležitosti se podařilo dohodnout řadu důležitých zásad společného postupu k volbám. U řady klíčových otázek nebylo vůbec problémem dosáhnout shody (např. snížení věkové hranice voličů na 18 let, přiznání volebního práva vojákům a příslušníkům SNB, jednokomorový parlament, počty volebních krajů atd.). Politický spor však vypukl v otázce termínu konání voleb. Prokop Drtina patřil mezi politiky, kteří prosazovali co nejdříve termín parlamentních voleb. Spatřoval v tom nutný krok, jak co nejvíce zkrátit přechodné období, ve kterém Československo nemělo parlament vzešlý z řádných voleb.

Ačkoliv národně socialistická strana požadovala uspořádání voleb již v únoru či březnu, jejich snaha ztroskotala na odlišném stanovisku komunistů, kteří se dokonce zaobírali myšlenkou, že by volby mohly proběhnout až na podzim 1946. Nakonec byl stranami Národní fronty přijat kompromis, že budou volby do Ústavodárného národního shromáždění uspořádány v neděli 26. května 1946. Podle Drtinova názoru byl stanovený termín příliš pozdní. Sám původně předpokládal, že k volbám dojde o čtvrt roku dříve. Parlamentní volby byly v očích národních socialistů naprosto klíčovou událostí, představovaly hlavní naději pro další politický vývoj v zemi, neboť byli přesvědčeni, „že komunistům moc a sílu, kterou si urvali v Moskvě při jednání s londýnskou emigrací, nepotvrdí a že jejich pozice značně zeslabí“.⁷³¹

Prokop Drtina začal hned od začátku roku 1946 svou vlastní propagační a agitační práci zacílenou směrem k nadcházejícím volbám. Svůj první předvolební projev přednesl již 10. ledna 1946 v Praze Kobylisích, zasazoval se v něm za brzké konání voleb a dokazoval, že jsou pro to všechny vnitropolitické i zahraničněpolitické důvody. Poslední volby v Československu proběhly již v letech 1935 a 1938, nyní byla naše země téměř posledním státem, kde se ještě po válce nevolilo. Drtina prohlásil, že republika potřebuje „kontrolu vlády parlamentem a parlamentu lidem“. V souvislosti se

⁷³¹ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 148.

znárodněním také poznamenal, že jde o to, „*aby se nám při hledání demokracie hospodářské neztratila demokracie politická*“.⁷³²

Ještě v lednu 1946 se stal Prokop Drtina předmětem prvního většího předvolebního sporu mezi národními socialisty a sociálními demokraty. Národně socialistická strana totiž zažalovala sociálně demokratický tisk u rozhodčího soudu novinářů pro jejich články v *Právu lidu*. Stěžovala si také na netaktnost, jíž se dopustil předseda Ústředního svazu řemesel a sociálně demokratický poslanec Pavel Sajal, jenž sice pozval ministra spravedlnosti Prokopa Drtinu na valnou schůzi řemeslníků, ale pak mu neudělil slovo. Drtina tak nemohl přednést svůj připravený projev. K řečnickému pultu se tehdy dostali jen sociální demokraté Bohumil Laušman a Zdeněk Fierlinger. Národní socialisté v tom spatřovali politický naschvál, a tak se proti tomu rozhořčeně bránili. Předvolební atmosféra nabývala rychle takovými spory na intenzitě.

Ve dnech 16. a 17. února 1946 promluvil Drtina v Kopřivnici, Moravské Ostravě, Českém Těšíně a Hranicích. V kopřivnické Tatře se mu poprvé podařilo vystoupit k celému osazenstvu továrny, které se shromáždilo ve velké hale. Ve svém ostravském projevu zareagoval na skutečnost, že Gottwald rozdával řády a odměny stachanovcům, a kriticky se vyjádřil o této praxi. Stachanovština představuje podle něj hospodářský systém zaměřený jen na kvantitu, přitom české výrobě by mělo jít především o kvalitu, díky které byly naše produkty známé ve světě. Ve své řeči se také přihlásil k politickému programu prezidenta Beneše a obhajoval tradiční ideály svobod a demokracie, které musíme hájit před příznaky ovlivněnými totalitarismem. V Hranicích nabádal ve své promluvě, že je třeba se osvobodit od strachu a právní nejistoty. Během února 1946 měl Drtina nabídky na vystoupení i na dalších místech, které však musel odmítnout z důvodu své cesty do Norimberku.

Z rozhodnutí volební komise ústředního výkonného výboru národně socialistické strany byly od 1. března 1946 až do voleb všechny stranické schůze a projevy organizovány jako volební, řečníky určovala zásadně schůzová subkomise. Strana od té doby mobilizovala všechny své řečníky a pochopitelně bylo rozhodnuto, že jádro vystupujících budou tvořit zejména národně socialističtí ministři, členové předsednictva ústředního výkonného výboru a poslanci Prozatímního národního shromáždění. Prokop Drtina pak během března absolvoval po boku šéfredaktora

⁷³² Tamtéž, s. 149–150.

Svobodného slova Ivana Herbena sérii projevů v Liberci, Náchodě, Hronově a Červeném Kostelci, následně pak po boku Fráni Zemínové v Roudnici nad Labem a Libochovicích. Koncem března 1946 pak vystoupil s veřejnými projevy ve Znojmě, Jihlavě a Třebíči. Oddělení pro vědeckou politiku národně socialistické strany vydalo v březnu 1946 memorandum o směrnicích volebního boje s KSČ, ve kterých formulovalo řadu konkrétních doporučení. Mimo jiné doporučilo využívat osobní slabiny komunistické strany spočívající v postavách Václava Kopeckého a Antonína Zápotockého. V této souvislosti pak nabádalo: „*Jest nutno říci: „Český lid má na vybranou: Kopecký nebo Pavel Svatý; Zápotocký nebo Jožka David, Nejedlý nebo Jaroslav Stránský, Gottwald nebo Petr Zenkl.*“⁷³³

Ve svém roudnickém projevu ze 17. března 1946 se Prokop Drtina vyjádřil nejprve k zahraničně politické orientaci ČSR a použil při té příležitosti svou oblíbenou větu: „*Ani východ, ani západ, ale Československo.*“ Zdůraznil, že národní socialisté jsou proti jakémukoliv násilí a proti totalitě. Popsal také ze svého pohledu rozdíly mezi jednotlivými politickými stranami, které budou kandidovat ve volbách: „*Někdo si snad řekne, že je to jedno koho volí, když přece všechny 4 strany jsou v Národní frontě a i po volbách chtějí v této formě spolupráce pokračovati. Ale necht' se nikdo neklame: KSČ a soc. dem. jsou na základě své ideologie marxistického socialismu internacionální, jedenkrát jsou národní – když se jim to hodí – a desetkrát na to mezinárodní. Rovněž strana lidová svým úzkým vztahem k církvi katolické je internacionální. Jen my, nár. soc., jsme jedinou opravdu národní stranou. A nepřejte si zkusit na své kůži, co by znamenalo, kdyby jedna velká strana vyšla z voleb tak silna, že by spolupráce ostatních stran nepotřebovala! A proto žádné bílé lístky!*“ Drtina dále poznamenal, že národně socialistické straně bylo znemožněno se již od Slovenského národního povstání organizovat se na slovenském území. Naproti tomu komunistům je to povoleno a ti se navíc paktují s bývalými agrárníky.⁷³⁴

V dubnu 1946 pokračoval Drtina ve veřejných předvolebních vystoupeních na schůzích v Nymburce, Chocni, Pardubicích, Skutči a navštívil i Ležáky. V Pardubicích vystupoval na krajské konferenci strany a tamní krajská konference využila příležitosti k tomu, že Drtinovi nabídla první místo své kandidátky. Národní socialisté z Pardubicka měli mít původně v čele své kandidátky profesora Vladimíra Klecandu, který však

⁷³³ *Tři roky I*, s. 378.

3. dubna 1946 zemřel. Drtinovi připadala tato nabídka jako lákavá zejména z osobních důvodů, protože jeho otec býval poslancem Říšské rady ve Vídni za Hradec Králové. Tento obvod již měl na prvním místě kandidátky Huberta Ripku, a tak pro Drtinu nepřicházel v úvahu. Pardubice se však jevily jako vhodná náhrada – bylo by to vystoupení u nejbližší konkurence. Drtina však přesto musel nabídku odmítnout, protože čekal na rozhodnutí o pražské kandidátce. Pardubice nakonec vybraly do čela své kandidátní listiny Františka Přeučila. Drtina ve své pardubickém projevu vyzdvihl Košický vládní program a apeloval na jeho ochranu proti útokům zprava i zleva. Tento vládní program podle jeho názoru totiž představoval zachování demokratických principů vládnutí prostřednictvím parlamentu vzešlého ze svobodných voleb.⁷³⁵

Komunisté a sociální demokraté prosazovali při přípravě nového volebního zákona návrh, aby nespokojenci s Národní frontou mohli – vzhledem k volební povinnosti – odevzdat ve volbách bílé lístky. Klement Gottwald přišel s tímto nápadem již na zasedání předsednictva Národní fronty 16. ledna 1946. Myšlenku prázdných hlasovacích lístků zdůvodňoval zejména tím, že přinutí všechny politické strany nést odpovědnost za dosavadní politiku a zabrání jejich vzájemnému napadání. Zejména národní socialisté, ale také lidovci a slovenští demokraté chápali tento návrh především jako snahu zabránit tomu, aby voliči zakázaných stran (agrárníci, živnostníci, národní demokraté a slovenští ľudáci), kteří nesouhlasili s poválečným režimem, dali svůj hlas některé straně „na pravici“. Když o problematice bílých lístků jednala 25. ledna 1946 Národní fronta, vystoupil Prokop Drtina s připomínkou, že na Slovensku by mohlo být bílých lístků příliš, což by velmi poškodilo Československou republiku v zahraničí. K Drtinovu názoru se připojil slovenský demokrat Ján Ursíny.⁷³⁶ Návrh bílých lístků však nakonec získal většinu hlasů a byl přijat, na rozhodující schůzi vlády totiž scházeli Jan Masaryk a Msgre Jan Šrámek. V parlamentu rozhodlo o bílých lístcích poprvé v systému Národní fronty bojové hlasování, z něhož vzešli 11. dubna 1946 vítězně komunisté.

Drtina spatřoval v bílých lístcích velký problém a ve svých předvolebních projevech proti nim začal vystupovat. S oblibou proti bílým lístkům používal vtipnou průpovídku spisovatele Josefa Koptý, který v souvislosti s tím, že se návrh bílých lístků

⁷³⁴ ABS, a. č. 310-74-4, Min. Dr. Drtina a posl. Fr. Zemínová v Roudnici, 17. 3. 1946.

⁷³⁵ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 153.

⁷³⁶ *Cestou k únoru*, dok. 17, s. 137–138.

objevil v čase Velikonoc, vymyslel aktuální úpravu známé koledy: „*Dejte, dejte červené, nedáte-li červené, dejte aspoň bílé!*“⁷³⁷ V Ústí nad Orlicí 6. dubna 1946, podle zprávy zpracované tamním komunistickým okresním tajemníkem Václavem Doležalem pro vedení KSČ, prohlásil Drtina o bílých lístcích, že jsou volebním trikem, který nemá nic společného s demokracií. Předchůdci bílých lístků byly podle něj fašistické plebiscity. Vyzval k tomu, aby občané nevolili bílé lístky.⁷³⁸

Oslavy 1. máje strávil Drtina jako řečník v Mostě a Duchcově, druhý den následovala cesta do Litoměřic, kde se dozvěděl, že se litoměřický MNV usnesl jmenovat jej čestným občanem města. Drtina navštívil i Terezín, kde si prohlédl Malou pevnost, a Lovosice. Předvolební turné pak přerušily jeho ministerské povinnosti, neboť 8. května 1946 přicestoval jako člen československé vládní delegace do Bělehradu. Do Jugoslávie cestoval jako náhradník za ministra zahraničního obchodu Huberta Ripku, kterého v důsledku náročné předvolební kampaně postihlo onemocnění hlasivek. Dne 9. května 1946 byla v Bělehradě podepsána Smlouva o přátelství, vzájemné pomoci a mírové spolupráci mezi ČSR a Jugoslávií.

Během dalších týdnů absolvoval Prokop Drtina ještě po boku Františka Klátíla předvolební projevy v Aši, Chebu a Karlových Varech. V rámci předvolební kampaně byl také ještě vyslán do Kralovic a do rodiště Edvarda Beneše v Kožlanech. Mimopražské Drtinovy výjezdy uzavřely před volbami jeho projevy v Rakovníku a úplně poslední v Čáslavi.

Poslední předvolební týden věnoval Prokop Drtina výhradně kampani ve Velké Praze, neboť byl nakonec zařazen na druhé místo tamní národně sociální kandidátky hned za předsedu strany Petra Zenkla. Původně se předpokládalo, že druhé pořadí kandidátní listiny obsadí místopředsedkyně strany a populární pražská politička Fráňa Zemínová. Podle Drtiny dostalo nakonec jeho jméno přednost paradoxně kvůli tomu, že představoval nového politika ve vedení strany: „*Ale jak se volby přiblížily a jak byly známy též kandidátky jiných stran a vidělo se, že všude se objevují nová jména a mladší vůdcové, že strany se omlazují a regenerují, začala se některým z nás zdát naše vedoucí dvojice pro Prahu, na které nám tolik záleželo a kterou jsme chtěli vyhrát, trochu staromódní a nevhodná pro získávání zejména nových voličů z řad mládeže. Pokládali jsme ji za málo atraktivní tím, že Zenkl i Zemínová patřili oba mezi politiky staré, tj.*

⁷³⁷ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 158.

předválečné, a tím na sobě volky nevolky nesli pečeť toho starého předválečného stranictví, jež bylo namnoze ve veřejnosti kompromitováno a proti němuž se za války ostře vyslovoval zejména domácí podzemní odboj. Přiznávám se, že jsem sám patřil mezi ty, kdož tuto kombinaci Petr – Fráňa ve stranických diskusích pokládali za nevhodnou a tedy za politickou agitační a propagační chybu.“⁷³⁹

Zkušenost a obrovské stranické zásluhy tak musely ustoupit stranou, protože poválečná éra se, navzdory tehdy ještě obvyklému vyzdvihování odkazu T. G. Masaryka a Edvarda Beneše, vyznačovala tím, že stigma první republiky bylo pro politické představitele spíše přítěží. Nápad nahradit Zemínovou na druhém místě kandidátní listiny Drtinou vznikl během debat mezi Vladimírem Krajínou, Juliem Firtem, Hubertem Ripkou, Prokopem Drtinou a Františkem Matoušem, který patřil k úplně největším zastáncům této změny.

Matouš nakonec celou záležitost s Fráňou Zemínovou projednal a přemluvil ji, aby se postavila do čela kandidátky pro Prahu – venkov. Zemínová sice toto řešení akceptovala, ale bez nadšení. Drtina měl posléze dojem, že tuto změnu pokládala za jeho intriku. Sám však neměl pocit, že by se jednalo o nějakou zákeřnost proti Zemínové. Pokládal to za krok, který byl učiněn jen ve prospěch strany, navíc sám musel druhému místu pražské kandidátní listiny obětovat první místo v pardubickém obvodu, které by jinak získal (obdobná nabídka mu přitom nakonec přišla i z Olomouce).

Národně socialistická strana se pokoušela na své kandidátní listiny dosadit také jména některých politiků bývalých politických stran, jimž nebyla po roce 1945 umožněna jejich obnova. Národní socialisté si od tohoto kroku slibovali volební podporu od občanů, kteří v minulosti volili tyto zakázané strany. Mezi národně socialistickými kandidáty se tak například objevila jména některých živnostenských funkcionářů, významná byla zejména kandidatura Františka Přeučila, který se dostal na čelo pardubické kandidátky. Prokop Drtina se spolu s Hubertem Ripkou snažil prosadit na volitelné místo pražské kandidátky svého přítele a bývalého národního demokrata Vlastimila Klímu. Tato snaha však skončila neúspěšně.

Velkou roli v předvolebních kalkulacích všech stran hrála voličská základna bývalé agrární strany. Drtina ve svých pamětech kritizoval agrární politiky za to, že

⁷³⁸ NA, f. 100/1, sv. 23. a. j. 154, zápis z veřejného projevu Drtiny a Herbena v Ústí n. Orlicí 6. 4. 1946.

mezi sebou postrádali silného vůdce a že se jejich předáci údajně rozhodli doporučit svým spolupracovníkům, aby se rozešli do všech povolených stran Národní fronty a snažili se v jejich rámci získat vlivné pozice. Drtinovi především vadilo, že z tohoto doporučení nevyjmuli komunistickou stranu. Ocenil nicméně zásluhy Ladislava Feierabenda a Oldřicha Suchého, kteří se rozhodli agitovat ve volební kampani pro národně socialistickou stranu. Feierabend podle něj „vykonal úctyhodný kus práce“ a spolu se Suchým „prokázali svoji státnickost i tím, že sami nechtěli kandidovat a demokratické politice chtěli pomoci tím, že doporučili agrárníky mladší a nezátížené předválečnou odpovědností“.⁷⁴⁰ Drtina se však vůbec nezabýval otázkou, zda by demokratické politice v poválečném Československu neprospělo mnohem více, kdy bylo umožněno agrární straně obnovit svoji činnost, případně se povolilo svobodné zakládání nových politických stran. Drtina se v každém případě snažil Feierabendovi pomoci. Na schůzi předsednictva národně socialistické strany 27. března 1946 konstatoval, že sice mohou být na Feierabenda různé názory, že však nikdy „nebyl politickým činitelem a nikdy se neexponoval proti Masarykovi a Benešovi. Nemůžeme se proto bránit přijímání lidí, kteří jsou naprosto čistí.“⁷⁴¹

Ladislav Feierabend a Oldřich Suchý se nakonec skutečně rozhodli, že volební kandidaturu nepřijmou. Své rozhodnutí oznámili formou veřejného prohlášení 12. května 1946.⁷⁴² Uvědomovali si, že by byli vzhledem ke svému předválečnému politickému angažmá v agrární straně ve volbách velmi zranitelní a političtí oponenti by toho určitě využili. Přes své aktivní zapojení do domácího i zahraničního odboje navíc Feierabend jako bývalý protektorátní ministr měl v tehdejší politické atmosféře poněkud problematickou pozici. Feierabend ve svých pamětech poznamenal, že měl zprostředkované informace o tom, že se Prokop Drtina aktivně stavěl proti jeho i Suchého volební kandidatuře.⁷⁴³ V národně socialistické straně nakonec kandidovalo na poslanecké mandáty několik bývalých agrárníků, které navrhovali Feierabend a Suchý.

Předvolební kampaň v Praze nabývala v posledních dnech velice rychle na intenzitě. Prokop Drtina hovořil několikrát denně v různých čtvrtích města. Předvolební atmosféru silně poznamenal rozkol mezi národně socialistickou mládeží a vedením

⁷³⁹ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 154.

⁷⁴⁰ Tamtéž, s. 162.

⁷⁴¹ *Cestou k únoru*, dok. 21, s. 144.

⁷⁴² L. K. FEIERABEND, *Politické vzpomínky III*, s. 309–310.

⁷⁴³ Tamtéž, s. 308.

Svazu české mládeže. Již 10. března 1946 oznámila národně socialistická mládež, že uspořádá ve dnech 10. až 12. května 1946 v Praze svůj sjezd. V té době bylo známo, že Svaz české mládeže plánuje uskutečnit v Praze svůj sjezd již 21. až 23. března 1946. V dubnu pak ovšem Svaz české mládeže oznámil, že na stejné květnové dny, na kdy se plánoval sjezd národně socialistické mládeže, svolává do Prahy svůj krajský sjezd. Svaz české mládeže posléze svou vlastní konkurenční akci nazval „Radostné dny osvobozené mládeže“. Národní socialisté marně protestovali proti takovým naschválům a projevům stranickosti ve Svazu české mládeže, a tak se nakonec předsednictvo národně socialistické strany rozhodlo 4. května 1946 vyzvat příslušníky strany, aby se vzdali ve Svazu české mládeže svých funkcí. Předsednictvo strany dále prohlásilo, že od tohoto okamžiku nepovažuje vedení Svazu české mládeže za instituci nadstranickou a nestranickou. Národně socialistická mládež pak demonstrativně z vedení Svazu skutečně vystoupila.⁷⁴⁴

Dne 10. května 1946 byl v Praze slavnostně zahájen sjezd národně socialistické mládeže a při této příležitosti pak v neděli 12. května 1946 procházel pražskými ulicemi průvod 80 000 nadšených mladých lidí, kteří skandovali různá hesla jako: „*Běda, běda, třikrát běda, když nám vládne rudý děda.*“ Stejný den se konal také průvod Svazu české mládeže, který byl početně mnohem menší. Prokop Drtina promluvil spolu s dalšími vůdci strany před shromážděnou národně socialistickou mládeží na Staroměstském náměstí. Akce svolaná Svazem české mládeže měla nesrovnatelně menší ohlas a zúčastnilo se jí podstatně méně účastníků. Komunistický tisk proto následně obvinil národně socialistickou stranu, že rozbíjí jednotu československé mládeže.⁷⁴⁵

Dne 17. května 1946 se pak konala velká volební schůze v Lucerně, kde se Prokop Drtina ve své řeči vrátil k sjezdu národně socialistické mládeže a zareagoval na útoky komunistického tisku. Drtina vyložil, jak došlo k založení odboru mladých národně socialistické strany a proč se tato strana již nepodílí na činnosti Svazu české mládeže. Odmítl obviňování, že národní socialisté rozbili jednotnou organizaci mládeže, jako hrubou pomluvu a přirovnal to k situaci, když zloděj volá: „Chyťte

⁷⁴⁴ Viz *Cestou k únoru*, dok. 23, s. 147–148.

⁷⁴⁵ Odbor mladých národně socialistické strany byl velmi úspěšný. Na jaře 1946 sdružoval 150 000 a na počátku roku 1947 dokonce 200 000 členů. Viz Jiří MALÍŘ – Pavel MAREK a kol., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. II. díl: Období 1938–2004*. Brno 2005, s. 1148; J. KOČIAN, *Československá strana národně socialistická*, s. 52–54. K národně socialistické mládeži viz též F. KLÁTIL, *Republika nad stranami*, s. 286–291.

zloděje.“ Drtina ve svém textu vystoupení zdůraznil, že „demokracie předpokládá možnost názorové difERENCE, svobody myšlení a přesvědčení a svobody organizování tohoto myšlení a přesvědčení nejen u dospělých, nýbrž také u mládeže. Kdo se staví na jiné, opačné stanovisko, není demokrat.... Svaz české mládeže byl ve skutečnosti rozbit tím, že ta politická strana, která má ve vedení Svazu české mládeže ničím neodůvodněnou početní převahu, dala přednost potřebám své stranické předvolební agitaci před jednotou mládeže. Všechno jiné vykládání věci je nevěcné, nesprávné a nepravdivé. Svaz české mládeže nesl od samého svého počátku sám v sobě zárodek své vlastní zkázy, protože od počátku nevezal na sebe úkol sloužit demokratické jednotě mládeže, nýbrž totalitní stranické tendenci jedné politické strany.“⁷⁴⁶ Podle Drtiny požadovali národní socialisté jednotu ideovou a nikoli mechanickou.

Dne 20. května 1946 vystoupil Prokop Drtina po boku Petra Zenkla v Karlíně a ve svém projevu se odvolával na své čerstvé dojmy z pohraničí, kde právě strávil několik dní v rámci předvolební kampaně, a vyjádřil se k tomu, jak komunisté zneužívali prováděnou pozemkovou reformu pro své politické potřeby. Drtina prohlásil: „Politická epidemie, která způsobovala u hraničářů měknutí páteře, už pomínula. V pohraničí se začíná chápat, že není možno, aby jedna politická strana rozdávala půdu dobytou celým národem a patřící státu. Půdu tu rozděljuje vláda jménem celého národa.“⁷⁴⁷ 22. května vystupoval Drtina opět s Petrem Zenklem a Janem Stránským v Lucerně a pak ještě téhož večera v Libni. Následující den se stačil zúčastnit jak svého posledního mimopražského vystoupení v Čáslavi, tak i shromáždění v Dejvicích. Poslední dva dny hektické předvolební kampaně měl Prokop Drtina projevy ve Vršovicích, na Smíchově, Hanspaulce, ve Strašnicích a Spořilově. Dne 25. května 1946 promluvili ještě Petr Zenkl, Jaroslav Stránský, Prokop Drtina, Fráňa Zemínová, Vladimír Krajina, Ota Hora a Ladislav Feierabend do rozhlasu.

Národní fronta se již 26. března 1946 dohodla na hlavních zásadách, kterými se měla řídit předvolební kampaň. Předvolební agitace se měla vést v duchu Košického vládního programu, strany měly nést svorně odpovědnost za činnost vlády a po volbách se mělo pokračovat na bázi Národní fronty. Důležitým dohodnutým principem byl zákaz osobního osočování kandidátů. Komunisté však v Praze porušili tento zákaz, když zahájili osobní pomlouvačnou kampaň proti Petru Zenklovi. Připomínali jeho

⁷⁴⁶ Svobodné slovo, 22. 5. 1946, s. 2.

předválečnou činnost jako pražského primátora a vyčítali mu, že tehdy poskytoval jen nízké podpory v nezaměstnanosti. Ve skutečnosti se přitom tehdy jednalo jen o příplatek ke státním podporám, jež ani nezaměstnaní v jiných městech neměli. Komunisté dokonce napadli Zenklovu účast ve vládě generála Syrového, ačkoliv patřil mezi rozhodné odpůrce mnichovské kapitulace, a šířili lživé pomlvy o jeho údajném chování v koncentračním táboře. Objektem osobního útoku se stal v předvečer voleb také Prokop Drtina, jehož napadl sociálně demokratický deník *Právo lidu*. Národní socialisté zareagovali na tyto útoky 25. května 1946 na stránkách *Svobodného slova*, kde uveřejnili články „Proč nebyl Pavel Svatý vojákem“ a „Pravda vítězí nad pomluvami“.

Předvolební atmosféru poznamenal také přesun Rudé armády přes Moravu z Rakouska do Německa, který byl zahájen v předposledním týdnu před volbami. Když to vládnímu kabinetu oznámil ministerský předseda Zdeněk Fierlinger, bylo to pro národně socialistické ministry velké překvapení. Stránský a Ripka proti tomuto kroku protestovali tak ostře, jak je ještě předtím Drtina na vládních jednáních nezažil. Na Fierlingera a ministra národní obrany Ludvíka Svobodu se snesla na schůzi vlády vlna kritiky z mnoha stran. Veliké pobouření vyvolala tato informace u lidoveckých ministrů Františka Hály a Jana Šrámka, jejichž strana měla na území Moravy tradiční voličské zázemí.

Přestože Prokop Drtina později tvrdil, že národně socialistická strana posuzovala politickou situaci před volbami velice realisticky, ve skutečnosti pro ně znamenaly volební výsledky z 26. května 1946 naprostý šok. Realita se diametrálně odlišovala od jejich předběžných očekávání, zejména pokud jde o volební zisky vlastní a komunistů. Národní socialisté totiž před volbami opakovaně vyjádřili svou víru ve vlastní vítězství a porážku komunistů. Kalkulovali pro sebe s přibližně 1 500 000 až 1 800 000 hlasů. Předseda strany Petr Zenkl dokonce prohlásil, že naprosté většiny určitě dosáhne vláda národní fronty bez komunistů a jejich pomocníků ze sociální demokracie. Zabránil se tak již opakování podobného složení vlády, jaké dosud existovalo, zejména bude komunistům sebráno ministerstvo vnitra. Františka Zemínová v této souvislosti dokonce

⁷⁴⁷ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 156.

poznamenala, že ministr Drtina „*jest v dnešní vládě jediný, který jest schopen zastávat tak důležitý resort*“. Byla však napomenuta, aby nepředbíhala událostem.⁷⁴⁸

Konečné výsledky voleb nakonec odhalily naprostou nereálnost odhadů a úvah národních socialistů, kteří osudově podcenili nástup komunistické strany. V českých zemích totiž drtivě zvítězili komunisté s 40,17 % voličů a s 93 poslaneckými mandáty. Na druhém místě skončili národní socialisté jen s 23,66 % a 55 mandáty. Oproti komunistům tak získali o téměř milion hlasů méně, tedy pouhých 1 300 000 voličských hlasů. Třetí v pořadí byli lidovci s 20,24 % voličů a 46 poslanci a jako poslední skončili sociální demokraté s 15,58 % a 37 poslanci. Na Slovensku dopadly volební výsledky zcela opačně velikou porážkou komunistické strany, která tam získala jen 30,37 % hlasů a 21 mandátů, a naopak jednoznačným vítězstvím demokratické strany se 62 % hlasů a 43 získanými poslaneckými mandáty. Jen drobné volební zisky zaznamenaly další dvě malé slovenské strany, Strana slobody dostala 3,73 % hlasů a tři mandáty, Strana práce pak 3,11 % hlasů a pouhé dva poslance. Bílé lístky, které před volbami vyvolaly značné politické spory, odevzdalo v celém Československu pouhých 0,45 % voličů.⁷⁴⁹

Vyhodnocení voleb a jejich důsledky

Zvláště citlivě vnímala národně socialistická strana komunistické volební vítězství v Praze, kde národní socialisté automaticky předpokládali své prvenství a kde také stáli v čele kandidátky Petr Zenkl a Prokop Drtina. Komunisté nad nimi zvítězili sice s relativně malým rozdílem o 18 275 hlasů, ale získali tak nárok na významnou funkci pražského primátora. Prokop Drtina zdůvodňoval pražské vítězství KSČ zejména tím, že bylo na poslední chvíli odepřeno asi 20 000 pražských občanů volební právo na základě zahájeného řízení podle malého retribučního dekretu. Nelze však s jistotou tvrdit, že by všechny tyto voliče získala národně socialistická strana.

Tato porážka se zvláště citlivě dotkla Petra Zenkla, který byl dosud primátorem hlavního města a volebním výsledkem byl naprosto zdrcen. V čele československé metropole jej po volbách zase nahradil komunista Václav Vacek, od něhož v předchozím roce tuto funkci převzal. Drtina později vzpomínal: „*Byla to pro nás hořká pilulka. Vždyť ještě po volbách stál na pražském náměstí veliký plakát s nápisem nár. soc. agitace: „Praha jde lavinou za Zenklem, Drtinou“.* Byla to divná lavina!

⁷⁴⁸ J. KOCIAN, *Československá strana národně socialistická*, s. 103.

⁷⁴⁹ Viz např. Miroslav BUCHVALDEK a kol., *Československé dějiny v datech*. Praha 1986, s. 632–633.

*Trochu náplasti nám na tu pražskou ránu druhý den přineslo dobytí Plzně a zejména Brna, kde to zase bylo spíše nečekané.*⁷⁵⁰ Určité rozčarování způsobilo i chování prezidenta Beneše, který se rozhodl voleb vůbec nezúčastnit. Drtina si to vykládal jako určitý prezidentův symbolický ústupek komunistům.

Prokop Drtina byl pochopitelně výsledky parlamentních voleb celkově velice zklamán. Přesto se tehdy nedomníval, že by tím „*byla zasazena demokracii u nás smrtelná rána*“, teprve na začátku 70. let při psaní svých memoárů připustil, že „*možná měli pravdu ti, kdo takto pesimisticky soudili*“.⁷⁵¹ Drtina se po volbách v roce 1946 uklidňoval především tím, že komunisté přes své nesporné vítězství nedosáhli absolutní většiny ve státě a že v rámci celostátních propočtů nedosáhli dokonce ani 40 %. Z jeho pohledu tak zůstalo přes 61 % hlasů demokratickým stranám.

Obdobně Prokop Drtina interpretoval volební výsledky již ve svém novinovém komentáři, který vyšel 6. června 1946 ve *Svobodném zítřku*. Drtina v něm nejprve popsal povolební situaci: „*Není ve státě strany, která by mohla vládnout sama. Je to zjištění radostné, neboť ukazuje pevné kořeny demokratického cítění československého lidu. Není dokonce ani dvou stran, jež by mohly vládnout samy s bezpečnou většinou parlamentu, aniž by chtěly znásilnit celou polovinu občanstva, na Slovensku dokonce celé jeho dvě třetiny. A to vše před těmito volbami nebylo tak jasné, úsudek o tom byl odkázán do říše dohadů. ... Komunistická strana tedy představuje menšinu, nikoliv většinu obyvatelstva, i když ovšem menšinu mimořádně silnou, bez níž nebo proti níž se ve státě nic nemůže stát.*“ V každém případě však Drtina uznal, že volby potvrdily prvenství KSČ mezi ostatními stranami Národní fronty. Drtina dále poukázal na výsledky voleb na Slovensku, které podle jeho názoru ukázaly komunistům, že jejich „*dosavadní politika hojnosti, nadprávi a favorisování Slovenska nebyla politika úspěšná. Ani pro stát, ani pro komunistickou stranu.*“ Další aspekt, na nějž upozornil, byl výsledek voleb na venkově. Teprve těmito volbami byla dle jeho názoru definitivně likvidována agrární strana. O pozice na venkově se teď dělily všechny strany, byť připustil, že zcela největší část získali komunisté. „*Měl-li před těmito volbami kdokoli starost, aby úzká agrární stavovská mentalita neopanovala stranu národně-socialistickou, může nyní klidně spat. I když tato strana bude musit problémům venkova*

⁷⁵⁰ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 170.

⁷⁵¹ Tamtéž, s. 167.

a zemědělským otázkám věnovat zvýšenou pozornost, nejtěžší starosti strukturální z přílivu bývalého agrárního voličstva si bude muset vyřídit strana komunistická.“

Drtina se ve svém článku vyjádřil i přímo k povolebnímu postavení národně socialistické strany: „*Jest pravda, že nedosáhla takového úspěchu, jaký předpokládala. Ale je rovněž pravda, že vyšla z voleb úspěšně potud, že se stala druhou největší stranou ve státě. A to není věc malá, ani málo zavazující a odpovědná. Kdyby to byla věc malá a bezvýznamná, a kdyby menší zdar jejích nadějí byl opravdu neúspěchem, jak se leckteří nyní domnívají, pak by sotva i po volbách byla předmětem tolika útoků, jakým je i nadále vystavena nejen v tisku komunistickém, nýbrž zejména i v Právu lidu.*“⁷⁵²

Komunisté se zabývali analýzou volebních výsledků ve dnech 28. a 30. května 1946. S výsledky v českých zemích byla KSČ velice spokojená a ze svého úspěchu vyvodila závazek do příštích voleb získat absolutní většinu. Klement Gottwald ve svém vystoupení na zasedání ústředního výboru KSČ 30. května 1946 zhodnotil význam volebního výsledku konstatováním, že se podařilo zmařit snahy lidovců, národních socialistů a slovenských demokratů, kteří údajně vytáhli „*prapor reakce*“ a chtěli zvrátit dosavadní poválečný vývoj. Ve svém vystoupení pak pokračoval: „*Myslím, že největším úspěchem nedělních voleb je, že tyto snahy byly odmítnuty. Tak, jak volby dopadly, to kromě nás neočekával snad nikdo, ani naši přátelé, tím méně naši nepřátelé. Národní socialisté a všechna ta okolo nich soustředěná reakce počítali s velkou jistotou, že to slavně vyhrají a že my to slavně prohrájeme. Máme celou řadu zpráv i ze zákulisí a vy jistě ze svých krajů to také víte. Národní socialisté vyhlásili docela veřejně, že prý získají asi 1 800 000 hlasů – v tom tedy zkrachovali.*“⁷⁵³

Gottwald vyzdvihl fakt, že se komunistické straně před volbami podařilo velice přesně odhadnout, jak volební klání dopadne, a že se naopak političtí protivníci v českých zemích všude zklamali. Volby podle něj rozhodla skutečnost, že se komunistům podařilo získat nejsilnější podporu na venkově. Naopak velké znepokojení vyvolala u komunistické strany volební prohra na Slovensku. Ústřední výbor KSČ se rozhodl uplatňovat při jednání o nové vládě nárok na funkci předsedy vlády pro Klementa Gottwalda a položil velký důraz na sestavování programu nové vlády. Gottwald k rozhodnutí chopit se vedení vlády poznamenal: „*Jestliže naše strana*

⁷⁵² Prokop DRTINA, *Jak já to vidím (Poznámky)*. In: *Svobodný zítřek*, 6. června 1946, s. 1–2.

⁷⁵³ Klement GOTTWALD, *Spisy XIII. 1946–1947*. Praha 1957, s. 76; *Cestou května*, s. 399.

*převzme odpovědnost, musí to být také hned cítit, aby, když už tou klikou točíme, nikdo nás od ní už také nedostal.*⁷⁵⁴

Na čtvrtek 6. června 1946 byla do Prahy svolána schůze ústředního výkonného výboru národně socialistické strany, která měla analyzovat a projednat výsledky voleb a další postup. Na jednání vystoupila řada kritiků, kteří upozorňovali na mnoho údajných důvodů stranického neúspěchu. Zmiňovali například absenci jasného hospodářského a sociálního programu či stále nedobudovanou organizační síť strany v některých regionech. Někteří kritizovali stranu za to, že příliš hájila zájmy bohatých a přitom věnovala málo pozornosti problémům dělníků. Kritiky se dočkal i stranický tisk. Členové předsednictva se snažili rozptýlit vlnu zklamání a defétismu, která se mezi spolustraníky po volbách rozšířila. Vysvětlovali, že volební výsledek není zas tak špatný a že dává dobrý základ do další činnosti.

S hlavním referátem, jenž měl analyzovat přípravy, průběh i výsledky voleb, vystoupil na jednání ústředního výkonného výboru jménem předsednictva strany Prokop Drtina. Na úvod prohlásil, že se sám díval na situaci před volbami střízlivě, a tak ani dosažený výsledek nepovažoval za neúspěch. Ocenil, že se národní socialisté stali druhou stranou ve státě. Ujistil posluchače, že pokud se někdo domníval, že je možné volby vyhrát, tak neposuzoval situaci realisticky. Připomenul, že před rokem byli národní socialisté ve velmi nejisté situaci, kdy ani nevěděli, jestli se jim vůbec podaří stranu vzkřísit.

Nejistotu národních socialistů přitom srovnal s komunisty, kteří „*přicházeli jako strana, která si byla jista svou pozicí, která měla přesný, podrobný plán, na němž pracovala celou dobu války, ale měla také za sebou po celou dobu války soustavnou práci a boj pro ovládnutí státu a pro zbudování své strany v největší a možná, že jedinou stranou ve státě. Situace byla v podstatě taková, že my jsme v osvobozovacím boji bojovali proti Němcům. Komunisté bojovali také proti Němcům, ale bojovali současně proti všem ostatním politickým stranám. ... Mimo to – a to je hlavní, myslím – komunisté přicházeli z Moskvy a Košic jako fiktivní páni republiky. Tak se také jeví celému národu, všemu občanstvu, ale oni jimi fakticky byli.*“ Vinu za tento stav přisoudil částečně i sobě, neboť viníci prý seděli v roce 1945 v Moskvě a Košicích, kde vyhrála KSČ své prvenství.

⁷⁵⁴ K. GOTTWALD, *Spisy XIII*, s. 86; *Cestou května*, s. 408.

Zároveň si ovšem Drtina položil otázku, zda se dalo dělat něco jiného. Poukázal na zřetelný trend názorového posunu celého světa doleva. Tento rozhodující trend doby prý mluvil pro komunisty, neboť vyhovoval levému radikalismu. Drtina v této souvislosti zdůraznil, že se národní socialisté nemohou pokoušet předstihnout komunisty nějakým větším levičáctvím. Národní socialisté musí zůstat levým středem. Dalším významným faktorem, který napomohl komunistům, pak bylo podcenění skutečného domácího vývoje londýnskou emigrací. Podle Drtiny si nebylo možné dělat iluze, „že protektorátní útisk, útlak a všechny ty špatné vlivy, které to s sebou nese, zanechaly na národním charakteru a národní povaze své stopy a především jedno: svět ještě nebyl osvobozen od strachu; tohoto válečného cíle ještě nebylo dosaženo také ne u nás a zejména ne u nás.“ Strach byl jedním z klíčových důvodů výsledků voleb, neboť čeští občané podle Drtiny byli ještě stále protektorátně naladěni. To se nemohlo zlomit, když obyvatelstvo vidělo, „že *president Beneš mu přivezl vládu komunistickou, v podstatě, kde ti druzí jsou jenom, skoro bych řekl, trpěným partnerem a nic víc. Toto byl hlavní důvod.*“

Drtina dokonce připustil, že tato mentalita a strach se bohužel projeví i u nekomunistických vyjednávačů v Moskvě a v Košicích („*Také my jsme uvažovali o tom, co by se stalo, kdybychom neuhnuhli.*“). Poznamenal však, že podle jeho názoru právě zástupci národních socialistů byli tehdy jediní, kteří konali svoji povinnost a bránili se snahám komunistů po uchvácení státní moci. Drtina si postěžoval na lidovce, že tehdy nebyli tou oporou, kterou v nich národní socialisté očekávali. Osudovost politického selhání z března 1945 shrnul slovy: „*Dle mého přesvědčení, kdyby všechny demokratické strany v Moskvě byly prokázaly více statečnosti, více odolnosti a více pevnosti a kdyby také mezi námi byla bývala v tom naprostá jednota bez diskusí, která by toto stanovisko byla hájila, tak jsme nemusili přijít s komunistickou stranou s takovou převahou moci ve státě, s jakou jsme z Moskvy a z Košic přišli.*“

Výhoda komunistů spočívala podle Drtinova názoru i v tom, že se před válkou KSČ nepodílela na vládní politice. Nenesla tak žádnou vinu za chyby, omyly a nedostatky první republiky, ani za „*pověry, které o tom panovaly ve veřejnosti po r. 1938, když se stát a režim zhroutily*“. To byl také důvod nového stranického systému po válce, který původně národní socialisté nechtěli. Drtina se ve svém projevu přiznal, že se sám zpočátku za války domníval, že po osvobození žádné původní strany obnoveny

nebudou a že vznikne zcela nová jednotná a demokratická socialistická strana. S tím však nesouhlasili komunisté, kteří si vymínili obnovu tří socialistických stran.

Značnou nevýhodou pro národní socialisty se stala jistá vázanost politických projevů spoluprací v rámci Socialistického bloku a Národní fronty. Nebylo možné otevřeně hovořit o tom, čemu se podařilo zabránit. Drtina tuto skutečnost komentoval: *„To je ta svoboda, která prý je tak velikou svobodou, že jsme nikdy takovou neměli. To je také důsledek této veliké svobody, že se nemluví naplno ne ze strachu, ale s vědomím odpovědnosti za stát, za budoucí vývoj a za udržení demokracie. Ale to je to, co je nesvobodné v našem novém životě, daleko víc nesvobodné, než bylo v první republice. My jsme to prostě nemohli říci proto, protože víme, že z nesmírně závažných důvodů nemůžeme přijít do otevřeného konfliktu s komunistickou stranou v této chvíli. A veřejnost do velké míry – právě ta indiferentní, která ve volbách rozhoduje – si není vědoma ani toho, o čem se ten boj skutečně uvnitř Národní fronty svádí.“* Drtina poznamenal, že si při kontaktu s posluchači v rámci předvolební kampaně uvědomil, že v podstatě vůbec netušili, kolik úsilí stálo národní socialisty, aby bylo vůbec dosaženo vypsání voleb.

Když rekapituloval možné důvody neúspěchu národních socialistů, vrátil se i k činnosti londýnského rozhlasu. Připustil, že londýnské vysílání muselo od začátku roku 1944 *„dělat z mezinárodně politických důvodů takovou propagandu, o níž jsme věděli, že naše lidi a naši veřejnost doma mate. Chci jen připomenout agitaci pro národní výbory. My jsme nemohli v londýnském rozhlase otevřeně vyložit, co to národní výbory jsou a v čem se má dát pozor. Museli jsme jen mít národ doma k tomu, aby do těch národních výborů šli všichni, aby tam nebyli jen komunisté a aby se to nezvrhlo.“*

Národně socialistická strana doplácela podle Drtiny na nedostatek dobrých řečníků. Zároveň si stěžoval i na nedostatečnou disciplínu stranických řečníků, kteří porušovali zákazy kritiky Sovětského svazu a Rudé armády. Všech těchto projevů okamžitě využívali političtí protivníci. Na druhou stranu prý občas vystupovali na schůzích národních socialistů řečníci, u nichž ani posluchač nemohl poznat, že patří k této straně.

Podle Drtinova názoru byla Košickému vládnímu programu ve skutečnosti ideově nejbližší právě národně socialistická strana a jejím úkolem bylo chránit tento program proti radikalismu zleva i zprava. Přitom zároveň poukazoval na to, že

komunisté nemysleli to, co většinou říkali, upřímně. Drtina se domníval, že svého úspěchu dosáhli tím, že převzali hesla národních socialistů. Komunisté měli též velikou výhodu v tom, že obsadili všechny klíčové pozice ve státě. Jmenovitě se Drtina zmínil o situaci v rozhlase, kde se dostávali ke slovu jen komunističtí komentátoři a politikové. Kritizoval i situaci v tisku, kde strana přišla o své široké předválečné možnosti – národní socialisté již neměli k dispozici večerník, ani řadu různých časopisů.

Drtina dále konstatoval, že strana ve svých strážlivých odhadech očekávala, že dosáhne 1 500 000 hlasů. Ve skutečnosti dosáhli národní socialisté jen 1 300 000 voličských hlasů. V předvolebním období měly podle něj na občany vliv dílčí volby do místních národních výborů, z nichž velice často vycházela komunistická nadpoloviční většina, což mělo svůj psychologický efekt. Dalším faktorem byl podle Drtiny malý retribuční dekret, který připravil národní socialisty o několik tisíc hlasů. Jako třetí důvod uvedl manipulace s legitimacemi. To, že za všech nepříznivých okolností strana dosáhla o 200 000 hlasů méně, než byl stanovený limit, odmítl Drtina označit jako porážku.

Při analýze samotných volebních výsledků Drtina pozitivně hodnotil dosažené podíly ve městech. Vesnice však rozhodla pro komunisty. Jako chybu národních socialistů v této souvislosti označil skutečnost, že se propagačně využíval v předvolebním období agrarismus. V propagaci a agitaci se podle jeho názoru nemělo vůbec objevit jméno Antonína Švehly, neboť prý to, proti čemu se strana stavěla ideologicky nejostřeji, byl švehlismus a Švehla. Vzápětí se Drtina zmínil i o bývalých příznivcích živnostenské strany a Národního sjednocení a konstatoval, že největší jejich část přešla k národním socialistům.

Stejně jako ve svém komentáři pro *Svobodný zítřek* i ve svém projevu pro ústřední výkonný výbor Drtina na závěr nehodnotil výsledek voleb zcela negativně. Naopak se snažil na něm nalézt pozitivní rozměr: „*Proto ten fakt, že volby dopadly tak, že jsme docílili druhého místa, je nesporným úspěchem strany a také platformou, kterou si získala teprve do budoucnosti pro svůj další růst a další rozvoj.*“ Pak ještě upozornil, že dělat v tomto okamžiku konečné hodnocení voleb je předčasné, nejprve je třeba připravit podrobnou a vědeckou analýzu volebních výsledků.⁷⁵⁵

⁷⁵⁵ NA, f. ČSNS, k. 78, Schůze předsednictva strany 1945–1948, zápis o schůzi ústředního výkonného výboru konané dne 6. června 1946, výklad o volbách a jejich výsledku – projev br. ministra dr. Prokopa

Vyostřenější debata pak probíhala počátkem června 1946 v Praze na schůzi bývalých a nových poslanců národně socialistické strany. Fráňa Zemínová zde označila jako jednoho z hlavních viníků volebního neúspěchu Josefa Davida a jeho prokomunistickou politiku a agitaci proti Zenklovi. Petr Zenkl označil za porážku jen výsledek v Praze, „*kteřá je skutečně pro stranu těžkou a krvácející ranou*“. Prokop Drtina pak připomněl, že vzhledem k výsledku voleb bude muset strana přinést mnohé oběti při sestavování vlády. Požadoval však udržet spolupráci Národní fronty za každých okolností. Ota Hora vystoupil s návrhem, aby strana požadovala ministerstvo vnitra a při neúspěchu v této věci nevstoupila do vládní koalice. Drtina tomuto nápadu oponoval s tím, že takový pokus si národní socialisté nemohou dovolit.⁷⁵⁶

Další politickou linií strany v povolebním období se mělo stát pokračování spolupráce s komunisty v rámci Národní fronty a tím jejich udržování na demokratické cestě. Národní socialisté se měli pokusit změnit poměry v koalici tak, aby komunisté byli jen jednou ze stran, víceméně rovnou s ostatními. Jaroslav Stránský se domníval, že KSČ již ve volbách dosáhla svého zenitu a bude jen upadat. Národní socialisté se shodovali v tom, že klíčovým posláním strany do budoucna by měl být boj proti komunistickým snahám o mocenský monopol. Národní socialisté měli bojovat za udržení demokracie, parlamentarismu a ústavnosti. V tomto okamžiku ještě národně socialistická strana dobře nechápala, že jedinou možností úspěchu proti komunistům by byl společný postup nekomunistických stran. V dané chvíli se tato strana soustředila jen na posilování vlastní pozice na úkor ostatních.

Vedoucí stranické orgány oficiálně schválily návrh na jednání s Klementem Gottwaldem o vytvoření nové vlády, na základě jeho programového návrhu, který již byl k dispozici. Delegáty národně socialistické strany pro vyjednávání o novém vládním kabinetu byli určeni Petr Zenkl, Jaroslav Stránský a Hubert Ripka. Vyjednávání programových zásad nové vlády na půdě Národní fronty probíhalo v poměrně věcné a konstruktivní atmosféře. Národní socialisté velmi oceňovali, že se jim podařilo do programu prosadit klauzuli, že vláda pokládá znárodňovací akci ve výrobě za skončenou. Komplikovanější bylo jednání o rozdělení ministerských křesel, národní socialisté požadovali aspoň jeden z důležitých resortů, kterými do voleb disponovala

Drtiny. Rukopisný koncept tohoto Drtinova projevu viz ABS, a. č. 310-74-4. Srov. též *Cestou k únoru*, dok. 28, s. 161–168.

⁷⁵⁶ J. KOCIAN, *Československá strana národně socialistická*, s. 108.

komunistická strana. Nakonec se jim podařilo získat ministerstvo školství a osvěty, které však přeci jen nemělo takový význam jako ministerstvo vnitra, zemědělství či informací.

Tvrdým důsledkem parlamentních voleb však byla pro národní socialisty skutečnost, že se podle vládního nařízení z 27. května 1946 na základě volebních výsledků upravovalo zastoupení jednotlivých politických stran na všech stupních národních výborů. Komunistická strana si tak ještě více upevnila svou drtivou převahu v národních výborech a nekomunisté ztratili mnoho míst starostů, jimiž dosud disponovali. Komunisté získali nadpoloviční většinu ve více jak čtyřech tisících obcích, a to zejména v pohraničí.

Dne 18. června 1946 se konala ustavující schůze Ústavodárného národního shromáždění, na které došlo k volbě jeho nového předsedy. Národně socialistická strana navrhovala do této funkce opět Josefa Davida jakožto celonárodně respektovanou osobnost. Komunisté však postavili svého protikandidáta, kterým byl Antonín Zápotocký. Vyjednávání o volbě ztěžovala situace v sociálně demokratickém poslaneckém klubu, který se nebyl schopen dohodnout, kterého kandidáta bude podporovat. Sociální demokraté nakonec celou situaci ještě více zkomplikovali, když postavili svého vlastního kandidáta Františka Tymeše. Následovalo hlasování, ve kterém sice zvítězil Josef David, ale nezískal potřebnou nadpoloviční většinu. Ve druhém kole byl zvolen předsedou parlamentu Antonín Zápotocký, kterého v rozporu s očekáváním národních socialistů podpořily i hlasy sociálních demokratů.

Dratina tento postup sociální demokracie chápal jako její zradu demokratické politiky a velmi to poznamenalo jeho další poměr k této straně. Své pocity později popsal: *„Tento stupidní a věrolomný hazard, jehož se tím dopustili, jsem nemohl sociálním demokratům již nikdy odpustit! Byl to pro mne opravdový otřes, že se k němu dali svést i takoví lidé jako Vojta Beneš, Václav Majer, Vladimír Görner, Václav Holub, budějovický poslanec Mirko Sedlák nebo prof. dr. František Bělohrádek. Bylo těžko rozhodnout, zda to byla víc falešná kalkulace a tím hloupost, nebo zda to způsobilá zbabělost!“*⁷⁵⁷ Jednalo se o první velkou porážku národních socialistů po květnových volbách a citelně to zasáhlo do vztahů mezi oběma socialistickými stranami. Národně socialistická strana se pak musela rychle pokusit dohodnout s komunisty. Je nutné

⁷⁵⁷ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 179.

přítom konstatovat, že v té době Drtina velmi oceňoval přístup Klementa Gottwalda, který se mu tehdy jevil jako velice rozumný a střízlivý politik.

Následujícího dne 19. června 1946 zvolilo Ústavodárné národní shromáždění jednomyslně prezidentem republiky opět Edvarda Beneše, který pak musel skládat svůj slib do rukou novopečeného předsedy parlamentu Antonína Zápotockého. Ve stejný den podala dosavadní vláda Zdeňka Fierlingera demisi a prezident Beneš pověřil sestavením nového kabinetu předsedu KSČ Klementa Gottwalda.

Volba Antonína Zápotockého do čela parlamentu se velice záhy ukázala jako pouhý taktický manévr komunistů a snad i jakási symbolická satisfakce vůči jejich politickým oponentům, neboť byl prezident Beneš nucen složit svůj slib do rukou komunisty. Hned při jednání o ustavení nové vlády totiž Gottwald nabídl národním socialistům pro Josefa Davida předsednictví Ústavodárného národního shromáždění za předpokladu, že se spokojí se čtyřmi členy vládního kabinetu a nebudou usilovat o křeslo páte. Národní socialisté na tento návrh přistoupili a Josef David byl poté 18. července 1946 zvolen předsedou sněmovny.

Drtina přitom ve svých pamětech připustil, že jedním z důvodů, proč chtěli národní socialisté prosadit Davida do čela parlamentu, byla jistá míra nedůvěry v jeho osobu mezi některými čelnými představiteli strany, včetně Drtiny samotného. Obávali se, že by Davidovou přítomností byli národní socialisté při budoucích vládních střetech spíše oslabováni než posíleni, a tak jim komunisty nabízený obchod připadal jako výhodný. Zenkl, Stránský, Ripka a Drtina byli v této věci zajedno. Že by však bylo ve skutečnosti politicky mnohem prozřetelnější disponovat jedním vládním křeslem navíc, se osudově ukázalo v únorové krizi v roce 1948.

Dne 2. července 1946 byla jmenována nová vláda v čele s Klementem Gottwaldem. Za národně socialistickou stranu se členy vlády stali Petr Zenkl jako náměstek předsedy vlády, Hubert Ripka opět jako ministr zahraničního obchodu, Prokop Drtina jako ministr spravedlnosti a Jaroslav Stránský, který nově převzal po Zdeňku Nejedlém resort školství a osvěty. Vzhledem k tomu, jak dopadly volební výsledky, neusilovala nakonec národně socialistická strana o ministerstvo vnitra, jehož klíčového mocenského významu si byla jinak plně vědoma. Ministrem vnitra tak i nadále zůstal komunista Václav Nosek. Prokop Drtina se stal v Gottwaldově vládě také členem personálního komitétu ministrů, a získal tak značný vliv při rozhodování o

obsazení úřadů a funkcí ve státní správě. Tímto způsobem pak zastupoval zájmy národních socialistů v personální politice státu. Jeho pozice v personálním komitétu však byla velmi obtížná, neboť národní socialisté měli v řadách veřejných zaměstnanců největší počet příznivců – ostatní strany se tak domáhaly zlepšení svých pozic zejména ve vyšších funkcích na jejich úkor.⁷⁵⁸

Dne 11. července 1946 Ústavodárné národní shromáždění schválilo nové vládě její tzv. budovatelský program a Gottwaldův kabinet následně začal pracovat. Nový program především stanovil úkoly vypracování nové ústavy a přípravu a realizaci dvouletého hospodářského plánu na léta 1947 a 1948. Z pohledu ministra spravedlnosti Prokopa Drtiny byla ovšem důležitá zejména ta část vládního programu, která se věnovala národní očistě a národní bezpečnosti. Budovatelský program vytyčil úkol urychleného dokončení retribuce a očisty veřejného života od všech zrádců a kolaborantů. „*Vláda bude dbáti, aby podle retribučních dekretů byli potrestáni provinilí Němci a postaveni před Národní soud a před mimořádné lidové soudy všichni zrádci, kteří před tyto soudy postaveni býti mají a u nichž se tak dosud z jakýchkoliv důvodů nestalo.*“⁷⁵⁹ Program vládních prací dále uložil ministru spravedlnosti, aby předložil osnovu zákona, na jehož základě by mohl být uskutečněn knihovní přechod vlastnictví k nemovitostem na přidělence zkonfiskovaných nemovitostí, popřípadě nemovitostí přidělovaných podle dekretů prezidenta republiky. Také měl předložit osnovu zákona, na jehož základě by bylo možné vypořádat a vyrovnat závazky spojené s majetkem zkonfiskovaným podle dekretu prezidenta republiky. Třetí konkrétně plánovanou osnovou byl návrh zákona o právu stavby. Prokop Drtina měl zpočátku z fungování nové vlády dobrý pocit, vystupování ministerského předsedy se mu totiž jevilo jako velice slibné. Ve svých pamětech se dokonce přiznal, že „*se cítil v Gottwaldově vládě lépe a jistěji, než předtím ve vládě Fierlingerově*“.⁷⁶⁰

Přesto v Drtinovi a jeho politických spolupracovnících zanechávaly výsledky parlamentních voleb silnou pachůť. Vítězství komunistů představovalo výrazné memento a hrozbu dalšímu svobodnému vývoji československého státu. Prokop Drtina na něj nepřímou zareagoval ve své řeči na slavnostním shromáždění českých evangelíků k památce Mistra Jana Husa 4. července 1946 ve Smetanově síni Obecního domu

⁷⁵⁸ *Cestou k únoru*, dok. 45, s. 203.

⁷⁵⁹ *Budovatelský program Gottwaldovy vlády*. Praha 1946, s. 24.

⁷⁶⁰ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 187.

v Praze. Na Husově příkladu tehdy dokazoval aktuálnost jeho boje za svobodu: „...Husův boj o svobodu svědomí a o právo na svobodu přesvědčení je stále živý a aktuální napříč stoletími až po dnešní dny. A dnešku s jeho kolektivistickým autoritářstvím má tento zápas samostatně myslící individuality končící mučednickou smrtí více co říci než kdykoliv před tím. Neboť je to vzepření se rozumu i citu proti jakémukoliv upřílišněnému církevnictví ať náboženskému, ať duchovnímu, ať kulturnímu, ať politickému. Je to též odpor proti dogmatismu jakéhokoliv druhu. Dogmatismu potlačujícímu rozum i cit současně a proto samu podstatu lidství. ... program skutečně a bytostně český ani v době moderní, ať již vychází z jakýchkoliv vzorů cizích, nemůže být jiný než věrný Husovu vzoru – chce-li zůstat skutečně český! To znamená, že nesmí potlačovat a utlačovat svobodu svědomí a musí býti opravdově demokratický.“⁷⁶¹

Boje o konfiskáty

Napětí mezi národními socialisty a komunisty, které se vystupňovalo během parlamentních voleb, příliš nepolevovalo ani v dalších měsících. Když Prokop Drtina ve svém projevu 26. ledna 1947 na krajské konferenci národně socialistické strany pro Prahu – venkov v karlínské kavárně Atlas rekapituloval uplynulý rok, ocenil mimo jiné, že se podařilo uhájít soudcovskou nezávislost. Vzhledem ke snahám KSČ o další pokračování ve znárodnění československého hospodářství považoval tehdy Drtina za nutné zdůraznit, že vedle zajištění výsledků revoluce, jak se projevují ve znárodnění, je třeba také zachovávat „široké pole působnosti podnikání soukromému“. Také v zemědělské oblasti musí být zachována „soustava individuálního vlastnictví“.⁷⁶² Stejně tak ujistil, že v roce 1947 bude definitivně ukončena retribuce.

Ministr Drtina se ve svém projevu také dotkl tehdy aktuálního sporu o návrhy šesti osnov zemědělských zákonů, jež předložil komunistický ministr zemědělství Julius Ďuriš. Již 8. ledna 1947 volal zemědělský výbor Ústavodárného národního shromáždění ministra Ďuriše k zodpovědnosti za tyto návrhy prosazované KSČ. Julius Ďuriš předložil osnovy šesti zemědělských zákonů vládě 24. září 1946 s tím, že se jedná o základní požadavky rolníků. Zároveň dal tehdy vytisknout tisíce exemplářů zvláštní

⁷⁶¹ Prokop DRTINA, *Hus dnešní době. Projev ministra spravedlnosti JUDr. Prokopa Drtiny na slavnostním shromáždění českých evangelíků na památku mučednické smrti Mistra Jana Husi, proslavený 4. července 1946 ve Smetanově síni Obecního domu v Praze*. Praha 1946, s. 9, 11.

⁷⁶² *Svobodné slovo*, 28. 1. 1947, s. 1.

brožury, která měla tyto návrhy představit. Zemědělci se tak měli vyjadřovat k návrhům ještě dříve, než mohly být projednány na vládě a v parlamentu. Po bouřlivé diskusi přijal zemědělský výbor ÚNS 8. ledna 1947 usnesení, které Ďuriše za jeho aktivity odsoudilo a vyzvalo jej k podání vysvětlení. Ministr zemědělství odmítl podat jakékoliv vysvětlení, dokud nezjistí, že zemědělský výbor není ve spojení s „agrární reakcí“.⁷⁶³ V řádně fungující parlamentní demokracii by byla přirozeným důsledkem takového chování vůči sněmovně a ignorace ústavních zvyklostí demise ministra. Ďuriš si však z problémů ve sněmovně nic nedělal a pokračoval dál ve své neobvyklé politice. Opět se ukázalo, na jak křehkých základech stály demokratické principy v politickém systému třetí republiky.

Prokop Drtina se ve svém veřejném vystoupení z 26. ledna 1947 dotknul konkrétně návrhu zákona o urychleném zaknihování pozemkového majetku, jehož zpracování bylo 16. července 1946 vládou přikázáno ministerstvu spravedlnosti. Přidělení této osnovy justičnímu resortu bylo přitom přirozené, neboť se jednalo o právníckou agendu, která náležela do působnosti soudů. Ďuriš ovšem obviňoval Drtinu, že této osnovy zneužije proti ministerstvu zemědělství a proti KSČ. Prokop Drtina ve své řeči na sklonku ledna 1947 zdůraznil, že *„to, co je nejzávažnější v celé této tragikomické historii, je fakt, že jeden člen vlády jednal proti vyslovenému usnesení vlády a že tím porušil vládní disciplínu. Ještě se nestalo v tomto státě, byla-li usnesena vládou nějaká věc a úkol svěřen jednomu ministru, jednomu odpovědnému členu vlády, aby jiný člen vlády žádal na ostatních ministrech, aby s pověřeným členem vlády nejednali. Vláda musila návrh ministra zemědělství kategoricky odmítnout. Z hlediska zájmu a pořádku na knihovním majetku tento postup ministra zemědělství faktické provádění knihovního pořádku prodloužil a naše zemědělce a přidělce tím poškodil. Takový postup kteréhokoliv člena vlády nemůže přispět ovšem k větší důvěře a loyaltě ve vládě a k pozitivní práci vlády. Tento postup ministerstva zemědělství vyvolal atmosféru, která situaci ve vládě jen ztížila.“*⁷⁶⁴ Spor o Ďurišovy osnovy zemědělských zákonů však tehdy neskončil a pokračoval i v následujících měsících.

⁷⁶³ Blíže k zasedání zemědělského výboru ÚNS 8. 1. 1947 viz *Tři roky. Přehledy a dokumenty k československé politice v letech 1945 až 1948. Díl II. Události od svolání Prozatímního národního shromáždění v květnu 1946 do druhého výročí osvobození Prahy v květnu 1947*. Brno 1991, s. 431–433.

⁷⁶⁴ Tamtéž. Srov. též P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 266.

Zákon o zaknihování pozemků byl nakonec přijat v květnu 1947 podle návrhu ministerstva spravedlnosti.⁷⁶⁵ Obsahově se spor vedl o to, jak bude konkrétně zápis pozemkového vlastnictví prováděn. Navrhovaná Ďurišova osnova předpokládala zaknihování společných knihovních vložek, takže by bylo reálně zapsáno vlastnické právo přídělců jen k ideálnímu podílu z pozemkového celku. To by byl ovšem předstupeň ke společnému vlastnictví. Naopak návrh ministerstva spravedlnosti, který byl nakonec přijat, zajišťoval přídělci zápis nabytého zemědělského majetku do samostatných knihovních vložek.

O problematice hospodářského života a otázce případného dalšího znárodnování pohovořil Prokop Drtina ve svém vystoupení na krajské konferenci národně socialistické strany v Českých Budějovicích 19. ledna 1947. Tehdy prohlásil, že není třeba, aby se prováděly podstatné změny v distribučním sektoru. Zdůraznil také, že národní socialisté trvají na soukromém zemědělském vlastnictví a podnikání. Vyjádřil se i k politické výchově v armádě, jež byla zaváděna již na základě Košického vládního programu. Požadoval, aby se jednalo skutečně o výchovu, nikoliv o agitaci pro jednu politickou stranu, a poznamenal: „*Každý si může připnout odznak na svůj kabát, avšak nikoli na uniformu.*“⁷⁶⁶

Navzdory oficiálním deklamacím o jednotném úsilí všech politických stran v naplňování programu Národní fronty se názorně ukazovalo, že další spolupráce mezi KSČ a nekomunistickými stranami nebude nijak jednoduchá. Útoky komunistického tisku a zejména *Rudého práva* proti národně socialistické straně se stále množily, a tak byla celková politická atmosféra poměrně napjatá. Vedení národně socialistické strany se proto rozhodlo pověřit svého předsedu Petra Zenkla, aby vyjednal s Klementem Gottwaldem klid zbraní a možnosti další spolupráce ve zbytku funkčního období stávající vlády. Zenkl s Gottwaldem se posléze dohodli, že vzhledem ke své exponovanosti v čele obou stran přenesou raději konkrétní jednání na své spolupracovníky.

Předsednictvo národně socialistické strany vybralo jako své zástupce pro tato důležitá vyjednávání Huberta Ripku, Vladimíra Krajínu, Julia Firta a Prokopa Drtinu. Za komunisty byli k těmto debatám vysláni předseda ÚRO Antonín Zápotocký, ministr

⁷⁶⁵ Zákon č. 90/1947 Sb. z 8. 5. 1947 o provedení knihovního pořádku stran konfiskovaného nepřátelského majetku a o úpravě některých právních poměrů vztahujících se na přidělený majetek.

⁷⁶⁶ *Svobodné slovo*, 21. 1. 1947, s. 1. Viz též P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 269.

financí Jaromír Dolanský a zástupce generálního tajemníka Josef Frank. Došlo ke dvěma společným neformálním schůzkám v Ripkově bytě. Národní socialisté vznesli řadu požadavků, kterými podmiňovali spolupráci s komunisty na bázi Socialistického bloku. Požadovali provedení revize všech důležitých funkcí ve znárodněném průmyslu, bankách, pojišťovnách a dalších státem přímo ovlivňovaných hospodářských sektorech. Žádali, aby nikdo nebyl utiskován pro své politické přesvědčení a aby se dostalo národně socialistické straně náležitého zastoupení a vlivu ve správě Československého rozhlasu, znárodněného filmu atd. Svaz české mládeže měl být podle jejich představ přebudován na federačním principu, aby každá politická strana mohla svou mládež vychovávat podle svého programu. Národní socialisté také odmítli současné asymetrické uspořádání ČSR s politickou autonomií Slovenska a prosazovali koncepci jednotného státu s posílenou politickou, správní i zákonodárnou pravomocí jednotlivých zemí. Žádali též záruky a kontroly, pokud šlo o činnost bezpečnostních orgánů a zpravodajské služby. Jednání se nakonec soustředila na otázku, zda se lze dohodnout na principu, že do příštích voleb se po velkém znárodnění, realizovaném na základě dekretů prezidenta republiky z října 1945, nebude provádět žádná nová vlna znárodnění a majetkových konfiskací.⁷⁶⁷ Požadavky národních socialistů byly pro komunistickou stranu nepřijatelné, a tak nakonec celá tato jednání ztroskotala.

Prokop Drtina během druhého setkání výslovně trval na nepřijatelnosti další majetkové a podnikové socializace. Prohlásil, že na takové kroky by národně socialistická strana do příštích voleb nepřistoupila. Snažil se komunistům vysvětlit, že toto rozhodnutí je motivováno i potřebami národního hospodářství, které se dosud nevyrovnalo s důsledky již provedeného znárodnění. Poválečný průmysl se potýkal s neproduktivitou, špatnou pracovní morálkou a nerentabilitou. Plánovaná výkonnost výroby se zdála být nedosažitelná. Navíc Drtina připomenul, že se při sestavování Gottwaldovy vlády po volbách v roce 1946 dohodlo, že znárodnění bude pokládáno za ukončené. Odbornější národohospodářskou argumentaci dodali též Hubert Ripka a Julius Firt. Dolanský a Zápotocký ovšem trvali na nutnosti dalšího znárodnění a

⁷⁶⁷ NA, f. P. Drtina, k. 21, sign. 7-34/4/1, text připravený pro jednání s komunisty ze 17. 2. 1947. Srov. též NA, f. 100/24, sv. 36, a. j. 805, návrh dohody na zásadách a směrnicích o společném postupu mezi představiteli Komunistické strany Československa a Československé strany národně socialistické. Toto jednání mezi národními socialisty a komunisty zmiňuje P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 260–265; V. KRAJINA, *Vysoká hra*, s. 183. Srov. též Karel KAPLAN, *Pět kapitol o únoru*. Brno 1997, s. 184.

nechtěli v tomto bodě ustoupit. Drtina na to reagoval poznámkou, že ani národní socialisté nevyklučují někdy v budoucnosti možnost socializace v některém dalším hospodářském úseku, napřed je však třeba dosáhnout rentability již znárodněné produkce. Komunisté trvali na svém, a tak se k žádné dohodě nedospělo. Drtina nicméně předpokládal, že další jednání budou i přes tento nezdar ještě pokračovat.

Otázku dalšího znárodnování chápali národní socialisté jako zcela zásadní problém, a to i z důvodů psychologických. Prokop Drtina to ve svých pamětech komentoval: *„Chtěli jsme uklidnění celého veřejného mínění, aby lidé nabyli opět pocitu bezpečnosti a jistoty o tom, co mohou a nemohou očekávat. Věděli jsme, že komunisté prosazují další socializaci hned teď nikoli ze zásadních svých principů socialistického programu, ale z důvodů volební taktiky, aby rozvrátili majetnější vrstvy, aby český člověk z oportunistu jemu tak blízkého a nakažlivého přeběhl rovnou k nim a volil v příštích volbách raději je. Tomu jsme musili čelit, a proto jsme nesměli dát souhlas již k žádným novým mocenským opatřením, jimiž by vláda porušovala a rozrušovala jakž takž se již rýsující a ustavující novou strukturu a stabilizaci hospodářských předpokladů a podmínek, s nimiž může každý náš hospodář poměrně bezpečně počítat.“*⁷⁶⁸

Drtinovo ministerstvo spravedlnosti vyvolalo na jaře 1947 velké pobouření komunistů, když se začaly objevovat soudní výroky, jimiž se rušily národní správy zavedené nad konfiskovanými podniky. Soudy v několika případech nařídily vrácení konfiskátů jejich původním majitelům, neboť se podle platného práva na tato hospodářská zařízení konfiskace neměla vůbec vztahovat. Z právního hlediska sehrál velkou roli tzv. restituční zákon.⁷⁶⁹ Reálné provádění tohoto zákona soudními orgány chápala KSČ jako nepřípustnou snahu o restauraci kapitalistického podnikání bez ohledu na to, že soudy jen plnily svou základní funkci v rámci vymáhání zákonnosti a udržování právního státu. Komunistický politik Václav Kopecký později vykládal, že Prokop Drtina *„v předúnorové době využíval své úřední funkce jako ministr spravedlnosti nejtroufaleji k tomu, aby se pokoušel dopomáhat bývalým kapitalistům k obnovení jejich posic. Jsou známy pokusy o tak zvanou „restituci“, kdy soudy,*

⁷⁶⁸ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 265.

⁷⁶⁹ Zákon č. 128/1946 Sb. ze dne 16. 5. 1946 o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o nárocích z této neplatnosti a z jiných zásahů do majetku vzházejících.

*podléhající vlivu reakce, činily rozhodnutí, že vyvlastnění té nebo oné továrny nebylo zákonné a že se má vyvlastněný majetek vrátit bývalým kapitalistickým vlastníkům.*⁷⁷⁰

Tyto restituční procesy se odehrávaly v kontextu politického boje o konfiskáty. Nad rozsáhlým majetkem, který v minulosti patřil Němcům, Maďarům, zrádcům a kolaborantům, byla v roce 1945 prozatímně zavedena tzv. národní správa. V rámci Národní fronty se rozvinula polemika o tom, jaká bude budoucnost tohoto majetku. Národní socialisté prosazovali, aby byl dán do rukou družstev a středních a malých podnikatelů. Zároveň odmítali, aby byly národní správy převedeny do znárodněného hospodářství, což naopak odpovídalo představám komunistické strany. Drobné konfiskáty se měly podle národních socialistů dostat do rukou drobných českých hospodářů. Ústřední rada odborů se postavila proti této politice národně socialistické strany a začala vyhrožovat, že pokud nebude získán souhlas k dalšímu postátňování konfiskátů, nelze ručit za klid v závodech.

V březnu 1947 vyvolali komunisté za pomoci svého vlivu v závodních radách a odborovém hnutí masivní protestní kampaň proti soudním rozhodnutím, jimiž se nespravedlivě vyměřené konfiskáty vracely oprávněným majitelům. Zorganizovali protestní petice, demonstrace a dokonce i vlnu stávek. Nejznámější se stala varnsdorfská stávka, v níž organizovaní dělníci vystoupili na protest proti rozhodnutí okresního soudu o vrácení konfiskované textilní továrny „Josef Eichler a syn“ jejímu původnímu majiteli Emilu Beerovi. Ten přitom jako český Žid – v zájmu záchrany vlastního života – strávil válku v Anglii. Do stávky se zapojilo 73 průmyslových podniků s 9 000 zaměstnanci z celého varnsdorfského okresu. Události ve Varnsdorfu nabíraly rychle spád a brzy vyvolaly pozdvižení jak na ministerstvu vnitra, tak i na ministerstvu spravedlnosti. Ve Varnsdorfu začalo docházet k výtržnostem, do Prahy dorazily zprávy, že demonstranti zdemolovali Beerovu právnímu zástupci dr. Křídlovi jeho byt. Demonstrace na varnsdorfském náměstí se dokonce aktivně účastnili i místní příslušníci SNB, kteří se slovy komunistické historiografie „*nedali strhnout k akcím proti pracujícím*“.⁷⁷¹

Ministerstvo spravedlnosti se snažilo nalézt řešení této vážné situace. Úřední záznam o postupu Drtiny a jeho úřadu uváděl: „*Soud postupoval korektně podle zákona, a jakmile bude mítí podklad pro změnu svého rozhodnutí, může jej změnit, ale musí být*

⁷⁷⁰ V. KOPECKÝ, *ČSR a KSČ*, s. 410.

*jasno, že to není nátlak na soud. Chceme se pokusit v tomto smyslu instruovat soudce a jsme to ochotni udělati v zájmu veřejného klidu a pořádku a v zájmu správních úřadů. Pan ministr však žádá od pana ministra vnitra záruku, že bude postaráno o to, aby bylo publikováno ve všech novinách, zejména v Rudém právu a Práci, že soud postupoval naprosto korektně a že své rozhodnutí může změnit jen na základě nového rozhodnutí ONV a že nebudou nové útoky proti soudci, jinak bychom museli tyto skutečnosti publikovat sami.*⁷⁷² Přednosta Okresního soudu ve Varnsdorfu dr. Voneš byl přijat přímo na ministerstvu spravedlnosti, kde s ním jednali nejprve ministerský rada František Paleček a sekční šéf Jan Srba, a nakonec i sám ministr Drtina.

Varnsdorfský soud nakonec 5. března 1947 své původní restituční rozhodnutí zrušil vzhledem k tomu, že ONV vydal nový konfiskační výměr. Textilní továrna zůstala v národní správě a posléze byla připojena k národnímu podniku. Drtina tuto událost ve svých pamětech okomentoval slovy: „*Beer se do továrny nevrátil, zákon zůstal porušen a co víc, český „lid“ tak potvrdil a dokončil antisemitskou konfiskaci nacistických arijců, proti které kdysi Rudé právo a KSČ tak ostře bouřila!*“⁷⁷³ Varnsdorfská nátlaková akce nebyla ovšem nijak ojedinělá. V Brně se kupříkladu vydali stávkující dělníci do rady Zemského národního výboru, kde kategoricky žádali okamžité znárodnění všech německých konfiskátů. Na tradičně chápanou soudcovskou nezávislost zaútočil 15. března 1947 na stránkách *Rudého práva* předseda ÚRO Antonín Zápotocký. Žádal „*trochu více pochopení pro přizpůsobení se nařízenému v duchu nového právního řádu*“ a vysvětlil, že soud „*ve Varnsdorfu nejednal nezákonně, ale řídil se dogmaticky starým právním řádem a ten se ocitá v rozporu s novým právním názorem*“.⁷⁷⁴

Otázku dalšího osudu konfiskátů a národních správ projednávalo za přítomnosti odborů vedení Národní fronty ve dnech 15. – 18. března 1947. Po úporném boji a velice komplikovaném jednání byla přijata konečná dohoda. Národní fronta doporučila národním výborům všech stupňů, ministerstvům a slovenským pověřenectvům, aby postupovaly při rušení národních správ „*s ohledem na platný právní řád, na veřejný*

⁷⁷¹ Vlastislav KROUPA, *Sbor národní bezpečnosti 1945–1948*. Praha 1977, s. 97.

⁷⁷² ABS, a. č. S-182-4, Varnsdorf.

⁷⁷³ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 423. Hrozící postih organizátorů nepokojů ve Varnsdorfu definitivně zahladilo až pounorové ministerstvo spravedlnosti. 4. 4. 1948 byla veškerá trestní řízení proti stávkujícím zastavena. K tomu viz *Únor 1948 ve vzpomínkách pamětníků*. (Ed.) Věra HOLÁ – Blažena KALVÍNSKÁ. Praha 1974, s. 120.

zájem a plynulý chod výroby“. V případech, kdy se nedala provést změna v řízení podniků smírnou dohodou, měl být spor vyřešen rozhodnutím paritní komise složené ze zástupců politických stran Národní fronty při příslušných ministerstvech a pověřenectvech. Při eventuální nedohodě takové komise měla rozhodnout obdobná komise při předsednictvu vlády. V dohodě se také výslovně zakotvilo, že *„nebudou po dobu dvouletého plánu předkládány ústavodárnému Národnímu shromáždění žádné návrhy na další znárodňování*“. Všechny strany se na tomto jednání vyslovily proti stávkám a uvítaly prohlášení ROH, že nesouhlasí *„s jakýmkoli stranicko-politickým terorem v závodech a na úřadech*“.⁷⁷⁵

Kampaň, vedená Revolučním odborovým hnutím v čele s Antonínem Zápotockým, přesto pokračovala i v následujících měsících. Odborářům se nelíbilo, že státní zastupitelství v České Lípě zahájilo přípravné vyhledávání proti neznámým pachatelům násilností a výtržností během varnsdorfské stávky. V deníku *Práce* zaútočili na přednostu okresního soudu ve Varnsdorfu dr. Voneše, že svým postupem údajně porušil zákony republiky. Zápotocký vyhrožoval generální stávkou, pokud se nebude státní zastupitelství v České Lípě řídit jeho přáním. Prokop Drtina na tuto kampaň zareagoval anonymním článkem ve *Svobodném zítřku* z 22. května 1947, v němž prohlásil: *„Je opravdu nutno, aby celá naše veřejnost si položila otázku, jaké cíle a jakou politiku tímto postupem ÚRO sleduje, neboť zákonnou povinnost, kterou zde vykonává soud a státní zastupitelství, může jenom demagog vykládat jako čin proti právu dělnictva na stávku. Ve skutečnosti tímto postupem soudu i státního zastupitelství je právo dělnictva na stávku chráněno. Je chráněno proti zneužití nekalými a neodpovědnými živly, které na úkor dělnictva a důstojnosti dělnické třídy se dopouštějí násilných a bezprávných činů.*“ Drtina též odpověděl na útoky *Rudého práva*, že postup justičních orgánů ovlivnily stranické důvody, neboť zapojení soudci, prokurátor i ministr spravedlnosti jsou vesměs národní socialisté. Konstatoval, že *„je obecně známo, že po loňských květnových volbách komunistická strana neprojevila žádný zájem o toto ministerstvo, a dala okázale najevo, že jí více záleží na ministerstvech, z kterých lze vyplácet tučné subvence, a méně na ministerstvu, které má být takovou oporou a*

⁷⁷⁴ Cit. dle *Tři roky II*, s. 515.

⁷⁷⁵ J. KOCIAN, *Československá strana národně socialistická*, s. 126–127.

*takovým vykladačem právního řádu, aby to odpovídalo duchu doby a smyslu našeho demokratického systému.*⁷⁷⁶

Slovenská otázka

Dne 14. dubna 1947 se konala ustavující schůze slovenské pobočky Československé společnosti. Vedle Jozefa Lettricha byl druhým hlavním řečníkem na této slavnostní akci v aule Slovenské univerzity Prokop Drtina, který této příležitosti využil k představení svého postoje k problému česko-slovenského vztahu. Ve své řeči se mimo jiné otázal, zda je vůle českého i slovenského národa po československé jednotě oboustranná a jednoznačně bezpodmínečná, načež navázal: *„A na tuto otázku nám dává nedvojsmyslnou odpověď jedině poměr českého nacionalismu a slovenského nacionalismu k státnímu nacionalismu československému. Je-li toto stanovisko zásadně tolerantní a nehodlá-li bránit těm, kdo se cítí být především Čechoslováky, aby se k svému českoslovenství hlásili, pak se myšlenka československé jednoty nemusí obávat ani nacionalismu českého, ani nacionalismu slovenského. Dnes již jest přece jasno a nemusí mít nikdo obavy na Slovensku, že by Češi chtěli slovenskou národní vůli takto chápanou majorisovat. Dokázali to, myslím, celým svým postupem ve státní politice za první dva roky po osvobození. Proto nejen národní povědomí české, ale i národní povědomí slovenské se nemusí dnes báti rozumného státního vlastenectví československého.*⁷⁷⁷ Konstatoval, že chtějí-li Češi a Slováci žít svobodně, musí žít ve společném státě. Drtina si tehdy všiml, že jeho vystoupení aplaudoval dokonce i Gustáv Husák.

Sjezdy národně socialistické strany

V roce 1947 zorganizovala Československá strana národně socialistická dva velké sjezdy, jimiž měla být jednak dovršena konsolidace stranické organizace po skončení války, a jednak tím mělo být oslaveno jubileum padesáti let od založení národně socialistické strany.⁷⁷⁸ Již 12. února 1947 vyšel Prokopovi Drtinovi ve *Svobodném slovu* programový úvodník k chystanému valnému sjezdu strany nazvaný *„Sjezd strážců demokracie“*. Ve svém textu Drtina vyzdvihl, že již přípravné stranické konference *„dávají tušiti, že naše hnutí ve svém padesátém roce prokáže svou stálou*

⁷⁷⁶ Prokop DRTINA, *Znovu Varnsdorf*. In: *Svobodný zítřek*, roč. III, č. 21, 22. 5. 1947, s. 1, 3. Původní rukopis viz NA, f. P. Drtina, k. 12, sign. 7-1/91/9.

⁷⁷⁷ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 290.

*životnost, svůj typicky český charakter, vyrůstající z kořenů této země a že tak bude dána manifestačně odpověď na všechny záměrně rozšiřované pomluvy o nesouladu členstva a vedení.*⁷⁷⁹ Podle Drtiny se základní programové principy strany – demokracie, socialismus a humanitní vlastenectví – staly po válce vítěznými a obecně uznávanými hesly. Poukázal též na to, že se velká část příslušníků národně socialistické strany aktivně zapojila do odboje a že to dokonce mnozí zaplatili svými životy.

V další části svého článku pak Drtina vyjádřil vztah národních socialistů k vládnímu programu. Zdůraznil, že strana plně stojí za schválenými vládními programy, a dodal: „*Objevují-li se dnes někde o tom pochybnosti, pak vznikají proto, že požadavky některých jiných stran daleko překračují maximalistické meze těchto vládních programů. Ideová náplň našeho hnutí se stala vyznáním víry všeho našeho lidu v dobách největšího útisku. To však zavazovalo stranu, aby od hlavních a vítězných idejí svobody a demokracie neustoupila ani v době, kdy po dosaženém vítězství a v ruchu revolučních hospodářských převratů byly tyto principy ať již neuvědoměle nebo záměrně opomíjeny. Stejně však rozhodně jako strana přistoupila k přebudování našeho hospodářství na systém socialisující, postavila se na ochranu ideových hodnot a individuálních občanských svobod.*“⁷⁸⁰ Drtina kladl důraz na osobní svobodu a na princip, aby se při budování tzv. demokracie hospodářské nevytrácela demokracie politická. Velmi ocenil, že se národně socialistické straně podařilo za podpory některých dalších stran uhájit soudcovskou nezávislost a tím i pevnost právního řádu.

Po několikaměsíčních přípravách se 28. února 1947 sešel XIV. valný sjezd národně socialistické strany, který hned první den uskutečnil na své plenární schůzi ve vinohradské sokolovně v Riegrových sadech volbu předsedy, místopředsedů, ústředního výkonného výboru, náhradníků a komisí. Projednal též návrh organizačního řádu strany. V sobotu 1. března 1947 pak byla činnost účastníků valného sjezdu rozčleněna do osmi pracovních sekcí: programová, organizační, politická, sociálně politická, hospodářská, pro ústavu a veřejnou správu, kulturní a vzdělávací, branná a tělovýchovná. V neděli 2. března 1947 pak na pracovní část programu navázalo oficiální zakončení sjezdu závěrečnou plenární schůzí, kde se měla projednat souhrnná zpráva o jednání

⁷⁷⁸ K XIV. sjezdu národně socialistické strany viz F. KLÁTIL, *Republika nad stranami*, s. 310–312.

⁷⁷⁹ Cit. dle P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 283.

⁷⁸⁰ Tamtéž.

jednotlivých pracovních sekcí. Se závěrečným slovem měl vystoupit předseda strany Petr Zenkl.⁷⁸¹

Prokop Drtina předsedal politické sekci, která zasedala ve Sladkovského sálu v Obecním domě. Místopředsedy této sekce byli Ludmila Keilerová z Rokycan, Jan Nečas z Vyškova a Jan Kapička z Pardubic. Referenty byli pak politický jednatel Julius Firt a generální tajemník Vladimír Krajina. Na jednání bylo přítomno 278 delegátů a v debatě promluvalo celkem 37 řečníků. Drtina přednesl úvodní referát, v němž zdůraznil, že hlavním předmětem jednání politické sekce má být návrh ideového a akčního programu strany, pokud jde o politické otázky.

Hlavní referát v rámci jednání politické sekce valného sjezdu přednesl Julius Firt, který vyzdvihнул, že ve své zahraniční politice strana trvá na odkazu prezidenta T. G. Masaryka a učení Edvarda Beneše a že tak prosazuje, aby československá zahraniční politika zůstala evropskou a světovou. Základním pilířem je spolenectví se Sovětským svazem, to ovšem neznamená, že by mělo Československo zapomínat na význam přátelství i se západními mocnostmi. V oblasti hospodářské pak strana trvá na uplatňování principu plurality.⁷⁸² Vladimír Krajina se zmínil o významu strany v domácím i zahraničním odboji a vyvracel pokusy o vytvoření legendy, jako by zásluhy na osvobozovacím boji měla jen jedna politická strana. Vyjádřil se i k politickému vývoji po roce 1945 a vysvětlil, proč byla Národní fronta vhodným instrumentem politického života v zemi.⁷⁸³

V následné podrobné diskusi se často zmiňovaly otázky hraniční, zejména pokud jde o oblasti Kladska, Ratibořska a Hlubčicka. Kritizovaly se poměry na Těšínsku a situace v pohraničí. Velice živá debata probíhala kolem otázky ústavního řešení poměru mezi Čechy a Slováky. Po vystoupení Františka Uhlíře získala jednomyslnou podporu zásada, že se národně socialistická strana nemůže vzdát své snahy o rozšíření působnosti i na území Slovenska. Velice zajímavé postřehy přednesla v rámci debaty Milada Horáková, která se vyjádřila zejména k některým zahraničně politickým aktualitám, konkrétně k problému Maďarska a maďarské menšiny, otázce poměru k Polsku a problému uzavření mírové smlouvy s Německem.

⁷⁸¹ K průběhu XIV. valného sjezdu ČSNS podrobněji viz J. KOCIAN, *Československá strana národně socialistická*, s. 133–144.

⁷⁸² Text Firtova projevu viz tamtéž, s. 172–181.

⁷⁸³ Text Krajinova projevu viz tamtéž, s. 181–190.

Prokop Drtina ve svém shrnujícím vystoupení promluvil obecně o politice strany od osvobození i o úkolech, které národní socialisty v blízké budoucnosti čekají, má-li být v Československu upevněno a udrženo demokratické zřízení. Drtina prohlásil: „...otázka budoucího vývoje Nár. fronty spočívá především na tom, zda se nám podaří v budoucnosti získati určité místo pro naši stranu nebo zda se podaří to, co již v dnešní politické konstelaci je patrné, totiž větší odolnost v zastávání demokracie a větší osamostatnění její politiky.“⁷⁸⁴ Pokud jde o Národní frontu, označil ji za dobrou myšlenku, která se hodí zejména pro aktuální přechodnou dobu, kdy země i celý svět prochází velkými změnami. Národní fronta by však mohla ztroskotat na tom, že jedna politická strana zneužívá ukázněnosti stran ostatních k vlastnímu stranickému egoismu. Systém Národní fronty však Drtina nechápal jako něco neměnného, naopak jej označil za dočasný instrument, který může být v budoucnu nahrazen opět systémem vládní koalice a opozice.

Ve svém projevu také Drtina odmítl výtky, že národně socialistická strana chrání kolaboranty, a zdůraznil, že chrání čistotu a spravedlnost národní očisty. Postoj k retribuci shrnul konstatováním: „Jestliže něco bráníme, pak je to očištění naší národní očisty, aby jí nebylo zneužíváno k stranickým účelům.“ Vyjádřil se pak též k tomu, že jsou národní socialisté kritizováni ze strany komunistů jako reakce: „My se nemůžeme stále nechati manévrovati do posice, ve které nejsme a kterou nechceme, která by právem byla kritisována jako reakce. Ale je-li ovšem reakčnictvím to, jak to je dnes tak velmi často nazíráno, to že někdo si přeje, aby se v lidové demokracii lidu mluvila pravda o všech třeba i nepříjemných problémech, jestliže reakčnictví je snaha, aby platil zákon a ne právo džungle, jestliže reakčnictví je snaha, aby na naší republice T. G. Masarykově nezůstala lpět hanba, že jsme schválili násilnictví orgánů veř. moci, jestliže se nazývá reakčnictvím to, že se děje někomu bezpráví nebo křivda, že se nedovolá v tomto státě práva a spravedlnosti, pak jsme ochotni se nechat nazývat reakčními.“⁷⁸⁵ Na závěr pak Drtina ocenil, že celá debata v politické sekci valného sjezdu strany prokázala ideovou jednomyslnost, která se váže na tři základní hodnoty programu – demokracie, socialismus a vlastenectví.

Ve dnech 5. až 8. června 1947 navázal na uskutečněný XIV. valný sjezd národně socialistické strany další sjezd, který měl za cíl oslavit padesátileté výročí od založení

⁷⁸⁴ NA, f. ČSNS, k. 121, zápis o schůzi pracovní sekce politické – XIV. valný sjezd ČSNS.

strany.⁷⁸⁶ Drtina v průběhu sjezdu vystoupil třikrát, nejprve hned 5. června promluvil v Národním domě na Vinohradech k veřejným a soukromým zaměstnancům. Druhý den pak vystoupil na konferenci ústředí samosprávných pracovníků strany, která se odehrála v Měšťanské besedě. Ve svém vystoupení zdůraznil, že správa byla v českých zemích kvalitní již za Rakouska, a zároveň litoval, že s novou správní soustavou v podobě národních výborů zmizelo pojmenování „starostové“. Vyzval proto všechny posluchače k tomu, „aby v čele našich obcí stáli opět starostové, ne jen pouzí předsedové. A aby s návratem krásného oslovení „starosto!“ se nám na naše radnice vrátila i větší a svědomitější starost o majetek a blaho obce!“⁷⁸⁷ Nepřímo tak kritizoval tehdejší poměry v národních výborech, které se svou kvalitou nemohly srovnávat s předchozím systémem státní správy a samosprávy. Poslední krátký projev pak přednesl k národně socialistické mládeži v Lucerně.

Nejsledovanější událostí spojenou s tímto jubilejním sjezdem byl mohutný manifestační průvod Prahou, který prošel od Václavského náměstí až na Výstaviště do Stromovky. Drtina sám se s tímto průvodem prošel, nejprve však sledoval jeho průběh na tribuně předsednictva strany na Václavském náměstí naproti budově Melantricha. Drtina byl z průběhu této slavnosti nadšen, protože celý průvod a okolní výzdoba byly připraveny opravdu znamenitě. Ten den se zdálo, že Praha byla opravdu celá národně socialistická. Na tribunu přišel tehdy pozdravit jásající davy dokonce i předseda KSČ Klement Gottwald a její generální tajemník Rudolf Slánský. Drtina v svých memoárech poznamenal, že Gottwald byl zpočátku velice nadšený, neboť se dokonce stávalo, že jej někteří účastníci průvodu zdravili a provolávali: „Ať žije Gottwald!“. Když však ani po hodině nebral průvod konce, posmutněl a brzo odešel. Drtina tak po letech konstatoval: „Byl jsem tehdy přesvědčen, že skutečně mohutnost celé manifestace ho překvapila i znepokojila, že to v té míře nečekal a že odcházel mrzut. Znal jsem ho dost dobře, aby mně to neušlo. Slánský pak byl vůbec v nedobré náladě, nezdržel se a brzo odešel.“⁷⁸⁸

⁷⁸⁵ Tamtéž.

⁷⁸⁶ Vyhodnocení průběhu tohoto sjezdu ČSNS z komunistického pohledu nabízí NA, f. 100/24, sv. 36, a. j. 809, Sjezd nár. soc. 5. – 8. VI. 1947.

⁷⁸⁷ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 291.

⁷⁸⁸ Tamtéž, s. 293.

Pod dohledem Státní bezpečnosti

Dršina nejen svými názory a vystupováním, ale i častými spory s Noskem vedeným ministerstvem vnitra velmi dráždil komunisty ovládanou Státní bezpečnost. Jako jeden z čelných představitelů národně socialistické strany se stal již během roku 1945 objektem zvýšeného zpravodajského zájmu StB. V očích komunistů mu přitěžovaly i takové okolnosti, jako například skutečnost, že se stal v září 1945 jedním z členů předsednictva Svazu přátel USA. Státní bezpečnost začala systematicky sbírat informace o Drtinově veřejné činnosti i o jeho osobním životě včetně různých intimních detailů.

Hlavní důvod pro zvýšený zájem Státní bezpečnosti o jeho osobu však spočíval v Drtinově roli při realizaci retribuční, jejíž průběh neodpovídal radikálním představám a politickým zájmům KSČ. Komunisté také Drtinu stále zřetelněji obviňovali ze sabotování retribuční spravedlnosti. V jedné z charakteristik Prokopa Drtiny, zpracované bezpečnostními orgány, se uvádělo: „*Tendence, která se projevuje v min. spravedlnosti je typicky zřetelná na jednání stát. zastupitelstev, zvláště v pohraničí. Tato tendence jde jasně proti konsolidaci poměrů, o které se snaží min. vnitra. Je to jednak snaha osvobodovat kolaboranty a masově věznit a soudit drobné přestupitele zneužití revoluční doby. To ohrožuje nejenom vliv a snahy min. vnitra, ale i celou výstavbu pohraničí, které nutně mělo v revoluční době specif. zákony činu.*“⁷⁸⁹

Státní bezpečnost prověřovala také všechny Drtinovy blízké spolupracovníky na ministerstvu a snažila se mezi nimi vytipovat vhodného konfidenta. Podnikla kvůli tomu koncem roku 1946 systematické a detailní šetření. Je velmi zajímavou skutečností, že podle dochovaných archivních materiálů měla StB přesto značné problémy takovou osobu nalézt. Prověřovala za tím účelem široký okruh osob – Drtinovy osobní tajemníky Jaroslava Čmelíka, Ludvíka Rohlíčka a Josefa Hrubého, písáčky Gustavu Muroňovou a Marii Wimmerovou, jeho šoféry i různé vedoucí pracovníky ministerstva spravedlnosti, jako byli přednosta presidia František Paleček, vrchní odborový rada Arnošt Pelikán, odborový přednosta legislativního odboru Jan Srb, ministerský rada a přednosta retribučního odboru Zdeněk Marjanko, ministerský rada Bohumil Kofroň, vrchní rada Adolf Vavroušek či vrchní odborový rada Vilém Veselý. Nikdo z nich však nepřicházel pro spolupráci s StB v úvahu.

⁷⁸⁹ ABS, a. č. 310-74-4, charakteristika min. Drtiny, 10. 6. 1946.

Jediná osoba, kterou bezpečnostní orgány odhadovaly v té době jako perspektivní pro možné konfidentství, byl zřízenec Václav Müller, který „uvádí návštěvy k ministrovi, takže ví o každém, kdo k ministrovi jde. Jest velmi levým soc. demokratem, mající však na zřeteli v první řadě výhody pro sebe. Bydlí v budově ministerstva, má do všech kanceláří přístup v každé době. Opatrné navázání bližších styků za účelem informací není vyloučeno, viděl-li by, že pro něho kynou výhody.“ Müller byl také členem závodní rady, kde se střídal ve funkci předsedy. „V této funkci pracuje velmi čestně a společně se zástupci strany KSČ.“⁷⁹⁰ Jak případný pokus o navázání spolupráce se zřízencem Müllerem dopadl, se bohužel nepodařilo zjistit. Později však prokazatelně předával Bezpečnosti informace z ministerstva spravedlnosti jeho komunistický zaměstnanec Štěpán Severa, který se nakonec v únoru 1948 stal předsedou akčního výboru na tomto ministerstvu.

Podivné metody Státní bezpečnosti, které v řadě případů vyplouly na povrch, se stávaly terčem kritiky bezpečnostního výboru Ústavodárného národního shromáždění. Velice aktivně vystupovali s touto kritikou zejména národně socialističtí poslanci Ota Hora, Alois Čížek a Antonín Hřebík. Také ministr Drtina se opakovaně vyjadřoval k problému nepřipustných metod tehdejší policie ovládané komunisty. Ve svém projevu v Opavě na podzim 1946 před nabytým sálem poukázal na způsoby bezpečnostních orgánů, které se velmi podobaly metodám nechvalně proslulého gestapa, a zdůraznil: „*Chceme si být jisti, že když někdo zazvoní u našich dveří o páté ráno a probudí nás nečekaně ze spánku, že to nemůže být nikdo jiný než kolportér novin nebo naše mlékařka!*“⁷⁹¹ Při svém vystoupení si dokonce stačil všimnout i toho, jak pilně si jeho projev zapisovali zástupci opavské Státní bezpečnosti.

Prokopu Drtinovi, stejně jako ostatním členům vlády, se snažilo ministerstvo vnitra vnutit policejní ochranku, která se měla starat o jejich bezpečnost. Ochranka se měla skládat ze dvou příslušníků Státní bezpečnosti v civilu. Drtina s takovým opatřením nesouhlasil a všechny takové nabídky odmítal. Oprávněně se obával, že by tento bezpečnostní dohled sloužil především k policejnímu špehování jeho činnosti. Ministr vnitra Nosek se nakonec v červnu 1947 dožadoval aspoň písemného potvrzení Drtinovy žádosti o zrušení a odvolání takových opatření, „*aby ministerstvu vnitra nemohlo býti vytknuto opominutí povinné péče*“. Bezpečnostní orgány také žádaly, aby

⁷⁹⁰ ABS, a. č. 310-74-4.

byly ministerstvu vnitra hlášeny dva dny předem všechny úřední cesty ministra Drtiny „za účelem zařízení vhodných bezpečnostních opatření“. Drtina trval na tom, že si žádnou policejní ochranu nepřeje.

⁷⁹¹ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 241.

X. kapitola – Ve jménu práva a spravedlnosti

Proces s protektorátní vládou

Průběh retribučních provázely soustavně velké politické spory, Drtina se stával často objektem útoků zejména komunistického tisku, který jej obviňoval, že jím vedená justice nadržuje zrádcům a kolaborantům. Jeden z největších sporů se týkal polemiky o přípustnosti revize rozsudku nad protektorátní vládou.⁷⁹² Dne 18. února 1946 obdrželo ministerstvo spravedlnosti od ministerstva vnitra trestní oznámení proti členům protektorátní vlády Jaroslavu Krejčímu, Richardu Bienertovi, Adolfu Hrubému, Jindřichu Kamenickému a Josefu Kalfusovi. Již předtím na ně byla v lednu 1946 uvalena národním prokurátorem soudní vazba.

Politický zájem na tomto chystaném procesu byl značný, ministr Drtina musel poměrně často podávat předsednictvu vlády zprávy o postupu v trestním řízení. Předsednictvo vlády také schvalovalo některé zásady, podle nichž se mělo v tomto případě postupovat. Od počátku tak pražská vláda do chystaného procesu významně zasahovala. Na jednání předsednictva vlády 7. března 1946 se národně socialističtí ministři Drtina a Stránský vyslovili v tom smyslu, že samotné členství v protektorátní vládě žádnou vinu nezakládá a že k jejímu posouzení se musí použít zcela jiná měřítko. Komunistický náměstek předsedy vlády Viliam Široký tehdy reagoval na tuto argumentaci prohlášením, že kdo zůstal v protektorátní vládě, vyjádřil tím souhlas s okupací a spáchal tak zradu. Ostatní ministři s ním nesouhlasili, předsednictvo vlády tak rozhodlo, že pouze aktivní účast na 15. březnu musí být považována za zločin. Sám Drtina tehdy poznamenal, že je možné očekávat vynesení trestu smrti v případě Krejčího, Hrubého a Bienerta, jehož by však mohl nakonec Národní soud posuzovat mírněji.⁷⁹³

Dne 26. března 1946 k tomuto problému vrátilo předsednictvo vlády. Ministr Drtina oznámil, že národní prokurátor při vypracování obžaloby nedbal zásady, že trestána nemá být účast ve vládě, ale souhlas s německou okupací. Pokud by se držela tato linie, znamenalo by to trest smrti pro všechny, tedy i pro Kalfuse a Kamenického. Podle takového principu by pak stejný trest zasluhovali i Jan Syrový, Alois Eliáš,

⁷⁹² Podrobnosti k tomuto procesu uvádí především D. TOMÁŠEK – R. KVAČEK, *Obžalována je vláda*. Srov. k tomu též P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 187–218.

⁷⁹³ *Dva retribuční dekrety*, s. 35–37.

Vladislav Klumpar, Vlastimil Šádek a Dominik Čipera. Z toho důvodu tehdy Drtina obžalobu pozdržel a nedoporučil její schválení. Trval na tom, aby se vláda držela zásady přijaté začátkem března 1946, a poznamenal: „*Koncepce národního prokurátora by znamenala, že se nedělá rozdíl mezi lumpy a slušnými lidmi. ... Nutno si býti vědomi toho, že vůdčí myšlenkou retribučního dekretu je, aby byl potrestán každý, kdo dělal víc, než musel, nikoliv však ten, kdo dělal jen to, co musel dělat celý národ. Jinak bychom museli potrestat celý národ. Všichni přece byli zde v podstatě stejně vinni a nelze všechny trestat na hrdlech.*“⁷⁹⁴ Lidovecký ministr zdravotnictví Adolf Procházka tehdy řekl, že by neměl být navržen žádný trest smrti. Na otázku koho by sám žaloval, reagoval vysvětlením, že jen ty, kdo dělali více, než odpovídalo normálnímu výkonu úřadu. Předseda vlády Zdeněk Fierlinger požadoval hrdelní trest pro Hrubého, Krejčího a Bienerta. Nejradikálněji vystupovali komunističtí členové vlády. Usnesení vlády tehdy nakonec ve svém vysvětlení obžalobě doporučovalo tři tresty smrti a pro ostatní obžalované tresty na svobodě. Vláda v podstatě potvrdila svůj postoj k hodnocení kolaborace, jak byl určen usnesením ze 7. března 1946.

Ostře sledovaný proces před Národním soudem v Praze byl zahájen 29. dubna 1946. Národní prokurátor vypracoval obžalobu, která měla celkem 45 bodů a podbodů. Nakonec v ní respektoval stanovisko vlády ze 7. března.⁷⁹⁵ Senát Národního soudu se skládal z předsedy dr. Františka Tomsy a šesti přísedících – soudců z lidu, kterými byli dva komunisté, jeden sociální demokrat, dva členové lidové a jeden národně socialistické strany. Ministr Drtina v předvečer líčení prohlásil, že je třeba postupovat „*přísně, nesentimentálně, spíše tvrdě, ale za všech okolností spravedlivě a nestranně*“. Komunistické Rudé právo bylo naopak předem hotovo se svým hodnocením obžalovaných. Bývalí ministři pro něj symbolizovali „*bahno zrady, zbabělosti a bezecti*“.⁷⁹⁶

Během procesu se vystřídala před soudem řada svědků, mezi nimi i sám Prokop Drtina, který vystoupil, stejně jako například Hubert Ripka, ve prospěch Josefa Kalfuse. Dosvědčil, že s ním byl v rámci své odbojové činnosti v roce 1939 ve styku a že mu Kalfus podával informace o protektorátní vládě. Potvrdil také, že Kalfus finančně pomohl domácímu odboji formou subvencí uložených v bance, kde byly k dispozici

⁷⁹⁴ Tamtéž, s. 38.

⁷⁹⁵ NA, f. 100/24, sv. 63, a. j. 951, obžalovací spis.

⁷⁹⁶ Cit. dle D. TOMÁŠEK – R. KVAČEK, *Obžalována je vláda*, s. 157.

členům odboje. Drtina také uvedl, že jej před jeho útekem do Londýna Kalfus požádal, aby ujistil prezidenta Beneše o jeho věrnosti.

Sám Drtina přisuzoval procesu s protektorátní vládou velký symbolický význam a nepopíral jeho politický charakter. Prohlašoval, že se *„jedná o odsouzení politického systému, který vzal na sebe odpovědnost za přisluhování Němcům při jejich úsilí vyhubit náš národ. Protektorátní vláda být neměla, neboť každý národ je povinen bránit svou existenci, a když tak nemůže učinit silou fyzickou, musí tak učinit alespoň tím, že nedá souhlas k vlastnímu vyhlazovacímu procesu. Protektorátní vláda tím, že byla vytvořena, převzala spoluodpovědnost za vše, co Němci u nás prováděli. Proto je správné, že se z toho odpovídá.“*⁷⁹⁷

Procesem s protektorátní vládou se zabývalo předsednictvo vlády i v jeho průběhu. Dne 17. června 1946 se předseda vlády Zdeněk Fierlinger pozastavoval nad tím, jak o soudním řízení referoval tisk. Články byly podle jeho názoru často psány neobjektivně ve prospěch obžalovaných, *„ježto některé noviny dělají sugestivní titulky a působí tak na veřejné mínění. Veřejné mínění pak vidí pod dojmem této sugesce malé klady obžalovaných, ale zapomíná na velké záporý státníka, který snad zachránil dva lidi, avšak samu republiku hodil přes palubu.“*⁷⁹⁸ Také Drtina s tímto záporným hodnocením tisku souhlasil a doporučil proto, aby si dal soud na vypracování rozsudku třítydenní lhůtu. Sledoval tím oslabení přílišných sympatií obžalovaných u veřejnosti tak, aby se nebylo třeba obávat její reakce na konečný verdikt. Diskuse ministrů zřetelně demonstrovala, jak se představy členů vlády, kteří převážně strávili válku v exilu, značně lišily od názorů a hodnocení občanů, kteří uplynulé roky sami prožili v protektorátu.

Komunisté vystoupili s argumentem, že se množí protestní hlasy proti průběhu procesu, který se jim zdál příliš příznivý pro obžalované. Ministr spravedlnosti Drtina již na takové výpady musel reagovat v zájmu nezávislosti justice: *„Jakmile jde o nezávislý soud, pak musíme nechat místo obhajobě, nechceme-li se dostat do kolize s veřejným míněním. V českém člověku je vždy kus sympatie k slabšímu, a tím je v tomto případě protektorátní vláda.“*⁷⁹⁹ Ministr spravedlnosti nicméně své kolegy ujistil, že

⁷⁹⁷ Projev P. Drtiny v Českomoravských strojárnách 4. 7. 1946, cit. dle L. K. FEIERABEND, *Politické vzpomínky III*, s. 323.

⁷⁹⁸ *Dva retribuční dekrety*, s. 42.

⁷⁹⁹ Tamtéž, s. 44.

účel procesu, tedy odsouzení kolaborantského systému potrestáním členů protektorátní vlády, bude naplněn. Průběh jednání vládního kabinetu ukazoval, že pro mnohé ministry neznamenała ústavně garantovaná nezávislost soudu zhola nic.

Dokonce ještě předtím než začal Národní soud v červenci 1946 připravovat konečný rozsudek, začaly se objevovat pokusy o jeho ovlivnění i ze zahraničí. Prokop Drtina ve svých pamětech později vzpomínal, jak se jej bez okolků pokusil ovlivnit sovětský diplomat Ivan A. Čičajev, který mu při audienci ve velvyslanecké rezidenci u Stromovky zpřímá oznámil, že „*sovětská vláda má zájem na tom, aby rozsudkem Národního soudu byla činnost a již i pouhá existence této vlády jasně puncována jako zrada*“. Bez ohledu na to, že šlo o přímé vměšování do vnitřních záležitostí nezávislého státu, pak Čičajev dokonce řekl, že „*sovětské politice jde o to, aby to nebylo jen nějak všeobecně deklarováno, nýbrž aby to bylo konkrétně vyjádřeno tím, že obžalovaní budou také jako zrádci odsouzeni k nejvyšším trestům. Nakonec se vyjádřil velmi přesně: alespoň tři z obžalovaných by měli být pryč odsouzeni k smrti!*“⁸⁰⁰ Drtina na to tehdy odvětil, že o trestu nerozhoduje ani on, ani vláda, ani národní prokurátor, ale nezávislý soud. Na druhou stranu však tehdy sám ministr spravedlnosti před sovětským diplomatem připustil, že má jistý vliv na konečnou podobu návrhu trestu předkládaného národním prokurátorem. Možná dokonce Drtina sovětskému diplomatu naznačil, že se pokusí vyhovět sovětskému přání.

Dne 26. června 1946 pronesl svou obžalovací řeč národní prokurátor František Tržický, přičemž navrhl obžalovanému předsedovi protektorátní vlády Krejčímu a předsedovi Národního souručenství Adolfu Hrubému trest smrti a protektorátnímu ministru vnitra Richardu Bienertovi trest doživotního žaláře. V případě ministra železnic Kamenického a ministra financí Kalfuse navrhoval 20 let odnětí svobody, popřípadě rovněž doživotí. Zároveň u Bienerta a Kalfuse doporučil použití ustanovení § 16 retribučního dekretu o polehčujících okolnostech.

O připravovaném rozsudku jednala po svém ustavení i nová Gottwaldova vláda na schůzi svého předsednictva 15. července 1946. Podle představy ministrů o rozsudku by měly padnout dva tresty smrti pro Hrubého a Krejčího. Zprávy ze soudního senátu však naznačovaly, že rozsudky nebudou odpovídat vládním závěrům a zvláště že nepadne žádný trest smrti. Klement Gottwald se dožadoval toho, aby členové soudního

⁸⁰⁰ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 190–191.

senátu, kteří byli přítom členy jednotlivých stran Národní fronty, dodrželi „politickou dohodu“ vlády o rozsudku. Drtina na to reagoval vysvětlením, že „*nešlo o nějakou dohodu, nýbrž jen o ujasnění názoru, jak by asi měl z politického stanoviska Národní fronty vypadat rozsudek. Ministr sám přítom výslovně zdůraznil, že výrok bude záviseti na rozhodnutí soudců. Zdůraznil dále, že sám má ještě možnost učiniti opatření, aby veřejný žalobce uplatňoval doplnění některých důkazů, a dále ještě možnost, aby veřejného žalobce zpravil o tom, jaká je politická představa.*“⁸⁰¹ Prokop Drtina byl sám osobně pro jeden trest smrti, zdůraznil však, že je v každém případě jakákoliv ingerence do rozhodování soudců obtížná. Náměstek předsedy vlády Petr Zenkl na něj pak navázal, když odmítl jakékoliv působení na soud jako zcela nepřijatelné. Politické strany by podle jeho názoru neměly do tohoto nijak zasahovat. Gottwald se naopak podívoval nad tím, že strana národně socialistická a lidová nechtějí informovat své přísedící Národního soudu o představě vlády o rozsudku. Přísedící soudního senátu označil Gottwald výslovně za stranické exponenty. Zenkl podotknul, že snad ani komunisté nepůsobí na své členy u Národního soudu. Gottwald odpověděl: „*Jistě, že ne. Vím však zcela dobře, že budou zastávat politické mínění naší strany.*“⁸⁰² V tomto jeho postoji jej podpořil i předseda sociálně demokratické strany Fierlinger.

K jednání o rozsudku nad protektorátní vládou se předsednictvo vlády vrátilo již 17. července 1946. Ministr Drtina informoval, že nemá být vyneseno ani jeden trest smrti a že někteří členové soudního senátu jsou znepokojeni jednáním Národní fronty o rozsudcích, které považují za politické zasahování do nezávislosti soudu. V tom tkvěl také důvod ohlášené protestní rezignace předsedy senátu Národního soudu Františka Tomsy, kterou Drtina odmítl přijmout. Vysvětlil, že národní socialisté a lidovci dali svým přísedícím potřebné informace a výsledkem toho jsou právě tyto události. Zenkl konstatoval, že národně socialistická strana je pro odsouzení všech, pro jeden trest smrti, který by však neměl být proveden, a pro beztrestnost Josefa Kalfuse. Komunisté požadovali trest smrti pro Hrubého a Krejčího (popravy měly být následně realizovány), u ostatních měl být podle jejich názoru vysloven trest na svobodě. U nikoho neměla být podle KSČ vyslovena beztrestnost.

Ještě téhož dne večer ohlásil Drtina předsednictvu vlády, že senát již dospěl k rozhodnutí o trestu. Hrubý měl dostat těžký doživotní žalář, Krejčí 25 let, Bienert 2–3

⁸⁰¹ *Dva retribuční dekryty*, s. 46.

roky, Kamenický 5–6 let a Kalfus beztrestnost. Drtina označil takové rozsudky za neúměrně mírné a konstatoval, že soud rozhodoval nepoliticky. Předsednictvo vlády doporučilo ještě pátrat v dochovaných písemných materiálech nacistických institucí v protektorátu (mj. z tzv. Štěchovického archivu) po dalším důkazním materiálu. Ministr Drtina musel zařídit, aby se veřejné vynesení rozsudku nekonalo 20. července, jak již bylo avizováno v tisku, ale aby se odložilo o deset dnů. Nová dokumentace se však nakonec nenalezla, což Drtina otevřeně prohlásil na schůzi předsednictva vlády 30. července 1946. Vyhlášení rozsudku již nebylo možné dále odkládat.

Národní soud vynesl konečně svůj rozsudek 31. července 1946. Adolf Hrubý byl odsouzen na doživotí, Jaroslav Krejčí na 25 let, Jindřich Kamenický na 5 let a Richard Bienert na 3 roky těžkého žaláře. Josef Kalfus byl sice shledán vinným, ale soud u něj upustil od potrestání. Navzdory velkým politickým tlakům a snahám o ovlivnění rozsudku nakonec Národní soud dokázal jednat s obžalovanými slušně a seriózně a postupovat podle právního řádu. Jednalo se o významný okamžik, v němž justice prokázala svou nezávislost. Následný politický útok byl však bohužel v tehdejších poměrech nevyhnutelný.

Již druhého dne, 1. srpna 1946 zahájilo *Rudé právo* masivní kampaň usilující o revizi procesu s protektorátní vládou. Komunistický tisk začal své čtenáře seznamovat s předem připravenými a dobře organizovanými vlnami protestních dopisů, rezolucí i projevů známých levicových osobností proti údajně nízkému rozsudku. *Rudé právo* přímo zaútočilo na ministra Drtinu, kterému připomínalo rozhlasové promluvy Pavla Svatého, v nichž byli odsuzováni pomocníci okupantů v protektorátní vládě. V rámci této kampaně posléze poslaly lidické ženy dopis ministru Drtinovi a předsedovi vlády Gottwaldovi, ve kterém žádaly revizi celého procesu. Sdružení českých partyzánů dokonce žádalo vyškrtnutí členů soudního senátu z procesu s protektorátními ministry ze seznamu národních soudců „jednou provždy“. Spolek posluchačů filosofie University Karlovy napsal Drtinovi dopis, v němž uvedli: „*Nemají-li povzbuzující slova, slyšená za války z londýnského rozhlasu, zůstatí pouhým zvukem, je nutno, aby proces byl obnoven. Současně žádáme, aby příslušnými místy bylo veřejnosti oznámeno, jaké kroky byly podniknuty vzhledem k právníkům, kteří zaspali kromě revoluce i Norimberk, a co bude podniknuto vzhledem k výchově dalších, aby pochopili význam revoluce, dekretů i*

⁸⁰² Tamtéž, s. 50.

*programu vlády a lidu.*⁸⁰³ Ministerstvo spravedlnosti navštívila delegace horníků z Kladna, kteří se dožadovali vysvětlení mírnosti soudního verdiktu.

Vláda se vyneseným rozsudkem nad protektorátními ministry zabývala již 2. srpna 1946. Svolal ji v nepřítomnosti ministerského předsedy Klementa Gottwalda Petr Zenkl, vzhledem k velké absenci jednotlivých členů vlády však nebyl kabinet usnášeníschopný, a tak šlo spíše jen o tematickou poradou. Drtina při té příležitosti přednesl obšírný referát o reakci veřejnosti. Prohlásil, že dochází k organizované protestní kampani. Jako ministr spravedlnosti obdržel celkem 110 dopisů a telegramů, jimiž se protestovalo proti mírnému rozsudku. *„Z těchto 110 protestů pochází 48 od závodních rad, 48 od závodních organizací komunistické strany, 3 od místních národních výborů, 5 od odboček Svazu osvobozených politických vězňů a 11 jiných. Mimo to byly u ministra delegace, zastupující různé průmyslové závody a zejména kladenské doly...“* vypočítával ve svém referátu Drtina a upozornil, že v průběhu procesu spíše zaznamenával spontánní námitky a protesty, že soud naopak vystupuje příliš ostře v neprospěch obžalovaných. Kritizoval způsob psaní ústředního tiskového orgánu komunistické strany. Poznamenal, že *„okolnost, že protesty pocházejí téměř výlučně od určité části veřejnosti, reprezentované závodními radami a závodními organizacemi jedné politické strany, dává podnět k úvaze, zda to není způsob psaní Rudého práva, který má za následek, že dochází k těmto protestům právě z těchto kruhů a podniků.“*⁸⁰⁴

Drtina se rozhodl přejít do protiútoků a rázně prohlásil, že revidování rozsudku by vyžadovalo změnu zákona, *„to znamená, Ústavodárné národní shromáždění by se musilo na takovém pozměňujícím zákonu usnésti a tento pozměňující zákon by musil mít zpětnou účinnost.“*⁸⁰⁵ Takový postup označil Drtina za naprosto nežádoucí a přímo nemožný. Ministr spravedlnosti zdůraznil, že jde o právní řád ve státě a že musí zůstat nedotčena závaznost rozsudku Národního soudu. Proti Drtinově argumentaci se tehdy postavil ministr informací Václav Kopecký, který se pateticky odvolával na vůli národa a jeho čest. Poukazoval na to, že rozsudkem měla být také odsouzena agrární strana a že nyní hrozí, že Rudolf Beran, jehož také čekal retribuční proces, unikne těžkému trestu. Kopecký nespatořoval žádný problém v tom, že by se sestavil nový Národní soud, který

⁸⁰³ NA, f. 100/24, sv. 63, a. j. 952, protesty proti rozsudku nad protektorátní vládou.

⁸⁰⁴ *Dva retribuční dekrety*, s. 66–67.

⁸⁰⁵ Tamtéž, s. 68.

by celý proces s protektorátní vládou revidoval. Kopeckého ještě podpořil ministr Zdeněk Nejedlý. Jasně a zřetelně se tehdy ukazovalo, jak pokřivené je komunistické chápání spravedlnosti a práva.

Za zájem práva a nezávislost soudu se naopak vedle Drtiny postavil lidovecký ministr Adolf Procházka. Odmítl kabinetní justici a zdůraznil nutnost existence nezávislých soudců, kteří jsou vázáni jen zákonem. Procházka konstatoval, že Drtina správně poukázal na to, že revize rozsudku není možná: „...*jak bychom vypadali, kdybychom chtěli novým retroaktivním zákonem tuto revizi zavést jen za tím účelem, abychom vyvrátili rozsudek, který vydal lidový soud, utvořený podle našeho vlastního retribučního zákona. Kam bychom se dostali a do jakého světla bychom se před světem postavili.*“⁸⁰⁶ Procházka také odmítl Fierlingerovy úvahy, aby se tedy provedla úprava retribučního dekretu.

Drtina členům vlády vysvětloval, že pokud se chtějí distancovat od vyhlášeného rozsudku, mohou tak učinit jen politicky, musí však přitom ctít autoritu a nezávislost Národního soudu. Ministr Drtina také odmítl tvrzení, že rozsudek je mírný. Podle jeho názoru se odpovědnost protektorátní vlády a její vina v konečném verdiktu značně zvyšuje. Prohlásil, že sice není srozuměn zcela s výrokem, ale s jeho důvody souhlasí. Ministr Kopecký připravil návrh vládního prohlášení, v němž chtěl důrazně odsoudit Národní soud, který podle jeho názoru nesplnil svůj úkol a vláda zařizuje potřebné kroky k nápravě. Takové znění nemohlo být přijato, a tak byli pověřeni ministři spravedlnosti a financí Prokop Drtina a Jaromír Dolanský, aby vypracovali návrh prohlášení vlády, které se mělo následně projednávat 6. srpna 1946. Českoslovenští komunisté se evidentně zhlédli v jugoslávském příkladu generála Draži Mihailoviče, jemuž byl po komunistické kampani změněn původní verdikt a na trest smrti a byl 17. července 1946 popraven.

Když se 6. srpna 1946 vláda opět sešla, nebyla stále kvůli dovoleným některých ministrů usnášeníschopná. Dolanský naléhal, že vláda musí uklidnit „pracující vrstvy lidu“ a nesmí otálet. Ministr Adolf Procházka zůstal věrný svému dosavadnímu postoji a trval na tom, že vládě vůbec nepřísluší vměšovat se do rozhodování soudů. Většina ministrů ovšem požadovala přijetí prohlášení. Nakonec byl schválen text, jehož základ tvořil Drtinův návrh doplněný o některé komunistické požadavky. V přijatém prohlášení

⁸⁰⁶ Tamtéž, s. 77.

představovaly tyto protestní projevy „zdravou touhu lidu, aby náš národ byl vnitřně pevný, mravně silný a aby byl připraven tvrdě, jako z ocele, na možnost nových zkoušek blízké i daleké budoucnosti“. Vláda podle svého prohlášení soustavně vyjadřovala svůj úmysl přísně, ale spravedlivě potrestat všechny zrádce a kolaboranty. „Výrazem tohoto jejího odhodlání není rozsudek Národního soudu, který byl na její vůli nezávislý a na nějž neměla vlivu, nýbrž výrazem tohoto jejího odhodlání byla žaloba před Národním soudem.“ Prohlášení zdůraznilo, že jestliže rozsudek „plně nevyjadřuje nekompromisní odmítavé stanovisko vlády k objektivní politické vině, kterou celý systém protektorátní vlády představuje, neznamená to, že by vláda chtěla cokoliv měnit na své programové linii přísného potrestání válečných viníků.“⁸⁰⁷ Právoplatnost rozsudku sice nebyla zpochybněna, ale vláda se tu však ke konečnosti soudního rozhodnutí stavěla velmi opatrně.

Prokop Drtina po tomto zasedání vlády opustil Prahu a vydal se trávit dovolenou do Hněvšína. Komunisté ovšem ani poté ve své kampani proti rozsudku nad protektorátní vládou nepolevili. Zvláštní roli v tuto chvíli sehrál Josef Smrkovský, který jen pro tuto jedinou příležitost oživil Českou národní radu, jejímž byl v květnu 1945 místopředsedou. Česká národní rada jednoznačně odsoudila rozhodnutí Národního soudu a rozhodla se svolat na 16. srpen 1946 protestní shromáždění na Staroměstské náměstí. Ministr školství a osvěty Jaroslav Stránský zareagoval stížností na tento vývoj na zasedání vlády 14. srpna, kde zastupoval nepřítomného ministra spravedlnosti. Připouštěl pouze možnost, aby ČNR vystoupila v duchu vládního prohlášení z 6. srpna. Pokud jde o psaní některého tisku o rozsudku nad protektorátní vládou, není to podle něj kritika, nýbrž urážka soudu. Na zasedání vlády však vystoupil Klement Gottwald, který doporučil, aby vznikla právnická komise, která by prozkoumala možnosti revize rozsudku. Nakonec se komunistickému premiérovi podařilo prosadit, že vláda uložila ministrům Drtinovi a Noskovi, aby urychleně prozkoumali možnosti obnovy soudního řízení a podali o tom zprávy. Tímto usnesením se stalo předchozí vládní prohlášení z 6. srpna zcela bezpředmětným.

Polemika o revizi rozsudku v dalších dnech gradovala ve všech sdělovacích prostředcích. Komunistické noviny doporučovaly ministru Drtinovi, aby se vrátil ke starému způsobu, jakým o potrestání kolaborantů hovořil za války Pavel Svatý do

⁸⁰⁷ *Dva retribuční dekrety*, s. 91–93; NA, f. 100/24, sv. 141, a. j. 1494. Viz též P. DRTINA,

londýnského rozhlasu. O otázce revize procesu s protektorátní vládou informovala tendenčně také moskevská *Pravda*. Klement Gottwald prohlásil 18. srpna 1946 ve svém projevu o vnitropolitické situaci na slavnosti *Rudého práva* ve Stromovce: „*Soudce musí soudit podle zákona s přihlédnutím k mínění lidu a stanovisku vlády. Bude-li se soudit tak, pak nedojde k žádnému rozporu.*“ K tomu pak ještě dodal: „*Jaký by to byl výklad zákona, kdyby byl přísně potrestán Hitlerův vrátný a kdyby Hitlerův ministr, souzený podle téhož zákona, vyšel z vody suchý.*“⁸⁰⁸ Gottwald se tímto svým projevem zřetelně postavil proti principu nezávislosti soudcovské moci. Ústřední sekretariát národně socialistické strany ve stejné době dostával informace, že rozsudek Národního soudu ve skutečnosti nevyvolal u veřejnosti žádnou negativní odezvu a občané jej přijali v podstatě netečně. Ozývaly se tak hlasy, že komunisty organizovaná protestní kampaň je vlastně politická komedie.

Drtinovi došlo, že je třeba se proti tomuto vývoji rázně postavit. Proti snahám o revizi rozsudku se důsledně stavělo *Svobodné slovo*, které v několika článcích vyvracelo všechny útoky proti ministru Drtinovi. Brzy se ukázalo, že proklamovaná jednomyslnost České národní rady byla jen fingovaná. Protestní shromáždění ČNR bylo odloženo na 23. srpna. Drtina se rozhodl přerušit svou dovolenou a vrátil se do Prahy. Jeho spolupracovníci na ministerstvu spravedlnosti mezitím detailně prozkoumali možnosti obnovy retribučního řízení. Na společném jednání s Drtinou jej pak ujistili, že obnova procesu není možná.⁸⁰⁹ Tímto jednomyslným posudkem se Drtina utvrdil ve svém přesvědčení, že v daném okamžiku jde o zachování neporušitelnosti československého právního řádu. Stejný závěr přinesla i analýza zpracovaná národním prokurátorem Františkem Tržickým. Ten sice připustil, že proti rozhodnutí Národního soudu jsou vyloučeny jen řádné opravné prostředky, zdůraznil však, že v daném případě nejsou pro obnovu řízení či zmateční stížnost pro zachování zákona žádné zákonné předpoklady.⁸¹⁰ Pro Drtinu se celá otázka stala naprosto zásadní a rozhodl se, že nesmí povolit. Spolu se Zenklem a Stránským posléze navštívili Gottwalda a snažili se jej přesvědčit, že obnova řízení není možná. Gottwald trval na tom, že vláda musí na základě zpráv ministra spravedlnosti a vnitra znovu celou záležitost prozkoumat.

Československo můj osud, II/1, s. 196–198; L. K. FEIERABEND, *Politické vzpomínky III*, s. 326–327.

⁸⁰⁸ K. GOTTWALD, *Spisy XIII*, s. 181.

⁸⁰⁹ NA, f. P. Drtina, k. 25, sign. 7-36/4/5, informace pro pana ministra z 16. 8. 1946.

⁸¹⁰ NA, f. 100/24, sv. 63, a. j. 951, stanovisko národního prokurátora v Praze k trestnímu řízení Dr. Jaroslav Krejčí a spol., 23. 8. 1946.

Večer před plánovanou demonstrací České národní rady vstoupil Prokop Drtina v rozhlase. Ve svém projevu vysvětloval, že volání po revizi rozsudku nemá právní oporu a že prohlášení vlády potvrdilo právoplatnost soudního výroku. Zdůraznil, že v této věci *„jedině stanovisko ministra spravedlnosti je závazné pro všechny činitele veřejné žaloby. Pokud pak jde o vládu, je samozřejmé, že v této otázce její konformita se stanoviskem ministra spravedlnosti je otázkou její důvěry k ministru spravedlnosti.“*⁸¹¹ Drtina v projevu naznačil určitou možnost své demise v případě, že by nebyl respektován postoj jeho ministerstva a došlo by k vynucené revizi rozsudku. Tento náznak možné demise však zazněl jen v éteru. Pro potřeby ČTK a denního tisku předal Drtina svůj projev v neúplné podobě, v níž tuto pasáž vynechal.

Drtina v projevu vysvětlil způsob složení senátu Národního soudu a význam soudcovské nezávislosti. Připustil, že nelze nikomu upírat právo rozsudek kritizovat, ale zároveň trval na tom, že členové senátu nezavdali žádnou příčinu k pochybnosti o jejich dobré vůli soudit spravedlivě a podle svého nejlepšího vědomí a svědomí. Sice možná podle Drtiny posoudili případ politicky nesprávně, ale nedopustili se žádného poklesku proti svým povinnostem. V projevu vysvětlil, že lidové soudy mají povahu soudů stanných, a tak nepřípustnost opravného prostředku patří k základům vyjádřené vůle původců zákona soudit vinu přísně a neúprosně. Podle smyslu retribučního dekretu tak není žádný opravný prostředek možný.

Když později národně socialistický tisk rekapituloval celý spor o revizi rozsudku nad protektorátní vládou, pozastavil se zejména nad osobními útoky komunistických novinářů proti ministrovi Drtinovi: *„U komunistického tisku upadl najednou v nemilost Pavel Svatý (ministr dr. P. Drtina). Proč? Proto, že rázně zakřikl všechnu tu uměle inscenovanou „vůli lidu“, toužící po revizi procesu nad protektorátní vládou. Ministr dr. P. Drtina pověděl rozhlasem jasně své stanovisko a udělal energickou tečku za vším, čeho jsme byli svědky na ulicích i rozích ulic. Ale to byste špatně znali bijce komunistického tisku. Nevíme sice, kam psali a kde redaktořili v dobách, kdy hlasu Pavla Svatého naslouchal opravdu všechen český poctivý lid, ale to dnes nevádí. Dočkáme se, jak časem budou ustupovat mužové zahraničního odboje, politici vězni lidem, kteří se za okupace pěkně drželi v přítmí, aby se jim nic nestalo a dokonce psali do protektorátních novin. Již dnes se odvažují na Pavla Svatého, zítra se pustí do jiného*

⁸¹¹ D. TOMÁŠEK – R. KVAČEK, *Obžalována je vláda*, s. 207.

a to vše jménem vůle lidu, již se za okupace vyhýbali. Zato dnes jsou velmi stateční a odvážní! Ale všeho do času – Bůh (spravedlnost) na věky!⁸¹²

Dne 23. srpna 1946 se sešlo asi padesát tisíc lidí na demonstraci svolané Českou národní radou. Josef Smrkovský tehdy na tribuně hřimal: „Přeběhne-li ve válce řadový voják k nepříteli, propadá trestu smrti. Přeběhne-li k nepříteli ministr nebo celá vláda, je zločin menší?“ Shromážděné davy se dozvěděly, že se nadále přezkoumává možnost revize rozsudku. Demonstrace se však zcela nevydařila podle představ jejích organizátorů, neboť se jí nakonec neúčastnil ani předseda České národní rady Albert Pražák, ani její dva místopředsedové národní socialista Otakar Machotka a lidovec Šafr. Konečná rezoluce z tohoto shromáždění sice vyslovila požadavek přísného potrestání zrádců, ale nepostavila se výslovně za stanovisko nutnosti revize vyneseného rozsudku. Drtina byl v té době v Luhačovicích, kde měl na sjezdu osvětových, školských a tělovýchovných pracovníků národně socialistické strany přednášku na téma „*Poslání intelligence ve straně národně socialistické*“, která pak vyšla ve zvláštní brožůře.⁸¹³ Následně se Drtina zúčastnil manifestace ke druhému výročí Slovenského národního povstání ve Vlárském průsmyku.⁸¹⁴ Po návratu domů se pak Drtina vydal opět do Hněvšína, aby tam ještě strávil pár dnů své dovolené. Zdá se, že předpokládal, že již zvrátil vývoj událostí na svou stranu.

V souladu s usnesením vlády ze 14. srpna 1946 připravili ministři vnitra a spravedlnosti své zprávy k možnosti revize procesu s protektorátní vládou. Ministr vnitra konstatoval, že mimořádné opravné prostředky jsou i v případě rozhodnutí Národního soudu přípustné. Vynesený rozsudek týkající se protektorátních ministrů označil Nosek ve své zprávě za justiční omyl a z toho vyvozoval, že nápravu může zjednat jen mimořádný opravný prostředek, konkrétně zmateční stížnost k zachování zákona. Požadoval, aby Nejvyšší soud rozhodl, že v daném rozsudku a soudním řízení byl porušen zákon, a aby zrušil napadený rozsudek a nařídil znovuzavedení celého řízení.

Podle stanoviska ministerstva spravedlnosti nebylo naopak možné rozsudek Národního soudu napadat ani opravnými prostředky řádnými, ani mimořádnými.

⁸¹² NA, f. 100/1, sv. 23. a. j. 152, článek *Smělé otírání se o Pavla Svatého* z časopisu *Zdar*, 12. 9. 1946.

⁸¹³ P. DRTINA, *Poslání intelligence v Československé straně národně socialistické. Předneseno na 2. sjezdu osvětových, školských a tělovýchovných pracovníků v Luhačovicích v srpnu 1946*. Brno 1946.

⁸¹⁴ Drtinův projev na této slavnosti viz *Povážský hlas*, 6. 9. 1946, roč. II, č. 37, s. 1–2.

Nepřípustnost obnovy trestního řízení vycházela podle Drtiny i ze samotné podstaty Národního soudu, který měl vlastně revoluční povahu a byl tak stanným tribunálem. Možnost obnovy řízení by šla proti záměrům původců retribučního soudnictví. Drtina se ve své analýze sice sám pozastavil nad faktem, že rozsudek byl mírnější, než by odpovídalo jeho představě, ovšem nic to neměnilo na nepřípustnosti obnovy trestního řízení v tomto případě. Pokud by soud obnovu řízení povolil, dopustil by se porušení zákona. Drtina také zdůraznil, že nikoho, kdo se podílel na znění retribučních předpisů, ani nenapadlo, že by se vůbec mohla vůbec objevit jakákoliv možnost revize kteréhokoliv retribučního rozsudku. Umožnění revize rozsudku by znamenalo „*naprosté prolomení celé politiky v retribučním zákonodárství, jak je dosud sledovala vláda a ve svých výsledcích by to končilo ohrožením revolučního právního řádu*“.⁸¹⁵

Na zasedání vlády 27. srpna 1946, kde byly zprávy ministrů spravedlnosti a vnitra předloženy, komunisté nakonec navrhli novelizaci retribučních předpisů, která by založila ještě tvrdší postihy. Chtěli také dát prokurátorovi možnost opravného prostředku. Drtina oponoval, že pro takový krok není žádný důvod. Zenkl konstatoval, že zaznamenal mnoho hlasů z řad veřejnosti, které prohlašovaly rozsudek nad protektorátní vládou za dostatečný, nebo dokonce za příliš přísný. Drtinova analýza pro potřeby vlády jednoznačně konstatovala, že rozsudek nad protektorátní vládou měnit nelze. Na rozdíl od toho zpráva ministra vnitra Noska byla revizi přístupnější. Debata se nakonec vrátila k tématu úpravy retribučních dekretů, jež však nakonec byla mnohem širší. Návrh osnovy zákona novelizujícího retribuční předpisy dostala na starost ministerská komise, složená z náměstka předsedy vlády Zdeňka Fierlingera a ministrů spravedlnosti, vnitra a zdravotnictví, která měla také překlenout rozpornost posudků ministrů Drtiny a Noska.

Vládní debata o rozsudku nad protektorátní vládou se definitivně skončila až zasedáním 10. září 1946. Václav Kopecký na této schůzi vlády opět zopakoval svou oblíbenou tezi, že již pouhé členství v protektorátní vládě je trestné. Drtina na to poznamenal, že by to znamenalo, že by trestu podléhal i Alois Eliáš. Kopecký následně zaútočil na inteligenci, která podle něho za okupace nebyla odolná a zrazovala. Naopak komunisté, kteří byli perzekvováni a zatčeni, podle jeho názoru nezdadili, protože byli

⁸¹⁵ NA, f. P. Drtina, k. 25, sign. 7-36/4/7; dále též NA, f. 100/24, sv. 63, a. j. 951, stanovisko ministra spravedlnosti k možnosti revize procesu s protektorátní vládou, 27. 8. 1946; srov. tamtéž, stanovisko ministra vnitra.

již na týrání zvyklí. Drtina energicky zareagoval výtkou na adresu Kopeckého, že uráží památku četných hrdinů z řad inteligence, kteří položili za republiku své životy, a poukázal, že by mohl předložit důkazy o tom, že zrazovali i příslušníci komunistických organizací.

Komunisté tehdy vystoupili dokonce s požadavkem nového vymezení skutkové podstaty trestných činů v retribučních předpisech. V tomto svém požadavku však byli vzhledem k rozhodnému odporu zejména lidoveckých a národně socialistických ministrů neúspěšní. Klement Gottwald prohlásil, že „*kdyby se bylo vědělo, k jakým důsledkům povede retribuční zákonodárství, byla by se dala přednost starému právnímu stavu a bylo by se soudilo podle zákona na ochranu republiky*“.⁸¹⁶ Vláda nakonec pověřila již existující ministerskou komisí vypracováním osnovy zákona, jímž by se pozměnila a doplnila ustanovení obou retribučních dekretů. Gottwald doufal, že změnou retribučních předpisů se podaří zabránit nějakému novému neúspěchu KSČ v dalších chystaných případech rozhodovaných u Národního soudu (zejména šlo o proces s Rudolfem Beranem a spol.).

Nový předpis nakonec přijalo Ústavodárné národní shromáždění 18. prosince 1946. Tento zákon přinášel několik významných změn retribučního soudnictví. Byla uzákoněna možnost sankcionovat soudce z lidu, který se bez omluvy nedostaví k přelíčení či před jeho skončením odejde. Zákon tak reagoval na skutečnost, že mnozí soudci z lidu přistupovali k výkonu své veřejné povinnosti velmi nezodpovědně a často absentovali. Vedle toho však tento zákon především výslovně připustil možnost podání zmateční stížnosti k zachování zákona a návrhu na obnovu trestního řízení, a to jak na návrh žalobce, tak i obžalovaného. Účinnost retribučních předpisů byla zároveň prodloužena až do 4. května 1947 (podle původního znění retribučního dekretu byla účinnost omezena do 9. července 1946 a následně byla vzhledem k obrovskému množství nedokončených případů zákonem č. 149/1946 Sb. prodloužena do 8. ledna 1947).⁸¹⁷ Prokop Drtina pak na schůzi předsednictva vlády 17. ledna 1947 ujistil přítomné v rámci své zprávy o dosavadním stavu řízení před Národním soudem, že ministerstvo spravedlnosti má za to, že všechny retribuční soudy budou se svou prací do konce dubna 1947 hotovy.

⁸¹⁶ *Dva retribuční dekrety*, s. 116.

⁸¹⁷ Zákon č. 245/1946 Sb., jímž se mění a doplňují dekrety prezidenta republiky o mimořádném lidovém soudnictví a prodlužuje jejich účinnost.

Hlavním výsledkem celého předchozího sporu o revizi rozsudku nad protektorátní vládou byla skutečnost, že se podařilo proti komunistickému nátlaku zabránit obnově tohoto řízení a tím i uhájít zákonnost a nezávislost československé justice. Zároveň tím byly posíleny otrěsené základy demokratického zřízení v Československu. Tento mocenský spor tak skončil vítězstvím Prokopa Drtiny, v očích komunistické propagandy však již zůstal ministrem, který nadřzuje zrádcům národa. V tomto duchu pak byla formulována většina politických útoků ze strany KSČ na tohoto národně socialistického ministra. Když Drtinovi gratuloval k jeho úspěchu prezident Beneš, přiznal se, že se velice lekl, když Drtina začal vyhrožovat demisí: „...to jsem se obával, že jdete příliš daleko, že to prohrajete. No, dopadlo to dobře, ustoupili. Vyhrál jste to, ale buďte si toho vědom: oni vám to nezapomenou, oni vám to nezapomenou!“⁸¹⁸

Spravedlnost, nebo msta?

Během roku 1946 běžela činnost retribučních soudů na plné obrátky. Urychlené dokončení národní očisty patřilo také mezi stěžejní body programu nové vlády Klementa Gottwalda. Dne 17. července 1946 informoval ministr Drtina předsednictvo vlády, že mimořádné lidové soudy projednaly dosud 10 836 případů a vynesly 232 rozsudků smrti (124 pro Němce a 108 pro Čechy), 255 doživotních trestů a 8 515 trestů na svobodě. Celkem 542 případů bylo postoupeno k vyřízení řádným soudům a v 1 604 případech byli obžalovaní osvobozeni.⁸¹⁹ Vedle toho probíhala také retribuce podle malého retribučního dekretu, kterou prováděly trestní komise při národních výborech. Stávalo se, že osoby, které osvobodily mimořádné lidové soudy, se následně dostaly před tyto trestní komise, jež je odsoudily. Po procesu s protektorátní vládou pokračovala dále činnost Národního soudu, který soudil i další významné veřejné činitele. Při zpětném pohledu na činnost retribučního soudnictví se zřetelně ukazuje, jak se s postupem času prosazovala tendence stále mírnějších trestů, přibývalo rozsudků osvobozujících a případů, u nichž došlo k puštění od potrestání. Konsolidace poválečných poměrů přinášela umírněnější posuzování poklesků z období okupace a méně radikální přístup soudních senátů k posuzování viny obžalovaných.

V souvislosti s průběhem vyšetřování některých retribučních případů a zejména po zkušenosti z případu falešného obviňování Vladimíra Krajiny se začalo ministerstvo

⁸¹⁸ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 217.

⁸¹⁹ M. BORÁK, *Spravedlnost podle dekretu*, s. 54.

spravedlnosti zabývat podivnými metodami bezpečnostních složek. Pravděpodobně presidiální šéf dr. František Paleček upozornil ministra Drtinu na konkrétní případ člověka odsouzeného mimořádným lidovým soudem na základě falešného svědectví příslušníka gestapa, který se nacházel ve vazbě Státní bezpečnosti. Když v návaznosti na tento případ začalo ministerstvo spravedlnosti prověřovat situaci, zjistilo se, že Státní bezpečnost chová ve vazbě několik vybraných gestapáků, kteří by měli být za normálních okolností již dávno souzeni. Příslušníci StB je však využívali k předem připraveným falešným svědectvím za příslib, že nakonec nebudou postaveni před soud.

Kromě případu falešného obvinění Vladimíra Krajiny bylo postupně známo několik dalších konkrétních vyšetřovacích kauz, v nichž se ministerstvo vnitra snažilo zneužít lživých výpovědí vězněných nacistů. Například byla několika gestapákům nabídnuta lepší strava, mírné zacházení, a dokonce propuštění a příslib československého občanství, pokud budou vypovídat proti bohatému olomouckému advokátovi a představiteli nekomunistického odboje, dr. Leopoldovi Pospíšilovi. Gestapáci jej proto obvinili, že s nimi za války spolupracoval. Soud nakonec 23. září 1946 po tomto zjištění a po prokázání jeho velikých odbojových zásluh zprostil Pospíšila jakékoliv viny, do té doby však strávil tento naprosto nevinný člověk 15 měsíců v policejní vazbě. Během procesu se přitom prokázalo, že Pospíšil za války zachránil desítky českých životů, pomohl asi 200 pilotům dostat se k zahraniční armádě, aktivně pomáhal partyzánům a v letech 1939–1941 byl vězněn v Buchenwaldu. Proces s Pospíšilem se stal „obžalobou bahna politické korupce v KSČ a SNB“.⁸²⁰ Široká veřejnost byla o tomto zvláštním retribučním procesu informována především zásluhou Peroutkova časopisu *Dnešek*.

Bylo zahájeno vyšetřování příslušných členů vyšetřující komise Národního výboru v Olomouci a přesvědčených komunistů dr. Jaroslava Martinice a dr. Stejskala, kteří celý komplot proti Pospíšilovi naplánovali. Gestapák Bohumil Leibner dokonce vypověděl, že po něm Stejskal chtěl, aby opatřil usvědčující materiál také proti biskupu Zelovi, vrchnímu prokurátoru Turkovi, prezidentu krajského soudu Černovskému a dalším významným osobnostem Olomoucka. Stejskal a Martinic byli zatčeni a obviněni pro podezření ze zločinu zneužití moci úřední. Když ve prospěch obou obviněných intervenovala u Drtiny 12. listopadu 1946 delegace komunistických poslanců a

⁸²⁰ *Tři roky II*, s. 262.

tajemníků, složená z Jury Sosnara, Alexeje Čepičky, Josefa Zuzaňáka, Eduarda Mandřáka a Vítězslava Vylíčila, vysvětlil jim ministr spravedlnosti, že má proti orgánům ministerstva vnitra materiál, jenž je usvědčuje, že nepostupovaly korektně při výslechu členů gestapa a že je třeba tyto věci řádně vyšetřit. Zdůraznil jim, že mu jde o snahu „*odstraniti z veřejného života zbytky násilnického režimu, které u nás rozbujely zásluhou min. vnitra.*“⁸²¹ Stejskal s Martinicem však nakonec přesto byli po krátké vyšetřovací vazbě propuštěni, což komunistický tisk komentoval slovy, že „*pracující lid uvítal jejich propuštění*“.⁸²²

To, že měli proti některým odbojářům falešně vypovídat gestapáci, se ukázalo také v rámci procesu s udavačem Viktorem Ryšánkem u Mimořádného lidového soudu v Brně. Bezpečnostní orgány ovládané komunistickou stranou chtěly jeho prostřednictvím zdiskreditovat nekomunistický odboj. Během vyšetřovací vazby byly dokonce pověstnému konfidentovi Ryšánkovi poukazovány značné obnosy za očerňování generála Luži, generála Ingra a jejich spolupracovníků. Jeho výpovědi však vyvrátila svědectví předsedy Svazu národní revoluce Josefa Grni a Karla Štainera-Veselého. Zjistilo se dokonce, že byla Ryšánkovi umožněna během jeho vyšetřování několikadenní dovolená z vazby. Soud jej nakonec v říjnu 1946 odsoudil k trestu smrti.

Vedle zjištění o zneužívání falešných gestapáckých svědectví bylo také ministerstvo spravedlnosti informováno, že se československým zpravodajským orgánům dostal do ruky velice zajímavý dokument. Jednalo se o opis tajného oběžníku krajského vedení NSDAP v Praze z 25. dubna 1945, v němž se nacistům doporučovalo, aby si svůj poválečný osud ulehčili tím, že „*obviní jim známé Čechy ze spolupráce s německými úřady a nabídnou se jako svědci. Není-li proti takovým osobám po ruce usvědčující materiál, mohou být dostatečně obviněni předem domluvenou výpovědí dvou nebo více „Volksgenossů“ z téhož okolí.*“⁸²³

Ministr Drtina se proto rozhodl na tyto praktiky zareagovat a vydal vedoucím veřejným žalobcům 18. října 1946 příkaz, že nemá být proti českým lidem v rámci obvinění z kolaboračních trestných činů použito svědectví příslušníků gestapa, nejsou-li tyto činy zároveň prokázány jinými svědectvími a dalšími důkazními prostředky.

⁸²¹ NA, f. 100/1, sv. 69, a. j. 541, pamětní spis o jednání delegace komunistických poslanců a tajemníků s p. ministrem spravedlnosti dr. Drtinou, konaném dne 12. listopadu 1946 v místnostech předsednictva vlády. Leopold Pospíšil byl nakonec po únoru 1948 odsouzen v nepřítomnosti k 25 letům žaláře.

⁸²² Viz *Tři roky II*, s. 360.

⁸²³ P. DRTINA, *Na soudu národa*, s. 64.

Svědecké výpovědi gestapáků tak mohly nadále sloužit jen jako pomocné důkazní prostředky.⁸²⁴ Drtina na důsledky tohoto svého rozhodnutí později vzpomínal: „*Můj výnos vzbudil velký rozruch. To se neprojevalo hned, ale postupně se ukázalo, jak citelně se dotkl nejen StB, ale i politiky komunistické strany, když se poslanci této strany obrátili proti němu. Ale byli slabí a musili nakonec odtroubit, neboť jsme tentokrát tak flagrantně usvědčili tyto policejní metody z nepravosti, že i ministr vnitra Nosek i komunistická strana se jich musili zřít alespoň v té konkrétní podobě internování a uplácení gestapáků k obviňování českých lidí. Ovšem svou hru s korumpováním těchto gestapáckých stvůr ministerstvo vnitra zcela neopustilo, pouze ji ztlumilo, převedlo na jiné koleje a k jinému využití.*“⁸²⁵ Drtina se tímto svým úspěšným zásahem proti komunistickým nelegálním praktikám stal velice záhy pro KSČ nežádoucí osobou. Spor se během retribuční retribuce projevoval zejména v rostoucím napětí mezi ministerstvy spravedlnosti a vnitra.

Díky mediální pozornosti, které se dostalo případům, jako byl soud s Leopoldem Pospíšilem, rostlo u veřejnosti povědomí o zneužívání úřední moci orgány ministerstva vnitra. To pak mělo dopad i na rozhodování soudců retribučních soudů, neboť začaly postupně přistupovat k předkládaným obviněním obezřetněji. Stále silněji se projevovaly rozpory mezi na jedné straně opatrnějším postupem ministerstva spravedlnosti a veřejné žaloby, na druhé straně voláním komunistů po bezohledném a přísném potrestání všech politických a hospodářských činitelů protektorátního veřejného života. Klement Gottwald obviňoval Drtinu, že sice justice dokáže vynášet rozsudky smrti u málo významných zrádců, ale v případech bývalých vládních činitelů váhá.

Podle Drtinova názoru se jednalo ze strany KSČ především o politický kalkul: „*Komunisté odešli částečně nuceně, částečně i dobrovolně z veřejného života již za druhé republiky. Nebyli tedy kolaborací vůbec dotčeni, a proto nyní využívali své politické čistoty, opravdové i domnělé, k retribučnímu krajnímu radikalismu, ale i oslabení svých politických tzv. buržoazních odpůrců, což ovšem zamlčovali. Politicky to bylo pochopitelné, morálně a eticky naprosto odsouzeníhodné. Bylo to v podstatě jasné zneužití poválečného mimořádného soudnictví k účelům a cílům jejich aktuální*

⁸²⁴ O tomto opatření ministerstva spravedlnosti referoval i denní tisk – viz *Svobodné slovo*, 19. 10. 1946, s. 2; *Svobodné noviny*, 19. 10. 1946, s. 2.

⁸²⁵ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 115.

*mocenské politiky.*⁸²⁶ Cynismus a stranické zájmy komunistů se projevovaly zřetelně i v tom, že vedle hlasitých útoků na různé významné politické a hospodářské činitele z období druhé republiky a okupace tiše tolerovali několik kolaborantů v čele Ústřední rady odborů, kteří předtím v období německé okupace vedli Národní odborovou ústřednu zaměstnaneckou (zejména šlo o Evžena Erbanu a Františka Jungmanna, kteří dokonce zasedali v poválečném parlamentu).

Prokop Drtina se výrazněji exponoval v případě bankéře Jaroslava Preisse.⁸²⁷ Jak sám přiznal, byl proti němu po Mnichově velmi silně zaujat a podezíral jej z toho, že svým vlivem neblaze přispěl k Háchově cestě do Berlína 14. března 1939. Drtina proto předpokládal, že se bude muset Preiss po osvobození ze svých činů zodpovídat před retribučním tribunálem. Velice záhy si však uvědomil, že se Preiss stal pro komunisty symbolem nenáviděného kapitalismu a třídního nepřítele a že proti němu policejní orgány zvolily zcela nepřipustný postup. Než se Jaroslav Preiss dostal do řádné soudní vazby, prošel velkým martýriem. Jeho majetek byl zároveň zrušen a rozkraden. Již krátce po Drtinově nástupu do funkce ministra spravedlnosti se na něj obrátil Preissův zeť Josef Scheiner s žádostí o jeho propuštění ze zdravotních důvodů do domácího ošetřování. Drtina přislíbil svou pomoc, ve vládě se mu však nepodařilo příslušný návrh prosadit.

Preissův stav se velice rychle zhoršoval, a tak se Drtina rozhodl podat nový návrh na jeho propuštění na svobodu z důvodu vážné nemoci a vysokého stáří. Zejména komunistický předseda Klement Gottwald tehdy dělal vše pro to, aby k projednávání tohoto návrhu vůbec nedošlo. Šéf retribučního úseku na ministerstvu spravedlnosti Zdeněk Marjanko informoval pravidelně Drtinu o Preissově kritickém zdravotním stavu. Drtinova snaha prosadit diskusi o Preissově propuštění na pořad jednání vlády však byla stále neúspěšná. Nakonec se proto Prokop Drtina rozhodl samostatně, bez předchozího souhlasu vlády, dát pokyn k okamžitému převozu Jaroslava Preisse do domácího ošetřování. Podle jeho přesvědčení byl totiž celý postup proti Preissovi svou tvrdostí a bezohledností velice nespravedlivý. Drtina později zdůraznil, že *„nevěřil, že Preiss zradil přes všechny omyly, jichž se v posuzování naší situace dopustil. Mimo to jsem musil mít na paměti a též měl více na paměti než druzí, jak vlastenecky a odvážně*

⁸²⁶ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 220.

⁸²⁷ Osudy tohoto významného finančníka, národohospodáře a právníka popisuje Pavel KOSATÍK, *Bankéř první republiky. Život dr. Jaroslava Preisse*. Praha 1996.

*se choval ještě mladý dr. Preiss za první světové války v boji proti Rakousku, kdy byl též perzekvován a žalářován. O takovém člověku jsem nemohl předpokládat a věřit, že se dopustil a chtěl se dopustit zrady.*⁸²⁸ Preiss byl ve velmi vážném zdravotním stavu převezen 26. dubna 1946 z vazby do svého smíchovského bytu, kde však již 29. dubna 1946 zemřel. Aspoň poslední tři dny svého života tak měl možnost strávit v kruhu své rodiny a blízkých. Drtina cítil velké uspokojení z toho, že nakonec Jaroslav Preiss nezemřel ve vězení. Zároveň svůj krok chápal tak, že československou vládu ušetřil velké ostudy, do které se svým nezájmem řítila.

Velký spor se odehrál na podzim 1946 kolem případu někdejšího generálního ředitele Báňské a hutní společnosti dr. Otakara Kruliše-Randy. Národní prokurátor František Tržický předložil ministru Drtinovi a pražské vládě návrh na zastavení jeho trestního stíhání pro nedostatek podstaty trestných činů. Podle žalobcova návrhu nemohla žaloba před retribučním soudem obstát. Prokop Drtina se k tomuto návrhu připojil, ve vládě se však proti tomu zvedl velký odpor. Velice aktivně tehdy při projednávání tohoto případu vystupovali proti Drtinovi a Tržickému zejména komunističtí ministři Václav Nosek, Julius Ďuriš a Václav Kopecký. Ministr spravedlnosti nakonec tomuto tlaku ustoupil a žaloba byla podána. Národní soud ovšem podle očekávání Drtiny i národního prokurátora Tržického Kruliše-Randu osvobodil. Významného průmyslníka Otakara Kruliše-Randu ovšem nakonec přesto odsoudila po únoru 1948 komunistická justice k mnohaletému vězení.

Národním soudem byl posléze osvobozen také prvorepublikový předseda vlády a agrární politik Jan Malypetr, který byl již v době svého retribučního procesu velice vážně nemocen. Jeho obvinění bylo natolik absurdní, že byl hned druhý den soudního přelíčení zproštěn veškeré viny. Prokop Drtina jeho osvobození velmi uvítal. Později tvrdil, že kdyby o tom mohl sám rozhodovat, vůbec by Malypetra před soud nestavěl. Osobně mu vyčítal jen jedinou věc, že se za války nechal přinutit nacisty k určitému vyjádření proti Edvardu Benešovi a jeho předválečné politice.

Průběžný stav výsledků retribučního soudnictví zrekapituloval Prokop Drtina ve svém exposé v rozpočtovém výboru Ústavodárného národního shromáždění, když se na jeho zasedání 3. prosince 1946 projednával rozpočet ministerstva spravedlnosti. Ministr Drtina konstatoval, že do konce října 1946 bylo u mimořádných lidových soudů

⁸²⁸ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 228.

v Čechách a na Moravě souzeno celkem 19 378 osob, z nichž bylo 6 703 Čechů, 12 496 Němců a 179 osob jiné národnosti. K trestu smrti bylo odsouzeno 362 osob (155 Čechů a 205 Němců), k doživotnímu žaláři bylo odsouzeno 426 osob. Dalším 13 543 osobám byl uložen trest odnětí svobody v celkové výši 101 248 let. Při retribučních procesech bylo osvobozeno 3 771 osob a v 394 případech byl sice obžalovaný shledán vinným, ale podle § 16 retribučního dekretu bylo upuštěno od uložení trestu. Celkem 882 případů bylo od lidových soudů postoupeno k dalšímu řízení soudům řádným. Na konkrétních statistikách Drtina vyvracel obvinění, že retribuce probíhá pomalu. Uvedl, že ze 106 599 případů bylo již vyřízeno 89 830 kauz. Dosud tak zůstalo nevyřízených jen 15 700 případů. Drtina si postěžoval, že veřejní žalobci nedostávali včas materiál od bezpečnostních orgánů. Jako konkrétní příklad uvedl dlouho odkládaný proces se sudetoněmeckými poslanci, u něhož nebyly vyšetřující orgány ministerstva vnitra značnou dobu schopny dodat veřejnému žalobci výsledky svého šetření, ačkoliv tuto věc ministerstvo spravedlnosti neustále urgovalo.⁸²⁹ Na toto prohlášení pak reagovali komunisté ústy své poslankyně Barbory Škrlantové a poslance Františka Mráze, kteří obvinili ministra spravedlnosti, že nevykonával dostatečný dozor nad veřejnými žalobci, „aby nedocházelo ke skandálnímu zastavování trestního řízení v případech vyložených zrádců“.⁸³⁰

V průběhu ledna 1947 byly před Národním soudem zahájeny procesy s některými dalšími významnými protektorátními činiteli. V této době se již naplno projevilo, že původní radikalismus retribuční justice z prvních měsíců po osvobození pomalu ustupoval. Někdejší ministr vnitra generál četnictva Josef Ježek byl sice 28. ledna 1947 uznán vinným, ale od jeho potrestání bylo upuštěno. Dne 31. ledna 1947 pak začal druhý velký proces s protektorátními ministry, který se stal symbolem politické justice. Na lavici obžalovaných tehdy stanuli bývalý předseda vlády Rudolf Beran, ministr vnitra Otakar Fischer, ministr dopravy a důvěrník prezidenta Háchy Jiří Havelka, ministr národní obrany generál Jan Syrový a předmnichovský ministr vnitra Josef Černý.

⁸²⁹Viz např. *Svobodné slovo*, 4. 12. 1946, s. 1–2; *Svobodné slovo*, 5. 12. 1946, s. 1.

⁸³⁰*Rudé právo*, 19. 12. 1946, s. 1.

Ladislav Feierabend označil ve svých pamětech tento proces jako „*přímo kabinetní ukázkou politické pomsty*“ proti agrární straně.⁸³¹ Velice se obával o osud Rudolfa Berana, a tak se vydal za ministrem spravedlnosti Drtinou, aby u něj v jeho prospěch intervenoval. Žádal Drtinu, aby bylo zabezpečeno, že Rudolf Beran dostane milost, pokud by byl odsouzen k trestu smrti. Drtina tehdy připustil, že by žalobce skutečně mohl navrhnout trest smrti, protože si to žádají komunisté. Je však otázka, jak celý proces nakonec dopadne. Národní prokurátor využil proti Beranovi i materiály z jeho obrany před nacistickým Lidovým soudem. Nakonec opravdu navrhl trest smrti, soud však rozhodl jinak. Rozsudek byl vynesena 21. dubna 1947, Beran a Syrový v něm byli odsouzeni na 20 let vězení, což představovalo i tak velmi vysoký trest. Bývalí ministři Havelka, Fischer a Černý byli osvobozeni.

V dubnu 1947 ocitovalo *Rudé právo* článek sovětského časopisu *Novoje Vremja*, který referoval o údajných pletichách reakčních sil v Československu a uváděl, že tyto pletichy umožňuje ministerstvo spravedlnosti. Konkrétně se to mělo projevit v průtazích v procesu s Rudolfem Beranem. Sovětský časopis psal, že mají agrárníci „*své agentury v některých vládních úřadech, z části v ministerstvu spravedlnosti, což se projevilo v průtahu procesu s Beranem a skupinou českých quislingů. Vyvolalo to oprávněnou stížnost československé veřejnosti...*“⁸³² Dne 2. dubna 1947 odpověděl Prokop Drtina na tyto útoky ve svém veřejném projevu v Benátkách nad Jizerou. Právě proces s Beranovou vládou podle Drtiny dokládá, jak se československé justiční orgány snažily o urychlené provedení soudního řízení. Nikoliv justici, ale orgánům ministerstva vnitra trvalo téměř jeden rok, než zaslaly prokuratuře při Národním soudu první trestní oznámení. Toto trestní oznámení přitom neobsahovalo téměř žádný materiál, který by mohl být pro účely žaloby využit. Teprve za půl druhého roku předalo ministerstvo vnitra takový spisový materiál, že bylo možné vypracovat obžalobu. Justičním orgánům trvala příprava obžaloby pouhé tři měsíce. Drtina se také podivil nad tím, jak funguje naše informační služba, že nedokáže řádným způsobem informovat zahraničí o pravém

⁸³¹ L. K. FEIERABEND, *Politické vzpomínky III*, s. 341. Podle výpovědi Vladimíra Krychtálka mu vyšetřovatel ministerstva vnitra (byl to Bedřich Pokorný) jednou řekl: „*Beran musí viset, aby nikdy nemohla být založena agrární strana.*“ Viz tamtéž, s. 343. Absurdnost jednotlivých bodů obvinění proti Beranovi dokládá Václav VEBER, *Osudové únorové dny 1948*. Praha 2008, s. 70–71.

⁸³² Cit. dle NA, f. P. Drtina, k. 18, sign. 7-34/1/1.

stavu věci.⁸³³ Také vedení národně socialistické strany zareagovalo na psaní sovětského tisku, a sice protestním dopisem adresovaným ministru zahraničí Janu Masarykovi. List stylizovaný Hubertem Ripkou požadoval, aby byla učiněna příslušná opatření v organizaci informační služby. Národně socialistická strana se přitom v dopise sama charakterizovala jako strana „*upřímně a oddaně rusofilská a sovětofilská*“.⁸³⁴

Vzhledem k tomu, že se před retribučními soudy objevili Beran a Syrový, rozhodl se Ladislav Feierabend jako jejich někdejší vládní kolega, že bude požadovat, aby byl také postaven před Národní soud. Jeho žádost však Prokop Drtina rázně odmítl se zdůvodněním, že na něj nedostal žádné podání od ministerstva vnitra. Feierabend se pak vydal za prezidentem Benešem, jemuž své přání také tlumočil. Beneš se proti tomuto návrhu postavil stejně rozhodně jako předtím Drtina. Prezident dokonce prohlásil, že by to pokládal za osobní urážku, kdyby někdo Feierabenda pohnal před Národní soud.⁸³⁵ Samotného Ladislava Feierabenda a jeho čest hájil Drtina v té době také uvnitř vlastní strany. Na schůzi předsednictva národně socialistické strany 27. března 1947 o něm prohlásil, že sice o jeho minulosti „*mohou být různé názory. Nikdy však nebyl politickým činitelem a nikdy se neexponoval proti Masarykovi a Benešovi. Nemůžeme se proto bránit přijímání lidí, kteří jsou naprosto čistí.*“⁸³⁶

Kampaň proti Rudolfu Beranovi a Janu Syrovému nepolevila ani po jejich odsouzení. V červnu 1947 zveřejnily *Rudé právo* a *Mladá fronta* reportáže z velkostatku v Javorníku u Vrchlabí, kde si oba odpykávali svůj trest ve zvláštním nuceném trestním pracovním oddílu. Komunističtí novináři označili jejich výkon trestu za rekreaci, tvrdili, že si oba trestanci užívají v pokojíčkách s nezamřížovanými okny a že mají k večeři lívance, vajíčka, margarín, mléko a bochník domácího chleba. V pokoji údajně stálo několik pivních láhví. Ministr Drtina se musel bránit a dokazovat, že oba celé dny tvrdě pracují a nepožívají žádných úlev při práci nebo stravování. Z celkového stavu 18 889 vězňů bylo v té době nasazeno v pracovních oddílech celkem 11 157 osob, které pracovaly především v zemědělství, v dolech, hutnictví apod. Zařazení Rudolfa Berana a Jana Syrového do pracovního oddílu na zemědělském statku tak nebylo ničím výjimečným. Ve svých pamětech o tom Drtina napsal: „*Je pozoruhodné, jak až*

⁸³³ Článek „*Závažný projev ministra Drtiny*“ vyšel ve *Svobodném slově* 4. 4. 1947 a jeho text přebírá i P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 286–287.

⁸³⁴ Cit. dle NA, f. P. Drtina, k. 18, sign. 7-34/1/1.

⁸³⁵ K tomu viz L. K. FEIERABEND, *Politické vzpomínky III*, s. 347.

⁸³⁶ Cit. dle J. KOCIAN, *Československá strana národně socialistická*, s. 95.

*neuvěřitelně detailně se komunistická žurnalistika a dokonce i poslanci KSČ probírali drobnostmi bydlení a stravování těchto politických vězňů, co jí, co piji, na čem sedí! A jak přitom švindlovali, aby jim přitížili a proti nim a proti mně svou veřejnost poštvali. Bylo to vskutku nechutné od lidí, kteří za první republiky po odsouzení pro trestné činy proti ní měli všechny výhody a přednosti politických vězňů!*⁸³⁷

Objevily se výhrůžky, že dělnictvo pražských závodů zastaví práci a vstoupí do stávky, pokud ministerstvo spravedlnosti nenařídí, aby byli Beran a Syrový odvoláni z javornického pracoviště. Syrového tak nakonec z příkazu ministerstva spravedlnosti z 3. června 1947 raději přeřadili přímo do valdické věznice, kde měl být zaměstnán přiměřenou prací na zahradě. Přednosta valdického ústavu přitom marně žádal, aby mohl Syrový na javornickém statku zůstat, neboť tam vykazoval velmi dobré pracovní výkony.⁸³⁸ Drtina údajně také nařídil, aby byli Beran a Syrový umístěni v těch nejlepších celách, jaké byli ve Valdicích k dispozici.

Dne 14. února 1947 zahájil Národní soud retribuční řízení proti předním úředníkům Háchovy prezidentské kanceláře, jejímu přednostovi Augustinovi Adolfu Popelkovi a jejímu politickému referentovi docentu Josefu Klimentovi. Popelka nakonec dostal trest pět let žaláře a zabavení poloviny majetku, Kliment dopadl podstatně hůře, neboť jej stihnul trest doživotního žaláře a zabavení veškerého jmění.

Dne 15. února 1947 byl vynesena rozsudek v procesu s bývalými poslanci a senátory Sudetoněmecké strany. Z patnácti obžalovaných henleinovců bylo šest odsouzeno k trestu smrti – Hans Krebs, Franz Schreiber, Georg Böhm, Franz Werner, Ernst Kundt a Hans Westen. Drtina výsledky tohoto procesu chápal jako umírněné, a tak je vydával za doklad kulturní a duchovní vyspělosti české spravedlnosti. Vnitřně nesouhlasil pouze s trestem smrti pro Ernsta Kundta, který podle jeho názoru před válkou zastával smířlivější stanovisko než řada jeho spolustraníků. Drtina však ani v tomto případě neusiloval o využití práva milosti, považoval to tehdy ve vztahu k henleinovským poslancům a senátorům za věc nemístnou a pro českého politika přímo nemožnou.

⁸³⁷ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 310. K tomu srov. TENTÝŽ, *Na soudu národa*, s. 72–75.

⁸³⁸ NA, f. P. Drtina, k. 14, sign. 7-4/2, zpráva pro pana ministra ve věci pracovního zasazení trestanců Berana a Syrového.

V dubnu 1947 proběhl před mimořádným lidovým soudem proces s členy kladenského gestapa, kteří stáli za zničením Lidic. Tento soud nakonec skončil rozsudkem smrti nad šesti důstojníky gestapa. Proběhl i proces proti Národnímu souručenství, ve kterém byl obžalován i jeho první předseda Josef Nebeský. Vzhledem k tomu, že odmítl jakoukoliv vinu, dobře se bránil a také mnoho svědků vypovídalo v jeho prospěch, byl nakonec obžaloby zproštěn a osvobozen. Josef Nebeský se však nakonec stal po únoru 1948 obětí komunistické justice, která jej odsoudila ke 12 letům vězení. Jeho dva kolegové, Jan Fousek a Tomáš Krejčí, byli sice uznáni Národním soudem vinnými, ale bylo upuštěno od jejich potrestání. Také je postihnul po únoru 1948 rozsudek obnoveného retribučního soudu, který oba odsoudil do vězení.

Zvláštní význam měly pro ministra spravedlnosti Prokopa Drtinu procesy s aktivistickými protektorátními novináři. Za svou novinářskou činnost v době okupace bylo vzato do vazby celkem 34 novinářů, 20 z nich stanulo před Národním soudem. Drtina očekával, že bude v tomto případě postaven před rozhodování o případném návrhu na udělení milosti. Sám vinu aktivistických novinářů naprosto uznával a rozhodně je při památce mnoha jiných žurnalistů, kteří za války zaplatili své vlastenectví a věrnost národu vlastními životy, odsuzoval. Byli pro něj však jen „*ubozí zbabělci a prodejní slouhové každého novinářského zaměstnavatele, tím spíše, byl-li to všemocný gestapák bez svědomí a bez skrupulí, který rozhodoval nejen o jejich hmotné existenci a mzdě, ale i o jejich životě a bytí! Nedovedli včas z novin odejít, protože se dali ohloupit Goebbelsovým propagačním bombastem o neporazitelnosti III. říše, a tak upadali do stále zločinnějšího tiskového otročení tomuto chvastounství až do úplné bezcharakterní zrady nejen vlastních národních zájmů, ale i naprosté ztráty osobní důstojnosti své vlastní.*“⁸³⁹ Tyto procesy byly pro Drtinu osobně zajímavé i v tom, že činnost aktivistických novinářů sám celou dobu války z Londýna intenzivně sledoval, neboť to patřilo k jeho úřednímu působení v Benešově prezidentské kanceláři i k jeho práci rozhlasového komentátora BBC.

Dne 22. dubna 1947 vynesl Národní soud rozsudek nad Emanuelem Vajtauerem, Vladimírem Krychtálkem, Jaroslavem Křemenem a Karlem Wernerem. Všichni čtyři byli odsouzeni k trestu smrti provazem, přičemž Vajtauer byl odsouzen v nepřítomnosti. Drtina po vynesení tohoto rozsudku skutečně obdržel od na smrt odsouzených

⁸³⁹ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 278.

kolaborantských novinářů žádosti o milost. Žádná z příslušných soudních instancí však nenavrhl ani jednomu z nich změnu trestu. Ministr spravedlnosti pochopil, že nenávist k těmto zrádcovským žurnalistům působila hodně hluboko v širokých vrstvách národa. O rozsudcích se Prokop Drtina bavil s ministerským radou Josefem Nožičkou, který jej podpořil v jeho úvahách, že by se měl aspoň některému z odsouzenců zachránit život. Očekával kvůli případné milosti velké politické spory, a tak se odvažoval dát takový návrh jen jedné osobě. Z výběru hned na začátku vyloučil taktéž na smrt odsouzeného Rudolfa Nováka, který býval šéfredaktorem *Árijského boje*. Na stránkách tohoto antisemitského plátku se stala jednou z obětí rasových denunciací i Drtinova vlastní sestra Olga Löwenbachová. Tento časopis totiž upozornil na to, že ač byla manželkou Žida, stále měla soukromou lékařskou ordinaci. S přispěním tohoto článku ji pak zatklo gestapo. Druhou osobou, u níž ministr Drtina rovnou vyloučil, že by jí navrhl milost, byl Vladimír Krychtálek. Toho považoval Drtina za přímo spoluodpovědného za věznění a případně i popravu rodinných příslušníků některých mluvčích londýnského rozhlasu.

Ministr spravedlnosti se nakonec rozhodl navrhnout prezidentovi republiky udělit milost Jaroslavu Křemenovi, kterému tak byl zachráněn jeho život. K Drtinovu překvapení ovšem po této milosti nenásledovala žádná veliká vlna kritiky, a tak pak po této zkušenosti litoval, že se nepokusil navrhnout milost i dalším aktivistickým novinářům Aloisi Křížovi a Antonínu Jaromilovi Kožíškovi. Navíc se krátce na to dozvěděl, že Mimořádný lidový soud v Brně při procesu s moravskými redaktory Jaroslavem Pelíškem, Leopoldem Zemanem a Janem Hloužkem, kteří byli zatíženi obdobnou vinou, nevyslovil ani jeden rozsudek smrti.

Jak se blížil očekávaný konec retribučního soudnictví, který byl stanoven na 5. květen 1947, nakumulovala se celá řada procesů jak u Národního soudu, tak u mimořádných lidových soudů po celé zemi. Justice se snažila dokončit v termínu co nejvíce retribučních případů. Jednotlivé rozsudky demonstrovaly, že původní radikalismus z rozhodování lidových soudů výrazně poklesl. V dubnu 1947 se uskutečnil proces s bývalým ministrem školství a národní osvěty Janem Kaprasem a ministrem veřejných prací Dominikem Čiperou. Soud skončil 2. května 1947 osvobozením obou obviněných, ačkoliv se komunisté všemožně snažili dosáhnout jejich odsouzení. Z osvobození Kaprase měl Drtina velikou radost, protože patřil během

vysokoškolských studií mezi jeho nejoblíbenější profesory. Kapras byl však v době procesu již velice těžce nemocen a ještě v květnu téhož roku zemřel.

Pokud jde o Čipera, soudu byla předložena celá řada podpisů dělníků zlínských závodů, kteří jej obviňovali z asociálnosti a kolaborantství s Němci. Ukázalo se však, že mnoho těchto dělníků ve skutečnosti nastoupilo do zlínských podniků až po válce po jejich znárodnění. Čipera dokonce u soudu prokázal svou odbojovou činnost. Čipera přitom neměl být podle původních představ komunistických ministrů jediným z představitelů společnosti Baťa, který se ocitl na lavici obžalovaných před Národním soudem. Vláda však v březnu 1947 těsnou většinou rozhodla, že Hynek Baťa, František Malota a Hugo Vavrečka nebudou před soud pohnáni. Ve vládě došlo ke sporům o to, zda má být v nepřítomnosti souzen také sám Jan Antonín Baťa, který žil v Brazílii. Gottwald byl v požadavku na uspořádání procesu neoblomný, v pozadí hrál roli politický zájem na jeho odsouzení, aby se usnadnilo zabavení jeho veškerého majetku v ČSR. Národní soud nakonec odsoudil Jana Antonína Baťu k 15 letům vězení a ztrátě veškerého majetku. Dominik Čipera utekl po únoru 1948 do exilu a byl následně odsouzen v nepřítomnosti v rámci obnovené retribuice k 15 letům vězení.

Očištění se u Národního soudu dočkali bývalý předseda Ústřední jednoty hospodářských družstev Ferdinand Klindera a předmnichovský ministr národní obrany František Machník. Když původně navrhoval ministr Drtina ve vládě zmírnění jejich obžaloby vzhledem k tomu, že ani jeden z nich nebyl aktivní během německé okupace, reagovali jeho komunističtí ministerští kolegové velice rozhořčeně. Komunisté označovali agrárního politika Machníka za nepřítele komunistické strany a Sovětského svazu a oprávněnost jeho obvinění v jejich očích nezpochybňovala ani skutečnost, že byl nacisty odsouzen k trestu smrti a přežil dokonce pochod smrti. Národní soud soudil nakonec Machníka a Klindera jen ze zločinů proti národní cti a zbavil je jakékoliv viny.

Velice nízkých trestů se dočkali vůdci českých fašistů Rudolf Gajda a profesor Rudolf Dominik, kteří byli odsouzeni na dva roky vězení. I tak se ještě v dubnu 1947 vynášely ortely smrti. Téměř symbolicky byl v hodině dvanácté celého retribučního soudnictví odsouzen a popraven Igor Moravec, syn nejvýznamnějšího českého kolaboranta Emanuela Moravce.

Proces s Jozefem Tisem

Prokop Drtina byl jako československý ministr spravedlnosti vyloučen z přímého rozhodování o retribuci na Slovensku. Tam se národní očista prováděla na základě zvláštní retribuční legislativy, bez možnosti zásahů z Prahy. Drtina takový stav vítal, protože věděl, že na Slovensku dojde při provádění retribuční k řadě politických a zájmových sporů, jejichž řešení nebude jednoduché. Navíc se domníval, že je správné, aby Slovinci převzali samostatným výkonem spravedlnosti za nápravu minulosti vlastní odpovědnost. Drtina také bez větších problémů spolupracoval s Ivanem Štefánikem, který na Slovensku vedl pověřenectvo pro soudnictví.

Nejvýznamnějším procesem slovenské retribuční se mělo stát soudní řízení s bývalým slovenským prezidentem Jozefem Tisem a spol.⁸⁴⁰ Příprava tohoto procesu však byla velice náročná a trvala déle, než se původně předpokládalo. Mezitím proběhl soud s Vojtechem Tukou, předsedou slovenské vlády v letech 1939–1944. Rozsudek smrti nad Tukou v srpnu 1946 nikoho nepřekvapil a ani nevyvolával žádnou nespokojenost. Ačkoliv byla Tuka nemocen a po několika záchvatech mozkové mrtvice ochrnut, vláda se vyslovila pro vykonání trestu smrti. Od počátku bylo jasné, že proces s Jozefem Tisem, Alexandrem Machem a Ferdinandem Ďurčanským bude vyvolávat mnohem větší kontroverze. Brzy se kvůli procesu s Tisem začaly na Slovensku objevovat letáky a různé projevy útočící na soud či požadující mírné a rozvážné potrestání. Proti aktivitám Tisových příznivců naopak vystoupily odbojové organizace. Samotný proces začal 2. prosince 1946, předsedou soudního senátu byl Igor Daxner.

Již někdy na podzim či v zimě 1946 navštívil ministra spravedlnosti Drtinu britský velvyslanec Philipp Nichols, jenž se začal dotazovat, co bude dělat československá vláda, bude-li Tiso odsouzen k trestu smrti a bude-li žádat o milost. Nichols nakonec v dalším průběhu rozhovoru prosil Drtinu, aby eventuálně Tisovi doporučil milost. Britský velvyslanec Drtinovi vysvětlil, že se domnívá, že na tom, zda bude nakonec Tiso popraven, bude záviset i další vztah mezi Čechy a Slovinci. Obával

⁸⁴⁰ K tomuto případu blíže viz *Dva retribuční procesy*, s. 15–34; Anton RAŠLA – Ernest ŽABKAY, *Proces s dr. J. Tisom. Spomienky obžalobcu Antona Rašla a obhajcu Ernesta Žabkayho*. Bratislava 1990; *Dr. Jozef Tiso, Dr. Ferdinand Ďurčanský a Alexandr Mach pred súdom národa*. Bratislava 1947; Igor DAXNER, *Ludáctvo pred národným súdom 1945–1947*. Bratislava 1961; Jan RYCHLÍK, *Češi a Slovinci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1945–1992*. Bratislava 1998, s. 75–97; Michal BARNOVSKÝ, *Na ceste k monopolu moci. Mocenskopolitické zápasy na Slovensku v rokoch 1945–1948*. Bratislava 1993, s. 120–142; Ivan KAMENEC, *Dr. Jozef Tiso. Tragédia politika, kňaza a človeka (Dr. Jozef Tiso 1887–1947)*. Bratislava 1998.

se, že Tisova poprava by znovu výrazně prohloubila nedůvěru Slováků proti Čechům.⁸⁴¹ Drtina vyjádřil souhlas s Nicholsovou myšlenkou, že Tisův proces může mít značný vliv na slovenské veřejné mínění. Zároveň mu vysvětlil, že právě z toho důvodu neklade žádné překážky samostatnosti slovenského retribučního soudnictví a že se do této záležitosti nebude plést, pokud jej o to sami Slováci nepožádají. Pokud jde o případný návrh na udělení milosti, slíbil Drtina, že bude respektovat stanovisko Slováků.

O nějaký čas později pozval Prokop Drtina k sobě na oběd předsedu Slovenské národní rady Jozefa Lettricha, aby se spolu obecně pobavili o politické situaci v zemi. V průběhu dlouhého rozhovoru oba zjistili, že se na většinu politických otázek dívali velice podobně. Týkalo se to dokonce i problematiky nové úpravy postavení Slovenska ve společném státě. Lettrich ovšem využil této příležitosti také k nátlaku na Drtinu, aby v případě rozsudku smrti navrhl Tisovi milost. Lettrich sice hovořil korektně a zdvořile, nicméně velmi naléhavě a s velmi závažným politickým zdůvodněním. Zdůrazňoval i mezinárodně politický rozměr s ohledem na Vatikán, neboť by se jednalo o popravu katolického kněze. Drtina Lettrichovi slíbil, že pokud dostane od Slovenské národní rady návrh, aby byl Tisovi trest smrti změněn na doživotní žalář, sám se takového návrhu bude držet a udělení milosti prezidentovi doporučí.

Dne 9. března 1947 skončilo hlavní přelíčení, žalobci žádali trest smrti pro všechny tři obžalované, pro Tisa, Macha i Ďurčanského. Na Slovensku se krátce na to začaly objevovat první demonstrace na podporu Tisa. V Piešťanech demonstrovalo 19. března 1947 velké procesí katolických žen, jehož protest vyvrcholil před tamní budovou ONV. Byli povoláni hasiči, policie a vojsko, dav byl rozehnán vodním dělem. Řada demonstrantek následně skončila v pracovních táborech a hlavní organizátoři putovali do vyšetřovací vazby. Komunisté ihned podobné akce označili za činnost luďáckého podzemí, které chce rozbít Československo a jeho lidově demokratické zřízení. Sami komunisté také začali organizovat různé protidemonstrace. Demokratická strana se naopak snažila od protestů na podporu Tisa distancovat a označila je za provokace namířené proti slovenským katolíkům. 31. března 1947 se obrátil slovenský biskupský sbor na vládu a předsedu Slovenské národní rady se žádostí, aby doporučily udělení milosti Tisovi.

⁸⁴¹ Srov. též AÚSD, f. H. Ripka, k. 45, a. č. 1544.

Dne 15. dubna 1947 vynesl Národní soud v Bratislavě svůj rozsudek, v němž odsoudil Jozefa Tisa a v nepřítomnosti i Ferdinanda Ďurčanského k trestu smrti, Alexandra Macha na poslední chvíli vyloučil pro nemoc ze společného soudního jednání. Mach byl pak o měsíc později odsouzen na 30 let vězení. Lettrich následně po vynesení rozsudku nad Tisem kritizoval ve schůzi předsednictva Slovenské národní rady Machovu neúčast a konstatoval, že Daxnerovo rozhodnutí o jeho vyloučení mělo politické motivy. Sám žalobce Národního soudu Ľudovít Rigan doporučoval udělení milosti nejen Tisovi, ale také Machovi (naproti tomu další žalobci, Juraj Šujan a Anton Rašla, žádost o udělení milosti Tisovi nepodpořili). Den po vynesení rozsudku navrhl žalobce Národnímu soudu pro Tisa milost, Národní soud však udělení milosti nedoporučil. Naopak pověřenec spravedlnosti Ivan Štefánik se vyslovil ve prospěch udělení milosti. Tisovi obhájci, Arnošt Žabkay a Martin Grečo, podali žádost o milost prezidentovi republiky a předsednictvo SNR požádali o odklad výkonu trestu. Podle Drtinova názoru se Tisova pozice velmi zkomplikovala tím, že nebylo možné vykonat popravu Ferdinanda Ďurčanského. V opačném případě by totiž bylo mnohem snazší darovat Tisovi život.

Slovenská národní rada nakonec přesunula rozhodování o žádosti o milost na vládu, když jí bez jakéhokoliv vlastního stanoviska pouze poslala usnesení Národního soudu, který udělení milosti nedoporučil.⁸⁴² Prezident republiky postoupil 16. dubna vládě také žádost slovenského pověřence spravedlnosti o udělení milosti. Prezident ujistil vládu, že se ztotožní s jejím usnesením. Vláda se zabývala Tisovým případem na mimořádné schůzi v podvečer 16. dubna 1947. Ještě předtím se konaly 15. a 16. dubna porady předsednictva národně socialistické strany o dalším postupu a o tom, jaké stanovisko ve věci případné milosti pro Tisa mají ministři za tuto stranu zaujmout. Přítomní členové byli s výjimkou Jaroslava Stránského a Oldřicha Suchého pro vykonání rozsudku. Proti udělení milosti se velice hlasitě ozýval zejména Hubert Ripka, který se dokonce odvolával i na údajně stejné stanovisko prezidenta Beneše.

⁸⁴² Tento postup SNR zdůvodnil v roce 1967 J. Lettrich v telefonickém rozhovoru s J. Ursínym tím, že návrh nemohl být v předsednictvu SNR projednán, protože jeho člen za Demokratickou stranu Milan Polák by nehlasoval pro omilostnění, ale proti, čímž by slovenští demokraté celou věc rovnou prohráli (DS měla v pětičlenném předsednictvu SNR tři členy). Polák byl přítom katolík. Viz Ján URSÍNÝ, *Z môjho života (Príspevok k vývoju slovenskej národnej myšlienky)*. Martin 2000, s. 124; srov. též M. BARNOVSKÝ, *Na ceste k monopolu moci*, s. 130.

Pro Drtinu byl postup předsednictva SNR nemilým překvapením. Do té doby očekával, že se předsednictvo SNR jasně vysloví pro udělení milosti a on se tak bude moci opírat o vůli slovenských orgánů. Když se dostal Drtina během zasedání předsednictva národně socialistické strany ke slovu, navrhl, aby se trvalo na tom, že se musí k celé záležitosti Slovenská národní rada vyjádřit: „...*když jde o soud nad slovenským politikem tak významným jako monsignore Tiso, nejvyšší politická představitelka slovenského národa se nevysloví a hodí to vše na krk i k tíži Čechů. To přece nejde, to si nemusíme dát líbit a mimo to já nevylučuji, že je to záměr, že by se Slovákům hodilo, kdyby mohli přesunout odpovědnost za Tisovu smrt na Čechy.*“⁸⁴³ Pro případ, že by vláda tento návrh nepřijala, doporučoval Drtina hlasovat pro vykonání trestu smrti. Jeho návrh předsednictvo národně socialistické strany přijalo jako závazné pro všechny své ministry.⁸⁴⁴

Ministr Drtina pak v průběhu vládního zasedání zdůraznil, že pražská vláda nemá žádné bližší informace o celém soudním řízení, nezná soudní spisy, obhajobu, ani závěrečné řeči, není dokonce ani podrobně informována o jednání Slovenské národní rady o žádosti o udělení milosti. Vzhledem k tomu, že Slovenská národní rada nevyužila svého práva, jež jí dává retribuční nařízení, navrhoval Drtina, aby vláda vrátila návrh na udělení milosti předsednictvu SNR s žádostí, aby se vyjádřilo, má-li proti němu námitky z hlediska celostátních zájmů. Hubert Ripka následně přirovnal postup SNR v této důležité politické věci k tomu, jako by se omezovala na úlohu poštovní schránky. Drtinův návrh však nezískal ve vládě dostatečnou podporu, takže nebyl přijat. Z přítomných 23 členů vlády se pro něj vyslovilo jen deset (4 národní socialisté, 3 lidovci a 3 slovenští demokraté).⁸⁴⁵

Ministři se nakonec rozhodli jednat i bez chybějícího stanoviska SNR. Vláda přijala výraznou většinou (včetně hlasů všech národních socialistů) usnesení, v němž s odvoláním na stanovisko Národního soudu v Bratislavě a vzhledem ke skutečnosti, že ani předsednictvo Slovenské národní rady se nevyslovilo pro udělení milosti, nedoporučila prezidentovi udělení milosti Jozefu Tisovi.⁸⁴⁶ Proti tomuto usnesení se postavili jen členové vlády za lidovou a slovenskou demokratickou stranu. Drtina

⁸⁴³ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 301.

⁸⁴⁴ *Cestou k únoru*, dok. 45, s. 202.

⁸⁴⁵ Drtina ve svých memoárech omylem uvádí, že komunisté proti jeho návrhu získali většinu jediného hlasu. Viz tamtéž, s. 303.

⁸⁴⁶ *Dva retribuční procesy*, s. 251.

nedostal návrh na udělení milosti od SNR, a tak se již necítil vázán slibem, který dal Lettrichovi a velvyslanci Nicholsovi. Svůj postoj k Tisově popravě shrnul ve vzpomínkách: „*Trest smrti byl na místě, odmítnutí milosti též. Pro ministry tak uvědoměle české strany, jako byli národní socialisté, nebylo možno jít dále, než jsme ve věci dr. Jozefa Tisa šli. A nebylo možno očekávat od nich více, než učinili.*“⁸⁴⁷ Na druhou stranu tento postup národních socialistů velmi zkomplikoval jejich vztahy s Demokratickou stranou, jež přitom představovala klíčového partnera v politickém boji s komunistickou stranou.

Ještě téhož večera 16. dubna 1947 rozhodl prezident Beneš na základě usnesení československé vlády, že milost Jozefu Tisovi neudělí. Na rozhodnutí vlády obratem reagoval Jozef Lettrich, který konstatoval, že vládní usnesení je v rozporu s dohodou vlády a SNR z 11. dubna 1946, neboť dává vládě právo toliko vrátit návrh pověřence spravedlnosti předsednictvu SNR, má-li proti němu námitky z hlediska celostátních zájmů, ale neopravňuje vládu usnášet se na návrzích prezidentovi republiky. Lettrich dále poukázal na to, že se Demokratická strana, která disponuje většinou v Slovenské národní radě, ztotožňuje s návrhem pověřence spravedlnosti a udělení milosti pokládá za státní a národní zájem. Tento Lettrichův apel však přišel již pozdě, neboť prezident Beneš i předseda vlády Gottwald již své rozhodnutí podepsali. Jozef Tiso byl popraven 18. dubna 1947, zprávu o vykonání rozsudku přijala slovenská veřejnost překvapivě klidně, bezpečnostní orgány nezaznamenaly žádné výjimečné události. Tisovu popravu chápali komunisté jako své veliké vítězství, byť se jim nepodařil další doprovodný záměr, jímž byla snaha o rozštěpení Demokratické strany.

Z Tisova procesu se velice záhy rozvinul další politický spor, když ještě koncem dubna 1947 navrhl předsednictvo SNR požádat pověřence spravedlnosti o doporučení nových osob pro funkce žalobce a předsedy Národního soudu. Igoru Daxnerovi vyslovoval nedůvěru předseda SNR Jozef Lettrich, proti žalobci se zase stavěl komunistka Karol Šmidke. Ten však následně projevil jménem komunistické strany nesouhlas s odvoláním Daxnera z čela Národního soudu. Na další schůzi předsednictva SNR 8. května 1947 Lettrich svůj návrh zopakoval a získal pro něj většinovou podporu.

⁸⁴⁷ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 304. Podle vzpomínek Ursínyho mu prý Drtina na dotaz, jak by národní socialisté hlasovali, kdyby předsednictvo SNR navrhlo udělení milosti Tisovi, odpověděl: „*Já ti řeknu upřímně, my bychom se pravděpodobně byli zdrželi hlasování.*“ Viz J. URSÍNÝ, *Z mého života*, s. 126.

Meritorní rozhodnutí však bylo odloženo až do vyjádření tehdy nepřítomného Šmidkeho. 15. května proběhlo setkání předsednictva SNR s ministerským předsedou Gottwaldem a Viliamem Širokým. Oba komunisté tlačili na Lettricha, aby bylo rozhodnutí změněno, neboť by Daxnerovo odvolání chápali jako demonstraci proti vládě a prezidentovi. Žalobce Ľudovít Rigan se vzdal své funkce a čekal, že tím podnítí k tomuto kroku i Igora Daxnera. Napětí zvyšoval rozsudek nad Alexandrem Machem, jenž byl odsouzen jen k 30 letům vězení a nikoliv k trestu smrti. V tomto verdiktu se přitom odrážel zájem komunistické strany. Předsednictvo SNR nakonec o Daxnerovi rozhodovalo 20. května 1947 a těsnou většinou se usneslo na jeho odvolání a nahrazení Ivanem Veselem. Igor Daxner se proti tomuto rozhodnutí odvolal, celá záležitost se předala k projednání pražské vládě.

Již 23. května 1947 se Daxnerovým případem zabývalo předsednictvo vlády a shodlo se na tom, že požádá předsednictvo SNR o pozastavení výkonu příslušného usnesení. Klement Gottwald pak doporučil 3. června 1947 vládě prohlásit usnesení předsednictva SNR o Daxnerově odvolání za protiústavní. Označil je za porušení zásady soudcovské nezávislosti a principu nesesaditelnosti soudců. Ministr Drtina se tehdy vyjádřil k právní postatě otázky. Upozornil na složitou právní situaci vzniklou na Slovensku po roce 1938, názory právníků na výklad retribučního nařízení SNR se navíc různí. Drtina však zdůraznil, že on sám vychází důsledně z linie, kterou jako ministr spravedlnosti vždy hájil, tudíž že je třeba vykládat ustanovení retribučního nařízení ve prospěch ústavních principů nezávislosti a nesesaditelnosti soudců. Dále konstatoval, že vedle ryze právního posouzení věci je třeba si uvědomit, že se jedná především o politickou otázku. Gottwaldův návrh byl nakonec přijat velkou většinou hlasů, proti se postavili jen čtyři členové vlády zastupující Demokratickou stranu. Komunistům se tak úspěšně podařilo vložit klín mezi Demokratickou stranu a všechny nekomunistické české strany.

Předsednictvo SNR bez účasti komunistů rozhodnutí vlády odmítlo. Vláda se k této záležitosti vrátila 17. června 1947. Ministři odsoudili dopis předsednictva SNR z 9. června, kterým oznámilo vládě své odmítavé stanovisko, za nepřípustný. Ani ministr spravedlnosti Drtina se již nehodlal hlouběji zabývat právní argumentací v tomto sporu a dokonce prohlásil, že *„není třeba debatovati o dopise. Vláda učinila rozhodnutí. V sázce je nyní autorita vlády a vládní moci. I kdyby snad něco*

*z argumentace předsednictva Slovenské národní rady bylo opodstatněné, nelze k tomu přihlídnouti, neboť vláda již jednou rozhodla. Jde o to, jak vláda zjedná platnost a průchod svému rozhodnutí.*⁸⁴⁸ Vláda nakonec přijala usnesení, kterým uložila ministři spravedlnosti Drtinovi, aby zařídil všechna opatření k realizaci vládního usnesení z 3. června. Ministři za Demokratickou stranu se zdrželi hlasování. Ve svých pamětech Drtina připustil, že sám osobně velice dobře chápal postup Slovenské národní rady, a dokonce s ním i souhlasil (to ostatně potvrdil ve svých pamětech i tehdejší náměstek předsedy vlády za Demokratickou stranu Ján Ursíny). V duchu snahy národních socialistů po větší centralizaci však prý *„musil podporovat Gottwalda, když byl nyní ochoten zakročit proti Slovenské národní radě proto, že nerespektovala centrální kompetentní vládu...*⁸⁴⁹

Ministr Drtina se obrátil 19. června 1947 na slovenského pověřence spravedlnosti Ivana Štefánika se žádostí, aby zařídil, že Daxner zůstane ve své dosavadní funkci. Zároveň požádal také ministra vnitra Václava Noska, aby zařídil u pověřence vnitra, že poskytne pověřenectvu spravedlnosti v této věci veškerou potřebnou pomoc.⁸⁵⁰ Pověřenec spravedlnosti Ivan Štefánik odpověděl Drtinovi dopisem z 30. června 1947, ve kterém mu oznámil, že Ivan Vesel dosud funkci předsedy Národního soudu nepřevzal. Ani Igor Daxner zatím nebyl přikázán k výkonu služby na Nejvyšší soud a nepřerušene vykonává svou činnost u Národního soudu. Podle Štefánika tak nebylo ani nutné činit jakákoliv opatření k realizaci usnesení vlády z 3. června.⁸⁵¹ Komunisté zvítězili ve svém sporu s Demokratickou stranou a Igor Daxner zůstal v čele Národního soudu v Bratislavě. Velice záhy byl ovšem tento spor přehlušen mnohem důraznějšími komunistickými útoky proti Demokratické straně.

Parlamentní debata o skončené retribuci

S blížícím se koncem retribučního soudnictví se začala stupňovat komunisty organizovaná kampaň proti Prokopu Drtinovi a jeho ministerstvu, podle které byla retribuce nedůsledná a řada kolaborantů byla potrestána nedostatečně nebo vůbec. Drtina byl stále častěji spojován s tzv. reakcí. Komunisté kupříkladu rozšiřovali u příležitosti 1. máje 1947 leták, ve kterém byla veřejnost přesvědčována: *„Všechny tyto*

⁸⁴⁸ *Dva retribuční procesy*, s. 308.

⁸⁴⁹ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 306.

⁸⁵⁰ Znění dopisů viz tamtéž, s. 333–334.

⁸⁵¹ NA, f. P. Drtina, k. 24, sign. 7-36-3/1, dopis I. Štefánika P. Drtinovi z 30. 6. 1947.

výhody, které jste přičiněním našich vládních činitelů nabyli, snaží se vyrvat Vám vzrůstající reakce z rukou. Tato vidouc, jak lehko vyvázli a vyvazují různí váleční zločinci se zdravou kůží vinou ministerstva spravedlnosti pod vedením nár. soc. ministra p. Drtiny (Pavla Svatého), vylézá ze svých děr a ohrožuje Vaše těžce vybojované výhody a snaží se obrátit kolo dějin do dob, kdy se těmto parazitům u nás tak dobře dařilo.“⁸⁵²

Účinnost retribučního dekretu skončila 4. května 1947. Konec lidového soudnictví byl okamžitě komentován na stránkách veškerého tisku. Komunističtí a s komunisty sympatizující novináři interpretovali výsledky retribuční tak, jako by nebyl v tomto bodě splněn vládní program. Celá tisková kampaň byla zahájena články *Rudého práva* a *Mladé fronty*, které kritizovaly údajně mírné podmínky výkonu trestu Rudolfa Berana a Jana Syrového. V těchto článcích se doslova hovořilo o jejich „rekreaci v Krkonoších“. *Mladá fronta* dokonce nepravdivě referovala, že její informace pocházejí od předsedy Okresního národního výboru ve Vrchlabí, ten se však dostavil na ministerstvo spravedlnosti a prohlásil, že žádné informace v této věci *Mladé frontě* neposkytl.

U příležitosti ukončení retribuční přijal prezident republiky Edvard Beneš deputaci Sdružení osvobozených politických vězňů a ve svém projevu tehdy pozitivně zhodnotil výsledky retribučního soudnictví: „*Ale dodávám upřímně, že jsem nečekal, že retribuční zákon bude uplatňován v takové míře a poměrně celkem dobře a bez větších politických sporů. Čekal jsem křivd daleko více a čekal jsem také daleko více chyb, denunciací jedněch proti druhým a všechno to, co je s tím spojeno. To všechno jsou věci, které přinášívá nutně katastrofa tak veliká, jakou byla poslední válka. Vždyť se pamatujeme, jak na nás i tyto věci měli Němci dobře promyšlené a připravené. Myslím, že jenom málo národům se podařilo vyoperovat z národa všechny ty přečiny a zločiny z doby války a potrestat je, a to exemplárně. Myslím, že jsme to v celku udělali dosti slušně a to jak v našem táboře československém, tak zejména i mezi Němci. Vždyť při žádném trestu nejde jen o to, aby se každému naměřilo spravedlivě na sto procent, nýbrž především o to, aby byla dána výstraha všem pro budoucnost a aby druzí byli navždycky varováni. A to se nám – jak aspoň myslím – vcelku podařilo. ... Já sám jako prezident republiky soudím, že bylo vcelku učiněno zadost spravedlnosti, pokud to vůbec*

⁸⁵² NA, f. P. Drtina, k. 22, sign. 7-34/8/32.

*je v lidské možnosti. Tento pocit mám a soudím, že retribuce byla tudíž vcelku provedena poměrně slušně.*⁸⁵³

Po zpracování konečných výsledků podal ministr spravedlnosti Prokop Drtina dne 29. května 1947 Ústavodárnému národnímu shromáždění souhrnnou zprávu o činnosti retribučních soudů v českých zemích. Navazující poslanecká debata o retribuci byla nejdelší a nejbouřlivější debatou vedenou v letech 1945–1948 na půdě Národního shromáždění. V jejím průběhu vystoupily desítky poslanců ze všech politických stran. Jednotlivé projevy jasně ukázaly, jak odlišný přístup zastávali ve vztahu k výkonu spravedlnosti komunisté oproti ostatním politickým silám v zemi.

Ministr spravedlnosti Prokop Drtina ve svém úvodním vystoupení seznámil sněmovnu se statistickými daty o celkových výsledcích skončené retribuce v českých zemích. Veřejným žalobcům došlo v době účinnosti retribučních předpisů celkem 132 549 trestních oznámení a spisů, z čehož bylo mimořádným soudnictvím vyřízeno celkem 130 114 případů. Po skončení účinnosti retribučního dekretu tak zůstalo jen 2 345 nevyřízených případů k postoupení řádným soudům. Tento výsledek hodnotil ministr spravedlnosti jako příjemné překvapení. Z vyřízených případů zažalovali veřejní žalobci 38 316 případů před mimořádnými lidovými soudy a 4 592 případů bylo postoupeno k dalšímu stíhání řádným soudům. V zájmu umožnění odsunu Němců a repatriace jiných státních příslušníků bylo upuštěno od dalšího trestního stíhání v 14 879 případech. Kvůli nedostatku usvědčujících důkazů bylo upuštěno od dalšího stíhání podle retribučního dekretu ve 40 534 případech (z velké části tyto případy pak řešily okresní národní výbory podle malého retribučního dekretu). Drtina tušil, že se objeví kritikové, kterým se nebude líbit vysoký počet veřejnou žalobou odložených případů, a proto sám rovnou zdůraznil: *„Značný díl odložených věcí jsou však ony případy, v nichž také někteří jedinci charakterově narušení dlouhou okupací využili revoluční doby k tomu, aby lichými, skreslenými, nebo přímo úmyslně nepravdivými udáními si vyřídili staré účty se svými odpůrci. Tato skutečnost je obecně známa a byla i v tisku po zásluze odsouzena.*⁸⁵⁴

V celkem 31 793 případech došlo k přerušení trestního řízení, protože pachatel pobýval na neznámém místě (obvykle šlo o Němce uprchlé do Německa) nebo zemřel. Vzhledem k výkonnosti mimořádných lidových soudů zbývalo toliko 334 případů, o

⁸⁵³ P. DRTINA, *Na soudu národa*, s. 76–77.

nichž měly jednat řádné soudy. Podle vynesených rozsudků bylo 713 osob odsouzeno k trestu smrti (475 Němců a 234 Čechů) a 741 osob k těžkému žaláři na doživotí (443 Němců a 293 Čechů). Celkem 19 888 osob bylo odsouzeno k dočasnému trestu odnětí svobody (dohromady bylo uloženo 206 334 let vězení). Průměrný uložený trest tak dosahoval přes 10 let vězení. Většina odsouzenců si měla trest odpykat ve zvláštních nucených pracovních oddílech. 745 obžalovaných bylo sice uznáno vinnými, ale bylo v jejich případech upuštěno od vyměření trestu. Dohromady 1 634 případů bylo po zahájení hlavního líčení postoupeno řádným soudům, většinou z toho důvodu, že šlo o komplikované případy nebo nebylo možné dospět k rozsudku u lidového soudu ve vymezené třídní lhůtě. Celkem 9 132 osob bylo před mimořádnými lidovými soudy osvobozeno.⁸⁵⁵

Po tomto statistickém úvodu se pak Drtina ve své zprávě věnoval některým významným aspektům provádění retribuice v českých zemích. Nejprve zhodnotil odsouzení zrady Němců a konstatoval, že všichni hlavní viníci z řad okupantů, kteří byli v československé moci nebo byli do ČSR vydáni, byli přísně a spravedlivě potrestáni. Zmínil zejména odsouzení čelných představitelů okupačního režimu K. H. Franka, Kurta Daluega, Josefa Pfitznera a dalších, ale zároveň upozornil na některé další významné procesy. Například lidická tragédie byla potrestána rozsudkem nad Wiesmannem a jeho společníky a zločiny proti lidskosti, k nimž docházelo v Terezíně, byly potrestány ortely nad Jöckelem, Rahmem a jeho společníky z terezínského ghetta. Trestu neušel ani nacistický šéf pankrácké věznice Soppa. Konstantin von Neurath a Wilhelm Frick byli souzeni před norimberským tribunálem a byla u nich vyslovena i jejich odpovědnost za činnost v protektorátu.

Jako druhý úkol retribučního soudnictví označil Prokop Drtina souzení a potrestání viny zrádců, přísluhovačů a udavačů z našich vlastních řad. *„Pokud šlo o souzení viny Němců, nebylo celkem v zásadě v našem tisku a v naší veřejnosti vůbec nepříznivé kritiky. Naproti tomu pokud šlo o posuzování viny osob, stíhaných z českých řad, bylo velmi často patrné, že v tomto směru nebylo ve veřejnosti a také někdy i mezi soudci z lidu jednotné hledisko. Bylo to zaviněno hlavně tím, že posuzovaná činnost, která objektivně měla znaky přísluhování nacistům, byla v mnohých případech – odmyslíme-li si nepochybné, vědomé zrádovství druhu Moravcova – vynucena*

⁸⁵⁴ Tamtéž, s. 11.

okolnostmi a prostou a přirozenou snahou přežít bezohledný nacistický útlak, nebo byla dokonce předstírána, aby mohla být kryta vlastní ilegální činnost protiněmecká, na kteréžto okolnosti a pohnutky ostatně již také pamatoval sám retribuční dekret ve svém ustanovení v § 16,“ poznamenal k obtížím v trestněprávním posuzování české kolaborace ministr Drtina.⁸⁵⁶ Ministr spravedlnosti také považoval za nutné zdůraznit, že justiční správa neměla žádný vliv na výběr osob soudců z lidu.

Velmi brzy bylo zřejmé, že mezi jednotlivými lidovými soudy docházelo k velkým rozdílům v posuzování trestních podstat a ve výměrech trestů. Ministerstvo spravedlnosti proto vydávalo měsíční přehledy o činnosti všech mimořádných lidových soudů, aby tak bylo umožněno srovnání. Vzhledem k tomu, že nebylo žádných opravných prostředků, nemohla se vytvořit jednotná praxe retribučního soudnictví. Drtina přitom připustil, že docházelo v konkrétních výrocích některých soudů k nesrovnalostem. Vzhledem k tomu, že se zde projevoval určující vliv laického živlu, nebylo podle jeho názoru ani možné se tomu zcela vyvarovat. Zdůraznil, že se jednalo o revoluční soudnictví zřízené na systému stanných soudů. Drtina však odmítl přijmout závěr, že se nerovnoměrnosti v rozhodování lidových soudů projevovaly přílišnou shovívavostí v posuzování zrady a kolaborace s okupantem. Stejně tak se totiž podle jeho názoru mohla ozvat jiná názorová skupina, podle níž bylo retribuční soudnictví naopak příliš ostré a přísné.

Pokud jde o množství zprošťujících rozsudků, napomohla tomu podle Drtiny stanovená vysoká dolní hranice trestní sazby 5 let. Takové trestní sazby byly totiž zejména postupem času, když začaly retribuční soudy posuzovat vinu umírněněji, považovány za příliš přísné. Zvláštní pozornost věnoval Drtina ve svém projevu trestnému činu udavačství, *„které bylo jedním z nejhnusnějších zločinů a bylo proto přísně souzeno a trestáno. Obtíž činilo jenom posouzení, pokud takovéto udání bylo vynuceno, což se při výsleších na gestapu velmi často stávalo. Neuvěřil-li soud v takovémto pochybném případě svědku gestapáku, který případně sám násilný výslech prováděl, myslím, že to nelze lidovému soudnictví vytýkat jako nedostatek. Často se též postrádalo, že nebylo u udavačství rozlišováno mezi udavačstvím politickým a udavačstvím rázu hospodářského, neboť nelze popřít, že předpisy o zásobování*

⁸⁵⁵ Tamtéž, s. 12.

⁸⁵⁶ Tamtéž, s. 16.

obyvatelstva byly vydávány i ve prospěch řádného zásobování českého lidu, na němž měli zájem zejména lidé nejpotřebnější.“⁸⁵⁷

Vzhledem k lživým a vykonstruovaným útokům zejména komunistického tisku proti Drtinovi a jeho ministerstvu, jež obviňovaly justici z liknavého přístupu k provádění retribuce a mnohdy přímo zasahovaly do probíhajícího soudního řízení, považoval ministr spravedlnosti za nutné se ve svém vystoupení vyjádřit i k této otázce: „Některou ne právě opodstatněnou nespokojenost s výroky lidových soudů – lituji, že to musím konstatovat – vyvolalo, bohužel, referování o retribučních procesech v našem tisku. Jednou příčinou toho je nedostatečný rozsah našeho denního tisku a pak veliká řada procesů, které probíhaly současně, takže redakce listů o nich mohly referovat jen co nejstručněji a tím neúplně, zkresleně. Některý denní tisk přetřásal však činnost jednotlivých obviněných, pro kterou měli býti souzeni, ještě před zahájením procesu, a to tendenčně. Toto předčasné hodnocení viny musilo míti vliv na smýšlení veřejnosti a tím i na pozdější rozhodování přisedících, i když ovšem tento vliv někdy působil právě opačně, než zamýšleli ti, kteří jej uplatňovali. Referování v tisku za procesů o jejich průběhu nebylo v důsledku toho vždy objektivní a nestranné, nýbrž často kusé a skreslené. Nebylo řídkým úkazem, že referáty v jednotlivých časopisech o témže skutku vyzněly zcela protichůdně.“ Drtina se proto dožadoval, aby novináři začali opět ctít zákon, pokud jde o zákaz uveřejňovat obžalovací spis tiskem dříve, než byla přednesena obžaloba v hlavním líčení, stejně jako zákaz uveřejňovat domněnky o výsledku řízení před vynesemím rozsudku.⁸⁵⁸

Prokop Drtina dále ve svém vystoupení zrekapituloval činnost Národního soudu v Praze, který měl soudit hlavní představitele kolaborace v českých zemích. Zdůraznil, že při hodnocení výsledků soudních řízení u Národního soudu je třeba mít na paměti, že hlavní osoby, které měly před tímto soudem stanout, tomu unikly předčasnou smrtí. Konkrétně měl na mysli Emila Háchu, Františka Chvalkovského a zejména Emanuela Moravce. Členové protektorátních vlád byli mnohdy blízkými spolupracovníky uznávaného hrdiny Aloise Eliáše, a tak Drtina poznamenal, že se jemu osobně dokonce zdála obžaloba některých protektorátních ministrů přímo absurdní.

Národní prokuratura podala Národnímu soudu celkem 36 obžalob, a to jako soudu trestnímu proti 80 osobám a jako soudu čestnému proti třem osobám. Národní

⁸⁵⁷ Tamtéž, s. 19–20.

soud odsoudil jako soud trestní 64 osob pro trestné činy podle retribučního dekretu a jednu osobu pro provinění podle § 4 dekretu č. 17/1945 Sb. Celkem 15 osob bylo osvobozeno. Obžaloby před Národním soudem jako soudem čestným skončily vesměs osvobozujícími rozsudky. Národní soud vynesl 18 rozsudků smrti, přičemž tři osoby dostaly milost. Sedm osob bylo odsouzeno na doživotí. Úhrnná výměra ostatních trestů na svobodě činila 334,5 roku těžkého žaláře. Čtyři obžalovaní byli sice uznáni vinnými, avšak Národní soud u nich upustil od potrestání.⁸⁵⁹

Dršina si postěžoval, že přípravný materiál, který měl Národní soud k dispozici, nebyl mnohdy úplný. U soudu tak bylo mnohdy nutné teprve při hlavním přelíčení konat četná procesní opatření, aby vůbec došlo k úplnému objasnění povahy a závažnosti viny. Šetření provedená před podáním obžaloby nemohla být mnohdy spolehlivým vodítkem, neboť postrádala potřebný důkazní materiál. Ačkoliv se během činnosti Národního soudu naráželo na různá úskalí, celkově zhodnotil Dršina výsledky tohoto tribunálu velice pozitivně. Retribuce podle něj *„ukázala všemu našemu lidu i veřejnosti mezinárodní, že náš národ i stát nehodlá prominout ani strpět i v budoucnosti žádnému politikovi a žádnému veřejnému, odpovědnému pracovníku postup ani politiku, která by jej zaváděla do područí cizí moci a která by ničila jeho suverenitu. ... Tento výsledek činnosti Národního soudu i mimořádných lidových soudů naopak ukazuje jasně správnou cestu uvědomělého čs. občana i vlastence, že v boji o svobodu a nezávislost státu nesmí nikdy povolit a nikdy ustat, ani tehdy ne, kdyby se snad ukázalo, že československá suverenita je na dlouho zničena. Tím také retribuční soudnictví dává plnou satisfakci všem těm, kteří se tak neohroženě a důsledně i za cenu svých životů za poslední války proti nacistické nadvládě německé co nejrozhodněji postavili.“*⁸⁶⁰

Dršina slavnostně prohlásil, že dokončením národní očisty začátkem května 1947 se podařilo naplnit jeden z významných úkolů tzv. budovatelského programu Gottwaldovy vlády. Zároveň upozornil, že retribuce na Slovensku probíhá podle samostatných pravidel a že také ještě nemohla být skončena spolu s retribuací českou. Na závěr pak poděkoval všem, kdo se na obrovském úkolu retribučního soudnictví podíleli, za jejich práci a vyslovil přání, *„aby již nikdy náš národ a náš stát nebyl vystaven podobné situaci, aby mohl žít a rozvíjet své tvůrčí síly k prospěchu všeho našeho lidu i*

⁸⁵⁸ Tamtéž, s. 20.

⁸⁵⁹ Tamtéž, s. 25.

⁸⁶⁰ Tamtéž, s. 26–27.

ku prospěchu lidstva v pokoji a míru. A kdyby snad přece proti naší vůli a proti naší hluboké víře v možnost mírového vývoje všech vztahů mezi národy na světě měl být náš národ přece jenom podroben nové podobné zkoušce své vůle a odhodlání ke svobodě, aby taková zkouška nás i naše pokolení budoucí našla všechny do jednoho z křemene a aby rušitel tohoto našeho mírumilovného vývoje narazil na odpor, který by byl tvrdý skutečně jak z kvádru.“⁸⁶¹

Následná parlamentní debata o Drtinově bilanční zprávě o retribuci, která se odehrála 10. a 11. června 1947, byla velice pohnutá. Na úvod promluvil jménem národně socialistické strany poslanec František Langr, který jednoznačně podpořil Drtinovu zprávu a zároveň se ohradil proti tomu, že je některými kritiky označována národně socialistická strana jako obhájce zrádců a kolaborantů. Zároveň se důrazně vyslovil ve prospěch soudcovské nezávislosti, respektu k právnímu řádu a ochrany občanských svobod. Kritizoval tiskové a politické kampaně proti některým rozsudkům retribučních soudů. Připomenul také, že Prokop Drtina se již za války v Londýně podílel na přípravě původního retribučního dekretu. Při realizaci retribuce se podle jeho názoru ministr Drtina řídil heslem, že spravedlnost je více než pomsta.

Lidovecký poslanec Alois Rozehnal následně ve svém vystoupení prohlásil, že retribuce měla zhoubné důsledky mravní, politické i státní, které rozdělily národ na dva tábory. Hovořil tak o střetu „horlivců“ s „umírněnými“: *„Přísní horlivci vytýkají umírněným, že chrání kolaboranty, zejména z řad osob, jež byly dříve ve význačném postavení politickém nebo hospodářském, proto, aby jejich stoupence získali pro sebe jako voliče. Při tom zapomínají tito horlivci na to, že nebylo projevem hrdinství a odvahy připnouti si v květnových dnech r. 1945 na klopou kabátu hvězdu, která mnohým nesloužila jen jako odznak strany, ale hlavně jako ochranný štít proti stíhající spravedlnosti.“* Poukázal na skutečnost, že mnozí skuteční bojovníci za svobodu a opravdoví partyzáni *„vytýkají horlivcům, volajícím po tvrdém potrestání, že jim jde výhradně jen o odstranění osob, zaujímajících vlivné postavení dříve nebo dokonce i nyní, o odstranění osob schopných, ale nepohodlných, o odstranění bez ohledu na povahu a tíži jejich viny, která nemá být zvážena na vahách spravedlnosti, ale na vahách bezohledné politiky, která se spravedlnosti zcela zpronevěřila.“⁸⁶²*

⁸⁶¹ Tamtéž, s. 29.

⁸⁶² Viz <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/056schuz/s056004.htm>; tento projev vyšel ve zkrácené podobě i v tisku – Alois ROZEHNAL, *Procesy politické*. In: *Obzory*, roč. III, 1947/25, s. 352–354.

Rozehnal se také připojil k Langrovi v jeho kritice tiskových štvanic proti soudním výrokům. Upozornil na fakt, že se při tom porušoval zákon, neboť právní předpisy zakazovaly uveřejňovat obžalobu před jejím přednesením v hlavním přelíčení a komentovat a rozebírat průběh a výsledky soudního procesu takovým způsobem, že by to mohlo mít na veřejné mínění účinek předbíhající soudnímu výroku. Zdůraznil, že spravedlnosti neslouží tisk, který se domáhá výhradně uskutečnění všech opatření v neprospěch podezřelého a dosud neodsouzeného člověka. Rozehnal dále poukázal na některé nedostatky retribučních předpisů a na nespravedlivost trestů, kterou ještě zvyšoval prováděný odsun Němců, při němž řada německých viníků unikla potrestání. Rozehnal také poukázal na nejednotnost retribuční judikatury a na to, jak se ukázalo řízení s laickými soudci těžkopádné. Na závěr svého projevu se dožadoval zřízení poslanecké komise, která by si vyžádala k přezkumu retribuční rozsudky a postarala se o odčinění všech napáchaných křivd na základě zmatečných stížností pro zachování zákona nebo na základě žádostí o obnovu řízení, žádostí o zmírnění trestu, žádostí o milost apod.

Na Rozehnalovo vystoupení okamžitě reagoval komunist a Antonín Gregor, který předřečníkův projev označil za obhajobu zrady na národě a za útok na samu podstatu retribuice. Gregor pak zaútočil i přímo na ministra Drtinu, když se dovolával údajné „*hluboké nespokojenosti lidu*“ s výsledky retribuice. Prohlásil, že měla být retribuice prováděna „*bez dívání se napravo, nalevo, bez ohledu na velikost konta v bance a množství parcel v pozemkové knize*“ a že se měla provést „*ve smyslu dekretů urychleně, přísně, ale spravedlivě vůči všem*“.⁸⁶³ Ministr spravedlnosti podle jeho názoru nedokázal naplnit cíl vládního programu, kterým bylo nejen skončení, ale i meritorní provedení retribuice. Gregor tvrdil, že retribuice selhala v tom, že řádně nepotrestala vinu velkých zrádců z řad politických vedoucích osob a čelných představitelů hospodářského a veřejného života. Gregor se také ohradil proti kritice násilností v průběhu květnové revoluce a tzv. gestapismu. Prohlásil, že komunisté nestrpí, aby byli za své činy „*pronásledováni skuteční bojovníci za svobodu a špiněna naše revoluce*“.⁸⁶⁴ V této souvislosti se pozastavil nad tím, že ministerstvo spravedlnosti vyzvalo státní zástupce, aby hlásili všechny případy gestapismu bez ohledu na to, kdy se odehrály.

⁸⁶³ Viz <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/056schuz/s056006.htm>.

Ke Gregorově kritice Drtinova ministerstva spravedlnosti a výsledků retribuice se posléze v průběhu parlamentní rozpravy přidali i další komunističtí zástupci. Karol Bacílek se přidal i ostrou kritikou retribuice na Slovensku a zaútočil při té příležitosti na Demokratickou stranu zejména kvůli pokusu odvolat předsedu bratislavského Národního soudu Igora Daxnera. Další komunistický poslanec Jaroslav Kokeš ve svém obsáhlém projevu napadl retribuici zejména kvůli její zdlouhavosti a prohlásil, že k jejímu zdlouhavému průběhu nedošlo jen z objektivních příčin. Kritizoval též například značný počet zastavených soudních případů. Retribuční justice podle jeho názoru chránila bohaté a vysoce postavené kolaboranty. Kokeš také obvinil Drtinu, že jeho činnost na ministerstvu spravedlnosti je v rozporu s tím, co hlásal za války jako Pavel Svatý v londýnském rozhlasu.

Během poslanecké debaty opakovaně zaznívala kritika případů užívání gestapáckých metod revolučními orgány po osvobození, pro něž se vžilo označení gestapismus. Nejvýrazněji zaznívaly tyto hlasy z řad poslanců lidové strany, vedle Aloise Rozehnalů vystoupil ve stejném duchu Bohumír Bunža. Tyto projevy na druhou stranu vyvolávaly zlostnou reakci u komunistických zákonodárců, kteří podobná vystoupení označili za nepřípustnou obhajobu zrádců a kolaborantů. Komunistické demagogii, zejména z úst poslance Kokeše, se rázně postavila ve svém brilantním projevu národní socialistka Jarmila Uhlířová. Její vystoupení neustále přerušovaly nenávislné výkřiky z poslaneckých lavic komunistické strany.

Nezapomenutelné bylo vystoupení sociálního demokrata Vojty Beneše na sklonku prvního dne parlamentní rozpravy. Drtina na jeho projev s dojetím vzpomínal ve svých memoárech: *„Mluvil pomalu a dlouho právě v té noční schůzi, jeho projev měl velký morální pathos a řečnickou účinnost – celá sněmovna mu naslouchala se zatajeným dechem, komunistické poslance nevyjímajíc. Bylo pozdě v noci a nikdo se ani nehnul, ani jeden poslanec neopustil jednací síň. Byl to veliký okamžik tohoto Národního shromáždění, když tento starý zkušený politik a učitel, který již nic nechtěl, než přispět obecnému blahu téměř na konci své veřejné činnosti skoro jako starozákonní prorok, nám kázal o potřebě rozumnosti, lidskosti, vzájemného chápání, o vůli k dorozumění, o spravedlnosti a pravdivosti jako podmínce správně politiky.“*⁸⁶⁴ Prezidentův bratr se dovolával spravedlnosti a důrazně varoval před voláním po pomstě

⁸⁶⁴ Viz <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/056schuz/s056007.htm>.

a otevřeně promluvil o různých nepřístojnostech a křivdách souvisejících s retribuicí a odsunem Němců z Československa. Litoval všech případů v retribuici nespravedlivě postižených a odsouzených osob. Stejně jako lidovecký poslanec Alois Rozehnal se dožadoval zřízení politického výboru se zastoupením jednotlivých stran, který by projednal nesrovnalosti ve výměrách trestů, odčinil v retribuici napáchané křivdy a inicioval souzení zlovolných udavačů a prokázaných násilníků, kteří se dopustili bestiálních zločinů na svých spoluobčanech.

Již kolem půlnoci vystoupil před poslanci Ústavodárného národního shromáždění na závěr prvního dne debaty o Drtinově zprávě o skončené retribuici komunista Bedřich Steiner. Jeho projev byl především útokem na Drtinovu odbojovou čest a na jeho věrnost odkazu padlých ve druhé světové válce. Steiner připomenul, jak Drtina vystoupil v roce 1944 na karpatské frontě před příslušníky 2. československé paradesantní brigády a při té příležitosti prohlásil, že po osvobození republiky budou všichni zrádci a kolaboranti potrestáni podle toho, jak si zaslouží, a že bude provedena očista země od těchto zločinců. Steiner prohlásil, že Drtina toto své slovo nedodržel a neudělal to, co tehdy vojákům u Dukly slíbil. Dovoľával se provedení národní očisty „*do dôsledku*“ a kritizoval i personální politiku ministerstva spravodlnosti.⁸⁶⁶

Rozprava pokračovala hned druhý den 11. června 1947 odpoledne. Jako první vystoupil národní socialista Ota Hora, který pohovořil o zvěrstvech páchaných v období divoké retribuice a zejména pak o brutálních poměrech, které vládly v létě 1945 v internačním táboře v Kolíně. Následoval krátký projev komunisty Karla Štekla, jenž kritizoval skutečnost, že byl z vězení na svobodu propuštěn poslední předseda protektorátní vlády Richard Bienert ještě před vypršením uloženého trestu. Štekl prohlásil, že Bienertovo propuštění nemůže vůbec nic ospravedlnit, a to ani důvody špatného zdravotního stavu. V dalším průběhu schůze pak vystoupili ještě sociální demokrat František Bláha, komunista Václav Pašek, který především polemizoval s dřívějším vystoupením Oty Hory, člen Demokratické strany Štefan Kočvara, jenž se kriticky vyjádřil k případu předsedy Národního soudu v Bratislavě Igora Daxnera.

S výrazným projevem vystoupil národně socialistický zástupce Jan Stránský. Na úvod přečetl, neustále přerušován výkřiky komunistických poslanců, prohlášení národně socialistického klubu, v němž byl vyjádřen protest proti zorganizování veřejné schůze

⁸⁶⁵ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 312.

na půdě parlamentu za účasti hromadné deputace zemědělců. Prohlášení se dovolávalo dodržování jednacího řádu sněmovny a zaručení nerušeného chodu parlamentních prací. V další části svého projevu zalitoval, že neexistuje politická shoda nad průběhem retribuce, a následně kritizoval činnost vyšetřovacích komisí a vyšetřovacích orgánů ministerstva vnitra, jež nedodávaly soudům včas potřebný materiál k jednotlivým retribučním případům. Jan Stránský se však především vyjádřil k neblahému jevu tiskových a veřejných kampaní, jež provázely řadu retribučních kauz a přitom porušovaly právní předpisy. Poukázal na to, že údajná roztrpčenost lidu nad mírnými rozsudky byla uměle vyvolávána komunistickým sekretariátem a že protesty jím byly nadiktovány podle jednotného vzoru. V jednom případě byl dokonce protest poslán na rubu původní výzvy sekretariátu KSČ. Stránský k tomu poznamenal: „...nejvíc na mne působila a na každého z vás, kdo by se probíral tím stohem protestů, by nejvíc působila přímo jasnovidná jednota těch dvou nebo tří organisací, od kterých ministerstvo spravedlnosti dostalo protest proti rozsudku nad protektorátní vládou dokonce dva dny předtím, než byl vynesena. ... To není jednota v myslích a srdcích, to je spíš jednota dobře organisovaných a dobře pracujících sekretariátů.“⁸⁶⁷

Jan Stránský také zareagoval na útok poslance Steinera, který obvinil Drtinu, že nesplnil daný slib. Odvolal se na knihu projevů Pavla Svatého a zdůraznil, že se v ní nikde neozývá volání po pomstě, ale po spravedlnosti. Drtina prý nikdy netvrdil, že je spravedlnost dokonalá, a samozřejmě si je vědom, že někdy dochází k omylům. Stránský vyjádřil víru, že jméno Prokopa Drtiny bude v českých dějinách slavné jako „jméno muže, který udržel právní řád a spravedlnost, který postupoval tak, jak ho tomu učili Masaryk a Beneš, a který užil všech svých sil podle svého nejlepšího svědomí, aby od našeho lidu odvrátil nebezpečí nového násilí, nového bezpráví a politické korupce, ze kterých by se zrodil zase nový rozvrat a nové kolaborantství.“⁸⁶⁸

Řada poslanců z různých politických stran se na závěr debaty přihlásila s věcnými poznámkami. I tato krátká vystoupení se odehrála ve stejně konfrontačním tónu jako celý předchozí průběh parlamentní rozpravy. Ke slovu se mimo jiných znovu přihlásil i komunistický poslanec Bedřich Steiner a zopakoval své demagogické výtky proti Drtinovi: „Já musím pochybovat o správnosti retribuce a znovu toto chci zde

⁸⁶⁶ Viz <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/056schuz/s056020.htm>.

⁸⁶⁷ Viz <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/057schuz/s057006.htm>.

⁸⁶⁸ Tamtéž.

potvrdit a podtrhnout, že budu do té doby pochybovat, dokud mě pan ministr dr. Drtina nepřesvědčí, že to, co nám říkal v bojovém shromáždění ve vesnici Krosčenko před nástupem na Duklu, dokáže, a dokud to nedokáže, věřit nemohu. ... Říkal tehdy jasně a nesmlouvavě o tom, že kolaboranty budeme trestat, že zrádce budeme věšet a že ten, kdo si ohříval dvě želízka, tak i tak neujde spravedlivé odplatě. Pane ministře, to jste neprovedl. Mluvil jste to tehdy, před lidmi, kteří dnes nežijí, víte, kolik nás stála Dukla. Tam tekly potoky krve. ... Mluvil jste před mrtvými hrdiny a mrtvým hrdinům se mluví pravda. Já bych vás prosil, pane ministře, abyste v zájmu této pravdy, v zájmu té, co jste říkal těm, kteří později padli, abyste skutečně to, co jste nám slíbil před bojem, abyste splnil do poslední písmeny.⁸⁶⁹ Steinerův projev využilo hned následující den *Rudé právo*, které referovalo o proběhlé parlamentní diskusi pod palcovým titulkem „*Pane ministře, nedodržel jste slovo, dané vojákům bojujícím u Dukly.*“⁸⁷⁰

Na Steinerovu řeč improvizovaně a v krátkosti zareagoval Prokop Drtina ještě v rámci téhož parlamentního zasedání 11. června 1947. Potvrdil, že skutečně v roce 1944 promluvil k vojákům u dukelského průsmyku tak, jak to reprodukoval poslanec Steiner, a znovu také zopakoval, že stojí skutečně proti jakékoliv politice dvojího želízka v ohni. Zdůraznil, že po osvobození převzal řízení ministerstva spravedlnosti a tím i odpovědnost za provedení retribuice, ačkoliv věděl, „že je to odpovědnost těžká, protože tak nebo tak, ať by se prováděly tyto věci jakkoliv a sebelépe, nemohli jsme se prostě vyvarovat chyb.“⁸⁷¹ Drtina poukázal na soustavnou kritiku retribuice z komunistických řad, připomněl však zároveň skutečnost, že se KSČ mohla ujmout justičního resortu po posledních volbách na jaře 1946. Vysvětlil, že národně socialistická strana tehdy netrvala na tom, aby si podržela ministerstvo spravedlnosti, a spokojila by se i s jiným významným resortem, třeba ministerstvem vnitra nebo národní obrany či zemědělství. Sám si proto položil řečnickou otázku, proč nepřevzala za ministerstvo spravedlnosti odpovědnost sama KSČ, když podle jejího názoru dělal Drtina retribuici špatně. Zároveň prohlásil, že otázku, zda se neprotivil svému stanovenému závazku, může pro něj rozhodovat jen jeho vlastní svědomí. Na závěr Prokop Drtina konstatoval: „Říká se, že spravedlnost je slepá. Já se na to dívám tak, že

⁸⁶⁹ Cit. dle P. DRTINA, *Na soudu národa*, s. 33–34. Viz též P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/1, s. 312–313.

⁸⁷⁰ *Rudé právo*, 12. 6. 1947, s. 1.

⁸⁷¹ Cit. dle P. DRTINA, *Na soudu národa*, s. 35; TENTÝŽ, *Československo můj osud*, II/1, s. 314.

*spravedlnost není slepá, ale musí se chtít, aby nebyla. Ale je ovšem nedokonalá, tak jako každé lidské dílo. Její výkon může být spojen s dvěma lidskými přirozenými vlastnostmi. Buď s citlivostí a milosrdenstvím, anebo s pomstychtivostí. Cítil jsem, že musím a mohu svoji odpovědnost srovnat se svým svědomím nejen před souhlasem nebo nesouhlasem této sněmovny, ale také před historií jenom tehdy, dopustíme-li se za mé éry v ministerstvu spravedlnosti při provádění retribuční chyby jen ve spojitosti s milosrdenstvím a nikdy s pomstychtivostí!*⁸⁷²

Na výtky vznesené v průběhu parlamentní debaty o skončené retribuci odpověděl Prokop Drtina ještě jednou v obsáhlejší doslovu ke své původní zprávě ve středu 2. července 1947. Znovu zdůraznil, že ministr ani ministerstvo spravedlnosti nemohou být činěni zodpovědnými za vynesené rozsudky, neboť výkonná moc nemůže vykonávat vliv na rozhodování soudů. Pokud jde o výtky týkající se nejednotnosti soudního rozhodování a nesprávného výkladu zákona, upozornil na to, že v normálním soudnictví je pojistkou proti těmto jevům instanční postup, který však mimořádné lidové soudnictví neznalo. Drtina také zareagoval na kritiku velkého počtu zastavených případů. V tomto ohledu se zastal veřejných žalobců, kteří podle jeho názoru úzkostlivě zkoumali předložené případy a všude tam, kde bylo aspoň nějak odůvodněno podezření z trestného činu, ponechali rozhodnutí na retribučních soudech. Veřejní žalobci žalovali téměř 30 % všech případů, přitom v normálních poměrech docházelo k obžalobě průměrně jen u 27 % případů. Mnoho odložených případů bylo také stíháno u řádných soudů, případně před okresními národními výbory. Drtina dále odmítl obvinění z liknavosti ministerstva spravedlnosti při zřizování mimořádných lidových soudů.

Ve svém parlamentním vystoupení Drtina vyvrátil i řadu dalších výtek a kritických připomínek, jež zazněly v rámci červnové rozpravy o retribuci. Nereagoval přitom jen na demagogická prohlášení komunistických poslanců, ale i na některé principiální otázky vznesené některými kritiky retribuční z jiných stran. Kupříkladu lidovecký poslanec Rozehnal zpochybňoval oprávněnost porušení principů *nullum crimen sine lege* a *nulla poena sine lege*. Drtina v reakci na jeho výtky poznamenal, že tato otázka byla velice zevrubně posuzována již exilovou vládou v Londýně. Již v exilu se dospělo k závěru, že pokud by se měla stát zásada legality ochranou nacistických tyranů, došlo by tak k největší právní nespravedlnosti a největší politické chybě. Při

⁸⁷² Cit. dle P. DRTINA, *Na soudu národa*, s. 37; TENTÝŽ, *Československo můj osud*, II/1, s. 316.

důsledném hájení zásady legality by zůstala řada nacistických zločinů nepotrestána. Zároveň ovšem Drtina zdůraznil, že se retroaktivní trestání nesmí stát pravidlem, ale musí zůstat jen výjimečným opatřením pro mimořádnou dobu a výjimečné zločiny.

Vzhledem k tomu, že se řada poslanců, kteří vystoupili v předchozí parlamentní rozpravě, zabývala otázkou divoké retribuce⁸⁷³ a případů gestapismu, vyjádřil se k této problematice i Prokop Drtina. Podrobně popsal, jak vznikl amnestijní zákon, a okomentoval i kauzu kolínského internačního tábora, kde byly nelidsky týrány internované osoby. Drtina vysvětlil, že v souvislosti s kolínským případem se nadále vede trestní řízení proti podezřelým pro zločiny svedení k smilstvu, zpronevěry a podvodu. Ostatní skutková podstata však odůvodňovala zastavení trestního řízení podle amnestijního zákona. Ministr spravedlnosti Drtina dal k tomuto zastavení souhlas, protože „*si byl vědom, že pachatelé těchto činů byli sami dlouhá léta oběťmi podobného zacházení v německých koncentračních táborech a že se jich dopouštěli tedy ve zvláštním duševním stavu, který byl důsledkem utrpěných příkoří.*“ Zároveň připustil, že tím chtěl dosáhnout toho, aby byl amnestijní zákon používán co nejliberálněji. Na druhou stranu sám poznamenal, že poté, co se dozvěděl řadu dalších podrobností o kolínském internačním táboře, se začal zabývat otázkou, zda se v této věci nešlo příliš daleko a „*nejsou-li dány skutečně důvody obnovy trestního řízení proti pachatelům nelidských brutalit v kolínském táboře v celém rozsahu.*“⁸⁷⁴ Otřesná fakta o kolínském táboře musela být podle Drtiny celou československou veřejností jednoznačně odmítnuta.

Prokop Drtina pak odpověděl i na některé další zásadní výtky, které zazněly z řad komunistických poslanců. Obhajoval svůj výnos, kterým instruoval veřejné žalobce ve věci využívání svědeckých výpovědí gestapáků. Vyjádřil se také znovu k otázce průběhu retribuce na Slovensku a zopakoval, že podle platného práva nemá ministr spravedlnosti žádný vliv a nenese žádnou odpovědnost za výkon slovenské retribuce. Drtina dále obhajoval své ministerstvo, pokud šlo o provedení jeho poválečné očisty. Podle jeho přesvědčení nebylo možno realizované očistě nic vytýkat. Dodal k tomu, že během roku 1946 bylo proti osmi úředníkům jeho resortu zahájeno řízení pro

⁸⁷³ Tento termín prosazuje pro označení retribuce v revolučním období před ustavením mimořádných lidových soudů podle velkého retribučního dekretu americký historik Benjamin Frommer. Viz B. FROMMER, *National Cleansing*, s. 33–62.

⁸⁷⁴ P. DRTINA, *Na soudu národa*, s. 57–58.

provinění podle malého retribučního dekretu, ačkoliv předtím bez poskvrny prošli očistným řízením u vyšetřující komise zaměstnanecké rady. Když si pak osobně začal tuto situaci prověřovat u trestní nalézací komise Ústředního národního výboru v Praze, zjistil, že všechna oznámení proti jeho úředníkům byla anonymní a byla napsána průklepem se stejným textem těsně před volbami v květnu 1946. Ve všech osmi případech byla řízení posléze zastavena. Drtina se pozastavil nad těmito skutečnostmi a konstatoval, *„že zde skutečně mezi námi byli lidé i místa, která chtěla zneužít retribuční k účelům, které s potrestáním skutečné viny nemají nic společného.“*⁸⁷⁵

Na závěr Drtina popsal, jak budou po skončení retribuční projednávány dosud neskončené či dokonce ještě nezahájené případy. Rázně se přitom postavil proti myšlence zřízení přezkumné parlamentní komise, která v předchozí poslanecké debatě opakovaně zaznívala. Vytvoření takové komise nemělo žádný zákonný podklad a podle Drtinova názoru by se mohlo dokonce jednat o protiústavní politicky motivovanou kontrolu nad rozhodnutími soudní moci. Drtina také obhajoval ministerstvo spravedlnosti ve věci tiskové kampaně komunistických novinářů týkající se vězeňských podmínek odsouzeného Rudolfa Berana a Jana Syrového. Celý projev pak Drtina uzavřel svým vyznáním o tom, jak by měl československý stát a národ pojímat otázku spravedlnosti: *„Pro nás může být jen jedna jediná cesta, Masarykova cesta úzkostlivé spravedlnosti. ... Kéž by náš národ ani dnes, ani v budoucnosti se z této cesty masarykovsky chápané spravedlnosti nikdy neuchýlil. Sám jsem se ve své vládní odpovědnosti za činnost mimořádných lidových soudů snažil postupovat tak, abych pomohl úzkostlivou spravedlnost hledat, ne se jí vysmívat.“*⁸⁷⁶

Tímto projevem ministra Drtiny byla definitivně dokončena parlamentní rozprava o problematice retribučního soudnictví. Poslanec Jaroslav Kokeš sice na závěr jménem KSČ znovu zopakoval, že s mnoha aspekty skončené retribuční nemůže souhlasit, zároveň však prohlásil, že v zájmu spolupráce Národní fronty bude poslanecký klub komunistické strany hlasovat pro výklad ministra spravedlnosti. V následném hlasování pak byla skutečně Drtinova zpráva o retribuční v Ústavodárném národním shromáždění schválena, což bylo pro ministra spravedlnosti velkou úlevou a zadostiučiněním. Prokop Drtina tento postup komunistů velmi ocenil a utvrdilo jej to

⁸⁷⁵ Tamtéž, s. 68.

⁸⁷⁶ Tamtéž, s. 78.

v přesvědčení, že další spolupráce s KSČ bude přes všechny komplikace a vzájemné napětí určitě možná.

Pro komunistickou propagandu již však „drtinovská justice“ i nadále zůstala jedním ze symbolů reakce. Drtina byl komunisty soustavně obviňován, že zdržoval provedení národní očisty, nadržoval kolaborantům a že tím neplnil závazky stanovené pro ministerstvo spravedlnosti vládním programem. V komunistickém výkladu poválečných dějin byl Prokop Drtina po roce 1948 výslovně označován za politika, který měl na svědomí „sabotáž národní očisty“, protože údajně nadržoval reakci: „Podle zásady ‚vrána vráně oči nevyklove‘ snažil se justiční aparát pod vlivem nejružnějších postranních intervencí a ‚pokynů shora‘ neublížovat příliš pánům generálům, vysokým vládním úředníkům i továrníkům, bankéřům či statkářům, kteří zločinnou kolaborací napomáhali nejen ‚vítězství německých zbraní‘, ale i odhalování a ničení českých lidí bojujících proti okupantům.“⁸⁷⁷

Samotná retribuce však měla celou řadu velkých kritiků i z úplně opačného tábora, než byli komunisté. Mnoho významných osobností kritizovalo retribuční soudnictví jako velkou nespravedlnost, neboť je provázelo skandalizování politických oponentů, falešná obvinění, násilné excesy a vyřizování osobních účtů. V této souvislosti pak byla retribuce interpretována jako projev práva vítězů, kteří se mstili na poražených. Podle generála Františka Moravce, šéfa československých zpravodajců v londýnském exilu za druhé světové války, ani ministr spravedlnosti Drtina „nemohl zabránit celé řadě křiklavě nespravedlivých rozsudků, v mnoha případech i jasných justičních vražd“.⁸⁷⁸

Konec retribuce v květnu 1947 znamenal návrat k právní jistotě a řádným poměrům v justici. Od zločinů z období okupace se však postupně přesouval v této době zájem veřejnosti na problematiku zločinů spáchaných po osvobození. Noviny se začaly plnit články o případech nezákonných excesů a brutality různých revolučních orgánů nejen proti údajným kolaborantům, ale i proti Němcům v rámci divokého odsunu. Pro tyto případy se tehdy vžilo označení český gestapismus.

⁸⁷⁷ Jindřich VESELÝ, *Kronika únorových dnů 1948*. Praha 1959, s. 19.

⁸⁷⁸ F. MORAVEC, *Špión, jemuž nevěřili*, s. 343.

Aplikace amnestijního zákona a spory s partyzány

Již v době nástupu Prokopa Drtiny do funkce ministra spravedlnosti v listopadu 1945 se velmi diskutovala otázka amnestie činů spáchaných různými revolučními orgány a partyzány v rámci boje proti okupantům v závěru války a následně v rámci květnové revoluce a divokého odsunu. Zároveň se však převážně v nekomunistickém tisku začaly objevovat zprávy o případech tzv. gestapismu a různých nepřístojnostech spáchaných v době divokého odsunu a retribuce. Ministerstvo spravedlnosti začalo připravovat návrh, který by amnestoval všechny činy spáchané v zájmu osvobození vlasti. Sám Prokop Drtina uznával potřebnost takového opatření. Později v této souvislosti na půdě parlamentu poznamenal: „*Nelze přehlížet, že při strohém výkladu právního řádu předválečného by jednání partyzánů a ostatních bojovníků, které bylo zaměřeno k osvobozovacímu boji, nebylo lze ve většině případů považovat za beztrestné. ... To by ovšem bylo duchu a citům našeho společného boje úplně protismyslné a bylo by to i vůči statečným a odvážným vlastencům nespravedlivé.*“⁸⁷⁹

Koncem roku 1945 byl na ministerstvu spravedlnosti připraven první návrh amnestie, který byl předložen k posouzení vládě. Tento materiál stanovoval, že nemají být zaváděna a pokud byla zavedena, mají být zastavena trestní řízení pro trestné činy spáchané v revoluční době ke škodě Němců, Maďarů nebo osob, které se provinily činy trestnými podle retribučních dekretů, a osob, které mohl viník za takové pokládat. V předkládaném návrhu byla přitom revoluční doba vymezena od 5. května 1945 do 9. července 1945, tedy do dne, kdy nabyl účinnosti velký retribuční dekret. Zároveň se počítalo s tím, že z této amnestie budou vyloučeny trestné činy spáchané ze zjištěných důvodů, z vilnosti nebo k umožnění či zakrytí jiného trestného činu. Stejnou amnestií připravilo také ministerstvo národní obrany. Ministerstvo spravedlnosti dále vydalo výnos pro podřízené úřady veřejné žaloby, aby se v řízeních pro tyto činy nepokračovalo a aby byly u zajištěných osob přezkoumány důvody vazby a případně navrženo jejich propuštění.⁸⁸⁰

Vláda však ve svém usnesení z 20. prosince 1945 rozhodla, aby se tato věc neřešila amnestií, nýbrž zákonem. Potřebnými opatřeními, aby se v řízeních pro takové trestné činy nepokračovalo, bylo pověřeno ministerstvo spravedlnosti. Na základě

⁸⁷⁹ P. DRTINA, *Na soudu národa*, s. 53.

⁸⁸⁰ Srov. NA, f. P. Drtina, k. 25, sign. 7-36/4/4, pokyn zemskému státnímu zastupitelství v Praze a v Brně – stíhání jednání souvisejících s osvobozovacím bojem.

předchozího návrhu amnestie tak Drtinův resort připravil návrh zákona o beztrestnosti jednání souvisejících s osvobozovacím bojem, podle něhož ten, kdo se „v době od 5. května 1945 do 9. července 1945 v souvislosti s bojem o osvobození českého a slovenského národa dopustil ke škodě osob německé nebo maďarské národnosti, zrádců nebo nepřátel českého a slovenského národa, nebo osob, které za takové důvodně pokládal, jednání, které podle platných zákonných předpisů zakládá skutkovou podstatu soudně trestného činu, není pro tento čin trestný.“ Opět byly vyloučeny z dobrodiní zákona činy spáchané „ze zřetelnosti, vlnosti nebo k umožnění spáchání nebo zakrytí jiného trestného činu“.⁸⁸¹

Předsednictvo vlády, které se tímto legislativním návrhem zabývalo 4. ledna 1946, Drtinovi uložilo, aby byla celá tato osnova přepracována tak, „že beztrestnost vztahovati se bude na všechny takové činy, pokud byly spáchány od počátku okupace až do 28. října 1945, a žádné trestné činy a žádné osoby nebudou zásadně z beztrestnosti vylučovány, nýbrž rozhodná bude pouze pohnutka, z které byl čin spáchán. Beztrestnost bude se vztahovati i na řízení kárné“.⁸⁸² Na tomto základě a podle těchto pokynů pak tedy ministerstvo spravedlnosti vypracovalo ve spolupráci s ministerstvem národní obrany nový návrh amnestijního zákona, který stanovil rozhodnou dobu již od 30. září 1938 až do 28. října 1945 a týkal se činů spáchaných z důvodů boje o znovunabytí svobody Čechů a Slováků nebo v souvislosti s ním. Vláda pak tento upravený návrh projednala 5. února 1946, kdy s ním projevila souhlas s tím, že se však bude týkat činů spáchaných jednak z důvodů boje o znovunabytí svobody Čechů a Slováků, jednak bylo-li výrazem touhy po spravedlivé odplatě za činy okupantů nebo jejich pomahačů. Tento legislativní návrh pak dlouho projednávalo Prozatímní národní shromáždění, které jej nakonec přijalo s drobnými úpravami 8. května 1946.⁸⁸³

Prokop Drtina nebyl osobně s výsledným zněním amnestijního zákona zcela spokojen, byť sám uznával, že revoluční činy nelze podle zákonů, jimiž se řídí normální poměry, posuzovat. Ačkoliv zákon nesl jeho podpis, od počátku si uvědomoval, že z jeho ustanovení mohou mít prospěch i viníci neomluvitelných činů spáchaných v době revoluce a dokonce i několik měsíců po ní. Ve svém parlamentním vystoupení

⁸⁸¹ NA, f. P. Drtina, k. 26, sign. 7-41/3, vládní návrh zákona o beztrestnosti některých jednání souvisejících s osvobozovacím bojem.

⁸⁸² NA, f. MS-RA, bal. 13b, usnesení 7. schůze předsednictva vlády ze dne 4. ledna 1946.

⁸⁸³ Zákon č. 115/1946 Sb., o právnosti jednání souvisejících s bojem o znovunabytí svobody Čechů a Slováků.

v červenci 1947 proto v této věci poznamenal: „Konečná úprava této otázky šla však poněkud dále, než bylo v intencích ministerstva spravedlnosti a není vyloučeno, že dobrodiní zákona se takto dostalo i osobám nehodným.“ Drtina také upozornil, že veřejnost právem poukazovala na to, „že bylo mnoho těch, kdo se na revoluci přižívovali, kdo velké myšlenky revoluce zneužili k uspokojení svých sobeckých zájmů a čistotu naší revoluce svými, lidskost urážejícími činy poskvřnili.“⁸⁸⁴

Případy gestapismu se nakonec zabývala celá vláda, která ve své schůzi 20. května 1947 uložila ministrům vnitra, národní obrany a spravedlnosti, aby vládě předložili zevrubnou zprávu o nepřístojných zjevech, které se vyskytly při jednání se zadrženými osobami. Drtina pro tyto potřeby požádal všechny veřejné žalobce, aby mu hlásili všechny zaznamenané případy gestapismu bez ohledu na to, kdy se odehrály. Úřady veřejné žaloby oznámily ministerstvu spravedlnosti celkem 104 případů gestapismu, z nichž bylo 79 případů považováno za kauzy závažnějšího charakteru. Do začátku července 1947 bylo z těchto 79 případů ve 30 případech užito amnestijního zákona a trestní řízení bylo zastaveno. 4 případy byly zastaveny z jiných důvodů a pouze ve 4 případech došlo k odsouzení stíhaných osob. Jednalo se o dva případy znásilnění uvězněných žen, jeden případ nezákonného omezování osobní svobody a jeden případ přestupku opilství.⁸⁸⁵

Již během roku 1946 přitom vystupovalo velice agilně ve prospěch obviněných partyzánů a odbojářů Sdružení českých partyzánů. Dožadovalo se toho, aby byla obligatorní vazba uvalena teprve v případě, když by bylo nesporně zjištěno, že se na daný případ nevztahuje amnestijní zákon. Sdružení českých partyzánů se obrátilo na ministra Drtinu s žádostí, aby odbojoví pracovníci, kteří údajně zastřelili zrádce, nebyli stavěni trestněprávně naroveň obyčejným vrahům. Dále požadovali, „aby věcné úkony vyšetřované v boji proti okupantům nebyly kvalifikovány jako loupeže či krádeže“.⁸⁸⁶

Značně medializovaným se stal případ Radomíra Luži, jehož otec generál Vojtěch Luža patřil mezi hlavní představitele odbojové organizace Rada tří. Vojtěch Luža byl spolu se svým pobočníkem Josefem Korešem zastřelen četníky 2. října 1944 v hostinci v Hřišti u Příbyslavi. Večer 26. října 1944 pak podnikla skupina 12 partyzánů v čele s Radomírem Lužou odvetnou akci, při které mělo dojít k potrestání viníků.

⁸⁸⁴ P. DRTINA, *Na soudu národa*, s. 55–56.

⁸⁸⁵ Tamtéž, s. 61.

⁸⁸⁶ NA, f. 100/1, sv. 31, a. j. 250, partyzáni u bratra Dr. Drtiny, ministra spravedlnosti.

Partyzáni přepadli četnickou stanicí v Příbyslavi a pak v tamním sklepe zastřelili celkem čtyři četníky, z nichž pouze dva se přímo podíleli na likvidaci generála Luži. Pátý četník Jiří Hörner, který měl být také zastřelen, nakonec vyvázl s těžkými zraněními a exekuci přežil. Hlavní viník zastřelení generála Luži četnický strážmistr Josef Navrátil tehdy odvetné akci zcela unikl, zahynul však koncem dubna 1945 při náletu v Tišnově.⁸⁸⁷

Dne 16. dubna 1947 došlo státnímu zastupitelství v Kutné Hoře trestní oznámení Marie Sojkové, vdovy po jednom ze zastřelených četníků Karlu Sojkovi, na Radomíra Lužu, který v té době studoval medicínu v Brně, a na Jana Sece, dalšího z partyzánů a po válce zaměstnance ČSD. Marie Sojková ve svém trestním oznámení vysvětlovala, že její manžel neměl na zastřelení generála Luži žádný podíl a nenesl žádnou vinu. Karel Sojka dokonce vůbec nepatřil k tamní četnické stanici a byl již od roku 1943 služebně přeložen do stanice Mladkov u Skalice na Moravě. Partyzáni jej sami na stanici, kde došlo k popravě četníků, odvěkli. Ještě před svým zastřelením Sojka partyzánům vysvětloval, že s činností této četnické stanice nemá nic společného. Na základě trestního oznámení Marie Sojkové bylo zahájeno přípravné vyhledávání, v jehož rámci byl navržen svědecký výslech Radomíra Luži a Jana Sece. Radomír Luža v tisku vysvětloval, že poprava Karla Sojky byla nutná z toho důvodu, aby nemohl partyzány udat a přivolat proti nim německé vojáky. Vzhledem k tomu, že se takto vysvětlily okolnosti celého případu, došel Drtina k názoru, že již není další přípravné vyhledávání nutné. Nařídil proto státnímu zastupitelství v Kutné Hoře, aby učinilo prohlášení podle § 90 trestního řádu, které má za následek zastavení přípravného vyhledávání.⁸⁸⁸

V té době však již rozpoutal komunisty ovlivňovaný tisk kampaň proti ministerstvu spravedlnosti, které údajně hodlá soudně trestat partyzány za jejich odbojovou činnost.⁸⁸⁹ Drtina o celé záležitosti začal jednat s předsedou Svazu národní revoluce Josefem Grňou, který se předtím na protest přihlásil jako hledaný „neznámý pachatel“. Podle jeho názoru státní zastupitelství v Kutné Hoře svým postupem nijak nepochybil a konalo jen svou povinnost. Ministerstvo spravedlnosti zaplavila během

⁸⁸⁷ K osobě generála Vojtěcha Luži viz Vladimír ČERNÝ – Petr KOPEČNÝ – František VAŠEK, *Legenda bez legend. Životní osudy armádního generála Vojtěcha Borise Luži (1891–1944)*. Brno 2004. Dále též Radomír LUŽA, *V Hitlerově objetí. Kapitoly z českého odboje*. Praha 2006. K tragickému konci generála Luži viz též J. GRŇA, *Sedm roků*, s. 249–251.

⁸⁸⁸ K tomu viz P. DRTINA, *Na soudu národa*, s. 60.

⁸⁸⁹ Viz NA, f. Právní komise ÚV KSČ 1945–1955, a. j. 86, stížnosti partyzánů na drtinovskou justici.

června a července 1947 vlna rezolucí, jež protestovaly proti trestání partyzánů. Pocházely především od jednotlivých odboček Sdružení českých partyzánů (SČP), ale i od řady místních organizací KSČ, a navzájem se velmi podobaly. Evidentně byly napsány podle stejného vzoru a bylo zřejmé, že celá kampaň byla centrálně řízena a koordinována. Po roce se tak opakoval jev, s nímž měl Drtina zkušenost z kampaně proti rozsudku nad protektorátní vládou.

Například rezoluce okresní odbočky SČP v Litovli z 29. června 1947 požadovala, „*aby vláda zadržela ruce těch, kteří se pod rouškou právního řádu snaží mstít za to, že bylo za doby revoluce a okupace odstraněno několik zrádců - žádáme, aby okamžitě bylo upuštěno od vyšetřování a zajišťování pravých partyzánů za činy, které provedli v okupaci nebo v revoluci a aby tato případná řízení byla prováděna za účastníků domácího odboje, znalých tehdejších poměrů.*“ Na druhou stranu na ministerstvo spravedlnosti docházely i dopisy občanů, kteří vyjadřovali zcela opačný názor. V jednom z listů, který Drtinovi poslalo společně několik občanů z Moravy, se dočkal kupříkladu pochvaly za svůj „*pevný postoj k trestání t. zv. partyzánů, kteří se mnohdy hrůzně provinili a žádáme, aby byli přísně potrestáni. Mluvíme jistě za všechny, neboť vy sám a i p. Grňa, Steiner-Veselý by se mohli přesvědčit mezi lidmi na Konicku, Valašsku, Olomoucku a jinde, jak trpěli jimi. Byli vykrádáni, ženy znásilňovány a bity. To nebyla práce pro vlast.*“⁸⁹⁰

Proti postupu ministerstva spravedlnosti začal vystupovat i komunistický a partyzánský tisk. *Rudé právo* hovořilo doslova o „*tažení orgánů ministra spravedlnosti proti partyzánům*“.⁸⁹¹ Přispělo k tomu i vedení Svazu národní revoluce v čele s Josefem Grňou, které 30. června 1947 schválilo kritické prohlášení určené pro všechny novinové redakce.⁸⁹² Na druhou stranu je třeba zdůraznit, že toto prohlášení neobviňovalo jen ministerstvo spravedlnosti a svou kritiku vztahovalo na více resortů veřejné správy. Autoři prohlášení dokonce žádali, aby tento apel nebyl chápán jako osobní útok na konkrétní ministry. Komunisty ovládaný tisk však toto prohlášení zneužil k ostře vyhocené kampani, která byla zacílena přímo na osobu ministra spravedlnosti. Tendenční novinové články ve věci přibyslavského případu Prokop Drtina jednoznačně

⁸⁹⁰ NA, f. P. Drtina, k. 26, sign. 7-38-1.

⁸⁹¹ Viz např. článek *Ženou před soud partyzány, kteří potrestali vrahy generála Luži. Kolaboranty osvobozovali – partyzány by zavírali*. In: *Rudé právo*, 20. 6. 1947, s. 1.

⁸⁹² NA, f. P. Drtina, k. 27, sign. 7-43-1, dopis ústředního sekretariátu Svazu národní revoluce Drtinovi z 1. 7. 1947.

odsoudil ve svém vystoupení v Ústavodárném národním shromáždění 2. července 1947: „*Je to kampaň založená na polopravdách nebo nepravdách a lze za ní vytušit jen mysl a cíle stranickopolitického boje. Pokud se v ní octlo též jméno i prohlášení Svazu národní revoluce i jeho předsedy, nehodlám se k tomu vyjádřit zatím ani na půdě parlamentu, protože to pokládám za věc, kterou si vyřídíme na půdě Svazu, jehož jsem členem a stále ještě dokonce členem čestného předsednictva.*“⁸⁹³

O skončené retribuci a o aplikaci amnestijního zákona jednal 19. června 1947 ministr Drtina se zástupci předsednictva Svazu osvobozených politických vězňů v čele s komunistou Ladislavem Kopřivou. Vedení Svazu patřilo mezi kritiky výsledků retribuce, Drtina se však jednoznačně postavil proti jakýmkoliv snahám o revidování vynesených rozsudků. V případech, kdy by se uvažovalo o udělení milosti, chtěl Svaz osvobozených politických vězňů získat právo, aby se ministerstvo muselo dotázat na stanovisko jeho očistné komise.⁸⁹⁴

Na stranu Prokopa Drtiny a jeho ministerstva se postavily noviny *Národní osvobození*, které na základě shromážděných faktů vyvrátily, že by se justice snažila o souzení revoluce a trestní postih boje za osvobození. Redaktor D. Švanda napsal, že nejde o to soudit revoluce, nýbrž očistit revoluci: „*Je obecně známo a mnozí to bohužel neradi slyší, že řada lidí zneužila revoluce k obohacení, k vyrovnání osobních účtů, k neoprávněnému věznění a týrání nevinných osob. Zdrccující většina národa si přeje, abychom tyto skvrny revoluce vyčistili. Svědčí o tom volání většiny českého tisku i postoj presidenta republiky, zdůrazňující znovu a znovu mravnost ve všem životě a zde jde o problém najmě mravní. Očistou revoluce tuto jen povzneseme, zavíráním očí se zpronevěřujeme masarykovské tradici. Řešení všeho toho však nepatří do obyčejné politické arény a nejvíce zla nadělají agitační polopravdy. Spravedlnost je jen jedna, i když někdy lidsky slepá, ale nechtějme mít čtyři.*“⁸⁹⁵

Po vzájemných slovních výpadech došlo nakonec 16. července 1947 také k setkání Prokopa Drtiny s delegací Svazu českých partyzánů. Ministr spravedlnosti se snažil partyzánské delegaci vysvětlit obtíže, které vznikaly z rozporu mezi revoluční skutečností a snahou o udržení právního řádu. Sám se přihlásil k amnestijnímu zákonu,

⁸⁹³ P. DRTINA, *Na soudu národa*, s. 61.

⁸⁹⁴ ABS, a. č. S-182-4, protokol z konference předsednictva Svazu osvobozených politických vězňů s ministrem spravedlnosti drem Prokopem Drtinou z 19. 6. 1947; viz též NA, f. P. Drtina, k. 27, sign. 7-48-1.

⁸⁹⁵ D. ŠVANDA, „*Soudíme revoluci*“? In: *Národní osvobození*, 25. 6. 1947, s. 2.

na jehož vzniku se aktivně podílel. V reakci na konkrétní stížnosti partyzánů se zavázal, že vydá pokyn státním zastupitelstvím, aby nenavrhovala uvalení vazby na vyšetřované partyzány bez předchozího souhlasu ministerstva spravedlnosti. Drtina také požádal SČP, aby mu poskytlo svou statistiku případů zaměřených proti partyzánům a zprávy o všech kauzách, u nichž se budou partyzáni domnívat, že dochází k neoprávněnému stíhání. Po zhruba tříhodinovém jednání nakonec partyzánská delegace prohlásila, že i když docházelo ze strany soudů k nepochopení bojových akcí partyzánů, neztotožňuje se SČP s útoky na Prokopa Drtinu jako představitele vlády. Partyzáni se zavázali, že z jejich strany budou zastaveny veškeré tiskové výpady proti Drtinovi. Zápis z jednání byl pak vydán jako společná úřední zpráva kabinetu ministra spravedlnosti a Sdružení českých partyzánů.

Již 18. července 1947 Drtina splnil svůj slib a vydal zemským státním zastupitelstvím v Praze a Brně pokyn, aby se před návrhem na zavedení trestního řízení proti osobám, jež byly uznány za partyzány, v souvislosti s jejich odbojovou činností podávala zpráva a aby bez souhlasu ministerstva spravedlnosti nebyl v těchto případech činěn návrh na uvalení vazby. U partyzánů, kteří se již ve vazbě nacházeli, mělo dojít k přezkumu vazebních důvodů. Přes původní sliby SČP však ani pak tisková kampaň proti postupu ministerstva spravedlnosti neustala. Časopis *Partyzán* napadal Drtinu zejména kvůli vazbě partyzánů Adolfa Hňoupka a Vincence Blažka u krajského soudu v Olomouci.⁸⁹⁶ Redakce časopisu vůbec nečekala na výsledek šetření a vyzvala partyzány, aby znovu zahájili protestní akce: „...nezbývá nám nic jiného, než se znovu obrátit o pomoc klidu, protože buď chybí dobrá vůle u samotného p. ministra spravedlnosti a byl nám dán planý slib, nebo nedbá soudní aparát jeho pokynů. Každý z nás je odpověden za svůj úsek práce, tedy i p. ministr Drtina za jemu svěřený resort.“⁸⁹⁷ Ministerstvo spravedlnosti přitom zjistilo, že Hňoupka a Blažka původně obvinili samotní partyzáni, kteří také požadovali, aby byli oba až do řádného vyšetření zajištěni. Novinové články vycházely navzdory tomu, že kabinet ministra Drtiny ujistil SČP, že uvedený případ bude náležitě přešetřen a pokud se na něj bude vztahovat

⁸⁹⁶ Oblastní úřadovna státní bezpečnosti podala 22. 5. 1947 proti oběma trestní oznámení státnímu zastupitelství v Olomouci. V dubnu 1945 oba partyzáni oběsili hajného Švece, aniž ho blíže znali a zkoumali, zda se něčím provinil. Dopustili se také řady dalších násilných činů na domácích lidech a vynucovali na nich peníze a jiné věci. Ministerstvo spravedlnosti nařídilo v srpnu 1947 státnímu zastupitelství, aby vzalo zpět svůj návrh na zavedení vyšetřování pro vraždu, navrhlo propuštění obou obviněných z vazby a aby bylo přistoupeno výhradně k posouzení podmínek užití amnestijního zákona.

amnestijní zákon, bude řízení zastaveno. Činnost ministerstva spravedlnosti naopak 3. září 1947 hájil národně socialistický deník *Svobodné slovo*, který zároveň kritizoval vystupování Svazu českých partyzánů.

Vzhledem k článkům, jež vycházely v časopise *Partyzán* a v *Rudém právu* a které tendenčně zkreslovaly činnost ministerstva spravedlnosti, došlo 3. září, 16. září a 14. října 1947 k dalším jednáním Prokopa Drtiny se zástupci Svazu českých partyzánů a Svazu národní revoluce.⁸⁹⁸ Prokop Drtina se cítil dotčen dosavadní tiskovou kampaní a zejména článkem „*Ministr Drtina nesplnil slib partyzánům*“, který vyšel v 35. čísle časopisu *Partyzán*. V článku byl Drtina kritizován za to, že dosud nedošlo k propuštění partyzánů Adolfa Hňoupka, Vincence Blažka a Františka Dědka⁸⁹⁹. Ve skutečnosti však již během srpna 1947 nařídilo ministerstvo spravedlnosti propuštění všech těchto obviněných partyzánů a zvážení použití amnestijního zákona na jejich případy. O svých krocích přitom také ministerstvo spravedlnosti včas informovalo Sdružení českých partyzánů.⁹⁰⁰ Partyzáni se nicméně pozastavovali nad údajnou zdlouhavostí a nedůsledností soudních orgánů při provádění amnestijního zákona. Drtina pracně vysvětloval, že sám ani jeho úřad nemá přímý vliv na rozhodování o propouštění z vazby. Zaručil se, že bude sám osobně bdít nad plněním amnestijního zákona. Jednání nevyústila v žádný jasný závěr, debata byla ukončena společným přáním, aby se o partyzánských otázkách dále přátelsky diskutovalo při dalších příležitostech. Drtina ustoupil v tom, že nakonec nežádal výslovnou opravu v časopise *Partyzán*. Místo toho měla být uveřejněna jen zpráva z proběhlého jednání.

Spor ministra Drtiny s partyzány však pokračoval i v dalším období. Ministr spravedlnosti byl také neprávem obviňován, že chystá nějakou hromadnou amnestii odsouzených zrádců a kolaborantů. Podle Svazu českých partyzánů se články jejich časopisu *Partyzán* zakládaly na pravdě. Funkcionáři Svazu odmítali připustit jakékoliv pochybení a trvali na kritickém hodnocení ministerstva spravedlnosti, které podle jejich

⁸⁹⁷ Cit. dle *Rudé právo*, 2. 9. 1947, s. 1.

⁸⁹⁸ NA, f. P. Drtina, k. 27, sign. 7-43-1, záznamy z jednání SNR a SČP s ministrem Drtinou. K tomu srov. NA, f. 100/1, sv. 31, a. j. 250, partyzáni u bratra Dr. Drtiny, ministra spravedlnosti

⁸⁹⁹ František Dědek byl obviněn, že na konci roku 1944 zastřelil škpt. Šapošnikova. Trestní řízení bylo zavedeno u krajského soudu v Uherském Hradišti v dubnu 1947, na Dědka byla uvalena obligatorní vyšetřovací vazba. Koncem srpna 1947 nařídilo ministerstvo spravedlnosti, aby vzal státní zástupce zpět návrh na vyšetřování pro zločin vraždy, aby bylo navrženo vyhledávání za účelem zjištění podmínek užití amnestijního zákona a aby byl Dědek propuštěn z vazby.

⁹⁰⁰ NA, f. P. Drtina, k. 26, sign. 7-38-1, dopis J. Čmelíka ústřednímu tajemníkovi SČP Václavu Šustrovi z 9. 9. 1947.

názoru nepřijatelným způsobem zpochybňovalo oprávněnost partyzánského boje na sklonku války a v době květnové revoluce. Drtina se obrátil 21. října 1947 na Josefa Grňu, aby spolu s předsednictvem Svazu národní revoluce zaujal k celé záležitosti „jasné a otevřené stanovisko“.⁹⁰¹ Zástupci Svazu národní revoluce byli totiž přítomni na klíčových jednáních ministra s partyzány, Drtina byl navíc sám členem tohoto odbojářského sdružení. Partyzáni, kteří silně podléhali vlivu komunistické strany, však nikdy žádnou omluvu pro své účelové útoky na ministerstvo vnitra nevyslovili. Naopak ochotně posloužili KSČ jako nástroj v jejím stranicko-politickém boji.

Drtina se proto odhodlal k tomu, že tendenční novinářské pomluvy napadl soudně. Dožadoval se uveřejnění tiskové opravy lží, jichž se dopustilo zejména *Rudé právo*. Tento komunistický deník ovšem odmítl tiskovou opravu publikovat. Okresní soud trestní pak v září 1947 odsoudil redaktora Vojtěcha Dolejšího k pokutě 500 korun. O dvanáct let později na to tento komunistický novinář zavzpomínal: „*Za zmínku stojí i tisková oprava, pro kterou mě dal ministr spravedlnosti dr. Drtina trestně stíhat... Dr. Drtina se cítil dotčen článkem, ve kterém jsme ukázali na rozpor mezi tím, co v Londýně jako „Pavel Svatý“ sliboval a co jako ministr dělá. Ministr Drtina dal tehdy příkaz k zatčení několika partyzánů, kteří za bojů proti okupantům potrestali několik zrádců (Drtina činil totéž co reakcionáři v Itálii a Francii, kteří rovněž odsuzovali do vězení partyzány za boj proti okupantům.) Odmítli jsme otisknout tuto Drtinovu opravu, poněvadž bychom tím šířili nepravdu, načež Drtina podal na mne jako odpovědného redaktora „Rudého práva“ trestní oznámení a soud mě odsoudil k peněžité pokutě, případně k trestu na svobodě. O podmíněnosti rozsudku se mělo rozhodnout po přezkoušení mého trestního rejstříku – nu a v tom jsem měl několik trestů podle zákona na ochranu republiky, které Drtinova justice uznávala za právoplatné i po osvobození.“⁹⁰² Drtina urputně bojoval proti nařčení, že záměrně usiluje o potrestání oprávněného boje partyzánů proti okupantům a naopak kryje majetné kolaboranty. Jeho spor s odbojovými svazy a komunisty ovlivňovaným tiskem o „partyzánskou otázku“ trval od jara do podzimu 1947, kdy byl postupně překryt novými politickými spory, které již předznamenávaly konečnou fázi zápasu o demokracii v Československu.*

⁹⁰¹ NA, f. P. Drtina, k. 26, sign. 7-38-1.

⁹⁰² *Vítězný únor 1948. (Vzpomínky)*. Praha 1959, s. 79. K tomu srov. NA, f. 100/24, sv. 66, a. j. 964, dopis advokáta Z. Steina K. Gottwaldovi z 24. 11. 1947.

XI. kapitola – V zápase o demokratické Československo

Odmítnutí Marshallova plánu

Jedním z kulminačních bodů na cestě Československa vstříc komunistické diktatuře bylo období, kdy se rozhodovalo o potenciální účasti Československa na Marshallově plánu. Jednalo se o plán hospodářské obnovy Evropy, který vyhlásil americký ministr zahraničí George C. Marshall 5. června 1947 ve svém projevu na Harvardské universitě. Československá vláda byla spolu s ostatními evropskými zeměmi pozvána na ustavující konferenci v Paříži dne 12. července 1947.⁹⁰³ Poprvé jednala pražská vláda o Marshallově plánu na své tajné schůzi 24. června 1947. Na návrh Jana Masaryka se pak 4. července 1947 jednomyslně vyslovila (tedy včetně Klementa Gottwalda a všech komunistických ministrů) pro přijetí pozvání na pařížskou konferenci o plánu obnovy Evropy. Zároveň bylo rozhodnuto, že předsednictvo vlády určí 7. července 1947 na tuto konferenci delegaci a dá jí potřebné instrukce.⁹⁰⁴

Toto rozhodnutí vycházelo především z naléhavých potřeb československého hospodářství, velkou roli však sehrály i konzultace s polskými představiteli, kteří avizovali svůj zájem o účast na Marshallově plánu. V Praze byli na návštěvě předseda polské vlády Józef Cyrankiewicz a ministr průmyslu a obchodu Hilary Minc. Oba se tehdy vyslovovali v kladném smyslu a avizovali, že Polsko pozvání do Paříže přijme. Osobně tuto informaci slyšel Drtina spolu s Ripkou od Mince na zahradní party na polské ambasádě. Rozpaky a určitou zdrženlivost zejména u Gottwalda a dalších komunistických ministrů však vyvolávala skutečnost, že pozvání na konferenci nepřijal Sovětský svaz. Když se však snažil Gottwald zjistit z Moskvy, jaké jsou stranické instrukce ve věci účasti ČSR na Marshallově plánu, dostal odpověď, že žádné konkrétní pokyny neexistují. Moskva na počátku července 1947 doslova váhala, k americké iniciativě zaujímal sice negativní stanovisko, na druhou stranu zvažovala, zda by nebylo vhodné na konferenci jít, jednání zkomplikovat, zabránit jednomyslnému přijetí

⁹⁰³ K problematice Marshallova plánu a jednání kolem účasti ČSR viz *Československo a Marshallův plán. Sborník dokumentů*. Sešity ÚSD, sv. 1. (Ed.) Rudolf JIČÍN – Karel KAPLAN – Karel KRÁTKÝ – Jaroslav ŠILAR. Praha 1992. Dále též Jindřich DEJMEK a kol., *Marshallův plán. Šedesát let poté*. Praha 2007; Zdeněk VESELÝ, *Marshallův plán a Československo*. Praha 1987; Václav VEBER, *Osudové únorové dny*. Praha 2008, s. 81–116; Petr PROKŠ, *Československo na rozcestí: Marshallův plán a únor 1948*. In: *Slovanský přehled*, roč. 79, č. 2 (1993), s. 170–183.

⁹⁰⁴ *ČSR a SSSR 1945–1948. Dokumenty mezivládních jednání*. (Ed.) Karel KAPLAN – Alexandra ŠPIRITOVÁ. Brno 1997, dok. 158, s. 360–361.

plánu a pak demonstrativně odejít. Hospodářské zájmy Československa však jednoznačně hovořily ve prospěch zapojení do Marshallova plánu.⁹⁰⁵ Drtina později připustil, že sám v té době neměl úplně přesnou představu o vzniku a obsahu Marshallova plánu, neboť tehdy příliš nesledoval aktuální mezinárodní politiku. V těch dnech jej plně zaměstnávalo ukončení retribučního soudnictví a následná parlamentní rozprava.

Na jednání předsednictva vlády 7. července 1947 zastupoval národně socialistickou stranu Prokop Drtina. Petr Zenkl a Jaroslav Stránský již předtím odjeli na lázeňský pobyt do Karlových Varů. Huberta Ripku bohužel postihla těžká angína, a tak bylo zároveň rozhodnuto, že Drtina bude muset nahradit ministra zahraničního obchodu při chystané cestě do Moskvy, kde se mělo jednat o nové obchodní dohodě se SSSR. Zároveň se mělo diskutovat se sovětskou vládou o plánované francouzsko-československé smlouvě. Komunisté přitom stále opakovali, že Moskva nedoporučila přijmout francouzský návrh této bilaterální dohody. Vzhledem k závažnosti moskevské mise, jejíž důležitost ještě vzrostla díky blížící se konferenci o Marshallově plánu, Ripka velmi litoval, že mu zdravotní stav znemožnil účast v československé delegaci.

Po skončení zasedání předsednictva vlády 7. července 1947 byla vydána tisková zpráva, která oficiálně potvrzovala, že bylo schváleno přijetí pozvání na evropskou hospodářskou konferenci v Paříži. Československý velvyslanec ve Francii Jindřich Nosek byl pověřen, aby se této konferenci jménem ČSR zúčastnil. Drtina zamířil rovnou z úřadu vlády na Pražský hrad, kde jej očekával prezident Beneš. Pozval si ministra spravedlnosti, aby jej instruoval ohledně plánované cesty vládní delegace do Moskvy. Benešovi velmi záleželo na francouzské nabídce spojenecké smlouvy o vzájemné pomoci a chtěl zajistit, aby Kreml nekladl jejímu uzavření žádné překážky. Zároveň se Drtinovi zmínil o jednáních o podpisu spojenecké smlouvy s Bulharskem, která podle jeho názoru vybočovala z tradiční československé zahraniční politiky. Beneš vkládal do Drtinovy účasti na moskevské delegaci velké očekávání a řekl mu: „*Jsem rád, že jste v delegaci vy.*“ Následně k tomu ještě dodal poznámku na adresu ministra zahraničí Jana Masaryka: „*To víte, on Jan tam mnoho statečnosti neukáže.*“ Beneš projevoval velkou dávku optimismu a vůbec neočekával, že by se mělo

⁹⁰⁵ K tomu viz např. V. VEBER, *Osudové únorové dny*, s. 87–88.

v Moskvě jednat o československé účasti na Marshallovu plánu, kterou již patrně chápal jako hotovou věc.⁹⁰⁶

Druhý den ještě Drtina navštívil nemocného Huberta Ripku, se kterým probral jeho plány a přání ohledně diplomatických jednání v Moskvě. Bavili se především o očekávaném tématu obchodní smlouvy mezi ČSR a SSSR, kterou již v té době dojednávali zástupci československého ministerstva zahraničního obchodu se svými sovětskými protějšky v Moskvě. Ripka na tom však byl zdravotně velmi špatně, měl vysokou horečku a velice špatně se mu mluvilo. To, že měl Drtina ve skutečnosti ze své cesty do Moskvy určité obavy, dokládá skutečnost, že ještě téhož dne 8. července 1947 sepsal Prokop Drtina svou závěť. V tomto dokumentu se uvádělo, že tak učinil pro případ, že by se mu „*stalo neštěstí při cestě do Moskvy*“.⁹⁰⁷

Ráno 9. července 1947 se vydal Prokop Drtina spolu s delegací vedenou předsedou vlády Klementem Gottwaldem a ministrem zahraničí Janem Masarykem na plánované jednání do Moskvy. Členy vlády doprovázel v delegaci zástup diplomatů a úředníků, mezi nimiž byli například generální tajemník ministerstva zahraničí Arnošt Heidrich, vedoucí úřadu vlády Milan Reiman či Drtinův tajemník Ludvík Rohlíček. Do Moskvy s nimi na plánovaná diplomatická jednání letěl i sovětský chargé d'affaires Michail Bodrov. Po přiletu do Moskvy se Drtina dozvěděl, že bude ubytován v hotelu spolu s delegací ministerstva zahraničního obchodu, odděleně od Gottwalda a Masaryka. Ihned v tom spatřoval nějakou sovětskou intriku, posléze se však ukázalo, že šlo pouze o nedorozumění a důsledek organizačních zmatků. Drtina měl nakonec zajištěno ubytování ve stejném hotelu jako oba zbývající ministři československé vlády.

Po ubytování se členové delegace rozešli do svých pokojů a pak se postupně scházeli k neformální poradě u občerstvení v hotelové jídelně. Gottwald však stále nepřicházel, a tak vybídli Milana Reimana, aby pro něj došel. Vrátil se po chvíli s tím, že Gottwald spí. Po hodině Masaryk znovu naléhal na Reimana, aby Gottwalda přivedl, ten se však po chvíli vrátil s tím, že Gottwald ještě odpočívá a nechce být rušen. Po nějaké době však byli ministři Drtina a Masaryk vyzváni, aby přišli na poradě ke Gottwaldovi, že s nimi chce hovořit. Gottwald nervózně přecházel po místnosti a oba vládní kolegy uvítal zcela neočekávanou zprávou: „*Stalin se velmi zlobí, že jsme přijali*

⁹⁰⁶ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 327.

⁹⁰⁷ ABS, a. č. ZV-26 MV (vyšetřovací spis č. 1 T-29/53, Prokop Drtina), podsvazek č. 1, č. l. 75, poslední pořizování z 8. 7. 1947.

*pozvání k Marshallovu plánu, ještě jsem ho nikdy neviděl tak rozzlobeného! Musíme se o tom poradit, co budeme dělat.*⁹⁰⁸ Drtina s Masarykem nejprve dlouho mlčeli a poslouchali Gottwaldův monolog, z něhož postupně vyplynulo, že předseda československé vlády jednal separátně a bez jejich vědomí se Stalinem. Drtina si uvědomil, že ho Gottwaldovi spolupracovníci v čele s Reimanem obelhali, aby zatajili jeho cestu do Kremlu za Stalinem. Zároveň získal dojem, že samotný Gottwald byl ve značném šoku a že vůbec nečekal Stalinovu hněvivou reakci. Vypadalo to dokonce, že byl československý premiér velmi postrašen a nepokrytě se Stalina bál.

Drtina očekával, že na Gottwaldovu promluvu nějak zareaguje Jan Masaryk, ten však zarytě mlčel a nehnutě seděl na místě. Nakonec se tak chopil sám slova. Konstatoval, že tato situace je velkým překvapením, protože dosavadní diplomatické sondáže ničemu podobnému nenasvědčovaly. Zároveň poznamenal, že vzhledem k uvedenému Stalinovu stanovisku, pokud se nedá přesvědčit o opaku, bude nutné vyvodit patřičné důsledky – nějak se s tím vyrovnat a dohodnout se. Drtina trval na tom, že je nutné osobní jednání československé vládní delegace se Stalinem, při němž by bylo možné podrobně rozebrat racionální důvody, jež vedly ČSR k přijetí pozvání na pařížskou konferenci. Zároveň je třeba se seznámit podrobně s argumentací Stalinovou. Jan Masaryk s Drtinovým postojem nijak nepolemizoval a víceméně mlčky se s ním ztotožnil. Prokop Drtina tehdy sehrál pro budoucnost státu osudovou roli, neboť v zastoupení národně socialistické strany téměř okamžitě připustil možnost případného odstoupení Československa od nabídky Marshallova plánu. Vedlo jej k tomu přesvědčení, že je nutné se se Sovětským svazem za každou cenu dohodnout a udržet tento spojenecký svazek.

Ještě téhož večera před půlnocí přijal Josef Stalin v Kremlu československou delegaci ve složení předseda vlády Klement Gottwald, ministři Jan Masaryk a Prokop Drtina, velvyslanci Arnošt Heidrich a Jiří Horák. Za sovětskou stranu se jednání vedle Stalina účastnili ministr zahraničí Vjačeslav M. Molotov a pražský chargé d'affaires Michail Bodrov. Československá strana na úvod konstatovala, že by si přála se Stalinem projednat tři záležitosti – československo-francouzskou smlouvu, jednání mezi ČSR a SSSR o hospodářských a obchodních věcech, ale také otázku účasti na pařížské konferenci o plánu hospodářské obnovy Evropy. Gottwald ujistil Stalina, „že jsme na

⁹⁰⁸ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 329.

pozvání do Paříže odpověděli sice kladně, ale s četnými závažnými výhradami, které nám dávají možnost volného rozhodování. Vláda ČSR byla rozhodnuta ihned odvolat svého zástupce, kdyby se ukázalo, že toho je třeba.“⁹⁰⁹ Zároveň se sovětského vůdce dotázal na jeho stanovisko. Stalin prohlásil, že Mashallův plán se ukázal být jen zástěrkou velmocí pro vytvoření západního bloku, který by izoloval Sovětský svaz. Označil účast na pařížské konferenci za „vopros družby“ a dodal: „Pokládáme tuto věc za otázku zásadní, na níž závisí vaše přátelství s SSSR. Půjdete-li do Paříže, dokážete, že chcete spolupůsobit při akci na izolaci Sovětského svazu. Všechny slovanské státy odmítly, i Albánie se nebála odmítnout, a proto soudíme, že byste měli své rozhodnutí zrušit.“⁹¹⁰ Podle Arnošta Heidricha mluvil Stalin sice klidně, ale „stále s takovým důrazem, aby účastníci od prvopočátku neměli nejmenších pochybností o tom, že jeho slova jsou pro nás rozkazem“.⁹¹¹

Podle oficiálního zápisu Jan Masaryk ve své reakci zdůraznil především skutečnost, že rozhodnutí o účasti na pařížské konferenci vycházelo z národohospodářských zájmů Československa, které bylo do podstatné míry závislé na surovinách ze Západu. Navíc poukázal na to, že československá vláda byla ujišťována Polskem, že se konference o Marshallově plánu také zúčastní. Masaryk zároveň ujistil, že Praha nechce učinit nic, co by se stavělo proti sovětským zájmům. Konstatoval, že Stalinův názor bude vládní delegace tlumočit do Prahy a že nepochybně „československá vláda se podle toho ihned zařídí“.⁹¹² Ovšem na rozdíl od oficiálního zápisu z jednání, podle Drtinových vzpomínek mluvil ve skutečnosti Masaryk mnohem pregnantněji a sám byl s jeho vystoupením velmi spokojen. Drtina byl až překvapen jeho otevřeností a statečností. Naopak Gottwaldovo vystoupení se Drtinovi zdálo příliš ústupné.

Stalin odpověděl poznámkou, že sice nepochybuje o přátelství Československa, ale že by se ČSR svou účastí v Paříži nechala zneužít jako nástroj proti Sovětskému svazu. Následně vstoupil do jednání ministr Drtina, který v tomto tragickém okamžiku pro budoucnost československé suverenity ubezpečil sovětského vládcu o tom, že „také

⁹⁰⁹ ČSR a SSSR 1945–1948, dok. 160, s. 363. Zápis o jednání u Stalina 9. 7. 1947 publikoval také sám Drtina v příloze svých pamětí, viz P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 683–690.

⁹¹⁰ ČSR a SSSR 1945–1948, dok. 160, s. 364.

⁹¹¹ L. K. FEIERABEND, *Politické vzpomínky III*, s. 467.

⁹¹² Tamtéž, s. 365. K tomu srov. Drtinovu osobní reflexi tohoto jednání v P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 334.

strana, do které on patří, by se neúčastnila ničeho, co by v oboru zahraniční politiky se jevilo jako čin namířený proti Sovětskému svazu“.⁹¹³ Zároveň však poprosil Stalina a Molotova o pochopení, neboť je životní úroveň ČSR založena na zahraničním obchodu, který v drtivé míře závisí na Západu. Drtina poukázal na obavy domácího obyvatelstva, aby odpoutání od Západu nepřineslo všeobecné zchudnutí. Snad dokonce naznačil, že by se v tom případě všeobecná nespokojenost československé veřejnosti mohla obrátit proti SSSR. Připomenul také, že pražská vláda rozhodla o účasti na pařížské konferenci jednomyslně a že rozhodnutí jít do Paříže národ uvítal. Drtina s Masarykem také naznačili, že by se našlo schůdnější východisko ze vzniklé situace, kdyby od Sovětů přišlo nějaké gesto. Stalin nakonec odpověděl, že by SSSR mohl dát Československu 200 000 tun pšenice a také ječmen a oves.

V další části jednání debatovaly československá a sovětská strana o smlouvě mezi ČSR a Francií. K tomu Stalin poznamenal, že není pravda, že by si Moskva tuto bilaterální smlouvu nepřála. Konstatoval, že by jen tato smlouva neměla být horší, než byly smlouvy ČSR se SSSR, Jugoslávií a Polskem. Pozastavil se nad tím, že Francie nechtěla zaručit Československu okamžitou automatickou pomoc v případě napadení a že také omezovala svou pomoc jen pro případ útoku ze strany Německa. Na závěr se dostalo okrajově i na téma hospodářské spolupráce mezi ČSR a SSSR, kvůli kterému původně vládní delegace do Moskvy odletěla. Gottwald si také Stalinovi postěžoval na skutečnost, že Maďarsko sabotovalo provádění dohody o transferu, a zmínil se též o internovaných československých občanech a o rodinách Svobodových vojáků.

Když se s koncem jednání ukázalo, že sovětská vláda skutečně rezolutně odmítá, aby Československo bylo na pařížské konferenci zastoupeno svým velvyslancem, byt' by byl přítomen jen na zahájení konference a pak by již od dalšího jednání odstoupil, snažil se Stalin československé zástupce uklidnit. Zavedl Gottwalda, Masaryka a Drtinu ke stolu a nad mapou Evropy vykládal, „*jakou nebezpečnou strategickou situaci má náš stát vůči Německu. To jistě bude zase dříve nebo později pomýšlet na revanš...*“. Stalin pak s tužkou v ruce ukazoval, jaký obchvat provede Rudá armáda proti Německu na ochranu československých hranic. Pohotově tak argumentoval obavami z Německa, které velmi silně vnímala celá československá politická reprezentace, ačkoliv by byly správně na místě spíše obavy z mocenských ambic Sovětského svazu. Drtina později

⁹¹³ ČSR a SSSR 1945–1948, dok. 160, s. 365.

konstatoval: „*Stalin věděl, čím na nás může nejvíc působit a čím nás nejlépe uspokojit a uchlácholit.*“⁹¹⁴

Podle jednoho z účastníků nočního jednání v Kremlu, Arnošta Heidricha, zakončil Stalin celý rozhovor ultimátem, že československá vláda musí odvolat svou účast na pařížské konferenci do 11. července, do čtyř hodin odpoledne (Heidrich se ovšem ve své vzpomínce patrně spletl – Stalin požadoval, aby pražská vláda přijala revidované rozhodnutí již během 10. července). Důrazně při tom zopakoval, že toto odvolání je pro Moskvu otázkou spolenectví a přátelství s ČSR. Ještě ostřeji se v této věci údajně vyslovil ministr zahraničí Molotov. Když československá delegace opouštěla Kreml a nasedala do vozů, které ji měly odvést do hotelu, Jan Masaryk prý poznamenal: „*Finis Bohemiae.*“⁹¹⁵

Po jednání Gottwald okamžitě poslal do Prahy depeši, ve které stručně popsal výsledek rozhovorů se Stalinem a vyzval československou vládu, aby se usnesla na odvolání účasti ČSR na pařížské konferenci. Požádal také, aby bylo do Moskvy okamžitě telefonicky oznámeno příslušné rozhodnutí. Tuto depeši podepsali vedle Gottwalda i Jan Masaryk a Prokop Drtina.⁹¹⁶ Mimoto Gottwald zavolal komunistickému náměstkovi předsedy vlády Viliamu Širokému, kterému popsal celou situaci a velmi mu kladl na srdce, aby byla kladná odpověď československé vlády v Moskvě včas. Pověřil jej také, aby s Clementisem zajel za prezidentem Benešem do Sezimova Ústí a vyžádal si i jeho souhlas. Beneš přitom právě té noci utrpěl těžký záchvat mrtvice, a když za ním Široký s Clementisem přijeli, ležel v bezvědomí. Podle svědectví dr. Jíny vpustil sice kancléř Smutný oba vládní představitele do Benešovy ložnice, ale „*prý bylo naprosto jasné, že dr. Beneš nevnímá, co mu říkají*“.⁹¹⁷ Beneš se začal postupně zotavovat během několika následujících týdnů. Oficiálně se ovšem tvrdilo, že prezident Beneš dal se zrušením československé účasti na Marshallově plánu svůj souhlas. Podle některých svědectví se Zenkl telefonicky spojil s prezidentem Benešem, který mu údajně řekl, že vzhledem k okolnostem nezbyvá než se podřídít.⁹¹⁸ V každém případě však Beneš sestavil před odletem vládní delegace do Moskvy memorandum, ve kterém vypočítával argumenty, proč je československá účast v Paříži nezbytná. V tomto dokumentu přímo

⁹¹⁴ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 335.

⁹¹⁵ L. K. FEIERABEND, *Politické vzpomínky III*, s. 467.

⁹¹⁶ Text depeše viz *ČSR a SSSR 1945–1948*, dok. 160, s. 368–369.

⁹¹⁷ L. K. FEIERABEND, *Politické vzpomínky III*, s. 468.

⁹¹⁸ H. RIPKA, *Únorová tragédie*, s. 73; P. ZENKL, *Mozaika vzpomínek*, s. 114.

uvedl: „*Pokládal bych tudíž za zásadní chybu, kdybychom nešli na schůzku do Paříže a přímo nevyslechli všechny nabídky nebo plány o vzájemné pomoci jednotlivým státům a o vzájemném přispění jich samých mezi sebou. Zůstáváme přitom naprosto volni o nabídkách a plánech sami uvážit a pak se eventuálně rozhodnout.*“⁹¹⁹

Hned 10. července 1947 se sešla mimořádná schůze československé vlády, která měla znovu projednat otázku účasti ČSR na pařížské konferenci o Marshallově plánu. Vládní sestava byla přitom na tomto zasedání velmi neúplná, chyběla zde řada klíčových ministrů. Kromě členů vládní delegace v Moskvě byli nepřítomni lidovci Jan Šrámek a František Hála a kvůli nemoci se také stále nemohl dostavit ministr zahraničního obchodu Hubert Ripka, kterého aspoň průběžně telefonicky informovali o vývoji jednání jeho straničtí kolegové Petr Zenkl a Jaroslav Stránský. Na vládním zasedání chyběl také ministr průmyslu Bohumil Laušman, který trávil dovolenou ve Vysokém Mýtě. Absentoval také další sociálně demokratický ministr Václav Majer, který byl právě v těchto dnech v Paříži jako československý delegát na jednání Mezinárodní obilní konference. Když se Majer dozvěděl, že bude pražská vláda na popud Moskvy projednávat změnu svého rozhodnutí týkajícího se účasti na jednání o Marshallově plánu, ještě během dopoledne poslal za pomoci velvyslance Jindřicha Noska z Paříže velice ostrý telegram, ve kterém protestoval proti jakékoliv změně vládního usnesení ze 4. července 1947 a proti odvolání účasti na pařížské konferenci. Nikdo však na vládní schůzi o tomto Majerovu telegramu bez pochyby záměrně neinformoval, takže průběh debaty ministrů tento důležitý apel nijak neovlivnil.

Jednání vlády vedl Viliam Široký, který hned na úvod požádal Clementise, aby vládu informoval o stavu věcí. Clementis konstatoval, že v časných ranních hodinách dorazila do Prahy společná depeše všech tří členů vládní delegace žádající o okamžitou změnu rozhodnutí o účasti ČSR v Paříži. Tvrdil, že spolu se Širokým navštívili prezidenta Beneše, který je údajně zplnomocnil, aby ve vládě prohlásili, „*že po tomto jasném stanovisku Sovětského svazu nepodléhá vůbec diskusi otázka, zda má vláda účast na pařížské konferenci odvolati, či neodvolati.*“⁹²⁰ Jaroslav Stránský požadoval vysvětlení, jak mohlo dojít k tomu, že Moskva obviňuje ČSR z pokusu vykročit ze slovanské fronty. Fierlinger vysvětlil nedorozumění tím, že patrně sovětský chargé d'affaires Bodrov v Praze špatně tlumočil stanovisko sovětské vlády. V průběhu

⁹¹⁹ ČSR a SSSR 1945–1948, dok. 161 (pozn. č. 3), s. 387.

vládního jednání znovu volal Gottwald z Moskvy, aby ještě jednou zaurgoval brzké rozhodnutí. Československá delegace v Moskvě očekávala odpověď do čtyř hodin odpoledne. Zaznamenáníhodnou skutečností je fakt, že se během celého vládního zasedání žádný z ministrů jednoznačně a rozhodně nepostavil proti úvahám o zrušení účasti na Marshallově plánu. Řešila se v podstatě pouze otázka, jak celou záležitost elegantně zlikvidovat a jak formulovat odmítnutí pozvání do Paříže. Debata se nevedla ani tak o samotném odmítnutí Marshallova plánu, neboť to všichni zúčastnění ministři považovali v dané situaci za nezbytné, ale především o textu komuniké, které bude k tomuto rozhodnutí vydáno. Diskutovalo se o tom, jak se neúčast na pařížské konferenci vysvětlí veřejnosti. Zenkl prosazoval takové znění vládního prohlášení, v němž by se celkem otevřeně konstatovalo, že rozhodnutí bylo učiněno na naléhání sovětské vlády. Ministerská debata se nakonec přerušovala kvůli tomu, aby se členové vlády mohli ještě poradit s vedením a poslanci svých stran.

Teprve po osmé hodině večer československá vláda nakonec přijala usnesení, kterým odvolala svou účast na pařížské konferenci. Zároveň schválila komuniké, v němž toto své rozhodnutí zdůvodnila: „*Bylo zjištěno, že pozvání k účasti na této konferenci nevyhověla řada států, zejména všechny státy slovanské a jiné státy střední a východní Evropy. Konference se tedy nezúčastní státy, s nimiž je Československá republika v úzkých hospodářských a politických stycích, spočívajících na smluvních závazcích. Za této situace byla by československá účast vykládána jako akt směřující proti přátelství se Sovětským svazem a ostatními našimi spojenci. Proto vláda jednomyslně rozhodla, že se této konference nezúčastní.*“⁹²¹ Ještě týž večer informoval státní tajemník v ministerstvu zahraničních věcí Vladimír Clementis o přijatém rozhodnutí britského a francouzského velvyslance v Praze.

Vládní delegace v Moskvě se kromě vyčkávání na rozhodnutí československé vlády o účasti na Marshallově plánu věnovala také dalším původně naplánovaným jednáním. Prokop Drtina měl nejprve přípravnou poradu s delegací ministerstva zahraničního obchodu, která v Moskvě připravovala obchodní smlouvu se Sovětským svazem. Následovalo oficiální diplomatické jednání u Anastase Mikojana. Drtinova role byla spíše formální, nebyl expert, a tak svou přítomností především zajišťoval protokolárně patřičnou politickou úroveň na československé straně. Se Stalinem se

⁹²⁰ Tamtéž, dok. 161, s. 369.

členové československé vládní delegace setkali ještě jednou na slavnostní večeři, jíž se zúčastnili všichni významní sovětské představitelé. Nechyběl zde Vjačeslav Molotov, Anastas Mikojan, Georgij Malenkov, Nikolaj Bulganin ani Lavrentij Berija. Při kávě se snažil Drtina vysvětlit Molotovovi, že sovětský tisk neprávem obviňoval národní socialisty z protisovětské politiky. Molotov však Drtinovi jen stručně odvětil, že o tom nic neví, a začal se raději bavit se Stalinem.

Když se vládní delegace vrátila 12. července 1947 zpět do Prahy, pronesl Klement Gottwald na ruzyňském letišti krátký projev, v němž paradoxně nepadla žádná výslovná zmínka o Marshallovu plánu či pařížské konferenci. Ministerský předseda ocenil výsledky jednání, jež podle jeho slov přineslo dohodu o vzájemných dodávkách se SSSR na dobu pěti let. Vyzdvihl také sovětský příslib dodávky 200 000 tun pšenice a 200 000 tun krmiv během roku 1948. Svůj projev uzavřel cynickým komentářem: *„Myslím, že naše moskevská jednání jsou dobrým příkladem spolupráce mezi národy, vedené opravdu jen zřeteli prospěchu nejširších lidových vrstev zúčastněných zemí, že jsou opravdovým přínosem k hospodářské rekonstrukci Evropy a k vybudování přátelské a demokratické spolupráce mezi národy.“*⁹²²

Po návratu vládní delegace z Moskvy navštívil Jan Masaryk nemocného Huberta Ripku, kterému podrobně popsal celý průběh jednání se Stalinem. K rozhovorům se sovětskou vládou Ripkovi poznamenal: *„Můžete si blahopřát, že jste tam nebyl. Bylo to děsné a strašně ponižující! Víte, co mě nejvíc sklíčilo? To, že si někteří z nás neuvědomovali, že jsme byli zpolíčkováni. A tomu byste nevěřil: někteří dokonce měli radost! Červenal jsem se hanbou.“*⁹²³ Československá veřejnost velice přesně pochopila, co se doopravdy stalo. Pro nekomunisticky smýšlející obyvatelstvo znamenalo odmítnutí účasti na Marshallovu plánu skutečný šok. Hubert Ripka později vzpomínal, jak mu jeho přátelé, kteří jej navštěvovali během jeho nemoci, vyprávěli, že *„lidé, které potkávali na ulicích, měli tak vážné a ustarané tváře, že to budilo dojem, jako bychom byli znovu po mnichovské dohodě. Nemluvalo se o ničem jiném než o sovětské intervenci. Lidé byli více pobouřeni povýšeným způsobem, jakým dali Sověti najevo opovržení nad naší suverenitou, než hospodářskými následky našeho*

⁹²¹ Tamtéž, s. 386.

⁹²² Klement GOTTWALD, *Spisy XIV. 1947–1948*. Praha 1958, s. 93.

⁹²³ Hubert RIPKA, *Únorová tragédie*, s. 75.

odmítnutí.“⁹²⁴ Slovo „Mnichov“ se v souvislosti s odstoupením od účasti na pařížské konferenci skloňovalo ve všech pádech. Někteří byli přesvědčeni, že měli dokonce nekomunističtí ministři podat demisi a vyvolat tehdy vládní krizi. Nic takového se však nestalo, neboť nejen KSČ, ale i nekomunistické strany považovaly za nezbytné se s Moskvou dohodnout. Zahraniční tisk na Západě interpretoval československé rozhodnutí jednoznačně jako konec samostatnosti této středoevropské země. Od té doby se již nepochybovalo o tom, že je Československo sovětským satelitem.

Ačkoliv se jednalo do značné míry o osudové rozhodnutí, jež petrifikovalo zařazení Československa do východního bloku, podle Drtinova názoru „*jsme nemohli dělat nic jiného, když Stalin tak ostře formuloval, že by setrvání považoval za porušení naší spojenecké smlouvy*“.⁹²⁵ Drtina později dokonce důsledně odmítal tezi, že by se dalo odmítnutí Marshallova plánu hodnotit jako potlačení československé státní suverenity. Nesouhlasil s tradovanou průpovídkou, kterou měl po návratu do Prahy pronést na letišti Jan Masaryk, že do Sovětského svazu letěl jako ministr svobodného státu a zpět se vrátil jako Stalinův pacholek. Prokop Drtina, ale i další čelní představitelé národně socialistické strany také vášnivě obhajovali postup vlády ve věci Marshallova plánu v tehdejším tisku a na řadě svých veřejných vystoupení.

Drtina přijal v moskevských jednáních navzdory závažnosti daného okamžiku spíše pasivní roli, „*spokojil se s úlohou jakéhosi pozorovatele a dodatečného glosátora*“.⁹²⁶ Tento stav však do jisté míry odpovídal jeho nedostatečné kompetenci k diplomatickým jednáním, jako Ripkův náhradník měl být bezpochyby vybrán někdo vhodnější. Hubert Ripka později vyjádřil Drtinovi nesouhlas s jeho postupem a tvrdil, že on sám by v Moskvě vystupoval rozhodněji. Proti rozhodnutí nepřijmout pozvání na pařížskou konferenci však otevřeně nevystoupil ani sám Ripka, protože si byl vědom, že pro opačné stanovisko nebylo možné získat ve vládě většinu. Také ministr výživy Václav Majer nesouhlasil s postupem československé delegace v Moskvě a s rozhodnutím vládního kabinetu. Uvědomoval si však, že se na celou věc díval z úplně odlišné perspektivy než ostatní členové vlády, protože byl právě v inkriminované době

⁹²⁴ Tamtéž, s. 74.

⁹²⁵ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 337.

⁹²⁶ Pavel KOSATÍK, *Ve vládě s vlky. Prokop Drtina (1900–1980)*. In: *Týden*, roč. XI, 2004/44, s. 100–101.

v Paříži, kde „*dýchal svobodný vzduch a cítil se člověkem zcela svobodným*“. I po letech jej trápila otázka: „*Co bys byl, Václave, dělal v Praze?*“⁹²⁷

Na mimořádné schůzi vlády 15. července 1947 podal Klement Gottwald zprávu o jednání československé delegace v Moskvě. Zrekapituloval výsledky jednání a s upokojením konstatoval, že se podařilo Stalina a Molotova přesvědčit o tom, že přihláška na pařížskou konferenci byla původně podána v dobré vůli. Poznamenal, že změna rozhodnutí československé vlády byla v Kremlu velmi pozitivně kvitována. Vláda se pak především zaměřila na sovětský příslib dodávky obilí, ministr výživy Václav Majer požadoval vyjasnění konkrétního termínu a množství této dodávky. Majer se pak vyjádřil také k samotnému rozhodnutí vlády o odmítnutí účasti na konferenci o plánu hospodářské obnovy Evropy. V Paříži podle jeho názoru působilo toto československé rozhodnutí velmi nepříznivě a podle jeho názoru učinila vláda v Praze velkou chybu. Otevřeně prohlásil, že s přijatým usnesením vlády nesouhlasí. Kritizoval také přijaté komuniké, z něhož podle jeho dojmu vyplývalo, že se ČSR podrobila jistému nátlaku. Žádný další člen vlády se ovšem k jeho výhradám nepřipojil. Prokop Drtina dokonce spolu s ostatními přítomnými nekomunistickými ministry neprotestoval proti tomu, že se v usnesení z této vládní schůze vyjadřoval dík sovětské vládě a generalissimu Stalinovi „*za porozumění a velkorysé rozhodnutí, kterým bylo zahájeno nové údobí v hospodářských a obchodních stycích mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik*“.⁹²⁸ Takové prohlášení přitom za daných okolností působilo poměrně dost cynicky.

Prokop Drtina podal 17. července 1947 referát o postupu vlády v otázce odmítnutí Marshallova plánu a o proběhlé cestě do Moskvy na společné schůzi předsednictva a klubu poslanců národně socialistické strany. Drtina použil pro popis situace, v jaké se nacházelo Československo, zvláštní příměr: „*Perou-li se dva vrabčáci o červa, buď je jeden z nich veselý – ten, kdo stačil červa včas spolknout, nebo oba spokojeni, jestliže se jim podařilo červa přetrhout. Kdo je na tom však špatně vždycky, to je právě ten červ. A my jsme v žádném případě ze své republiky nechtěli udělat červa pro velmocenské zobáky.*“⁹²⁹ Drtinova zpráva byla nakonec po obsáhlé rozpravě

⁹²⁷ L. K. FEIERABEND, *Politické vzpomínky III*, s. 471–472.

⁹²⁸ *ČSR a SSSR 1945–1948*, dok. 162, s. 394.

⁹²⁹ AÚSD, f. H. Ripka, k. 45, a. č. 1537; srov. též Josef LESÁK, *Čas oponou trhnul*. Literárně zpracoval Miroslav IVANOV. Praha 2000, s. 13.

jednomyslně schválena, byť zazněly i pochybnosti o správnosti vládního rozhodnutí. Zejména František Langr prohlásil, že podle jeho názoru jde o velký omyl, když se nejde na pařížskou konferenci. Také Fráňa Zemínová se dovolávala zájmů suverenity státu.

V tiskové zprávě z tohoto zasedání se pak zdůrazňovalo, že „*postup zástupců ve vládě byl samozřejmým důsledkem věrnosti našemu spojenci, když by se naše eventuální účast na pařížských poradách mohla jevit za dané situace jako čin namířený proti našemu vzájemnému spojeneckému svazku. Pro stranu národně socialistickou zůstává spojení se Sovětským svazem i nadále základním pilířem bezpečnosti státu.*“ Údajně nebylo žádné jiné cesty. Zároveň však tato zpráva připouštěla, že „*neúčast na pařížských jednáních eventuálně může pro republiku znamenat určité hospodářské obtíže*“.⁹³⁰

Prokop Drtina se také k vládnímu rozhodnutí o Marshallovu plánu vyjádřil ve svém projevu 21. července 1947 na krajské konferenci národně socialistické strany v Pardubicích. Při této příležitosti zdůraznil: „*Dokázali jsme, že když toho v zájmu státu bylo třeba, že jsme svému spojení a SSSR dovedli přinést obět, dovedli přinést ústupek. Komunistické chuti po moci však žádný ústupek jsme neudělali a nikdy neuděláme. Dnes méně než kdykoliv předtím, svůj boj vedeme dál.*“⁹³¹ Použité slovo „obět“ posléze ovšem zneužila komunistická propaganda k další kritice Prokopa Drtiny. Aktivní byl v tomto směru zejména šéfredaktor *Rudého práva* Vilém Nový. Na obhajobu rozhodnutí odmítnout Marshallův plán se postavil o den dříve Petr Zenkl ve svém velkém projevu v Karlových Varech. Snažil se vysvětlit, že bylo třeba vzdát se hospodářských výhod Marshallova plánu v zájmu politické jistoty, kterou Československu dávalo spojení se Sovětským svazem.

Drtina uzavřel svou veřejnou obhajobu československého postupu ve věci Marshallova plánu v obsáhlém úvodníku na stránkách *Svobodného slova* z 23. července 1947. V tomto článku tvrdil, že sice „*čs. vláda změnila svoje stanovisko ke konferenci pod vlivem zjištění, jaké stanovisko zaujímá Sovětský svaz, ale změnila je z vlastního uvážení a rozhodnutí, a to nejen v zájmu Sovětského svazu, nýbrž především v zájmu čs.*

⁹³⁰ Cit. dle L. K. FEIERABEND, *Politické vzpomínky III*, s. 354. Srov. též P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 348–349.

⁹³¹ Cit. dle P. ZENKL, *Mozaika vzpomínek*, s. 117.

republiky“.⁹³² Ve svém zdůvodnění Drtina především poukazoval na to, že Československo nesmí zapomínat na německou hrozbu, před níž jej může ochránit jen spojenectví se SSSR. Sebevýmluvnější články a projevy ovšem nemohly z objektivního hlediska popřít, že záměrné bagatelizování sovětského nátlaku vůbec neodpovídalo realitě.

Krátce po svém návratu z Moskvy byl v průběhu července 1947 Prokop Drtina pozván Petrem Zenklem, aby se za ním vypravil do Karlových Varů. Zenkl tam právě podstupoval léčbu. Lázeňský pobyt tam trávil se svou rodinou i Jaroslav Stránský. Na neformální setkání úzkého vedení národně socialistické strany v karlovarském hotelu Pupp dorazili i Hubert Ripka, Julius Firt a Vladimír Krajina, podle jehož pozdějších vzpomínek se jednání zúčastnili i František Matouš, Milada Horáková, Fráňa Zemínová, Ota Hora, Jan Stránský a celé užší předsednictvo strany. Schůzka byla sice poznamenána zdrcujícím dojmem z tvrdého sovětského nátlaku, jemuž bylo Československo vystaveno kvůli Marshallovu plánu, na druhou stranu tam vládla velmi bojovná nálada. Hubert Ripka na tomto karlovarském setkání prohlásil, „že naším nepřitelem číslo jedna je od této chvíle komunismus a že musíme napřít všechny síly k boji s tímto nepřitelem, nejmocnějším a nejnebezpečnějším ze všech“. Doporučoval, aby se dohodli „na taktice, podle které budeme postupovat nejen po boku lidovců a – bude-li to možné – sociálních demokratů, ale také se slovenskou demokratickou stranou.“ Ripka ovšem předpokládal, že by měli být slovenští demokraté vyzváni, aby se sami zbavili některých nežádoucích členů. „Poté bychom společně doplnili nebo vypracovali ty paragrafy ústavy, které definují vzájemné vztahy mezi Čechy a Slováky tak, abychom mohli v parlamentu hájit společné stanovisko nebo alespoň abychom se vyhnuli otevřeným konfliktům v přítomnosti komunistů.“⁹³³ Ripka správně chápal, že spor o vnitrostátní uspořádání poměrů mezi Čechy a Slováky je hlavní brzdou spolupráce mezi národními socialisty a slovenskými demokraty. Doufal, že překonáním tohoto rozporu již nebude nic bránit společné koordinaci politického postupu proti komunistům. Ripkou navržená koncepce postupného budování protikomunistického bloku našla všeobecnou podporu.

⁹³² Prokop DRTINA, *V zájmu Československa*. In: *Svobodné slovo*, 23. 7. 1947, s. 1.

⁹³³ H. RIPKA, *Únorová tragédie*, s. 112–113. Pasáž z Krajinových nepublikovaných pamětí, jež se týká karlovarské schůzky viz K. KAPLAN, *Pět kapitol*, s. 208–209. Srov. též komunistický pohled na karlovarskou schůzku – J. VESELÝ, *Kronika únorových dnů*, s. 33–34.

Vedoucí činitelé národně socialistické strany se dohodli, že je třeba využít letních měsíců k přípravě společného postupu nekomunistických stran ve vládě. Drtina karlovarskou schůzku hodnotil jako velice důležitý okamžik: „*Karlovy Vary byly skutečně výchozím punktem a začátkem nové naší politické orientace a aktivity ve stranicko-mocenském smyslu. To byl hlavní vnitropolitický následek v Československu, který měl nepřipustný a neomluvitelný nátlak, jež Stalin na nás vykonal ve věci naší účasti na Marshallově plánu.*“⁹³⁴ Bohužel se však národní socialisté k tomuto novému politickému kursu odhodlali velice pozdě – až v důsledku traumatu z odmítnutí Marshallova plánu.⁹³⁵

V každém případě však národní socialisté během léta 1947 nelenili a pečlivým vyjednáváním a důvěrnými politickými hovory postupně začali formovat spojenecký svazek mezi nekomunistickými stranami. Hubert Ripka, Julius Firt a Jaroslav Stránský byli velmi úspěšní v domluvě s lidovou stranou. Z lidovců se na dojednání společného postupu velice agilně podílel zejména poslanec Ivo Ducháček, s nímž se dobře znal Hubert Ripka. O nalezení společné cesty se slovenskými demokraty se zasloužil přímo předseda národně socialistické strany Petr Zenkl, který o tom jednal s náměstkem předsedy vlády Jánem Ursínym. Dosud přitom vztah těchto dvou stran poznamenával jejich odlišný postoj k otázce uspořádání poměru mezi Čechy a Slováky ve společném státě. Prokop Drtina se přímo sám do vyjednávání nekomunistického bloku nezapojil, neboť během srpna trávil svou dovolenou v Hněvšíně. Sociální demokraty prozatím národní socialisté neoslovili a zvolili vůči nim spíše opatrný postup, byť udržovali občasný kontakt zejména s Václavem Majerem.

Na konci srpna 1947 se z popudu Petra Zenkla a Vladimíra Krajiny uskutečnilo setkání národně socialistických členů vlády s některými vysokými armádními důstojníky. Prokop Drtina se sám na organizaci této akce nijak nepodílel a dopředu ani nevěděl, kteří důstojníci budou na setkání přítomni. Schůzka se odehrála v bytě národně socialistického člena Zemského národního výboru Jaroslava Vašaty v Obecním domě. Přítomni byli generálové Antonín Hasal, Karel Klapálek, Karel Janoušek, Heliodor Píka, František Moravec, Alois Liška, Miloš Žák, Jiří Hudeček, Oldřich Španiel, Antonín Barovský, Josef Vrzáček či František Hrabčík. Zván byl i generál Karel

⁹³⁴ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 342.

⁹³⁵ Ke karlovarské schůzce srov. též Jožka PEJSKAR (ed.), *Pražský primátor. Památce dr. Petra Zenkla, bývalého několikanásobného primátora hlavního města Prahy*. Praha 1993, s. 40.

Kutlvašr, který se však omluvil kvůli svým povinnostem zemského vojenského velitele v Brně. Jednalo se zejména o seznamovací setkání, zároveň bylo cílem vyměnit si navzájem informace.

Ministři informovali vojáky o aktuální politické situaci a generálové měli naopak popsat situaci v armádě. Zenkl ve svém vystoupení upozornil poprvé na možnost, že dojde ve státě k neřešitelné krizi a vyzval k připravenosti na takový okamžik. Z úst armádních důstojníků hojně zaznívala kritika na adresu ministra Ludvíka Svobody a náčelníka generálního štábu Bohumila Bočka. Mnozí také varovali před Bedřichem Reicinem a činností obranného zpravodajství. Drtina se bavil především s generálem Františkem Moravcem, s nímž se znal velice dobře z exilové činnosti u prezidenta Beneše v Londýně. Podle výpovědi Heliodora Píky z října 1948 Drtina údajně ve svém vystoupení „*ostře napadl gen. Svobodu, nazval ho slabochem a loutkou v rukou KSČ*“.⁹³⁶ Taková slova nebyla u Drtiny nijak překvapivá. Tehdejšího ministra národní obrany Prokop Drtina rozhodně neměl v lásce, silně jej totiž podezíral ze spolupráce s NKVD.

Krajina později o této schůzce napsal: „*Od nikoho z přítomných jsme však o žádný závazek nežádali, takže to bylo proti nejzákladnějším principům nějakého spiknutí. Spokojili jsme se jen tím, abychom jim podali informaci o tom, co se s námi ve vládě děje a kam to hospodářsky spějeme.*“⁹³⁷ Mnohým účastníkům toto setkání velmi přitížilo po únoru 1948 při jejich vyšetřování ze strany Státní bezpečnosti, jež v tom spatřovala doklad tajných příprav na kontrarevoluční puč. Také Prokop Drtina byl v této věci vyslýchán vyšetřovateli StB a schůzka v Obecním domě figurovala i v jeho pozdější obžalobě, když stanul v politickém procesu před komunistickou justicí.

Milionářská dávka a výbušné voňavky

Politická atmosféra se začala na sklonku léta 1947 znatelně vyhrcovat, záminkou se přitom staly obtíže zemědělců, kteří se potýkali s následky mimořádného a katastrofálního sucha. Na sklonku srpna 1947 začala vláda řešit otázku, z jakých prostředků zajistit pomoc strádajícím zemědělcům. Komunistický ministr financí Jaromír Dolanský přišel s populistickým návrhem, aby byl tento výdaj hrazen z dávky z majetku milionářů. Návrh směřoval jen na bohaté majitele, ale zcela opomíjel

⁹³⁶ *Cestou k Únoru*, dok. 47, s. 205.

⁹³⁷ Cit. dle K. KAPLAN, *Pět kapitol*, s. 211.

poživatele velkých příjmů. Navíc se dávka neměla týkat jen milionářů, ale všech, kteří měli majetek nad 400 000 korun. Vzhledem k tehdejším společenským poměrům v zemi nebylo vůbec reálné, aby takto navržená dávka přinesla do státní pokladny žádoucí částku. Vláda na svém zasedání 2. září 1947 hlasy nekomunistických ministrů takovéto selektivní zdaňování majetku občanů odmítla. V tomto hlasování se poprvé vytvořila jednotná protikomunistická vládní většina, jež porazila komunistické ministry. Dokonce i podle názoru Z. Fierlingera se jednalo o dětinský a směšný návrh.

Komunisté a posléze i odborové hnutí na tento výsledek vládního jednání zareagovali masivní tiskovou kampaní, které vévodilo heslo „*At' platí bohatí!*“. Noviny uveřejnily jmenovitý seznam ministrů z národně socialistické, lidové a slovenské demokratické strany, kteří hlasovali proti milionářské dávce.⁹³⁸ Nenávistná kampaň rozbouřila veřejné mínění a zneklidnila politickou scénu. Všichni členové vlády, včetně ministra Drtiny, kteří se postavili proti myšlence milionářské dávky, byli demagogicky označeni za reakční ochránce milionářů. Do této novinářské kampaně se rozhodl vstoupit Jan Masaryk, který uveřejnil 5. září 1947 ve *Svobodných novinách* otevřený dopis, v němž prohlásil, že kdyby byl přítomen 2. září na jednání vlády, hlasoval by také proti milionářské dávce, a postavil se i proti způsobu, „*jakým se vytáhlo do pole s agitační houfnicí*“.⁹³⁹

Na dalším zasedání vlády 7. září 1947 přišli národní socialisté s kompromisním návrhem. Petr Zenkl uznal potřebu investovat do státní podpory zemědělcům celkem šest a půl miliardy korun, navrhl však zajistit tuto částku z prostředků běžného rozpočtu. Podle jeho propočtů to výnosy z daní z podnikatelské činnosti umožňovaly. Komunisté tento návrh odmítli a začali svůj nátlak ještě více stupňovat. Svolávali sjezdy různých společenských organizací, kde ovládali většinu a jež začaly vystupovat s radikálními požadavky na očistu politických stran od sil reakce. Drtina tuto situaci ve svých vzpomínkách komentoval: „*To se dosud nestalo, aby členové vlády jedné strany byli vystaveni členy vlády druhé strany na pranýř pro své hlasování ve vládě takovým způsobem, že se to rovnalo výzvě k lynčování.*“⁹⁴⁰ Právě Drtina také na schůzi vlády

⁹³⁸ *Rudé právo*, 3. 9. 1947, s. 1.

⁹³⁹ Cit. dle V. VEBER, *Osudové únorové dny*, s. 133; P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 367.

⁹⁴⁰ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 365.

9. září 1947 přednesl návrh, aby vláda odsoudila způsob, jakým o hlasování o milionářské dávce psalo *Rudé právo*.⁹⁴¹

Ke sporu o milionářskou dávku se Drtina veřejně vyjádřil 8. září 1947 před několika tisíci posluchačů na náměstí v Teplicích-Šanově u příležitosti krajského sjezdu národně socialistické strany. Ve svém projevu vysvětlil, že tvrzení komunistů, že se u nás vyskytuje 35 000 milionářů, se nezakládá na pravdě. Prozradil také, že ministr financí Dolanský sám předpokládal, že aby měla dávka patřičný výnos, musel by být postižen majetek již v hodnotě 400 000 korun. Tzv. milionářská dávka by tak postihla většinu zemědělců, živnostníků, obchodníků, příslušníky svobodných povolání a každého zaměstnance, který má větší rodinný domek. Nepostihla by tedy jen skutečné milionáře, ale i drobné strádaly, a vyvolala by oprávněnou nedůvěru veřejnosti v účelnost úspor a spořivosti. Drtina také v této souvislosti zdůraznil, že národní socialisté odmítají další konfiskaci majetku a trvají na dohodnutém vládním programu. Prohlásil, že národní socialisté nemohou ustoupit „*terroristické demagogii*“ používané komunisty.⁹⁴²

V rámci vrcholícího boje o milionářskou dávku uzavřeli komunisté 11. září 1947 dohodu o politické spolupráci s vedením sociálně demokratické strany. Za komunistickou stranu tento pakt podepsali Klement Gottwald, Rudolf Slánský a Václav Kopecký, za sociální demokraty pak Zdeněk Fierlinger, František Tymeš a Blažej Vilím. Sociální demokracie měla podpořit KSČ v otázce milionářské dávky a rovněž se předpokládal společný postup při jednáních o nové ústavě.⁹⁴³ Signatáři dohody dokonce vydali výzvu naléhající na obnovení socialistického bloku a apelovali na národní socialisty, aby se přidali.

Když se o uzavřeném paktu dozvěděl P. Drtina, nejdříve tomu vůbec nechtěl věřit a bylo to pro něj opravdu nečekaným překvapením. 12. září 1947 byla kvůli této události svolána mimořádná schůze předsednictva a poslaneckého klubu národně socialistické strany. Drtina byl pověřen napsáním článku pro *Svobodné slovo*, kterým se měla strana vyjádřit k právě uzavřenému paktu mezi komunisty a sociálními demokraty. Ve svém novinovém komentáři nakonec Drtina ostře kritizoval postup obou stran, které

⁹⁴¹ *Cestou k Únoru*, dok. 60, s. 239.

⁹⁴² *Svobodné slovo*, 9. 9. 1947, s. 1.

⁹⁴³ Společné komuniké představitelů Komunistické strany Československa a čs. sociální demokracie. In: *Rudé právo*, 12. 9. 1947, s. 1.

uzavřely spolu separátní dohodu, aniž jednaly s ostatními stranami Národní fronty. KSČ a sociální demokracie tím zpochybnily ideu socialistického bloku tří českých socialistických stran a především zasadily „vážnou trhlinu i myšlenku Národní fronty“.⁹⁴⁴ Drtina zdůraznil, že Národní fronta by neměla být oslabována v době, kdy se jedná o důsledné plnění dvouletého plánu a o vypracování nové ústavy.

Komunisté zařadili opět milionářskou dávku jako bod na zasedání vlády 21. září 1947, kdy se jim podařilo za pomoci sociálních demokratů revokovat původní rozhodnutí. Milionářská dávka tak byla schválena a nekomunistické strany utrpěly v důsledku úspěšné komunistické taktiky další porážku. Zároveň způsobila dohoda z 11. září vyhocení konfliktů a faktický rozkol uvnitř sociálně demokratické strany. Zjistilo se totiž, že byla ujednána během tajných rozhovorů mezi Fierlingerem a Gottwaldem. Fierlinger přitom obratným manévrem získal podpis Blažeje Vilíma a následně postavil Františka Tymeše a celou sociálně demokratickou stranu před hotovou věc. Mluvčí pravého křídla této strany Václav Majer proti uzavřenému paktu rázně vystupoval a na protest podal 12. září 1947 demisi na svou funkci ministra výživy, která však nebyla prezidentem Benešem přijata. Také Bohumil Laušman nebyl předem o chystané dohodě s KSČ informován a osobně o tom ujistil Prokopa Drtinu při své návštěvě na ministerstvu spravedlnosti. Laušman požádal Drtinu, aby o tom zpravil Zenkla. Ujistil, že proti vzniklé situaci již podniká patřičné kroky a že z toho bude veliký boj uvnitř sociálně demokratické strany.

Kromě toho, že nastalo v důsledku sporu o milionářskou dávku a paktu mezi KSČ a sociální demokracií postupné sblížení mezi národními socialisty a pravým křídlem sociálně demokratické strany, došlo také k důvěrným rozhovorům s lidovou stranou. 22. září 1947 informoval Hubert Řípka na zasedání ústředního výboru národně socialistické strany, že bylo dosaženo dohody na vzájemné podpoře mezi těmito dvěma stranami a také na výměně informací o poměrech v SNB, armádě apod. Jak národním socialistům, tak i lidovcům šlo o to, aby boj o venkov nevyhráli definitivně komunisté. Právě v tom spočíval jejich společný zájem. Obě strany si byly také vědomy, že právě voliči na venkově výrazným způsobem ovlivnili volební výsledky na jaře 1946. Národní socialisté se dohodli s lidovci, že budou zastávat stejné stanovisko v otázce úhrady

⁹⁴⁴ Cit. dle P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 379.

zemědělcům, navíc lidovci přislíbili, že nebudou odporovat národním socialistům v otázce veřejných zaměstnanců.⁹⁴⁵

Právě v září 1947 projednávala vláda z podnětu národních socialistů dlouhodobý problém nízkých platů veřejných zaměstnanců. Byla ustavena ministerská komise složená ze zástupců všech politických stran, jež měla připravit zásady prozatímní platové úpravy. Do čela komise byl postaven ministr vnitra a předseda personálního komitétu Václav Nosek, za národně socialistickou stranu byl delegován Prokop Drtina. Dalšími členy této komise se stali lidovec Adolf Procházka, slovenský demokrat Ján Lichner, sociální demokrat Václav Majer a komunista Viliam Široký. K úpravě platu státních a veřejných zaměstnanců se Prokop Drtina veřejně vyjádřil ve svém projevu na mohutné manifestaci v pražské Lucerně 17. září 1947. Ve svém vystoupení zdůraznil, že se stát musí postarat o náležité existenční zabezpečení svých zaměstnanců.⁹⁴⁶ Otázka platu veřejných zaměstnanců se posléze stala předmětem velkého politického sporu na začátku roku 1948.

V průběhu kampaně za milionářskou dávku došlo 10. září 1947 k události, která významně ovlivnila celý politický vývoj až do února 1948.⁹⁴⁷ Téhož dne dopoledne byl doručen poštou do ústředního sekretariátu národně socialistické strany balíček pro náměstka předsedy vlády Petra Zenkla. Mělo se jednat o balíček s parfémů, což bylo velice podezřelé, protože Zenkl si žádné voňavky neobjednal. Zabalená krabička nicméně putovala dál na Úřad předsednictva vlády do Zenklova sekretariátu. Velice podobná zásilka byla adresována Prokopovi Drtinovi a doputovala ranní poštou na ministerstvo spravedlnosti. Balíček tam převzal zřízenec Bohumil Šindler a odevzdal jej Drtinovu osobnímu tajemníku Jaroslavu Čmelíkovi. Tomu se údajná krabička s parfémů zdála také velmi podezřelá, přesto se ji pokusil otevřít. Při nadzvedávání víčka ucítil odpor a zjistil, že víčko krabičky je zajištěno provázkem. Uvnitř zahlédl dva zvláštní válečky a napadlo jej, že se jedná o nálož s dynamitem. Také Drtinově sekretářce Gustavě Muroňové připadala krabička velmi podezřelá. Vzhledem k těmto okolnostem raději odnesl zřízenec Šindler podivný balíček do altánu v zahradě ministerstva

⁹⁴⁵ *Cestou k Únoru*, dok. 65, s. 251.

⁹⁴⁶ *Svobodné slovo*, 18. 9. 1947, s. 1. Text Drtinova projevu viz NA, f. 100/1, sv. 23, a. j. 154, záznam o veřejném projevu Čs. strany národně socialistické k státním a veřejným zaměstnancům, 17. 9. 1947.

⁹⁴⁷ K případu krabičkového atentátu viz zejm. Zora DVOŘÁKOVÁ, *Smrt pro tři ministry*. Třebíč 2000. Srov. též K. KAPLAN, *Pět kapitol*, s. 119–124; AÚSD, f. H. Ripka, k. 35, a. č. 1414, *zpráva o pokusu o atentát na Prokopa Drtinu*.

spravedlnosti. Ministr Drtina byl v té době na jednání komise pro úpravu platů veřejných zaměstnanců, a tak bylo na ministerstvu rozhodnuto vyčkat na jeho příjezd, aby sám rozhodl, jak dál postupovat.

Když Prokop Drtina odpoledne dorazil do svého úřadu a dozvěděl se všechny skutečnosti týkající se tajemné zásilky, vydal pokyn, aby byla zavolána policie. Bezpečnostní orgány již předtím zneškodnily pekelný stroj v Zenklově balíčku a na poštovním úřadě v Praze-Střešovicích zadržely identickou zásilku adresovanou ministru zahraničí Janu Masarykovi. Kolem sedmé hodiny večer zajistili přivolání policejní pyrotechnici i Drtinovu „krabičku s parfémů“. Jednotlivé kazety v sobě skrývaly rozbušky s velkou dávkou tritolu. Shodou šťastných okolností a zejména díky opatrnému postupu Zenklových a Drtinových úředníků nebyl tento pokus o trojnásobný atentát úspěšný, k žádnému výbuchu nedošlo.⁹⁴⁸ Když byla výbušnina dodatečně vyzkoušena, zjistilo se, že měla sílu přibližně dvou ručních granátů. V důsledku výbuchu tak mohlo dojít minimálně k vážnému zranění všeho osazenstva kanceláře, v níž by byla krabička otevřena. Na druhou stranu bylo celé zařízení provedeno velmi diletantsky, takže k aktivaci roznětky mohlo dojít jen při opravdu velmi neopatrném zacházení.

V následujících dnech podrobně referoval o nevídaném pokusu o atentát na členy vlády a o zahájeném policejním vyšetřování denní tisk. Již 11. září 1947 deníky informovaly, že při pyrotechnické zkoušce balíčků bylo zjištěno, „*že po obou delších stranách dřevěné krabičky jsou uloženy dvě stogramové oblé náložky tritolu, opatřené v lůžku rozbuškou. Rozbuška byla opatřena rozněcovadlem, které bylo spojeno motouzem s víkem krabice, takže při otevření by celá nálož explodovala. Zásilka byla odeslána z poštovního úřadu v Praze II, Ostrovní ulice...*“⁹⁴⁹ Komunistický deník *Rudé právo* sice také uveřejnil úřední zprávu ČTK, ale doplnil ji o nadpis „*Provokace*“ a ve svém čtyřřádkovém doslovu navíc poznamenal: „*Na první pohled jde o provokaci protistátních živlů, průhledné tendence, o čemž svědčí podezřelé průvodní okolnosti.*“⁹⁵⁰

⁹⁴⁸ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 369–370; Z. DVOŘÁKOVÁ, *Smrt pro tři ministry*, s. 17–18. Srov. též ABS, f. Ústředna Státní bezpečnosti (dále jen f. 305), a. č. 305-450-4, zpráva důvěrníka ministerstva vnitra č. D/5/K z 10. 9. 1947.

⁹⁴⁹ Úřední zpráva o atentátu. In: *Svobodné slovo*, 11. 9. 1947, s. 1; stejná oficiální zpráva ČTK byla téhož dne uveřejněna také v *Národním osvobození*, *Obraně lidu*, *Práci*, *Rudém právu*, *Právu lidu*, *Lidové demokracii* atd. Deníky tutéž zprávu otiskly i následující den, přičemž ji doplnily o další informace.

⁹⁵⁰ *Provokace*. In: *Rudé právo*, 11. 9. 1947, s. 1.

Komunistická strana tak od počátku zpochybňovala závažnost celého případu a naznačovala, že se jedná o protikomunistickou provokaci. Generální tajemník KSČ Rudolf Slánský se vyjádřil ke krabičkovému atentátu 11. září 1947 na schůzi v Lucerně. Ve svém projevu upozornil na „podezřelé okolnosti“ případu, který označil za atentát na služky a sekretáře. Krabičkový atentát měl podle jeho názoru odvést pozornost od boje za milionářskou dávkou a popudit veřejnost proti komunistům. V podobném duchu psalo následující den *Rudé právo*. Národně socialistické *Svobodné slovo* naopak poznamenalo: „*At' je výsledek šetření jakýkoliv, zůstává faktem, že atentát měl postihnout osoby, které v posledních dnech byly postaveny na pranýř nenávisťnou kampaní. Mysl atentátníkova nebo jeho fantazie byla řízena podněty touto kampaní živými.*“⁹⁵¹ Stejně hodnocení zaujal následně za předsednictví Fráni Zemínové klub poslanců národně socialistické strany, který odsoudil atentát jako prvek politického boje a označil jej za důsledek nebyvalého rozčilování a tiskových a agitačních metod posledních týdnů.⁹⁵²

Také plánovaná oběť atentátu, Prokop Drtina se k tomuto případu veřejně vyjádřil obdobným způsobem jako národně socialistický tisk a přímo odpověděl i na předchozí vystoupení Rudolfa Slánského. Ve svém projevu v Mnichově Hradišti se pozastavil nad komunistickými výroky a dotázal se, zda je případný atentát na sekretáře a služky něco méně zavrženíhodného než útok na členy vlády. Poznamenal také, že je takový výrok velmi překvapivý u představitele strany, jež se považuje za jediného ochránce sociálně slabých občanů. Ve svém projevu dále prohlásil: „*Nevím, kdo je vinen. Věřím, že není vinna komunistická strana, ale tato strana nese odpovědnost za to, že se takovým způsobem začalo o ministrech psát a ukazovat na ně prstem. Chci vás ujistit, že se semkneme dohromady ještě více a že žádnému násilí neustoupíme... Boj o podstatu samé demokracie vchází v těchto dnech do nového stadia.*“⁹⁵³

Krátce po atentátu nabídlo opět ministerstvo vnitra Prokopovi Drtinovi policejní ochranu ve formě „*jednoho až dvou civilních orgánů státní bezpečnosti*“, což ministr spravedlnosti stejně jako v minulosti odmítl.⁹⁵⁴ Když stejnou nabídku obdržel Petr

⁹⁵¹ Cit. dle P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 371–372.

⁹⁵² Viz O. HORA, *Svědectví o puči II*, s. 49.

⁹⁵³ Cit. dle Ota HOLUB, *Smrt ze zálohy*. Praha 1978, s. 223.

⁹⁵⁴ NA, f. P. Drtina, k. 24, sign. 7-36-2-1, ochrana ústavních činitelů, 13. 9. 1947. K tomu srov. P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 373.

Zenk, rovněž o ni žádný zájem neprojevil.⁹⁵⁵ Prokop Drtina mezi tím obdržel řadu blahopřání k tomu, jak šťastně vyvázl z nedávného pokusu o atentát. Mezi gratulanty byl i prezident Edvard Beneš, jeho kancléř Jaromír Smutný, dr. Jan Jína či Václav M. Havel. Sympatie Drtinovi projevila i řada jeho politických spolupracovníků, osobních přátel i neznámých občanů.⁹⁵⁶

Dne 13. září 1947 přijal prezident Beneš Prokopa Drtinu spolu s Hubertem Ripkou na osobní audienci ve svém bytě na Pražském hradě. Drtina se předtím setkal s Benešem naposledy ještě před jeho červencovou mrtvicí, a tak byl pro něj tento rozhovor těžkým otřesem. Prezident se chvílemi velice obtížně vyjadřoval a propadal prudkým změnám nálad, lehce se vzrušoval a rozčiloval. Přesto byl podle Drtiny stále intelektuálně plně na výši a zdálo se, že dosud nic neztratil ze svého bystrého úsudku. Podle toho, co prezident Beneš říkal, bylo zřejmé, že se na politickou situaci díval stejně jako Drtina a Ripka. Pokládal ji za velice vážnou a vybízel k velké ostražitosti proti komunistickým sklonům k totalitě. Odsoudil milionářskou dávku a vyjádřil se s neskryvaným odporem a pohrdáním o svém někdejší příteli Zdeňku Fierlingerovi. Plně schvaloval snahy národních socialistů o vytvoření širšího spojení nekomunistických sil v zemi. Beneš zanechal v Drtinovi a Ripkovi dojem, „že jasně již s komunisty zúčtoval i s Gottwaldem a že se můžeme spolehnout, že v případě konfliktu, který by došel až k němu, bude přes svou nemoc pevný a rozhodný“.⁹⁵⁷

Vzhledem k zhoršenému stavu Edvarda Beneše se národní socialisté rozhodli, že se pokusí prezidenta šetřit, a tak hledali náhradní kontakt na Pražském hradě, jehož by bylo možné kdykoliv využít. Kancléři Jaromíru Smutnému přitom úplně nedůvěřovali, protože po válce vstoupil do sociálně demokratické strany. Opatřením tohoto neoficiálního kanálu byl pověřen Prokop Drtina, který k tomu měl vzhledem k předchozí dlouholeté službě u prezidenta nejlepší předpoklady. Drtina se obrátil na prezidentovu choť Hanu Benešovou, která tuto prosbu bez váhání přijala. Při následujících rozhovorech Hana Benešová Drtinu otevřeně varovala, že manželův zdravotní stav je ve skutečnosti opravdu velmi vážný. Je zvláštní, že ačkoliv na podzim 1947 národní socialisté mysleli na budování neformálních informačních kanálů

⁹⁵⁵ J. PEJSKAR, *Pražský primátor*, s. 60.

⁹⁵⁶ Tato blahopřání a projevy sympatií jsou uloženy v NA, f. P. Drtina, k. 14, sign. 7-2-1.

⁹⁵⁷ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 385. K tomuto setkání srov. též H. RIPKA, *Únorová tragédie*, s. 105–106.

k prezidentovi, jejich využití později v průběhu vládní krize v únoru 1948 v podstatě selhalo.

Policejní vyšetřování krabičkového atentátu bylo zahájeno ve velkém a efektním stylu. Do akce byly údajně nasazeny čtyři stovky policistů a veřejnost byla prostřednictvím tisku zásobena každou zjištěnou maličkostí. Vyšetřovatelé zjistili popis muže, který balíčky podal na poštovním úřadě v Ostrovní ulici v Praze, a na tomto základě pak začalo masové pátrání. Bezpečnost nakonec došla k závěru, že výrobcem krabiček byl vršovický obuvník Stanislav Pilař, který údajně zhotovil několik desítek úplně stejných dřevěných kazet. Ministerstvo vnitra vypsalu půlmilionovou odměnu, která měla být vyplacena tomu, kdo by svým upozorněním uvedl policii na stopu nebo jinak přispěl k dopadení pachatele pokusu o atentát na tři členy vlády. Následně vypsalu svou odměnu ve výši sto tisíc korun také národně socialistická strana. V jedné vltavské tůni v Braníku našli 15. září 1947 rybáři balíček, který obsahoval několik náloží TNT, zápalníky a zápalné šňůry. Podle odborného posudku se jednalo o totožnou třaskavinu, jakou obsahoval pekelný stroj v krabičkách určených pro ministry. Odhadovalo se, že se balíček ve vodě nacházel maximálně tři dny. Policie také s velkou slávou oznámila, že její pátrání vedlo ke zjištění, že fiktivní firma a adresa odesílatele balíčků (parfumerie K. Malý/Malá) není zcela vymyšlená a že v Praze v minulosti existovalo mydlářství Anny Malé. V kinech se promítal dokumentární film ukazující doličné předměty a podrobně popisující okolnosti neúspěšného krabičkového atentátu. Film měl posloužit k tomu, aby se případní svědci rozpomněli na důležité okolnosti případu a sdělili je bezpečnostním orgánům. Od 20. září 1947 se však žádná nová zjištění neobjevovala a policie se k případu v podstatě přestala jakkoli vyjadřovat.

Drtinovo očekávání, že policejní šetření povede ke zdárnému konci, rychle sláblo. Jeho důvěra v branickou stopu „*byla nejen podlomena chováním komunistických politiků i psaním jejich novin, ale stala se... nyní přímo podezřelá, že je to stopa nepravá, policii nebo někým nad ní záměrně zkonstruovaná za tím účelem, aby celé vyšetřování uvázlo. Čím dál tím více vzrůstalo naše podezření, že je vyšetřování záměrně řízeno do slepé uličky a že policie rozhodla svou údajnou stopu utopit v bahně branických vltavských tůní.*“⁹⁵⁸ Také jeho přítel, nejvyšší státní zástupce Jaroslav Drábek v hodnověrnost branického nálezu nevěřil, neboť „*bylo zjištěno, že řečená tůň je*

⁹⁵⁸ Tamtéž, s. 397.

*několik metrů hluboká a lidé, kteří domnělé třaskaviny vylovili, nedovedli vysvětlit, jak to v tak hluboké a špinavé vodě provedli. Nápadné bylo, že policie nepřestávala tvrdit, že skříňky byly vyrobeny v Praze a že výrobce je znám. Také jsme už věděli, že Pilařovy krabice se od krabic s pekelnými stroji značně lišily.*⁹⁵⁹

Dne 25. září 1947 vydal klub národně socialistických poslanců usnesení, v němž konstatoval, že vyšetřování pokusu o atentát postupuje velmi pomalu a uložil členům bezpečnostního výboru, aby zjistili, v jakém stadiu se šetření nachází, aby požádali ministra vnitra Noska o rychlé a svědomité pátrání a aby byla brzo podána zpráva jak bezpečnostnímu výboru sněmovny, tak i veřejnosti. 7. října 1947 vystoupil na půdě sněmovny národně socialistický poslanec Ota Hora s písemně podanou interpelací na ministra vnitra Noska. Obvinil bezpečnostní orgány z neuspokojivého stavu pátrání po pachatelích neúspěšného atentátu na členy vlády a položil několik otázek zpochybňujících profesionalitu kroků podniknutých státobezpečnostními složkami.⁹⁶⁰

Začátkem října se náhle objevila nadějná stopa, která mohla vést k odhalení skutečného pachatele krabičkového atentátu. Tuto stopu však neodhalila policie. Národně socialistickou poslankyni Fráňu Zemínovou kontaktoval v Olomouci Ladislav Loveček, sedlák z Krčmaně, který jí tvrdil, že poznal dřevěné krabičky použité při neúspěšném atentátu a že je viděl v dílně krčmaňského truhláře a komunisty Jana Kopky. Kontakt mezi Zemínovou a Lovečkem zprostředkoval okresní tajemník národně socialistické strany František Kolava. Když se o tom Prokop Drtina dozvěděl, pověřil svého blízkého spolupracovníka z ministerstva spravedlnosti Zdeňka Marjanka, aby vyšetřil, kdo jsou Loveček a Kopka, a všechny další důležité aspekty tohoto případu. Celé záležitosti se vedle toho chopil Vladimír Krajina, který byl sám poslancem za Olomouc. Šetření předal brněnskému vrchnímu komisaři Aloisi Přikrylovi, který byl národním socialistou.

Přikryl začal rychle jednat, zajistil Lovečka, Kopku i jeho manželku. Jan Kopka se již 6. listopadu 1947 přiznal k tomu, že on sám krabičky určené pro atentát na ministry připravil a že se tak stalo na objednávku z krajského sekretariátu KSČ v Olomouci. Do vyšetřování však zasáhl zástupce přednosta kriminální ústředny v Praze Josef Görner, který byl jmenován ministrem Noskem do čela komise pro

⁹⁵⁹ J. DRÁBEK, *Z časů dobrých i zlých*, s. 130.

⁹⁶⁰ Konkrétní znění otázek Horovy interpelace viz O. HORA, *Svědectví o puči II*, s. 56; Z. DVOŘÁKOVÁ, *Smrt pro tři ministry*, s. 34.

vyšetřování pokusu o atentát. Görner zpochybnil olomouckou stopu a prohlásil, že skutečný výrobce krabiček byl již dříve objeven v Praze. Nařídil také, aby byli vyšetřování propuštěni z vazby. Příkrylovi bylo vytčeno, že se věnuje případu, jenž spadá do působnosti olomoucké, nikoliv brněnské bezpečnosti. Mezitím dostala Státní bezpečnost v Olomouci pokyn z Prahy, „*aby byly podniknuty všechny kroky k zahlazení stop v Krčmani*“.⁹⁶¹

Vzhledem k tomu, že události nabraly spád a bylo zřejmé, že se v tomto případě bezpečnostní orgány dopouštěly podivných manipulací, rozhodl se Prokop Drtina pro aktivní přístup. Večer 18. listopadu 1947 svolal do svého bytu poradu k dalšímu postupu v krčmaňském případě. Tohoto setkání se zúčastnili Vladimír Krajina, Ivan Herben, Jaroslav Drábek, Jan Jína a Zdeněk Marjanko. Všichni se shodli na tom, že nelze ponechat vyšetřování jen v rukou policie, kterou ovládali komunisté. Drábek navrhl, aby podal Krajina u Krajského soudu v Olomouci formální trestní oznámení, jež by umožnilo zahájit šetření i po justiční linii. Hlavním autorem tohoto dokumentu, který vznikl ještě během téže noci, byl přímo sám nejvyšší státní zástupce Drábek. Druhý den se pak Krajina s Drábkem přesunuli autem do Olomouce, takže ještě 19. listopadu 1947 bylo trestní oznámení u olomouckého soudu skutečně podáno. Šetření krčmaňského případu bylo svěřeno do rukou státního zástupce Františka Doležela. Jan Kopka byl posléze znovu zatčen a ke svému činu se hned doznal. Justiční šetření začala bedlivě sledovat olomoucká Státní bezpečnost.

Dne 20. listopadu 1947 referovalo o podaném trestním oznámení *Svobodné slovo.*, následující den pak také o Kopkovu přiznání. Hned od počátku bylo zřejmé, že zahájení soudního vyšetřování znamená ve vývoji celého případu velký zlom. Začaly vyplouvat na povrch velice závažné stopy, které spojovaly nepovedený atentát s příslušníky KSČ. Již koncem listopadu 1947 si pozval komunistický předseda vlády Klement Gottwald Prokopa Drtinu a Jaroslava Stránského k rozhovoru o olomouckém vyšetřování prováděném justičními orgány. Při této příležitosti na Drtinu bez obalu naléhal, aby dal toto šetření zastavit. Ministr spravedlnosti se tomuto zvláštnímu požadavku podívoval a rozhodně odmítl o něčem podobném uvažovat. Gottwalda takový vývoj rozhovoru velmi rozčílil, podle Drtiny „*dělal podivné grimasy obličejem, začal se kroutit a šklebit a já měl dojem, že se mu udělalo špatně a že má asi nějaké*

⁹⁶¹ V. KRAJINA, *Vysoká hra*, s. 189. Krajina se o tomto pokynu dozvěděl od V. Knotka

velké bolesti, snad v břiše a že je jen s největším úsilím přemáhá.“ Gottwald se choval „jako komediant a tajtrlík nebo jako blázen“ a nakonec začal Drtinovi nepokrytě vyhrožovat: „Pane doktore Drtino, já Vám říkám, vy skončíte jako van der Lubbe!“ Na tuto šokující větu dokázal pohotově zareagovat Stránský, který údajně odpověděl: „Pane ministerský předsedo, co to říkáte!? Co to říkáte?! Kdopak by potom byl ten Goering? To by byl Nosek?! Ano?!“⁹⁶²

Případ, který tolik rozbouřil emoce na pražské politické scéně, tím však neskončil. Gottwaldovy výhrůžky byly marné, ministr spravedlnosti Drtina naopak vzhledem k pochybným výsledkům policejních vyšetřovatelů trval na dotažení soudního vyšetřování. Na přelomu listopadu a prosince 1947 vyšly také najevo další závažné okolnosti krčmaňského případu. Kopka dostal instrukci ke zhotovení krabiček na pekelné stroje od Aloise Zapletala, domovníka olomouckého sekretariátu KSČ, jemuž dal tento pokyn komunistický poslanec Jura Sosnar. Dokonce se podařilo identifikovat pravděpodobného dovozce krabiček z Olomouce do Prahy, byl jím komunistický předseda MNV v Krčmani, strojvůdce Josef Štěpánek. V pozadí za činností Sosnara přitom stál tehdejší předseda krajského výboru KSČ v Olomouci Alexej Čepička.

Vedle krčmaňské kauzy začal v této době přitahovat pozornost veřejnosti další podivný případ, který dostal označení mostecká špionážní aféra.⁹⁶³ Dne 13. listopadu 1947 uveřejnil redaktor Zdeněk Šedivý v *Právu lidu* reportáž ze své cesty do Mostu, kde předtím došlo k rozsáhlému zatýkání řady předních občanů. Postupně vycházelo na světlo, že se jednalo o řízenou provokaci Státní bezpečnosti a Obranného bezpečnostního zpravodajství. Provokatér Vladimír Podivín kontaktoval na podzim 1947 bývalého vojáka Svobodovy armády Pravomila Reichla a snažil se ho získat pro velkou protikomunistickou akci, kterou měli údajně v pozadí řídit čelní představitelé národně socialistické strany Petr Zenkl, Prokop Drtina a Vladimír Krajina. Podivína při

⁹⁶² P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 406–407. Když došlo 27. února 1933 k požáru Říšského sněmu v Berlíně, byl na místě zadržen Holanďan Marinus van der Lubbe. Byl sice usvědčen ze založení požáru, zjevně však nemohl tak rozsáhlý oheň způsobit sám. Ukázalo se také, že jde o slabomyslného pyromana, který by bez cizí pomoci nedokázal proniknout do střeženého sídla německého parlamentu. Nacisté v čele s Göringem, tehdejším pruským ministrem vnitra, uspořádali rozsáhlou policejní akci a ze zorganizování požáru obvinili komunisty. V následném zpolitizovaném procesu, který se však zásluhou brilantní obhajoby Georgi Dimitrova vymknul z nacistické režie, byl nakonec 22. prosince 1933 van der Lubbe odsouzen k trestu smrti (všichni obvinění komunisté byli osvobozeni) a následně 10. ledna 1934 popraven.

⁹⁶³ K mostecké aféře viz např. K. KAPLAN, *Pět kapitol*, s. 124–132; Karel KAPLAN, *Nekrvavá revoluce*. Praha 1993, s. 130–132; Zora DVOŘÁKOVÁ, *Z letopisů třetího odboje*. Praha 1992, s. 35–40; V. VEBER, *Osudové únorové dny*, s. 178–181; V. KRAJINA, *Vysoká hra*, s. 190–192.

této příležitosti doprovázeli dva údajní Američané českého původu Eddy a Tony. Ve skutečnosti se přitom jednalo o příslušníky StB Müllera a Kroupu (alias Abrahamoviče a Orovana). Reichl jim slíbil zhotovit seznam spolehlivých lidí, jež by bylo možné do plánované akce zapojit, a zajistil jim kontakty na některých vojenských posádkách.

Následovalo zatýkání necelých čtyřiceti osob v Mostě a Teplicích, mezi nimiž figurovalo i mnoho volyňských Čechů a bývalých vojáků východní armády. 19. listopadu 1947 bylo podáno trestní oznámení na P. Reichla a spol. Úřední zpráva ministerstva vnitra a ministerstva národní obrany tvrdila, že se rozsáhlá skupina osob podílela na špionážní činnosti, činila přípravy k nedovolenému ozbrojování a k násilným akcím proti státu a že organizovala ilegální přechody protistátních živelů do zahraničí. Drtinovo ministerstvo spravedlnosti brzy odhalilo, že se ve skutečnosti jednalo o provokaci bezpečnostních orgánů. Stejně jako v případě pokusu o atentát na tři ministry nastal i u mostecké aféry zlom ve chvíli, když přešlo šetření na justiční orgány a obvinění byli umístěni do soudní vazby.

Krčmaňská kauza se mezitím stala 25. listopadu 1947 předmětem jednání Ústavodárného národního shromáždění. Ministr vnitra Nosek přednesl obsírnou odpověď na dřívější písemnou interpelaci poslance Oty Hory. Hájil postup bezpečnostních orgánů a popsal dosavadní průběh policejního šetření. Vypočítával, že policie provedla celkem sto domovních prohlídek, perlustrováno bylo celkem 760 osob a zatčeno 29 osob. V 16 případech byly odhaleny zbraně a traskaviny. Podle Noska došlo po 20. listopadu k narušení hladkého chodu vyšetřování kvůli údajně nereserióznímu psaní některé tisku o tomto případu. Rušivě prý také zasáhly zprávy o trestním oznámení podaném Vladimírem Krajinou. Nosek trval na tom, že zadržené osoby z Krčmaně nejsou skutečnými výrobci krabic, jež byly poslány ministrům s traskavinami. Později si během sněmovního jednání vyžádal slovo ministr spravedlnosti Drtina, který ve svém krátkém vystoupení vyjádřil lítost nad tím, že je ministr vnitra informován tak, jako by zahájené soudní vyšetřování mělo rušivě zasáhnout do pátrání bezpečnostních orgánů. Drtina dále konstatoval, že již nyní soudní šetření dosáhlo pozitivních výsledků a odhalení trestných činů podle zákona na ochranu republiky. Prohlásil také, že jakmile to stav soudního vyšetřování dovolí, podá sám veřejnosti podrobnou zprávu. Na závěr veřejně poděkoval Vladimíru Krajinovi za jeho iniciativu a podané trestní oznámení.

Komunistické vedení se vzápětí rozhodlo, že připraví vlastní pádnou interpelaci na ministra Drtinu ve věci krabičkového atentátu. Její návrh poslal 18. prosince 1947 Jindřich Veselý Rudolfu Slánskému. Otázky byly formulovány tak, aby vrhly na Drtinu a národní socialisty podezření, že o atentátu věděli předem.⁹⁶⁴ Zároveň se začala připravovat velká tisková kampaň, jež měla vyvolat u veřejnosti „*přímo pogromovou náladu proti vedení nár. soc. strany a zvláště proti prof. Krajinovi a dr. Drtinovi. V průběhu celé akce se pozná, zda bude možno vystupňovat kampaň až k požadavku demise Drtinovy. Další možnost, která by se mohla ukázat v průběhu, by byl přechod k akci proti Krajinovi na podkladě jeho činnosti za okupace s cílem sejmouti z něho gloriolu odbojového pracovníka a odhalit jeho chování během vazby.*“⁹⁶⁵

Právnícká komise sekretariátu ÚV KSČ začala začátkem prosince 1947 zpracovávat plán postupu proti Prokopu Drtinovi a ministerstvu spravedlnosti. V tomto dokumentu byl Drtinův úřad obviněn z toho, že slouží k přeměně soudů v nástroje reakční národně socialistické politiky.⁹⁶⁶ Na tento materiál pak navázala série dalších podkladů, jež měly komunistickému vedení přinést důkazy o Drtinově „stranickém postupu“ na ministerstvu spravedlnosti. Jako neblahý zjev české justice byla označena například snaha o postih případů gestapismu či aktivita soudních orgánů ve věci krabičkového atentátu. Komunisté také spekovali nad podezřením, že se Drtina chystá navrhnout všeobecnou amnestii, jež by se týkala osob odsouzených v retribuici.

Zvláště závažného poškození státních zájmů se podle vedoucího právnícké komise ÚV KSČ Alfreda Dresslera dopustilo ministerstvo spravedlnosti tím, že údajně poskytlo na žádost amerického velvyslanectví knihovně Kongresu Spojených států amerických seznamy osob souzených podle retribučního dekretu. „*Ministerstvo spravedlnosti tím ohrozilo přímo zájem státu. Všechny osoby v seznamu uvedené lze považovat za státně nespolehlivé a každá cizí mocnost dostala takovým způsobem nástin sítě agentů s několika tisíci jmen, o nichž se dá předpokládat, že budou ochotni*

⁹⁶⁴ NA, f. 100/24, sv. 59, a. j. 925, návrh interpelace ve věci Krčmáně z 18. 12. 1947.

⁹⁶⁵ NA, f. 100/1, sv. 69, a. j. 541, návrh tiskové kampaně proti Krajinovi a Drtinovi. Organizační sekretariát ÚV KSČ vedle toho již 17. 10. 1947 přijal usnesení, které se zabývalo situací na ministerstvu spravedlnosti. Komunistické vedení začalo systematicky sbírat materiál o tomto resortu a rozhodlo se k ofenzivnímu přístupu. Cílem bylo především dosáhnout změny v dosavadní personální politice ministerstva.

⁹⁶⁶ NA, f. 100/1, sv. 69, a. j. 541, informace o situaci v soudnictví z 10. 12. 1947.

*podporovat protistátní akce.*⁹⁶⁷ Ve skutečnosti se však Američané zajímali pro své archivní účely o výpisy z trestních spisů o válečných zločinech v Československu a o retribuční soudnictví jim vlastně vůbec nešlo. Podle dokumentů dochovaných v písemnostech generálního sekretariátu ÚV KSČ je zřejmé, že se na sklonku roku 1947 začala připravovat politická likvidace Prokopa Drtiny, jenž měl být v nejbližších měsících za každou cenu přinucen k odstoupení ze své ministerské funkce. Vedení KSČ již nehodlalo jeho zásadový postup ve věci činnosti justičních orgánů tolerovat. Většina z připravovaných výtek proti činnosti ministerstva spravedlnosti byla posléze skutečně využita ve vzájemných politických sporech v únoru 1948.

Nástup k rozhodujícímu mocenskému střetnutí

Podzim 1947 byl na československé politické scéně ve znamení stále silnějšího napětí mezi komunisty a ostatními stranami. Národní fronta se nacházela ve značném rozkladu a prožívala svou dosud nejsilnější krizi. Uzavření paktu mezi KSČ a sociálně demokratickou stranou vedlo k zaktivizování pravého křídla sociální demokracie, které vyvrcholilo personálními změnami ve vedení této strany na jejím XXI. sjezdu v Brně 14. až 16. listopadu 1947. Zdeněk Fierlinger a Evžen Erban nebyli zvoleni do stranického představenstva. Novým předsedou sociální demokracie se přitom nakonec stal Bohumil Laušman, muž kompromisu, který v té době ve straně reprezentoval pomyslný střední proud. Ve Fierlingerově mocenském pádu se aktivně angažovala i skupina starých předáků sociálně demokratické strany, jako byli Vojta Beneš, Alfréd Meissner či Ivan Dérer.⁹⁶⁸ V pozadí se dokonce uplatnil i vliv samotného presidenta Beneše, který po Fierlingerově politické prohře velmi silně toužil. Již od červencové karlovarské schůzky zároveň usilovalo vedení národně socialistické strany o hlubší spolupráci a koordinaci postupu s ostatními nekomunistickými stranami. Stále zřetelněji se tak politická reprezentace rozdělovala na dva soupeřící tábory, které se navzájem osočovaly – nekomunisté obviňovali KSČ z diktátorských sklonů a totalitních snah, komunisté naopak označovali své oponenty jako služebníky reakce. Velký vliv na vnitropolitický vývoj měl také vznik Informačního byra komunistických a dělnických stran, k němuž došlo v září 1947. KSČ byla na jeho ustavujícím zasedání kritizována pro svůj dosavadní důraz na parlamentní cestu k získání moci. Českoslovenští

⁹⁶⁷ NA, f. 100/1, sv. 69, a. j. 541, materiál o stranickém postupu ministerstva spravedlnosti ze 17. 12. 1947. K tomu dále srov. K. KAPLAN, *Pět kapitol*, s. 286.

komunisté byli vyzváni, aby co nejdříve zajistili definitivní začlenění své země do sovětského bloku.

Jedním z velkých témat československé politiky se v nastupující podzimní politické krizi stala otázka pronikání ukrajinských nacionalistů, tzv. banderovců na československé území. Komunistická propaganda začala toto téma zveličovat a interpretovala je jako velice vážné ohrožení bezpečnosti státu, ač by vzhledem k nepočtenosti ukrajinských ozbrojených skupinek postačoval prostý policejní zákrok. Komunisté volali po masivním nasazení ozbrojených složek do bojů s banderovci a po vyzbrojení partyzánů. Komunisté také tvrdili, že banderovci mají posloužit domácí reakci ke změně režimu v ČSR. *Svobodné slovo* přitom již v létě 1947 doporučovalo, že by bylo nejrozumnější umožnit banderovcům volný průchod přes československé území.

Dršina později vzpomínal, jak komicky na něj působil teatrální výstup ministra národní obrany Ludvíka Svobody při vládním zasedání: „*Netušili jsme až do tohoto výkladu našeho velkého stratéga, že otrhanec Burlak jako nástroj světové reakce je velikým ohrožením naší tak těžce znovu dobyté samostatnosti, ba co více, že ohrožuje sám vítězný Sovětský svaz!*“⁹⁶⁹ Vláda nakonec v září 1947 odsouhlasila ozbrojení a nasazení partyzánů – dobrovolníků do bojových operací, ačkoliv se nekomunistické strany obávaly, že skutečný účel vyzbrojení partyzánů je jiný a že mají posloužit k zastrašení slovenských demokratů a dalších politických odpůrců komunistické strany na Slovensku. Celá akce proti banderovcům byla nakonec oficiálně ukončena 12. listopadu 1947. Od té doby již byla další bezpečnostní opatření přenesena výhradně na orgány ministerstva vnitra.

Debata o údajně nezbytné mobilizaci ozbrojených sil pro boj s banderovci na východním Slovensku se odehrávala na pozadí mnohem vážnějšího politického sporu. Podzim 1947 byl totiž na Slovensku ve znamení zásadního mocenského střetnutí mezi KSS a Demokratickou stranou.⁹⁷⁰ Již v červnu 1947 předložili komunisté Národní frontě zprávu, jež obviňovala Demokratickou stranu z hlediska bezpečnosti státu, neboť se dosud údajně neočistila od bývalých luďáků. Nekomunistické strany se tehdy

⁹⁶⁸ Srov. Ivan DÉRER, *Antifierlinger I. Politické paměti 1945–1949*. Praha 1993, s. 15–19.

⁹⁶⁹ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 412.

⁹⁷⁰ K okolnostem politické krize a tzv. spiknutí na Slovensku viz např. J. RYCHLÍK, *Češi a Slováci, 1945–1992*, s. 97–111; V. VEBER, *Osudové únorové dny*, s. 146–170; K. KAPLAN, *Nekrvavá revoluce*, s. 85–95; K. KAPLAN, *Pět kapitol*, s. 132–149.

slovenských demokratů nezastaly a podpořily ustavení komise, která měla případy obsažené ve zprávě prověřit. Od poloviny září 1947 pak komunisté zahájili soustavnou kampaň, jež za asistence bezpečnostních orgánů odhalovala údajné rozsáhlé protistátní spiknutí na Slovensku.

Dne 16. září 1947 referoval ministr vnitra Nosek na zasedání vlády o činnosti ilegální skupiny v Žilině a o zatčení několika desítek osob. Krátce nato komunistický tisk uváděl, že protistátní skupiny měly kontakt na generální tajemníky Demokratické strany Jána Kempného a Miloše Bugára. 27. září 1947 požádalo pověřenectvo vnitra o vydání obou poslanců k trestnímu stíhání. Následovaly další zprávy o senzačních odhaleních, zároveň s tím se však začaly množit i pochyby o regulérnosti počínání Státní bezpečnosti a o pravdivosti vznášených obvinění. Začalo se také hovořit o tom, že bezpečnostní orgány využily ve svém boji s údajným luďáckým podzemím agentů – provokatérů. 9. října 1947 zaslali Kempný a Bugár společný dopis ministru spravedlnosti Drtinovi a imunitnímu výboru Ústavodárneho národního shromáždění. V tomto listě dokazovali svou nevinu a vysvětlovali, že cílem celé kampaně je „*likvidácia demokratických foriem života v ČSR a vôbec všetkého, čo je nekomunistické*“.⁹⁷¹ Dne 14. října 1947 jednala vláda o žádosti na vydání Bugára a Kempného k trestnímu stíhání. Vzhledem k politickému nátlaku ze strany ministerského předsedy Gottwalda nakonec přes odpor slovenských demokratů ostatní nekomunistické strany podpořily komunistické požadavky. Otázku vydání dvou čelných představitelů Demokratické strany projednával také imunitní výbor sněmovny, kde však reálně hrozilo zamítnutí tohoto návrhu. Nakonec schválil imunitní výbor 16. října vydání Kempného a Bugára na jejich vlastní žádost do soudní, nikoliv policejní vazby.

Na konci září 1947 došlo k „odhalení“ další protistátní organizace, v jejímž čele měl figurovat Otto Obuch, tiskový referent kabinetu náměstka předsedy vlády za Demokratickou stranu Jána Ursínyho. Na zatčeném Obuchovi si vyšetřovatelé vynutili výpověď, že o jeho stycích s luďáky věděl Ján Ursíny. Proti němu pak ministerstvo vnitra využilo i policejní prohlídky v kanceláři Otty Obucha. Ursíny nakonec 30. října 1947 podal demisi ze své vládní funkce, neboť se pro jeho odchod z ministerského křesla vyslovil i prezident Beneš. Drtina považoval Ursínyho demisi za velkou ztrátu a obával se, že „*jeho obětování hlavou státu bez odporu a zbytečně předčasně bude mít*

⁹⁷¹ Cit. dle M. BARNOVSKÝ, *Na ceste k monopolu moci*, s. 198.

nepříznivý vliv na resistenci zbývajících demokratických ministrů a odvahu členů vlády ostatních nekomunistických stran. Naštěstí jeho nástupce JUDr. Štefan Kočvara se ukázal být též pevným a spolehlivým demokratem, a tak ztrátu Ursínyho jsme tolik nepocítovali, jak jsem se obával. Ovšem komunistům zůstalo vítězství akce jejich státní policie a jejich ministra vnitra a tím i chuť kdykoliv použít podobné metody k obviňování kteréhokoliv z politiků, který jim nebude po vůli.“⁹⁷²

KSS volala po provedení očisty od údajných reakčních živlů ve slovenské politice a po obrodě tamní Národní fronty. Již 20. a 21. září 1947 se sešla celoslovenská konference odbojových organizací, která vystoupila s požadavkem na odstoupení stávajícího sboru pověřenců a odstranění všech bývalých luďáků. Komunisté zorganizovali vlnu dalších masových shromáždění, jež tyto požadavky podpořila. Dali také podnět ke svolání celoslovenského sjezdu závodních a zaměstnaneckých rad, jenž se 30. října 1947 rovněž vyslovil pro okamžité odstoupení sboru pověřenců a vytvoření nového, zbaveného všech „reakčních živlů“. Bez vědomí a proti vůli demokratické většiny podal 31. října 1947 předseda sboru pověřenců G. Husák spolu s ostatními komunisty a nezávislým pověřencem vnitra Mikulášem Ferjenčíkem demisi, čímž na Slovensku vyvolal vládní krizi. Cílem KSS bylo dosáhnout rozštěpení Demokratické strany a výrazně oslabit její většinové postavení ve slovenské politice, jež bylo důsledkem voleb z května 1946. Požadavky sjezdu závodních rad podpořil ještě 14. listopadu 1947 celoslovenský sjezd rolnických komisí. 8. až 10. listopadu jednal v Bratislavě o vzniklé politické krizi Klement Gottwald, jeho jednání však ztroskotala na otázce nového rozdělení resortů ve sboru pověřenců. Z iniciativy Jozefa Lettricha došlo ke společným rozhovorům představitelů Demokratické strany s národními socialisty a lidovci. Fedor Hodža navštívil Petra Zenkla a Ivan Pietor Františka Hálu, společně pak ještě jednali s Hubertem Ripkou. Kontakty mezi těmito třemi stranami se nakonec v důsledku slovenské krize začaly velmi prohlubovat.

Dne 17. listopadu 1947 se sešla Národní fronta, aby projednala situaci na Slovensku. Národně socialistickou stranu na tomto jednání zastupovali všichni její ministři, P. Zenkl, P. Drtina, J. Stránský a H. Ripka. Ministr vnitra Václav Nosek plamenně deklamoval o luďáckém spiknutí na Slovensku, jež údajně ohrožovalo jednotný československý stát. Stejně jako on pak i další komunisté zkoušeli svými

⁹⁷² P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 427. Přání prezidenta Beneše, aby podal demisi,

vystoupeními apelovat na udržení společného českého nacionálního bloku proti slovenským demokratům. V té době však již nekomunističtí politikové konečně prohlédli hru, kterou s nimi již od jara 1947 KSČ hrála. Po všech vlastních neblahých zkušenostech s aktivitami Státní bezpečnosti a po posledních událostech souvisejících se sporem o milionářskou dávkou a s krčmaňskou aférou se přesvědčili o tom, že tvrzení představitelů Demokratické strany, že za celým „protistátním spiknutím“ na Slovensku je ve skutečnosti mocenský záměr komunistů, se zakládá na pravdě. Národní socialisté a lidovci se rázně postavili za Demokratickou stranu a vyjádřili svůj podiv nad postupem Státní bezpečnosti. Ripka zdůraznil, že nemůže jít o vyloučení Demokratické strany ze sboru pověřenců a vlády či o její likvidaci, musí jít naopak o dohodu s ní. Volal po nalezení kompromisu v obsazení jednotlivých pověřenectev.

Prokop Drtina ve svém vystoupení na tomto jednání Národní fronty zpochybnil relevantnost důkazního materiálu proti Kempnému a Bugárovi. Poznamenal, že do imunitního výboru sněmovny, kde by měl podat zprávu o podstatě obvinění, půjde s velkými rozpaky, „*poněvadž justiční orgány nemají materiál o velezrádných činech. Zatím jde jen o obvinění na základě výpovědi jednoho svědka (Komandera). Jiný materiál justiční orgány zatím nedostaly. Připomíná, že to snad ale nebude na závadu, poněvadž každý člen výboru si může za 36 Kčs koupit brožuru ministerstva vnitra, která právě vyšla s názvem „Spiknutí na Slovensku“.* Pozastavuje se nad tím, jak možno k tomuto postupu bezpečnostních orgánů míti důvěru. VII. odbor ministerstva vnitra měl čas vypracovat tuto publikaci, ale neměl čas vypracovat trestní oznámení na dr. Bugára a dr. Kempného, kteří jsou ve vazbě, do níž se sami přihlásili. Bezpečnostní orgány drží ve vazbě řadu dalších lidí, ale žádné trestní oznámení se nepodává.“ Drtina pak ještě dodal, že „*už nejde jen o Státní bezpečnost na Slovensku. Ministr vnitra již zde mluví i o spiknutí v Čechách. Víme, kdo je na Slovensku za spiknutí činěn zodpovědným, v Čechách to dosud nevíme.*“⁹⁷³ Dotknul se tak náznaků, s nimiž přišel na jednání ministr vnitra Nosek ve věci pomalu se rozvíjející mostecké aféry. V té době ještě sám Drtina netušil, jak trefná jeho poznámka byla, neboť mostecký špionážní případ byl

potvrzuje i sám Ursíny ve svých pamětech – viz J. URSÍNY, *Z mého života*, s. 137.

⁹⁷³ *Pražské dohody 1945–1947. Sborník dokumentů.* (Ed.) Karel KAPLAN. Praha 1992, dok. 28, s. 243, 245. Oficiální publikace ministerstva vnitra, kterou Drtina ve svém vystoupení zmiňoval, byla *Spiknutí proti republice. Dokumentární vylíčení cílů, organizace, rozsahu a vývoje odhaleného protistátního spiknutí na Slovensku.* Praha 1947. Trestní oznámení na J. Kempného, M. Bugára a dalších 14 osob bylo

bezpečnostními orgány konstruován tak, aby ve svém důsledku nakonec postihl vedoucí představitele národně socialistické strany včetně Prokopa Drtiny. (Pokud jde o podání zprávy o stavu soudního řízení proti Bugárovi a Kempnému, navštívil nakonec v této věci Drtina imunitní výbor sněmovny 25. listopadu a pak 11. prosince 1947). Na závěr svého vystoupení se pak Drtina vyslovil k otázce rekonstrukce sboru pověřenců. Doporučoval skutečnou dohodu všech stran a pečlivé nalezení schůdného kompromisu.

Druhý den, 18. listopadu 1947 již jednání Národní fronty pokračovalo konkrétními debatami o novém složení sboru pověřenců. Komunisté původně prosazovali, aby byli mezi novými pověřenci zastoupeni i příslušníci masových organizací, chtěli též do své moci získat resorty zemědělství, vnitra a spravedlnosti. Nakonec byl přijat kompromis, podle něhož Demokratická strana ztratila své většinové postavení a v novém sboru pověřenců měla jen o jednoho pověřence více než komunisté. Novým pověřencem spravedlnosti se měl stát odborník Andrej Buza. 18. listopadu 1947 byl na základě dohodnutého kompromisu ustaven nový sbor pověřenců, jehož předsedou se opět stal Gustáv Husák. Komunisté sice byli donuceni značně ustoupit od svých původních představ a cílů, nicméně se jim i tak podařilo částečně korigovat pro ně dosud značně nevýhodné mocenské poměry na Slovensku. Učinili tak velký krok na své cestě k dosažení absolutní moci ve státě.

V důsledku slovenské krize se však velmi zintenzivnily kontakty mezi národně socialistickou stranou a slovenskými demokraty. Od té doby docházelo k častým rozhovorům mezi jednotlivými představiteli obou stran. Zenkl a Lettrich se dohodli na uspořádání společné schůzky předních stranických činitelů, k níž došlo v bytě Jaroslava Vašaty v Obecním domě. Vzájemné porozumění se na přelomu let 1947 a 1948 velmi prohloubilo. Generální tajemník Demokratické strany Fedor Hodža dokonce snad jako první přišel s myšlenkou splynutí obou stran a postavení společné kandidátky do příštích voleb v roce 1948. Na tento krok sice národní socialisté odmítli přistoupit, spolupráce a vzájemná důvěra ve vládě se však v dalším období začala výrazně projevovat.

Kolem Vánoc 1947 pak došlo také k důvěrné dohodě mezi národními socialisty a sociální demokracií o dalším společném politickém postupu. Setkání se odehrálo v bytě Prokopa Drtiny, který v tomto sblížování sehrál velmi důležitou roli. Již den po

nakonec předloženo až 15. 12. 1947. Konstrukce celého slovenského spiknutí však byla postavena na

zveřejnění zářijového paktu mezi KSČ a sociální demokracií jej totiž navštívil Bohumil Laušman a ujistil ho, že k ustavení tohoto bloku došlo bez jeho vědomí a proti jeho přesvědčení. Od té doby již spolu Drtina s Laušmanem udržovali pravidelný informativní styk. Na schůzce v Drtinově bytě se vedle Laušmana zúčastnili za sociální demokracii také generální tajemník Blažej Vilím, náměstek předsedy vlády František Tymeš, ministr výživy Václav Majer a poslanec Václav Holub. Národně socialistickou stranu pak reprezentovali všichni čtyři její ministři v čele s Petrem Zenklem, generální tajemník Vladimír Krajina a politický jednatel Julius Firt. Výsledky této schůzky Drtina ve svých pamětech zrekapituloval: „*Sociální demokracie si sice vyhradila volnost rozhodování v otázkách hospodářských vzhledem k svému marxistickému programu, což jsme plně chápali, ale vzhledem k svému přesvědčení demokratickému se zavázala k společnému a jednotnému postupu v otázkách politické demokracie, zachování politických svobod a parlamentní demokracie, včetně otázek týkajících se „Státní bezpečnosti“ a jejich policejních metod.*“⁹⁷⁴

Zdálo se tak, že se postupně daří formovat společný nekomunistický blok, který si národní socialisté vytkli jako svůj cíl na karlovarské schůzce v červenci 1947. Pokud si můžeme dovolit poněkud předběhnout běh dalších událostí, nabízí se otázka, proč tohoto politického potenciálu nebylo lépe využito v rozhodujícím mocenském střetnutí v únoru 1948. Tehdy totiž, zejména vinou nedostatečné komunikace se sociálními demokraty a především s vedoucím představitelem jejího pravého křídla Václavem Majerem, nedošlo ke společnému a koordinovanému postupu skutečně všech nekomunistických stran v zemi.

Dne 3. prosince 1947 došlo k personální změně v čele ministerstva vnitřního obchodu, která pro Drtinu byla velkým překvapením. Antonína Zmrhala vystřídal Alexej Čepička, do té doby nepřilíživě známý komunistický poslanec z Olomouce.⁹⁷⁵ Kromě toho, že již Drtina začínal spatřovat určité souvislosti mezi Čepičkou a krčmaňským případem, zarazil jej na celé věci především fakt, že se o tom národní socialisté předem vůbec nedozvěděli. Drtina kvůli tomu navštívil na Pražském hradě kancléře Jaromíra Smutného, jehož upozornil, že byl velmi překvapen tím, že prezident

velmi vratkých základech a od jejího úplného zhroutilí ji zachránil únor 1948.

⁹⁷⁴ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 443. Srov. J. VESELÝ, *Kronika únorových dnů*, s. 52.

⁹⁷⁵ K otázce jmenování A. Čepičky novým ministrem viz Jiří PERNES – Jaroslav POSPÍŠIL – Antonín LUKÁŠ, *Alexej Čepička. Šedá eminence rudého režimu*. Praha 2008, s. 85–87. Původně se v KSČ uvažovalo o nahrazení A. Zmrhala F. Krajčirem.

republiky a jeho kancelář provedou změnu ve vládě podle přání ministerského předsedy, aniž by o tom aspoň informovali jeho prvního náměstka Petra Zenkla. Projevil rozčarování, že nebyli národní socialisté předem konzultováni. Prezident republiky se měl podle Drtiny zajímat o to, co oni o Čepičkovi vědí. Smutný se s Drtinou neměli navzájem příliš v oblibě, v této chvíli se nicméně prezidentův kancléř navzdory pronesené kritice ovládl a oba bývalí kolegové se nakonec rozcházelí smírně. Drtina každopádně tuto svou intervenci považoval ze svého osobního hlediska za velmi důležitý okamžik: *„Byl to první případ, kdy jsem dr. Benešovi dal najevo naši nespokojenost s tím, jak příliš vyřizuje vládní věci toliko s předsedou vlády, aniž zná nebo dokonce respektuje naše stanovisko. Vyciřovali jsme z toho, že se chce Gottwaldovi zalíbit a nehodlá s ním přijít do konfliktu. V drobnostech jsme to koneckonců chápali, ale tento případ s Čepičkou se již dotýkal víc naší pozice ve vládě, než postavení presidentova, a proto bylo přímo jeho povinností s námi mluvit, než Čepičku jmenoval. Naše výtky presidentovi a jeho kanceláři se pak rychle ukázaly být na místě.“*⁹⁷⁶

Čepičkův resort byl v té době velmi důležitý. Země procházela vážnými těžkostmi v zásobování trhu průmyslovými výrobky, zejména textilem a obuví, což způsobovalo značnou nespokojenost veřejnosti. Převažoval názor, že textilní zboží uniká na černý trh, mnozí tak spatřovali příčinu ve velkoobchodu. Alexej Čepička po svém nástupu do ministerské funkce začal přicházet s návrhy, jejichž smyslem byla úplná likvidace soukromého velkoobchodu a jeho nahrazení státními rozdělovnami. Tyto změny chtěl přitom nový ministr vnitřního obchodu realizovat jen vlastním nařízením, aniž by o věci jednala celá vláda. Čepičkovy záměry kritizoval národně socialistický ministr Hubert Ripka, vláda ovšem nakonec 7. ledna 1948 schválila těsnou většinou hlasů návrh Alexeje Čepičky a Ludmily Jankovcové. Ripkův návrh a jemu blízká alternativa z dílny lidovců neuspěly, Gottwald o nich odmítl vůbec jednat. Proti vítězné variantě ovšem hlasoval společný blok ministrů národně socialistické, lidové a Demokratické strany.

Na zasedání vlády 19. prosince 1947 kritizovali komunističtí ministři, *„že se čím dál ostřeji uplatňuje tendence v některých listech a časopisech proti spojencům a dochází k soustavným útokům na spojenecké státy a jejich vedoucí státníky a činitele“*.

⁹⁷⁶ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 430.

Ačkoliv si nekomunistický tisk v řadě otázek ukládal velkou rezervu (a vztah ke spojeneckému Sovětskému svazu mezi ně patřil), přesto komunistům zjevně vadila i ta omezená tisková svoboda, jíž se novinářům ve třetí republice dostávalo. Gottwald na jednání vlády doporučil, aby se uložilo ministru spravedlnosti, „*aby dal státním zastupitelstvím příkaz, aby přísně stíhala všechny listy a pisatele podle platných zákonů, pokud jde o útoky na naše spojence*“. Drtina konstatoval, že sice nemá nic proti tomu, aby byl od vlády úkolován, ale dodal, že se nemůže v této věci ihned vyjádřit, zda je vůbec Gottwaldovo přání proveditelné. Zdůraznil, že by se musel prozkoumat právní podklad pro to, zda lze vůbec stíhat nepříznivé zprávy o spojencích.⁹⁷⁷

V prosinci 1947 se také odehrál ve vládě ostrý spor o hodnocení poměrů v českých věznicích. Komunisté totiž rozpoutali tiskovou kampaň, která tvrdila, že jsou někteří vězňové stravováni lépe než řádní občané. Drtina se pozastavoval nad tím, že se celá věc líčí úmyslně a pro politické účely tak, jako by se měli trestanci nějak zvlášť dobře. Komunistický ministr Ďuriš reagoval obvyklým protidrtinovským útokem: „*Jde tu o jiný problém, tj. o projev sympatií s kolaboranty a o to, že se tyto sympatie dávají najevo tím, že se reakcionářům a kolaborantům poskytují různé výhody*...“⁹⁷⁸ Drtinova zpráva o stravování vězňů ve Valdicích sice všechny výtky uváděla na pravou míru, ale přesto nakonec Gottwald prosadil ustavení komise, jež měla celou situaci dále prošetřit.

Komunistický tisk zahájil tažení proti činnosti Drtinova ministerstva spravedlnosti. 14. prosince 1947 uveřejnilo *Rudé právo* na své titulní straně rozhovor s ministrem vnitra Noskem s velice nápadným titulkem „*Soudy ještě nikoho neodsoudily podle protišmelinářského zákona*“. O dva dny později pak byl v tomto deníku publikován článek „*Soud doporučil milost Jiřímu Stříbrnému*“, ve kterém byl ministr Drtina obviňován, že „*agituje pro amnestii ve prospěch zrádců a kolaborantů, připustil ve sněmovně, že o případné amnestii musí se dohodnout ústavní činitelé. Zatím však naše justice pod jeho vedením již začala s prováděním amnestie suchou cestou, tedy bez dohody ústavních činitelů*...“ KSČ tak opět vytáhla proti Drtinovi oblíbený motiv jeho údajného nadřezování kolaborantům.⁹⁷⁹

⁹⁷⁷ *Cestou k Únoru*, dok. 84, s. 287–288.

⁹⁷⁸ Cit. dle K. KAPLAN, *Pět kapitol*, s. 271.

⁹⁷⁹ *Tři roky. Díl III. Události od druhého výročí osvobození Prahy v květnu 1947 do komunistického puče v únoru 1948*. Praha Brno 1991, s. 445–446.

Bouřlivé události podzimu 1947 způsobily, že od té doby byli národně socialističtí ministři v jakémsi stavu neustálé pohotovosti. Každé pondělí se konaly celovečerní informativní porady o situaci a o dalším postupu, jichž se zúčastňovali také generální tajemník Vladimír Krajina a politický jednatel Julius Firt. Uvědomovali si, že situace je velice vážná, a všichni se shodovali v tom, že již dále nelze komunistům ustupovat. Tu a tam se již objevovaly úvahy o tom, že je třeba zachovat tuto neústupnost i za cenu demise a vyvolání vládní krize. K zásadovému postoji a nepřijímání dalších ústupků vůči komunistické straně opakovaně vyzýval od začátku roku 1948 i prezident Beneš. Jednota postupu všech nekomunistických stran ve vládě i na půdě parlamentu dosáhla od Nového roku do té doby nevídaného stupně. Vedení KSČ vyhodnotilo 2. ledna 1948 novou politickou situaci tak, že se nekomunistické strany připravují k rozhodujícímu měření sil. Na tento vývoj se rozhodlo reagovat intenzivnějším využíváním metody „mobilizace mas“, k čemuž hodlala využít především odborovou organizaci.

Začátkem ledna došlo ke zvláštnímu vloupání do pracovny Ivana Herbena. Od 12. ledna 1948 tento případ formálně šetřila policie, ale únorový převrat pak toto šetření zastavil. Zdálo se, že zloději hledali nějaké dokumenty, protože opustili byt, aniž odnesli cokoliv cenného. Mezi národními socialisty se pak množily různé dohady, co se ve skutečnosti v Herbenově pracovně stalo. Spekulovalo se o tom, že do bytu nevnikli obyčejní zloději, ale policejní agenti, kteří tam buď hledali nějaké kompromitující materiály, nebo dokonce na Herbenově psacím stroji takový kompromitující dokument sami vyrobili. Ivan Herben údajně jména těchto agentů znal.⁹⁸⁰

Dne 12. ledna 1948 navštívil Prokop Drtina spolu s Juliem Firtem ministra vnitra Noska, kterému vyjádřili zásadní nesouhlas se stávající organizací a poměry v bezpečnostní službě. Kritizovali skutečnost, že se organizace bezpečnosti stala výsadou KSČ, která záměrným způsobem dosazovala na všechna vedoucí místa jen své vlastní příslušníky. Protestovali také proti postupu úředních míst v souvislosti s vloupáním do bytu Ivana Herbena, neboť vydala nepravdivé úřední zprávy. Přednesli také požadavky národně socialistické strany týkající se organizace zpravodajské služby. Podstatou jejich návrhu bylo ustavení koordinačního sboru u předsednictva vlády. Drtina a Firt jednoznačně prohlásili, že zástupci národně socialistické strany nikdy

⁹⁸⁰ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 403–404. Srov. H. RIPKA, *Únorová tragédie*, s. 154.

nedají ve vládě souhlas k jakémukoliv řešení této otázky, nebude-li vyhověno jejich požadavkům. Upozornili také, že si již jejich strana nebude ukládat rezervu a provede rozsáhlou tiskovou kampaň týkající se zejména postupu bezpečnostních orgánů v případě Ivana Herbena a v případě vyšetřování atentátu na tři ministry. Záznam ministerstva vnitra o tomto jednání na závěr konstatoval, že z vystoupení Drtiny a Firta vyplývá, „že otázku organisace bezpečnosti považuje tato strana za věc prvořadou a že lze v tomto směru očekávat v nejbližších dnech velký všeobecný nápor“.⁹⁸¹

Pozici ministra spravedlnosti Drtiny ztěžovala od ledna 1948 kampaň, která se obrátila proti výsledkům činnosti Nejvyššího správního soudu. Tento soud totiž jako ochránce práva a zákonnosti v zemi vrátil v několika případech některé národní podniky jejich původním vlastníkům tím, že zrušil příslušná rozhodnutí o jejich znárodnění jako nezákonná. Celkem obdržel Nejvyšší správní soud 140 stížností proti znárodnění od bývalých majitelů jednotlivých závodů. Již na jaře 1947 přitom vyvolalo velký ohlas a dokonce i stávky soudní rozhodnutí o zrušení národní správy nad textilní továrnou ve Varnsdorfu.

V lednu 1948 zrušil Nejvyšší správní soud rozhodnutí ministra výživy V. Majera z 9. ledna 1946 o znárodnění továrny na čokoládu a čokoládové výrobky Orion. Znárodnění bylo v roce 1946 zdůvodněno skutečností, že továrna Orion byla ve společném koncernu s podnikem Kanold a spol. a k 1. lednu 1938 dosahovala počtu 565 zaměstnanců. Hlavní akcionáři továrny Orion, manželé P. a J. Bächerovi ovšem podali proti tomuto rozhodnutí stížnost a dokazovali, že závod Orion měl k rozhodujícímu datu na počátku roku 1938 jen 362 zaměstnanců. Nejvyšší správní soud rozhodl v jejich prospěch svým nálezem z 19. listopadu 1947, který byl pak vydán 24. ledna 1948. Komunističtí historici později toto soudní rozhodnutí kritizovali s tím, že soud vůbec nerespektoval „nové lidově demokratické poměry, které si vyžádaly výklad zákonů ve prospěch pracujících a republiky. Nejvyšší správní soud mohl totiž snadno dokázat koncernové spojení několika továren a potvrdit znárodnění.“⁹⁸²

Proti nálezu Nejvyššího správního soudu vystoupil ústřední výbor ROH – Svazu zaměstnanců v průmyslu potravin a poživatin. Ozvali se také zaměstnanci závodu

⁹⁸¹ NA, f. 100/24, sv. 36, a. j. 809, záznam ze dne 13. 1. 1948.

⁹⁸² Miroslav BOUČEK – Miloslav KLIMEŠ, *Dramatické dny února 1948*. Praha 1973, s. 39–40. Srov. pohled J. Veselého, podle něhož Drtina „dal znárodnění této továrny soudně zrušit“. Jak je z takové formulace zřejmé, pro komunisty byl princip soudcovské nezávislosti vskutku nepochopitelný. Viz J. VESELÝ, *Kronika únorových dnů*, s. 57.

Orion, jež posléze začali podporovat svými resolucemi dělníci dalších továren po celé republice. Organizovaný hněv „lidu“ se obrátil nejen proti Nejvyššímu správnímu soudu, ale také proti ministrovi spravedlnosti Drtinovi. V útocích na Drtinu v této věci byl zvláště aktivní Antonín Zápotocký, předseda Ústřední rady odborů. Ve skutečnosti přitom v té době první prezident Nejvyššího správního soudu administrativně podléhal přímo pod předsedu vlády a nikoliv pod šéfa resortu justice. Ministr spravedlnosti neměl na tento soudní orgán žádný vliv. Kampaň proti nálezům Nejvyššího správního soudu jen potvrdila, že princip nezávislosti soudní moci byl pro komunistickou stranu velmi relativním pojmem.

Případ továrny Orion se dokonce dostal na pořad jednání vlády 3. února 1948. Petr Zenkl tehdy navrhl, aby vláda akceptovala výnos Nejvyššího správního soudu. Proti tomu se však rázně ohradili komunisté, kteří spolu se sociálně demokratickými ministry prosadili návrh ministerstva výživy, aby byla na závod uvalena národní správa až do konečného vyřešení případu. Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu bylo nicméně jen pozastaveno, nikoliv zcela zrušeno. Komunisté využili kampaně týkající se případu Orion k nátlaku na další znárodnování, s čímž odmítali národní socialisté, ale i lidovci a slovenští demokraté, souhlasit.

K 10. únoru 1948 již stačil Nejvyšší správní soud projednat celkem deset stížností podnikatelů domáhajících se vrácení znárodněných podniků. V šesti případech návrhy zamítl, ale ve čtyřech zrušil vyhlášky ministerstva průmyslu o znárodnění. Týkalo se to Rakovnického pivovaru a sladovny a podniků C. M. Kopřiva v Předklášteří u Tišnova, R. Sochor – elektrické přístroje v Blansku a F. Mašek a M. Blažek – rozvodné elektrické sítě v Plané nad Lužnicí. Komunisté a ÚRO chápali tyto kroky jako záměrnou snahu o narušení znárodněné výroby a posilování soukromokapitalistického podnikání.

Do značně komplikované situace se dostávalo i stále se vleknoucí jednání o úpravě platů veřejných a státních zaměstnanců, jejichž hladina oproti předválečnému stavu výrazně poklesla a navíc se uvnitř silně nivelizovala. 7. října 1947 se vláda usnesla provést úpravu těchto platů od 1. ledna 1948, následně byla vytvořena komise, jež měla prozkoumat reálnou situaci a navrhnout spravedlivé řešení. Osnovu příslušného zákona měli vypracovat ministři Jaromír Dolanský a Václav Nosek, který byl předsedou personálního komitétu ministrů. Komunisté přitom neměli vůbec na

změně platových podmínek, jež by zvýhodnila především vyšší a kvalifikované úředníky, žádný zájem. Tito úředníci patřili totiž mezi tradiční voliče národních socialistů a dalších nekomunistických stran. V pozadí otázky platů veřejných a státních zaměstnanců přitom vystupoval hlubší a zásadnější spor o celkový charakter státního aparátu. Komunisté usilovali o přestavbu státního aparátu a zformování zcela nového úřednictva. Zástupci nekomunistických stran primárně požadovali stabilizaci úřednického aparátu, při níž by odešli ti úředníci, kteří nastoupili teprve po roce 1945 a neměli patřičnou kvalifikaci.

Na zasedání vlády 21. ledna 1948 oznámil Václav Nosek, že potřebný zákon nelze připravit pro nedostatek podkladů a navrhl použít pro řešení platové situace veřejných a státních zaměstnanců formu mimořádného platového příplatku v celkové výši tří miliard korun. Dolanský a Gottwald předtím jednali se Zápotockým, kterému sdělili, že ze státního rozpočtu lze uvolnit právě jen tři miliardy korun. Odbory na tomto základě vypracovaly návrh, který byl pak prezentován jako návrh Dolanského a ÚRO. Ministři nekomunistických stran takový návrh odmítali, neboť šlo jen o jednorázové řešení, které navíc jen posilovalo platovou nivelizaci. Již dříve přitom vznikly dva alternativní návrhy, o nichž bylo možné jednat. Sociálně demokratický ministr Majer vystupoval s návrhem, aby všichni státní zaměstnanci obdrželi roční přídavek 9 600 korun, současně navrhoval zrušení dekretu, jímž bylo zajištěno zvýšení důchodů nižším úřednickým kategoriím o 500 korun měsíčně. Národní socialisté zase prostřednictvím Prokopa Drtiny předložili návrh, podle něhož by se zvýšilo všem státním zaměstnancům služné o 25 %. Nejmenší přídavek přitom neměl činit méně než 500 korun. Penze státních úředníků pak měly být zvýšeny rovněž o 25 %, a sice nejméně o 300 korun.

Během vládní schůze vystoupil Drtina s kritikou dosavadního postupu KSČ: *„Projevuje se snaha, aby se uvedená vládní usnesení obešla a aby se vypracování platového zákona přeneslo na nějakou komisi do ÚRO. Vláda se o této akci provedené za jejími zády a bez jejího vědomí dovídá až z tisku.“*⁹⁸³ K Drtinovi se vzápětí připojili František Hála a Ján Lichner, sociální demokraté Majer a Tymeš vyzývali ke hledání shody a kompromisu a odmítali postupovat bojové hlasování. Drtina shrnul vzniklou situaci tím, že jsou tu čtyři politické strany připravené k jednání, ale KSČ a ÚRO nikoli. Komunisté jen očekávají, že se prostě schválí bez diskuse jejich návrh. Po přestávce pak

⁹⁸³ Cit. dle K. KAPLAN, *Pět kapitol*, s. 275.

Drtina oznámil, že národní socialisté stahují svůj vlastní návrh a doporučují vzít za základ dalšího jednání návrh Majerův. Gottwald ovšem rezolutně odmítal jakékoliv řešení, které by překračovalo hranici tří miliard korun, a dal rovnou hlasovat jen o komunistickém návrhu. Ten však nezískal dostatek hlasů a neprošel.

Nekomunistické síly tak díky svému spojení se sociálně demokratickou stranou získaly většinu ve vládě a úspěšně zablokovaly komunistické záměry. Drtina později vzpomínal, jak bylo pro národní socialisty těžké ustoupit od svého vlastního návrhu. Svůj krok chápali jako oběť, která měla posloužit dobré věci. Drtina litoval, že tuto dobrou vůli nejen KSČ, ale ani sociální demokracie nebyly schopny náležitě ocenit. V každém případě se jednalo o velký úspěch nekomunistů: *„Nám se tak podařilo konečně ve vládě dosáhnout společného postupu všech vládních stran proti izolovaným komunistům až do konce, až do bojovného hlasování. To se ještě v Gottwaldově vládě nikdy nestalo. Byl to v každém případě úspěch naší taktiky, nepokládali jsme to však za nic více. Byli jsme tím potěšeni, ale nepřeceňovali jsme význam toho, protože jsme si dobře uvědomovali, že jsme získali většinu ve vládě pouze ad hoc a víceméně v hospodářsko-sociální věci, hlavně pak tím, že my jsme učinili ústupek sociálním demokratům, nikoliv oni nám. Věděli jsme dobře, že bude pro rozpolcenost sociálních demokratů velmi obtížným úkolem učinit z ní většinu trvalou a zásadní, jak jsme si již od léta uložili.“*⁹⁸⁴

Na výsledek jednání vlády o úpravě platů veřejných a státních zaměstnanců zareagovala Ústřední rada odborů výhrůžkami. A. Zápotocký ve svém projevu na plenárním zasedání ÚRO ve dnech 22. – 23. ledna 1948 prohlásil: *„Když už svým postojem nutí buržoazie odborové hnutí k mobilizaci sil do boje, ať také ví, že budeme-li donuceni mobilizovat miliónovou masu členů ROH, pak se neomezíme jen na obranu, nýbrž budeme bojovat za vytvoření zcela nové základny k řešení podstatných otázek a máme pro to všechny nezbytné předpoklady... My víme, kde hledat úhradu. Existují u nás ještě silné vrstvy, které žijí z bezpracných zisků.“*⁹⁸⁵ Odbory začaly konat přípravy potřebné pro svolání celostátního sjezdu závodních rad, který měl podle jejich představ v případě nutnosti vymoci prosazení požadavků ROH.

Dne 20. ledna 1948 dorazil do Prahy nový britský velvyslanec Pearson J. Dixon, který hned na počátku února projevil zájem setkat se s Prokopem Drtinou. Ministr

⁹⁸⁴ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 481.

spravedlnosti jej proto pozval na návštěvu do své bytu. Při společném rozhovoru se pak Dixona dotázal, jestli si myslí, že Informbyro něco chystá proti demokratickým silám v ČSR. Britský velvyslanec lakonicky přiznal, že jeho země je přesvědčena, že brzy dojde v Československu k pokusu o nastolení komunistické diktatury, jako se tomu stalo v nedávné minulosti v Polsku, Maďarsku a Rumunsku. Potvrdil dokonce, že Britové měli i řadu konkrétních informací. Toto setkání v Drtinově bytě na Hanspaulce bylo jeho jediným osobním jednáním s velvyslancem Dixonem. Tato skutečnost však později nezabránila Státní bezpečnosti v tom, aby se nesnažila zkonstruovat proti Drtinovi obvinění, že s Brity důvěrně spolupracoval a že v koordinaci s nimi připravoval protistátní puč.

Na 1. únor 1948 domluvil Julius Firt schůzku s ministrem zahraničních věcí Janem Masarykem, které se vedle něj zúčastnil i Petr Zenkl a Prokop Drtina. Setkání se odehrálo v ministrově bytě v Černínském paláci. Vzhledem k tomu, jak se vyhrcovala vnitropolitická situace, chtěli národní socialisté znát Masarykův názor na aktuální dění. Bezprostředním impulsem pak byly šířící se zprávy o tom, že Masaryk hodlá v nadcházejících volbách kandidovat do parlamentu na kandidátní listině sociálně demokratické strany. Tuto informaci přitom národním socialistům potvrdili i Václav Majer a nepřímě Bohumil Laušman. Na přímý dotaz Jan Masaryk svým národně socialistickým hostům prohlásil, že sice takovou nabídku od sociální demokracie dostal, že však patrně tento krok neudělá. Zenkl Masarykovi důrazně doporučil, aby za sociální demokracii v žádném případě nekandidoval.

Ministr zahraničí pak nečekaně odbočil a upozornil na velice vážný zdravotní stav prezidenta Beneše. V každém okamžiku může nastat konec a vznikla by tak otázka, kdo po něm nastoupí na Pražský hrad. Masaryk se přiznal, že se zabírá myšlenkou, že by mohla být v takovém případě vznesena jeho kandidatura. Zenkl na to odpověděl prohlášením, že věří, že prezident Beneš bude moci i nadále zůstat ve svém úřadě. Pokud by došlo k předčasnému uvolnění prezidentského úřadu, museli by se národní socialisté vynasnažit, aby tato funkce nepřipadla komunistům. Kdyby byla naděje, že kandidatura Jana Masaryka by měla nejlepší vyhlídky, národně socialistická strana by se vyslovila pro jeho zvolení. Schůzka v podstatě skončila naprostým neúspěchem. Nedošlo k žádnému sladění postupu a dohodě mezi národními socialisty a Janem

⁹⁸⁵ M. BOUČEK – M. KLIMEŠ, *Dramatické dny*, s. 50–51.

Masarykem. Při promýšlení taktiky pro následující politický střet s komunisty v únoru 1948 to mělo být pro národní socialisty velice důležitým varováním.

Prokop Drtina byl Masarykovým vystupováním velmi překvapen a znepokojen. Ještě téže noci napsal dopis Zenklovi, aby ohlásil při své zítřejší audienci u prezidenta Drtinovu demisi. Zenkl to odmítl učinit, ale požádal prezidenta, aby Drtinu přijal. K setkání s Benešem pak skutečně ještě týž den došlo. Prokop Drtina se prezidentovi svěřil s tím, jak jej velmi trápí, že neexistuje shoda myšlení mezi Masarykem a národními socialisty a že tudíž nedochází ani k žádoucí spolupráci ve vládě. U Beneše však nenalezl se svými pochybnostmi náležitou podporu ani porozumění. Z Hradu tehdy odcházel velmi znepokojen.

Krčmaňská a mostecká aféra vrcholí

V průběhu ledna 1948 rychle postupovalo vyšetřování krčmaňského případu prováděné olomouckým státním zástupcem Františkem Doleželem. Zatímco vedl trestní řízení proti osobám podezřelým z přímé účasti na pokusu o atentát na tři ministry, začal odhalovat i zcela netušené skutečnosti. Zjistilo se, že na krajském sekretariátě KSČ v Olomouci, kde bydlel jeden z obviněných z krčmaňského případu, Alois Zapletal, se nacházel ilegální sklad zbraní. Doležel zahájil pátrání i v tomto směru, přičemž se nakonec ukázalo, že velká část zbraní byla v minulosti přemístěna do rodinného domu drážního posunovače Vladimíra Opluštily v Olomouci-Hodolanech. 14. ledna 1948 byla při domovní prohlídce v Hodolanech objevena skrýš zbraní na jeho půdě pod senem. Jednalo se o novou vojenskou výzbroj, skládající se z jednoho těžkého kulometu, několika automatů, většího počtu pušek a několika tisíc kusů různého střeliva. V tomto tajném skladu byly též uloženy ostré ruční granáty a několik zamlžovacích bomb. Následně se podařilo zachytit stopu, kam se poděla druhá část zbrojního arzenálu (asi 50 až 80 vojenských pušek, větší množství samopalů a několik beden střeliva), původně uloženého na krajském sekretariátu komunistické strany v Olomouci. Zbraně byly převezeny do soukromého domu policejního ředitele dr. Karla Frinty z olomoucké bezpečnosti, rovněž člena KSČ. Zbraně pak byly na místě zajištěny státním zástupcem Doleželem a vyšetřujícím soudcem.

Vyšetřování prováděné dr. Doleželem začínalo teď již přímo směřovat do řad vedoucích představitelů KSČ v Olomouci, kteří museli o skladu zbraní na krajském sekretariátu vědět. Jako ústřední postava se jevil poslanec Jura Sosnar, nitky tohoto

případu však vedly též k osobě Alexeje Čepičky, který se teprve před několika týdny stal ministrem Gottwaldovy vlády. Příbuzní Jury Sosnara manželé Honzákovi totiž potvrdili, že se Sosnar v podnapilém stavu chlubil, že sestavil pekelné stroje na příkaz Alexeje Čepičky.

Vedení KSČ přitom již nějakou dobu mělo povědomí o řadě závažných skutečností týkajících se Jury Sosnara, kupř. od listopadu 1947 vědělo o úkrytu zbraní. V jednom důvěrném dokumentu se ve vztahu k Sosnarovi upozorňovalo, že *„jeho celé počínání se nesrovnává s vedoucí funkcí ve straně a je vážnou překážkou pro další vývoj strany na Olomoucku. Závažné je, že soudr. Sosnar opětovně nesprávně informoval vedoucí funkcionáře strany (soud. Noska) a ještě v posledních dnech prohlásil jednoznačně, že strana se nemusí obávat žádných nepříjemných překvapení v souvislosti s jeho činností a to vše, ačkoliv věděl, že jeho tvrzení není pravdivé.“* Interní materiál důvěrně poukazoval na to, že Sosnar by mohl být trestně stíhán pro přechovávání zbraní, pro podvody (zejména se týkaly jeho údajné partyzánské činnosti), pro krádeže a zpronevěry, snad dokonce i pro konfidentství. Atentát na ministry byl označen za provokaci, *„ať již jej spáchal kdokoli“*. Národní socialisté se podle něj nyní budou snažit kompromitovat KSČ právě v souvislosti s J. Sosnarem. Komunisté měli naopak zdůrazňovat, že mezi záležitostmi Jury Sosnara a atentátem na tři ministry není žádná spojitost.⁹⁸⁶

Již v prosinci 1947 začalo komunistické vedení připravovat interpelaci na ministra spravedlnosti Drtinu, která jej měla usvědčit z narušování policejního vyšetřování krabičkového atentátu ze strany justičních orgánů. Výsledný text interpelace předložil nakonec poslanec KSČ Josef Zuzana, který se dotázal na tři otázky. Žádal informace, jak daleko pokročilo šetření státního zastupitelství v Olomouci a dále v jaké souvislosti je krčmaňský případ s pokusem o atentát na tři členy vlády. Třetí otázkou se Zuzana dotazoval, proč soudní orgány odmítly dát zprávu o výsledku vyšetřování v Krčmani bezpečnostním orgánům, ačkoliv národně socialistický tisk byl informován velice podrobně.

Sněmovní zasedání určené pro poslanecké interpelace se konalo 21. ledna 1948, a tak si Drtina na sobotu 17. ledna svolal první poradu se Zdeňkem Marjankem a státním zástupcem Doleželem. Při této příležitosti se s nimi dohodl, že mu připraví

⁹⁸⁶ NA, f. 100/24, sv. 59, a. j. 925, informace o krčmaňském případě.

písemné podklady pro jeho vystoupení v parlamentu. Večer následujícího dne se konala v Marjankově bytě další schůzka, při které detailně probrali celý krčmaňský případ a dohodli se konkrétně na obsahu ministrovy odpovědi. Do určité míry přicházela v daném okamžiku vznesená interpelace poněkud nevhod, protože vyšetřování Kopky a jeho společníků zhruba od poloviny prosince nepřineslo žádné nové skutečnosti. O podání obžaloby na tyto osoby však ani tak nebylo pochyb. Drtina si však kladl otázku, jak naložit s novými informacemi, jež se týkaly nálezu zbraní z krajského sekretariátu KSČ v Olomouci. Šlo o skutečnosti velice závažné a zneklidňující, jež mohly být velkým varováním pro československou veřejnost. Na druhé straně se samotným vyšetřováním krabičkového atentátu přímo nesouvisely a nic v tomto případě neobjasňovaly. Prokop Drtina se rozhodl, že o nalezených skladištích zbraní hovořit ve svém parlamentním vystoupení nebude. Marjanko a Doležel však s tímto jeho postojem nesouhlasili a jeho zdrženlivost vůbec nemohli pochopit. Navíc se snažili Drtinu přesvědčit, že souvislost mezi nálezem zbraní a neúspěšným pokusem o atentát existuje. Tímto spojením byla z jejich pohledu osoba Aloise Zapletala, domovníka krajského sekretariátu KSČ, jenž prokazatelně figuroval v obou případech. Oba také argumentovali tím, že v důsledku senzačního odhalení by se mohli přihlásit noví svědkové, kteří by věděli o nějakých dosud ještě neznámých okolnostech. Olomoucké státní zastupitelství navíc připravovalo žádost imunitnímu výboru sněmovny o vydání poslance J. Sosnara k trestnímu stíhání. I z toho důvodu by bylo vhodnější, aby ministr spravedlnosti o nedávném odhalení poslance otevřeně informoval. Drtina nakonec spor o obsah svého vystoupení uzavřel s tím, že se definitivně rozhodne po dalším uvážení celé věci a podle vývoje zbývajících dvou dnů.

Prokop Drtina si pak vyžádal poradu národně socialistických ministrů v kanceláři Petra Zenkla, k níž došlo ráno 20. ledna 1948 před zasedáním vlády. Svým kolegům popsal nová odhalení soudního vyšetřování v Olomouci a sdělil jim své pochybnosti týkající se otázky, zda má o těchto věcech hovořit v parlamentu. Na Zenkla, Stránského a Ripku jeho zpráva udělala velký dojem a rozhodně nesdíleli jeho námitky proti použití nových skutečností v odpovědi na poslaneckou interpelaci. Vyzvali jej, aby v parlamentu řekl úplně vše, co dosud vyšetřování přineslo. Navzdory všemu chtěl být Prokop Drtina loajální vůči Gottwaldovi a ostatním komunistickým členům vlády, a tak se rozhodl, že si na nadcházejícím vládním zasedání vyžádá na

ministerském předsedovi slovo, aby vládu informoval o závažných politických věcech ze svého ministerstva mimo stanovený program jednání. Když začala schůze vlády, vzal Gottwald Drtinovu přihlášku sice na vědomí, ale pak mu slovo vůbec neudělil, ačkoliv o to ministr spravedlnosti opakovaně žádal. Na zasedání vlády tak k žádné předběžné dohodě s KSČ nedošlo a Drtina se definitivně odhodlal k tomu, že v parlamentu promluví o všech nových poznatcích. Po marném pokusu o to, aby vládu předem informoval, měl pocit, že má zcela volné ruce.

Druhý den, 21. ledna 1948 vládla ve sněmovně napjatá atmosféra, interpelace ten den nabízely velmi zajímavý program. Ministři Nosek a Svoboda se měli na základě dotazů sociálně demokratického poslance Miroslava Sedláka vyjádřit k mostecké aféře. Ve své odpovědi prohlásili, že se jednalo o rozvětvenou síť osob, které podávaly zprávy zpravodajskému středisku cizí mocnosti za hranicemi. Bylo zadrženo 42 osob, z nichž 24 bylo dopraveno do vazby v Praze. Skupina prý podporovala na našem území též banderovce. Devět těchto osob byli vojenští gážisté z povolání. Mezi civilisty bylo šest důstojníků v záloze.

Na Prokopa Drtinu mířil napjatě očekávaný dotaz ke krčmaňské aféře od poslance Josefa Zuzanačka, který v jeho zastoupení přednesl jeho stranický kolega, poslanec Alois Hložek. Drtina ve svém projevu prohlásil, že je již prokázáno, že tři dřevěné krabičky byly zhotoveny v Krčmani u Olomouce, přičemž zúčastněné osoby věděly, k čemu mají sloužit. Uvedl, že je zhotovil Jan Kopka za pomoci svého učně na žádost Aloise Zapletala, domovníka krajského sekretariátu KSČ. Bylo svědecky prokázáno, že se Kopka a Zapletal chlubili, „*že konají důležitou práci a že pošlou ministrům krabice na mouku, která je nestravitelná*“. Drtina zdůraznil, že výsledky soudního vyšetřování jsou v jasném rozporu s prohlášením, které pronesl na půdě sněmovny 25. listopadu 1947 ministr vnitra, a že tedy výrobce krabiček nebyl z Prahy. Drtina také poznamenal, že existuje vážné podezření, že Alois Zapletal nebyl posledním článkem v řetězu osob podezřelých ze spáchání pokusu o atentát na tři ministry. Obvinil dále ministerstvo vnitra, že od projevu Václava Noska v parlamentu 25. listopadu 1947 výsledky pátrání bezpečnostních orgánů nenabýly žádných konkrétních forem a že policejní pátrání po konkrétních pachatelích bylo bezvýsledné. Ministr spravedlnosti také vyjádřil podiv nad tím, proč policejní orgány nezajistily daktyloskopické stopy na válečcích s výbušninami a ostatních součástkách nitra krabiček, kterých se před

policejními vyšetřovateli nikdo kromě pachatele nedotknul. Kritiku si v Drtinově projevu vysloužil (aniž byl přímo jmenován) dr. Görner, jenž dal 8. listopadu 1947 příkaz k propuštění Jana Kopky, ačkoliv byl již v té době vážně podezřelý a několikrát se dokonce sám ke zhotovení krabiček přiznal.

V druhé části svého vystoupení pak Prokop Drtina informoval sněmovnu o závažných skutečnostech, jež byly při vyšetřování krčmaňského případu odhaleny. Tyto skutečnosti podle Drtiny naznačovaly, že kromě atentátu se na stejném místě a týmiž osobami připravovaly i jiné nebezpečné protistátní akce. Dokladem toho je odhalení značného množství ilegálně držených zbraní. Drtina uvedl, že tyto zbraně ukryl domovník sekretariátu KSČ v Olomouci Alois Zapletal a šofér téhož sekretariátu Oldřich Halíř na pokyn poslance Jury Sosnara. Ministr Drtina prohlásil, že je svědeckými výpověďmi prokázáno, že Sosnar odůvodňoval ukrytí těchto zbraní výroky, jež naplňovaly skutkovou podstatu zločinu úkladů o republiku. Svůj projev Drtina uzavřel prohlášením, „že zjištěné okolnosti již nyní jsou takového rázu, že plně postačí k podání řádně odůvodněné obžaloby. Jsou však též tak závažné, že není možno na ně varovně neupozorniti celou naši veřejnost. Chci však současně prohlásiti, že přesto, že pachatelé všech těchto odhalených činů hlásí se snad vesměs k jedné politické straně, a přesto, že částečným dějištěm je dokonce i budova sekretariátu této strany, není mým úmyslem vzbuzovat dojem, že obviňuji tuto politickou stranu, nebo dokonce její vedení z odpovědnosti za tyto spáchané činy. Lidé nehodní a vinníci mohou se státi členy všech politických stran. Proti tomu žádná politická strana není ničím zabezpečena. Záleží ovšem na tom, jaké stanovisko která strana a její vedení zaujme k takovým vinníkům, jsou-li kdekoliv zjištěni, věřím, že tyto otřásající skutečnosti, mezi něž počítám též atentát spáchaný na tři československé ministry i jakékoliv úklady jiné, proti komukoliv a zejména proti státu namířené, stejně tak jako zjištěné závady a přehmaty ve správním zřízení, jež má pečovat o národní bezpečnost, neohrozí náš vnitřní mír, jestliže všichni odpovědní vládní činitelé a všechny politické strany bez rozdílu zaujmou k nim stanovisko, že takové věci nesmějí být u nás dovoleny a že osoby, které se jich dopustily, musí být podle zákona potrestány a zneškodněny.“⁹⁸⁷

⁹⁸⁷ Stenografický záznam Drtinova parlamentního vystoupení ke krčmaňskému případu z 21. 1. 1948 viz <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/090schuz/s090003.htm>. Drtinovou rukou opravený a doplněný strojopis tohoto projevu viz NA, f. P. Drtina, k. 14, sign. 7-2-1. Závěr svého projevu vložil P. Drtina do svých pamětí – P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 462–463.

Po skončení Drtinovy řeči následoval dlouhotrvající potlesk. Podle jeho vlastního dojmu působilo jeho prohlášení právě tak, jak očekával a snad ještě hůře: „Komunisté byli velmi rozezleni. Zatímco pravice tleskala, a zejména lidovečtí poslanci vzrušením vstávali ze svých míst a volali různé výkřiky úžasu a nevole, komunisté vyslechli projev bez přerušování a klidně, ale bylo patrné, že se zlobí. Dali průchod svému hněvu v kuloárech, kde někteří jejich přední politikové svým klubovním kolegům vyhrožovali, že nám to přijde draho a že já si to odnesu...!“⁹⁸⁸

Také ministr Nosek se krátce ke krčmaňskému případu vyjádřil. Postěžoval si, že když „se justiční orgány obracejí na bezpečnostní orgány o pomoc při některých úkonech, kde se bez výkonných orgánů bezpečnosti neobejdou, činí tak jen úzkostlivým výběrem. Proto jsem byl nucen odvolati i zapracované odborníky, které jsem poslal do Olomouce dokonce na žádost pana ministra spravedlnosti, protože jejich cesta byla zbytečná a k vyšetřování nebyli vůbec připuštěni. O výsledcích práce soudu nedostalo se jim žádných informací.“⁹⁸⁹ Ministerstvo vnitra vydalo úřední zprávu, ve které tvrdilo, že pokud jde o vyšetřování atentátu na tři ministry, nepřinesla zjištění prezentovaná ministrem Drtinou žádné nové okolnosti. Nebylo prý nijak vyvraceno, že krabičky nebyly vyrobeny v Olomouci, ale v Praze Stanislavem Pilařem. Drtinovy výtky k některým aspektům policejního šetření označilo ministerstvo vnitra za nepodstatné. Pokud jde o nález zbraní, bagatelizovalo ministerstvo vnitra tuto skutečnost poukazem na to, že bezpečnostní orgány od osvobození vypátraly mnoho podobných skladišť. Aby mohli komunisté zlehčovat závažnost odhaleného skladu zbraní, označilo ministerstvo vnitra tento nález jen za přestupek proti zbrojnímu patentu, nikoliv jako zločin podle zákona na ochranu republiky.

Své prohlášení k Drtinově zprávě uveřejnilo předsednictvo ÚV KSČ. Obvinilo Drtinu, že využil naskytnuté příležitosti, aby pohovořil o případu, který s atentátem vůbec nesouvisí a na nějž nebyl vůbec dotazován. V prohlášení se konstatovalo, že v budově nynějšího sekretariátu KSČ v Olomouci bylo v době revoluce jedno z partyzánských středisek. Právě tam se také odevzdávaly zbraně, které partyzáni odebrali německým vojákům. „Asi před rokem bylo v nepoužívané komůrce nalezeno nevelké množství zbraní, které tam zůstaly z porevoluční doby. Byl dán okamžitě příkaz

⁹⁸⁸ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 455–456. Srov. H. RIPKA, *Únorová tragédie*, s. 160–161.

⁹⁸⁹ Viz <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/090schuz/s090002.htm> .

odevdat všechny nalezené zbraně příslušným úřadům. Tento příkaz byl také ihned splněn a zbraně byly odevzdány bezpečnostním úřadům v Olomouci. Jestliže nebyla menší část z těchto zbraní proti danému příkazu odevzdána, stalo se tak zaviněním osob, které příkaz plně nevykonaly. Je samozřejmé, že tyto osoby ponесou také odpovědnost, bude-li jejich vina prokázána.“ Vedení KSČ zaútočilo na Drtinu, že použil tohoto případu k tomu, aby „obnovil své pokusy o politickou persekuci účastníků domácího odboje a aby v předvolební době se pokusil o diskreditování KSČ. Nemůžeme se ubránit dojmu, že vystoupení dr. Drtiny je odpovědí vedení nár. soc. strany na budovatelskou politiku KSČ, vyjádřenou zejména příslibem k odpracování 30 milionů hodin ve prospěch republiky a výzvou k ostatním stranám, aby v tomto duchu byl veden volební zápas.“ Drtina podle komunistů zneužíval orgánů ministerstva spravedlnosti ke stranicko-politickým účelům.⁹⁹⁰

Dne 22. ledna 1948 vystoupila v Ústavodárném národním shromáždění jeho místopředsedkyně Anežka Hodinová-Spurná a přednesla prohlášení poslaneckého klubu KSČ, které reagovalo na Drtinův projev o krčmaňském případě. V tomto prohlášení se opakovalo obvinění, že Drtina zneužil parlamentní tribuny ke stranickým předvolebním účelům. Svým vystoupením chtěl prý celou věc jen zamlžit, neboť zdůraznil zcela jinou záležitost, která s atentátem nijak nesouvisí. Svým hysterickým a bezprecedentním útokem na ministra Drtinu jen prokázali, že svým parlamentním projevem zasáhl KSČ na velmi citlivém místě.

Anežka Hodinová-Spurná svou řečí prokázala, že se již komunisté několik týdnů pečlivě připravovali na ostrou protidrtinovskou kampaň, kterou teď v reakci na ministrovu zprávu o Krčmani odstartovali. Soudružka poslankyně zaútočila na Drtinu, že byl „plně odpovědný za zdlouhavé a nedostatečné provádění retribuice, která ani dosud ještě není skončena. Duch, v němž byla retribuice prováděna, je charakterisován též agitací, kterou pan ministr dr. Drtina dělá pro amnestování zrádců a kolaborantů. Nemístná blahovůle, kterou některé justiční orgány pod patronací ministerstva spravedlnosti projevují vůči kolaborantům, je patrná z předčasného propuštění pověstného zrádce Bienerta, z poměrů v kartouzské věznici a z mnohých podobných případů. Že panu ministrovi dr. Drtinovi nejde o důsledné uplatňování zákonů republiky, nýbrž o podporu reakčních politických směrů, vysvítá také z persekucní akce,

⁹⁹⁰ Viz např. *Mladá fronta*, 22. 1. 1948, s. 1; *Obrana lidu*, 22. 1. 1948, s. 4.

kerou ministerstvo jím řízené zahájilo proti partyzánům a jiným účastníkům domácího odboje a od níž upustilo teprve, když narazilo na rozhodný odpor veřejnosti. Naproti tomu pan ministr spravedlnosti dr. Drtina neprojevil ani nejmenší iniciativy při stíhání luďáckých spiklenců a la Kempný a Bugár. Jen díky bdělosti a energii bezpečnostních orgánů byly zločinné záměry luďáckých velezrádců zmařeny. Pan ministr se ani včas nepostaral, aby platnost zákona na ochranu republiky byla znovu rozšířena na území Slovenska a jeho straníci se pak v parlamentě snažili odvrátit vydání Kempného a Bugára k trestnímu stíhání právě pod záminkou, že není na Slovensku platného republikánského zákona, podle kterého by tito velezrádci mohli být stíháni. Stejně zarážející nečinnost projevovaly a projevují nadále orgány, podléhající panu ministrovi spravedlnosti, při stíhání šmelinářů a ostatních rozvratníků.“ V závěru svého plamenného projevu Hodinová-Spurná rozšířila svůj řečnický útok na celou národně socialistickou stranu, jež měla podle názoru poslanců KSČ zhoubný vliv na domácí poměry. Tato strana se údajně vyznačovala štvavou politikou.⁹⁹¹

Když Anežka Hodinová-Spurná dočetla své prohlášení, přihlásil se o slovo Vladimír Krajina. Vyzval sněmovnu, aby sama posoudila, v jakém duchu se nesla řeč Prokopa Drtiny a jakým bylo vystoupení komunistické poslankyně. Krajina z parlamentní tribuny pronesl: „Spravedlnost ministra dr. Drtiny jako ministra spravedlnosti musí dopadnout na provinilce, ať se vyskytují v té, nebo oné politické straně, a také dopadne. To je přáním nás a to musí být přáním všech spravedlivých občanů tohoto státu.“⁹⁹²

Na 23. ledna 1948 si pozval Drtinu na soukromou audienci prezident Beneš. Ministr spravedlnosti mu podrobně poreferoval o všem, co se v olomouckém trestním řízení dosud zjistilo, což obohatil i o další politické komentáře. Beneš jeho zprávu o krčmaňském případě pozorně vyslechl a dále ji již nijak nekomentoval. Otevřeně však pohovořil o tom, že poměry ve vládě jsou dále neudržitelné, že vládní kabinet ztrácí akceschopnost, což se už asi do voleb nezlepší. Prezident také zdůraznil, že již nelze komunistům ustupovat, „ale že to povede nakonec ke srážce, zda jsme si toho vědomi a zda jsme na to připraveni?“ Tento rozhovor byl náhle přerušena zprávou z rozhlasu,

⁹⁹¹ Stenografický záznam vystoupení A. Hodinové-Spurné v ÚNS z 22. 1. 1948 viz <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/091schuz/s091002.htm> . Srov. též NA, f. 100/24, sv. 54, a. j. 886.

⁹⁹² Viz <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/091schuz/s091003.htm> .

kteřá uváděla, že Jura Sosnar rezignoval na svůj poslanceký mandát a složil všechny stranické funkce. Beneš to ihned Drtinovi okomentoval slovy: „*Prostě – hodili ho přes palubu! To je váš úspěch!*“ Drtina souhlasil s tím, že se evidentně podařilo komunistickou stranu zasáhnout na jejím citlivém místě, neboť cítila okamžitě nutnost se od aktivit svého poslance distancovat.⁹⁹³

V další části společného rozhovoru se vrátili k problematice vztahů komunistů s ostatními stranami. Prezident přitom zopakoval tezi, kterou v obdobné formě řekl Drtinovi již na podzim: „*Jestliže zjistíte, že nemůžete dále přijímat odpovědnost za činnost vlády, a jestliže mně dvě vládní strany řeknou, že nemohou dále ve vládě setrvat, dá mně to příležitost, abych zasáhl do vnitřní politiky.*“ Drtina dr. Benešovi odpověděl, že jsou připraveni na všechno a že vědí, „*že bez utkání s komunisty to nepůjde*“. Dále pokračoval prohlášením, jež bylo jakýmsi jeho osobním vyznáním: „*Víme, že to bude velmi zlé, velmi těžké, ale není vyhnutí a my věříme, že to lze vyhrát a že lze demokracii u nás udržet, budou-li pevně držet dohromady všichni demokratičtí činitelé! A pokud jde o mě, pane presidente, já jsem tak rozhodnut, že i kdyby mě to mělo stát život, já ten boj o demokracii svést musím, já nemohu nečinně přihlížet, jak se u nás svoboda bez boje prohrává a ztrácí. Já to cítím jako svou povinnost. A jsem tak připraven na všechno, že i s porážkou musím počítat, i na tu možnost jsem myslit musil. Jsem však rozhodnut, že bych se od nich zavřít nedal, to bych raději spáchal sebevraždu. Ale jak říkám, pane presidente, věřím, že to vyhraje, půjdeme-li všichni pohromadě.*“⁹⁹⁴ Drtina získal z celého rozhovoru uspokojivý dojem, že prezident Beneš bude v rozhodující chvíli pevně stát s nekomunistickými politiky a neustoupí žádnému tlaku. Znepokojoval jej jen prezidentův špatný zdravotní stav.

Po návštěvě u prezidenta vyrazil Prokop Drtina spolu s dr. Marjankem na cestu do Bratislavy, kde měl jednat s novým pověřencem spravedlnosti Andrejem Búzou a zúčastnit se společných porad právních odborníků pověřenectva a ministerstva spravedlnosti. Diskuse se měly vést zejména o připravovaných osnovách občanského a trestního zákoníku. Během svého bratislavského pobytu dostal Drtina pozvání od Jána Lichnera a Jozefa Lettricha, aby se zúčastnil zahajovací schůze sjezdu Demokratické strany. Drtina tuto pozvánku z politických důvodů raději nepřijal, aby nezavdal příčinu komunistické propagandě k obviňování z paktování „reakce“. *Rudé právo* si však stejně

⁹⁹³ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 457.

tuto příležitost ujít nenechalo a 28. ledna 1948 uveřejnilo palcové titulky o tom, jak se paktují slovenští demokraté s národními socialisty. Komunistický deník tvrdil, že se připravovalo sloučení obou stran. Důkazem měla být údajná Drtinova účast na sjezdu demokratů. Drtina se ovšem neoficiálním setkáním s představiteli Demokratické strany nebránil. Ve svém bratislavském hotelu Carlton se sešel s Jozefem Lettrichem, s nímž se bavil zejména o aktuální politické situaci a zejména o činnosti státní policie a jejích podivných metodách.

Drtina znovu otevřel téma krčmaňské aféry na zasedání vlády 27. ledna 1948, které se však konalo v nepřítomnosti předsedy vlády, jenž předtím odjel na léčebný pobyt do Vysokých Tater. Po předchozích odkladech bylo Drtinovi konečně umožněno přečíst svou zprávu o výsledcích soudního vyšetřování, kterou měl připravenou ještě před svým vystoupením v parlamentu. Vzhledem k tomu, že chtěl být Gottwald přítomen projednávání této Drtinovy zprávy, nekonala se o ní žádná velká rozprava. Drtina zrekapituloval dosavadní výsledky šetření a upozornil, že státní zástupce v Olomouci navrhuje uvalení řádné vyšetřovací vazby na bývalého poslance Sosnara.

Ministr Drtina pak dále využil tohoto jednání vlády k tomu, aby okomentoval prohlášení poslaneckého klubu KSČ z 22. ledna, které přednesla A. Hodinová-Spurná. Zdůraznil, že jeho projev ke krčmaňskému případu byl především odpovědí na dotaz poslance Zuzanačka a že oznámil sněmovně jen ty skutečnosti, jejichž uveřejnění nebylo na újmu dalšímu vyšetřování. Zopakoval, že zde existuje spojitost mezi pátráním po pachatelích atentátu a nálezem tajného skladiště zbraní. Spojovacím článkem byla osoba Aloise Zapletala. Nejde navíc o zneužití parlamentu, pokud ministr informoval poslance o soudem zjištěných skutečnostech, jež jsou tak závažného charakteru. Drtina požadoval, aby vláda výslovně odmítla obvinění, že svým projevem zneužil parlamentní tribuny a celé instituce parlamentu. Ministr Kopecký označil jeho požadavek za „troufalost, kterou ministr chce zřejmě vydráždit členy vlády – příslušníky komunistické strany“. Trval na tom, že Drtinovo parlamentní vystoupení bylo nezodpovědné a interpretoval je jako jednoznačný útok na komunistickou stranu. Soudní orgány přitom podle něj nic nevyšetřily, „a proto se dělá taková aféra z několika starých pušek, které se našly“.⁹⁹⁵ Kopecký vyslovil názor, že ministr spravedlnosti nechtěně učinil ze Sosnara národního hrdinu, kterého si teď budou všichni partyzáni a odbojníci o to více

⁹⁹⁴ Tamtéž, s. 458.

vážít. Ministr vnitra Nosek pak vyhrožoval, že může sněmovnu zaplavit zprávami o odkrytých trestných činech a přitom i komentovat stranickou příslušnost pachatelů nebo podezřelých. Zbraně prý nebyly z olomouckého sekretariátu po válce odevzdány z toho důvodu, že v rozhodné době byl J. Sosnar na léčení tuberkulózy. Drtiny se zastali Petr Zenkl a Jaroslav Stránský, kteří především vyvraceli obvinění, že by ministr spravedlnosti ve své řeči z něčeho obviňoval samotnou komunistickou stranu.

V další části tajného zasedání vlády 27. ledna 1948 se Drtina vyjádřil k dalšímu výbušnému tématu, jímž byla špionážní aféra v Mostě. Informoval o pracovnících bezpečnosti, kteří vystupovali v roli agentů – provokátérů, a o výsledích záměrně směřovaných k údajné účasti národně socialistických politiků na přípravě protistátního puče. Upozornil na prokázané zjištění, že Vladimír Podivín, jenž posloužil agentům – provokátérům ke kontaktování Pravomila Reichla, byl během října a listopadu 1947 na několik týdnů „vypůjčen“ z vyšetřovací vazby pro potřeby zpravodajské služby. Drtina navrhl, aby byla zřízena komise ministrů, paritně složená ze zástupců všech stran, jež by všechny stížnosti vztahující se k tomuto případu prověřila. Závažná odhalení, s nimiž Drtina přišel, vyvolala okamžitou reakci komunistických ministrů. Ministr zemědělství Ďuriš odmítl myšlenku zřízení ministerské komise a mostecký případ se pokusil bagatelizovat s poukazem na údajně mnohem závažnější „protistátní spiknutí“ na Slovensku. Drtiny se pak zastal náměstek předsedy vlády za Demokratickou stranu Štefan Kočvara, který prohlásil, že ministři spravedlnosti jde o hájení státního zájmu a o udržení právního pořádku a právní jistoty v zemi. Nosek se příliš nevyjadřoval a poukázal na to, že nemá před sebou potřebné podklady k mosteckému případu, ale že podá zprávu na příští schůzi vlády. V další debatě vynikla zejména vystoupení Václava Kopeckého, který o Drtinovi prohlásil, že se dostal na scestí a trpí stihomamem, jenž ho vede k neustálým útokům na komunistickou stranu. Kopecký nakonec pronesl: „*Cesta, na kterou se národně – socialistická strana vydala, je krajně nebezpečná, ovšem mnohem nebezpečnější pro ni samu než pro stranu komunistickou.*“⁹⁹⁶ Obvinil nekomunistické ministry, že zneužili zasedání vlády, na němž není přítomen K. Gottwald, k zinscenování útoku na komunistickou stranu.

⁹⁹⁵ NA, f. 100/24, sv. 39, a. j. 828, zápis o tajné části 130. schůze třetí vlády, 27. 1. 1948.

⁹⁹⁶ Tamtéž. Viz též M. SOUČEK – M. KLIMEŠ, *Dramatické dny*, s. 54. Výtah ze zápisu z tohoto jednání vlády viz K. KAPLAN, *Pět kapitol*, s. 278–279.

Pak pokračovalo jednání polemikou o tom, zda lze rozhodnout o zřízení Drtinou navrhované komise bez přítomnosti předsedy vlády a zda by měla vláda nějakým způsobem reagovat na útok proti Drtinovi ze strany komunistických poslanců. Vzhledem k bezvýsledné debatě nakonec Drtina po krátké přestávce stáhl svůj návrh na ustavení ministerské komise. Požádal pouze, aby vláda vzala jeho zprávu na vědomí a oznámil, že jako ministr spravedlnosti dá příslušným orgánům pokyn, aby zahájily přípravné řízení na základě dosavadních zjištění v trestním řízení proti Pravomilu Reichlovi. Tento Drtinův návrh vláda schválila, o krčmaňském případě měla rozprava pokračovat na první schůzi vlády, již se bude účastnit její předseda k. Gottwald. Politické napětí se přeneslo následující den i na schůzi Národní fronty, která měla projednat sporné body ústavy a otázku načasování parlamentních voleb. Národní socialisté požadovali co nejdříve termín voleb, bez ohledu na stále chybějící konsensus ve věci nové ústavy. Účastníci jednání se na termínu voleb nedohodli, v diskusi o ústavě se ukázalo, že otázky, na nichž neexistuje dosud shoda, převažují nad problémy, u nichž by se řešení nalézt mohlo.

Krčmaňský ani mostecký případ nakonec nemohly být řádným způsobem dořešeny, protože došlo ke komunistickému převratu. Postižení nakonec nebyli ani skuteční pachatelé krabičkového atentátu, ani strůjci policejních provokací v mostecké aféře. Proces s obviněnými aktéry mosteckého případu se odehrál až po únoru 1948 – plně v režii komunistické moci, takže se před soudem tato kauza interpretovala jako reálná příprava protistátního spiknutí, nikoliv jako čin vyprovokovaný Státní bezpečností a Obranným zpravodajstvím.⁹⁹⁷ Krčmaňská aféra vyvolává dodnes otázky, kdo stál v pozadí za neúspěšným atentátem. Existuje dokonce teorie, že neúspěšný atentát připravila sovětská tajná služba, pravděpodobnější se však zdá být předpoklad, že se jednalo o aktivitu izolované skupiny radikálních komunistů z Olomoucka.⁹⁹⁸

⁹⁹⁷ V květnu 1948 byl Pravomil Reichl, Štefan Karvánek a Pavel Babec odsouzeni k trestu smrti, Reichlovi byl posléze trest změněn na doživotí a Karvánekovi na odnětí svobody na 15 let. Řada dalších osob byla odsouzena k několikaletým či mnohaměsíčním trestům vězení.

⁹⁹⁸ Trestního stíhání se po únorovém převratu 1948 dočkali nikoliv skuteční viníci atentátu, ale naopak pracovníci justice, kteří se předtím ve vyšetřování krabičkového atentátu angažovali – ministerský rada Zdeněk Marjanko a olomoucký státní zástupce František Doležel. Dr. Marjanko dokonce v květnu 1949 zemřel za přesně nevyjasněných okolností ve vazbě. Údajně měl spáchat ve vězení StB v Praze – Ruzyni sebevraždu oběšením. Bývalý státní zástupce Doležel byl propuštěn na svobodu po odpykání uloženého trestu v roce 1955. K tomu blíže Prokop TOMEK, „Případ Dr. Doležel a spol.“ – vazební podmínky osob „Případu Krčmaň“. In: *Securitas imperii 7. Sborník k problematice bezpečnostních služeb*. (Ed.) Ladislava KREMLIČKOVÁ. Praha 2001, s. 12–35.

Únorové dny osudného rozhodnutí

Vnitropolitické napětí již od ledna 1948 nebývale rostlo, neproběhlo jediné zasedání vlády či Národní fronty, na němž by nedošlo k prudké kontraverzi mezi komunisty a představiteli nekomunistických stran. Na své schůzi 10. února 1948 se vláda vrátila k projednávání otázky úpravy platů veřejných a státních zaměstnanců. Ministři za národně socialistickou, lidovou a Demokratickou stranu znovu odmítli osnovu navrženou ministrem financí J. Dolanským po dohodě s ÚRO a znovu svorně podpořili návrh ministra výživy V. Majera. Většinou patnácti hlasů byl Majerův návrh přijat. Schůze vlády se přitom účastnili i zástupci odborů, jejichž jménem vystoupil po hlasování Antonín Zápotocký. Vyjádřil lítost nad zamítnutím návrhů ÚRO a prohlásil: *„Domnívám se, že jsme dost důrazně upozornili členy vlády na to, že zamítnutí našich návrhů znamená vážné nebezpečí porušení klidu a míru v našem hospodářství a výrobním životě... Předložíme proto celou otázku ve spojení s otázkami, které jsou zde dotčeny, k řešení našemu celostátnímu sjezdu zástupců závodních rad a odborových organizací, který na nejbližší dobu svoláme.“*⁹⁹⁹ Již v průběhu rozpravy zareagoval na vystoupení Antonína Zápotockého Prokop Drtina, který konstatoval: *„Dnes byla vláda předsedou ÚRO postavena do situace, že se jí řeklo, že buď přijme určitý návrh jako diktát, nebo udělá něco jiného, ale pak to bude mít určité následky, o kterých si ministr nemůže ani dobře představit, jaké mají být. (Zápotocký sice) žádal vládu, aby projev nechápala jako hrozbu, ale řečník neví, jak by jej mohla jinak chápati...“*¹⁰⁰⁰ Vláda pak ještě dlouze diskutovala o dalším bodu, o osnově zákona o převedení smluvních zaměstnanců do služebního poměru. Drtina před hlasováním navrhoval, aby zákon nabyl účinnosti až po celkovém snížení úřednického stavu, protože předpokládal, že toto početní snižování se bude dít zejména na úkor smluvních zaměstnanců. Osnova byla ale nakonec schválena podle původního návrhu.

Ústřední rada odborů se rozhodla vystupňovat svůj nátlak tím, že svolala na 22. únor do Prahy sjezd závodních rad. Nekomunistické strany reagovaly odsouzením tohoto kroku. Nekomunistický blok zaznamenal další úspěch 12. února 1948, když většina zemědělského výboru Ústavodárného národního shromáždění odmítla projednávat vládní osnovu zákona o trvalé úpravě vlastnictví půdy. Příslušníci nekomunistických stran se shodli, že by měl být základem dalšího jednání sociálně

⁹⁹⁹ M. BOUČEK – M. KLIMEŠ, *Dramatické dny*, s. 59.

demokratický návrh o pozemkové držbě. Komunisté posléze na tento vývoj odpověděli tím, že připravili na 28. a 29. únor svolání celostátního sjezdu rolnických komisí.

Stále se množily stížnosti na postupy bezpečnostních orgánů a zejména Státní bezpečnosti. Vedení národně socialistické strany zaznamenávalo rostoucí počet případů, kdy byli pod různými záminkami zatýkáni a terorizováni členové strany a místní funkcionáři. V poradách mezi národními socialisty, slovenskými demokraty, lidovci a sociálními demokraty bylo dohodnuto, že všechny informace a stížnosti na policejní zvučí se budou soustřeďovat u ministra spravedlnosti Drtiny, který měl sám k dispozici velké množství takových údajů od jednotlivých státních zastupitelství. Drtina byl pověřen vypracováním celkového elaborátu o činnosti bezpečnostních orgánů, jenž by byl předložen k projednání vládě. V souvislosti s tímto připravovaným materiálem také Prokop Drtina již na vládním zasedání 27. ledna 1948 vystoupil s požadavkem na zřízení ministerské komise, jež by dostala za úkol přešetřit všechny okolnosti mostecké špionážní aféry. K problematice nezákonného postupu bezpečnostních orgánů se Drtina vyjádřil též ve schůzi Národní fronty 5. února 1948. Také na půdě parlamentu se stále více soustředila pozornost k poměrům v Bezpečnosti. 29. ledna 1948 vyvolala velkou diskusi v bezpečnostním výboru ÚNS zpráva pověřence Mikuláše Ferjenčíka o příčinách tzv. protistátního spiknutí na Slovensku.

Drtinův klíčový referát byl připraven pro tajnou schůzi vlády dne 13. února 1948, které se však bohužel nezúčastnil ministr vnitra Václav Nosek. Omluvil se nemocí, ale Drtina jej trochu podezíral, „že jde víc o nemoc politickou než skutečnou“.¹⁰⁰¹ V každém případě byl Nosek díky aktivnímu agentu V-101 předem informován o tom, co se na něj chystá. Uvedený konfident StB totiž telefonoval před polednem z parlamentu, „aby pan ministr vnitra dnes vůbec na zasedání vlády nechodil, protože je připraven těžký útok jak proti jeho osobě ve formě požadování jeho suspenze, tak bude projednáván návrh na vytvoření komise pro ochranu občanských práv ve volbách. Situace vypadá tak, že prý by to mohla být poslední schůze vlády.“¹⁰⁰²

Bouřlivý průběh jednání vlády 13. února nakonec znemožnil, aby došlo k meritornímu projednávání na programu připravených osnov zákonů. Ministr spravedlnosti ve svém historickém vystoupení pohovořil o nutnosti odstranit příčiny

¹⁰⁰⁰ Cit. dle K. KAPLAN, *Nekrvavá revoluce*, s. 148.

¹⁰⁰¹ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 484.

¹⁰⁰² K. KAPLAN, *Pět kapitol*, s. 287.

oprávněné nespokojenosti s celou politikou, kterou ve svém úřadě dělal ministr vnitra. Vyjádřil podiv nad jeho personální politikou, obzvláště pokud šlo o bezpečnostní aparát. Následně přešel ve svém projevu ke komentáři mostecké aféry. Konstatoval, že vývoj od zasedání vlády 27. ledna se stal vážnou obžalobou proti ministrovi vnitra, neboť dosud soud neměl možnost vyslechnout oba úředníky ministerstva vnitra, dr. Müllera a Vlastimila Kroupu, kteří byli do mosteckého případu zapojeni. Státní zastupitelství se sice rozhodlo zahájit proti oběma trestní řízení, Ústředna Státní bezpečnosti je však odmítla vydat se zdůvodněním, že jako příslušníci SNB spadají pod jurisdikci vojenských soudů. Drtina to prezentoval jako důkaz neochoty KSČ odstranit nezákonné metody z práce Bezpečnosti, neboť pokud byl dr. Müller odborovým radou ministerstva vnitra, nemohl být současně příslušníkem SNB. Státní bezpečnost navíc odmítla sdělit soudu, kdo byl s vyšetřovancem Vladimírem Podivínem koncem října 1947 v Teplicích-Šanově, a naopak si vyžádala od soudu sdělení dalších podrobností. Situace byla tedy v daném okamžiku taková, že vláda již 27. ledna odmítla návrh zřídit ministerskou komisi k prošetření případu a následně došlo ze strany ministerstva vnitra i ke zmaření či podstatnému ztížení trestního řízení. Výsledkem toho v uplynulých dvou týdnech nebylo nic nového zjištěno. Drtina prohlásil, že za těchto okolností se nelze divit, že nejen národní socialisté ztrácejí důvěru v dobrou vůli, aby se obdobným metodám zabránilo a aby se zjistilo, kdo je zavádí.

Ministr spravedlnosti pak kritizoval praxi, kdy se všechna vedoucí místa na ministerstvu vnitra obsazovala jen samými komunisty a na některých úsecích již byli všichni úředníci od shora až dolů jen příslušníci komunistické strany. Tyto zjevy se navíc podle jeho názoru objevují i v dalších resortech – výslovně poukázal na situaci v ministerstvu zemědělství a ministerstvu vnitřního obchodu. Snaha obsadit komunisty všechna klíčová místa ve Státní bezpečnosti nabyla od prosince 1947 přímo hroživé tendence. Drtina konkrétně uvedl, že z asi 52 vedoucích a rozhodujících míst na ministerstvu vnitra je již 23 obsazeno příslušníky komunistické strany, z toho 3 ze 6 vedoucích přednostů odborů. Komunisté již obsadili téměř všechna klíčová místa v Bezpečnosti. Z celkového počtu asi 70 velících nebo rozhodujících důstojníků SNB bylo přibližně 60 příslušníků KSČ.

Následně Drtina doplnil své dřívější výklady o vývoji krčmaňského případu. Informoval vládu o grafologických posudcích písma na balíčcích a o tom, že se

28. ledna 1948 dostavil J. Sosnar k vyšetřujícímu soudci v Olomouci a dal se mu dobrovolně k dispozici. Byl podroben výslechu a bylo proti němu formálně zahájeno šetření a uvalena řádná vyšetřovací vazba. Následovala ostrá polemika s ministrem vnitřního obchodu Čepičkou, který byl sám v olomouckém případě angažován. Spor se týkal zejména toho, proč byl tento případ odebrán krajskému státnímu zástupci J. Turkovi. Drtina v něj neměl potřebnou důvěru, neboť byl komunist a navíc s ním měl neblahou zkušenost ve věci výslechů příslušníků gestapa během retribuice.

V úvodu odpolední části vládní schůze se vyjádřil ministerský předseda Gottwald k tomu, co během dopoledne pronesl Prokop Drtina. Jeho skutečná slova však překroutil poznámkou, že ministr spravedlnosti „*prohlásil ve schůzi vlády, že ve Sboru národní bezpečnosti jsou lumpové, zločinci, gaunerři a gestapáci. Předseda by byl rád kdyby ministr spravedlnosti toto svoje tvrzení odvolal, neboť má za to, že by nejen Sbor národní bezpečnosti, ale celá naše veřejnost, která má velkou sympatii pro Sbor národní bezpečnosti právě v jeho dnešním složení, nebyly by vděčny ministru spravedlnosti za tato jeho tvrzení.*“ Drtina prý také věštil KSČ špatný konec, Gottwald v tom však spatřoval „*jen záblesk živočišné nenávisti určitých kruhů vůči komunistické straně, která je dnes velikou stranou pracujícího lidu a je výhradně ve službách pracujícího lidu a slouží jen jemu. Jinak by chtěl předseda raditi ministru spravedlnosti, když už se dal na řemeslo prorokování, aby byl opatrnější ve svých proroctvích.*“ Následně Gottwald prezentoval komunistický výklad podstaty mostecké aféry, který byl v přímém rozporu s fakty, jež uvedl předtím Prokop Drtina. Svůj projev zakončil výhrůžkou: „*Bude-li se pokračovat ve skandalizování orgánů Státní bezpečnosti, pak musí předseda velice vážně prohlásit, že v případě pokračování v takovém skandalizování, v případě že mu nebude učiněna přítrž, nezbude komunistické straně nic jiného, než aby celý případ odhalila před veřejností se všemi jeho souvislostmi.*“¹⁰⁰³

Drtinovy pochybnosti o roli Státní bezpečnosti v mostecké aféře podpořil vzápětí sociální demokrat Václav Majer. Na něj pak navázal obsáhlý projev Adolfa Procházky, který se jménem lidové strany připojil ke kritice poměrů v československé Bezpečnosti. Pranýřoval praktiky agentů – provokatérů. Drtinovi se dostalo jasné podpory i od Demokratické strany, za níž v rozpravě vystoupil Štefan Kočvara. Požádal

¹⁰⁰³ NA, f. 100/24, sv. 39, a. j. 828, zápis o tajné části 133. schůze třetí vlády, 13. 2. 1948. Vystoupení K. Gottwalda k mostecké aféře viz též M. BOUČEK – M. KLIMEŠ, *Dramatické dny*, s. 69–73. Podstatné pasáže ze zápisu vlády jsou zařazeny v K. KAPLAN, *Nekrvavá revoluce*, s. 149–152.

o přešetření i jejich výhrad vůči metodám používaných bezpečnostními orgány. Výhrady k těmto metodám naopak bagatelizoval ministr národní obrany Svoboda, pro něhož bylo hlavní, že byl chycen ten „veliký darebák“ Reichl. Pokud byly použity metody špinavé, je to v zájmu věci nutné. Prokop Drtina se ovšem pozastavil nad tím, že ministr vnitra Nosek – ač o tom musel vědět – neupozornil Zenkla, Drtinu a Krajínu na to, že jejich jména zmiňovaly některé osoby zatčené v mosteckém případě. Nosek to dokonce před časem popřel, i když k tomu došlo. Po dlouhé a únavné debatě, která pak ještě následovala, konstatoval Ripka, že zde zcela chybí vůle vyřešit sporné věci dohodou, jak se dělo až do podzimu 1947 a že tu již fakticky neexistuje spolupráce stran Národní fronty. Gottwald postupně přecházel až k nepokrytým výhrůžkám – na adresu ministrů z Demokratické strany pronesl, že by měli být zvlášť opatrní, neboť na Slovensku ještě přijdou procesy.

Ve svém závěrečném slovu k celé rozpravě o jeho vlastní zprávě o mostecké aféře a souvisejících otázkách československé Bezpečnosti Drtina zdůraznil, že Gottwald na úvod odpoledního jednání překroutil jeho slova. Popřel, že by hovořil o tom, že se Sbor národní bezpečnosti skládá ze samých gaunerů, lumpů a zločinců. Šlo mu jen o to, „*aby Sbor národní bezpečnosti byl očištěn od několika gangsterských a gestapáckých živlů, kteří se do něho vloudili v revolučních dnech a chtějí v něm praktikovat své metody. To je přece požadavek, který musí býti v zájmu nás všech.*“ Dále Drtina vyvracel, že by prorokoval špatný konec komunistické straně, jen prohlásil, že takový konec čeká toho, kdo používá gestapáckých a gangsterských method.¹⁰⁰⁴ Drtina také oznámil, že již učinil opatření, aby se trestní věc nálezu zbraní v Olomouci vyloučila z trestního řízení ve věci atentátu na tři ministry. Vyšetřování ilegálního skladu zbraní bylo již téměř skončeno a ministr spravedlnosti předpokládal, že bude moci co nejdříve dojít v tomto případě k veřejnému procesu. Drtina ve svém závěrečném proslovu také zdůraznil, že důvodů pro nedůvěru vůči ministerstvu vnitra je celá řada a nejde jen o ty, které byly v dosavadní debatě zmíněny. Poukázal na další neblahý rys aktivity bezpečnostních orgánů, kterým bylo používání bývalých příslušníků gestapa jako svědků, zejména proti různým veřejným a politickým činitelům. Zmínil se také o Bedřichu Pokorném, který měl odejít ze zpravodajské služby a tento slib přitom nebyl splněn, protože se Pokorný stal dokonce šéfem slovenského

¹⁰⁰⁴ NA, f. 100/24, sv. 39, a. j. 828, zápis o tajné části 133. schůze třetí vlády, 13. 2. 1948.

oddělení této služby. Pohovořil i o několika dalších konkrétních případech, na nichž lze dokumentovat podivné praktiky Noskova bezpečnostního aparátu. Mezi jinými se zmínil o zvláštních postupech policie při šetření vloupání do pracovny Ivana Herbena.

Ještě před bouřlivým zasedáním vlády probíhala 12. února 1948 také schůze bezpečnostního výboru ÚNS, v níž vystoupil Vladimír Krajina s kritikou poměrů ve Státní bezpečnosti a ohradil se proti využívání policejních agentů – provokatérů. Poslanci Ota Hora a Alois Čížek pak kritizovali personální zásahy v resortu ministerstva vnitra. Proti hlasům komunistických poslanců byla přijata resoluce, která žádala, aby ministr zastavil až do vyřešení situace v bezpečnostní službě veškeré překládání a přidělování příslušníků SNB. Odpoledne po skončení schůze bezpečnostního výboru se vydali Ota Hora a Vladimír Krajina na schůzi předsednictva národně socialistické strany. V ústředním sekretariátě tam na ně čekalo několik důstojníků SNB, kteří jim podali zprávu o tom, že zemský velitel SNB plk. Jan Dybal vydal důvěrné nařízení, jímž se posledních osm nekomunistických obvodních velitelů SNB v Praze zbavovalo svých velitelských funkcí. Na jejich místa měli nastoupit sami komunisté. Účinnost tohoto opatření nastávala již 14. února 1948. Hora u plk. Dybala intervenoval, ten však nejevil ani druhého dne žádný zájem své opatření změnit.

Vzhledem k tomu, že zpráva se jevila být opravdu závažná, vydal se Ota Hora odpoledne 13. února na úřad předsednictva vlády, aby o této situaci informoval Petra Zenkla a Prokopa Drtinu. Nechal si je vyvolat ze zasedání vlády, nejprve vyšel sám Drtina, když ale uslyšel, o co jde, vrátil se do zasedací síně a za chvíli opět vyšel v doprovodu Zenkla, Ripky, Hály a Stránského. Hora jim dramatickým způsobem vylíčil zprávu o Dybalovu personálním opatření, kterou doplnil poznámkou, že *„komunisté od zítřka mohou provést puč kdykoliv, a my že proti tomu budeme bezbranní.“*¹⁰⁰⁵ Z toho důvodu doporučil, aby ještě na tomto vládním zasedání bylo přijato usnesení, kterým by se ministři vnitra uložilo, aby byl tajný rozkaz o přeložení osmi nekomunistických obvodních velitelů SNB zrušen. Tou dobou se již ministři za Demokratickou stranu chystali k odchodu na letiště a návratu na Slovensko, Zenkl je proto informoval o této nové zprávě a přesvědčil je k odložení letu, aby vyčkali ve vládě kvůli důležitému hlasování. Hála měl zajistit na hlasování účast Jana Šrámka, který často na schůzích vlády chyběl. Ota Hora pak ještě upozornil na Dybalovo personální

¹⁰⁰⁵ O. HORA, *Svědectví o puči II*, s. 111.

opatření sociálního demokrata Václava Majera, který okamžitě slíbil v této věci svou podporu. Během krátkého času se tak podařilo dát opět dohromady silný nekomunistický blok, který disponoval vládní většinou.

Přednesením návrhu týkajícího se zrušení tajného rozkazu plk. Dybala byl pověřen ministr spravedlnosti Drtina, který tak učinil ve svém závěrečném slovu k celé obsáhlé debatě o poměrech v Bezpečnosti. V tomto bodě jej přes protesty komunistických ministrů ihned podpořili Václav Majer a Adolf Procházka. Rozhodující hlasování se odehrálo krátce po půl deváté večer. Návrh na to, aby bylo ministru vnitra uloženo zastavení, popřípadě odvolání rozkazu týkajícího se 8 velitelských míst SNB, byl nekomunistickou většinou přijat. Komunističtí ministři se zmohli jen na verbální protesty. Jednomyslně pak byl přijat návrh, aby bylo uloženo předsednictvu vlády zabývat se podrobně stížnostmi, vznesenými na orgány ministerstva vnitra, Státní bezpečnosti, SNB, ministerstva spravedlnosti a na orgány tomuto resortu podřízené. Předsednictvo vlády mělo podat zprávu o výsledku svého jednání tak, aby o věci mohla jednat vláda ve své plánované schůzi 24. února. Ministerstvům vnitra a spravedlnosti bylo dále uloženo do rozhodnutí vlády o výše uvedené zprávě svého předsednictva nečinit žádné personální změny. Ve večerních hodinách se ještě sešlo předsednictvo národně socialistické strany, které se shodlo, že je třeba v dalším postupu trvat na řešení poměrů v Bezpečnosti.

V soboru 14. února 1948 se sešel Prokop Drtina k důvěrnému rozhovoru s Hubertem Ripkou, který disponoval důvěrnými informacemi o chystaném sjezdu závodních rad. Zjistil, že by měl být tomuto sjezdu předložen požadavek zestátnění velkoobchodu a znárodnění podniků s více než 50 zaměstnanci. Takový plán byl ovšem v přímém rozporu s představami národně socialistické strany, která se stavěla proti dalšímu znárodnění. Ripka s Drtinou se tehdy shodli, že by se mělo trvat na pevném postoji proti komunistům i za cenu demise.

Dne 16. února 1948 se konala v bytě P. Drtiny pravidelná pondělní porada vedoucích představitelů národně socialistické strany. Vedle samotného hostitele se jí zúčastnili ministři Zenkl, Stránský a Ripka, generální tajemník Krajina a politický jednatel Firt. Hlavním tématem rozhovoru se pochopitelně stal Dybalův rozkaz odvolávající osm obvodních velitelů SNB. Národní socialisté měli ověřené zprávy, že ministr vnitra ani předseda vlády dosud přijaté usnesení vlády nerealizovali. Zabývali se

těž otázkou, jaký postoj má jejich strana zaujmout k chystanému sjezdu závodních rad. Uvědomovali si, že byl svolán z čistě politických důvodů a očekávali, že jeho cílem má být připravit platformu pro předvolební agitaci KSČ. Ripka měl ovšem také zprávy o tom, že komunisté hodlali využít sjezdu k vyvolání vládní krize. Z toho důvodu navrhl, aby z taktických důvodů vyvolali národní socialisté krizi dříve. Svůj plán zdůvodňoval: „*Veřejnost se musí dozvědět, že v našem případě nejde o více či méně radikální socializaci, ale o samu existenci našeho demokratického zřízení. Není občana, který by to nepochopil, když uvidí, že se ze všech sil stavíme proti tomu, aby komunisté udělali z policie poslušný nástroj své strany. Vyvoláme-li krizi z tohoto důvodu, sociální demokraté se od nás nebudou moci distancovat. Jakmile krize vypukne, bude bezpochyby nutno ihned vyspat volby. A budou-li se volby konat v dřívějším termínu, nebudou mít komunisté čas potřebný k tomu, aby se zmocnili policie a armády a aby dali odhlasovat některé zákony, které potřebují pro svou předvolební propagandu.*“¹⁰⁰⁶

Z porady nakonec vyplynulo několik závěrů, jež předurčily politickou taktiku do dalších dnů. Národně socialističtí ministři budou trvat na splnění vládního usnesení z 13. února, a dokud toto rozhodnutí nebude realizováno, nebudou se ve vládě účastnit žádného jiného jednání. Vyzvou také ostatní tři nekomunistické strany, aby s nimi postupovaly ve shodě. Nejdůležitějším závěrem však bylo rozhodnutí, že národní socialisté podají demisi, pokud by předseda vlády předloženým požadavkům nevyhověl. Jejich taktika předpokládala, že vyzvou předem také lidovce a slovenské demokraty, aby demisi podali ve stejném okamžiku s nimi. Tento plán měl zásadní vadu v tom, že tyto tři strany společně nedisponovaly potřebnou vládní většinou. Klíčovou roli tak měli sehrát sociální demokraté, kteří však měli být podle Drtinových vzpomínek informováni až po té, co by došlo k dohodě ostatních tří nekomunistických stran. Je otázkou, proč neměli zájem dopředu celou věc konzultovat aspoň s vedoucím představitelem pravého křídla sociální demokracie Václavem Majerem. Je možné, že národní socialisté očekávali jisté obtíže při prosazování demise u svých partnerů z lidové a Demokratické strany a nechtěli je ještě více stupňovat komplikacemi při jednání se sociálními demokraty.

Prokop Drtina si v každém případě uvědomoval závažnost celého rozhodnutí. Chápal jej jako principiální záležitost: „*Nešlo již pouze o otázku policejních velitelů*

¹⁰⁰⁶ H. RIPKA, *Únorová tragédie*, s. 188.

v Praze, jakkoli otázku mocensky mimořádně závažnou, šlo o daleko více, šlo o to, zda jsme a budeme ochotni komunistům svou účastí ve vládě, která už nevládne, krýt před veřejností jejich faktickou diktaturu, čili zda jsme ochotni propůjčit se k tomu, abychom pomáhali demokratickou veřejnost klamat o skutečném stavu vládní moci ve státě. Zkrátka: teď jsme stáli před rozhodnutím, zda jsme s komunisty ochotni nejen spolupracovat, nýbrž také kolaborovat! V tom přirozeně naše rozhodnutí muselo být záporné. Neměli-li jsme pak jiných prostředků, jak komunisty přimět k rozumu a spolupráci, musili jsme být odhodláni i k demisi – děj se, co děj! Nebylo jiné cesty. Buď kolaborace, nebo demise. Buď se komunistům vzdát, nebo proti nim vystoupit. Tertium non datur. ... Věděli jsme, že tady již není další ústup možný, že teď jde o všechno, o demokracii, či diktaturu, o svobodu, či nesvobodu. Že teď nastal okamžik rozhodnutí, zda jsme schopni demokracii ubránit, či nikoliv. Okamžik, o němž jsme věděli, že přijde, již od svého návratu z emigrace. Teď je tedy zde a teď se ukáže, kdo z koho!¹⁰⁰⁷

Hned ráno 17. února 1948 se naplánovaný taktický postup národních socialistů začal naplňovat. Petr Zenkl a Hubert Ripka se zúčastnili koordinačního jednání ve Šrámkově vile v Bubenči. Dohodli se tam s lidovci, Janem Šrámkem a Františkem Hálou, a slovenským demokratem Štefanem Kočvarou, že bez předchozí vzájemné konzultace nebudou s ostatními stranami zastoupenými ve vládě jednat.¹⁰⁰⁸ Ten den se pak sešla vláda na své další pravidelné schůzi.¹⁰⁰⁹ Ministři národně socialistické, lidové a Demokratické strany odmítli projednávat připravené body řádného programu. Petr Zenkl hned v úvodu jednání žádal zprávu, zda již došlo k realizaci vládního usnesení z 13. února, pokud jde o odvolání personálního rozkazu plk. Dybala. Gottwald se vymluvil na skutečnost, že ministr vnitra Nosek stále nebyl ze zdravotních důvodů ve vládě přítomen, a odkázal na Noskovu zprávu, jež by měla zaznít na příštím zasedání vlády 20. února. Zenkl však trval na tom, aby Gottwald již nyní zjistil, jak je usnesení vlády splněno. Čepička a Gottwald proti tomu namítli, že vládní usnesení představuje protiústavní zásah do kompetence ministra vnitra. Následovala přestávka, během které Gottwald navštívil prezidenta Beneše. Při té příležitosti jej zkráceným způsobem informoval o aktuální politické situaci. Tvrdil, že někteří představitelé národně

¹⁰⁰⁷ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 495.

¹⁰⁰⁸ M. BOUČEK – M. KLIMEŠ, *Dramatické dny*, s. 86.

¹⁰⁰⁹ Hlavní pasáže ze zápisu z této vládní schůze obsahuje *Cestou k Únoru*, dok. 100, s. 329 – 332; K. KAPLAN, *Nekrvavá revoluce*, s. 152–154; K. KAPLAN, *Pět kapitol*, s. 293–294.

socialistické strany uvažují o ustavení úřednické vlády. Prezident mu na to odpověděl, že o takovém plánu nic neví a že by odmítl jmenovat vládu, v níž by nebyly zastoupeny všechny politické strany.

Po návratu do úřadu předsednictva vlády Gottwald znovu navrhl odložit celý problém na 20. únor, kdy už by měl být na vládním jednání přítomen ministr vnitra Nosek. Na opakované dotazy, jak to ve skutečnosti je s plněním vládního usnesení, se Gottwald stále vyhýbal jasné odpovědi. Drtina vystoupil s jednoznačným konstatováním, že je tu člen vlády, který neplní její usnesení, a že by z toho měly být vyvozeny důsledky. Odmítl variantu, že by vláda přešla k projednávání svého denního pořádku a trval na tom, aby se odvolala všechna opatření, jež byla od 13. února učiněna v rozporu s jejím usnesením. Gottwald na to reagoval konstatováním, že přerušuje za daného stavu schůzi a že se bude pokračovat 20. února. Přes protesty Petra Zenkla, který hlásil, že se schůze přerušuje proti vůli většiny ministrů, se Gottwald zvedl od předsednického stolu. Jednání ukončila prudká výměna názorů mezi jednotlivými ministry.

Všech dvanáct ministrů národně socialistické, lidové a Demokratické strany se hned po skončení zasedání vlády sešlo v kanceláři Jana Šrámka, kde se dohodli na dalším politickém postupu, který v podstatě kopíroval strategii navrženou Hubertem Ripkou 16. února: Nekomunističtí ministři se nebudou účastnit vládních prací, dokud ministr vnitra neprovede usnesení vlády z 13. února. V případě neústupnosti komunistů podají 20. února demisi. Krize musí být vyvolána na základě sporu o policejní záležitosti, a tak musí být demise v každém případě podána před sjezdem závodních rad 22. února. Pro Drtinu bylo překvapením, že se na této taktice všichni ministři okamžitě shodli a že nikdo nevznesl žádnou námitku. Očekával, že aspoň Šrámek se bude stavět proti, ve skutečnosti však celou dobu jen mlčel. Večer se vzniklou situací zabývalo také komunistické vedení, které dospělo k přesvědčení, že hrozí možnost otevřené vládní krize a že se jejich protivníci hodlají nastolit úřednickou vládu. V tomto duchu pak bylo zformulováno jeho stanovisko, jež druhý den zveřejnil komunistický tisk.

Následující den, 18. února dopoledne se konala schůze užší komise Národní fronty k řešení sporných bodů nové ústavy. Jaroslav Stránský podpořený posléze Drtinou, slovenským demokratem Lettrichem a lidovcem Klimkem požádal o to, aby se především jednalo o včerejší situaci ve vládě, neboť Národní fronta má hlavní úkol

v tom, aby vytvořila vládu, jež vládne, nikoliv vládu, která toho není schopna. Stránský také prohlásil, že Národní fronta nemůže být maskovanou vládou jedné strany. Drtina stočil jednání na otázky fungování československé Bezpečnosti.¹⁰¹⁰

Ještě během dopoledne přijal prezident Beneš Petra Zenkla a Huberta Ripku k rozhovoru, jehož obsah se později stal předmětem velkých sporů, neboť byl předmětem odlišných interpretací. Šlo o to, jestli prezident republiky schválil národním socialistům jejich plán demise. Podle Ripky je Beneš vybízel k maximální neústupnosti a slíbil jim svou podporu, dokonce je údajně nabádal k urychlenému vyvolání vládní krize. Beneš sám však později při různých příležitostech tuto svou údajnou podporu národním socialistům v jejich plánech a souhlas s demisí nekomunistických ministrů popíral. Podle Benešových obhájců došlo k nedorozumění, neboť prý prezident předpokládal, že neústupnost nekomunistických stran povede eventuálně naopak k demisi ministrů komunistických. Nelze zcela vyloučit, že Ripka svůj zápis z jednání u Beneše napsal tak, aby co nejvíce vyhovoval jím projektované politické strategii na nejbližší dny vládní krize. Pravděpodobnou variantou však je možnost, že Beneš skutečně národním socialistům jejich plánovaný postup odsouhlasil, pak to však odmítal veřejně přiznat, aby mohl během samotné vládní krize zůstat „nad stranami“. Prezident Beneš během jednání se Zenklem a Ripkou v každém případě potvrdil, že by nesouhlasil s vládou, v níž by některé politické strany nebyly zastoupeny. Ripka prezidentovi vysvětlil, že ministři tří stran by chtěli vyvolat vládní krizi ještě před sjezdem závodních rad. Upozornil jej také, že demisi je možné čekat do čtrnácti dnů, ale možná také již do osmačtyřiceti hodin.¹⁰¹¹

O průběhu audience u prezidenta informovali Zenkl a Ripka své spolustraníky 18. února večer na schůzi předsednictva národně socialistické strany. Díky jejich referátu nabyli národní socialisté přesvědčení, že prezident republiky jejich postup schválil. Na jednání předsednictva strany se v podstatě nikdo proti plánu podat demisi otevřeně nepostavil, pouze F. Zemínová vyjádřila jisté pochybnosti o správnosti tohoto rozhodnutí. Prokop Drtina byl zprávou o Benešově rozhodné podpoře národně socialistického stanoviska poněkud překvapen. Neočekával, že bude prezident otevřeně

¹⁰¹⁰ Srov. K. KAPLAN, *Pět kapitol*, s. 298–299.

¹⁰¹¹ Podle V. Krajiny potvrdil dr. Beneš i jemu v krátké audienci 19. 2. 1948, že národní socialisty „nehodí přes palubu“. Viz V. KRAJINA, *Vysoká hra*, s. 196. S Ripkovou interpretací audience u prezidenta a jejich důsledků polemizoval J. SMUTNÝ, *Svědectví prezidentova kancléře*. Praha 1996, s. 34–38, 44 a násl.

naléhat na nekomunistické členy vlády, že již nelze dále ustupovat. V Drtinovi pak tato zpráva posílila jeho vlastní odhodlání. O výsledcích této schůze bylo vydáno komuniké formulované H. Ripkou, které oznamovalo, že „*předsednictvo pověřuje své zástupce ve vládě, aby odmítli jakoukoli zodpovědnost, pokud jde o komunizaci policie a bezpečnostních služeb, která znemožňuje spolupráci stran Národní fronty a ochromuje práci vlády, a aby ze situace vyvodili nutné závěry*“.¹⁰¹² Předsednictvo národně socialistické strany dále odmítlo sjezd závodních rad jako akci komunistické strany, zároveň však vyzvalo své členy, aby nevystupovali z odborů. Delegáti nebyli zavázáni k jednotnému postupu.

Ve čtvrtek 19. února 1948 uspořádal Prokop Drtina ve svém bytě společný oběd pro představitele národně socialistické a sociálně demokratické strany. Pozvání přijali Petr Zenkl, Bohumil Laušman a František Tymeš. Jednalo se o velice vhodnou příležitost na vzájemnou výměnu informací a případné sladění postupu v dalších dnech. Během oběda se dokonce ukázalo, že obě strany se dívají na vzniklou situaci shodně a že ani sociální demokracie nehodlá diktátorskému přístupu Klementa Gottwalda ustoupit. Vedení obou stran se při této příležitosti dohodla, že se dalšího jednání vlády nezúčastní, dokud nebude splněno vládní usnesení z 13. února. To znamenalo, že ani sociální demokraté nepřipustí jednání o ničem jiném, než o tom, že má dojít k provedení zmiňovaného usnesení vlády. Národní socialisté však před sociálními demokraty záměrně zatajili svůj další krok, jímž byla plánovaná demise. Roli sehrálo i Tymešovo chování, které bylo velmi nejisté a pasivní, což vzbudilo Zenklovu i Drtinovu nedůvěru.

Při rozhodování o tom, zda do příprav na demisi zapojit sociální demokraty, zvítězila obava, že by mohli sociální demokraté ohrozit dosaženou jednotu bloku tří nekomunistických stran. Národní socialisté se obávali, že by sociálně demokratičtí ministři začali tento krok všem ostatním vymlouvat. Zenkl i Drtina měli z předchozích let se sociálními demokraty řadu trpkých zkušeností, takže v ně neměli potřebnou důvěru. U samotného Drtiny pak ještě hrála velkou roli jeho značná nedůvěra v osobu Bohumila Laušmana, kterou si vypěstoval již v roce 1944 v Moskvě a na Slovensku. Národní socialisté si také částečně namlouvali, že se nakonec sociální demokraté v rozhodujícím mocenském střetnutí sami přizpůsobí a přidají k bloku tří nekomunistických stran v zájmu demokracie i v zájmu vlastním. Navíc podle Drtiny

¹⁰¹² H. RIPKA, *Únorová tragédie*, s. 202.

uznávali národní socialisté specifickou sociální demokracie jako marxistické strany a soudili proto, že jí musí být ponechána maximální volnost.¹⁰¹³

Dršina sice ve svých pamětech připustil, že se vlastně národní socialisté rozhodli postavit sociální demokracii před hotovou věc, na druhou stranu automaticky předpokládal, že se tato strana nové situaci okamžitě přizpůsobí. Očekával, že se sociální demokraté zachovají v duchu dohody, kterou s nimi národní socialisté uzavřeli právě v Dršinově bytě kolem Vánoc 1947. Dršina k tomu po mnoha letech napsal: „*Měli jsme tedy právo očekávat, že tento slib nyní splní, ba nepopírám, že já osobně jsem si přál, aby se ukázalo, zda jej splní. Chtěl jsem, aby sociální demokracie byla nucena před celým národem se jednoznačně projevit a říci, jak to s demokracií opravdu myslí. Proto jsme toho čtvrtka 19. února 1948 Zenkl a já Laušmanovi a Tymešovi nepokládali za nutné ani za oportunní říci o odhodlání svém i druhých stran jít i za pasivní resistenci ve vládě a třeba podat demisi.*“¹⁰¹⁴

Rezervovanost národních socialistů vůči Laušmanovi potvrdil ve svých vzpomínkách i Vladimír Krajina. Laušmanovo vedení se podle něj dohodlo s KSČ, že se ve vládě proti komunistům nikdy nepostaví. Po personálních čistkách v policii to prý již ale neplatilo: „*Nejpevnější v tom zůstávali Blažej Vilím, Václav Majer, poslanci Vojta Beneš a Mirko Sedlák. Oprávněné obavy jsme však měli z předsedy Laušmana, tam to nejvíce vrzalo.*“¹⁰¹⁵ Krajina také ve svých pamětech tvrdí, že když Dršina nechtěl prozradit plán na podání demise Laušmanovi a Tymešovi, že aspoň sám telefonicky kontaktoval Blažeje Vilíma a osobně navštívil Václava Majera na úřadu předsednictva vlády.¹⁰¹⁶ Je tak možné, že se nakonec sociální demokraté o demisi v předstihu před jejím podáním přeci jen dozvěděli. Tento krok s nimi však v každém případě nikdo z národně socialistické strany dále nekoordinoval.

Jako určitý paradox se přitom jeví skutečnost, že na rozdíl od sociálních demokratů byli komunisté o chystané demisi velice dobře informováni díky činnosti svých zpravodajců. Pouze si mylně interpretovali její účel, neboť předpokládali, že má sloužit k ustavení úřednické vlády. S touto variantou přitom národní socialisté ve svých plánech reálně nepočítali. Skutečnost, že události v Praze začínaly získávat na vážnosti

¹⁰¹³ Podrobná Dršinova argumentace o tom, proč nebyli předem informováni sociální demokraté o chystané demisi viz P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 503–505.

¹⁰¹⁴ Tamtéž, s. 505.

¹⁰¹⁵ V. KRAJINA, *Vysoká hra*, s. 193.

¹⁰¹⁶ V. KRAJINA, *Vysoká hra*, s. 197.

a že si i hlavní světové mocnosti uvědomovaly, že se blíží osudový okamžik rozhodnutí o budoucnosti Československa, dokládá náhlý příjezd dvou významných zahraničních diplomatů. Odpoledne 19. února nejprve přiletěl do Prahy náměstek sovětského ministra zahraničních věcí Valerian A. Zorin, který byl do podzimu 1947 velvyslancem SSSR v Praze. O dvě hodiny později přistál na pražském letišti také americký velvyslanec Laurence A. Steinhardt, který se vracel z déletrvajícího léčení.

Večer 19. února 1948 se konal aktiv zástupců místních odboček národně socialistické strany ve vinohradském Národním domě, kde Prokop Drtina přednesl svůj projev o hlavních příčinách aktuální politické krize. Využil této příležitosti, aby vyvrátil pokroucenou interpretaci jeho stížností na metody československé Bezpečnosti, jež se objevila na stránkách *Rudého práva*. Zároveň se vyjádřil ke sporům o podobu nové ústavy, přičemž zdůraznil, že národní socialisté budou návrh ústavy podporovat jen tehdy, pokud bude dobrý. Jeho sebevědomý protikomunistický projev měl velký ohlas. Posluchači se tísnili nejen v hlavním sále, ale obsadili i všechny přilehlé prostory a náměstí před budovou. Druhý den pak podstatné pasáže jeho projevu uveřejnilo *Svobodné slovo*, jemuž na první straně vědodil titulok „*Nepřipustíme policejní režim!*“. Drtina ve svém vystoupení prohlásil, že napjatou situaci ve vládě zavinili svým postupem komunisté. Východisko z celé situace spatřoval v budoucím vítězství národně socialistické strany ve volbách.¹⁰¹⁷

¹⁰¹⁷ K tomuto Drtinovu projevu srov. J. VESELÝ, *Kronika únorových dnů*, s. 85.

XII. kapitola – V demisi

20. únor

V pátek 20. února byla na desátou hodinu dopoledne svolána mimořádná schůze vlády, na jejímž programu měla být mimo jiné zpráva ministra národní obrany Ludvíka Svobody o některých odhaleních obranného zpravodajství. Národní socialisté se ze svých důvěrných zdrojů dozvěděli, že se v ní mají objevit zmínky o podezření z velezrady proti Petru Zenklovi a Prokopu Drtinovi. Ráno po osmé hodině se v Zenklově kanceláři sešli národně socialističtí ministři k poradě. Zenkl jim vylíčil své špatné dojmy z jednání s Gottwaldem, které s ním vedl předchozího dne. Gottwald znovu potvrdil svou neochotu respektovat rozhodnutí vládní většiny. Národně socialističtí ministři se usnesli, že se nadcházejícího vládního zasedání nezúčastní a po vzájemné domluvě se k tomuto rozhodnutí přidali i lidovci a slovenští demokraté, kteří vyčkávali v kancelářích Šrámka a Kočvary. Vzhledem k nedostatečné komunikaci se sociálními demokraty se je již nepodařilo zdržet před jejich vstupem do jednacího sálu, nakonec však vzkázali, že odmítnou ve vládě jednat, pokud nebudou přítomny ostatní tři nekomunistické strany. Vzhledem k tomu, že do vlády nedorazil nemocný Jan Masaryk, neměl předseda vlády stejně k dispozici nadpoloviční většinu ministrů. Z toho důvodu nemohl v žádném případě bez účasti tří absentujících vládních stran zahájit schůzi vlády.¹⁰¹⁸

Bylo dohodnuto, že Petr Zenkl zašle Gottwaldovi dopis, v němž mu oznámí, že ministři za národně socialistickou stranu jsou připraveni se zúčastnit vládního zasedání, *„jakmile jim bude dána zpráva, že bylo ministerstvem vnitra provedeno usnesení vlády ze dne 13. února 1948. Jsou přesvědčeni, že by nemělo smyslu ve vládě jednat a usnášet se, kdyby nebylo pro všechny její členy samozřejmostí, že usnesení vlády jsou závazná pro všechny její členy.“* Kolem 11. hodiny obdržel Zenkl od předsedy vlády písemnou odpověď, v níž Gottwald konstatoval: *„...žádáte ode mne odpověď ve věci, o které bude referovat v dnešní schůzi vlády p. ministr vnitra V. Nosek. Současně Vám sděluji, že v této schůzi učiní p. ministr vnitra a p. ministr národní obrany generál L. Svoboda*

¹⁰¹⁸ K průběhu únorové vládní krize v roce 1948 existuje obsáhlá literatura, viz např. bibliografie v knize K. KAPLAN, *Pět kapitol*. Nejnovější komplexní zpracování únorového převratu představuje V. VEBER, *Osudové únorové dny*.

důležité prohlášení v souvislosti s dnešním článkem Svobodného slova o mosteckém špionážním případě. Vzhledem k tomu Vás žádám, abyste se do schůze dostavil spolu s ostatními ministry, kteří ve vládě zastupují Vaši stranu.“ Dopisy obdobného charakteru napsal Gottwald také náměstkům předsedy vlády Janu Šrámkovi a Štefanu Kočvarovi.¹⁰¹⁹

Ačkoliv si v osobním styku Gottwald se Zenklem tykali, předseda vlády napsal svůj dopis strohým, formálním stylem, v němž předsedovi národně socialistické strany vykal. Této formě pak přizpůsobil svou odpověď i Petr Zenkl. Ve svém druhém dopise, který byl odeslán před půl dvanáctou, uvedl, že Gottwaldovo konstatování, že bude Nosek referovat o plnění vládního usnesení z 13. února na dnešní schůzi vlády, není skutečnou odpovědí na vznesený dotaz. „*Je nám to potvrzením našich zpráv, že usnesení vlády dosud provedeno nebylo. Trvá tedy podmínka, pro kterou se schůze vlády účastniti nemůžeme. Pokud jde o Vaši zprávu, že v této schůzi učiní p. ministr vnitra a p. ministr národní obrany generál L. Svoboda důležité prohlášení v souvislosti s dnešním článkem Svobodného slova o mosteckém špionážním případě, vítali bychom – aby věc nebyla nijakým způsobem zdržována – aby byly tyto zprávy zveřejněny, pokud by tím nebyl dotčen nějaký zájem státní, jinak aby byly předneseny v nejbližší schůzi Národní fronty.“*¹⁰²⁰

Během této výměny dopisů byli národní socialisté v neustálém osobním kontaktu s lidovci a slovenskými demokraty. Stránský obstarával styk s lidovci a Ripka s demokraty. Drtina promluvil s Václavem Majerem, jehož požádal, aby také sociální demokraté opustili jednací sál. Majer to sice odmítl, ale potvrdil, že sociálně demokratičtí ministři budou na komunisty naléhat, aby usnesení vlády z 13. února splnili. Do tohoto okamžiku se tak stále ještě držel společný blok všech nekomunistických stran, který disponoval vládní většinou. Po druhém Zenklově dopisu se však národně socialističtí ministři definitivně rozhodli, že podají demisi na své funkce. Ihned byla svolána do kanceláře Jana Šrámka společná porada dvanácti ministrů

¹⁰¹⁹ Výtah z Noskovy zprávy, kterou hodlal ministr vnitra přečíst na vládním zasedání, obsahuje M. BOUČEK – M. KLIMEŠ, *Dramatické dny*, s. 119–122. Zajímavou skutečností je Noskovo tvrzení, že ve skutečnosti nedocházelo k přesunutí 8 důstojníků SNB, jak tvrdili národní socialisté, ale 13.

¹⁰²⁰ Všechny tři dopisy uloženy v NA, f. 100/24, sv. 39, a. j. 828. Byly též mnohokrát publikovány v početné literatuře, např. M. BOUČEK – M. KLIMEŠ, *Dramatické dny*, s. 116–118; P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 509–511; J. SMUTNÝ, *Svědectví prezidentova kancléře*, s. 40–41.

národně socialistické, lidové a Demokratické strany. Sociální demokraté přiváni nebyli.

Drtinovi byl svěřen úkol, aby na tomto historickém jednání shrnul celý dosavadní průběh konfliktu s komunisty a všechny důvody, proč je nutné na Gottwaldovy diktátorské metody odpovědět podáním demise. Na závěr navrhl, aby ministři všech tří stran podali okamžitě demisi. Nikdo proti tomuto návrhu neprotestoval, jen Msgre Šrámek se Drtiny otázal: „*A co, pane ministře, když pan prezident republiky nás opustí?*“ Prokop Drtina na tento zareagoval vyjádřením pochopení pro Šrámkovy obavy a uznal, že předseda lidové strany má nejdelší osobní zkušenosti z politické spolupráce s prezidentem Benešem. Zdůraznil však, že Beneš již od podzimu 1947 opakovaně s mnohými ministry mluvil o možnosti případné demise a s touto variantou tak podle jeho názoru počítal. Prezident dal podle Drtiny „*slib, že v případě vládní krize celou svou autoritou se zasadí o věcné a demokratické její řešení. Nyní mu tři, snad čtyři strany řeknou, že tato situace nastala. ... bude to v každém případě většina vládních stran a budou to prakticky všechny nebo skoro všechny strany demokratické. President republiky musí dbát této většiny. Je-li jím však dr. Beneš, který je současně představitelem československé masarykovské demokracie, musí dbát též toho, že jde o konflikt nejen mezi politickými stranami, nýbrž o konflikt zásadní mezi demokracií a komunistickou diktaturou a totalitou. V takovém konfliktu dr. Edvard Beneš nemůže zůstat stranou, nemůže být neutrální.*“¹⁰²¹ Tato argumentace měla sice několik děravých míst – zejména pokud kalkulovala s vládní většinou, kterou blok tří stran automaticky zajištěnu neměl – přesto zapůsobila. Všech dvanáct ministrů se kolem poledne vyslovalo pro okamžité podání demise.

Petr Zenkl o přijatém rozhodnutí ihned telefonicky informoval prezidenta Beneše. O obsahu tohoto rozhovoru existuje několik verzí. Podle prezidentova kancléře Jaromíra Smutného byl Beneš podanou demisí překvapen a údajně neočekával takovou bezprostřednost vládní krize: „*Odmítl vyslovit svůj úsudek o rozhodnutí ministrů a odkázal dr. Zenkla, který se ho tázal, co tomu říká, „až si ten dopis přečtu“ – totiž dopis s písemným odůvodněním rezignace, jehož zaslání mu dr. Zenkl ohlásil na odpoledne. Prezident mi pak řekl, že všechny jeho telefonické rozhovory jsou v budově vlády, odkud dr. Zenkl telefonoval, odposlouchávány komunisty, což by měl dr. Zenkl vědět, a že se za*

¹⁰²¹ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 513.

příslušnou politickou osobnost v jiné místnosti. V tomto konkrétním případě by navíc šlo o skutečně krátkou a formální audienci, byť ovšem s mimořádným politickým významem. Během odpoledne zaslali svůj dopis s oznámením demise také ministři z Demokratické strany. Konstatovali v něm, že vlastní připomínky k práci ministerstva vnitra vznášela jejich strana již od podzimu 1947. Večer prezident krátce přijal k rozhovoru Františka Hálu, který mu ústně tlumočil demisi lidoveckých ministrů. Pamětníci se tentokrát shodují v tom, že E. Beneš při této příležitosti jasně vyjádřil své poděkování za podanou demisi a vyjádřil odhodlání, že demisi nepřijme.¹⁰²⁴

Již během odpoledne 20. února zažili národně socialističtí ministři poprvé v rámci průběhu celé vládní krize nátlakovou akci ze strany „pracujícího lidu“. Na úřad předsednictva vlády totiž dorazila delegace 48 horníků a dělníků z Mostecka. Po té, co je přijal Václav Nosek, se snažili dostat do kabinetu Petra Zenkla. Úředníci se snažili celou delegaci zastavit a navrhovali vybrání jen tříčlenné delegace. Dělníci se však nedali zastavit a začali se všichni tlačit dovnitř. Debata, která následně mezi členy delegace a Zenklem probíhala, nabyla na ostrosti příchodem Prokopa Drtiny. Zfanatizovaní dělníci mu začali vyčítat, že justice ukládala nízké tresty, že se vězňům poskytovalo příliš pohodlné ubytování a kvalitní strava. Obvinili ho také, že nadržuje zločincům. Jeden z přítomných dělníků Robert Brožík na setkání s Drtinou později vzpomínal: „Sebevědomě hájil nejen svůj resort, ale počínal si až příliš suverénně a vyzývavě. Když se nás pokoušel ukřičet, došlo k ostré kontraverzi.“¹⁰²⁵

Večer se od 18 hodin konalo zasedání předsednictva národně socialistické strany, které schválilo postup svých ministrů. Zenkl přednesl zprávu o podané demisi, která byla jednomyslně přijata. Předsednictvo se rozhodlo svolat na 24. únor ústřední výkonný výbor strany ke společné schůzi s národně socialistickými poslanci. Bylo zřejmé, že strana nijak nespíchá. Národní socialisté předpokládali, že krize potrvá delší dobu, a ani nepovažovali za nutné přijímat nějaká mimořádná opatření. Ve svém prohlášení vyzvalo předsednictvo národně socialistické strany své stoupence, aby zůstali klidni a aby „vyčkali s důvěrou dalšího jednání příslušných ústavních a politických činitelů s presidentem republiky o vyřešení vládní krize“.¹⁰²⁶ Drtina se ještě

¹⁰²⁴ K tomu viz M. BOUČEK – M. KLIMEŠ, *Dramatické dny*, s. 132.

¹⁰²⁵ *Únor 1948 ve vzpomínkách pamětníků*. (Ed.) Věra HOLÁ – Blažena KALVÍNSKÁ. Praha 1974, s. 72. Srov. M. BOUČEK – M. KLIMEŠ, *Dramatické dny*, s. 126; *Vítězný únor 1948 (Vzpomínky)*. Praha 1959, s. 70–71.

¹⁰²⁶ Tamtéž, s. 137.

takových okolností „přece nebude o takové věci vyslovovat telefonem“.“ Podle některých národních socialistů měl prezident na Zenklovu otázku, zda souhlasí s demisí, odpovědět: „Pánové, abyste nesklouzli.“ Benešovo upozornění na riziko uklouznutí či sklouznutí později dosvědčovali Stránský a Ripka.¹⁰²²

Národně socialističtí ministři zdůvodnili ve svém následně sestaveném abdikacním dopise svou demisi takto: „Opakujeme, pane presidente, že jsme k svému rozhodnutí dospěli po bedlivém uvážení, jehož závěr byl, že nám nezbývá jiná cesta, kterou by se dosáhlo nápravy v celé řadě opodstatněných a dokumentárně doložených stížností, jež jsme vznesli na postup, metody a stranické zneužívání státně bezpečnostního aparátu. ... V neposlední řadě je to i naše stížnost na celou personální politiku ministerstva vnitra, jež stále víc a více a v posledních týdnech přímo hrozivě přivádí celý sbor národní bezpečnosti a zejména jeho velitelský kádr pod výlučnou téměř ingerenci jedné politické strany. Naše trpělivé úsilí, aby se v těchto věcech dosáhlo nápravy, bylo bohužel marné. Jsme hluboce přesvědčeni, že zájem Republiky a jistota všech občanů kategoricky vyžaduje, aby bezpečnostní služba sloužila všem občanům bez rozdílu politické příslušnosti a že je nepřípustno, aby se dostala do moci jen jedné politické strany.“ V další části dopisu pak bylo zmíněno usnesení vlády z 13. února 1948, které nebylo provedeno, ačkoliv jej odhlasovala jasná vládní většina. Z toho důvodu národně socialističtí ministři požádali, aby je prezident „zprostil politické a ústavní odpovědnosti za vládu, která pozbyla schopnosti uvádět svoji vůli ve skutek“.¹⁰²³

Odpoledne předal společný dopis čtyř národně socialistických ministrů v prezidentské kanceláři Vladimír Krajina. Žádal sice o přijetí u prezidenta, ten jej však nepřijal. Kancléř Smutný to zdůvodnil tím, že je prezident Beneš zaneprázdněn poradou s předsedou vlády Gottwaldem, ministrem vnitra Noskem a ministrem národní obrany Svobodou (této audience se účastnili též plk. Bedřich Reicin a plk. František Janda). Prokop Drtina se nad tímto postupem ve svých pamětech pozastavoval, neboť podle jeho vlastních zkušeností z práce v prezidentské kanceláři bylo zcela běžné, že se v takových případech konaná porada na chvíli přerušila a prezident mezitím přijal

¹⁰²² J. SMUTNÝ, *Svědectví prezidentova kancléře*, s. 42–43. Smutný zejména tvrdil, že Beneš neočekával podání demise již 20. února. K tomu srov. též Sychravův záznam Smutného svědectví – Karel KAPLAN, *Poslední rok prezidenta. Edvard Beneš v roce 1948*. Praha 1993, s. 8.

¹⁰²³ NA, f. 100/24, sv. 54, a. j. 890, opis abdikacního dopisu nár. soc. ministrů zaslaného prezidentu Benešovi, 20. 2. 1948. Srov. též J. SMUTNÝ, *Svědectví prezidentova kancléře*, s. 67–68.

večer po sedmé hodině vydal na Pražský hrad, kde jednal o aktuální situaci s Janem Jínou.¹⁰²⁷

Ačkoliv ministři získali pro své učiněné kroky jednoznačnou podporu předsednictva strany, na schůzi přesto zazněly určité pochybnosti. Týkaly se postoje sociální demokracie, jež se k demisi nepřipojila. Někteří vyjadřovali obavy, aby nedošlo k vytvoření společné většinové vlády komunistické strany a sociální demokracie. Národně socialističtí ministři vysvětlili, že ráno byl předem o chystané demisi informován Václav Majer a že jej vyzvali, aby sociální demokraté učinili totéž. Sám Ripka pak také ještě během dopoledne mluvil s Tymešem, Majerem a Jankovcovou o demisi ministrů a vyzval je k jejímu následování. Ripka mluvil odpoledne také přímo s předsedou sociální demokracie Bohumilem Laušmanem, na kterém však bylo možné pozorovat velké rozpaky. Podle Ripkových vzpomínek mu Laušman vyčetl, že nebyli sociálně demokratičtí ministři včas informováni a že je ostatní tři strany postavily před hotovou věc.¹⁰²⁸ Údajně také dokonce prohlásil, že neví vůbec nic o Ripkově dopoledním rozhovoru se sociálně demokratickými ministry. Nakonec Laušman Ripku ujistil, že sociální demokracie bude ostatní tři strany podporovat v otázce Bezpečnosti a že přijme za základ nové vlády pouze celou původní Národní frontu. Ripka se ho zeptal, zda odmítnou účast ve vládě, z níž by byly vyloučeny ostatní nekomunistické strany a ve které by byli neparlamentní zástupci odborů. Laušman prý kategoricky odpověděl: „*To je samozřejmé, nejsme tak naivní, abychom se sami vydali komunistům napospas.*“¹⁰²⁹ Ripkovi pak ještě pro doplnění sdělil, že již mluvil se Zápotockým, který na něj naléhal, aby sociální demokraté neopouštěli vládu a aby s KSČ vytvořili vládu novou.

¹⁰²⁷ K. KAPLAN, *Poslední rok prezidenta*, s. 9.

¹⁰²⁸ Ve svých exilových vzpomínkách později Laušman napsal: „*S hrůzou jsem totiž sledoval, jak tři politické strany, které odvolaly ministry z vlády, aniž by sociální demokraty, Jana Masaryka a ministra Svobodu o svých plánech informovaly, svým postupem vyvolaly bezvládní a zkyprily půdu pro „nástup ulice“, samy nejsouce s to přivést své stoupence „na ulici“ – jak si na to ostatně postěžoval sám prezident republiky...*“ Podle Drtiny spočíval hlavní důvod neinformování sociální demokracie v osobní nedůvěře k některým jejím představitelům. Navíc prý počítali, že uspějí i bez nich – počítali s demisí J. Masaryka. – viz Václav PAVLÍČEK, *O české státnosti. Úvahy a polemiky. 2) O právech, svobodách a demokracii*. Praha 2002, s. 244.

¹⁰²⁹ H. RIPKA, *Únorová tragédie*, s. 243. Podle názoru P. Drtiny začal Laušman teprve později kolísat, „*mezi jinými též pro nerozhodnost Hradu a zejména faktu, že po řeči Gottwaldově na Staroměstském náměstí nepodal demisi Jan Masaryk, jak bylo jeho povinností. Ministr Václav Majer a poslanec Blažej Vilím, generální tajemník strany, byli oba pro demisi.*“ Viz Drtinovy poznámky sepsané r. 1964 po přečtení Jínova záznamu o únorové krizi – ANM, f. P. Drtina, k. 4, a. č. 167.

Po dvacáté hodině se konalo v budově ústředního sekretariátu sociální demokracie zasedání představenstva této strany. Václav Majer zde vystoupil s návrhem, aby se ministři sociální demokracie připojili k podané demisi ostatních tří nekomunistických stran. Tato iniciativa však nenašla dostatečnou podporu. Představenstvo nakonec ve své zprávě odsoudilo ukvapenou demisi, ovšem kritizovalo i postup komunistů jako činy ohrožující spolupráci v rámci Národní fronty. Rozhodlo, aby ministři setrvali ve vládě, zároveň odmítlo návrh na většinovou vládu s komunistickou stranou. Další východisko spatřovalo ve svolání schůze Národní fronty k projednání otázek, jež vládní krizi vyvolaly. Již v závěru prvního dne vládní krize se začaly ukazovat první trhliny v připravené taktice národních socialistů. Celá strategie se začala hroutit, neboť bylo zřejmé, že si nekomunistická opozice nezajistila většinu členů vlády. Hlavní tíha řešení krize byla přesunuta na prezidenta republiky, jenž se musel rozhodnout, zda demisi přijme a uvolní tak Gottwaldovi cestu k rekonstrukci vlády.

21. únor

Ráno 21. února 1948 se vypravil Drtina jako obvykle do svého úřadu a pokračoval dál ve své ministerské činnosti. Během cesty na ministerstvo zjistil, že jeho vůz sledován policejním doprovodem, jehož se již do konce vládní krize nezbavil. Po příjezdu do úřadu dal svému kabinetu příkaz, aby všechny jeho osobní spisy a písemnosti složili a připravili k odvezení z budovy ministerstva.¹⁰³⁰ Během dopoledne začala komunistická strana pořádat po celé zemi masová shromáždění svých příznivců, jež požadovala urychlené přijetí demise a rázné zatočení s „reakcí“. Hlavní akce se konala od 10 hodin na Staroměstském náměstí, na které vystoupil se svým bojovým projevem Klement Gottwald. Popsal svůj pohled na příčiny a pozadí vládní krize a prohlásil, že ji chce řešit „ústavně, demokraticky a parlamentárně na základě široké Národní fronty, představující všechny vrstvy pracujících ve městech i na venkově“. Navrhoval, aby byli ministři v demisi nahrazeni „novými lidmi, kteří zůstali věrni původnímu duchu Národní fronty, jak se tato vytvářela ve společném boji proti

¹⁰³⁰ Všechny Drtinovy osobní, stranické, spolkové i odbojové písemnosti mu pak skutečně šoféři ministerstva spravedlnosti odvezli 24. února do jeho bytu. Šlo celkem o dvacet balíků písemností. Když poté 25. února došlo k přijetí jeho demise, dal Drtina ministerstvu pokyn, aby si dosud nerozbalené balíky písemností odvezli zpět. Chtěl tím krokem dokázat, že v jeho písemnostech není nic, co by se dalo proti němu použít. Srov. ABS, f. A 31, a. č. 305, žádost o vrácení zadržovaných písemností, 9. 8. 1967; ANM, f. P. Drtina, k. 1, a. č. 40, koncept dopisu P. Drtiny bývalému ministerskému radovi F. Palečkovi z 21. 1. 1965.

*cizáckým vetřelcům a ve vítězné národní revoluci.*¹⁰³¹ Na závěr svého projevu Gottwald vyzval k vytváření akčních výborů Národní fronty, jež by sdružovaly „pokrokové“ zástupce všech stran a společenských organizací. Skutečnost, že i mezi národními socialisty se nacházeli spolupracovníci komunistů, dokládá fakt, že mezi řečníky na Staroměstském náměstí byl i národní socialista Jan Mátl, tajemník ÚRO.

Prokop Drtina si vyslechl Gottwaldův projev z rozhlasového přijímače v kanceláři svého osobního tajemníka Jaroslava Čmelíka. Šokovalo jej, že předseda vlády hovořil o odstoupivších ministrech jako o zrádcích, a byl také překvapen tím, že hodlá vládu nadále udržet a pouze ji doplnit o nové ministry. Drtina očekával, že po tomto projevu podá demisi Jan Masaryk a že se připojí také sociální demokraté nebo aspoň Václav Majer. Drtina ve svých vzpomínkách dokonce připustil, že jej nijak neznepokojila zmínka o akčních výborech, protože „*přece celý národ ví, oč jde, a kdo to z nekomunistů neví, tak mu to jistě osvětlí demise Jana Masaryka a zejména stanovisko a zásah presidenta dr. Beneše do vnitřní politiky, který bude jistě následovat*“. Drtina vůbec nevěřil, že by se na budování akčních výborů mohli nějakí nekomunisté zúčastňovat. Drtina byl velký optimista, což koneckonců dokládají i svědectví jeho politických spolupracovníků, ale i tehdejší agenturní hlášení agentů Státní bezpečnosti.

Týž den byl Drtina pozván na oběd k Bohumilu Laušmanovi, jehož se měl zúčastnit také ministr národní obrany Svoboda a náčelník generálního štábu Boček. Původně plánovaným tématem měla být personální politika v armádě. Když se Drtina chystal odejít ze své ministerské kanceláře a vydat se na cestu k Laušmanovi, zavolal mu Jan Jína z prezidentské kanceláře, že s ním potřebuje mluvit. Dohodli se, že se sejdou u Laušmanova domu. Když se za několik minut sešli na místě, Jína Drtinovi oznámil, že byl prezident Beneš velmi překvapen podanou demisí a že vyjadřuje velký podiv nad tím, že národní socialisté nepodnikají žádné akce proti komunistickému shromáždění na Staroměstském náměstí. Prezident byl přesvědčen, že by se rozhodně mělo něco dělat. Po rozhovoru s Gottwaldem neměl z celé situace dobrý dojem a byl hodně sklíčený.

Drtina se snažil Jínovým prostřednictvím prezidentu Benešovi vysvětlit, že dosud záměrně neapelovali na své příznivce, „*protože máme jiné možnosti a na manifestaci je času dost. To můžeme udělat vždycky, ale tím se nic nespraví. My se*

¹⁰³¹ K. GOTTWALD, *Spisy XIV*, s. 252.

*musíme především starat o to, aby se krize řešila kabinetní cestou a ne na ulici, a proto jsme nedělali a nehodláme dělat totéž, co dělají komunisté.*¹⁰³² Drtina dokonce zdůraznil, že právě tento postup – tj. počkat s manifestacemi a soustředit se na kabinetní politiku – sám navrhoval a prosazoval, protože předpokládal, že tak jedná v intencích prezidenta. Byl přesvědčen, že kdyby národní socialisté svolali v tento okamžik masové shromáždění do Prahy, že by byl prezident první, kdo by jim to vytknul. Drtina také Jínovi vysvětlil, že by měl Beneš ihned zahájit jednání s politickými stranami o řešení krize (z toho důvodu jej také překvapila Jínova zpráva, že se prezident chystá odjet do Lán).

Laušman pak pozval také Jínu na oběd, což bylo ovšem Drtinovi velmi nepříjemné. Nahlas však proti tomu nijak neprotestoval. Jína během oběda vyprávěl o průběhu prezidentské audience deputace vyslané z manifestace na Staroměstském náměstí. Líčil, jak prezident kategoricky odmítl chování mluvčího delegace Bedřicha Kozelky slovy, že ještě nejsme tak daleko, aby ulice rozhodovala o tom, zda prezident přijme demisi ministrů československé vlády. Laušman se pak vyjádřil o podané demisi v tom smyslu, že ji považuje za politickou chybu. Jína v reakci na tato slova bezelstně před Laušmanem, Svobodou a Bočkem prohlásil, že také prezident byl demisí tří nekomunistických stran překvapen. Drtinu toto Jínovo prohlášení velmi zasáhlo, sám měl s tímto obědem úplně jiné plány. Chtěl původně dané příležitosti využít k tomu, aby všechny tři významné osobnosti přesvědčil o tom, že postup nekomunistických stran byl uvážený, promyšlený a především vykonán v intencích prezidenta Beneše. Jína tak vlastně rázem zcela zlikvidoval Drtinovy plány.¹⁰³³

Ludvík Svoboda začal okamžitě na Drtinovi vyzvídat, zda tedy prezident o jejich demisi věděl, či nikoliv. Prokop Drtina všem účastníkům tohoto oběda vysvětlil, že již delší dobu národní socialisté s prezidentem hovořili o rostoucích sporech s komunisty a o tom, že možná nastane okamžik, kdy se budou muset odhodlat k demisi. Zmínil pak návštěvu Zenkla a Ripky u prezidenta 18. února, o které ovšem on přirozeně neví všechny podrobnosti, neboť tam nebyl přítomen. Drtina jim tedy řekl, že z vlastní zkušenosti neví, co všechno prezident o demisi věděl. Po skončení oběda se vypravil

¹⁰³² P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 521.

¹⁰³³ Na základě záznamů J. Jíny se k tomuto rozhovoru vyjadřuje ve svých vzpomínkách i kancléř Smutný, který konstatoval, že podle jeho názoru nemohl ani Jína vysvětlovat věci jinak, než se opravdu měly. J. SMUTNÝ, *Svědectví prezidentova kancléře*, s. 97.

Drtina s Jínou ještě k Ripkovi, kterému vylíčil průběh celé návštěvy u Laušmana. Ripka byl velmi pobouřen a Jínovi vytknul jeho indiskreci. Pak na něj naléhal, aby prezident co nejdříve přijal národně socialistické ministry a aby urychleně zahájil jednání s politickými stranami o řešení vládní krize.

Večer 21. února se Prokop Drtina krátce objevil na plese národně socialistických živnostníků v Reprezentačním domě a pak pospíchal domů na velkou večeři, kterou pořádal pro manžele Herbenovi, Drábkovi, Leopolda Firta s chotí, manžele Jílovských a paní Anku Dohalskou. Původně chtěl Drtina organizovat večeři pro spisovatele K. J. Beneše, vrchního ředitele Národní banky Chmelu a několik dalších sociálních demokratů. Patrně kvůli vrcholící vládní krizi a tomu, že začínal být Drtina považován v některých kruzích za nežádoucí osobu, K. J. Beneš i jménem všech ostatních tuto večeři zrušil. Drtina jako náhradní řešení pozval své výše uvedené přátele. Během večeře se pochopitelně mluvilo především o vládní krizi a manifestaci na Staroměstském náměstí. Někteří se pozastavovali nad tím, že se dosud prezident nepostavil rozhodněji za odstoupivší ministry. Hodně nepokojen byl s prezidentovým jednáním především Ivan Herben a nejbojovněji vystupovala paní Dohalská, která tvrdila, že měl Beneš jednoznačně odsoudit Gottwaldovo štvání.

22. únor

Neděle 22. února 1948 byla především ve znamení sjezdu závodních rad, který se konal v Průmyslovém paláci v Praze a který jednoznačně podpořil záměry KSČ v probíhající vládní krizi. Sjezd také volal po provedení dalšího rozsáhlého znárodňování. Antonín Zápotocký se ve svém projevu na sjezdu závodních rad oťrel o resort justice, když znovu zaútočil na přijaté rozsudky Nejvyššího správního soudu, jež v několika případech rozhodly ve prospěch bývalých majitelů zkonfiskovaných továren. Ve svém vystoupení použil Zápotocký velice kuriózní přirovnání: *„Někdy je opravdu velmi těžké, odpoutat se i v nové, lidově demokratické republice od starého právního názírání. Když neklape výroba a dává zmetky, které svou potvorností budí hrůzu a jsou prakticky neupotřebitelné, žádáme od dělníků, aby se zamysleli nad prací, hledali, v čem je závada, a předložili opravné návrhy, co je nutno předělat, jak práci nově zorganizovat i co je nutno vyhodit, aby to ve výrobě klapalo a výrobky byly upotřebitelné, abychom je nemuseli házet do „šmelcu“. Totéž musíme žádat od soudců. Nahlédněte, soudruzi, že to, co vy nám vyrábíte svými soudními výroky, jsou opravdu*

*naprosté zmetky, které dnešní naše, k socialismu spějící lidově demokratická republika nemůže potřebovat. To není zlá vůle, to není nevážnost k soudcovskému stavu, když házíme vaše zparchantělé výrobky do odpadků a nemůžeme je uznávat. ... Je těžké, aby dělníci dělali dobré výrobky, když ředitel nestojí za nic, a je těžké, aby soudci vynášeli rozsudky v duchu lidové demokracie a nového právního řádu, když ministr spravedlnosti lidovou demokracii sabotuje. Doufám, že také naše spravedlnost nového a skutečně lidově demokratického ředitele dostane.*¹⁰³⁴ Také závěrečná rezoluce sjezdu závodních rad požadovala zastavení nálezů Nejvyššího správního soudu, kterými byly údajně činěny pokusy o vrácení znárodněných podniků „do rukou kapitalistů“.¹⁰³⁵ Jako jeden z mála vystoupil na tomto sjezdu s polemickým příspěvkem národní socialista Antonín Vandrovec, který se vyslovil pro snášlivost, toleranci a udržení dosavadního systému lidové demokracie na bázi Národní fronty.

Během dopoledne 22. února se v Národním divadle sešel ustavující sjezd nově vznikajícího Svazu československo-sovětského přátelství. Na toto shromáždění byli již v předstihu pozváni všichni ministři vlády, členové sboru pověřenců, předsednictvo Ústavodárného národního shromáždění a zástupci všech politických stran a společenských organizací. Pozvání se také dostalo sovětské delegaci v čele s generálplukovníkem Dmitrijem D. Lejkušenkem, dostavil se i náměstek ministra zahraničí SSSR Valerian A. Zorin. Za vedení národně socialistické strany byli pověřeni se zúčastnit této akce Prokop Drtina a Jaroslav Stránský. Nebyli jedinými odstoupivšími ministry, kteří byli v Národním divadle přítomni. Ve vládní lóži usedli také lidovci Adolf Proházka a František Hála. Jako předseda ÚNS se účastnil i národní socialista Josef David.

Prokopa Drtinu pobouřilo sjezdové vystoupení Klementa Gottwalda, který v Národním divadle místo slavnostní zdravice pronesl velice štvavou a nenávislnou řeč, v níž navázal na svůj projev na Staroměstském náměstí. Gottwald prohlásil: „*Současná vládní krize není ničím jiným než generálním pokusem reakčních sil o zvrát celého dosavadního vývoje, celé dosavadní politiky našeho státu, a tedy i o zvrát naší zahraniční politiky a postupné zrušení našich spojeneckých svazků. Proto v bouři lidového rozhořčení a odhodlanosti zmařit úklady reakce musí znít pevně i hlas: Nedovolíme podlomit a rozbít naše spojení se Sovětským svazem a ostatními státy.*

¹⁰³⁴ Únor 1948. Sborník dokumentů. (Ed.) Miroslav BOUČEK. Praha 1958, s. 61–62.

*...každý pokus o zvrát našeho nového řádu a o obnovu předmnichovského kapitalistického pořádku je těsně spjat s plány a intrikami západních imperialistů, s nimi stojí a padá. Že západní reakce pracuje k obnově německého kapitalismu a imperialismu, že povzbuzuje revanšistické hnutí odsunutých Němců proti Československu a Polsku, že tu jde přímo o naši bezpečnost, samostatnost, existenci, ani to zřejmě nebrání naší reakci v jejím podvrtném díle. Zřejmě je i dnes, právě tak jako v době Mnichova, ochotna obětovat vše svým třídním, sobeckým zájmům.*¹⁰³⁶

Dršina později vzpomínal, že Gottwalda téměř nepoznával, jak poskakoval po jevišti, kroutil se a dělal různé grimasy. Choval se podle jeho názoru velmi nedůstojně. Dršina chtěl v průběhu projevu demonstrativně odejít, ale Stránský se vyslovil proti tomu, takže nakonec zůstali sedět na místě až do konce. Dršina toho pak velmi litoval. Na chodbě Národního divadla se po skončení programu potkal s Miladou Horákovou, která byla celou akcí velice silně pobouřena. Dršina ji odvezl na schůzi žen do Národního domu na Smíchově, kam měla namířeno.

Nejen účast na ustavujícím sjezdu Svazu československo-sovětského přátelství, ale i další Dršinův program téhož dne jako by vůbec nesvědčil o tom, že se právě v té době hrálo o jeho politickou budoucnost a o osud celé země. Odpoledne se totiž vydal složit sokolský slib v malostranském Sokole při příležitosti jeho valné výroční schůze. Spolu s Dršinou skládali tehdy slib i některé další významné osobnosti, byli mezi nimi generál Antonín Hasal, Jiří Klouda či někdejší hradní lékař Adolf Maixner. Nabytý sál přinutil nakonec Dršinu ke krátkému proslovu, v němž se pochopitelně dotknul aktuální politické situace. Ohradil se zejména proti tomu, že jsou ministři, kteří podali demisi, označováni komunistickou propagandou za zrádce.

Dršina se během dne opakovaně domlouval se Stránským a Krajinou na tom, zda je vhodné zahájit organizování nějakých masových akcí na podporu vlastní politiky, jež by byly určitou protiváhou velkých táborů lidu pořádaných komunisty. Všichni tři se shodovali, že zatím na takové akce není ještě vhodná doba. Měli za to, že je třeba vyčkat do doby, než bude dosavadní postup schválen ústředním výkonným výborem strany, a dokud neproběhne osobní jednání s prezidentem. Právě v tom, že mezi demisí ministrů a konáním ústředního výkonného výboru muselo uplynout několik dnů, během nichž šel vývoj velice rychle dopředu, tkví jeden z významných aspektů porážky

¹⁰³⁵ Tamtéž, s. 81; *Cestou k Únoru*, dok. 122, s. 369.

nekomunistických stran. Ve srovnání s vnitrostranickou organizací KSČ byl aparát národně socialistické strany příliš těžkopádný a jeho vnitřní chod příliš pomalý. Drtinovi a jeho spolupracovníkům vlastně ani nedocházelo, že od okamžiku podání demise běžel vývoj mnohem rychleji, než byli schopni reagovat. Jistá lehkomyšlnost se projevovala i v tom, že právě v tomto klíčovém období vládní krize odjel předseda strany Petr Zenkl v souladu se svým dlouho dopředu naplánovaným programem do východních Čech a na Moravu. Také H. Ripka opustil na krátký čas Prahu a vystoupil s několika projevy na venkově. Tyto cesty vrcholných politiků národně socialistické strany byly původně patrně plánovány jako neoficiální počátek předvolební kampaně.

Večer 22. února 1948 se naplno projevil první symptomy budoucí Benešovy kapitulace. Po svém návratu z Lán oznámil prezident Beneš Drtinovi prostřednictvím svého politického referenta Jana Jíny, že se na celou situaci dívá velmi skepticky a že nakonec asi bude nucen demisi přijmout. Žádal dokonce, aby s tímto jeho postupem projevil národní socialisté souhlas. V pozadí této Benešovy skepse byl výsledek jeho podvečerního setkání s předsedou sociální demokracie Bohumilem Laušmanem, který jej v podstatě utvrdil v přesvědčení, že ministři sociální demokracie demisi nepodají. Laušman Benešovi vysvětlil, že se vedení sociálně demokratické strany může jen pokusit zprostředkovat kompromisní řešení na půdě Národní fronty. Jeho vystoupení v podstatě kopírovalo to, na čem se usneslo předsednictvo sociálně demokratické strany již 20. února. Prezident Beneš na to Laušmanovi otevřeně řekl, že celkovou situaci vnímá jako velmi nepříznivou a že se dokonce bojí vypuknutí občanské války. V zájmu uklidnění tak patrně bude nucen demisi ministrů přijmout. Po této audienci bylo jisté, že Laušman se vzhledem ke svému obvyklému oportunistu o změnu postoje sociálně demokratické strany zasazovat nebude.

Zprávou o Benešově postoji byl Drtina doslova konsternovaný, sám si tento prezidentův názor vysvětloval jeho duševní depresí, které v poslední době občas propadal. Z Drtinova popudu byla následně do jeho bytu svolána velká večerní porada některých významných činitelů národně socialistické a lidové strany. Zúčastnili se jí vedle samotného Drtiny ministři Hubert Ripka, Jaroslav Stránský a František Hála, poslanci Ivo Ducháček a Jan Stránský, generální tajemník národně socialistické strany Vladimír Krajina a Julius Firt. Podle Firtova svědectví Ripka na této poradě doslova

¹⁰³⁶ K. GOTTWALD, *Spisy XIV*, s. 260–261.

zuřil a častoval prezidenta velmi ostrými výrazy. Nechápal z čeho je prezident „*najednou tak podělanej*“.¹⁰³⁷ Podle vlastních vzpomínek Ripka prohlásil: „*Prezident naši demisi může přijmout. Nemáme nejmenší možnost mu v tom zabránit. Ale žádat od nás, abychom s tím souhlasili, je příliš. Nikdy nepřistoupíme na kapitulaci.*“¹⁰³⁸ Hála vyčetl Drtinovi jeho předchozí optimismus, díky němuž všechny při rozhodování o demisi přesvědčoval, že je prezident Beneš nemůže opustit.

Účastníci porady byli přesvědčeni, že postoj prezidenta je dán tím, že vedle Gottwalda, který jej navštěvoval ve dnech vládní krize prakticky každý den, neslyšel dosud pořádně názor druhé strany. Ripka se snažil Jínu přesvědčit o tom, že postupují podle přesně daného a promyšleného plánu. Do budoucna prý počítají i s organizováním veřejných shromáždění, která by měla být patřičnou reakcí na manifestace pořádané komunisty. Ripka zdůraznil, že není možné v této chvíli ustupovat nátlaku komunistů. Jína nakonec přiměl účastníky setkání, aby sepsali pro prezidenta Beneše záznam, který by vyjadřoval jejich postoj a argumenty, jež by měl brát prezident v potaz ve svém rozhodování. Nakonec vznikly dva listy, jeden byl společným prohlášením Prokopa Drtiny a Huberta Ripky, druhý byl pak samostatným dopisem Jaroslava Stránského. V prvním dokumentu byl vyjádřen zásadní nesouhlas s tím, aby prezident ustoupil komunistickému nátlaku. Autoři dopisu Beneše upozornili na jeho obrovskou autoritu mezi občany a konstatovali, že „*jediné prezidentovo slovo stačí, aby zahladilo vliv bouřlivého komunistického hlomozu*“. Poprosili jej také, „*aby nečinil žádného rozhodnutí, pokud nepromluví s představiteli naší strany a s lidovci, a aby zítra v pondělí pomohl věrným a oddaným sociálním demokratům k tomu, aby jejich pevné stanovisko, které dosud prosadili v představenstvu své strany, plně zvítězilo i v zítřejším zasedání jejich ústředního výkonného výboru. ...jsme neochvějně přesvědčeni, že jen pevný postup může zachránit naši demokracii. Očekáváme, že nás zítra v pondělí pan prezident přijme, je-li možno, ještě dopoledne.*“

J. Stránský ve své reakci upozornil na to, že se komunisté snaží „*dosáhnout ještě před volbami bez boje ústavním převratem nekontrolovatelné vedení voleb a vřadit ČSR do skupiny známé quasi totalitní formy. Soudíme, že jsme povinni bránit se proti tomu mobilizací všech demokratických sil československého lidu.*“ Stránský též prohlásil, že se již konají přípravy k obraně demokracie, přičemž se počítá s pomocí Sokola, Orla,

¹⁰³⁷ Cit. dle M. BARNOVSKÝ, *Na ceste k monopolu moci*, s. 238.

DTJ, Junáka atd. Také duchovenstvo by mělo pomoci.¹⁰³⁹ Navzdory odhodlanému tónu jeho dopisu začal Stránský propadat velkých pochybnostem. Když osaměli, řekl prý Ripkovi: „*Doufám, že si alespoň ty už neděláš iluze a že chápeš, že všechno je ztraceno.*“¹⁰⁴⁰

Dršina s Ripkou si konečně začali plně uvědomovat, že je třeba působit na Laušmana a pokusit se jej přimět k tomu, aby sociální demokracie rovněž podala demisi svých ministrů. Rozhodli se, že ještě téže noci zajedou za Bohumilem Laušmanem. Ještě před nimi se u něj krátce zastavil i Jan Jína při své cestě z Drtinova bytu a ukázal mu text jejich vzkazu pro prezidenta. Když Dršina s Ripkou dorazili k Laušmanovi, zastihli jej při jednání s generálním tajemníkem sociálně demokratické strany Blažejem Vilímem a poslancem Vilímem Bernardem. Pochopitelně se pak všichni dohromady bavili o aktuální situaci. Vilím Ripkovi a Drtinovi radil, že by měla být následující den v ulicích vidět „národně socialistická Praha“. Sociální demokraté naznačili, že se jim pravděpodobně na zítří nemůže zdařit prosazení demise svých ministrů na ústředním výkonném výboru strany. Podle Drtiny bylo zřejmé, že pociťovali rychle slábnoucí pozici pravého křídla sociální demokracie. Nálada prý byla taková, že Dršina s Ripkou ani příliš nemohli naléhat na to, aby se sociální demokraté připojili k demisi. Cítili, že by to Laušman a jeho společníci pociťovali jako „*pokus zachraňovat se*“. Zdálo se jim, že ani nemají situaci v sociálně demokratické straně plně ve svých rukou.

Vilím navrhoval, aby ministři raději odvolali své demise, případně aby se uvažovalo o nějaké dílčí výměně některých odstoupivších ministrů. Rozhovor se tak stočil na spíše teoretické úvahy, kdo by mohl ve vládě zůstat. Ripka připustil, že by bylo možné případně vyměnit celou vládní delegaci národně socialistické strany, ovšem s výjimkou Prokopa Drtiny, jenž byl „*středem nespravedlivých útoků*“. Laušman na to reagoval prohlášením, že v takovém případě budou sociální demokraté trvat na udržení Václava Majera v ministerském křesle, na něhož byly také zaměřeny velice prudké útoky.¹⁰⁴¹ Drtinovi utkvělo v paměti, že mu Laušman řekl: „*Ale víš to, Prokope, že jestli to špatně dopadne, že ty budeš první, koho komunisti zatknou?*“ Dršina na tuto otázku

¹⁰³⁸ H. RIPKA, *Únorová tragédie*, s. 224.

¹⁰³⁹ J. SMUTNÝ, *Svědectví prezidentova kancléře*, s. 111–113.

¹⁰⁴⁰ H. RIPKA, *Únorová tragédie*, s. 226.

¹⁰⁴¹ J. SMUTNÝ, *Svědectví prezidentova kancléře*, s. 115.

přisvědčil, že si je toho vědom. Vzápětí ještě dodal: „*Ovšem pouze v tom případě – budu-li čekat...*“¹⁰⁴²

23. únor

Ráno 23. února 1948 se sešla malá skupinka národně socialistických předáků v kanceláři Julia Firta v Melantrichu. Přítomni byli Jaroslav Stránský, Hubert Ripka, Prokop Drtina, Julius Firt, Vladimír Krajina a Petr Zenkl, který se již vrátil ze své moravské cesty. Zde se dozvěděli, že všichni čtyři odstupující národně socialističtí ministři jsou pozváni k prezidentovi. Téhož rána obdržel prezident vyjádření národních socialistů z předchozího večera a vzal je na vědomí. Beneš se rozhodl v tento den zahájit jednání s jednotlivými stranami, takže se měl postupně sejít i s představiteli komunistické strany, lidovců a sociálních demokratů. Národní socialisté se na základě této zprávy rozhodli dále počkat s organizováním nějakých veřejných akcí až po rozhovoru s prezidentem.

Drtina se pak dopoledne vydal na ministerstvo spravedlnosti. Ačkoliv se všude po celé zemi začaly z iniciativy KSČ zakládat akční výbory, které zahájily čistky a přebíraly moc v jednotlivých úřadech, závodech a organizacích, na ministerstvu spravedlnosti se zatím pokus o zřízení akčního výboru nezdařil. Jaroslav Stránský se však již nemohl dostat na ministerstvo školství a osvěty, neboť tam již akční výbor převzal veškerou moc. Situace však nebyla zcela jednoduchá ani v resortu spravedlnosti, neboť celý objekt ministerstva byl hlídán jednotkami SNB a ozbrojenými členy dělnických milicí. Stejným způsobem byla obsazena také pankrácká trestnice a státní zastupitelství, ředitel pankrácké trestnice byl odveden příslušníky SNB. Drtina se dále dozvěděl, že tajná policie zatkla jeho blízkého spolupracovníka z ministerstva spravedlnosti Zdeňka Marjanka. Netušil, že Státní bezpečnost tímto krokem právě zahájila akci J, jež byla namířena proti funkcionářům justice, kteří byli zapojeni do krčmaňského případu a mostecké špionážní aféry. K policejnímu výslechu byl předveden nejen Zdeněk Marjanko, ale i státní zástupce František Doležel a několik dalších osob.¹⁰⁴³

¹⁰⁴² P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 536.

¹⁰⁴³ 23. 2. 1948 byli vyslýcháni prezident Krajského soudu v Praze V. Vůjta, vyšetřující soudce A. Hartmann k mostecké aféře, Z. Marjanko ke krčmaňskému případu a k údajnému předání retribučních rozsudků americkému velvyslanectví. Ve vazbě zůstali soudci Černík a Panuška. V dalších dnech byli vyslýcháni Drtinovi osobní tajemníci J. Čmelík a L. Rohlíček, prokurátor V. Cešák, krajský soudce F.

Drtina se kvůli tomu telefonicky obrátil na Jana Jínu v prezidentské kanceláři. Nejprve jej žádal o okamžité slyšení u prezidenta, a když mu Jína vysvětlil, že to není možné, poprosil jej, aby Benešovi vyřídil, „že protestuje jako ministr proti tomuto násilí a že prosí pana prezidenta, aby dle toho postupoval. Že o všem informoval také předsedu Laušmana pro jeho jednání s předsedou vlády a že mu položil otázku, chce-li se sociální demokracie tohoto násilného puče zúčastnit. Ministr Drtina konečně konstatoval, že ústavní činitelé buď další postup zastaví, nebo že se stávají jeho spoluviníky. Žádal, aby si pan prezident republiky zavolal pana ministerského předsedu a zeptal se ho, co znamenají všechna ta opatření, co znamenají ty ozbrojené síly a milice na ulicích, když všude je pořádek.“¹⁰⁴⁴ Drtina také telefonicky intervenoval ve prospěch Marjanka na ministerstvu vnitra, hovořil s Noskovým osobním tajemníkem Gríšou Spurným. Marjanko byl nakonec po těchto intervencích skutečně propuštěn.

Také ministerstvo pošt lidovce Františka Hála se ocitlo v obležení jednotek SNB a dělnických milicí. Hála – stejně jako před ním Drtina – protestoval telefonicky u prezidenta. Když se během dopoledne dostavil na Hrad předseda vlády Gottwald, upozornil jej na tyto skutečnosti prezident Beneš a žádal jejich vysvětlení. Protestoval proti takovým jevům s tím, že je to cesta násilí. Gottwald odpověděl, že jde o mimořádná opatření, která jsou však nezbytná v zájmu udržení klidu. Zmínil se také o hrozbě sabotáží a chaosu. Zatímco probíhal tento rozhovor, bezpečnostní orgány se dále činily. Došlo k zatčení tajemníka Vladimíra Krajiny Ludvíka Reimana a příslušníci SNB se sháněli i po jeho kolegovi Františku Ambrožovi. V půl jedné odpoledne volal do prezidentské kanceláře dr. Zenkl, že byl ústřední sekretariát národně socialistické strany obsazen asi sto uniformovanými členy SNB a padesáti policisty v civilu.

Celý den zasedal ústřední výkonný výbor sociálně demokratické strany. Hned na začátku schůze vystoupil Václav Majer, který mimo jiné navrhl, aby se sociálně demokratičtí ministři připojili k již podané demisi 12 nekomunistických ministrů. Argumentoval dokonce i tím, že by při jednáních o novou vládu mohla pro sebe strana žádat post ministra vnitra. Majerovu návrhu vyslovili podporu zejména Vojta Beneš či Vilém Bernard. Laušman poukazoval na stanovisko prezidenta republiky. Představitelé levého křídla, především Zdeněk Fierlinger, Evžen Erban, Oldřich John a Ludmila

Havel, ministerští radové J. Nožička a M. Vošahlík, státní zástupce F. Doležel atd. Viz K. KAPLAN, *Pěk kapitol*, s. 450.

¹⁰⁴⁴ J. SMUTNÝ, *Svědectví prezidentova kancléře*, s. 119.

Jankovcová, tento Majerův návrh ostře odmítli. Při hlasování byl nakonec Majerův návrh zamítnut 42 hlasy proti 11. Došlo tak k potvrzení dosavadního stanoviska strany, aby její ministři demisi nepodávali. Definitivně se tak zhroutil původní strategie nekomunistického bloku pro únorovou vládní krizi.

Odpoledne v 16 hodin se dostavili P. Zenkl, H. Ripka, J. Stránský a P. Drtina na základě prezidentova pozvání k Benešovi. Původně žádali o audienci už na dopoledne, ale vzhledem k ranním telefonickým intervencím Prokopa Drtiny, jež byly velmi naléhavé, se Beneš rozhodl využít dopoledne pro jednání s předsedou vlády Gottwaldem a ministrem vnitra Noskem. Tak došlo k tomu, že se s národně socialistickými politiky sešel až během pozdního odpoledne. Jednalo se vlastně o úplně první osobní kontakt mezi těmito ministry a prezidentem republiky od podání demise. Během následujících dnů se ukázalo, že toto setkání zůstalo také jejich osobním kontaktem posledním.

Národní socialisté našli prezidenta ve velice dobré formě, byl pevný a odhodlaný. Velký vliv na jeho pozitivní náladu měly již ráno dopisy od Drtiny, Ripky a Stránského, které vznikly předchozí večer. Beneš je informoval o svém dopoledním rozhovoru s Gottwaldem a prohlásil, že mu vysvětlil, že komunistickému tlaku nepovolí. Výslovně prý Gottwaldovi řekl, že to, co dělá, je puč, což si prezident nemůže nechat líbit. Předseda vlády ho žádal, aby přijal demisi ministrů, a vysvětlil mu, že chce změnit strukturu Národní fronty. Gottwald prohlásil, že hodlá vytvořit novou vládu z osob, které budou upřímně oddané lidově demokratickému režimu. Beneš se naopak dovolával parlamentních metod a konstatoval, že jedná s oprávněnými zástupci politických stran a že by měl Gottwald postupovat stejně. Předseda vlády to odmítl, se Zenklem a ostatními „zrádci“ jednat nebude. O nekomunistických ministrech se prý Gottwald vyjadřoval velmi sprostě. Předseda vlády měl v plánu předložit brzy prezidentovi návrh nové vlády. Drtina ve svých pamětech vzpomínal, že všechny čtyři ministry překvapil Beneš otázkou, jestli si myslí, že by Emanuel Šlechta nebo Alois Neuman mohli přistoupit na Gottwaldovu nabídku na účast v jeho rekonstruované vládě. Zenkl na to prý odpověděl, že si myslí, že tak daleko by nešli ani tito dva vnitrostraniční oponenti. Beneš poznamenal, že se Gottwald o těchto dvou národně socialistických politicích jmenovitě zmínil jako o možných ministerských kandidátech.

Obdobné představy o způsobu doplnění vlády Beneš Gottwaldovi odmítl akceptovat.¹⁰⁴⁵ Podle Ripky zmiňoval prezident Beneš i to, že Gottwaldovi vyčetl, že se tu připravuje nový Mnichov a že on by v něčem takovém nechtěl hrát žádnou úlohu.

Národně socialističtí ministři se snažili přesvědčit prezidenta, že by měl Gottwalda přimět k tomu, aby podal demisi celé vlády. Problém ovšem byl, jak to učinit, když dosud demisi podalo jen dvanáct ministrů a nikoliv nadpoloviční většina vlády. Národní socialisté projevíli ochotu jednat o nové vládě, avizovali jen svou základní podmínku, že v každém případě musí ve vládě zůstat Prokop Drtina. Beneš ujistil ministry, že jejich demisi nepřijme a že se komunistickým požadavkům nepodvolí. Připouštěl, že nepodaří-li se nalézt dohodu, že mu nezbude nic jiného, než rezignovat. Při rozhovoru mezi Benešem a národními socialisty došlo i na téma možného otevřeného boje mezi komunisty a příslušníky ostatních stran. Ministři prohlásili, že i s takovou eventualitou počítají a že si uvědomují, že mohou být každou chvíli zatčeni. Přesto vyjádřili odhodlání všechno riskovat pro záchranu demokracie. Debatovalo se i o otázce, zda nehrozí sovětská vojenská intervence, jak ministři, tak i prezident se shodovali v názoru, že tato možnost není příliš pravděpodobná. V případě, že by k tomu došlo, prohlásil Ripka, že by sice byly demokratické síly poraženy, ale celý národ i svět by zřetelně viděl, že země podlehla násilí a komunistický režim byl národu vnucen. Když se ministři na závěr své audience s prezidentem loučili, zeptal se jej Drtina, zda s nimi bude ještě v každém případě mluvit, než o demisi rozhodne. Prezident Beneš mu tento předpoklad potvrdil. Ve skutečnosti však posléze k tomuto dalšímu rozhovoru k Drtinovu zklamání nedošlo.¹⁰⁴⁶

Všichni čtyři národně socialističtí ministři zamířili z Hradu rovnou na náměstí Republiky, kde se měla konat schůze předsednictva strany. Před budovou ústředního sekretariátu se shromažďovaly hloučky příznivců národně socialistické strany, které je přivítaly s velkým jásotem a projevy podpory. Podle Drtinova odhadu jich v té chvíli postávalo na náměstí několik stovek. Petr Zenkl pronesl k těmto manifestujícím davům několik krátkých slov, v nichž ohlásil, že prezident Beneš neustoupí a bude hájit zásady parlamentní demokracie.

¹⁰⁴⁵ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 542–543. J. Stránský ale informací, že by Beneš hovořil o Neumanovi, vyloučil – viz J. SMUTNÝ, *Svědectví prezidentova kancléře*, s. 132.

¹⁰⁴⁶ Nejkomplexnější popis jednání mezi prezidentem Benešem a čtyřmi národně socialistickými ministry tamtéž, s. 123–127, 131–133, 138.

Ihned po příchodu ministrů bylo zasedání předsednictva strany zahájeno. Zenkl informoval přítomné o průběhu návštěvy u prezidenta, načež se předsednictvo usneslo poslat prezidentu republiky dopis, v němž vyjádřilo odhodlání strany trvat na dosavadní politice Národní fronty, popřelo, že by si národní socialisté přáli vznik nějaké úřednické vlády, a odmítlo obviňování z příprav nějakého zvratu lidově demokratického režimu. V dopise byly stručně znovu popsány důvody demise ministrů. Předsednictvo strany také zdůraznilo, že jsou jejich zástupci ochotni k jednání se všemi stranami Národní fronty tak, aby se urychleně podařilo nalézt řešení vládní krize. Na závěr autoři dopisu apelovali na zachovávání zásad a metod parlamentní demokracie.¹⁰⁴⁷ Současně s tímto dopisem vydalo předsednictvo národně socialistické strany výzvu ke svým členům a stoupencům, která byla následující den uveřejněna ve *Svobodném slově*. V tomto prohlášení se opět zopakovala výzva ke klidu s tím, že řešení situace je v rukou ústavních činitelů a vedení stran Národní fronty. Hubert Ripka se posléze odebral na ústřední výkonný výbor sociálně demokratické strany, aby tam informoval o uskutečněném jednání s prezidentem a aby jim odevzdal kopii právě připraveného prohlášení. Ani toto komuniké, které si s velikým nadšením od Ripky převzal Václav Majer, nedokázalo zvrátit neblahý vývoj jednání ústředního výkonného výboru sociální demokracie.

Schůze předsednictva národně socialistické strany probíhala v poměrně bouřlivé atmosféře, neboť přes okna doléhal do sálu ruch z přilehlého náměstí, kde se právě konala spontánní manifestace národně socialistických příznivců na podporu demokracie, prezidenta Beneše a odstupujících ministrů. Podnět k tomuto shromáždění dal průvod studentů, kteří předtím měli schůzi Klubu národně socialistických akademiků v Obecním domě. Paradoxně v téže budově ve Sladkovského sálu se večer 23. února 1948 konala porada pro utvoření Ústředního akčního výboru Národní fronty, kde mimo jiné vystoupil se svým projevem i Klement Gottwald. Ve své řeči potvrdil, že připravuje sestavení nové vlády, do níž by měli přijít lidé, kteří dosud stáli v nekomunistických stranách v opozici.¹⁰⁴⁸

Nakonec se museli vedoucí představitelé strany ukázat v oknech, protože byla stále skandována jejich jména. Zejména Zenkl byl vyvoláván zas a znovu. Nakonec Petr Zenkl spolu s Fráňou Zemínovou improvizovaně promluvili z balkonu budovy

¹⁰⁴⁷ Text dopisu viz tamtéž, s. 138–139.

sekretariátu. Drtina byl tak nadšený ze shromážděného davu příznivců, že vytočil Jínovo číslo v prezidentské kanceláři a vyzval jej, aby si ze sluchátka poslechl, co se právě před sekretariátem strany děje. Vysvětloval Jínovi, že nikdo tuto manifestaci nesvolával, a přesto se tu spontánně sešlo obrovské množství lidí. Zároveň jej upozornil, že se chystá průvod těchto manifestantů na Pražský hrad za prezidentem. Bylo zřejmé, že se tu projevil možný potenciál nekomunistických sil ve společnosti. Národní socialisté se však ani po této zkušenosti neodhodlali k jejich patričním využití. Ačkoliv Drtina a jeho spolupracovníci projevili velké nadšení z této spontánní manifestace, přesto její účastníky vyzvali, „aby se rozešli do svých domovů a byli připraveni kdykoli na zavolání, bude-li třeba“. Jak také Drtina ironicky poznamenal, údajní vůdcové puče „posílali „pučisty“ domů, chlácholili je a vyzývali ke klidu a k pokojné práci“.¹⁰⁴⁹ Mohutný studentský průvod nakonec z náměstí Republiky vyrazil na Pražský hrad, kde byla posléze jeho pětičlenná delegace přijata prezidentem.

Po skončení schůze předsednictva národně socialistické strany se Prokop Drtina vydal na jednání se slovenskými demokraty do vily náměstka předsedy vlády Štefana Kočvary. Přítomni byli všichni demokratičtí ministři, takže se tohoto rozhovoru vedle Kočvary zúčastnili i Ivan Pietor, Ján Lichner a Mikuláš Franek. Drtina je všechny informoval o průběhu jednání s prezidentem Benešem. Všiml si, že během tohoto setkání byla Kočvarova vila obklopena hlídkujícími policisty. Prezident Beneš přijal delegaci slovenských demokratů hned následující den dopoledne, spolu s ministry pražské vlády se tohoto setkání na Hradě zúčastnil i předseda Demokratické strany Jozef Lettrich. Také jim Beneš potvrdil, že demisi ministrů dosud nepřijal a nehodlá přijmout. Novou vládu by chtěl jmenovat po dohodě se všemi politickými stranami. Podle Lettrichova dojmu byl však prezident pevný jen navenek, vevnitř však již počítal, že podlehne.¹⁰⁵⁰

Dne 23. února došlo ještě k jedné významné události, která bývá občas pomíjena, ačkoliv měla velký dopad na další průběh a celkové vyznění vládní krize. V podvečer se sešlo předsednictvo Ústavodárného národního shromáždění, které za předsednictví národního socialisty Josefa Davida jednomyslně schválilo návrh Klementa Gottwalda na odložení plenární sněmovní schůze, k níž mělo původně dojít

¹⁰⁴⁸ Gottwaldův projev z Obecního domu viz K. GOTTWALD, *Spisy XIV*, s. 263–273.

¹⁰⁴⁹ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 550.

¹⁰⁵⁰ M. BOUČEK – M. KLIMEŠ, *Dramatické dny*, s. 265.

24. února.¹⁰⁵¹ Parlament tak byl zcela vyřazen ze hry a do vývoje vládní krize nijak nezasáhl. Ačkoliv iniciativa vzešla z komunistických řad, tento krok ochotně akceptovaly i všechny ostatní strany. To, že odstavení parlamentu nijak nevadilo ani národním socialistům, potvrdil později svými slovy Prokop Drtina: „Zvyklostem první republiky odpovídalo, že se nikdy o důvěře nehlasovalo, vždy záleželo na dohodě a opoře v parlamentu, když nebyla, nastávala krize. Zde měla velký význam „pětka“, sice bez ústavní pravomoci, ale se skutečnou pravomocí. Souviselo to s vázanými kandidátkami... Nikdo z nekomunistických stran na parlamentu proto nemyslel, považoval Národní frontu také za koalici, i když s jinou vnitřní strukturou a dynamikou, s převahou komunistické strany.“¹⁰⁵²

24. únor

Vzhledem k tomu, že v posledních dnech komunistický tisk stále stupňoval své útoky na adresu Prokopa Drtiny, uveřejnil národní socialista František Loubal 24. února 1948 ve Svobodném slově článek na jeho obhajobu. Pozastavil se nad tím, kolik nenávislných útoků se najednou proti Drtinovi vynořilo, byť byl ještě nedávno národem oslavován jako legendární Pavel Svatý: „Jako by ani nacistů, okupace, koncentráků a šibenic nebylo. Muže, kterým všechen lid zbožně a přímo s nebezpečím života naslouchal, když k nám promlouvali ze zahraničí, nazývá dnes tisk palcovými písmeny reakcionáři, agenti reakce a rozvratníky. A ještě se tomu tleská. Když se Pavel Svatý vrátil do vlasti, líbal mu lid ruce z vděčnosti za jeho slova ze zahraničí a dnes je rozvratníkem, agentem reakce? Záhy jsme ztratili úctu i vděčnost k mužům, kteří za naši svobodu bojovali a trpěli. Kdyby je bývali zastihli nacisté, stavěli jsme jim dnes pomníky, a protože se zachránili a nás tolik posilovali, neváháme je dnes zneuctívát, podněcovat proti nim hněv lidu. Domyslíl někdo z těch, kdo toto nastavují, že tím lid a celá národ přímo demoralisují, že ho zbavují veškeré úcty a lásky k poctivým lidem?“¹⁰⁵³

Úterý 24. února 1948 bylo ve znamení jednohodinové generální stávky organizované Ústřední radou odborů a komunistickou stranou. Jednalo se o

¹⁰⁵¹ Pro případ, že by se parlament sešel, připravovali se komunisté na variantu, že by vystoupili vybraní poslanci v rozpravě ke zprávě ministra vnitra s útokem na ministra Drtinu. Viz K. KAPLAN, *Pět kapitol*, s. 320.

¹⁰⁵² V. PAVLÍČEK, *O české státnosti*, s. 260.

¹⁰⁵³ František LOUBAL, *Kam se poděly úcta a rozvaha?* In: *Svobodné slovo*, 24. 2. 1948.

nejrozsáhlejší nátlakovou akci, jež byla v průběhu vládní krize zorganizována. Vedle toho pokračovalo po celé zemi zakládání akčních výborů, které postupně přebíraly revolučním způsobem moc ve všech úřadech, podnicích a organizacích. Akční výbor se téhož dne ustavil například i v národně socialistické tiskárně Melantrich či v lidové straně. Vedení nekomunistických stran přestávaly ovládat svůj tisk. Tento den zasedalo předsednictvo sociálně demokratické strany, které nakonec přes protesty Václava Majera, Vladimíra Görnera a Viléma Bernarda přijalo návrh Zdeňka Fierlingera, aby předseda strany Laušman jednal s předsedou vlády Gottwaldem o řešení vládní krize. Pravé křídlo rychle ztrácelo ve straně úplně svůj vliv. Laušman se snažil zachránit svou vlastní pozici, a tak se přiklonil k levému křídlu strany. Večer navštívil Gottwalda a oznámil mu, že sociálně demokratická strana přijímá podmínky KSČ a že se rozhodla vyslat do nové vlády Bohumila Laušmana, Zdeňka Fierlingera a Ludmilu Jankovcovou.

Ve stejný den se také historicky naposledy sešly demokraticky zvolené vrcholné orgány národně socialistické strany. Odpoledne se konala společná schůze ústředního výkonného výboru strany a jejího poslaneckého klubu. Zúčastnilo se jí asi 200 delegátů z Čech a Moravy. Ucelený výklad vládní krize podali na tomto zasedání postupně všichni čtyři odstupující ministři P. Zenkl, P. Drtina, H. Ripka a J. Stránský, spolu s nimi vystoupil také generální tajemník strany V. Krajina. Ministři obhajovali své rozhodnutí podat demisi a dočkali se velké podpory od svých spolustraníků. Shromáždění straničtí delegáti nakonec schválili dosavadní postup vedení strany a odeslali prezidentovi Benešovi pozdravný telegram.

Velkým překvapením se stalo na tomto zasedání vystoupení Aloise Neumana, který doporučoval jednat s KSČ o novém složení vlády, případně i hledat jiné osoby, jež by se mohly stát za národně socialistickou stranu novými ministry. Vyslovil se také pro účast národních socialistů na Ústředním akčním výboru Národní fronty a nakonec přiznal, že mu bylo ze strany Gottwalda nabídnuto ministerské křeslo. Po tomto odhalení nastal v jednacím sále velký zmatek, delegáti začali vstávat ze svých míst a volali na Neumana, že je zrádce a že by měl být ze strany vyloučen. Alois Neuman pak raději z tohoto jednání zmizel, neboť mu vážně hrozila od jeho spolustraníků fyzická inzultace. To, že stejnou nabídku jako Neuman dostal i Emanuel Šlechta, na tomto jednání nezaznělo. Po skončené schůzi se sešli Alois Neuman, Emanuel Šlechta a

národně socialističtí funkcionáři ÚRO František Koktán a Jan Mátl a společně vytvořili akční výbor národně socialistické strany.

V závěru zasedání ústředního výkonného výboru národně socialistické strany a jejího poslaneckého klubu přišla zpráva, že do budovy stranického sekretariátu právě vstoupila policie. Bezpečnostní složky tak zahájily již druhou prohlídku celé budovy a začaly prozkoumávat písemnosti strany. Drtina a Krajina se pokusili proti postupu Bezpečnosti protestovat u velícího důstojníka, ale jejich apel byl marný. Policie si z budovy odnášela velké množství spisového materiálu. Před budovou se přitom během zasedání vrcholných orgánů strany a následné policejní prohlídky opět shromáždily davy národně socialistických příznivců.

25. únor

Hned ráno 25. února 1948 se sešli v bytě Jaroslava Stránského všichni čtyři odstupující národně socialističtí ministři a generální tajemník Vladimír Krajina. Všichni začali pociťovat značnou nervozitu a znejistili v důsledku rychlého vývoje, který již nebyli schopni nijak aktivně ovlivnit. Během předchozího dne a noci značně postoupila činnost akčních výborů, řada straníků již byla pozatýkána, mnohé sekretariáty byly obsazeny, řádné vedení národně socialistické strany ztratilo vliv na Melantrich. Tento den nevyšlo *Svobodné slovo*. Dosavadní stranická organizace se v podstatě pomalu začínala rozpadat.

Ministři očekávali zprávu, že budou prezidentem pozváni na Hrad k rozhovoru, ale žádná pozvánka nepřicházela. Ministři proto aspoň poslali prezidentovi přípis ústředí národně socialistické strany, podepsaný organizačním jednatelem Vladimírem Šolcem a generálním tajemníkem Vladimírem Krajinou. V tomto dokumentu se sdělovalo, že „*každý člen naší strany, který by bez vědomí strany přijal jakoukoli politickou funkci, zejména v akčních výborech nebo v nové vládě, bude automaticky ze strany vyloučen*“. V přípise ujišťovalo národně socialistické vedení prezidenta Beneše v tom, že strana žádného svého člena nepověřila účastí v nové Gottwaldově vládě. O novém základě vládní sestavy může podle národně socialistické strany rozhodnout jen výrok lidu v nových volbách.¹⁰⁵⁴

¹⁰⁵⁴ H. RIPKA, *Únorová tragédie*, s. 255; srov. J. SMUTNÝ, *Svědectví prezidentova kancléře*, s. 179; *Cestou k Únoru*, dok. 137, s. 403–404.

Ripka ráno telefonoval do prezidentské kanceláře, ale Jaromír Smutný i Jan Jína jej ujišťovali, že je vše v naprostém pořádku a že prezident Beneš zůstává pevný a neústupný. Národní socialisté se nakonec rozhodli vyslat Vladimíra Krajínu na Hrad, aby požádal o okamžité přijetí u prezidenta. Měl mu při té příležitosti oficiálně předat rezoluci z úterního zasedání národně socialistické strany. Hlavním účel jeho cesty na Hrad ovšem spatřovali v tom, že měl naléhat na prezidenta, aby co nejdříve osobně promluvil s národně socialistickými ministry. Zároveň měl Krajína apelovat na Beneše, aby již neodkládal svůj zvažovaný veřejný výstup v rozhlase. Generální tajemník se však vrátil z Hradu s nepořízenou. Když požádal před desátou hodinou o audienci, Beneš ho vůbec nepřijal. Prezidentští úředníci však Krajínu znovu ujišťovali o nezměněném prezidentově stanovisku. Zklamán Krajína prý nechal prezidentovi prostřednictvím Jíny a Smutného vzkázat varování, aby neskončil jako Emil Hácha. Drtina s tímto jeho přirovnáním nesouhlasil.

Zajímavým dokladem tehdejší atmosféry ve vedení národně socialistické strany je dopis, který zaslal Hubert Ripka dopoledne 25. února 1948 Edvardu Benešovi. V tomto listě znovu apeloval na to, aby prezident nepřijímal demisi dvanácti ministrů, protože návrh, jenž mu Gottwald bezpochyby předloží, „*bude v příkrém rozporu s koncepcí Národní fronty, založené na politických stranách, tak se zásadami a zvyklostmi parlamentní demokracie*“. Ripka také vyzval Beneše, aby se veřejně zastal Prokopa Drtiny a Petra Zenkla proti nenávisným útokům, jež na ně směřovaly z komunistických řad. O Drtinovi konkrétně napsal: „*Neznám důvodů, které Vám dosud bránily v tom, abyste řekl slovo na obranu těch ministrů, kteří jsou dnes zaplavováni hanebnými lžemi a pomluvami. Přesto se však domnívám – a prosím Vás, abyste věřil, že tak nečiním z důvodů osobních, nýbrž z dobře uvážených důvodů politických – že by bylo velmi třeba, abyste se před národem ať už v té, nebo oné formě, zastal Dra Prokopa Drtiny. Jemu zůstane trvalá zásluha o to, že do dnešní krise udržel nezávislost soudů a soudců, a byl to především on, který vzal na sebe těžký, a zdůrazňuji, riskantní úkol o nápravu poměrů v naší bezpečnostní službě. Právě proto je dnes středem soustředěného útoku. Nejde o to, aby snad byl zachraňován, ale o to jde, aby národ věděl, že jste právě Vy, pane presidente, oceňoval práci a zápas tohoto statečného muže ryzího charakteru, který Vám byl vždy bezvýhradně oddán.*“¹⁰⁵⁵

¹⁰⁵⁵ NA, f. 100/24, sv. 54, a. č. 890, dopis H. Ripky E. Benešovi z 25. 2. 1948.

Zatímco ministři marně čekali na to, zda je prezident pozve k osobnímu jednání, a po té, co neuspěl ani Krajinův pokus o setkání s Benešem, na Hradě probíhal velice rušný program. Kolem jedenácté hodiny přijal prezident Beneš předsedu vlády Gottwalda, ministra vnitra Noska a předsedu ÚRO Antonína Zápotockého. Během půlhodinového setkání odevzdal ministerský předseda prezidentu republiky svůj návrh na rekonstrukci a doplnění vlády, načež Beneš prohlásil, že si celou věc musí ještě promyslet. Konstatoval, že nebude nic zdržovat, a připomenul, že požaduje, aby bylo nalezeno řešení parlamentní. Nakonec ujistil komunistické představitele, že jeho definitivní odpověď se dozvědí ještě během téhož dne.

Po odchodu Gottwaldovy delegace přijal Beneš ke krátkému rozhovoru Jana Masaryka a dr. Oskara Klingera, právě v té době se podle kancléře Smutného definitivně rozhodl, že demise přijme a novou Gottwaldovu vládu podepíše (historik Karel Kaplan však soudí, že se Beneš rozhodl již v průběhu předchozí noci nebo ráno 25. února¹⁰⁵⁶). Hned po odchodu Masaryka a Klingera následovalo více jak půlhodinové jednání s předsedou Ústavodárného národního shromáždění Josefem Davidem. Tomu prezident sdělil svůj úmysl přijmout demisi odstupujících ministrů a rozhodnutí, že bude sám brzy rezignovat na svou funkci. David se stal posledním nekomunistickým politikem z předúnorové garnitury, se kterým se Beneš osobně sešel. Ve 13 hodin vysílal rozhlas nepravdivou zprávu, že již prezident Beneš demisi nekomunistických ministrů přijal. Po poledni dorazily na Hrad rezignační dopisy sociálně demokratických ministrů Františka Tymeše a Václava Majera, které však v daném okamžiku již nijak další vývoj událostí nezvrátily. Na to již bylo příliš pozdě.

Prokop Drtina byl poslední z ministrů, kteří podali 20. února demisi, jenž dosud mohl řádně úřadovat ve svém ministerstvu. Zlom nastal teprve ráno 25. února, kdy i na ministerstvu spravedlnosti po mnoha komplikacích vznikl akční výbor. Stalo se tak až z popudu Státní bezpečnosti, když se předchozí pokusy o jeho ustavení během 23. a 24. února mýjely účinkem. Tento akční výbor sestavili podle Drtiny jen asi tři nebo čtyři lidé a do jeho čela se postavil komunista a předseda zaměstnanecké rady, Štěpán Severa. Akční výbor během dopoledne nakomandoval všechny zaměstnance na schůzi v zasedací síni ministerstva ve druhém patře. Pod policejním nátlakem se tam nakonec téměř všichni zaměstnanci skutečně sešli.

Když se Drtina v průběhu dne dostavil do budovy ministerstva, dozvěděl se od svých spolupracovníků, co se od rána stalo. Okamžitě se vydal na zaměstnaneckou schůzi do zasedacího sálu. Šel rovnou k předsednickému stolu a požádal představitele akčního výboru o vydání klíčů od svého kabinetu. Severa tento jeho požadavek odmítl. Drtina se obrátil ke shromážděným zaměstnancům a v krátkosti jim vysvětlil, že je stále ještě řádným ministrem spravedlnosti, neboť dosud prezident republiky jeho demisi nepřijal. Zdůraznil, že si každý zaměstnanec musí být vědom toho, že tato situace má tudíž dopady na jeho úřední povinnost. Kdo na tuto povinnost nedbá, dopouští se porušení své úřední povinnosti a dokazuje tím, že právě do ministerstva spravedlnosti nepatří a nikdy nepatřil. Po tomto krátkém Drtinovu proslovu následoval hlučný potlesk zaměstnanců ministerstva. Když opouštěl sál, některé úřednice plakaly a volaly, aby je neopouštěl a aby se jim vrátil. Drtina ve svých pamětech tvrdí, že jej nikdo k odchodu z budovy nevyzýval, v dané chvíli se toho dokonce ani předseda akčního výboru Severa neodvážil. Drtina měl dokonce pocit, že i Severa odmítl klíče vydat s velkým přemáháním a se značnými rozpaky. Také ostatní členové akčního výboru se tvářili velmi nejistě a raději uhýbali ministrově pohledu.

Podle pozdějšího komunistického výkladu se však všechno seběhlo úplně jinak. Akční výbor údajně po jeho příchodu na ministerstvo Drtinu vyzval, aby ihned opustil budovu. Drtina se bránil tím, že akční výbory nemají žádný právní podklad a že tedy jednání jejich členů podléhá disciplinárnímu řízení, případně zákonu na ochranu republiky. Předseda akčního výboru ministerstva spravedlnosti, Štěpán Severa, mu na to údajně odvětil: „*V tomto okamžiku není rozhodující, zda jsou akční výbory podle vás legální nebo nelegální. Jsme zde a nebojíme se odpovědnosti. Vy jste podal demisi a lid ve vás ztratil důvěru. Pro lid už nejste ministrem, a proto z ministerstva odejděte!*“¹⁰⁵⁷ Podle komunisty tradovaného líčení se pak Drtina ještě marně pokusil protestovat proti postupu akčního výboru u ministra vnitra. Snažil se s ním spojit telefonicky, ale podařilo se mu zastihnout jen Noskova tajemníka, Gríšu Spurného. Ten údajně Drtinovi vysvětlil, že již patrně prezident Beneš přijal jeho demisi, a tak už není ministrem

¹⁰⁵⁶ K. KAPLAN, *Poslední rok prezidenta*, s. 29–31. Kaplan poukazuje na to, že již ráno 25. února dal svému osobnímu tajemníkovi Václavu Sýkorovi pokyn, aby připravil k podpisu dekrety o přijetí demise.

¹⁰⁵⁷ M. BOUČEK – M. KLIMEŠ, *Dramatické dny*, s. 293; k tomu srov. J. VESELÝ, *Kronika únorových dnů 1948*, s. 154.

spravedlnosti. Drtina nakonec nátlaku ze strany akčního výboru ustoupil a budovu ministerstva opustil.¹⁰⁵⁸

Po svém posledním krátkém pobytu na půdě ministerstva spravedlnosti se Prokop Drtina vrátil do bytu Jaroslava Stránského ve Valdštejnském paláci. Tam se pak dočkal zprávy, že prezident republiky E. Beneš odpoledne po půl páté přijal demisi nekomunistických ministrů a podepsal jmenovací dekrety nově navržených členů vlády. Václava Majera ani Huberta Ripku, který žádal telefonicky o setkání jménem všech odstupujících národně socialistických ministrů, již Edvard Beneš nepřijal. Prezident republiky jim nedopřál ani audienci na rozloučenou, ač to bývalo při odchodu z úřadu nepsaným zvykem. Kancléř Smutný se to později pokoušel omluvit zdravotním stavem prezidenta Beneše. Když se Ripka do telefonu dožadoval aspoň vysvětlení, proč se prezident rozhodl demisi přijmout, zástupce prezidentské kanceláře „*nedovedl říci nic, než že teď není chvíle k odpovědi na takovou otázku*“.¹⁰⁵⁹ Ripkovy protesty, jak mohl prezident učinit tak závažné rozhodnutí a neinformovat je, byly již marné.

Všichni, teď již bývalí, ministři byli zdrceni, ale největší šok prožíval Prokop Drtina. Jeho velký přítel Hubert Ripka později vzpomínal: „*Tragickým zakončením krize trpěl obzvláště Drtina. Nikdy nezapomenu na bolestný výraz jeho tváře, na jeho smrtelnou bledost v okamžiku, kdy poslouchaje můj telefonní rozhovor s prezidentskou kanceláří pochopil, že Beneš přistoupil na Gottwaldův návrh. Několik minut nebyl schopen jediného slova. Byl z nás ze všech největší optimista a do poslední chvíle si nepřipouštěl myšlenku, že je vše ztraceno.*“¹⁰⁶⁰ Když se Drtina vzpamatoval, požádal své spolupracovníky, aby si vzájemně slíbili, že nebudou prezidenta veřejně odsuzovat. Všichni s tímto návrhem souhlasili. Všechny samozřejmě palčivě zaměstnávala otázka, co dělat dál. Kvůli tomu také ještě obtelefonovali některé své poslance a funkcionáře lidové strany.¹⁰⁶¹

Nová vláda se od té předúnorové výrazně lišila, sedělo v ní 11 komunistů, 3 sociální demokraté, jen 2 lidovci a 2 zástupci národně socialistické strany, pouze 1 slovenský demokrat, 1 zástupce Strany slobody a 2 zástupci ROH. Ve vládě zůstali jako nestraníci Jan Masaryk a Ludvík Svoboda. Na Drtinovo místo ministra spravedlnosti

¹⁰⁵⁸ Únor 1948 ve vzpomínkách pamětníků, s. 49–50.

¹⁰⁵⁹ H. RIPKA, Únorová tragédie, s. 259.

¹⁰⁶⁰ Tamtéž, s. 265.

¹⁰⁶¹ K. KAPLAN, Pět kapitol, s. 514.

nastoupil ambiciózní komunista Alexej Čepička. Svůj triumf ohlásil Klement Gottwald na velké manifestaci na Václavském náměstí, kde prohlásil: „*Reakce, která chystala a připravovala právě v této době rozhodný úder proti našemu lidově demokratickému řádu, byla sama odražena a poražena.*“¹⁰⁶²

V noci z 25. na 26. února 1948 se konala v Drtinově bytě na Hanspaulce porada o dalším postupu mezi několika významnými národními socialisty. Tohoto jednání se vedle Prokopa Drtiny zúčastnili Ota Hora, prof. Vratislav Bušek a dr. Miroslav Kohák. Drtina popsal svým přátelům, jak se ministři marně snažili dostat k prezidentovi. Hora se jej otázel, proč se „*nevydali na pochod na Hrad, bez ohlášení, jako to dělali v těch dnech desítky komunistických „dělnických“ deputací ze závodů, a nesetřvali v kanceláři presidenta, až je přijme?*“¹⁰⁶³ Drtina vysvětlil, že celé odpoledne marně čekali na audienci u prezidenta u Stránského v bytě. Bývalý ministr se pak telefonicky spojil s Janem Jínou, který mu popsal průběh jednání mezi prezidentem Benešem a Klementem Gottwaldem. Podle tohoto líčení se zdálo, že Beneš demisi podepsal po velice hrubém nátlaku, kdy mu Gottwald vyhrožoval rozsáhlými represáliemi. Jína pak prohlásil, že se Gottwald Benešovi zaručil, že nedojde k žádnému zatýkání a násilnostem. Účastníci porady se nakonec shodli, že je třeba se rozhodnout, kdo zůstane doma a kdo odejde do exilu. Kolem dvaadvacáté hodiny se všichni rozloučili s tím, že se následující den sejdou na schůzi předsednictva strany.

Odchod z veřejného života

Kariéra a politická aktivita Prokopa Drtiny se definitivně uzavřela 26. února 1948, kdy se spolu s Petrem Zenklem, Jaroslavem Stránským a Hubertem Ripkou vzdal všech zbývajících politických mandátů a funkcí, které měl z pověření strany, stejně jako i čestných občanství a jiných funkcí v různých spolcích, institucích a korporacích. V dopise členům národně socialistické strany tento krok odstoupivší ministři zdůvodnili: „*Za poměrů, jež byly věřejším politickým obratem vytvořeny, nebude již možno svobodně sloužit národním, demokratickým a socialistickým cílům, jak bylo naší tradicí. Není nám možné přizpůsobiti se podmínkám, za nichž nyní politické strany budou smět svou činnost vyvíjet. Jako byl náš dosavadní politický postup, o jehož pohnutkách a cílech jsme vždy poctivě a loyálně uvědomovali všechny ostatní politické*

¹⁰⁶² K. GOTTWALD, *Spisy XIV*, s. 274.

¹⁰⁶³ O. HORA, *Svědectví o puči II*, s. 176.

*strany i presidenta republiky, křivě nařčen před celou veřejností jako zrada a reakce, tak i další naše činnost byla by takto pomluvena, aniž nám zbývá jakýkoli prostředek obrany proti takové křivdě. Důvěřujeme samozřejmě, že těmto urážlivým lžím a pomluvám, kterými jsme a budeme zahrnováni, nevěří a neuvěří žádný soudný příslušník naší strany ani stran druhých. Nemáme moci, ale naše síla je v čistém svědomí a v přesvědčení, že zastáváme věc dobrou a spravedlivou. Nicméně se zřetelem na zcela novou politickou situaci soudíme, že nemůžeme zatěžovati svou účastí na politickém životě příslušníky strany, kteří si jistě budou i ve změněných poměrech počínat tak, jak se sluší na uvědomělého československého národního socialistu.*¹⁰⁶⁴

Začátkem března 1948 využil tohoto dopisu parlamentní akční výbor ke zdůvodnění zbavení Zenkla, Ripky a Drtiny jejich poslaneckých mandátů. Jaroslav Stránský sám výslovně rezignoval na funkci poslance 9. března 1948. Na uvolněné poslanecké místo po Prokopu Drtinovi nakonec 7. května 1948 nastoupil socialista Robert Samek. Drtina a jeho kolegové byli také postupně vylučováni ze všech sdružení a organizací, jichž byli dosud členy. Proslulý účastník domácího i zahraničního odboje Drtina tak přestal být členem Svazu národní revoluce.

Dne 26. února 1948 se již jednoznačně projevilo, že nová komunistická moc neměla potřebu dodržovat ani základní principy právního státu. Hned ráno zatkla totiž Státní bezpečnost Vladimíra Krajínu, který přitom disponoval poslaneckou imunitou. Jeho manželka se poté okamžitě vydala hledat pomoc na ústřední sekretariát národně socialistické strany, kde probíhala schůze bývalých ministrů. Zenkl, Stránský, Drtina a Ripka poradili Krajínově ženě, aby zajela do parlamentu, kde by měl předseda sněmovny Josef David sepsat protest proti zatčení poslance, a pak na Hrad za prezidentem. Když dorazila do prezidentské kanceláře, setkala se tam s Jaromírem Smutným, jenž jí vysvětlil, že prezident republiky kvůli nemoci nikoho nepřijímá. Přislíbil však, že Benešovi vše vyřídí. Mezitím byl zatčen i další národně socialistický poslanec Alois Čížek. Také Otovi Horovi hrozilo bezprostředně zatčení, podařilo se mu však ukrýt u Václava M. Havla. Na zákrok prezidentské kanceláře u předsedy vlády Gottwalda byl nakonec Krajina ještě během odpoledne propuštěn.

¹⁰⁶⁴ AÚSD, f. H. Ripka, k. 36, a. č. 1462; NA, f. 100/24, sv. 36, a. j. 809, opis dopisu straně československých národních socialistů z 26. 2. 1948; viz též J. KOCIAN, *Československá strana národně socialistická*, s. 243–244.

Když později Drtina rekapituloval průběh únorového převratu, označil sám za hlavní viníky porážky demokracie v Československu v únoru 1948 vedení a ministry sociálně demokratické strany a ministra zahraničních věcí Jana Masaryka. Pro Drtinu bylo těžkým zklamáním, že se k demisi nepřipojili aspoň Masaryk a Majer. V případě Václava Majera však uznával, že se několik dní upřímně bil za podání demise ve vedení sociálně demokratické strany.

Velice obtížně se smířoval i s kapitulací prezidenta Beneše. Zejména s rostoucím časovým odstupem a po té, co si přečetl vzpomínky řady dalších aktérů únorových událostí a získal tak komplexnější obraz, než mohla poskytnout jeho vlastní zkušenost, Drtinův kritický postoj k Benešovu jednání v průběhu krize se poněkud vyhraňoval. V první polovině sedmdesátých let Drtina zastával názor, že prezident Beneš počítal s možností, že se podřídí komunistickému diktátu již za války. Domníval se, že Beneš vstoupil do vládní krize se záměrem, „že on sám se v tomto boji před Gottwaldem a komunisty kompromitovat nebude a že neučiní nic, co by ho kompromitovat mohlo“.¹⁰⁶⁵ Drtina ve svém stáří prohlašoval, „že největší tragika Benešova velikého podílu na moderní české historii spočívá v tom, že nezemřel o sedm měsíců dříve. Kdyby ho byla smrt zastihla v únoru nebo před únorem 1948, byl by jeho úžasný životní odkaz politický znamenal jednolité, čistý, důsledný a neposkrvněný štít boje za národ, svobodu a demokracii.“¹⁰⁶⁶

Na vývoji událostí se v každém případě výraznou měrou podepsala i špatná taktika a mylný odhad situace ze strany Drtiny a ostatních ministrů, kteří se spolu s ním odhodlali podat demisi. V průběhu vládní krize nebyli schopni vyvinout potřebnou iniciativu a mobilizovat své stoupence, jako to na rozdíl od nich dokázali komunisté. Nakonec i Prokop Drtina připustil ve svých pamětech, že bylo zásadním nedostatkem, že se nepodařilo udržet kontakt s celým stranickým aparátem a širokou veřejností. Základním omylem pak bylo spoléhání se na předpoklad, že situace bude řešena výhradně v rámci zákonných praktik parlamentně demokratického systému, na základě jednání prezidenta republiky, předsedy vlády a právoplatných vedení politických stran. V podstatě vůbec neuvažovali o jiném než ústavním způsobu řešení vzniklé politické krize a toto riziko si uvědomili teprve ve chvíli, kdy už bylo pozdě.

¹⁰⁶⁵ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 627.

¹⁰⁶⁶ Tamtéž, s. 639.

XIII. kapitola – Pohřben zaživa

Pokus o sebevraždu

Prohra v politickém zápasu s komunisty byla pro Prokopa Drtinu těžkou ranou. Uvědomoval si všechny komunistické výhrůžky namířené proti jeho osobě, ať už si je v minulosti vyslechl tváří v tvář, nebo se k němu donesly zprostředkovaně. Nechtěl čekat na to, až se jej odhodlá zatknout Státní bezpečnost, a tak předem počítal s možností cesty do dalšího exilu. Vladimír Krajina později tvrdil, že spolu s Drtinou a Václavem Knotkem plánovali společný útěk za hranice.¹⁰⁶⁷ Vzhledem k tomu, že měl Drtina od 20. února 1948, kdy podal demisi, neustále v patách policejní doprovod, byla perspektiva, že se mu podaří zmizet, velice nejistá. Podle úředního záznamu z Drtinova vyšetřování v roce 1953 měl tento bývalý ministr předběžně domluven improvizovaný útěk za hranice s dr. Jaromírem Doležalem. Tento plán však ztroskotal. Večer 27. února odešel sice Drtina na smlouvané místo v Dejvicích, odkud měl být odvezen automobilem ke státní hranici, místo vozu tam však našel jen Doležalovu manželku, jež mu oznámila, že jejímu muži se nepodařilo opatřit potřebné auto.¹⁰⁶⁸

Pro případ selhání útěku za hranice uvažoval Drtina o tom, že by spáchal sebevraždu. Za žádnou cenu se totiž nechtěl dostat do rukou komunistické tajné policie. Jeho velký přítel Jaroslav Drábek si později velmi vyčítal, že jej hned nepřiměl ke společnému odchodu za hranice: *„Budu si do smrti vyčítat, že jsem ho v nejtěžší hodině jeho života nechal samotného. Domníval jsem se, že se snad snaží horečně zachránit, co se ještě dá, a že se připravuje na odchod. Čekal jsem tedy, až se ozve. Ostatně i já jsem měl pochopitelně plno práce a těžkých starostí. Když došla zpráva, co se s Drtinou opravdu stalo, prodělal jsem snad nejhorší nervovou krizi svého života.“*¹⁰⁶⁹

Drtina chtěl v první řadě svou zamýšlenou sebevraždou „*protestovat proti Benešově kapitulaci obětí vlastního života*“.¹⁰⁷⁰ Poté, co Beneš podepsal osudnou demisi

¹⁰⁶⁷ V. KRAJINA, *Vysoká hra*, s. 156.

¹⁰⁶⁸ ABS, a. č. ZV-26 MV, vyšetřovací spis č. 1 T – 29/53 proti P. Drtinovi, úřední záznam z 24. 8. 1953.

¹⁰⁶⁹ J. DRÁBEK, *Z časů dobrých i zlých*, s. 142. Drábekovi opustili ČSR v noci 5. 3. 1947 přes šumavskou hranici. O den dříve absolvovali stejnou cestu i Herbenovi. Z trojice věrných kamarádů, kteří si dokonce z legrace mezi sebou říkali „tři mušketýři“, zůstal nakonec v moci komunistického režimu jen Prokop Drtina.

¹⁰⁷⁰ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 643. Drtinovy pohnutky k sebevraždě shrnul ve výstižné žurnalistické zkratce Ferdinand Peroutka: *„Předmětem nejprudší kontroverze se stalo chování prezidenta Beneše samotného. Někteří jeho stoupenci se od něho odvrátili s hořkostí. Nejdůležitějším protestem byl pokus o sebevraždu, jež podnikl ministr spravedlnosti dr. Drtina, muž, nad něhož prezident*

nekomunistických ministrů, uvědomil si Prokop Drtina: „*Naše porážka byla snazší, rychlejší a přišla neočekávaněji, než jsem si v nejčernějších myšlenkách mohl představit. Nejtragičtější na ní bylo, že proti svým slibům ji zpečetil sám prezident republiky Dr. Beneš. To byla eventualita, se kterou já jsem vůbec nepočítal a nedovedl jsem si ji vůbec představit. Ani ve snu mě nenapadlo, že by diktatura – jakákoliv – v Československu mohla být nastolena se souhlasem, třeba vynuceným dra Edvarda Beneše, nástupce a pokračovatele Masarykova, muže, jenž pro národ i pro celý svět byl přímo symbolem a vzorem neúchylně demokratického státníka. Že se to stalo, to bylo pro mne snad mé největší zklamání životní přesto, že jsem jich měl za sebou již nemálo a nemalých víc než dost na jeden život. Počítal jsem s možností naší prohry, ale vždy jsem si při tom představoval, že dr. Beneš bude tuto prohru čestně sdílet s námi a že diktatura v Československu může být nastolena jen bez jeho účasti, proti jeho vůli a bez jeho souhlasu, že také on zůstane ležet na bojišti mezi pobitými jejími zapřísáhlými odpůrci.*“¹⁰⁷¹

Definitivní rozhodnutí, že si vezme život, padlo v pátek 27. února 1948, když mu selhal jeho zvažovaný plán útěku. Téhož dne bylo komunistické vítězství symbolicky zpečetěno audiencí nové vlády Klementa Gottwalda na Hradě u prezidenta Beneše ke složení ústavního slibu. Po vyřízení dalších neodkladných úředních povinností pak Edvard Beneš opustil prezidentské sídlo a odjel do Sezimova Ústí. Chtěl tím symbolicky demonstrovat, že s novými poměry ve státě nechce mít nic společného. Mezitím se stále stupňovalo Drtinovo nervové napětí. S blížícím se večerem se Drtina začal silně obávat toho, že jej v noci překvapí tajná policie ve spánku a že bude zatčen, aniž by se mohl jakkoliv bránit. Při vzpomínce na včerejší zatčení Vladimíra Krajiny se Drtinovy obavy rozhodně nedaly chápat jako nějaké chiméry.

Celou situaci si Drtina definitivně promyslel na podvečerní procházce v okolí svého bytu v ulici Na Pískách na Hanspaulce, při níž se kolem něho „*rojili tajní policejní detektivové na všech stranách a v takovém nebývalém množství, že nebylo*

neměl oddanějšího stoupence. Tento muž se vrhl z okna, aby vyjádřil svůj zmatek nad prezidentovým chováním. Probudiv se z mrákot, řekl: „Jen kdybych ho mohl pochopit...““ Viz Ferdinand PEROUTKA, *Byl Edvard Beneš vinen?* Knižnice Společnosti Edvarda Beneše. Svazek 3. Jinočany 1993, s. 20.

¹⁰⁷¹ Uvedená citace i celé následující líčení průběhu Drtinovy sebevraždy vycházejí z jeho vlastnoručního záznamu *Popsání, zdůvodnění i vysvětlení mého sebevražedného pokusu z 27. února 1948* z roku 1968, viz ANM, f. P. Drtina, k. 2, a. č. 141. Nepřesně, v rozporu s realitou vylíčil průběh nedokonané sebevraždy ve svých pamětech Václav Černý, který tvrdil, že Prokop Drtina se pokusil sáhnout si na život

pochyb o tom, že mají právě v této čtvrti mimořádnou pohotovost“. Drtina tuto policejní mobilizaci vztahoval ke své osobě a ovládl ho zoufalý pocit, že takové obklíčení nemůže prorazit. Při návratu domů si dokonce všiml policistů, kteří se skrývali v garážích jeho domu. Chtěl zavolat své ženě, jež se v té době léčila v Borůvkově sanatoriu v pražské Legerově ulici, ale zjistil, že jeho telefon nefunguje. Drtina v tom ihned spatřoval dílo Noskovy policie. Jeho neklid posléze umocnila skutečnost, že během večera zhasla všechna pouliční světla v okolí domu. Bývalý ministr spravedlnosti chápal všechny tyto události jako přípravná opatření k realizaci jeho zatčení.

Povečeřel se svou tchýní Antonií Burianovou, které se snažil vysvětlit, že vše to, co se o něm v posledních dnech psalo v novinách, není pravda, a pak napsal dopis na rozloučenou pro svou ženu: *„Milá Lído, rozhodl jsem se ukončit svůj život. Byl jsem na tu možnost již dávno připraven, ale nemohl jsem ustoupit i za cenu života. Odpusťte, že jsem Vám o tom nic neřekl. Děkuji Vám za to, že jste šla se mnou věrně životem, i když jste vždy a ve všem nesouhlasila. Odpusťte též vše, čím jsem Vám kdy ublížil. Buďte zdráva! Prokop.“*¹⁰⁷² Když jeho tchýně odešla spát, odebral se do své ložnice, kde plánoval uskutečnit svou sebevraždu. Původně se chtěl zastřelit revolverem, to však údajně nebylo možné, protože se mu ve zbrani vzpříčil náboj a nešel vyndat. Pistole se tak nedala vůbec použít. Rozvažoval, co v této situaci dělat, a nakonec jej napadla možnost sebevraždy skokem z okna. Jeho byt se ovšem nacházel v prvním patře, a tak byla velká šance, že pád nebude smrtelný. Drtina si toho byl vědom, ale přesto se nakonec rozhodl svůj původní plán realizovat.

Na klíčové okamžiky později vzpomínal takto: *„Odstavil jsem z parapetu ozdobnou mísu, která mně překážela, vysunul okno, vyskočil na parapet a bez otálení se vrhnul po hlavě z okna. Mám dodnes pocit, že jen nohy se mně jaksi nechtěly od okna odlepit a když se tak, více automaticky než odskokem, stalo a já se octnul celý ve vzduchu, tak mnou projel pocit veliké lítosti nad skončením života a lítosti nad tím, že jsem to udělal. Dal bych byl nevím co za to, kdybych to mohl vzít zpět a kdybych se mohl do života vrátit. Byla to tak velká lítost, že si ji asi těžko může představit, kdo nehleděl*

právě ve chvíli, když uslyšel stoupat po schodech k svému bytu zatýkáci skupinu Státní bezpečnosti. Viz Václav ČERNÝ, *Paměti 1945–1972*. Brno 1992, s. 318.

¹⁰⁷² Fotokopie rukopisu tohoto dopisu je založena v ABS, a. č. ZV-26 MV (vyšetřovací spis č. 1 T-29/53, Prokop Drtina).

do tváře neodvratné smrti. Trvala jistě jen zlomek vteřiny, nemohlo to být déle, neboť po ní, po této lítosti z neodvolatelného již konce života, která bezprostředně provázela odskok od okna – po této lítosti nepřišlo již nic. Zhola nic. O dalším pádu a dopadu na zem nevím nic, vše přikrylo milosrdné bezvědomí, jež muselo nastat dříve, než se mé tělo dotklo země.“

Dršina se po nějaké době probрал a uvědomil si, že leží na znak ve sněhu, stále ještě na zahradě pod oknem. Když nad sebou spatřil nebeskou klenbu plnou třpyticích se hvězd, automaticky se mu vybavil Kantův citát: „*Hvězdné nebe nade mnou a mravní zákon ve mně.*“ Následně si však uvědomil svou tragickou situaci, neboť se určitě stane to, čemu se chtěl sebevraždou vyhnout, a on skončí v zajetí komunistické policie. Následně znovu upadl do bezvědomí. Krátce před půlnocí údajně objevil náhodný chodec jeho krvácející tělo ležet na chodníku před domovním plotem. Sám Dršina se probрал až ve chvíli, když jej nakládali do sanitky. Jak se mohl na venkovní chodník ze zahrady dostat, zůstalo záhadou. Sám si na to vůbec nepamatoval, a tak později usuzoval, že jej tam musel někdo přenést, když byl v hlubokém bezvědomí. Policejní hlášení tento rozpor mezi místem dopadu a polohou, kde bylo nalezeno jeho tělo, zdůvodnilo takto: „*Je pravděpodobné, že Dr. Dršina přešel, zraněný, zděný plot a zůstal ležet na chodníku ve Vilémovské ulici.*“¹⁰⁷³

Policie převezla Dršinu do nemocnice na Bulovce, kde jej lékaři ihned ošetřili. Zjistili u něj zlomeninu lebeční kosti, zlomeninu stehenní kosti pravé nohy, zlomeninu lopatky, vymknutí levého ramenního kloubu a četná vnitřní zranění. Celkově byl hodnocen jeho zdravotní stav jako vážný. Ještě téže noci Dršinu – snad ještě stále ležícího na operačním stole – vyslychali vrchní odborový rada ministerstva vnitra dr. Jan Hora a dr. Miroslav Wajs. Vyšetřovatele zajímala především příčina jeho pádu z okna. Dršina jim potvrdil, že z okna vyskočil sám. Podle jeho pozdějších vzpomínek

¹⁰⁷³ ABS, f. Zemský odbor bezpečnosti Praha (dále jen f. 300), a. č. 300-22-3, Úřední záznam stálé služby Oblastní úřadovny StB v Praze, 28. 2. 1948. Dršinu objevil technický úředník Ladislav Šiška, který bydlel ve Vilémovské ulici. Bývalého ministra našel krvácejícího z hlavy, oblečeného v dlouhých kalhotách a krátkém domácím kabátu. Na nohách měl Dršina jen ponožky. Při následném policejním šetření byly nalezeny v Dršinově ložnici na lůžku tři náboje ráže 6,35 mm a u otevřeného okna stála židle. Pistoli našli kriminalisté údajně na zahradě u domu v blízkosti místa dopadu. Jiné policejní hlášení, zpracované ještě v noci 28. 2. 1948, však uvádělo, že postole ležela netknuta v zásuvce psacího stolu – viz ABS, a. č. 310-74-4, noční hlášení (důvěrné) z 28. 2. 1948. K nalezení těla P. Dršiny na chodníku ve Vilémovské ulici viz též ABS, a. č. 304-251-8.

tehdy jeden z policistů k druhému prohodil: „*Tak daleko jsme to dohnat nechtěli.*“¹⁰⁷⁴ Na Drtinu zároveň dohlížel uniformovaný strážník, který předtím stával u jeho domu. Jmenoval se Sojka a Drtina se s ním po letech setkal v Leopoldově jako se spoluvězněm.

Zajímavé svědectví týkající se Drtinovy sebevraždy zaznamenal diplomat Arnošt Heidrich, který byl přítomen ráno 28. února 1948 odletu Valeriana Zorina z Prahy. Při této příležitosti oznámil Zdeněk Fierlinger zprávu o Drtinově činu ministru zahraničí Janu Masarykovi: „*Jan Masaryk smrtelně zbledl, šel si ihned sednout na pohovku a už nepromluvil.*“ Požádal pak Heidricha, aby zjistil všechny informace o tom, co se přesně stalo, a aby jej pak navštívil v jeho bytu v Černínském paláci. Když za ním Heidrich přišel se všemi dostupnými podrobnostmi, našel smrtelně bledého Masaryka ležet na posteli. Po několika minutách mlčení prý tehdy Masaryk prohlásil, že to musí udělat stejně jako Drtina. Nemůže zůstat v nové vládě a předstoupit s ní před parlament, neboť by se jednalo o zneuctění památky jeho otce. Na námitku, že je především třeba zahájit odboj v zahraničí, poznamenal, že na takový úkol již nestačí. Řekl Heidrichovi, že by chtěl svou smrtí vyburcovat svědomí světa. Dodnes není definitivně dořešena otázka, jak to ve skutečnosti bylo s jeho tragickou smrtí. Hypotéz existuje celá řada.¹⁰⁷⁵ Faktem však zůstává, že Jan Masaryk zemřel 10. března 1948 v důsledku pádu z okna Černínského paláce, a to jen necelé dva týdny po Drtinově neúspěšném pokusu o sebevraždu skokem z okna vlastního bytu.

Jakmile se zpráva o Drtinově pokusu o sebevraždu dostala na veřejnost, začaly se šířit různé pověsti. Kolovala například pověst, že Drtina byl donucen komunistickou policií napsat dopis, že spáchal sebevraždu, a potom byl násilně vyhozen z okna.¹⁰⁷⁶ Oficiální zprávy o Drtinově pokusu o sebevraždu, kterým však veřejnost v rozjitřené atmosféře spíše nevěřila, se objevily již na konci února a v průběhu března 1948 v tisku.¹⁰⁷⁷ Komunistický tisk interpretoval Drtinův pokus o sebevraždu jako důsledek

¹⁰⁷⁴ ANM, f. P. Drtina, k. 2, a. č. 141, P. Drtina: *Popsání, zdůvodnění i vysvětlení mého sebevražedného pokusu z 27. února 1948* (1968).

¹⁰⁷⁵ K osobě Jana Masaryka a otázce jeho tragické smrti viz zejm. Petr KETTNER – Ivan M. JEDLIČKA, *Proč zemřel Jan Masaryk*. Praha 1990; Jan KALOUS a kol., *Jan Masaryk (Úvahy o jeho smrti)*. Praha 2005; Claire STERLINGOVÁ, *Případ Masaryk*. Praha 1991; Pavel KOSATÍK – Michal KOLÁŘ, *Jan Masaryk*.

¹⁰⁷⁶ Tyto pověsti uvádí např. L. K. FEIERABEND, *Politické vzpomínky III*, s. 392.

¹⁰⁷⁷ Viz např. *Sebevražedný pokus bývalého ministra dr. Drtiny*. In: *Svobodné slovo*, 29. 2. 1948; podobně *Svobodné noviny*, 29. 2. 1948; Jiří BENEŠ, *Zadní vrátka Drtinovy spravedlnosti. Proč se Drtina pokusil o sebevraždu?* In: *Práce*, 24. 3. 1948, s. 1, 3. Autor tohoto článku dokonce tvrdil, že v posledních dnech ve

jeho špatného svědomí – Drtina prý cítil vinu a snažil se proto utéci ze života. Ripka později vzpomínal, že Drtina některým přátelům, jimž se podařilo dostat k němu do jeho nemocničního pokoje, řekl: „*Doufám, že všichni mé gesto pochopí jako protest. Jediné, čeho lituji, je, že se mi to nepodařilo.*“ Ripka tento Drtinův čin hodnotil velmi vysoko: „*Byl to hrdinský čin, gesto vzpoury bojovníka, který byl poražen, ale přece se odmítl vzdát.*“¹⁰⁷⁸

Dohady o skutečném průběhu osudné noci Prokopa Drtiny se oživily o dvacet let později, v roce 1968, když se znovu začala zkoumat otázka tragického konce Jana Masaryka. Tehdy kvůli tomu dokonce Drtina vydal v tisku prohlášení, v němž potvrdil, že se skutečně jednalo o sebevraždu a že z okna skočil sám a dobrovolně.¹⁰⁷⁹ Posléze sepsal také podrobnou zprávu o svém neúspěšném pokusu o sebevraždu, která se dochovala v rukopise v jeho písemné pozůstalosti.

Od počátku hospitalizace znemožnila policie volný přístup do jeho nemocničního pokoje. Na chodbě u jeho dveří neustále postávala policejní hlídka, která kontrolovala každého, kdo chtěl vstoupit dovnitř. Sám Drtina byl přitom v důsledku utrpených poranění naprosto nepohyblivý. Návštěvy nemocného byly sice možné, ale Státní bezpečnost každý příchod a obsah rozhovorů evidovala. Docházeli za ním především nejbližší příbuzní, zejména jeho manželka Lída, sestra Olga Löwenbachová, bratranec Oldřich Dvořák, sestřenice Věra Vlčková či synovec Jindřich Pokorný. Kontrolovaný přístup byl ale v té době ještě umožněn i některým jeho osobním či politickým přátelům, mezi nimiž nechyběla např. Milada Horáková či František Laichter.¹⁰⁸⁰

Právě tento posledně jmenovaný Drtinův přítel popsal ve svém dopise Haně Benešové z 18. června 1948, v jakých podmínkách probíhala Drtinova léčba: „*Prokop Drtina leží v chirurgickém pavilonu v přízemí v odděleném pokoji č. 6, na jehož dveřích je nápis: „Návštěvy zakázány.“ Ne snad z lékařských důvodů, ani snad podle pacientova přání, jemuž návštěvy blízkých mu lidí jsou naopak podle jeho vlastních slov dobrodiním a útechou v příliš dlouho trvající upoutanosti na lůžko. Dr. Drtina je jako vězeň hlídán dvěma detektivy, z nichž jeden je na chodbě, druhý uvnitř.*“

své funkci měl Drtina již natolik špatné svědomí, že mu jeho řidič nezastavoval před hlavním vchodem ministerstva, ale vozil jej na zadní nádvoří.

¹⁰⁷⁸ H. RIPKA, *Únorová tragédie*, s. 266.

¹⁰⁷⁹ *Svobodné slovo*, 21. 4. 1968, s. 5.

¹⁰⁸⁰ NA, f. ÚS NSS – AMV 35, sign. 35-78-4, záznamy z hlídání Prokopa Drtiny, 1948.

Abych dosáhl povolení k návštěvě, musil jsem zajít na Pankrác ke Krajskému soudu trestnímu do II. budovy v nádvoří, a to do 2. patra k vyšetřujícímu soudci Dr. Engelsmannovi odd. XXIX. Povolenka začíná příznačnými slovy: „Povoluji návštěvu k obv. (=obviněnému) Dru Prokopu Drtinovi“, dotvrzující, že Dr. Drtina není na Bulovce pouze v léčení, nýbrž zároveň ve vyšetřovací vazbě.

Tuto skutečnost dokazuje vytrvalá přítomnost detektivova v nemocničním pokoji těžce zraněného. Detektivovi jsem musil ukázat povolenku, svou osobní legitimaci, knihy a časopisy, které jsem Dru P. Drtinovi přinesl. Ty mu budou vydány až po prozkoumání. Detektiv celou dobu poslouchá, o čem návštěvník s „obviněným“ rozmlouvá, a to ne pouze v mém případě, nýbrž i když přijde Prokopova sestra Dr. Olga, manželka a kdokoliv z příbuzných. Za mé včerejší návštěvy se v místnosti vystřídali dva detektivové.

A co Prokop sám? Leží jako Job v speciálně upraveném lůžku s pravou nohou v stále stejné strnulé poloze. Má ji v extensoru, a to nepřetržitě od února t. r. Měnit polohu nesmí. Zlomenina lebky se podle jeho sestry zahojila. Dr. Drtina trpívá občas závrativostí. Srůst stehenních kostí není dosud ukončen.

V obličejí vypadá poměrně dobře, ačkoliv chuti k jídlu nemá a spí jen po somniferových kapkách. Prokop hovořil o tom, že byl z počátku out of world, že prošel depresemi a že má v paměti psychické vacuum, pokud jde o určité věci; nepamatuje se např., co se s ním stalo před převozem do nemocnice. Neví, jak upadl. (Pro mne je záhadou, jak to, že za předpokládaného skoku z okna byl nalezen daleko od domu na ulici místo pod okny na zahradě a že rána na lebce je zezadu.)

Jinak je Dr. Drtina myšlenkově jasný a přesný, hovoří s bezvadnou soudností, dobře si pamatuje jak zážitky z mládí, tak z doby presidenta Masaryka a je stejně bystrý v postřehu povahy soudobých událostí, nutně ovšem obezřelý vzhledem k detektivovi.¹⁰⁸¹ Tento Laichterův dopis byl zároveň zdvořilou formou apelu, aby se nějak Drtinovi pomohlo. V daném okamžiku však již slovo manželky bývalého prezidenta v počínající komunistické diktatuře nemělo patřičnou váhu.

Přestože se Drtina nemohl vůbec hýbat a jeho kosti dosud plně nesrostly, měla Státní bezpečnost velké obavy, aby se někdo nepokusil o jeho únos z nemocnice a převoz do zahraničí. Tajná policie postupně během jarních měsíců 1948 odhalila, případně jen vykonstruovala několik konkrétnějších podezření z chystaného únosu.

¹⁰⁸¹ ANM, f. P. Drtina, k. 4, a. č. 194, opis dopisu F. Laichtera H. Benešové z 18. 6. 1948.

Podle zprávy z 21. května 1948 byly policejní hlídky „poučeny a zdůrazněna jim závažnost jejich služby, promyšleny pokud možno všechny možnosti útoku na hlídku konající orgány ze strany kohokoliv a čímkoliv, ať způsobem přímým, nebo nepřímým“.¹⁰⁸² Reálný plán únosu skutečně existoval, i když byl vzhledem k Drtinově kritickému zdravotnímu stavu (upoután na lůžko, kosti měl od sebe asi 5 centimetrů a na nohách 4 závaží) téměř neuskutečnitelný.¹⁰⁸³

Provedením Drtinova únosu byl krátce před všesokolským sletem v Praze pověřen agent chodec Jaroslav Grosman. Zpočátku mu šlo vše hladce a bez obtíží se dostal z Německa až do Prahy. Měl kontakty na demokraticky smýšlející policisty a lékaře, kteří mu měli při provedení únosu pomoci. Grosman měl také domluvené letadlo, jež mělo ilegálně přeletět hranice a naložit Prokopa Drtinu na palubu. Krátce před začátkem samotné operace se měl Jaroslav Grosman sejt se svým komplicem Miroslavem Soukupem, jehož americká CIC taktéž vyslala na území Československa. Soukup však porušil zákony konspirace a zastavil se u své manželky. Vinou této nepředloženosti jej Státní bezpečnost chytila a donutila mluvit. Pro StB pak již nebyl problém zatknout i Jaroslava Grosmana. Po strašném bití, mučení a roční vazbě odešel od Nejvyššího vojenského soudu s trestem dvaceti let vězení. V exilu se šířily dohady, jak to ve skutečnosti s nerealizovaným únosem Prokopa Drtiny bylo. Časopis *Svobodný zítřek* uveřejnil v roce 1949 článek, v němž se tvrdilo, že za celou akci byla provokace údajného agenta StB Felixe Pešiny. Předstíraný únos měl podle těchto informací tajné policii usnadnit zdůvodnění Drtinova převozu z nemocnice Bulovka do vazební věznice. V exilu přesto existovala řada lidí, kteří od začátku Pešinovu spojení s StB nevěřili.¹⁰⁸⁴ Vedle případu J. Grosmana došlo také 25. září 1948 k soudnímu procesu s Oldřichem Zubem a Vojtěchem Tošnerem, kteří byli obviněni z velezrady kvůli tomu, že údajně připravovali únos Prokopa Drtiny. Zub byl odsouzen na patnáct let a Tošner na čtyři roky těžkého žaláře.¹⁰⁸⁵

Státní bezpečnost v té době zaregistrovala velice rozmanité a kuriózní pověsti, které se o osudu Prokopa Drtiny šířily mezi veřejností. V červnu 1948 například

¹⁰⁸² ABS, a. č. 305-367-2, záznam z 21. 5. 1948.

¹⁰⁸³ Obsáhle se touto epizodou Drtinova života zabývá studie Karel KAPLAN, *Útěky do emigrace 1948. 2. Prokop Drtina*. In: *Historický obzor*, roč. X, 1999/XI–XII, s. 273–275.

¹⁰⁸⁴ „Emigranti“. *Dopisy politických uprchlíků z prvních let po „Vítězném únoru“ 1948*. (Ed.) Bořivoj ČELOVSKÝ. Šenov u Ostravy 1998, s. 40, 97–98. Podrobnosti o osudech J. Grosmana uvádí článek Adam DRDA, *Grosmanův život*. In: *Reflex*, roč. XIX, č. 26, 26. 6. 2008, s. 26–33.

informoval redaktor Karel Niesner při výslechu na Oblastní StB v Praze, že mezi lidmi koluje zpráva, že Drtina sebevraždu ve skutečnosti vůbec nespáchal a z nemocnice byl již dávno propuštěn. Nachází se údajně pod policejním dozorem ve svém bytě. Styk s vnějším světem mu prý pomáhá udržovat evangelický farář, který mu byl povolen k duchovní útěše. Ve výslechovém protokolu bylo zaznamenáno, že Niesner údajně na základě těchto zpráv uvažoval o pomoci Drtinovi k útěku do zahraničí.¹⁰⁸⁶

Dne 18. března 1948 podala Oblastní úřadovna StB v Praze na Drtinu předběžné trestní oznámení pro podezření ze zločinu zneužití moci úřední podle § 101 trestního zákona, čehož se měl dopustit jako ministr spravedlnosti při vyšetřování krčmaňského případu.¹⁰⁸⁷ 21. března 1948 se Drtina poprvé setkal se svým vyšetřujícím soudcem JUDr. Ludvíkem Engelsmannem, který se k jeho překvapení vůbec nezajímal o okolnosti jeho pádu z okna, ale místo toho se ptal na různé konfliktní situace z období jeho činnosti na ministerstvu spravedlnosti. Celé šetření se kromě zaměření na případ krabičkového atentátu, dotýkalo i paralelně probíhajícího vyšetřování případu tzv. zpravodajské kanceláře Vladimíra Krajiny. Ač nadále zůstával v nemocnici, ocitl se Drtina od 21. března 1948 formálně v soudní vazbě. Drtina si proti zahájení přípravného vyšetřování podal stížnost, která však byla ihned zamítnuta.

V té době dosud Edvard Beneš působil v prezidentské funkci, což byla pro Drtinu „*snad ta nejtvrďší pilulka*“, neboť prezident věděl více než kdo jiný, že dosavadní ministr spravedlnosti nic trestného nespáchal, přitom v jeho prospěch podle jeho názoru nijak nezasáhl. Drtina tehdy prožil jedno ze svých největších životních zklamání, neboť k Benešovi celý život vzhlížel s velkým obdivem. Prezident přitom o jeho osudu nepochybně věděl, přinejmenším na základě osobní intervence Drtinovy manželky Lídy na Hradě. Ovšem v daném okamžiku ve vazbě si Drtina myslel, že pro něj Beneš před svou abdikací udělal, co mohl.¹⁰⁸⁸ Beneš ve skutečnosti v obecné rovině za odstoupivší ministry skutečně intervenoval, byť patrně nebyla řeč jmenovitě o Prokopu Drtinovi. Prezident požadoval 16. března 1948 v jednání s Gottwaldem, „*aby byla hledána humanističtější cesta k urovnání osudů některých osob, postižených*

¹⁰⁸⁵ Antonín KRATOCHVIL, *Žaluji I. Stalinská justice v Československu*. Praha 1990, s. 26.

¹⁰⁸⁶ NA, f. ÚS NSS – AMV 35, sign. 35-78-6, protokol OStB v Praze s Karlem Niesnerem, červen 1948.

¹⁰⁸⁷ ABS, a. č. 305-367-2, předběžné trestní oznámení na dr. Prokopa Drtinu z 18. 3. 1948.

¹⁰⁸⁸ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 641–642. Prezident Beneš přitom na první zprávu o Drtinově pokusu o sebevraždu údajně reagoval velice stručně a lakonicky: „*Druhý Švec!*“ (legionářský

poslední očistou“. Vynutil si dokonce na předsedovi vlády slib, že „*nebude činit žádný krok proti ministrům, kteří podali demisi*“.¹⁰⁸⁹ Benešovy výhrady však v té době již tváří v tvář postupující komunistické moci mnoho neznamenaly. Ve stejné době, kdy Gottwald ujišťoval prezidenta, že bývalí ministři nebudou nijak perzekvováni, pracovala Státní bezpečnost a Čepičkovo ministerstvo spravedlnosti na obvinění Prokopa Drtiny z přípravy kontrarevolučního puče a konstruování krčmaňské aféry.

Již krátce po únorovém převratu a Drtinově pokusu o sebevraždu se komunisté rozhodli obnovit retribuční soudnictví, jehož činnost byla v českých zemích ukončena 4. května 1947. Tento krok byl zdůvodňován tím, že „*Drtinova justice*“ neprovedla řádnou očistu a vyvolala proto velké rozčarování československého lidu. Nový ministr spravedlnosti prohlásil 6. března 1948 během své návštěvy Ostravy: „*Veřejnost bude žasnout nad spravedlností pana dr. Drtiny, až všechen materiál shromáždíme a předložíme lidu. Pokládám proto za nutné, aby byla ihned provedena revize rozsudků podle retribučního dekretu, který ihned předložím vládě a podle něhož snad již tento měsíc budeme postupovat v souzení dříve napáchaných křivd nebo nedokonalostí*.“ Později k tomu dodával: „*Děláme pouze to, co měl Drtina provést podle košického programu již v roce 1945 a co neprovedl*.“¹⁰⁹⁰ Již 25. března 1948 schválilo Ústavodárné národní shromáždění zákon č. 33/1948 Sb. o obnově retribučního dekretu. Tato podivuhodná norma umožňovala, aby bylo zahájeno nebo pokračovalo řízení již pravomocně skončené, a to i bez podmínek a formálností obnovy řízení. Téhož dne byl přijat též zákon, který obnovil účinnost i malého retribučního dekretu.¹⁰⁹¹

Prokop Drtina o tomto vývoji během svého léčení a internace vůbec nic netušil. Dozvěděl se o tom teprve asi v roce 1955, když se potkal v leopoldovské věznici s Josefem Nebeským, který byl sice v roce 1947 Národním soudem osvobozen, ale po únoru 1948 byl znovu zatčen a tentokrát i odsouzen do vězení. Až do roku 1973 byl Drtina přesvědčen, že tuto retribuční soudní zvůli způsobili výlučně komunisté a jejich pomahači z „obrozené“ Národní fronty. Teprve při četbě paměti prezidentova kancléře

plukovník Josef Švec se zastřelil 25. října 1918 ve stanici Aksanovo na Sibiři po té, co mu jeho demoralizovaní vojáci odepřeli poslušnost).

¹⁰⁸⁹ K. KAPLAN, *Poslední rok prezidenta*, s. 45.

¹⁰⁹⁰ M. BORÁK, *Spravedlnost podle dekretu*, s. 122.

¹⁰⁹¹ K druhé fázi retribuční v roce 1948 viz zejména Kateřina KOČOVÁ, *Druhá retribuce. Činnost mimořádných lidových soudů v roce 1948*. In: *Soudobé dějiny*, roč. XII, 2005/3–4, s. 586–625.

Jaromíra Smutného zjistil, že souhlas k opakování retribuční komise dal přímo i sám prezident Beneš.

Své pocity z tohoto poznání vyličil pak Drtina ve svých memoárech: „*Pro mne je to ovšem zjištění zdrcující, neboť znamená, že Beneš tím zrušil svobodně zvoleným parlamentem jednomyslně schválenou mou zprávu o retribuci, jak byla provedena a skončena v červenci 1947 za mého řízení jako ministra spravedlnosti. Postavil se tak nad parlament a dal placet Gottwaldovi, aby poslal do vězení a možno i na šibenici nekomunistické politiky pro něco, za čím tento parlament včetně komunistických poslanců udělal již tečku. Dal tím souhlas ke stíhání těchto osob nikoliv již nezávislým soudem, nýbrž třídní justicí komunistické strany.*“ Obnova retribuční komise se posléze projevila i ve vyšetřování samotného Prokopa Drtiny, neboť jej Státní bezpečnost určitou dobu hodlala obvinít i z toho, že jako ministr spravedlnosti zastavil retribuční řízení proti velkostatkářovi Františku Voženílkovi. StB se také nelíbilo zastavení trestního řízení v případě kněze Tomislava Kolakoviče, a propuštění Richarda Pollaka, který byl původně zatčen v souvislosti s mosteckou aférou. Drtina rozhořčeně celou situaci shrnul v poznámce, že byl s Benešovým souhlasem „*vydán komunistické třídní justici pro svá rozhodnutí ústavního činitele parlamentem jednomyslně schválená*“.¹⁰⁹² Hlavní vinu však Drtina nepřisuzoval samotnému prezidentu Benešovi, jemuž vyčítal hlavně to, že včas neodstoupil z úřadu, ale spíše kancléři Smutnému. Navzdory halasným proklamacím však nakonec obnovená retribuční komise do svého ukončení v závěru roku 1948 nespĺnila původní očekávání komunistické moci. Celá akce ztroskotala a její výsledky ani zdaleka nedosáhly původních předpokladů.¹⁰⁹³

V osidlech Státní bezpečnosti

Odpoledne 9. srpna 1948 byl Drtina formálně zatčen a převezen do zvláštního oddělení vězeňské nemocnice Krajského soudu trestního v Praze na Pankráci, v té době se stále nacházel v sádrovém krunyři. V zatýkacím rozkaze byl znovu označen za podezřelého ze zneužití úřední moci vzhledem k tomu, že „*vinu ze spáchání atentátu na tři býv. ministry uvalil na nevinné osoby, a tím vyšetřování a zjištění pachatelů svedl z pravé stopy*“.¹⁰⁹⁴ Státní bezpečnost přistoupila k Drtinovu zatčení především pod dojmem útěku bývalého předsedy národně socialistické strany Petra Zenkla

¹⁰⁹² P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 321–322.

¹⁰⁹³ K tomu viz M. BORÁK, *Spravedlnost podle dekretu*, s. 79–80.

z Československa, k němuž došlo navzdory jeho soustavnému policejnímu sledování 7. srpna 1948.¹⁰⁹⁵ StB se obávala, že nepřetržité střežení Prokopa Drtiny v civilní nemocnici není dostačujícím opatřením proti jeho možnému únosu na Západ. Zenklův případ totiž ukázal, že se ani příslušníci Bezpečnosti, kteří byli na sledování předúnorových nekomunistických politiků vyčlenění, neprojevovali jako dostatečně spolehlivé kádry. Z pohledu vedení Státní bezpečnosti zaručovalo jen umístění Drtiny do vězeňského zařízení, že neunikne komunistické moci.¹⁰⁹⁶

Dne 16. srpna 1948 předložil dr. Miroslav Wajs z Ústředny Státní bezpečnosti nové trestní oznámení, v němž byl Drtina obviněn ze zločinu přípravy úkladů a přečinu sdružování státu nepřátelského (§ 2 a § 17 zákona č. 50/1923 Sb.), z nadřování zločinům trestným podle retribučního dekretu (§ 20 retribučního dekretu) a ze zločinů zneužití moci úřední a křivého obvinění (§ 101 a § 209 trestního zákona). Obsahově bylo jeho obvinění rozšířeno na to, že předal americkému velvyslanci L. Steinhardtovi údaje o retribuci a že vyhovoval intervencím ve prospěch osob stíhaných mimořádnými lidovými soudy. Drtinovo obvinění se nově vztahovalo i na jeho roli v mostecké aféře, v níž pranýřoval ministerstvo vnitra kvůli policejním provokacím.

Důkazy žádné tento dokument nepřinášel, svým stylem odpovídal bezduché propagandě *Rudého práva*: „*Reakce zdrcená v květnových revolučních dnech počala opět zvedati svoji hlavu a hledati všechny ty, kteří by byli ochotni jí pomoci tím, že ji přijmou do svých řad a budou jí pomáhati ať skrytě nebo zjevně k uskutečňování jejích cílů. Dnes jest jasně prokázáno to, co dříve bylo pouze tušeno, že vedoucí předáci strany národně socialistické byli ochotni pro osobní svoji kariéru a uchvácení moci ve státě učiniti vše a spojit se s kýmkoliv, i když to byl zjevný nepřítel Československé republiky. Dr. Prokop Drtina beze sporu náležel mezi tyto osoby, které z nevinných kritik a politického škorpení přešly postupem doby k otevřeným obstrukcím ve vládě a přímým sabotážím vládních prací, aby nakonec ve svém celku skončily jako nepřátelé státu. Tak jako se postupem doby rozcházeli tito představitelé strany národně socialistické se vším, co znamenalo pokrok, tak také postupem doby se stavěli do řad těch, jimž trnem v oku byla lidově demokratická Československá republika a veškeré*

¹⁰⁹⁴ ABS, f. 305, a. č. 305-365-4, rozkaz zatýkací Oblastní úřadovně st. bezpečnosti z 9. 8. 1948.

¹⁰⁹⁵ K útěku P. Zenkla ze země viz Petr CAJTHAML, *Odbojová skupina Jaromíra Horáka a útěk dr. Petra Zenkla*. In: *Securitas imperii 12. Sborník k problematice 50. let*. Praha 2005, s. 109–132.

¹⁰⁹⁶ K tomu srov. zprávu Jindřicha Veselého ve věci útěku Petra Zenkla vydanou v Z. DVOŘÁKOVÁ, *Politikové na útěku. Osudy změněné 25. únorem 1948*. Praha 2004, s. 232–233.

*snažení jejího lidu dospěti k lepšímu zítřku – k socialismu.*¹⁰⁹⁷ Argumenty shromážděné v tomto trestním oznámení dokazují, že Státní bezpečnost a vyšetřovatelé pokračovali tam, kde v prosinci 1947 při přípravě protidrtinovské kampaně začala právní komise ÚV KSČ.

K tíži Prokopa Drtiny připočítala Státní bezpečnost i všechny údajné plány na jeho únos za hranice: *„Bezpečnostní orgány vyšetřily mezitím několik případů, které prokazují, že ilegální skupiny a teroristé pokoušeli se dopravit Dr. Drtinu za hranice a tam jej zapojiti do podvratné práce proti republice, jelikož počítali s tím, že jméno Pavla Svatého by pro ně vykonalo velké služby. Případy Grossmann a spol., Rožánek a spol., Rosenbaum, a konečně i Milan Choc a spol. svým podrobným studiem ukazují, že Dr. Drtina o těchto pokusech věděl a že je dokonce i schvaloval. Je nemyslitelné, aby v případě, že únos jest připraven tak, že jsou připraveny i nejmenší podrobnosti, jako doba únosu, prostředky únosu, do kterého jest zapojen ošetřující personál, jest připraveno omámení střežících orgánů, nevěděl ten, kdo má býti unesen, že únos se chystá. Dr. Drtina chtěl odejiti za hranice a chtěl tam spojit se s nepřáteli republiky a dáti všechny své síly do jejich služeb a podvraceti tak záměrně zvenčí vývoj vlastního státu.*¹⁰⁹⁸

V důsledku trestního řízení rozvázala 30. srpna 1948 s Drtinou pracovní poměr Kancelář prezidenta republiky, kde byl dosud formálně zaměstnancem v pragmatikální státní službě.¹⁰⁹⁹ Původně se uvažovalo o uspořádání monstrprocesu s Drtinou ještě do konce roku 1948. Jeho smyslem mělo být podání důkazu o správnosti komunistického převzetí moci, neboť se tím údajně zabránilo připravovanému protikomunistickému puči. Vyskytly se však vážné problémy s přípravou soudního procesu, neboť bylo zřejmé, že se nepodařilo získat žádné přímé důkazy ani k jednomu z hlavních bodů trestního oznámení proti Drtinovi. Vzhledem k tomu, že vyšetřovatelé při pátrání po potřebných důkazech zklamali, konstatoval prokurátor 22. října 1948, že by bylo *„přínejmenším nutno provést v tomto směru další obsáhlé vyšetřování, jehož výsledek zatím nelze ohodnotit*“.¹¹⁰⁰ Porada konaná na ministerstvu vnitra k tomuto případu

¹⁰⁹⁷ NA, f. Generální prokuratura – neuspořádané (dále jen GP), prokurátorský spis sp. zn. SGPt 94/53 P. Drtina; též ABS, a. č. 305-370-3, opis trestního oznámení na P. Drtinu z 16. 8. 1948.

¹⁰⁹⁸ Tamtéž.

¹⁰⁹⁹ ANM, f. P. Drtina, k. 1, a. č. 2.

¹¹⁰⁰ NA, f. GP, prokurátorský spis sp. zn. SGPt 94/53 P. Drtina, vyjádření prokurátora pro ministerstvo spravedlnosti k rukám dr. Milana Klose z 22. 10. 1948.

dospěla k závěru, že by měl být Prokop Drtina propuštěn na svobodu. Následoval ovšem zásah z politických míst, která na uspořádání politického procesu s Drtinou trvala.¹¹⁰¹

Zpočátku měl Drtina v nemocniční cele poměrně volný režim. Měl nadále povolené rodinné návštěvy i balíčky, dostával noviny, knihy i slušnou stravu. Proti převozu z veřejné nemocnice si koncem srpna 1948 písemně stěžovala jeho manželka, neboť se obávala dopadů na Drtinův zdravotní stav. Dožadovala se jeho převozu do nějakého léčebného ústavu. Žádost byla odmítnuta s tím, že se Drtina nachází v řádné soudní vazbě a jakékoliv jiné opatření se z bezpečnostních důvodů nedoporučuje.¹¹⁰²

Pražské státní zastupitelství Drtinu nakonec 21. prosince 1948 obžalovalo ze zločinu zneužití moci úřední, jako důvod byl uveden údajně nezákonný postup bývalého ministra při vyšetřování tzv. krčmaňské aféry. Drtinovi se kladlo za vinu, že „*souhlasil s tím, aby pokusu o atentát bylo zneužito politicky v nastávajícím předvolebním boji a aby z výroby krabiček a pokusu o atentát byli obviněni příslušníci KSČ, aby tak celá tato strana byla tím v očích veřejnosti zdiskreditována a očerněna, což mělo mít za následek její politické oslabení.*“¹¹⁰³ Od té doby nastalo podstatné zhoršení Drtinových podmínek v pankrácké věznici. Postupně mu byly odňaty noviny, knihy i možnost korespondence se svými blízkými. Dokonce měl striktní zákaz jakýchkoliv návštěv, takže byl naprosto izolován od světa. Poslední návštěva manželky a sestry se konala 18. prosince 1948, veškeré další žádosti o povolení návštěvy byly pokaždé zamítnuty.¹¹⁰⁴

V obtížné situaci se nacházela i Drtinova manželka Lída, které se nepochybně i v důsledku všech uplynulých nervově vyčerpávajících událostí začal zhoršovat její zdravotní stav. V roce 1948 a pak znovu v září 1949 žádala ministra vnitra Noska o umožnění pokračování léčby, kterou po válce podstoupila v curyšské klinice ve Švýcarsku. Její prosby však nebyly vyslyšeny.¹¹⁰⁵ V lednu 1949 musela Ludmila Drtinová odevzdat svůj diplomatický cestovní pas. V dubnu 1949 se do ministerského bytu Prokopa Drtiny na Hanspaulce nastěhoval náměstek ministra zahraničních věcí

¹¹⁰¹ Karel KAPLAN, *Největší politický proces „M. Horáková a spol.“*. Praha – Brno 1995, s. 25.

¹¹⁰² ABS, f. 305, a. č. 305-367-2, dopis Lídy Drtinové presidiu ministerstva vnitra z 24. 8. 1948.

¹¹⁰³ NA, f. GP, prokurátorský spis sp. zn. SGPt 94/53 P. Drtina, obžaloba na dr. Prokopa Drtinu z 21. 12. 1948. Viz též ABS, a. č. 305-450-4, akce Krčmaň.

¹¹⁰⁴ Zamítnuté žádosti o návštěvu Drtiny ve vězení viz ANM, f. P. Drtina, k. 1, a. č. 4.

¹¹⁰⁵ ANM, f. P. Drtina, a. č. 16, žádosti Ludmily Drtinové o povolení léčení ve Švýcarsku.

Vavro Hajdů. Ludmila Drtinová si našla nové bydlení na Vinohradech, v Mikovcově ulici. Při převodu bytu došlo k administrativním nesrovnalostem v evidenci přebíraného majetku, kvůli kterým začal koncem padesátých let stát vymáhat na ožebračeném a uvězněném P. Drtinovi finanční náhradu za ztracené perské koberce.¹¹⁰⁶

Od 8. února 1949 probíhaly nekonečné výslechy, při kterých chtěli vyšetřovatelé dr. Karel Černý a dr. Bohumil Smola od Prokopa Drtiny převyprávět celý jeho životopis. Paralelně probíhalo vyšetřování Heliodora Píky a vyšetřovatelé StB chtěli dosáhnout toho, aby se navzájem Drtina s Píkou usvědčili z protistátní činnosti. Drtina však začal v druhé polovině února 1949 odmítat výpovědi. Jeho tehdejší zvláštní psychický stav navíc Státní bezpečnosti další šetření značně zkomplikoval. Vyšetřovatelé u něj zaznamenali poruchy vnímání, neschopnost přesně rozlišovat realitu od různých představ a problémy se souvislým vyjadřováním. Drtina se již tehdy domníval, že mu tento jeho zvláštní stav způsobil vězeňský lékař MUDr. Josef Sommer. Dokonce pochyboval, jestli se vůbec jedná o skutečného lékaře. Sommer naopak o Drtinovi tvrdil, že svůj nenormální psychický stav jen předstírá. Výslechy byly na krátký čas přerušeny, 14. března 1949 pak ale Drtina údajně sám požádal o jejich pokračování. Zpočátku jen popisoval své zvláštní pocity a duševní stav, ale po krátké přestávce opět vypovídal o svých dosavadních životních osudech. Dne 24. března 1949 odmítl Drtina po návštěvě dr. Sommera vůbec vypovídat. Pak se ovšem ve výsleších zase s několika malými přerušeními pokračovalo. Koncem června 1949 výslechy na dlouhou dobu zcela přestaly. Vyšetřovatelé si zjevně s Prokopem Drtinou nevěděli rady.¹¹⁰⁷

V létě 1949 Drtinu převezli do proslulého „Domečku“, vězeňského zařízení u Lorety na Hradčanech v Praze. Zhruba po roce stráveném v úplné izolaci, kterou narušovalo jen pravidelné zvonění loretánských zvonků, jej krátce před půlnocí 9. června 1950 převezli – stále ještě nepohyblivého, na nosítkách – do vězení v Ruzyni. Transport proběhl za doprovodu dr. Černého, který zastupoval soud, a kpt. Antonína Prchala jako zástupce StB. Převozu se též zúčastnil ppor. Karel Bolek, jenž byl velitelem stráže věznice Státní bezpečnosti v Ruzyni. Z formálního hlediska došlo

¹¹⁰⁶ K tomu blíže ABS, f. A 2/2, a. č. 15, dokumentace k záležitosti perských koberců; ANM, f. P. Drtina, k. 1, a. č. 3. Konkrétně se jednalo o uhrazení fin. částky 34 518 Kčs nové měny.

¹¹⁰⁷ ABS, a. č. ZV-26 MV (vyšetřovací spis č. 1 T-29/53, Prokop Drtina), hlavní svazek, č. 1. 49–113, Protokoly o výpovědi; srov. tamtéž, podsvazek č. 1, č. 1. 105–110, zprávy o stavu vyšetřování případu „D“ z 2. 3. 1949 a 22. 4. 1949.

k převedení Prokopa Drtiny z vazby soudní do vazby bezpečnostní. Od podzimu 1950 začalo Drtinovi nové policejní vyšetřování a další vlna výslechů, jež někdy trvaly ve dne v noci, téměř bez přerušení. Vyšetřovatelé se potýkali s problémem, že se jim dosud nepodařilo prokázat Drtinovi nějakou trestnou činnost. Nakonec jej teprve v únoru 1951 přiměli k několika výpovědím, ve kterých vypovídal o poradách národně socialistických činitelů s vysokými armádními důstojníky a kontaktech se západními diplomaty.¹¹⁰⁸ StB z toho vyvodila, že se Drtina aktivně podílel na přípravách násilného „kontrarevolučního puče“.

Pokud šlo o výslechy k tzv. krčmaňskému případu, velitel vyšetřovacího sektoru 6-B Milan Moučka 1. června 1951 hlásil, že Drtina nechce vypovídat. Podle vedení Státní bezpečnosti spočíval problém v „nedostatečných“ výsleších Prokopa Drtiny v této věci. Změna nenastala ani po několika dalších měsících. Drtina tlaku stále odolával, navíc bylo třeba zohlednit jeho špatný zdravotní stav, a tak se tajná policie vytouženého „odhalení“ pozadí krčmaňské aféry nedočkala. 20. září 1951 bylo konstatováno, že výslechy dr. Drtiny jsou naprosto bezvýsledné a musely být v poslední době zcela přerušeny.¹¹⁰⁹ V pozdější době se již krčmaňský případ mezi otázkami vyšetřujících referentů při výsleších neobjevoval.

Na druhou stranu se během roku 1951 k Drtinovu překvapení jeho výslechy orientovaly i zcela jiným směrem. Padaly otázky na záležitosti, jež se týkaly významného komunistického politika a diplomata Vladimíra Clementise a jeho působení v londýnském exilu za druhé světové války. V létě 1952 byl dokonce vyslýchán v souvislosti s vyšetřováním Otty Šlinga, Rudolfa Slánského či Bohumila Laušmana. Státní bezpečnost od Drtiny chtěla získat svědectví o tajných kontaktech mezi Slánským a národními socialisty. Drtina si tehdy myslel, že asi došlo v zemi k nějakému převratu a vládnou fašisté, kteří začali likvidovat jednotlivé komunistické činitele.

Jak reálně probíhalo vyšetřování v režii Státní bezpečnosti, popsal v roce 1956 takto: „*Protokoly o mých výpovědích byly stylizovány vyšetřujícími orgány a nikdy ne přesně tak, jak jsem vypověděl. K podepsání takových protokolů jsem se odhodlal často až po dlouhých celodenních i celonočních vyčerpávajících výsleších, i po použití jiných donucovacích prostředků, kdy celá doba od počátku rozhovoru s příslušným referentem*

¹¹⁰⁸ Tamtéž, č. l. 119 a násl.

až do sepsání protokolu i mého podpisu trvala celé dny i týdny, někdy i měsíce. Podepsal jsem pod tímto neodolatelným donucením nejednu větu, která neodpovídala přesně tomu, co jsem chtěl říci, nebo tomu, co jsem vypověděl, často to byly polopravdy a téměř vždy formulace zkreslující pravou podstatu a pravý význam líčených událostí nebo jednání.“¹¹¹⁰ Velkým utrpením byly pro Drtinu vzhledem k jeho podlomenému zdraví a špatně pohyblivé noze i pouhé přesuny z cely do kanceláře vyšetřovatele za účelem výslechu: „*Vodění se zavazanýma očima. Kulhal jsem a tlačili mě do schodů zmrzačenou nohu, abych ji ohnul v kolenou, což jsem nemohl. Dostal jsem rány do hlavy. Jednou jsem upadl a referent do mne na zemi kopal. Zvedl mě a v kanceláři se mnou smýkl tak, že jsem padl mezi nábytek do rohu.*“¹¹¹¹

Při vyšetřování se znatelně projevoval Drtinův velice špatný fyzický i psychický stav. V Ruzyni se opět dostal do „péče“ pověstného vězeňského lékaře MUDr. Josefa Sommera, který jej proti jeho vůli nutil požívat pravděpodobně nějaké omamné látky (ve svých oficiálních hlášeních uváděl, že mu podává jen vitamíny). Drtina se, patrně vlivem těchto drog, dostal do zvláštního psychického stavu. Docházelo u něj k prudkým změnám nálad, záchvaty pláče a depresí byly střídány pocity bujarého veselí. Propadal rozmanitým bludům a zcela ztrácel schopnost vnímat hranice reality. Prokop Drtina popsal později tuto situaci: „*Stálé prášky a injekce v Ruzyni. Též nějaké šoky. Celé dny a noci v obluzení s nejdivočejšími sny a halucinacemi – obcoval jsem s mrtvými i živými, přáteli i nepřáteli – a též s čertem.*“¹¹¹² Různé fantasmagorie, jež mu vytrvale zatemňovaly mysl, jej také vedly k opakovaným hladovkám, které dále zhoršovaly jeho už beztak chatrné zdraví.¹¹¹³ Reakce bachařů spočívala v tom, že jej mnohdy krmili násilím a někdy ho i připoutali k posteli. Několikrát mu byla dána svěrací kazajka. V jednom případě trvalo takové spoutání i delší dobu, přitom vězeňští strážci vůbec nebrali ohled na jeho tělesné potřeby. Několik dní strávil v temné komoře, kde mohl ležet jen na holé zemi.

¹¹⁰⁹ ABS, f. 305, a. č. 305-450-4, Akce „Krčmář“.

¹¹¹⁰ NA, f. GP, prokurátorský spis sp. zn. SGPt 94/53 P. Drtina, návrh P. Drtiny na obnovu trestního stíhání z 18. 7. 1956.

¹¹¹¹ ANM, f. P. Drtina, k. 4, a. č. 216, Drtinovy poznámky pro přípravu na odvolací řízení proti jeho rehabilitaci.

¹¹¹² Tamtéž.

¹¹¹³ Svůj tehdejší psychický stav a své halucinace Drtina popsal v pamětech, viz P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 649–650.

V listopadu 1950 vážil pouhých 54 kilogramů, ačkoliv před svým zatčením míval hmotnost kolem 73 kilogramů. MUDr. Sommer ve svých zdravotních posudcích tvrdil, že Drtina svou psychickou nemohoucnost pouze předstírá. Při dalším vyšetření 29. března 1951 vážil 55,5 kilogramů, přesto Sommer tvrdil, že Drtina vyhlížel daleko lépe než při prvním vyšetření (při vyšetření 22. května 1951 byl zaznamenán úbytek na váze o další 3,5 kilogramů). Předpokládal, že ke ztrátě paměti u Drtiny nedošlo, neboť si dobře vzpomínal na své dřívější řečnické výkony, odříkával prý z paměti celé odstavce Máchova „*Máje*“ a později i nějaké Nerudovy verše.¹¹¹⁴ Kritický tělesný i duševní stav Prokopa Drtiny šokoval jeho sestru Olgu, které byla umožněna 13. dubna 1951 jeho návštěva. Během rozmluvy ze sebe Drtina vypravil jen asi dvacet nesouvislých slov. Jeho sestra byla sama lékařka a žádala, aby mu mohla poslat nějaké léky, což bylo odmítnuto, „*neboť o lékařské ošetření i podávání léků je postaráno*“. Samozřejmě nebyla přijata ani její žádost o Drtinovo předání do domácího léčení.¹¹¹⁵

Manželce Prokopa Drtiny Ludmile byly všechny její žádosti o povolení návštěvy, které adresovala na Státní soud, prokuraturu i na ministra spravedlnosti, vytrvale zamítány. Poslední dopis, který od něj dostala, byl datován 13. února 1949. Drtina byl doslova pohřben za živa a byl odsouzen k zapomnění. Státní bezpečnost se dokonce snažila vzbuzovat dojem, že se vůbec nenachází na území Československa. Když někteří vyšetřovanci žádali během svých výsledků o umožnění konfrontace s Drtinou, případně žádali o jeho svědeckou výpověď, nebylo jim to ze strany StB povoleno. Vyšetřovatelé dokonce argumentovali tím, že je Drtina na Západě. Dokonce i ministerstvo sociální péče jednou sdělilo Lidě Drtinové, že její manžel není na území republiky. Již v dubnu 1949 ji také informovala státní prokuratura, že proti Drtinovi se žádné trestní řízení nevede ani u státní prokuratury, ani u státního soudu. Ludmila Drtinová přitom byla naposledy se svým mužem v kontaktu, když byl ještě umístěn v soudní vazbě. O jeho přeražení do vazby Státní bezpečnosti neměla žádné informace.¹¹¹⁶

¹¹¹⁴ Srov. ABS, f. Sekretariát ministra vnitra (dále jen A 2/1), a. č. 1706, lékařská zpráva o vyšetřovanci č. 1672/29.

¹¹¹⁵ Tamtéž, hlášení velitele sektoru 6-B Velitelství Státní bezpečnosti ministrovi národní bezpečnosti z 26. 6. 1951.

¹¹¹⁶ Srov. NA, f. MS-RA, bal. 26a, dopis L. Drtinové ministru spravedlnosti Václavu Škodovi, 11. 11. 1953.

Vzhledem k velkému úbytku na váze byly Drtinovi nařízeny větší porce jídla, vitamíny a různé přídavky, které většinou odmítal přijmout. Občas dokonce pokračoval v úplných hladovkách. Toto chování vycházelo z jeho, drogami a dlouhým pobytem ve vězení narušené, psychiky. Trpěl dlouhodobou a hlubokou depresí. V odmítání potravy sehrály hlavní roli jeho obavy, aby nebyl později posuzován jako nějaký prominentní vězeň, který si na cele užíval nadstandardních podmínek. Obával se, že přídavky dostává jen proto, že se jmenuje Drtina. Tvrdil tehdy, že nechce mít „z důvodů zásadních a mravních“ proti ostatním vězňům výhody.¹¹¹⁷ Zlom nastal až v druhé polovině roku 1951, kdy Drtina během tří měsíců rychle přibral 10 kilogramů na váze.

Teprve v ruzyňské věznici dostal Prokop Drtina na celu další spoluvězně. Získal tak někoho, s kým si mohl po dlouhém období samoty popovídat a dozvědět se některé novinky. Drtina však po všech svých předchozích útrapách projevoval velkou nedůvěru k okolí, což se nakonec ukázalo jako pocit ne zcela bezdůvodný. Na celu s ním totiž bylo postupně nasazeno několik konfidentů, kteří informovali vyšetřovatele o všem, co Drtina dělal a co říkal. Zachovala se řada konfidentských hlášení z let 1952–1953, které jsou dnes výjimečným svědectvím o životě a názorech Prokopa Drtina ve vazební cele. V agenturní zprávě z 11. srpna 1952 jsou zachyceny jeho myšlenky, jež dokládají, že jej nakonec ani nekonečný pobyt ve vyšetřovací vazbě nezlomil. Drtina tehdy totiž podle uvedeného hlášení prohlásil, že „osobně sdílí názor, že je lépe zemřít ve stoje, než žít na kolenou. Tak tedy nechápe, proč ho rovnou neodsoudí, třeba k trestu smrti, aby měl už jednou pokoj. Nevěří prý na spravedlivou justici a ví, že se u soudu nebude moci hájit tím způsobem, jak původně myslel, nebo zamýšlel. To prý bylo výsadou oné první republiky, na kterou dnes každý nadává a kterou dnes kde kdo špiní, ač se na ní možná ani řádně nepamatuje.“¹¹¹⁸

Politický vězeň

Situace Prokopa Drtiny, který uvízl v soudní a policejní mašinérii komunistického režimu, se začala měnit během roku 1953. Dne 23. června 1953 obdržela od Drtiny jeho manželka po čtyřech a půl letech první dopis. Od té doby již přicházely jeho listy každý měsíc. Problém byl v tom, že Drtina všechny dopisy od své ženy nedostával. Zasahovala neviditelná vězeňská cenzura. Žádosti o návštěvu Prokopa

¹¹¹⁷ Viz ABS, a. č. ZV-26 MV (vyšetřovací spis č. 1 T-29/53, Prokop Drtina), podsvazek č. 2, zpráva spolupracovníka č. 2 z 9. 6. 1952.

Drtiny ve vězení byly i nadále zamítány. Po dlouhých letech vyšetřování a nezákonné vazby se komunistická justice konečně odhodlala k tomu, že Prokopa Drtinu postaví před soud. Drtinův případ projednával 19. listopadu 1953 politický sekretariát ÚV KSČ, který měl ještě před soudním výrokem rozhodnout o jeho dalším osudu. Ministr vnitra Barák na tomto jednání dokonce navrhol zvážit možnost, že by byl Drtina odsouzen na doživotí. Politický sekretariát ÚV KSČ projednal základní rámec celého připravovaného procesu, vyslovil souhlas s podáním obžaloby na Prokopa Drtinu a rozhodl, aby se soudní řízení konalo s vyloučením veřejnosti.¹¹¹⁹

Dne 27. listopadu 1953 byl Prokop Drtina předveden k výslechu na Generální prokuratuře v Praze. I po dlouhých letech strávených v různých vazebních celách a kancelářích soudních vyšetřovatelů a referentů StB zůstal Drtina nezlomen. Prohlásil, že se necítí být vinen. Když se měl vyjádřit k jednotlivým výslechovým protokolům, jež s ním byly v předchozích letech sepsány, řadu údajů v nich uvedených potvrdil. Zároveň však poznamenal: „*Všeobecně chci podotknout, i když jsem některé protokoly podepsal, že jsem vždy nesouhlasil s tím, jak byly napsány, a podepsal jsem je po delším naléhání. Zejména se to týká dřívějších protokolů z r. 1949.*“¹¹²⁰

Když se přiblížil čas naplánovaného soudního procesu, byl Prokop Drtina převezen do soudní vazby na Pankráci. Dne 15. prosince 1953 jej tříčlenný senát Nejvyššího soudu za předsednictví dr. Stanislava Bartoše odsoudil v nebývale rychlém a utajeném procesu k 15 letům vězení a ztrátě čestných práv občanských na 10 let. Devět desetin jeho jmění připadlo státu. Rozsudek uváděl, že Prokop Drtina spáchal zločin úkladů o republiku (§ 1 odst. 1, 2 zákona č. 50/1923 Sb.) a zločin zrady státního tajemství (§ 5 odst. 1 téhož zákona).

Soud vinil Drtinu z toho, že sabotoval Košický vládní program „*v maření retribučního řízení a očisty vůbec. Řada usvědčených kolaborantů nejen unikla stíhání vlivem nár. socialistické strany, nýbrž i proti výslovnému znění Košického programu byla přijata do této strany a prosazována do funkcí v národních výborech a v politické a hospodářském životě vůbec.*“ Opakovalo se obvinění, že dal Drtina příkaz k zastavení

¹¹¹⁸ Tamtéž, zpráva spolupracovníka z 11. 8. 1952.

¹¹¹⁹ ABS, f. A 2/1, a. č. 532, JUDr. Prokop Drtina – žaloba; NA, f. Politický sekretariát ÚV KSČ 1951–1954 (dále jen 02/5), sv. 68, a. j. 185, b. 23. Politický sekretariát ÚV KSČ také následně 23. 12. 1953 projednal zprávu o výsledku trestního řízení proti Prokopovi Drtinovi, kterou akceptoval bez výhrad. Viz NA, f. 02/5, sv. 72, a. j. 191, b. 29.

trestního řízení proti Tomislavu Kolakovičovi a Františku Voženílkovi a že propustil na svobodu „anglického špiona“ Richarda Pollaka. V rozsudku se dále uvádělo, že spolu s dalšími představiteli národně socialistické strany a za podpory západních diplomatů „prováděl rozvratnou činnost namířenou proti zásadám Košického vládního programu, připravoval násilné svržení lidově demokratického státního zřízení v ČSR kontrarevolučním pučem...“ Také mu bylo kladeno za vinu, že pověřil Vladimíra Krajínu utvořením zpravodajské sítě a že si sám opatřoval „tajné zprávy ze státního, hospodářského a bezpečnostního aparátu“, které pak předával dalším činitelům národně socialistické strany a zástupcům západních diplomatických úřadů.¹¹²¹ V hlavním líčení nebyl před soudem vyslechnut ani jeden svědek a byly pouze přečteny výpovědi svědků v administrativním řízení. Rozsudek nebyl Drtinovi nikdy doručen. Krátce před Drtinou, dne 25. listopadu 1953 se dočkali svého procesu také aktéři krčmaňské aféry František Doležel, František Kolava a Ladislav Loveček.¹¹²²

Drtinovi nebyla vůbec doručena obžaloba, takže se s ní nemohl před samotným procesem seznámit. Některé části obžaloby mu pouze reprodukoval obhájce ex offio v asi půlhodinovém rozhovoru. Přitom byl Drtina žalován a nakonec i odsouzen pro zcela jinou trestnou činnost, než pro kterou byl dlouhé roky předtím vyšetřován. Rozsudek byl založen téměř výhradně na vynucených výpovědích obžalovaného a svědků, kteří všichni patřili mezi politické vězně komunistického režimu (Fráňa Zemínová, Jaromír Kopecký, Evžen Löbl či v té době již dávno popravený Heliodor Píka). O soudním řízení nebyla předem informována dokonce ani nejbližší rodina. Tím, že byl Drtina souzen přímo u Nejvyššího soudu, byl zbaven možnosti podat proti rozsudku odvolání. Po procesu byl Drtina 21. prosince 1953 převezen jako vězeň č. 3052 k dalšímu výkonu trestu na Mírov.

Mírovská věznice paradoxně Drtinovi ve srovnání s předchozí vyšetřovací vazbou zdravotně výrazně prospívala. Když se s ním však 20. ledna 1954 na Mírově konečně po pěti letech naprostého odloučení setkala jeho manželka, byl její dojem

¹¹²⁰ Viz např. ANM, f. P. Drtina, k. 4, a. č. 209, opis zápisu o výpovědi obviněného P. Drtiny z 27. 11. 1953.

¹¹²¹ Viz ABS, a. č. ZV-26 MV (vyšetřovací spis č. 1 T-29/53, Prokop Drtina), rozsudek sp. zn. 1 T 29/53; ANM, f. P. Drtina, k. 4, a. č. 210, opis tohoto rozsudku. Výsledek trestního řízení proti P. Drtinovi projednal a vzal na vědomí politický sekretariát ÚV KSČ na svém zasedání 23. 12. 1953 – NA, f. 02/5, sv. 72, a. j. 191, b. 29.

otřesný: „*Nepřekvapila ji ani fyzická sešlost obviněného, ale skutečnost, že když s ním mluvila, tak těžko hledal slova, stále jako by se omlouval a působilo to na ni až dojmem nenormálnosti. K zlepšení nedošlo ani během rozmluvy, takže odcházela z věznice zoufalá. O tom, že manžel je ve věznici na Mírově, se dozvěděla až z dopisu, který od něho dostala a který byl psán roztřesenou rukou.*“¹¹²³ Jak po letech dosvědčil jeho spoluvězeň Oldřich Hradil, Drtina tehdy dokonce nebyl vůbec schopen dopis manželce napsat. Nakonec jej snad sepsal za pomoci diktátu. Teprve z tohoto listu se také Lída Drtinová dozvěděla, že byl její muž odsouzen.¹¹²⁴ Po této návštěvě se Drtinův psychický i fyzický stav postupně zlepšoval. Vzhledem k pokročilé rekonvalescenci začal dokonce v srpnu 1954 ve věznici pracovat, což bylo dříve kvůli jeho naprosté pracovní neschopnosti nemožné. Jednalo se jednak o práci pro Koh-i-noor, jednak o lepení sáčků.

V mírovské věznici navázal Drtina nová přátelství s některými svými spoluvězni. Spřátelil se tam zejména s literárním kritikem, překladatelem a vydavatelem Bedřichem Fučíkem a profesorem pedagogiky a psychologie Cyrilem Stejskalem. Ve společné mírovské cele byl umístěn například se svatovítským kanovníkem Františkem Kulačem a znojenským opatem Zenklem. Na druhou stranu Drtina občas trpěl tím, koho mu záměrně vězeňská správa přidělovala na celu. Později vzpomínal, že byl často „*dán dohromady s těmi Čechy, Němci i Slováky, kteří za mého ministrování byli jako zrádci odsouzeni. Byla to naprosto nečekaná a nepříjemná setkání. Nechtěli jsme spolu být, nechtěli jsme spolu mluvit a nyní jsme k tomu byli nuceni bolševickým žalářníkem.*“¹¹²⁵ Paradoxem dějin se stalo, že se Drtina během svého pobytu ve vazbě a ve vězení setkal i s některými komunisty. Zmínku si zaslouží zejména Gustáv Husák, Ladislav Novomeský či Bedřich Pokorný.

Dne 4. ledna 1955 byl odvezen z Mírova do věznice v Leopoldově, kde pak zůstal jako vězeň číslo 2923 až do poloviny ledna 1958. Život v tomto vězeňském zařízení pro něj nebyl jednoduchý, často byl trestán v rámci kázeňského řízení kvůli naprostým malichernostem (například kvůli nedodržování domácího pořádku – šlo o to,

¹¹²² NA, f. 02/5, sv. 70. a. j. 189, b. 17, zpráva o výsledku trestního řízení proti Františku Doleželovi a spol. Soudil je Krajský soud v Praze – F. Doležel 7 let vězení, F. Kolava 6,5 let, L. Loveček 6 roků vězení.

¹¹²³ ANM, f. P. Drtina, k. 4, a. č. 217, rozsudek sp. zn. 18 Tr 95/68.

¹¹²⁴ ANM, f. P. Drtina, k. 4, a. č. 217, protokol o veřejném zasedání sp. zn. 18 Tr 95/68.

¹¹²⁵ P. DRTINA, *Československo můj osud*, II/2, s. 660.

že měl hromádku starých novin u svého lůžka). Do leopoldovského vězení byl umístěn v souvislosti s rozhodnutím ministerstva vnitra o soustředění „prominentních“ a zvláště politicky nebezpečných vězňů na východě republiky. Náčelník správy věznic vydal v této záležitosti svůj přísně tajný rozkaz 9. června 1954. Stanovil v něm, že bude zřízeno „ve věznici č. 2 Leopoldov ve 3. a 4. poschodí v budově nové samovazby izolované oddělení, do kterého budou umístěni zvláště nebezpeční vězni podle předem schváleného seznamu“.¹¹²⁶ V Leopoldově byl pak Drtina umístěn do ledna 1958, kdy byl transportován do vězení ve Valdicích.

Lída Drtinová podala žádost o milost pro svého manžela, kterou však 27. srpna 1954 dr. Bartoš z Nejvyššího soudu zamítnul, „ježto trestná činnost odsouzeného byla společensky tak nebezpečná, že nelze o jeho propuštění prozatím uvažovat. Ani důvody v žádosti uvedené nemohou na tomto stanovisku ničeho změnit.“¹¹²⁷ Po dovršení poloviny svého trestu požádal Drtina 18. ledna 1956 prostřednictvím Krajské prokuratury v Nitře o podmíněčné propuštění na svobodu. Krajský prokurátor však tento jeho podnět odložil, aniž byl vůbec doručen příslušné komisi pro podmíněčné propuštění. Tento postup byl Drtinovi ústně zdůvodněn „velkou závažností trestného činu“ a tím, „že doba trestu není dosud tak dlouhá, aby trest mohl splnit svůj výchovný účel“. 1. března 1956 se proto Drtina rozhodl poslat svou žádost ministru spravedlnosti, který byl podle zákona příslušný rozhodovat o podmíněčném propuštění s konečnou platností. Ministr Jan Bartuška však Drtinovu žádost postoupil Generální prokuratuře, která se s rozhodnutím krajského prokurátora ztotožnila. Nikdo se nezabýval důvody, jež Drtina ve svých podáních formuloval. Přitom poukazoval jednak na závažná procesní pochybení, k nimž během trestního řízení došlo, jednak na skutečnost, že byl odsouzen pro činnost před únorem 1948, tedy před nastolením systému, proti němuž měl podle rozsudku aktivně působit.¹¹²⁸

Zprávy o výsledcích XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu povzbudily Prokopa Drtinu, aby sám sepsal 18. července 1956 ministerstvu spravedlnosti a Nejvyššímu soudu velice obsáhlý návrh na obnovu trestního řízení a současně žádost, aby Generální prokuratura podala v jeho věci stížnost pro porušení zákona. Poznamenal, že nyní – v polovině roku 1956 – doufá ve správnější hodnocení

¹¹²⁶ K. KAPLAN, *Největší politický proces*, s. 185.

¹¹²⁷ Viz ANM, f. P. Drtina, k. 1, a. č. 5, žádost o milost a usnesení Nejvyššího soudu.

¹¹²⁸ NA, f. GP, prokurátorský spis sp. zn. SGPt 94/53 P. Drtina.

soudní praxe předchozích let. Ve svém návrhu zdůraznil: „*Napadám rozsudek Nejvyššího soudu v celém jeho rozsahu jako právně vadný. Všeobecně pak uvádím, že jeho skutková zjištění jsou nesprávná a odporují pravdivým skutečnostem nebo skutečnostem jinak notoricky známým. Rozsudkový výrok se opírá o mé předpokládané doznání, jež jsem nikdy neučinil, nebo o jiné mé výpovědi nebo výpovědi, případně doznání jiných osob obžalovaných v jiných procesech, které byly získány způsobem právně vadným a protizákonným, čímž nebyla zjištěna materiální pravda. Tato zjištění vedla pak nalézací soud k nesprávným skutkovým závěrům, jež byly základem pro právní posouzení celé mé domnělé trestní činnosti, v důsledku čehož byla tato činnost jak po stránce objektivní, tak po stránce subjektivní kvalifikována jako trestné jednání nebezpečné pro společnost, jak plyne z odsuzujícího rozsudku.*“¹¹²⁹ Na jeho podání se mu však dlouho nedostávalo žádné odpovědi, byť byla příslušná informace postoupena dokonce samotnému Antonínu Novotnému.

Vězněný Drtina urgoval celou záležitost novým podnětem 29. srpna 1959, po třech letech marného čekání na rozhodnutí. Ministerstvo spravedlnosti ovšem nemělo k dispozici ani příslušné soudní podklady, které byly „svého času“ předány na ÚV KSČ. Dne 15. října 1959 proto napsal první náměstek ministra spravedlnosti Josef Litera ústřednímu výboru dopis, v němž se tázal, zda budou příslušné písemnosti k Drtinovu případu ministerstvu spravedlnosti vráceny. Litera přitom ovšem zároveň ujistil, „že kladné vyřízení žádostí o revisi předmětné trestné věci nelze v žádném případě očekávat“. Drtinův dopis byl nakonec projednáván 10. listopadu 1959 politickým byrem ÚV KSČ, které však jen vzalo na vědomí informaci ministerstva spravedlnosti, že dopis postoupí Nejvyššímu soudu s návrhem na zamítnutí.¹¹³⁰ Předseda Nejvyššího soudu nakonec Drtinovi oznámil, že bylo 28. března 1960 rozhodnuto o neexistenci důvodů pro podání stížnosti pro porušení zákona. Drtinův návrh na obnovu trestního řízení nebyl vůbec projednán.¹¹³¹

V srpnu 1957 požádal Drtina velitele leopoldovské věznice npor. Jána Kaňucha o povolení psát své vzpomínky z dětství. Vzhledem k tomu, že pracovní normu plnil na

¹¹²⁹ ANM, f. P. Drtina, k. 4, a. č. 211, návrh na obnovu trestního stíhání z 18. 7. 1956 (odevzdáno 7. 8. 1956).

¹¹³⁰ NA, f. Politické byro ÚV KSČ 1954–1962 (02/2), sv. 238, a. j. 319, b. 31, dopis Prokopa Drtiny (schůze 10. 11. 1959).

¹¹³¹ NA, f. GP, prokurátorský spis sp. zn. SGPt 94/53 P. Drtina.

sto procent, bylo mu toto psaní po pracovní době povoleno.¹¹³² V prosinci 1957 pak byl vyzván, aby pro archivní účely ministerstva vnitra psal paměti i ze své úřední a politické činnosti do roku 1948. Pravidelně za ním pak kvůli těmto memoárům jezdili dva pracovníci StB, které Drtina znal od vidění již ze svého dřívějšího vyšetřování v ruzyňské věznici. Nabídku psát své vzpomínky Drtina ochotně přijal, požadoval jen, aby tato jeho práce byla určena národním a státním účelům archiválním a historickým. Do samotného psaní se pustil s velkým nadšením. Referenti z StB mu dokonce vozili do vězení odbornou historickou literaturu, aby mohl své osobní vzpomínky konfrontovat s faktografií historiků.¹¹³³ Vedle něj bylo psaní vzpomínek nabídnuto i dalším někdejšími politickým činitelům, kteří byli dosud ve vězení. Jmenujme například Vlastimila Klímu, Jiřího Stříbrného, Josefa Klimenta, Josefa Nebeského, Alexandra Macha, Tido Gašpara či Jana Syrového.

Koncem března 1960 byl Drtina převezen z Valdic do vězení v Praze – Ruzyni. 12. dubna 1960 projednalo politické byro ÚV KSČ seznam významných politických vězňů, u kterých se uvažovalo o jejich propuštění na svobodu. Vedle řady dalších v minulosti význačných činitelů (např. Gustáv Husák, Evžen Löbl, Ján Lichner, Jan Syrový, Jaromír Kopecký či Štěpán Trochta), jimž se mělo dostat od komunistické strany milosti, se na tomto soupisu objevilo i jméno Prokopa Drtiny. Jeho údajná trestná činnost byla tehdy charakterizována jako velezrada, „*keré se dopustil tím, že až do r. 1948 spolu s představiteli bývalé nár. soc. strany a za podpory západních diplomatických zástupců prováděl rozvratnou činnost namířenou proti zásadám Košického vládního programu, připravoval násilné svržení lid. dem. zřízení kontrarevolučním pučem*“. Základní posudek vězně Drtiny pak konstatoval: „*Chování ve výkonu trestu má dobré, vzhledem k svému horšímu zdravotnímu stavu je schopen pouze velmi lehké práce.*“¹¹³⁴

Skutečnost, že se řada politických vězňů měla dostat na jaře 1960 na svobodu, vyvolala reakci Státní bezpečnosti. Již 16. února 1960 schválil první náměstek ministra vnitra plk. Josef Kudrna návrh na provedení tzv. akce „Máj“. Na jeho základě se pak

¹¹³² NA, f. S SNV, osobní vězeňský spis Prokopa Drtiny č. P168 P/2-60, předložení žádosti P. Drtiny na psaní vzpomínek z dětství, 20. 8. 1957.

¹¹³³ Rukopis paměti, který vznikl ve vězení, je uložen ve fotokopii v ABS, f. Sbirka různých písemností, a. č. S-509-1 až S-509-2.

¹¹³⁴ NA, f. 02/2, sv. 255, a. j. 339, b. 14, Usnesení 94. schůze politického byra ÚV KSČ ze dne 12. dubna 1960.

během února až dubna 1960 vypravily skupinky příslušníků StB do jednotlivých vězeňských zařízení, aby tam prověřily všechny osoby, pro něž se připravovala amnestie. Státní bezpečnost se především zajímala o možnou agenturní využitelnost těchto lidí po jejich propuštění na svobodu. Řadu vězňů pobyt za mřížemi zlomil, takže si své oběti StB pochopitelně našla. Na druhou stranu s některými vězni StB provedla pohovory jen kvůli tomu, aby byli ve svém okolí kompromitováni. Mezi těmito osobami se ocitl i Prokop Drtina, u něhož si StB zapsala poznámku: „*Ve výkonu trestu se snaží obhajovat linii nár. soc. strany a obhajuje politiku dr. Beneše. V případě jeho propuštění nutno věnovat pozornost jeho činnosti.*“¹¹³⁵

Dne 9. května 1960 vyhlásil prezident republiky Antonín Novotný vytouženou rozsáhlou amnestií. Na jejím základě se Prokop Drtina ocitl 10. května 1960 na svobodě, již byl po dlouhých 12 let, 2 měsíců a 23 dnů zbaven. Podle trestu, který mu byl uložen rozsudkem Nejvyššího soudu, měl původně opustit bránu věznice až 28. února 1963. Na základě usnesení Krajského soudu v Praze z 30. června 1960 byl Drtinovi zbytek jeho trestu podmínečně prominut s desetiletou zkušební dobou.

¹¹³⁵ ABS, f. A 34/1, a. č. 1809, zpráva o situaci v NPT Valdice v akci „MÁJ“ z 25. 4. 1960. Mezi vězni, které se podařilo Státní bezpečnosti zavázat k agenturní spolupráci, bylo i několik Drtinových přátel a známých – např. Jaromír Kopecký (agent „Desenský“) a Vlastimil Klíma (agent „Orlík“).

XIV. kapitola – Na sklonku života

Úsilí o rehabilitaci

Po propuštění na svobodu bydlel Drtina se svou manželkou v malé pražské garsonce v Mikovcově ulici, kousek od Národního muzea. Pokoj, který spolu obývali, měl asi dvacet metrů čtverečních. Vzhledem k tomu, že mu již bylo 60 let a splnil zákonnou podmínku 20 let v zaměstnání, zažádal si hned 18. května 1960 o přiznání starobního důchodu. Jeho manželka Lída si tehdy vydělávala jen 430 Kčs měsíčně jako pletařská dělnice Drutěvy, sám Drtina byl přitom vzhledem ke zdravotním následkům svého někdejšího pokusu o sebevraždu a následného věznění částečně invalidní (měl zkrácenou a omezeně pohyblivou pravou nohu). Drtinovi byla nakonec přiznána změněná pracovní schopnost a v říjnu 1960 mu byl vyměřen důchod 200 Kčs měsíčně, který nakonec zvýšil Státní úřad sociálního zabezpečení na částku 600 Kčs měsíčně s platností od 20. listopadu 1960.¹¹³⁶

Vzhledem k tíživé sociální situaci hledal Drtina pro sebe nějaké zaměstnání, ale byl v tomto hledání kvůli své minulosti delší dobu neúspěšný. V listopadu 1960 se například ucházel bez úspěchu o místo zástupce a pomocníka plánovačky závodu Neon z národního podniku Obchodní zařízení. Nakonec začal v dubnu 1961 pracovat jako knihovnický asistent v knihovně Národního technického muzea. Aby nebyl příliš na očích veřejnosti, vykonával své zaměstnání na detašovaném pracovišti v Paláci Kinských na Staroměstském náměstí. Pracoval až do 1. května 1967, kdy odešel do starobního důchodu.

Drtina se nevzdával naděje, že se mu podaří dosáhnout nápravy křivd a právního očištění své osoby. V červnu 1963 poslal písemný dotaz ohledně svého případu Nejvyššímu soudu v Praze. Tento dopis zůstal bez odpovědi. 13. ledna 1964 pak osobně urgoval ve své věci u Nejvyššího soudu, kde jej přijal náměstek předsedy soudu a předseda trestního kolegia. I tato intervence však nepřinesla žádný výsledek.¹¹³⁷

Dne 16. října 1964 proto Drtina poslal Generální prokuratuře v Praze podnět k podání stížnosti pro porušení zákona, v němž zmínil i své předchozí pokusy o obnovu řízení z padesátých let a odvolával se na závěry XII. sjezdu KSČ z prosince 1962 a na hodnocení tzv. období kultu osobnosti. Ve stejný den také podal formální návrh na

¹¹³⁶ ANM, f. P. Drtina, k. 1, a. č. 8.

obnovu řízení k Nejvyššímu soudu v Praze. Justice však s vyřízením Drtinova podání příliš nespěchala, 18. listopadu 1965 mu oznámila Generální prokuratura, že požadovanou stížnost pro porušení zákona nepodává. Drtina na to reagoval v prosinci 1965 písemnou urgencí u předsedy vlády, jehož žádal, aby dal prostudovat soudní spisy a aby byl dán průchod spravedlnosti. Teprve 24. června 1966 rozhodoval ve věci Nejvyšší soud v Praze, který však v tajném líčení Drtinův návrh na obnovu trestního řízení zamítnul. Mezitím byl Drtinovi aspoň 16. prosince 1965 z rozhodnutí Krajského soudu v Praze prominut na základě amnestie zbytek zkušební doby.¹¹³⁸

Nové naděje nejen pro Drtinu, ale i pro všechny ostatní komunistickým režimem nespravedlivě postižené občany, přinesl demokratizační proces v první polovině roku 1968. Na slavnostním shromáždění v Praze na Slovanském ostrově vzniklo 31. března 1968 sdružení Klub 231, v němž se seskupili bývalí političtí vězni (název sdružení odkazoval na číslo zákona na ochranu lidově demokratické republiky z roku 1948, podle něhož byla odsouzena velká část politických vězňů). Prokop Drtina se snažil z opatrnosti zůstat v ústraní a příliš se nechtěl veřejně exponovat, byť poskytl několik novinových rozhovorů.¹¹³⁹ Se zrušením cenzury se začala otevírat do té doby zapovězená témata nedávné minulosti a Drtinovo svědectví bylo pro tyto účely velice cenným příspěvkem. Přes zájem ze strany Klubu 231 o jeho aktivní zapojení do činnosti tohoto spolku, se tomu Drtina bránil. Nedostavil se již na ustavující shromáždění 31. března 1968. Napsal při té příležitosti jen dopis, v němž se k založení Klubu 231 vyjádřil velmi zdrženlivě. Přesto, když ministerstvo vnitra hodnotilo ve své zprávě z července 1968 aktuální situaci, zdůraznilo i existenci vazeb mezi Klubem 231 a Prokopem Drtinou: *„Celá řada pražských funkcionářů Klubu 231 v čele s předsedou profesorem Karlem Nigrinem udržuje úzké styky s bývalým ministrem spravedlnosti doktorem Prokopem Drtinou. Ten využívá svých styků s pracovníky tisku, rozhlasu a televize a působí na ně, aby uveřejňovali zprávy, které by diskreditovaly KSČ. Doktor Drtina je ve spojení s čelným funkcionářem československé emigrace doktorem*

¹¹³⁷ Tamtéž, k. 4, a. č. 213.

¹¹³⁸ NA, f. GP, prokurátorský spis sp. zn. SGPt 94/53 P. Drtina.

¹¹³⁹ ANM, f. P. Drtina, a. č. 228, koncept dopisu P. Drtiny přípravnému výboru Klubu 231 na Slovanském ostrově 31. 3. 1968. V listě vyjádřil sice podporu snažení Klubu 231, ale zároveň se omluvil ze zdravotních důvodů (rekonvalescence po náročné operaci).

*Herbenem. Sám Drtina pro K 231 aktivně nevystupuje a snaží se vývoj ovlivňovat z pozadí.*¹¹⁴⁰

Prokop Drtina uvažoval o tom, že by využil společenského uvolnění, které nastalo v druhé polovině šedesátých let, k výjezdu do USA. Chtěl se setkat s některými svými známými a příbuznými, velmi stál zejména o setkání se svým bratrancem a velkým přítelem Ivanem Herbenem. Již v dubnu 1967 odepřel Drtinovi vydání pasu opravňujícího k cestě do USA odbor pasů a víz Krajské správy SNB Praha. Ve zdůvodnění se uvádělo, že Drtina hodlal navštívit osobu, která se zdržovala mimo území ČSSR bez povolení československých úřadů. Drtina se sice odvolal, ale začátkem května 1967 bylo toto odvolání zamítnuto. Herbena tak už Drtina nikdy nespatriil, neboť jeho bratranec ve svém americkém bezútešném exilu zemřel již 25. října 1968 na následky srdeční mrtvice. Prokop Drtina se pokoušel znovu o krátkodobé vycestování v roce 1968. Měl v plánu vyrazit do Rakouska, ale i z této cesty kvůli nepřízni ministerstva vnitra sešlo. Jeho žádost i žádost jeho manželky o vydání cestovních pasů byly zamítnuty 3. prosince 1968.¹¹⁴¹ Již v září 1968 odjela Drtinova neteř Sylva Součková se svou dcerou na soukromou cestu do Švýcarska, Rakouska a SRN, z níž se již do okupovaného Československa nevrátila. Usadila se v Anglii, kde se také po dvaceti letech dočkala listopadu 1989.¹¹⁴²

Když byly v důsledku Pražského jara zahájeny rehabilitace nespravedlivě odsouzených, podal Drtina Nejvyššímu soudu nový podnět ke stížnosti pro porušení zákona ve své trestní kauze. 6. listopadu 1968 projevil souhlas, aby jeho podnět byl pokládán za návrh na zahájení přezkumného řízení podle zákona o soudní rehabilitaci. Zvláštní senát Městského soudu v Praze se Drtinovým případem zabýval 27. února 1969. Vyslechl tehdy sedm svědků, mezi nimiž figurovali i generálové Karel Klapálek, Jiří Hudeček a Karel Janoušek či někdejší diplomat Jaromír Kopecký. Svědčil i někdejší národní prokurátor a sekční šéf úřadu předsednictva vlády František Tržický, který prohlásil, že se Drtinovi „jednalo vždy o to, aby spravedlnost mohla obstát před

¹¹⁴⁰ NA, f. Předsednictvo ÚV KSČ 1966–1971, sv. 76, a. j. 106, zpráva kontrarozvědky o státobezpečnostní situaci z 16. 7. 1968; viz též *Ve jménu socialismu a šťastného života – proti rozvrtníkům a samozvancům*. Praha 1977, s. 90–91. P. Drtina se seznámil s K. Nigrinem ve vězení, takže je celkem pochopitelné, že spolu udržovali kontakt.

¹¹⁴¹ ANM, f. P. Drtina, k. 1, a. č. 10, žádosti o vydání cestovního dokladu 1967–1968.

¹¹⁴² ABS, a. č. V-30280 MV, vyšetřovací spis proti Sylva Součková pro trestný čin opuštění republiky podle § 109 odst. 2 tr. zákona.

dějiny“.¹¹⁴³ Před soudem vypovídal také jeho bývalý spoluvězeň Vladimír Bičičtě a Zdeňka Jakubů, dcera někdejšího přednosty retribučního odboru ministerstva spravedlnosti dr. Marjanka.

Sám Prokop Drtina tehdy ve svém vystoupení ocenil, že se konečně může po 21 letech obhajovat před nezávislým soudem a při veřejném líčení, a odmítl dřívější obžalobu jako „konglomerát pochybných tvrzení, nesmyslů a pomluv“.¹¹⁴⁴ Popsal, jak na něm byly vynucovány výpovědi a podepsání protokolů a jak byl například kázeňsky trestán za to, že odmítl vypovídat nepravdy o působení Vladimíra Clementise za války v Londýně. Otevřeně také prohlásil, že se mu nezdá být pravděpodobná údajná sebevražda dr. Zdeňka Marjanka v ruzyňské věznici. Drtinův obhájce dr. Vladislav Vrba uvedl, že jeho klient byl v roce 1953 souzen za činy, které vyplývaly z jeho funkce ministra spravedlnosti a že obvinění z toho, že byl ve spojení s cizí mocí, nebylo ve skutečnosti nikdy prokázáno. Soudní řízení bylo nakonec odročeno na neurčito, neboť senát rozhodl o jeho doplnění o výslech dalšího svědka a požádal o předložení několika s případem souvisejících soudních spisů. O probíhajícím procesu informovaly všechny české deníky a krátkou zprávu přinesl i pražský rozhlas. Prokop Drtina dokonce uslyšel informaci o svém rehabilitačním řízení večer 28. února 1969 z německého vysílání vídeňského rozhlasu. V novinách byl ovšem uveřejněn i výňatek z výhrůžného anonymního dopisu, který byl adresován předsedovi senátu JUDr. Miloslavu Topinkovi v průběhu rehabilitačního řízení Prokopa Drtiny: „...jednou Vás přijedeme pověsit... víme, kam dnes šilháte, kam patříte, k těm židům. Smrt zrádcům a židům. Dr. D. stejně zabijeme, má to od nás 6 minut pěšky, vidíme jej denně, ale i Vás pane soudce...“¹¹⁴⁵

Městský soud v Praze se k Drtinově kauze vrátil 24. září 1969, kdy také vyslechl další svědky. Jednalo se o jeho bývalého spoluvězně Oldřicha Hradila, manželku Lídu Drtinovou, jeho bývalého ministerského tajemníka Jaroslava Čmelíka, Václava Vaška a Dušana Slávika, kterého se snažila StB přinutit k výpovědi, že z pokynu ministra Drtiny rozeslal balíčky s výbušninami. Senát Městského soudu v Praze nakonec zrušil původní rozsudek z prosince 1953 a zprostil Prokopa Drtinu veškeré viny. Ve svém rozhodnutí soud poukázal na řadu procesních pochybení a nezákonností v průběhu vyšetřování.

¹¹⁴³ Článek *Soud opět zkoumá obvinění dr. Prokopa Drtiny*. In: *Rudé právo*, 28. 2. 1969, s. 2.

¹¹⁴⁴ Článek *Dr. Drtina před zvláštním senátem*. In: *Práce*, 28. 2. 1969, s. 6. Podobně též *Zemědělské noviny*, 28. 2. 1969, s. 6; *Mladá fronta*, 28. 2. 1969, s. 7.

¹¹⁴⁵ Vladimír BALAŠ, *O rehabilitacích – mlčet nebo psát?* In: *Práce*, 28. 3. 1969 (výstřížek v ANM, f. P. Drtina, k. 4, a. č. 226).

Jednoznačně konstatoval, že délka Drtinovy vazby, která překročila pět a tři čtvrtě roku, byla zcela v rozporu s trestním řádem a sloužila jen k tomu, aby na obviněném vynutila doznání (prodlužování vazby bylo tehdy dokonce oficiálně zdůvodňováno tím, že dosud nedoznal svoji nepřátelskou činnost). Rozsudek také popsal hrůzné podmínky této vazby. V jednotlivých částech odůvodnění pak byly zpochybněny všechny body původního rozsudku z roku 1953.¹¹⁴⁶

Hned v říjnu 1969 Prokop Drtina v návaznosti na svou rehabilitaci zažádal ministerstvo spravedlnosti o restituci *in integrum*. Konkrétně žádal především o vydání nového doktorského diplomu, neboť mu v roce 1960 Karlova universita odmítla vydat jeho duplikát s tím, že ztratil pro vždy odsuzujícím rozsudkem titul doktora práv. Žádal také o nápravu všech škod způsobených na památkách jeho otce a o to, aby se do veřejných knihoven vrátili jeho vlastní knihy a publikace, případně aby byly některé z nich opět vydány (zejména sbírka rozhlasových projevů a publikace *Na soudu národa*). Požadoval také vrácení svého letního bytu v Hněvšíně, který byl zabaven spolu s celým statkem, a vznesl i některé další finanční a majetkové nároky. Předpokládal, že mu bude vyplacena peněžitá náhrada za neoprávněnou vazbu, bolestné za způsobené poškození a ublížení na těle, stejně jako další případné škody.¹¹⁴⁷ Drtinovy požadavky vycházely z předpokladu, že se v Československu podařilo obnovit vládu práva a spravedlnosti, s postupně přicházející normalizací to však již tehdy přestávalo platit.

Rozsudek Městského soudu v Praze nakonec vůbec nenabyl právní moci, protože se proti němu 22. října 1969 odvolal krajský prokurátor v Praze. Na přelomu let 1969 a 1970 se začala situace kolem rehabilitací velice rychle měnit. Byla zahájena tisková kampaň proti rehabilitacím, v níž se kritizovala skutečnost, že v roce 1969 došlo rehabilitaci řady nepřátel socialistického státu a údajně většina rehabilitačních řízení a výběr soudců byl z kádrových hledisek chybný a pomýlený. Tato kampaň se měla zároveň stát předebranou novelizace rehabilitačního zákona, jež by z této normy učinila zcela bezzubý předpis.¹¹⁴⁸

Ačkoliv bylo v Drtinově kauze vzneseno odvolání krajského prokurátora, zatím žádné nové soudní řízení zatím nařízeno nebylo. V lednu 1970 se proto Drtina rozhodl

¹¹⁴⁶ ANM, f. P. Drtina, k. 4, a. č. 217, rozsudek sp. zn. 18 Tr 95/68 z 24. 9. 1969.

¹¹⁴⁷ ANM, f. P. Drtina, k. 4, a. č. 220, žádost o restituci *in integrum* z října 1969.

¹¹⁴⁸ K rehabilitacím blíže viz např. A. KRATOCHVIL, *Žaluji I*, s. 35–42.

protestovat proti umělému prodlužování platnosti nezákonného rozsudku z roku 1953 dopisem adresovaným prezidentu republiky Ludvíku Svobodovi. Stejně tak se obrátil se svým apelem i na prvního tajemníka ÚV KSČ Gustáva Husáka a tehdejšího člena ÚV KSS Ladislava Novomeského.¹¹⁴⁹ Tyto intervence byly marné. Původní odvolání krajského prokurátora přitom postrádalo jakékoliv zdůvodnění, to bylo vypracováno teprve 14. května 1970, čímž byla zcela nepřijatelným způsobem překročena odvolací lhůta. Po obsahové stránce navíc odvolání nepřineslo nic nového a jeho právní argumentace byla velmi pochybná. Znormalizované justici však právní slabiny odvolacího aktu zjevně nijak nevadily.

Na podkladě odvolání pražského krajského prokurátora nakonec 30. března 1971 senát Nejvyššího soudu ČSR v Praze pod vedením dr. Jana Brabence původní rehabilitaci zrušil.¹¹⁵⁰ Stalo se tak po dlouhých průtahách, způsobených jednak situací na krajské prokuratuře po provedených čistkách a jednak tím, že si Generální prokuratura vyhradila schválení dalšího postupu. Ještě v březnu 1970 přitom krajský prokurátor uvažoval o tom, že své odvolání vezme zpět. Odůvodnění rozsudku Nejvyššího soudu ČSR opět prokázalo, jak účelově se tehdy nakládalo s právem a spravedlností. V reakci na předchozí rehabilitaci, jež byla zdůvodněna tím, že rozsudek z roku 1953 vycházel z nesprávných zjištění a v průběhu soudního řízení došlo k hrubému porušení procesních předpisů, Nejvyšší soud ČSR nyní prohlásil, že se v dostatečné míře nepřihlédlo k doznání obviněného nejen před vyšetřovatelem, ale i před prokurátorem a v hlavním líčení. Principy inkvizičního procesu tak opět zvítězily – samotné přiznání bylo opět považováno za rozhodující faktor, vedle něhož jsou ostatní důkazy a okolnosti nepodstatné. Tohoto soudního rozhodnutí si všiml dokonce i zahraniční tisk, hned následující den o tom informoval francouzský deník *Le Monde*, 22. dubna 1971 vyšel obsáhlý článek o Drtinově případu v *Christian Science Monitor*.¹¹⁵¹

Celý případ se sice vrátil k novému projednání Městskému soudu v Praze, jehož senát v čele s Bohuslavem Chmelíkem se však touto kauzou zabýval (bez Drtinovy účasti) teprve 14. března 1975. Údajná Drtinova trestná činnost byla překlasifikována a

¹¹⁴⁹ ANM, f. P. Drtina, k. 4, a. č. 213, koncept dopisu P. Drtiny prezidentu L. Svobodovi z ledna 1970; ANM, f. P. Drtina, k. 4, a. č. 222, opis dopisu Drtiny prezidentu Svobodovi z 30. ledna 1970.

¹¹⁵⁰ ANM, f. P. Drtina, k. 4, a. č. 224, usnesení Nejvyššího soudu ČSR z 30. 3. 1971, sp. zn. 11 Tor 25/70.

¹¹⁵¹ ANM, f. P. Drtina, k. 4, a. č. 226, výstřížek článku *La cour suprême casse le jugement de réhabilitation d'un ancien ministre* (*Le Monde*, 1. 4. 1971); *Libri prohibiti*, Sběrka Prokop Drtina,

obžalovaný byl odsouzen pro podvracení republiky (podle § 98 odst. 1a, odst. 2 písm. a) a b) trestního zákona) k 6 letům vězení. Soud v rozsudku prohlásil, že Prokop Drtina „od roku 1945 do února 1948 v Praze a jinde spolu s představiteli bývalé národně socialistické strany a za podpory diplomatických zástupců imperialistických států prováděl rozvratnou činnost namířenou proti zásadám Košického vládního programu, že připravoval násilné svržení lidově demokratického státního zřízení v ČSR a za tím účelem spolu s představiteli bývalé národně socialistické strany, zejména svolal ilegální schůzku reakčních vysokých důstojníků a generálů, sešel se se Steinhardem, obrátil se na anglického velvyslance Dicksona, při zjišťování možné pomoci, dále pak někdy v roce 1946 až 1947, spolu s ostatními představiteli národně socialistické strany pověřil Vladimíra Krajínu vytvořením zpravodajské sítě, sám od roku 1945 do února 1948 si získával různé i tajné zprávy ze státního, hospodářského a bezpečnostního aparátu, které předával jednak představitelům bývalé národně socialistické strany, jednak zástupcům cizích diplomatických úřadů, a také cizímu novináři Gotfriedu Liasovi, aby tak snáze získal pomoc při chystaném násilném zvratu...“ Soud v odůvodnění dokonce zpochybnil i tvrzení, že by StB používala při výsleších násilí. Vyšetřovatel Karel Buralt, který v padesátých letech vyslyšel Jaromíra Kopeckého, totiž nyní jako svědek před soudem „vedl, že nebylo nikdy jeho zvykem používat při výslechu jakéhokoliv násilí“. To, že Drtina v minulosti namítal, že se fyzického násilí proti němu dopustila skupina vězeňských dozorců, „může být nanejvýš předmětem stížnosti příslušné inspekce“.¹¹⁵²

Proti tomuto rozsudku Prokop Drtina pochopitelně podal odvolání, ve kterém zpochybnil oprávněnost a relevantnost argumentů vynesenoho verdiktu: „Napadený rozsudek již ve znělce je zpracován tím způsobem, že obsahuje větší počet zcela nekonkrétních údajů, které sice mají a mohou mít platnost při hodnocení politické činnosti, při historické kvalifikaci určitého období, ovšem nemohou mít platnost, kterou požaduje trestní právo.“ Dotkl se i způsobu, jak Městský soud v Praze přistoupil k hodnocení jeho vyšetřování: „Již sama skutečnost, že jsem byl po řadu let v naprosté izolaci a ve vyšetřovací vazbě, jejíž délka snad nemá obdoby, měla vést soud k hodnocení mých tehdejších protokolů a výpovědí. Tyto protokoly měl soud hodnotit

výstřížek článku Eric Bourne: *Prague court stops political restitution* (*Christian Science Monitor*, 22. 4. 1971).

¹¹⁵² ANM, f. P. Drtina, k. 4, a. č. 224, rozsudek Městského soudu v Praze z 14. 3. 1975, sp. zn. 18 Tr 95/68.

spolu s dalšími důkazy, kterými bylo prokázáno, že údaje obsažené v protokolech jsou nesprávné, protože popisují skutečnosti, které se nikdy nestaly.“ Drtina též znovu zopakoval, že během jeho vazby byly používány nezákonné vyšetřovací metody, které měly za následek trvalé ublížení na zdraví.¹¹⁵³

Na základě Drtinova odvolání se jeho případem ve dnech 11. a 12. prosince 1975 opět zabýval Nejvyšší soud ČSR. Prokop Drtina sice namítal, že celá kauza je od počátku justiční omyl a nespravedlnost, senát pod předsednictvím JUDr. Marie Dojčárové jej však přesto uznal vinným a odsoudil jej na šest let odnětí svobody a k zabavení devíti desetin jmění, kterého nabyl k 15. prosinci 1953. Tentokrát byl odsouzen pro zločin úkladů o republiku (podle § 1 věta první a druhá zákona č. 50/1923 Sb.). Soud prohlásil, že Drtina *„připravoval násilné svržení lidově demokratického státního zřízení ČSR kontrarevolučním pučem a za tím účelem s představiteli býv. národně socialistické strany svolal schůzky generálů a důstojníků a jednal se zástupci diplomatických sborů západních států a při jednání s nimi zjišťoval postoje vlád těchto států v případě uskutečnění kontrarevolučního puče a jednoho z nich konkrétně požádal o pomoc, tedy se pokusil násilím změnit ústavu republiky a úplně znemožnit ústavní činnost vlády...“* Po všech soudních tahanicích tak nakonec Drtina zůstal odsouzeným zločincem.¹¹⁵⁴

Prokop Drtina si vedle toho podal 17. listopadu 1970 žádost o zahlazení původního odsouzení, neboť splňoval zákonné podmínky a měl tak plný nárok na toto opatření. Také v tomto případě se však stal obětí průtahů v řízení. Soud po něm kupříkladu požadoval předložení rozsudku Nejvyššího soudu z prosince 1953, který přitom Drtinovi nikdy nebyl doručen. Průtahům také částečně napomohlo to, že Drtinův advokát dr. Vladislav Vrba přestal mít o jeho obhajobu zájem. Patrně si již nechtěl kazit své postavení zastupováním bývalého „buržoazního“ politika a nepřítele režimu. Během roku 1972 přestal Vrba jakkoli reagovat na Drtinovy výzvy a urgencye. Prokop Drtina se dokonce rozhodl 6. listopadu 1972 ve své věci intervenovat dopisem adresovaným generálnímu tajemníkovi Gustávu Husákovi, jemuž v tomto svém listě připomenul jeho slova: *„Je třeba říci, že u nás – a to je i linie XIV. sjezdu – je přísná zákonnost. Naše*

¹¹⁵³ ANM, f. P. Drtina, k. 4, a. č. 225, odvolání P. Drtiny proti rozsudku Městského soudu v Praze č. 18 Tr 95/68, 10. 6. 1975.

¹¹⁵⁴ ANM, f. P. Drtina, k. 4, a. č. 224, rozsudek Nejvyššího soudu ČSR z 12. 12. 1975 sp. zn. 18 Tr 95/68; viz též ABS, a. č. ZV 26 MV (vyšetřovací spis č. 1 T-29/53, Prokop Drtina), hlavní svazek, č. l. 180–197.

*státní orgány mají jednoznačnou instrukci chránit práva člověka, práva občana, zákonné svobody člověka, nikde je nepokřivit. Takovýmto způsobem se i v celé praxi postupuje...*¹¹⁵⁵ V březnu 1973 projednával svou stížnost na pomalý postup soudních orgánů také s náměstkem ministra spravedlnosti dr. Bénou. Bezvýsledně se obrátil také na generální prokuraturu.

Všechny Drtinovy intervence však byly marné a řízení se dále nesmyslně protahovalo. Normalizační justice patrně záměrně oddalovala rozhodnutí a vzhledem k jeho vysokému věku čekala, že Drtinův případ nebude nakonec muset řešit. Teprve 28. listopadu 1973 došlo na základě usnesení Obvodního soudu pro Prahu 2 k zahlázení původního odsouzení. V odůvodnění tohoto usnesení soudce Václav Karmazín uvedl, že „*JUDr. Drtina po propuštění z výkonu trestu se v místě bydliště chová velmi slušně, nebyl stíhán ani pro přestupek. Zprávu o chování JUDra Drtiny v místě bydliště potvrzuje i zpráva ONV Praze 2, podle které jmenovaný požívá dobré pověsti, chová se slušně, občanské soužití nenarušuje.*“¹¹⁵⁶

Příběh memoárů

Drtina se chtěl hned po svém návratu na svobodu vrátit k sepisování svých pamětí. Do této práce se okamžitě pustil s velkou vervou, ačkoliv k tomu neměl ani patričné podmínky. Psal téměř na koleně, protože neměl ani vlastní psací stůl. Již v srpnu 1960 napsal Drtina žádost náčelníkovi ruzyňské věznice, aby mu byly vydány rukopisy jeho vzpomínek, jež mu byly zadrženy při jeho propuštění na svobodu s tím, že mu budou po prohlédnutí vráceny. Na tento dopis nedostal vůbec žádnou odpověď, a tak se obrátil s novou žádostí přímo na ministerstvo vnitra. Nakonec bylo v únoru 1961 Drtinovi předáno pouze 7 sešitů „*Vzpomínek z dětství a ranné mladosti*“, ostatní a historicky mnohem cennější pasáže rukopisu pamětí zůstaly nadále v držení ministerstva vnitra.¹¹⁵⁷ Drtina tak některé pasáže memoárů začal psát znovu.

O jeho vzpomínky a osobní historické postřehy začala brzy projevovat zájem celá řada historiků, jmenujme například Tomáše Pasáka, Roberta Kvačka, Václava Pavlíčka nebo autorskou dvojici Miloslava Klimeše a Miroslava Boučka. Drtina však navázal během roku 1965 spolupráci zejména se skupinou historiků sdružených

¹¹⁵⁵ ANM, f. P. Drtina, k. 4, a. č. 219, opis dopisu P. Drtiny G. Husákovi z 6. 11. 1972.

¹¹⁵⁶ ANM, f. P. Drtina, k. 4, a. č. 219, usnesení obvodního soudu pro Prahu 2 z 28. 11. 1973 sp. zn. 1 Nt 116/70.

¹¹⁵⁷ ABS, f. A 2/2, a. č. 15.

v Československém výboru pro dějiny protifašistického odboje, který působil při Ústavu dějin KSČ (mj. Jan Křen, Ferdinand Beer, Jaroslav Kladiva Oldřich Janeček, Václav Kural atd.). Cílem tohoto výboru byla příprava trilogie dějin československého národně-osvobozenického boje za druhé světové války. Výbor v té době shromažďoval svědectví všech žijících aktérů těchto historických událostí a historik Jan Křen zásobil Drtinu v říjnu 1965 celou řadou konkrétních dotazů k politickému dění a formování domácího odboje v období 1938–1941. Prokop Drtina zpočátku ovšem postupoval velmi zdrženlivě, což bylo lidsky pochopitelné za situace, že jej po jeho strastech v komunistickém režimu oslovila zrovna instituce s názvem Ústav dějin KSČ.

Teprve 24. listopadu 1966 poslal Drtina na základě předchozí telefonické domluvy s Boženou Němcovou tomuto vědeckému ústavu odpovědi na tři vybrané otázky, které mu Jan Křen o rok dříve položil. V průvodním dopise vysvětlil vzniklou časovou prodlevu a vysvětlil své možnosti další spolupráce: *„Není mou vinou, že s takovým zpožděním. Chtěl jsem na těchto třech otázkách vyzkoušet, zda by Vašim historiografům takový způsob paměti vyhovoval. Pokud o tom nebudu mít jasno, nebudu zatím pokračovat v zodpovídání Vašeho dotazníku, i když vím, že také ten byl dělán jen zkusmo a jako jedna z možností. Měl-li bych nějak soustavněji na svých velmi rozsáhlých pamětech, kotvících vesměs přímo v centru politického dění těch dramatických událostí desetiletí 1938–1948, pracovat a je chronologicky vypsati, byla by naprosto nutná podrobná rozmluva o tom s drem Křenem po případně jinými kompetentními činiteli trilogie dějin čs. odboje. Osobně na to nespíchám, protože hlavní práci na tom odkládám až na svoji skutečnou pensi, což doufám bude brzo. Ale soudím, že autoři trilogie, chtěli-li by z mých vzpomínek těžit, přijdou při tom zkrátka. Přitom zajisté též já budu mít své postuláty, i když bych nechtěl, abyste je snad pokládali za nějaké podmínky.“*

Po tomto dopise však dostaly události pro Drtinu asi nečekaný spád. Ústav dějin KSČ mu nabídl uzavřít dohodu o provedení práce, která mu jako autorovi paměti nabízela za jeho rukopis finanční odměnu. Tato dohoda byla následně podepsána již 2. prosince 1966. S Ústavem dějin KSČ se Drtina dohodl, že mu bude poskytovat svou práci v rukopise a ústav pak bude sám zajišťovat jeho přepis. Vedle toho přistoupil i na případné konzultace v případě potřeby vědeckých pracovníků tohoto ústavu. 25. června 1967 zaslal Drtina Janu Křenovi ve smyslu uzavřené dohody o provedení práce rukopis

svých vzpomínek na dobu mnichovskou, kterou v té době zamýšlel jako první chronologickou část svých pamětí.

V průvodním dopise připojil i několik doplňujících poznámek, jež blíže vysvětlují, jak vlastně jednotlivé části vzpomínek vznikaly. První část rukopisu, která popisovala období od rakouského anšlusu až po henleinovské povstání, byla napsána v roce 1946. Druhá část, popisující „kritické dny mnichovské“, byla psána ještě za čerstvé paměti v létě 1939, a tak měla vlastně hodnotu přímého svědectví. Třetí část vzpomínek, jež se věnovala několika týdnům od Mnichova až do odjezdu Edvarda Beneše do druhého exilu, nemohla být Ústavu dějin KSČ poskytnuta. Drtina ji totiž napsal „s velkou podrobností a značnou epickou šíří“ ve valdické věznici v roce 1958. V dopise vysvětlil, že tímto rukopisem disponuje podle jeho znalostí Hlavní správa nápravných zařízení při ministerstvu vnitra. Poznamenal, že měl ve Valdicích na psaní „dost času i podmínky jedinečné introverse, která by dnes byla těžko opakovatelná, a hlavně paměť byla tehdy podstatně svěžejší než dnes“, a zdůraznil, že by měl mít na tomto rukopise autorský kolektiv trilogie dějin československého odboje velký zájem. Drtina také poukázal na to, že některé části posílaného rukopisu jsou přeškrtnuté, byť nadále dobře čitelné. Vysvětlil, že tyto pasáže chtěl v textu ponechat pro informaci historiků, ovšem nechtěl, aby jich bylo použito pro publikační účely. Na závěr vyjádřil přání, aby nebyla v publikacích zmiňována paní Hana Benešová bez jejího výslovného souhlasu.

Již 28. června 1967 odpověděl Jan Křen Drtinovi v děkovném dopise, v němž velmi ocenil hodnotu poskytnutého rukopisu: „*Myslím, že jde o jeden z nejzávažnějších příspěvků k objasnění této vážné doby naší národní historie a jsem Vám vděčen, že toto svědectví dáváte historikům k dispozici. Podmínky pro citace těchto vzpomínek budou přirozeně dodrženy – příslušné části Vašeho dopisu jsem nechal přiložit k rukopisu, takže každý uživatel bude informován.*“ Tento pro tehdy probíhající historický výzkum nesmírně cenný materiál byl uložen v dokumentačním středisku autorského kolektivu plánované trilogie pro jeho badatelské potřeby. Drtina také obdržel za poskytnutý písemný materiál příslušný honorář. 30. října 1967 se však Drtina obrátil na Ústav dějin KSČ s upozorněním, že mu sice byly vyplaceny peníze, ale nedostal domluvený opis svých vzpomínek. Skutečný rukopis totiž nikdy neexistoval – své vzpomínky na mnichovskou dobu diktoval do stenogramu a sám pak dostal jen

strojopisný přepis, který však nyní poskytl Ústavu dějin KSČ, a tak teď neměl k dispozici nic. Zároveň se Drtina dotazoval, zda se již náhodou historikům z ústavu nepodařilo získat od ministerstva vnitra jeho vzpomínky na dobu po Benešově abdikaci na prezidentský úřad. Sám se chystal o tento rukopis případně ministerstvo požádat. Spolupráce mezi Drtinou a Ústavem dějin KSČ pak v dalších měsících slibně pokračovala. V roce 1968 také Drtina pomáhal Výboru pro dějiny protifašistického odboje při přípravě vydání Benešových pamětí *Mnichovské dny*.¹¹⁵⁸

Dne 9. srpna 1967 požádal Prokop Drtina poprvé ministerstvo vnitra o vydání svého písemného archivu, který mu byl zabaven v únoru 1948 v budově ministerstva spravedlnosti (podle jeho vzpomínek se jednalo celkem asi o 20 balíků písemností), a rukopisu svých memoárů, které psal ve valdické věznici v letech 1958–1960. Drtinův archiv v té době spravoval Studijní ústav ministerstva vnitra, který tyto písemnosti převzal již v roce 1950. První náměstek ministra vnitra plukovník Jan Záruba se v reakci na tuto jeho žádost obrátil 12. září 1967 písemně na ředitele Ústavu dějin KSČ Pavla Reimana s dotazem, zda Drtinovo tvrzení, že svůj archiv potřebuje pro úkoly vyplývající z jeho spolupráce s autorským kolektivem *Trilogie dějin čs. národně osvobozenického boje za druhé světové války*, odpovídá pravdě. 19. října 1967 Reiman tuto skutečnost ministerstvu vnitra potvrdil, ovšem k možnosti vydat písemný archiv Drtinovi se vyjádřil vyhýbavě. Doporučil, aby tento archiv mohli nejprve prostudovat vědečtí pracovníci Ústavu dějin KSČ. Historici z této instituce následně skutečně obdrželi svolení k prostudování Drtinova archivního fondu ve Studijním ústavu ministerstva vnitra. Ředitel Pavel Reiman určil ke studiu Drtinových písemností Františka Janáčka, Jana Křena a Václava Kurala.¹¹⁵⁹

Vzhledem k tomu, že se svých písemností nedočkal, obrátil se Prokop Drtina 8. května 1968 na ministerstvo vnitra znovu. 16. května 1968 byla tato věc postoupena k vyřízení Správě vyšetřování StB. Dne 10. července 1968 urgoval Drtina svou žádost na sekretariátu ministerstva vnitra v Praze. Požádal o urychlené vrácení rukopisu, respektive strojopisného opisu svých pamětí, které psal ve Valdicích v letech 1958–1960. Drtina psal: „...nemohu pochopit, proč se mně nevrací rukopis mých pamětí, jež

¹¹⁵⁸ NA, f. Ústav dějin KSČ (1946)1950–1970, k. 93, a. j. 634, korespondence mezi Drtinou a Ústavem dějin KSČ.

¹¹⁵⁹ ABS, f. Statisticko evidenční odbor (A 31), a. č. 294, studium materiálů bývalého ministra Prokopa Drtiny.

jsem psal na výzvu ministerstva vnitra a jejichž originál i opisy byly uloženy u hlavní správy nápravných zařízení. Dovolávám se obsahu svého podání panu ministru vnitra ze dne 8. května, Vašeho přípisu ze dne 17. června a telefonického hovoru se zástupcem p. dr. Hoďáka ze dne 21. června, v němž mně bylo slíbeno brzké zaslání rukopisu. Protože jubileum Mnichova, o němž můj rukopis jedná, se valem blíží, žádám naléhavě, aby mně žádaný opis byl s urychlením zaslán, neboť dalšími průtahy by mně vznikla efektivní finanční škoda. Nemohu pochopit, proč se mně nevyhovuje, neboť žádané paměti byly psány na přání ministerstva s tím určením, že mají sloužit historickým účelům.“ Pokud by nešlo jeho žádosti vyhovět, žádal o rozmluvu se dvěma referenty Hlavní správy nápravných zařízení, jejichž jména neznal, ale kteří pravidelně přijížděli do Valdic a rukopisy si od něj a dalších vězňů (dr. Vladimír Voskoč, doc. Josef Kliment či dr. Vlastimil Klíma) odebírali. Drtina chtěl jasnou odpověď, co se s rukopisem stalo. Rukou zodpovědného úředníka byla následně na dopis připsána poznámka, že paměti je nutné předat ihned – při prvním setkání.

Dne 26. července 1968 navštívili dva příslušníci ministerstva vnitra, mjr. Alois Ronzami a mjr. Lipár, Prokopa Drtinu v jeho pražském bytě v Mikovcově ulici a konečně mu předali vytoužené rukopisy. Drtina tak osobně převzal strojopisné opisy svých vzpomínek na období let 1938–1939, a to včetně vlastnoručně psaných doplňků. Materiál však bohužel přesto nebyl úplně kompletní, chyběla kapitola popisující 1. až 3. září 1939. Major Ronzami slíbil, že se zkusí po této části podívat, případně chybějící část ministerstvo vnitra dodatečně dodá. Nakonec se 11. prosince 1968 Drtina dočkal také předání 59 složek písemností ze svého osobního archivu (různé projevy, úcty, stvrzenky, zápisníky a noviny z let 1946–1947).¹¹⁶⁰ Řadu archiválií ovšem již nikdy nazpátek nedostal (například jeho deníkové zápisky z války zůstaly součástí vyšetřovacího spisu).

Drtina udržoval styky se širokým okruhem přátel, vedl čilou korespondenci, což dnes dokládá i jeho písemná pozůstalost v Archivu Národního muzea. Pravidelně se setkával s dalšími bývalými politickými vězni v kavárně hotelu Kriváň. Když přišel rok 1968 a s ním i postupný demokratizační proces Pražského jara, nebývale se zvýšil zájem o historické svědectví Prokopa Drtiny. Jeho jméno se tak opět po letech ocitlo na veřejnosti, a to nikoliv jen jako příklad „buržoazního politika“ hodného odsouzení.

Bývalý přední politik probíhající demokratizaci vítal, ale euforii rozhodně nepodléhal. S eventuálním návratem do politiky nepočítal vůbec. V interview pro *Demokratické slovo* Drtina popsal aktuální situaci takto: „*Demokratický proces je umožněn přiznáním, že tu demokracie nebyla. To mě těší... Záporné jevy, kterých ovšem nepřehlížím, nejsou jeho symptomem, nýbrž naopak překážkou, ba popřením tohoto úsilí a musejí být překonány a rozbity. Zda se to podaří, závisí především na mladých generacích, které si musí uvědomit, že je to jejich příležitost a že se bijí a budou bít o sebe a svůj příští život. Mám dojem, že si to uvědomují.*“¹¹⁶¹

Okamžitě po zrušení cenzury se o jeho pohnuté osudy začali zajímat novináři. Celou tiskovou stranu věnovalo Drtinovi 21. dubna 1968 *Svobodné slovo*. Prokop Drtina také navázal spolupráci s redakcí časopisu *Dějiny a současnost*, který s ním uveřejnil rozsáhlý rozhovor.¹¹⁶² Do této kulturně historické revue dokonce Drtina připravil článek o snahách o revizi rozsudku nad protektorátní vládou, který však již nestačil vyjít z důvodů zastavení časopisu v roce 1969. Jeho vydání však bylo pečlivě připravováno, dokonce již byla hotova jeho recenze z pera Miloslava Klimeše.¹¹⁶³ Nakladatelství *Naše vojsko* mělo velký zájem o vydání Drtinových pamětí, ještě v srpnu 1968 se vše zdálo být na dobré cestě. Po okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy ovšem nakladatelství Drtinovi rukopis vrátilo s tím, že již jejich vydání není možné. Na podzim 1968 natáčel režisér Karol Wild dokumentární film *Mnichov 1938*, v němž využil i svědectví několika historických pamětníků. V dokumentu pohovořil i Prokop Drtina, který před kamerou zavzpomínal na osudové zářijové dny na Pražském hradě.

Prokop Drtina se již od první republiky velice přátelil s Václavem Havlem starším. Staré přátelství se opět utužovalo po Drtinově návratu z vězení v šedesátých letech. Vzhledem k této známosti mohl také Prokop Drtina přímo od počátku sledovat veřejnou a uměleckou činnost Václava Havla mladšího. Když Václav Havel napsal svůj slavný dopis generálnímu tajemníkovi ÚV KSČ Gustávu Husákovi z 8. dubna 1975¹¹⁶⁴,

¹¹⁶⁰ NA, inventář N 51 k fondu 7 – Prokop Drtina; ANM, f. P. Drtina, k. 4, a. č. 218, soukromé písemnosti – vrácení, 5. 12. 1968.

¹¹⁶¹ Cit. dle Jiří DOLEŽAL, *Československo na mých bedrech*. In: *Prostor*, č. 45/46 (2000), s. 187.

¹¹⁶² Zdeněk ŠIKL, *Rozhovor s Prokopem Drtinou*. In: *Dějiny a současnost*, roč. X, 1968/7, s. 14–17.

¹¹⁶³ Korespondence P. Drtiny se Z. Šiklem a M. Churaněm z redakce *Dějin a současnosti* i text Drtinova článku o rozsudku nad protektorátní vládou viz ANM, f. P. Drtina, k. 1, a. č. 58.

¹¹⁶⁴ Václav HAVEL, *O lidskou identitu. Úvahy, fejetony, protesty, polemiky, prohlášení a rozhovory z let 1969-1979*. Praha 1990, s. 19–49.

byl Drtina první, kdo mu vyslovil uznání za jeho počin: „...dosud jsem nečetl lepší a pronikavější analýzu ‚dočasné‘ situace, ve které náš národ nyní žije. Je Vaší starou vlastností vynalézat neobvyklou, ale výstižnou nomenklaturu pojmů, na níž dosud nikdo nepřišel. To zvyšuje poutavost i zvědavost čtenářovu. Tím čtenářem samozřejmě nerozumím adresáta, kterému byl Váš list určen.“ Drtinova pochvalného listu si Havel velice vážil.¹¹⁶⁵

I v sedmdesátých letech pokračoval Drtina v psaní a opravování svých pamětí. Postupně k nim připsal několik aktuálních doplňků, přičemž poslední přidal v únoru 1976. Vzpomínky se snažil pečlivě srovnávat s odbornou historickou literaturou i publikovanými memoáry některých svých současníků. Vlastní rukopis nechal přepsat do několika verzí, které pak dával číst svým známým, z nichž někteří mu zaslali své připomínky a náměty k doplnění. Prakticky všechny reakce těchto čtenářů byly velice pozitivní, což Drtinu povzbudilo v jeho snaze dostat své paměti za hranice a případně dosáhnout jejich exilového vydání. Václav Havel mu na podzim 1971 po přečtení rukopisu řekl: „Četl jsem to s velkým zájmem a napětím i v noci, přestože jsem měl co dělat ve své vlastní práci. Ale nemohl jsem se od toho odtrhnout, je to velice napínavé a dramatické. Tím, že je to psáno z hlediska osobních zážitků, to živě vyvolává běh dějů, dobu a je to velice čtivé. Někde by se to mohlo zkrátit, vylepšit, ale i kdyby to zůstalo tak, jak je to, tak by to mohlo vyjít a byl by to best-seller...“¹¹⁶⁶

Zařizováním všeho potřebného ohledně svých pamětí na Západě pověřil Prokop Drtina svého dávného přítele Jaroslava Drábka, který žil v exilu ve Washingtonu a jehož promluvy teď s oblibou poslouchal v rozhlasovém vysílání *Hlasu z Ameriky*. S Drábkem jako by si navzájem prohodili své původní role – za druhé světové války byl naopak Prokop Drtina v exilu a promlouval k domovu z londýnského rozhlasu. Ve svých dopisech dával Drtina Jaroslavu Drábkovi konkrétní pokyny, jak s rukopisem pamětí naložit. 26. května 1975 mu Drtina napsal: „Budete-li mít možnost, vydejte ještě za mého života první díl mých pamětí. Uvědomil jsem si, že ten nemusí naše mocipány příliš dráždit. Popisuje se v něm doba, kdy politika komunistů a Benešova – až na kapitulaci mnichovskou – fakticky kráčela v podstatě stejným směrem... O dalších dílech

¹¹⁶⁵ ANM, f. P. Drtina, k. 4. a. č. 206, dopis P. Drtiny V. Havlovi (rukopis). Pokud jde o Havlovo ocenění Drtinova dopisu, srov. Jiří LEDERER, *České rozhovory*. Praha 1991, s. 31.

¹¹⁶⁶ ANM, f. P. Drtina, k. 4, a. č. 202, Drtinův záznam ze 17. 10. 1971; dále např. poznámky Jiřího Doležala – tamtéž, a. č. 199, 203, 204.

*bychom rozhodli společně teprve po zkušenosti, kterou učiníme s vydáním první části. To ovšem platí, pokud budu živ. Po mé smrti máte volnou ruku...*¹¹⁶⁷

Dršina se však zaobíral i otázkou, jak zdůvodnit, že se jeho rukopis objevil na Západě, aniž by bylo nutné odhalit osoby, jež se na tom skutečně podílely. Jeden exemplář strojopisu svých memoárů (tři objemné svazky o přibližně 1800 stranách) již totiž dal k dispozici Václavu Havlovi, aby zajistil jejich bezpečnou dopravu za hranice. Havel předal posléze celý obsáhlý písemný materiál publicistovi Jiřímu Ledererovi, který následně pověřil divadelního režiséra Otu Ornesta, aby zprostředkoval jeho převoz do zahraničí. Samotný Prokop Dršina sice neznal celý řetěz osob, jež byly zapojeny do převozu jeho pamětí na Západ, přesto nechtěl, aby kvůli tomu vznikly někomu problémy. Naléhal proto na Drábka: *„Choulostivá bude spíše otázka, jak se můj rukopis dostal ven. A tu prosím, je-li možno, abyste vyjednali Vy u Vás, že věc Vám dodal některý úředník nebo úřednice pražských zastupitelstev U.S.A. nebo i jiných států, který již v Praze není nebo i kdokoliv jiný, jehož jméno byste mně přesně sdělili i s tím, kdy, kde a jak jsem mu mohl rukopis odevzdat. Nevidím jiné možnosti, jak cestu mé zásilky jinak kamuflovat.*“¹¹⁶⁸

Ota Ornest předal tři objemné obálky s Dršinovými memoáry odpoledne 22. března 1976 na konspirativní schůzce v pražských Chotkových sadech diplomatovi Williamovi Jamesi Bonthronovi, který v té době působil v Praze jako první tajemník kanadského velvyslanectví. Ten pak zajistil dopravu Dršinových pamětí a dalších rukopisů zakázaných autorů na Západ.¹¹⁶⁹ Nepředstavovalo to pro něj žádný problém, neboť pravidelně začátkem každého měsíce jezdil do Mnichova na návštěvu své sestry. Státní bezpečnost v té době podobně sledovala činnost jak Bonthrona, tak i Ornesta, a tak dokonce došlo k tomu, že StB celé konspirativní setkání sledovala a natočila z něj asi patnáctiminutový televizní záznam. Tajná policie sice předpokládala, že se jedná o předání nějaké samizdatové literatury, v daný okamžik ovšem neznala přesný obsah předávaných materiálů a netušila, že hlavní část této zásilky tvořily objemné vzpomínky Prokopa Dršiny. Tuto skutečnost se však StB dozvěděla velice záhy ze zprávy svého konfidenta, jemuž se Ornest svěřil, že mu všichni radili, aby *„tak důležitý dokument,*

¹¹⁶⁷ ANM, f. P. Dršina, k. 1, a. č. 23, koncept dopisu P. Dršiny J. Drábkovi z 26. 5. 1975.

¹¹⁶⁸ Tamtéž.

¹¹⁶⁹ Strojopisný exemplář Dršinových pamětí, který putoval v roce 1976 z Prahy na Západ, se po roce 1989 vrátil zpět do Prahy. Dnes je uložen v pražské knihovně Libri prohibiti.

jako je Drtinova studie, neposílal po nikom, kdo nemá diplomatický pas“. Touto cestou se také Státní bezpečnost dozvěděla, že Bonthron měl zásilku osobně odvést 1. dubna 1976 svým vozem do Bruselu, kde si měl Drtinův rukopis posléze vyzvednout Pavel Tigríd.¹¹⁷⁰ Kontrarozvědné složky StB sledovaly Bonthronův vůz při jeho cestě z Prahy, vedení tajné policie však rozhodlo, že jeho zadržení by bylo předčasné. Drtinův rukopis se tak nakonec večer 1. dubna 1976 skutečně dostal za hranice. Tam převzala sledování Bonthronova diplomatického vozu I. správa Federálního ministerstva vnitra, tehdejší rozvědka StB. Také ona se však omezila jen na pasivní pozorování a do vývoje událostí nijak aktivně nezasáhla.

Již 14. dubna 1976 poslal Pavel Tigríd Jaroslavu Drábkovi dopis, v němž mu oznámil, že k němu šťastně doputovala kompletní zásilka Drtinových pamětí. Kromě nadšení z toho, že se převoz rukopisu za hranice podařil, zaznívají v dopise i první praktické pochybnosti nad tím, jak zajistit jeho vydání: „...otázka je, kde a jak na to sehnat peníze. Exilová nakladatelství jsou na mizině, ale snad by se dala dohodnout subskripce, nějaký ten finanční dar by se snad taky našel; napište mi, chcete-li, abych se o to trochu staral. Rád tak pro přátele z válečného Londýna, Lídu a vůbec, pro věc, udělám, co bude možné.“ Tigríd hned Drábka upozornil, že je rukopis „bytelný“ a že jej Drábkovi pošle po částech doporučenou poštou po velikonočních svátcích a po ofotografování.¹¹⁷¹

Dršina předpokládal, že až se rukopis dostane za hranice, okamžitě jej nějaké nakladatelství vydá. Vše se však nakonec ukázalo být mnohem složitější. Brzy se ukázalo, že k vydání rozsáhlého Drtinova díla jen tak nedojde. Předpokládalo se jeho vydání u Škvoreckého nakladatelství Sixty-Eight Publishers v Torontu, ale nakladatel měl k rukopisu spoustu připomínek – zejména kvůli značnému rozsahu tohoto

¹¹⁷⁰ ABS, a. č. 751053, EGON, r. č. 9280, pozorovací svazek William James Bonthron, agenturní záznam TS RACKA (Václav Rejholec) z 25. 3. 1976. V zásilce literatury byly kromě Drtinových memoárů i další texty, např. Kohoutův článek *Od Fučíka k Minaříkovi* a jisté písemnosti Jiřího Hájků či Jana Křena. Krátký zlomek z asi patnáctiminutového videozáznamu natočeného tajnou policií při předání Drtinova rukopisu kanadskému diplomatu Bonthronovi byl posléze využit ve filmu o Pavlu Tigrídovi *Pod maskou soukromníka* (režie Tibor Podhorec, 1978), který zpracovala Ústřední redakce armády, bezpečnosti a brannosti Československé televize. Další informace k vyšetřování vývozu samizdatové literatury do zahraničí obsahuje též ABS, a. č. 689275, NARCIS, osobní svazek Ota Ornest. K celému případu Ota Ornesta viz Petr CAJTHAML, *Televizní pořad Vysoká hra. Příběh jedné pomluvy*. In: *Securitas imperii 9. Sborník k problematice zahraničních vztahů čs. komunistického režimu*. (Ed.) Jan TÁBORSKÝ. Praha 2002, s. 258–268.

¹¹⁷¹ *Libri prohibiti*, sbírka P. Dršina, k. Korespondence – DRTINA, dopis P. Tigrída J. Drábkovi z 14. 4. 1976.

memoárového díla. Škvorecký se obával nejisté finanční návratnosti takového rozsáhlého edičního počínu. Drtina napsal 21. března 1978 Drábkovi dopis, v němž kategoricky odmítl jakékoliv snahy o podstatnější krácení svého textu a dal mu pouze volnou ruku k drobnějším úpravám. Z obsahu tohoto dopisu je patrné, že se Drtina cítil velmi dotčen tím, jakým problémům byl jeho rukopis v exilovém prostředí vystaven. Pod tímto dojmem také Drábkovi napsal: „*Proto řekni panu Škvoreckému, ať se neobtěžuje a nic nevydává, jsou-li tak moje paměti obtížné. Já vím, proč jsem je psal tak, jak jsem je napsal, a konec konců bude pro mne a můj klid patrně prospěšnější, zůstanou-li zatím jen v rukopise a v archivech. Děkuji, že jsi opatřil kopie pro syny a že je to tedy u Vás ve více exemplářích.*“¹¹⁷² Drábek aspoň vybral na ukázkou dvě kratší pasáže, které vyšly v roce 1978 v Tigridově časopise *Svědectví*.¹¹⁷³ Jednalo se o úryvky, jež pojednávaly o atentátu na Heydricha a o prvním řádném sjezdu Svazu národní revoluce v říjnu 1946, kdy se na veřejnosti poprvé projevil vážné zdravotní problémy prezidenta Beneše.

Ve stejné době se však objevil návrh, že by bylo možné vydat celý rukopis bez zkrácení, ovšem pod podmínkou, že bude poskytnut k publikování i třetí díl pamětí. Měla se tak zvýšit atraktivnost knihy pro čtenáře z řad emigrace z roku 1968, pro které byla zajímavá právě jen chronologicky poslední část knihy. Vydání třetího dílu však Drtina za svého života odmítal. Zprávy, které z Ameriky Drtina dostával, zněly pro něj někdy až nepochopitelně. Situaci v exilu vůbec nechápal a z celé záležitosti prožíval velkou deziluzi.

V Drtinově korespondenci se tak postupně začaly objevovat projevy lítosti, že vůbec pověřil Drábka tak nelehkým úkolem, jako bylo vydání jeho rozsáhlých pamětí. V listopadu 1978 se mu omlouval: „*Toho jsem si vůbec nebyl vědom, když jsem ti ten balík posílal, že je tak těžký! I když ovšem v jednom dopise jsem již trochu žertovně odmítal Tvoje díky za něj s tím, že nevím, je-li opravdu zač děkovat a nebudeš-li s tím mít víc obtíží a starosti než radosti. A nyní to tu máme a soudím, že ani Ty teď nevíš dobře „kam s ním“, abych citoval Nerudu. Ale tomu hodlám teď udělat konec a přenechat to trochu osudu, nemyslíš, že to bude nejlepší? Já ti však napřed chci vysvětlit, co jsem si o věcech, lidech i situaci u Vás myslil, když jsem Ti ten „dárek“*

¹¹⁷² ANM, f. P. Drtina, k. 1, a. č. 23, koncept dopisu P. Drtiny J. Drábkovi z 21. 3. 1978.

¹¹⁷³ P. DRTINA, *Československo, můj osud. Kniha života českého demokrata 20. století*. In: *Svědectví. Čtvrtletník pro politiku a kulturu*, roč. XIV, 1978, č. 55, s. 471–477.

poslal, a co zřejmě byl můj omyl. ... Když jsem Ti ten rukopis posílal, tak jsem byl přesvědčen, že nakladatelství na to přímo skočí a budou se přímo předhánět, komu to dáš. Ze všeho, co o vycházení českých knih u Vás jsem četl a slyšel, jsem si představoval možnosti vydavatelské a patrně i rozsah zájmu o tuto literaturu v širokých kruzích emigrace na celém světě a především u Vás zřejmě dosti nesprávně a silně jsem jej přecenil. Myslil jsem v důsledku toho omylu, že Ti dokonce tím zasláním dávám hodnotný dar. Jen proto jsem se rozhodl bez rozpaků Ti to svěřit. Teprve nyní vím, že jsem se v tom velice mýlil a že jsem Ti na bedra vložil naopak břímě.“ Drtina se rozhodl, že tímto dopisem učiní nad otázkou vydání svých pamětí rázný konec. Prohlásil, že od snah o vydání rukopisu v exilu upouští, a konstatoval, že by chtěl počkat s vydáním až na okamžik, kdy to bude moci vyjít doma v Československu. Sám předpokládal, že taková chvíle nastane až po jeho a Drábkově smrti. Prosil jen Drábka, aby zajistil uchování rukopisu v bezpečí v zahraničí.¹¹⁷⁴

Drábek se takovému ráznému konci všeho úsilí bránil a snažil se Drtinovi vysvětlit, že pro něj rukopis pamětí nepředstavuje žádné břemeno: „...žádné břemeno, jen a jen radost z toho, že jsem si mohl nad tvým rukopisem s tebou tak trochu i na vzdálenost pobesedovat! Opatřil jsem několik kopií a trochu jsem to zredigoval, ale neměj strach, nic podstatného vynecháno nebude! Pokud jde o nějaké to zkracování, týkalo by se to předně jen a jen zahraničního vydání a zase jen věci opravdu podřadné... I kdyby se stalo, že by kniha mohla vyjít až po naší smrti, bude to přece jen velká věc, historikové se dovědí, jak to všechno vlastně bylo. Znovu tě ujišťuji, že udělám já i moji synové vše, aby nebylo nutno čekat tak dlouho.“¹¹⁷⁵

Drtina nakonec koncem ledna 1979 ve svém dopise připustil, že pokud jeho přítel v exilu najde nakladatele, který to bude chtít všechno vydat, lze jeho paměti publikovat. Znovu však Drábkovi zopakoval, že musí „trvat na svém zklamání z toho, že se obáváte, že by československá emigrace v celém světě nebyla schopna dostatečně rychle vrátit nakladateli peníze na vydání mých pamětí. Možná, že se Ti to bude zdát nafoukané a trochu nemístné, ale já to tak skutečně cítím. A obávám se, že moje zklamání je proto tak silné, že já v tom vidím myšlenkový úpadek a národní i politicky ideologické kornatění cév této emigrace. A tím i pokles jejího politického i duchovního smyslu a odkazu. Jsem si ovšem do značné míry vědom, že to je osud každé

¹¹⁷⁴ ANM, f. P. Drtina, k. 1, a. č. 23, koncept dopisu P. Drtiny J. Drábkovi ze 4. 11. 1978.

*dlouhotrvající po případě beznadějně emigrace.*¹¹⁷⁵ Vzájemná korespondence mezi Drtinou a Drábkem z druhé poloviny sedmdesátých let dokládá, jak velké zklamání a znechucení pociťoval autor memoárů kvůli problémům s vydáním svého životního díla.

V létě 1979 začal Drábek slibovat Drtinovi, že by snad mohly jeho nezkrácené paměti přeci jen vyjít, a to již v následujícím roce. Nakladatel již neměl takové finanční obavy jako dříve. Pozitivně patrně zapůsobil exilový úspěch vydaných pamětí Oty Hory. V září 1979 již Drábek do Prahy hlásil, že se podařily sehnat finanční prostředky na vydání první poloviny pamětí a že druhá polovina by pak mohla následovat s ročním odstupem. Informoval pak také Drtinu, že po jeho editorských zásazích došlo ke zkrácení prvního dílu jen o několik stran. Jednalo se především o stylistické zkratky a vypuštění textů, kde se autor zbytečně opakoval nebo uváděl zcela marginální záležitosti (Drábek například vypustil epizodu, v níž nějaké stařenky pomáhaly Drtinovi tahat auto při cestě do Hněvšína).

Drtinovy paměti nakonec vyšly editorskou péčí Jaroslava Drábka až po autorově smrti. V září 1982 byly vydány v nakladatelství Sixty-Eight Publishers, s příspěvím Czechoslovak National Council of America, několika dalších amerických kulturních společností a s podporou Drtinovy příbuzné Věry M. Bálové z Kanady. V tomtéž roce spatřila světlo světa také samizdatová edice, o níž se zasloužil Václav Havel a která – na rozdíl od oficiálního knižního vydání – obsahovala o jeden svazek navíc. Tento další svazek detailněji rozváděl Drtinovy vzpomínky z dětství. Předtím již v roce 1975 vyšla první část pamětí pod názvem „*Mnichov. Pět kapitol z pamětí*“ v samizdatové edici *Kvart*. Oficiálního vydání na domácí půdě se Drtinovo dílo dočkalo teprve roku 1991 v nakladatelství *Melantrich*.¹¹⁷⁷

„Ztroskotancem“ a „samozvancem“

Někdy kolem vánočních svátků roku 1976 přišli Drtina s manželkou Lídou na jednu ze svých obvyklých návštěv k Václavu Havlovi staršímu. Setkali se tu s jeho synem, který jim ukázal strojepis *Prohlášení Charty 77* a seznámil je s představou volného seskupení signatářů uvedeného dokumentu. Drtina tehdy spontánně nabídnul, že *Prohlášení Charty 77* rád podepíše, měl však obavy, aby jeho podpis vzhledem

¹¹⁷⁵ Tamtéž, dopis J. Drábka P. Drtinovi z 19. 1. 1979.

¹¹⁷⁶ Tamtéž, koncept dopisu P. Drtiny J. Drábkovi z 31. 1. 1979.

¹¹⁷⁷ K tomu srov. recenzi Petr ČORNEJ: *Paměti jako deník, reportáž a román*. In: *Tvar*, roč. 3, č. 7 (1992), s. 14–15.

k jeho někdejší „pravicové“ politické exponovanosti věci spíše neuškodil. Havel navrhl možnost, že by to Prokop Drtina mohl podepsat s výhradou, aby jeho jméno nebylo zatím zveřejňováno, neboť takovou důvěrnou formu podpisu již před ním několik signatářů zvolilo. Drtina s tímto řešením nakonec souhlasil, a tak se zařadil mezi jedny z prvních účastníků Charty 77. Podpisové prohlášení Prokopa Drtiny zařadil Václav Havel do obálky nadepsané „Deponované podpisy“, jejichž jména neměla být zveřejněna bez konzultace s nimi.¹¹⁷⁸

Utajení podpisu brzo ztratilo smysl, protože se podpisová prohlášení, včetně lístků s podpisy tajných signatářů, dostala 6. ledna 1977 do rukou Státní bezpečnosti při zadržení Václava Havla, Ludvíka Vaculíka a Pavla Landovského. Skutečnost, že svůj podpis připojil k Chartě 77 i Prokop Drtina, komunistickou moc velmi zaujala a vyvozovala z toho i poněkud nepřiměřené závěry, zejména pokud šlo o skutečnou Drtinovu roli v chartistickém hnutí. Již 7. ledna 1977 se v usnesení předsednictva ÚV KSČ k *Prohlášení Charty 77* hodnotí signatáři tohoto dokumentu jako „*odpůrci socialismu od Prokopa Drtiny přes představitele buržoazie až po renegáty dělnického hnutí*“.¹¹⁷⁹

Dne 19. ledna 1977 Drtina i jeho manželka strávili několik hodin na výslechu v Ruzyni. Drtiny se vyšetřovatelé vyptávali i na okolnosti, za jakých se jeho paměti dostaly za hranice. Drtina řadu věcí ve svých výpovědích záměrně a celkem šikovně zamlčel. Vyšetřovateli por. Ivanu Ackermannovi v podstatě jen potvrdil nesporný fakt, že díky Václavu Havlovi podepsal Chartu 77. Zdůraznil přitom: „...*kdybych měl vědomost v okamžiku, kdy jsem Prohlášení četl, že bude použito v zahraničí, tak se domnívám, že kdybych v té souvislosti měl vědomost o tom, že nebude možné Prohlášení zveřejnit u nás, že bych je podepsal, protože jsem byl přesvědčen, že to republice prospěje a neuškodí.*“ Drtina také prohlásil: „...*i po odezvě, kterou Prohlášení CHARTY 77 mělo v našich sdělovacích prostředcích, bych i dnes Prohlášení podepsal, a když ne,*

¹¹⁷⁸ Obálka je uložena v ABS, a. č. V-33766 MV, svazek č. 9. Vedle Prokopa Drtiny byli dalšími signatáři, kteří požádali o „deponování“ svých podpisů, Jan Bednář, Václav Doležal, Zbyněk Fišer (Egon Bondy), Helena Němcová, Josef Malický, František Povolný, Slávka Povolná, Katrina Smrkovská, Václav Straka, Bohumil Strnad a Antonín Šách. Tato jména fakticky doplňují oficiální seznam prvních signatářů Charty 77, kterých bylo 241. Jména některých původně tajných signatářů byla zveřejněna v následujících seznamech signatářů.

¹¹⁷⁹ *Charta 77: Dokumenty 1977–1989*. Svazek 3. (Ed.) Blanka CÍSAŘOVSKÁ – Vilém PREČAN. Praha 2007, dok. P7/3, s. 143, z usnesení předsednictva ústředního výboru KSČ k Prohlášení Charty 77 s úkoly pro představitele justice a prokuratury ČSSR.

*tak jenom proto, abych již měl pokoj od úřadů.*¹¹⁸⁰ Žádná další jména ani další podrobnosti neuvedl. Tentýž den absolvoval Prokop Drtina ještě jeden výslech, který se týkal jeho memoárů. Ve své výpovědi pouze přiznal, že jej v roce 1976 navštívil Ota Ornest, který mu oznámil, že byl rukopis bezpečně doručen za hranice. StB si od Drtiny také vyžádala k prostudování jeden exemplář jeho vzpomínek „Československo můj osud“ s tím, že mu bude po použití vrácen.¹¹⁸¹ Drtina tajné policii vydal hned téhož dne jen první dva díly paměti a několik dalších historických písemností. Třetí, politicky velmi exponovaný díl se mu asi původně podařilo před StB zatajit, nakonec však byl nucen 25. ledna 1977 vydat i tento materiál.¹¹⁸²

Když 12. ledna 1977 rozpoutal komunistický režim v deníku *Rudé právo* zběsilou propagandistickou kampaň proti Chartě 77, stal se jedním s exemplárních „ztroskotanců a samozvanců“ také Prokop Drtina jako „představitel předúnorové reakce a buržoazní ministr spravedlnosti“.¹¹⁸³ O jeho účasti na Chartě 77 informovalo ještě v lednu 1977 oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ všechny základní stranické organizace.¹¹⁸⁴ Ve středu 2. února 1977 uveřejnil o Drtinovi velký článek týdeník *Tvorba* pod příznačným názvem „Spojí se i s čertem“. Již úvod článku byl stejně nenávislný jako jeho nadpis: „Dnešním mladým lidem i části příslušníků střední generace Drtinovo jméno už mnoho neříká. Nedávno se však dr. P. Drtina znovu vynořil, aby opět po letech potvrdil své bytostné reakcionářství, antikomunismus a antisovětlismus. To jistě není překvapující, Drtina vždy takový byl.“¹¹⁸⁵ Následovalo vylíčení jeho života, v němž byl označen za symbol morálního krachu buržoazní politiky.

Dne 3. února 1977 navázal a odkázal na komunistickou *Tvorbu* deník *Svobodné slovo* článkem „Pouto nenávisti“. Autor, skrytý pod značkou „rs“, napsal k Drtinově podpisu *Prohlášení Charty 77* nenávislný komentář: „Přes pokročilý věk si zřejmě nechtěl nechat ujít tuto příležitost, jak vyjádřit své protikomunistické smýšlení a

¹¹⁸⁰ ABS, a. č. V 33766 MV (vyšetřovací spis ČVS-3/120-77, Charta 77), část č. 3 (Protokoly svědků 1. A–J), protokol o výslechu svědka JUDr. Drtiny Prokopa z 19. 1. 1977.

¹¹⁸¹ ABS, a. č. 689275 MV, NARCIS, r. č. 9437, osobní svazek vedený na Otto Ornest, část svazku č. 3, č. 1. 228–231, protokol o výslechu svědka JUDr. Prokopa Drtiny z 19. 1. 1977.

¹¹⁸² ANM, f. P. Drtina, k. 1, a. č. 63, záznamy o předání materiálů orgánům Federálního ministerstva vnitra z 19. 1. 1977 a 25. 1. 1977. Drtinovi zůstal doma ještě jeden kompletní opis jeho memoárového díla.

¹¹⁸³ *Ztroskotanci a samozvanci*. In: *Rudé právo*, 12. 1. 1977, s. 2; srov. *Ve jménu socialismu a šťastného života – proti rozvrtníkům a samozvancům*. Praha 1977, s. 27.

¹¹⁸⁴ Viz tamtéž, s. 23.

nenávist k našemu zřízení. Zatímco všichni čestní příslušníci jeho bývalé strany se už dávno poučili z reality a věnují své nejlepší síly činorodé práci pro rozkvet naší socialistické vlasti, Drtina se nedal ve svém antikomunismu zviklat ani sebevýmluvnějšími fakty.“ Snaživý normalizační novinář konstatoval, že „Drtinům a jejich souputníkům již u nás nikdy pšenice nepokvete. Už dávno jsme poznali, s kým máme tu čest, a s lidmi tohoto druhu diskutovat nebudeme.“¹¹⁸⁶

V podvečer 14. února pak odvysílal Československý rozhlas denunční pořad, prezentovaný jako „dokumentární pásmo“, na téma „Kdo je Prokop Drtina?“. Stejně jako v případě pověstného článku „Ztroskotanci a samozvanci“ zůstalo jméno jeho autora skryto. Vybrané pasáže publikoval následující den téměř veškerý domácí tisk.¹¹⁸⁷ Rozhlas hned v úvodu tohoto svého pořadu ujistil posluchače, že „se Drtinovo jméno objevuje ve spojení se silami, které se u nás snažily zvrátit kolo dějin zpět“.¹¹⁸⁸ Následovala série různých citací, mnohdy vytržených z kontextu, na jejichž základě byl Prokop Drtina představen jako buržoazní politik, který v letech 1947–1948 připravoval v Československu kontrarevoluční puč. Jako ministr spravedlnosti po válce vybudoval „drtinovskou třídní justici“, která sabotovala uplatňování znárodnovacích dekretů a snažila údajně sebrat jednotlivé podniky z rukou pracujícího lidu a vrátit je továrníkům. Znovu se také proti Drtinovi použila tradiční výtky komunistů, že zanedbal provádění národní očisty od zrádců a kolaborantů a sabotoval úsilí bezpečnostních složek. Normalizační rozhlas vykreslil zdrcující Drtinovu charakteristiku: „Ve svém nepřátelství proti všemu pokrokovému a při obraně třídních zájmů buržoazie Prokop Drtina zapomínal na zájmy vlastního národa. Vlastenectví, kterým se tak okázale po celá léta oháněl, bylo pro něho předvolební frází v duchu buržoazních politických praktik.“¹¹⁸⁹ Deník *Práce*, který se k protidrtinovské kampani připojil 16. února 1977, dokonce neváhal dát nadpisu nad celostránkovým výtahem z uvedeného rozhlasového pořadu antisemitský výraz. Drtina je charakterizován jako „muž v pozadí – šedá eminence,

¹¹⁸⁵ Tamtéž, s. 92.

¹¹⁸⁶ *Pouto nenávisti*. In: *Svobodné slovo*, 3. 2. 1977.

¹¹⁸⁷ *Ve jménu socialismu*, s. 87–94. Srov. články z 15. 2. 1977 např. *Prokop Drtina je opět mezi nimi*. In: *Svobodné slovo*, 15. 2. 1977, s. 3; *Jaká je jeho „pravda svatá“?* In: *Mladá fronta*, 15. 2. 1977, s. 2–3; podobné texty ve *Večerní Praze* či *Lidové demokracii*.

¹¹⁸⁸ *Ve jménu socialismu*, s. 87.

¹¹⁸⁹ Tamtéž, s. 90.

kteřá vyplouvá na politickou scénu vždy tenkrát, cítí-li možnost kontrarevolučního zvratu“.¹¹⁹⁰

Dne 12. února 1977 byla sestavena první anonymní „Zpráva o Chartě“, která následně kolovala v samizdatu. Detailně popisovala represi státních orgánů namířenou proti signatářům Charty 77. Autoři této zprávy se vyjádřili i o případu Prokopa Drtiny: „Několikrát byl vyslýchán Prokop Drtina, který byl postižen i domovní prohlídkou; jeho jméno bylo špiněno ve sdělovacích prostředcích. Snaha státní moci zdiskreditovat Chartu 77 jménem tohoto ministra spravedlnosti Gottwaldovy předúnorové vlády vzbuzuje úsměv a dokonce uspokojení, stejně jako pokus očernit Chartu 77 tím, že se jí podsouvá záměr, který nemá, tj. obnovit obrodňý proces z jara 1968. Na jméno Prokopa Drtiny si dnes vzpomíná jen málo, hlavně starších lidí a velká většina z nich spojuje tyto vzpomínky se sympatiemi, neutrálním postojem, nebo i sebekriticky s pocitem vlastní viny na jeho osudu v 50. letech. Státní moc tím opět prokázala, že o její propagandě rozhodují lidé žijící ve věži ze slonové kosti a nemají potuchy o názorech pracujících. Stejně jako s argumentem o obnově roku 1968 prokázala tím Chartě 77 službu, kterou si nezasloužila.“¹¹⁹¹

Proti pomlouvačným útokům ve sdělovacích prostředcích namířeným proti jeho osobě se Drtina opakovaně ohrazoval, poslal například kvůli tomu dopisy předsedovi vlády Lubomíru Štrougalovi, jež však zůstaly bez odpovědi. V těchto listech zdůrazňoval svou pasivní roli ve vztahu k Chartě 77 a poukazoval na to, že mezi samotné autory a organizátory tohoto prohlášení nepatří.¹¹⁹² Na tento Drtinův postup reagoval 19. února 1977 Petr Uhl, jenž mu zaslal list, ve kterém vyjádřil lítost nad tímto postojem: „Pracující této země na takové vysvětlení nečekají a stalinisté ho nepřijmou. Ti totiž považují pracující za malé děti, které mohou účinně strašit čertem, sionistickými centrály, Trockým nebo Drtinou. ... Pokud mohu sledovat, přijali pracující Vaši účast v Chartě 77 se zájmem a s uspokojením. Nepravdivá tvrzení stalinistů, že jste jedním z hlavních činitelů Charty 77, proto Chartě jenom prospěla.“¹¹⁹³ Uhl poznamenal, že by si považoval osobně za čest, aby Charta 77 mohla oficiálně Drtinovo jméno mezi signatáři zveřejnit. Drtina však tuto možnost odmítl. Kvůli podpisu Charty 77 a

¹¹⁹⁰ Podvratné rejdy Prokopa Drtiny. Na objednávku antikomunistických a sionistických centrál. In: *Práce*, 16. 2. 1977, s. 5.

¹¹⁹¹ *Charta 77*, Svazek 3, dok. P5/1, s. 100 (zpráva o Chartě 77 z 12. 2. 1977).

¹¹⁹² ANM, f. P. Drtina, k. 1, a. č. 49, koncept dopisu P. Drtiny L. Štrougalovi.

¹¹⁹³ ANM, f. P. Drtina, k. 1, a. č. 50, dopis P. Uhla P. Drtinovi z 19. 2. 1977.

neochotě jej odvolat byl Drtina koncem října 1977 vyloučen z Českého svazu protifašistických bojovníků.¹¹⁹⁴

Aniž to Prokop Drtina mohl v okamžiku svého podpisu pod Chartou 77 tušit, stal se tak příslušníkem společenství signatářů, mezi nimiž byli i mnozí jeho někdejší političtí protivníci. Jako typický paradox dějin, jakých bylo 20. století plné, se zpětně jeví skutečnost, že vedle Prokopa Drtiny podepsal Chartu 77 jeho komunistický kolega z vlády Klementa Gottwalda Július Ďuriš. Petr Uhl dokonce litoval, že se oba bývalé politiky zároveň nepodařilo přesvědčit, aby souhlasili se zveřejněním svých podpisů, neboť by to mělo značnou symbolickou hodnotu.¹¹⁹⁵ Vlasta Chramostová zase vzpomínala na paradoxní zážitek z mikulášské oslavy v jejím bytě v roce 1977, na kterou přišli různí chartisté, mezi nimi i Prokop Drtina se svou manželkou. V jednu chvíli v průběhu oslavy se vedle sebe posadily a byly si navzájem představeny paní Drtinová a Josefa Slánská, vdova po někdejší generálním tajemníkovi KSČ. Nakonec se shodly, že se spolu jistě setkaly již při nějaké společenské události před únorem 1948.¹¹⁹⁶

Drtinova osoba nepřímou sehrála velkou roli v procesu s Václavem Havlem, Jiřím Ledererem, Františkem Pavlíčkem a Otou Ornestem. Havel byl zatčen 14. ledna 1977 a následně obviněn z trestného činu podvracení republiky podle § 98 odst. 1, 2 trestního zákona. Byl obviněn, že napsal v roce 1975 dopis Gustávu Husákovi, stal se hlavním iniciátorem Charty 77 a že na přelomu let 1975–1976 nabídl Prokopu Drtinovi, že dopraví do zahraničí jeho memoáry. Ve vazbě se ocitl i František Pavlíček, publicista Jiří Lederer a režisér Ota Ornest, který nebyl ani signatářem Charty 77 a trpěl vážnými zdravotními problémy.

Koncem dubna 1977 došlo k radikální změně v obsahu Havlova obvinění. Jeho údajná trestná činnost spočívala v tom, že od Prokopa Drtiny převzal jeho paměti a předal je Jiřímu Ledererovi s vědomím, že budou publikovány v zahraničí. Vyšetřovatel kvalifikoval toto jeho jednání jako trestný čin poškozování zájmů republiky v zahraničí podle § 112 trestního zákona. Václav Havel byl následně propuštěn z vazby na svobodu, kde měl vyčkat na připravované soudní řízení. Aktivní zapojení Václava Havla do řetězu osob, jež se podílely na tajném předání Drtinova rukopisu z Československa na

¹¹⁹⁴ ANM, f. P. Drtina, k. 1, a. č. 57, dopis ZO č. 22 ČSPB P. Drtinovi z 16. 11. 1977.

¹¹⁹⁵ Petr UHL, *Právo a nespravedlnost očima Petra Uhla*. Praha 1998, s. 44.

¹¹⁹⁶ Televizní pořad *Interview ČT 24* s Vlastou Chramostovou, Česká televize 5. 1. 2007.

Západ, prozradil Státní bezpečnosti 13. ledna 1977 během svého výslechu Ota Ornest. StB ho přesvědčila k úplnému doznání a vyzrazení mnoha dalších podrobností tím, že mu promítla tajně natočené záznamy pořízené při jeho konspirativních schůzkách s kanadským diplomatem Bonthronem. Státní bezpečnost si pak pochvalovala, jak silně na Ornesta zapůsobil moment překvapení.¹¹⁹⁷ William Bonthron již v té době v Československu nepracoval. Jeho pražské diplomatické posláni skončilo začátkem srpna 1976 a Bonthron byl přeložen jako kanadský obchodní rada do New Yorku.

K závěrečnému soudnímu přelíčení nakonec došlo až ve dnech 17. – 18. října 1977 před senátem Městského soudu v Praze. Charta 77 vydala předtím protestní prohlášení, ve kterém tento proces pranýřovala jako zřejmé porušení Mezinárodního paktu o občanských a politických právech. Meritum obvinění bylo v prohlášení komentováno: „*Skutečnost, že českoslovenští spisovatelé ve zvýšené míře publikují v zahraničí v českých časopisech a nakladatelstvích, je jen přirozeným důsledkem nepřirozených poměrů panujících v ediční praxi domácích kulturních institucí, na které nedávno upozornila Charta 77 v dokumentu č. 12. Velké části českých spisovatelů je znemožněna jakákoliv publikace doma, a proto publikace v zahraničí hraje de facto úlohu jednoho z náhradních způsobů, jimiž jsou čeští čtenáři seznamováni s díly českých spisovatelů.*“¹¹⁹⁸

Ve svém závěrečném slovu Václav Havel před soudem potvrdil, že odeslání rukopisu zprostředkoval, odmítl však, že by tím bylo možné poškodit zájmy ČSSR a naplnit tak skutkovou podstatu trestného činu. Šlo jen o to splnit přání dr. Drtiny, aby měl vzpomínkový rukopis k dispozici jeho přítel Jaroslav Drábek a mohli se s ním seznámit i jeho další bývalí spolupracovníci a známí, žijící v cizině, a aby mohl eventuálně sloužit budoucímu vědeckému bádání. Zdůraznil, že se jedná o dílo unikátní historické ceny. Havel také upozornil na článek 19, bod 2 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, podle něhož má každý právo rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu, bez ohledu na hranice a jakýmikoliv prostředky.¹¹⁹⁹ Havlův

¹¹⁹⁷ ABS, a. č. V-32021, vyšetřovací svazek O. Ornest a spol.; dále též ABS, a. č. 689275, NARCIS, osobní svazek Ota Ornest.

¹¹⁹⁸ *Charta 77*, Svazek 1, dok. D23, s. 63–64, prohlášení k nadcházejícímu procesu s Jiřím Ledererem, Otou Ornestem, Františkem Pavlíčkem a Václavem Havlem, zaslané Československé tiskové kanceláři a zahraničním tiskovým agenturám, 12. 10. 1977.

¹¹⁹⁹ Znění Havlova závěrečného slova z 18. 10. 1977 viz V. HAVEL, *O lidskou identitu*, s. 327–330. K přípravě Havlova vystoupení před soudem mu Prokop Drtina zapůjčil 23. 5. 1977 pár stran ze svých memoárů a několik poznámek, v nichž byly shrnuty jeho názory k období Mnichova a druhé světové

obhájce dr. Lukavec navíc argumentoval tím, že Prokop Drtina psal původně své paměti z pokynu ministerstva vnitra a že mu byl jeho rukopis po propuštění z vězení vydán, těžko tak bylo možno předpokládat, že by tento písemný materiál mohl poškodit republiku.

Žaloba měla připravený posudek marxistického historika Václava Krále, jenž dostal k vyhodnocení kompletní rukopis Drtinových memoárů. „Státní orgány“ se oficiálně obrátily se žádostí o vypracování odborného posudku ve věci Drtinova rukopisu na vedení Filosofické fakulty University Karlovy v Praze. Tehdejší děkan profesor Václav Ráb pak požádal o vyhotovení posudku Václava Krále s tím, že jej má předložit vedení školy do 25. dubna 1977. Král ve svém stanovisku jednoznačně odsoudil Drtinovo dílo jako tendenční a postrádající historickou objektivitu. Autorovým cílem byla podle Krále jen „*morální a politická rehabilitace Beneše jako politika odpovědného za mnichovskou kapitulaci v září 1938*“. Drtina prý převzal ideové schéma z Benešových pamětí, které obohatil o „fantastickou interpolaci“, v níž „*předstírá, že v kritickém okamžiku pověstné noční demarše měl s Benešem rozhovor o možnostech obrany Československa*“. Král tvrdil, že Drtina záměrně fabuloval, aby vytvořil dojem, že posledním impulsem pro mnichovskou kapitulaci byly pochybnosti Edvarda Beneše o spolehlivosti Sovětského svazu jako československého spojence. Drtina se podle Krále pokoušel o „*politickou manipulaci čtenářem ve smyslu antisovětském*“, na závěr však připustil, že „*Drtinovo líčení Mnichova by bylo přijato na Západě jako atraktivní text*“.¹²⁰⁰

Havel ve své řeči, opakovaně přerušované předsedou senátu, upozornil na nevědecké a dogmatické metody historika Krále a zdůraznil, že každé memoárové dílo je ze své podstaty příznačné svou subjektivitou. Pokud šlo přímo o Královou pochybnou historickou metodologii, poukázal Havel obratně na citát ze statě tehdejšího prezidenta ČSSR a generálního tajemníka ÚV KSČ Gustáva Husáka „*Procházka dějinami*“, který Václava Krále ostře odsuzoval kvůli jeho knize „*Pravda o okupaci*“. Husák touto svou kritikou reagoval na předchozí Královo negativní stanovisko k jeho práci „*Svedectvo o Slovenskom národnom povstaní*“, uveřejněné na objednávku Antonína Novotného

války, s poznámkou: „*Udělejte si z toho úsudek sám i formulujte, jak nejlépe natřít pana Krále*“. Viz ANM, f. P. Drtina, k. 4, a. č. 207.

¹²⁰⁰ ANM, f. Václav Král, k. 12, a. č. 386, posudek rukopisu P. Drtiny *Československo můj osud* (1977); Drtinou psané výňatky z Králova posudku viz ANM, f. P. Drtina, k. 4, a. č. 198.

v únoru 1966 v *Kulturní tvorbě*.¹²⁰¹ Václav Havel se před soudem pokusil ocitovat Husákova slova na adresu Krále: „*Je málo příkladů v historiografii, aby profesionální historik tak skandálním způsobem zacházel se všeobecně známými a publikovanými historickými fakty, aby v knize, kterou chce vydávat za vědecké dílo, posuzoval nejvýznamnější událost moderních slovenských dějin [Slovenské národní povstání – pozn. autora] metodou špinavého pamfletu.*“¹²⁰² Celý citát se Havlovi nepodařilo v soudní síni dokončit, protože mu v tom zabránil předseda senátu.

Navzdory obratné obhajobě soud nakonec uznal Václava Havla vinným a odsoudil jej ke čtrnácti měsícům odnětí svobody s podmíněným odkladem na tři roky. Jiří Lederer dostal tři roky vězení nepodmíněně a Ota Ornest tři a půl roku nepodmíněně, František Pavlíček byl odsouzen k sedmnácti měsícům odnětí svobody podmíněně. Verdikt proti Václavu Havlovi posléze potvrdil 12. ledna 1978 ve druhé instanci svým rozsudkem i Nejvyšší soud České socialistické republiky v Praze. Jiří Lederer přitom před tímto odvolacím soudem prohlásil, že je paradoxem, „že z celého řetězu osob, které se podílely na odeslání Pamětí Dr. Prokopa Drtiny, byl vytržen a je stíhán pouze V. Havel, ačkoli jeho účast není o nic větší než účast ostatních osob“.¹²⁰³ Jediný Ota Ornest dosáhl u Nejvyššího soudu ČSR snížení trestu na dva a půl roku, v případě ostatních byla jejich odvolání zamítnuta jako bezdůvodná. Ornest byl posléze omilostněn prezidentem republiky a 6. dubna 1978 propuštěn z vězení. Vysloužil si to svou spoluprací s vyšetřovateli a soudními orgány. Před soudem a dokonce i před televizními kamerami se Ornest ze své „protistátní činnosti“ poslušně kál. Zlomil se ve vězení, kde se vzhledem ke svému vážnému zdravotnímu stavu obával o svůj život. Ještě před svým zatčením měl dvakrát infarkt a trpěl cukrovkou.

V sedmdesátých letech Prokop Drtina obnovil své kontakty s některými bývalými politickými spolupracovníky z národně socialistické strany. Byli mezi nimi například Josef Lesák a František Přeučil. Původně se scházeli jen v úzkém kruhu po

¹²⁰¹ Václav KRÁL, *O Husákově svědectví trochu jinak*. In: *Kulturní tvorba*, roč. 4, č. 8 (24. 2. 1966), s. 4 n. O Králově konfliktu s Husákem viz Jitka VONDROVÁ, „*Je třeba vyrovnat se s řáděním pravicových živlů*“. *Úvahy Václava Krále nad stavem československé historiografie z léta 1969*. In: *Soudobé dějiny*, roč. XIV, č. 4 (2007), s. 887.

¹²⁰² V. HAVEL, *O lidskou identitu*, s. 329.

¹²⁰³ ANM, f. P. Drtina, k. 4, a. č. 208, zpráva o veřejném zasedání senátu Nejvyššího soudu ČSR k projednání odvolání obžalovaných O. Ornesta, J. Lederera, F. Pavlíčka a V. Havla proti rozsudku Městského soudu v Praze dne 18. 10. 1977. Ledererův projev koloval brzy mezi lidmi v nesčetných strojopisných opisech.

bytech. Později však své každoměsíční schůzky přesunuli do kavárny pražského hotelu Kriváň, aby se zbytečně nekompromitovali a aby je měla Státní bezpečnost pěkně na očích. Navzdory ústrkům ze strany panujícího politického režimu prožíval Prokop Drtina velice plodné stáří. Ve velmi skromných podmínkách intenzivně pracoval na svých pamětech, vedle toho však také ve volných chvílích hodně cestoval po české zemi. V létě 1978 například projedl Krušné hory, přes svůj vysoký věk byl dokonce i na Cínovci a Božím Daru. Následně se vydal na Českomoravskou vrchovinu, kde při svých toulkách dokonce ke své radosti objevil na několika místech dosud stojící památníky prezidenta T. G. Masaryka. Drtina také dál pěstoval svou lásku k vážné hudbě, pravidelně ji poslouchal v rozhlase, vedle toho však občas chodil i na koncerty. Přes svůj pokročilý věk zakoušel sám Drtina neustálý tlak ze strany Státní bezpečnosti.¹²⁰⁴ Jeho synovec Jindřich Pokorný vzpomíná: *„Pracovníci StB mu nedali pokoj nikdy, překvapovali ho svéráznými přepadovkami i při jeho prázdninových pobytech, a dokonce během posledních měsíců před smrtí.“*¹²⁰⁵

V úplně závěrečném období svého života trpěl Prokop Drtina stále se zhoršující mozkovou sklerózou. Nejprve se léčil ambulantně, ale pak již byla nutná jeho hospitalizace. Poslední týdny strávil na psychiatrické klinice v Praze-Bohnicích, kde jej léčil doc. Haškovec. Drtinův zdravotní stav se nakonec ještě zkomplikoval srdečními problémy. Lékaři se shodovali v tom, že vedle pokročilého věku se na jeho stavu výrazně podepsalo vše, co ve svém krušném životě prodělal.¹²⁰⁶ Prokop Drtina zemřel po delší nemoci 16. října 1980 v Praze. Jeho následný pohřeb 23. října 1980 v olšanském krematoriu provázela „bezpečnostní opatření“ obvyklá při pohřbech disidentů. Tajní policisté pomstychtivě a záludně zasáhli do jeho průběhu, neboť *„hudební část obstarala bez vědomí, lépe řečeno proti vůli pozůstalých jakási žena, jež v podstatě zpěv pouze předstírala. A protože nebožtíkova manželka se nemohla vykázat*

¹²⁰⁴ Státní bezpečnost věnovala Drtinovi jako bývalému významnému „buržoaznímu politikovi“ jistou pozornost již od jeho propuštění na svobodu roku 1960. V roce 1967 na něj dokonce Krajská správa MV Praha zavedla pozorovací svazek JUSTICE (r. č. 16412), který byl živý až do 8. 10. 1973. Již v listopadu 1973 pak byl na osobu P. Drtiny zaveden svazek „nepřátelské osoby“ (r. č. 22154), který byl ukončen teprve krátce po jeho smrti 1. 11. 1980. Tato svazková dokumentace StB k P. Drtinovi se bohužel nedochovala, neboť byly postupně oba svazky skartovány (8. 7. 1987 a 18. 2. 1980).

¹²⁰⁵ Jindřich POKORNÝ, „...dvakrát ztratit svobodu bez jediného výstřelu.“ In: *Babylon*, roč. IX, 2000/7, s. 4.

¹²⁰⁶ *Libri prohibiti*, sbírka P. Drtina, k. Korespondence DRTINA, dopis L. Drtinové J. Drábkovi z 24. 8. 1980.

*příslušnými doklady k rodinnému hrobu, musel být zemřelý pohřben rozsevem*¹²⁰⁷. Ostatky Prokopa Drtiny tak ani nebyly uloženy do rodinné hrobky na Olšanech, kterou navíc v nedávné minulosti poničili zloději či vandalové: „*Na olšanských hřbitovech, kde mají pražští Drtinové rodinný hrob, se nějaký dobrodinec přičinil o jeho zrušení. Z pomníčku urval půvabnou sošku Otakara Španiela, na místě pak nechal jen osiřele vypadající, vykuchaný kámen.*“¹²⁰⁸

Drtinův život byl velice bohatý, plný zvratů. Plně se v něm odrážely zlomové okamžiky československých dějin. Během svého života vystřídal několik rolí, nejprve začínal jako právník, pokračoval jako vlivný a vysoce postavený státní úředník a dokonce i rozhlasový komentátor. Jeho kariéra vyvrcholila v krátkém období 1945–1948 politickou činností ve funkci ministra spravedlnosti, kdy se rozhodným způsobem stavěl na obranu zákonnosti a nezávislosti soudů proti politické zvrůti, proti komunistickému radikalismu a demagogii a kdy se tak stal jedním z nejvýraznějších obhájců demokracie a právního státu v Československu. Následně zažil prudký pád, který z něj pro změnu učinil významného politického vězně komunistického režimu. Po propuštění na svobodu se pohyboval v ústraní a věnoval se především sepisování rozsáhlých pamětí, jež jsou dnes neopomenutelným historickým pramenem. Drtina považoval za své poslání službu demokracii, což svým životem také naplnil.

¹²⁰⁷ Jindřich POKORNÝ, *Lépe zemřít ve stoje, než žít na kolenou*. In: *Revolver Revue*, č. 44 (2000), s. 264.

¹²⁰⁸ S. SOUČKOVÁ, *Psáno osudem a politikou*, s. 269.

Závěr

Předložená disertační práce se snažila ukázat, že si značnou pozornost naší historiografie zaslouží osobnosti patřící k unikátní generaci, jejíž osud byl neodmyslitelně spjat s Československou republikou. V nedostatečnosti biografického zpracování těchto, dnes již historických postav lze spatřovat jeden z velkých dluhů našeho historického bádání. Na osudech Prokopa Drtiny, jež byly velice pohnuté a bohaté na dramatické zvraty, lze přitom ilustrovat, jak se v jeho životním příběhu odrážely dějiny celé země. Historické povědomí o Drtinově životě je dosud formováno především jeho vlastními monumentálními paměťmi, které nesporně patří v českém kontextu k vrcholům memoárové literatury dvacátého století. Tato disertační práce se pokusila postavit vedle tohoto tradovanému obrazu nové vylíčení Drtinova příběhu, založené na obširném pramenném výzkumu.

Prokop Drtina v této práci vystupuje jako zástupce generace demokratických představitelů Československé republiky, kteří tento stát nejen pomáhali budovat a formovat, ale kteří o něj zároveň museli bojovat tváří v tvář nacistickému útlaku. V tomto ohledu spočívá klíčový přínos této práce v tom, že upozorňuje na některá dosud nepřilíživě zpracovaná témata. Vylíčení Drtinova programového spolupůsobení ve skupině kolem časopisu *Demokratický střed* a v debaticím klubu Přítomnost doplňuje dosavadní vžitý pohledy na politické myšlení první republiky. Dosud nebyla těmto významným think-tankům věnována v naší historiografii dostatečná pozornost, ačkoliv v jejich rámci probíhaly nesmírně plodné a inspirující debaty o politice, hospodářských a sociálních otázkách či o umění. Svým úzkým propojením s vrcholnou politikou navíc tato uskupení mohla – a také o to v některých otázkách usilovala – ovlivnit i další politické směřování československého státu. Aktivní podíl skupiny kolem časopisu *Demokratický střed* na soudobých diskusích o krizi demokracie názorně dokládají, jak palčivou otázkou byla budoucnost demokratického systému v meziválečném Československu, které bylo ze všech stran obklopeno samými nedemokratickými režimy.

Dalším významným přínosem této disertace je podrobné vylíčení prapočátků domácího odboje, jež sahají ještě do období druhé republiky. Právě Prokop Drtina, kolem něhož se soustředila skupinka Benešových příznivců, hrál v tomto ohledu

neopomenutelnou roli. Tato disertační práce tak přidává další střípek do složité mozaiky dosavadních historických zpracování našeho domácího odboje. Biografické zpracování osobnosti Prokopa Drtiny dále umožnilo detailněji zaměřit pozornost historického výzkumu na problematiku rozhlasové propagandy československého zahraničního odboje na vlnách BBC. Prokop Drtina patřil jako legendární „Pavel Svatý“ mezi hlavní aktéry tohoto „souboje v éteru“ a právě svou rozhlasovou prací vstoupil do povědomí široké veřejnosti. Na tomto základě mohl později Drtina stavět při svém vstupu do aktivní politiky. Kapitola, která se věnuje Drtinově rozhlasové činnosti a také celkové organizaci exilového vysílání, představuje svým obsahem dosud nejkomplexnější zpracování londýnského rozhlasového vysílání a v tomto rozsahu je dosud ojedinělá.

Důležitým aspektem Drtinova londýnského exilu bylo jeho balancování na pomezí státní služby a politiky. Drtina se sice již od počátku své pracovní kariéry projevoval jako homo politicus, ale vzhledem k jeho příslušnosti k úřednickému stavu bylo pro něj tehdy přímé politické angažmá ve vrcholné politice tabu. Rodinné zázemí mu ovšem dopomohlo k tomu, že se rychle včlenil do byrokratické elity, kde již byl vztah k aktivní politice velmi těsný. Drtinovo působení v londýnském exilu jej pak již jednoznačně nasměrovalo k převzetí aktivní role v poválečné politice. Neméně závažným aspektem této biografie je Drtinův poměr k Edvardu Benešovi. Když se Drtina setkal s dr. Benešem poprvé, spatřoval v něm romantického hrdinu protihabsburského odboje. Později na něm oceňoval jeho všestranný rozhled a politické přesvědčení, vážil si jej jako odpovídajícího nástupce T. G. Masaryka. Když se posléze stal jedním z jeho nejbližších spolupracovníků, přerostly jejich vzájemné vztahy čistě služební rozměr a nabyly jisté důvěrnosti. Život v londýnském exilu tento jejich zajímavý poměr jen umocnil. Tato disertační práce ovšem reflektuje i Drtinovo pozdější rozčarování z prezidenta Beneše pro jeho politické kroky v roce 1948.

Hlavní těžiště této disertační práce pochopitelně spočívá v období 1945–1948, kdy z pohledu Prokopa Drtiny nastal vrchol jeho kariéry. Drtina si vůbec nepřipouštěl, že by se volby v roce 1946 mohly stát posledními svobodnými volbami v Československu. Zdůrazňoval také, že šlo skutečně o volby svobodné, byť byly některé tradiční politické strany z první republiky zakázány. Připouštěl, že tím došlo k určitému okleštění svobody voleb, k obdobné regulaci počtu stran se však podle něho již vícekrát přistoupilo v různých jiných demokraciích. Byl dokonce přesvědčen, že

politické zřízení třetí republiky se může osvědčit jako příklad kompromisu a spolupráce a že se dokonce může stát i určitým vzorem ve světě, který se pomalu dělil na komunistické diktatury a kapitalistické demokracie.

Biografie Prokopa Drtiny poskytla příležitost k zhodnocení jeho role v retribučním soudnictví. Téma retribucí je, zejména díky výsledkům české historické vědy posledních let, již rámcově zpracováno, nicméně tato disertace se na ně dívá zcela neobvyklým způsobem, neboť se mu věnuje především z osobního pohledu tehdejšího ministra spravedlnosti. Detailně popisuje jeho politické spory, jež se odehrávaly zejména v souvislosti s tlakem na omezení nezávislosti soudů. Komunisté Drtinu obviňovali, že obhajuje zrádce a kolaboranty. V jejich podání patřila „drtinovská justice“ k symbolům „reakční“ politiky. Největší spor se týkal otázky přípustnosti revize rozsudku nad členy protektorátní vlády, jemuž je také v této disertační práci věnován velký prostor. Drtina v této části předkládané práce vystupuje jako obhájce práva a spravedlnosti v nelehké době, která principy právního státu výrazně podemlela.

Retribuční soudnictví bylo některými významnými osobnostmi považováno za stinnou stránku české historie. Činnost lidových soudů odsuzoval například Ladislav Feierabend či generál František Moravec. Kvůli velké nespravedlnosti mnohých retribučních rozsudků ji kritizoval i Vojta Beneš. Pavel Tigríd označil retribuční justici za politickou justici prováděnou z pozice vítěze proti těm, kteří prohráli.¹²⁰⁹ I s vědomím oprávněnosti těchto kritických hlasů lze přesto konstatovat, že se Prokop Drtina snažil uhájit zákonnost a spravedlnost retribučního řízení. V prostředí takřka revolučním dokázal vcelku úspěšně čelit aspoň těm nejhrubším nezákonnostem. Kdyby již tehdy v jeho ministerském křesle seděl komunist, změnila by se retribuce jednoznačně v třídní justici.

V zápase o demokratický charakter Československa sehrál Drtina velice výraznou roli. Přínos této disertační práce mj. spočívá právě v tom, že detailně popisuje Drtinův podíl na přijetí nekompromisního postoje nekomunistických stran k případům zneužívání moci a demagogické politiky ze strany KSČ. V pozadí tohoto procesu stály především nezákonné policejní postupy a poměry v Bezpečnosti, proti nimž Drtina z pozice ministra spravedlnosti ostře vystupoval. Drtinovo ministerstvo spravedlnosti působilo jako určitý korektiv zvučle páchané bezpečnostními složkami. Jakmile skončilo

¹²⁰⁹ P. TIGRID, *Kapesní průvodce*, s. 182 a 217.

policejní vyšetřování, byl obžalovaný postaven před nezávislý soud. Státní zástupce a soudci měli možnost křivdy napáchané policejními složkami napravit. Právě proto se také zvedala proti Drtinovi taková vlna odporu z komunistických řad.

Pro další historický výzkum může být obohacením podrobné vylíčení Drtinových aktivit souvisejících s postupným formováním bloku nekomunistických stran. Klíčovou roli v tomto procesu sehrály množící se vykonstruované špionážní aféry zaměřené na kompromitaci jednotlivých nekomunistických stran a průběžné výsledky soudního vyšetřování atentátu na tři ministry. Koordinovaný postup nekomunistických stran Národní fronty dlouhodobě směřoval k vyvolání vládní krize. Drtinův podíl na tomto procesu byl, jak dokládá tato práce, klíčový.

Výrazným výsledkem této disertační práce je pak i velice detailní popis Drtinova jednání v průběhu samotné únorové vládní krize, kdy vedle Huberta Ripky patřil k hlavním obhájčům zvolené strategie v podobě demise na funkce ve vládě Klementa Gottwalda. I když se tato strategie nakonec ukázala jako nedomyšlená, a především nedotažená – vzhledem k nedostatečnému zapojení sociální demokracie do jejích příprav, v této práci se názorně ilustruje upřímnost a principiálnost Drtinovy politiky usilující o záchranu demokracie a právního státu v Československu.

Velkým přínosem pro dosavadní historické poznání je vylíčení osudů Prokopa Drtiny po únoru 1948. V této souvislosti bych rád zejména poukázal na oddíl věnovaný historii jeho paměti. Tato disertační práce poprvé soustavně popsala anabázi vzniku a vydání jeho rozsáhlého memoárového díla, které v současnosti představuje neopominutelný zdroj informací pro každého historika, jenž se zabývá moderními českými dějinami.

Prokop Drtina patří k nejzajímavějším postavám předúnorové politiky. Mnozí jeho spolupracovníci jej velmi oceňovali. Hubert Ripka kupříkladu o Drtinovi napsal, že *„jeho inteligence, odvaha a vytrvalost z něho dělaly politika, jehož cena vynikala zejména v krizových situacích“*. Jeho přesvědčení, inspirované odkazem T. G. Masaryka, vycházelo z premisy, že politická činnost se má vždy inspirovat morálním principem.¹²¹⁰ Zajímavou charakteristiku podal František Klátil, který o Drtinovi napsal: *„Drtina je muž vždy vážný, klidný, bez temperamentu, letora spíše zachmuřená než veselá, od plic se zasmát neumí. Dlouholetá blízká spolupráce s prezidentem snad*

¹²¹⁰ H. RIPKA, *Únorová tragédie*, s. 265.

*působí na některé jeho vlastnosti. Je pracovitý, korektní, ale diskrétní, rozvážený a opatrný.*¹²¹¹ Jako protiklad lze ocitovat hodnocení z pera komunisty Jindřicha Veselého, podle něhož byl Drtina jen „malý syn velkého otce“, který „byl v podstatě malicherný, pasivní a nerozhodný člověk. Již od mládí trpěl střídavými pocity komplexu méněcennosti a velikášství. Neschopný jakékoli samostatné tvůrčí práce byl vždy odkázán na své okolí...“¹²¹² Pokud bych měl k těmto různým hodnocením na základě předkládané disertační práce připojit ve zkratce a v jisté parafrázi hodnocení vlastní, označil bych Prokopa Drtinu za „důstojného pokračovatele velkého otce“.

¹²¹¹ F. KLÁTIL, *Republika nad stranami*, s. 356–357.

¹²¹² J. VESELÝ, *Kronika únorových dnů*, s. 203.

Seznam pramenů a literatury

Archivní prameny

Archiv Národního muzea v Praze (ANM)

- fond Prokop Drtina
- fond Vlastimil Klíma
- fond Edvard Beneš
- fond Václav Král

Archiv bezpečnostních složek v Praze (ABS)

- a.č. Z-26 SEO VOS FMV
- fondy operativních svazků kontrarozvědky a vyšetřovacích spisů
- fond S – Sběrka různých písemností
- fond Sekretariát ministra vnitra (A 2)
- fond Statisticko evidenční odbor (A 31)
- fond Zemský odbor bezpečnosti Praha (300)
- fond Hlavní správa Vojenské kontrarozvědky (302)
- fond Různé bezpečnostní spisy po roce 1945 (304)
- fond Ústředna Státní bezpečnosti (305)
- fond Velitelství Státní bezpečnosti (310)

Národní archiv v Praze (NA)

- fond 7 – Pozůstalost JUDr. Prokopa Drtiny 1940-1948
- fond 1 – Dr. Hubert Ripka
- Archiv vězeňské správy (P/2-60, Osobní spis - P. Drtina)
- fond Generální sekretariát 1945–1951 (100/1)
- fond Ministerstvo vnitra – Londýn (MV-L)
- fond Ministerstvo financí – Londýn 1939–1945 (MF-L)
- fond Archiv České strany národně sociální 1848–1948 (ČSNS)
- fond 35 – Ústřední sekretariát strany národně socialistické
- fond Ministerstvo spravedlnosti – Raisův archiv (neuspořádané)
- fond Generální prokuratura (neuspořádané)
- fond Klement Gottwald (100/24)
- fond Politické byro ÚV KSČ 1954–1962 (02/2)
- fond Politický sekretariát ÚV KSČ (02/5)

- fond Ústav dějin KSČ (1946)1950–1970
- fond Předsednictvo ÚV KSČ 1966–1971
- fond Právnická komise ÚV KSČ 1945–1955

Vojenský ústřední archiv v Praze (VÚA)

- fondy 20, 24, 37

Archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR v Praze (AÚSD)

- fond Hubert Ripka 1939–1957

Archiv Ústavu T. G. Masaryka v Praze (AÚTGM)

- fond 37 (Sbírka J. Smutný)
- fond 38 (Sbírka V. Klecanda)
- fond Benešův archiv

Archiv Kanceláře prezidenta republiky v Praze (AKPR)

- personální spis JUDr. Prokopa Drtiny

Archiv University Karlovy v Praze (AUK)

- Právníci řádní 1919–1923
- Matriky doktorů

Archiv Českého rozhlasu v Praze (AČRo)

- fond Londýn (LN-Z)

Libri prohibiti – knihovna samizdatové a exilové literatury v Praze (LB)

- sbírka Prokop Drtina

Pramenné edice a tištěné prameny

Beneš, Edvard: *Odsun Němců. Výbor z pamětí a projevů doplněný edičními přílohami.*

(Ed.) Olivová, Věra. Praha 1995.

Budovatelský program Gottwaldovy vlády. Praha 1946.

Cesta ke květnu. Vznik lidové demokracie v Československu. (Ed.) Klimeš, Miloš – Lesjuk, Petr – Malá, Irena – Prečan, Vilém. Praha 1965.

Cestou k Únoru. Dokumenty. (Ed.) Král, Václav. Praha 1963.

Cestou Května. Dokumenty k počátkům naší národní a demokratické revoluce. Duben 1945 – květen 1946. (Ed.) Soukup, Jaroslav. Praha 1975.

Černá kniha kapitalistického hospodaření před únorem 1948. Sbírka dokumentů. Praha 1948.

Československá justice v letech 1948-1953 v dokumentech. Díl I. Sešity Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu č. 8. (Ed.) Vorel, Jaroslav – Šimánková, Alena a kol. (ed.): Praha 2003.

Československá revoluce 1944-1948. (Ed.) Kladiva, Jaroslav. Praha 1966.

Československo a Marshallův plán. Sborník dokumentů. Sešity ÚSD, sv. 1. (Ed.) Jičín, Rudolf – Kaplan, Karel – Krátký, Karel – Šilar, Jaroslav. Praha 1992.

Československo a norimberský proces: hlavní dokumenty norimberského procesu o zločinech nacistů proti Československu. (předmluvu napsal P. Drtina). Praha 1946.

Československo-sovětské vztahy v diplomatických jednáních 1939–1945. Dokumenty. 2. díl. (Ed.) Němeček, Jan – Nováčková, Helena – Šťovíček, Ivan – Tejchman, Miroslav. Praha 1999.

Český národ soudí K. H. Franka. Praha 1946.

Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara. Stenografické zápisy Antonína Fingera z protektorátních tiskových porad 1939–1941. (Ed.) Končelík, Jakub – Köpplová, Barbara – Kryšpínová, Jitka. Praha 2003.

Češi a sudetoněmecká otázka 1939-1945. Dokumenty. (Ed.) Vondrová, Jitka. Praha 1994.

ČSR a SSSR 1945–1948. Dokumenty mezivládních jednání. (Ed.) Kaplan, Karel – Špiritová, Alexandra. Brno 1997.

Dekrety prezidenta republiky 1940–1945. Dokumenty. (Ed.) Jech, Karel – Kaplan, Karel. 2. vyd. Brno 2002.

Digitální knihovna PS PČR. Stenoprotokoly. (Internet).

Dokumenty z historie čs. politiky 1939–1943. 2 svazky. (Ed.) Otáhalová, Libuše – Červinková, Milada. Praha 1966.

Dva retribuční procesy. Komentované dokumenty (1946–1947). (Ed.) Kaplan, Karel. Praha 1992.

Edvard Beneš: Vzkazy do vlasti. (Ed.) Šolc, Jiří. Praha 1996.

„Emigranti“. Dopisy politických uprchlíků z prvních let po „Vítězném únoru“ 1948. Čelovský, Bořivoj (ed.). Šenov u Ostravy 1998.

Gottwald, Klement: *Spisy XII. 1945-1946.* Praha 1955.

Gottwald, Klement: *Spisy XIII. 1946-1947.* Praha 1957.

Gottwald, Klement: *Spisy XIV. 1947-1948.* Praha 1958.

- Gottwald, Klement: *Spisy XV. 1948-1949*. Praha 1961.
- Charta 77 1977–1989. Od morální k demokratické revoluci. Dokumentace.* (Ed.) Prečan, Vilém. Scheinfeld – Praha – Bratislava 1990.
- Charta 77: Dokumenty 1977–1989. Svazek 1–3.* (Ed.) Císařovská, Blanka – Prečan, Vilém. Praha 2007.
- Mnichov v dokumentech I. Zrada západních mocností na Československu.* (Ed.) Soják, Vladimír a kol. Praha 1958.
- Mnichov v dokumentech II. Zrada české a slovenské buržoasie na československém lidu.* (Ed.) Soják, Vladimír a kol. Praha 1958.
- Nezveřejněné projevy prezidenta Beneše. Rok 1946.* (Ed.) Kocian, Jiří – Váchová, Jana. Praha 1995.
- Od rozpadu Česko-Slovenska do uznání československé prozatímní vlády 1939–1940. Zápisy ze zasedání Československého národního výboru 1939–1940.* (Ed.) Kuklík, Jan – Němeček, Jan – Nováčková, Helena – Šťovíček, Ivan. Praha 1999.
- Od uznání československé prozatímní vlády do vyhlášení válečného stavu Německu 1940–1941. Sv. I: 16. červen 1940 – 30. duben 1941* (Ed.) Němeček, Jan a kol. Praha 2006.
- Pokorný, Jindřich (ed.): *Dvakrát bez jediného výstřelu: výbor ze spisu ZV-26-MNB/Vstb Praha, uvedený a doplněný výňatky z Paměti vyšetřovance Prokopa Drtiny, posledního demokratického ministra spravedlnosti před rokem 1948.* In: *Revolver Revue*, č. 44 (2000), s. 265–314.
- Politické programy českého národního socialismu 1897–1948.* (Ed.) Harna, Josef. Praha 1998.
- Politické strany a Mnichov. Dokumenty.* (Ed.) Král, Václav. Praha 1961.
- Posse Brázdová, Amelie: *Tajné dopisy z Prahy 1948.* (Ed.) Olivová, Věra. Praha 1994.
- Pražské dohody 1945–1947. Sborník dokumentů.* Sešity Ústavu pro soudobé dějiny ČSAV, sv. 4. (Ed.) Kaplan, Karel. Praha 1992.
- Příprava Ústavy ČSR v letech 1946-1948. Diskuse v Národní frontě a názory expertů.* (Ed.) Kaplan, Karel. Praha 1993.
- Rozhodující střetnutí: Dokumenty o činnosti KSČ od slovenské politické krize do února 1948.* Praha 1973.
- Slovenské národné povstanie. Dokumenty.* (Ed.) Prečan, Vilém. Bratislava 1965.

Sbírka posudků Právní rady státního zřízení čsl., č. I–V, Londýn 1943–1945.

Únor 1948. Sborník dokumentů. (Ed.) Bouček, Miroslav. Praha 1958.

V boj. Edice ilegálního časopisu. (Ed.) Hlušíčková, Růžena a kol. Praha 1992–1995.

Tisk a časopisy

Čechoslovák v Anglii 1939–1940

Čechoslovák 1940–1945

Dějiny a současnost 1968

Demokratický střed (Program) 1933–1938

Lidová demokracie 1968–1969

Listy 1977

Mladá fronta 1945–1948, 1969

Národní osvobození 1945–1948

Nové Československo 1944

Obzory 1945–1948

Partyzán 1947

Práce 1968

Pravda 1969

Právní prakse 1945–1948

Právník 1946

Rozhlasový záznam 1943–1944

Rudé právo 1945–1948, 1968, 1977

Soudobé dějiny 1994–2008

Svobodné slovo 1945–1948, 1968–1969

Svobodný zítřek 1945–1948

The Central European Observer 1940–1942

The Spirit of Czechoslovakia 1942, 1944

Tvorba 1977

Večerní Praha 1969

Zemědělské noviny 1969

Zpravodaj 1941–1943

Zprávy rozhlasového oddělení 1944

Dobová literatura a knižní publicistika

Anticharta. (Ed.) Karlík, Viktor – Pokorná, Terezie. Praha 2002.

Beneš, Edvard: *Demokracie dnes a zítra.* Praha 1948.

Beneš, Edvard: *Šest let exilu a druhé světové války.* Praha 1946.

Beneš, Edvard: *Úvahy o slovanství.* Hlavní problémy slovanské politiky. Praha 1947.

Byli jsme a budem. Referáty ze sjezdu zastupitelstva strany z 8. – 9. XII. 1945. Praha 1946.

Clementis, Vladimír: *Odkazy z Londýna.* Bratislava 1947.

Deset let Klubu Přítomnost 1927-1937. Praha 1937.

Dr. Jozef Tiso, Dr. Ferdinand Ďurčanský a Alexandr Mach pred súdom národa. Bratislava 1947.

Drápala, Milan: *Na ztracené vartě Západu. Antologie české nesocialistické publicistiky z let 1945-1948.* Praha 2000.

Drtina, Prokop: *A nyní promluví Pavel Svatý... Londýnské epištoly z let 1940-1945.* Praha 1946.

Drtina, Prokop: *Hitler contra Beneš. Pět rozhlasových projevů Dr. Prokopa Drtiny, politického referenta kanceláře presidenta republiky.* London 1941.

Drtina, Prokop: *Hus dnešní době. Projev ministra spravedlnosti JUDr. Prokopa Drtiny na slavnostním shromáždění českých evangelíků na památku mučednické smrti Mistra Jana Husi, proslovený 4. července 1946 ve Smetanově síni Obecního domu v Praze.* Praha 1946.

Drtina, Prokop: *Na soudu národa. Tři projevy ministra spravedlnosti Dr. Prokopa Drtiny o činnosti mimořádných lidových soudů a Národního soudu.* Praha 1947.

Drtina, Prokop: *O soudcovské nezávislosti, lidovém soudnictví a jiných časových otázkách čs. justice.* Praha 1946.

Drtina, Prokop: *Poslání inteligence v Československé straně národně socialistické. Předneseno na 2. sjezdu osvětových, školských a tělovýchovných pracovníků v Luhačovicích v srpnu 1946.* Brno 1946.

Drtina, Prokop: *Právem republiky... Tři rozhlasové projevy Dr. Prokopa Drtiny, politického referenta kanceláře presidenta republiky.* Londýn 1942.

Drtina, Prokop: *Právo v pojetí a díle presidenta dr. Edvarda Beneše.* Praha 1947.

Dršina, Prokop: *Projev Dr. Prokopa Dršiny na Růžovém paloučku u Litomyšle dne 6. července 1945*. Litomyšl 1945.

Dršina, Prokop – Herben, Ivan: *My a Němci. Dějinný úkol strany národně socialistické při vystěhování Němců z Československa*. Praha 1945.

EB národu. Z projevů presidenta republiky dr. Edvarda Beneše v letech 1945-1946. (Ed.) Škarvan, František. Praha 1946.

Ečer, Bohuslav: *Jak jsem je stíhal*. Praha 1946.

Ečer, Bohuslav: *Norimberský soud*. Praha 1946.

Gottwald, Klement: *Únorové události a naše cesta k socialismu. Řeč na krajské konferenci Komunistické strany Československa v Praze dne 28. března 1948 a zpráva ze zasedání Ústředního výboru Komunistické strany Československa v Praze dne 9. dubna 1948*. Praha 1948.

Havel, Václav: *O lidskou identitu. Úvahy, fejetony, protesty, polemiky, prohlášení a rozhovory z let 1969-1979*. Usp. V. Prečan a A. Tomský. Praha 1990.

Klub Přítomnost. O úkolech klubu „Přítomnost“. Trochu z historie klubu. Seznam přednášek a debat od roku 1926 do roku 1933. Stanovy – Seznam členů. Praha 1934.

Kubeš, Vladimír: *O novou ústavu*. Praha 1948.

Lederer, Jiří: *České rozhovory*. Praha 1991.

Mackenzie, Compton: *Dr. Beneš*. Praha 1947.

Masaryk, Jan: *Volá Londýn*. Praha 1946.

Národní shromáždění zahajuje. Publikace Národního shromáždění, svazek 1. Praha 1946.

Peroutka, Ferdinand: *Tak nebo tak*. Praha 1947.

Proces s vedením záškodnického spiknutí proti republice. Horáková a společníci. Praha 1950.

Spiknutí proti republice. Dokumentární vylíčení cílů, organizace, rozsahu a vývoje odhaleného protistátního spiknutí na Slovensku. Praha 1947.

Stránský, Jaroslav: *Hovory k domovu*. Praha 1945.

Šrámek, Jan: *Politické projevy v zahraničí*. Praha 1945.

Táborský, Eduard: *Naše věc. Československo ve světle mezinárodního práva za druhé světové války*. Praha 1946.

TASS v zrcadle pravdy. Vzrušující příběh vznešenosti a špíny. Třetí exil. Dokumenty a rozpravy . Svazek I. [b. m.] 1950.

Tři roky. Přehledy a dokumenty k československé politice v letech 1945 až 1948. Díl I–III. Praha 1991.

Ve jménu socialismu a šťastného života – proti rozvratníkům a samozvancům. Praha 1977.

Literatura memoárového charakteru

Albrightová, Madeleine: *Madeleine. „Nejlepší ze všech možných světů“*. Praha 2003.

Beneš, Edvard: *Mnichovské dny. Paměti*. Praha 1968.

Beneš, Edvard: *Paměti. Od Mnichova k nové válce a k novému vítězství*. Praha 1947.

Beneš, Edvard: *Paměti II. Od Mnichova k nové válce a k novému vítězství*. Vyd. Milan Hauner. Praha 2007.

Císařovská, Blanka a kol. (ed.): *Charta 77 očima současníků: po dvaceti letech*. Brno 1997.

Čechurová, Jana – Čechura, Jaroslav – Kuklík, Jan – Němeček, Jan (ed.): *Válečné deníky Jana Opočenského*. Praha 2002.

Černý, Václav: *Křik Koruny české. Paměti 1938–1945. Náš kulturní odboj za války*. Brno 1992.

Černý, Václav: *Paměti III. (1945–1972)*. Brno 1992.

Daxner, Igor: *Ludáctvo před národním soudem 1945–1947*. Bratislava 1961.

Dérer, Ivan: *Antifirlinger. Politické paměti 1945–1949*. Praha 1993.

Drábek, Jan: *Po uši v protektorátu*. Praha 2001.

Drábek, Jaroslav: *Z časů dobrých i zlých*. Praha 1992.

Drtina, Prokop: *Československo, můj osud. Kniha života českého demokrata 20. století*. Sv. 1-2. Praha 1992.

Drtina, Prokop: *Vzpomínky z dětství*. Praha 1982 (samizdat).

Feierabend, František Ladislav: *Politické vzpomínky I–III*. Brno 1994–1996.

Fierlinger, Zdeněk: *Ve službách ČSR*. 1. a 2. díl. Praha 1947.

Firt, Julius: *Knihy a osudy*. Brno 1991.

Grňa, Josef: *Sedm roků na domácí frontě*. Brno 1968.

Hejda, Jiří: *Žil jsem zbytečně*. Praha 1991.

- Holá, Věra – Kalvínská, Božena (ed.): *Únor 1948 ve vzpomínkách pamětníků*. Praha 1974.
- Hora, Ota: *Svědectví o puči I–II. Z bojů proti komunistické Československa*. Praha 1991.
- Hronek, Jiří: *Když se hroutil svět. Český novinář v emigraci. Část 1*. Praha 1946.
- Hronek, Jiří: *Od porážky k vítězství. Český novinář v emigraci. Část 2*. Praha 1947.
- Husák, Gustáv: *Svedectvo o Slovenskom národnom povstaní*. III. vydání, Bratislava 1974.
- Husák, Gustáv: *Z bojov o dnešok 1944–1950*. Bratislava 1973.
- Husák, Gustáv: *Zápas o zajtrajšok*. Bratislava 1998.
- Janeček, Oldřich (vyd.): *Z počátků odboje 1938–1941*. Praha 1969.
- Jelínek, Jaroslav: *PÚ. Politické ústředí domácího odboje. Vzpomínky a poznámky novináře*. Praha 1947.
- Ješ, Jiří: *Co přines' čas. Vzpomínky současníka*. Praha 1997.
- Kopecký, Jaromír: *Paměti diplomata*. Praha 2004.
- Kopecký, Jaromír: *Ženeva. Politické paměti 1939–1945*. (Ed.) Němeček, Jan. Praha 1999.
- Kopecký, Václav: *ČSR a KSČ. Pamětní výpisy k historii Československé republiky a k boji KSČ za socialistické Československo*. Praha 1960.
- Krajina, Vladimír: *Komunismus v praxi. Varování z československého případu*. Vancouver 1950 (strojopis uložený v ÚSD).
- Krajina, Vladimír: *Ve službách odboje a demokracie* (strojopis uložený v ÚSD).
- Krajina, Vladimír: *Vysoká hra*. Praha 1994.
- Laštovička, Bohuslav: *V Londýně za války. Zápas o novou ČSR*. II. vydání. Praha 1961.
- Lesák, Josef: *Čas oponou trhnul...* Praha 2000.
- Luža, Radomír: *V Hitlerově objetí. Kapitoly z českého odboje*. Praha 2006.
- Masařík, Hubert: *V proměnách Evropy. Paměti československého diplomata*. Praha – Litomyšl 2002.
- Moravec, František: *Špión, jemuž nevěřili*. Praha 1990.
- Pacovský, Jaroslav: *Na vlnách rozhlasu (1923–1993)*. Praha 1993.
- Pejskar, Jožka (ed.): *Pražský primátor. Památce dr. Petra Zenkla, bývalého několikanásobného primátora hlavního města Prahy*. Praha 1993.

- Rašla, Anton – Žabkay, Ernest: *Proces s dr. J. Tisom. Spomienky obžalobcu Antona Rašla a obhajcu Ernesta Žabkayho*. Bratislava 1990.
- Ripka, Hubert: *Únorová tragédie. Svědectví přímého účastníka*. Brno 1995.
- Smutný, Jaromír: *Svědectví presidentova kancléře*. Praha 1996.
- Součková, Sylva: *Psáno osudem a politikou*. Praha 2002.
- Spurný, Gríša: *Únorové dny*. Praha 1958.
- Sterlingová, Claire: *Případ Masaryk*. Praha 1991.
- Šantrůček, Bohuslav (ed.): *Buřiči a tvůrci. Vzpomínky, úvahy, kus historie, životopisy. 1897–1947*. Praha 1947.
- Táborský, Eduard: *Pravda zvítězila. Deník druhého zahraničního odboje*. Praha 1947.
- Táborský, Eduard: *Presidentův sekretář vypovídá. Deník druhého zahraničního odboje. 2 sv.* Curych 1978, 1983.
- Uhl, Petr: *Právo a nespravedlnost očima Petra Uhla*. Praha 1998.
- Ursíny, Ján: *Spomienky na Slovenské národné povstanie*. Liptovský Mikuláš 1994.
- Ursíny, Ján: *Z môjho života (Príspevok k vývoju slovenskej národnej myšlienky)*. Martin 2000.
- Veselý-Štainer, Karel: *Cestou národního odboje*. Praha 1947.
- Vítězný únor 1948. (Vzpomínky)*. (Úvod: Jindřich Veselý). Praha 1959.
- Vozka, Jaroslav: *Hrdinové domácího odboje. Organizace podzemního hnutí v letech 1939-1942*. Praha 1946.
- Zenkl, Petr: *Mozaika vzpomínek*. (Ed.) Kouřil, Miloš. Olomouc 1998.

Odborná literatura

- Adámek, Vladimír: *Boj KSČ za přerůstání národně demokratické revoluce v socialistickou v letech 1945–1948*. Praha 1974.
- Adámek, Vladimír a kol.: *Únor 1948. Základ vítězství socialismu v Československu*. Praha 1973.
- Barnovský, Michal: *Na ceste k monopolu moci. Mocenské zápasy na Slovensku v rokoch 1945–1948*. Bratislava 1993.
- Beer, Ferdinand a kol.: *Dějinná křižovatka. Slovenské národní povstání, předpoklady a výsledky*. Praha 1964.

Belda, Josef – Bouček, Miroslav – Deyl, Zdeněk – Klimeš, Miloslav: *Na rozhraní dvou epoch*. Praha 1968.

Beneš, Zdeněk a kol.: *Rozumět dějinám. Vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848–1948*. Praha 2002.

Bílek, Jiří a kol.: *Vojenské dějiny Československa. V. díl (1945–1955)*. Praha 1989

Blaive, Muriel: *Promarněná příležitost. Československo a rok 1956*. Praha 2001.

Borák, Mečislav: *Spravedlnost podle dekretu. Retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945–1948)*. Ostrava 1998.

Bouček, Miroslav – Klimeš, Miloslav: *Dramatické dny února 1948*. Praha 1973.

Bouček, Miroslav – Klimeš, Miloslav – Vartíková, Marta: *Program revoluce*. Praha 1973.

Bouček, Miroslav: *Praha v únoru 1948*. Praha 1963.

Bradáč, Bohumil: *Levá opozice v Československé národní demokracii a založení národní strany práce v roce 1925*, diplomová práce na FF UK. Praha 1958.

Brandes, Detlef: *Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939–1945*. Praha 1999.

Brandes, Detlef: *Exil v Londýně 1939–1943. Velká Británie a vlády Československa, Polska a Jugoslávie od počátku války do teheránské konference*. Praha 2003.

Brod, Toman: *Cesta československých komunistů k moci v letech 1945–1948. 1. část. Operace velký podvod*. Praha 1990.

Brod, Toman: *Cesta československých komunistů k moci v letech 1945–1948. 2. část. Triumf a zkáza*. Praha 1990.

Brod, Toman: *Československo a Sovětský svaz 1939–1945. Moskva – objetí a pouto*. Praha 1992.

Brod, Toman: *Osudný omyl Edvarda Beneše. Československá cesta do sovětského područí*. Praha 2002.

Brügel, Johann Wolfgang: *Češi a Němci 1939–1946*. Praha 2008.

Buchvaldek, Miroslav a kol.: *Československé dějiny v datech*. Praha 1986.

Cach, Josef: *František Drtina. Filozof, pedagog a reformátor školství, představitel kultury a státník*. Pardubice 2003.

- Cach, Josef: *Univerzitní profesor a státník František Drtina – postava kultury a vědy. Památce Prokopa Drtiny, syna F. Drtiny, a památce T. G. Masaryka, učitele F. Drtiny.* In: Podbrdsko 1998, s. 138–147.
- Cajthaml, Petr: *Odbojová skupina Jaromíra Horáka a útěk dr. Petra Zenkla.* In: *Securitas imperii 12. Sborník k problematice 50. let.* Praha 2005, s. 109–132.
- Cajthaml, Petr: *Televizní pořad Vysoká hra. Příběh jedné pomluvy.* In: *Securitas imperii 9. Sborník k problematice zahraničních vztahů čs. komunistického režimu.* (Ed.) Táborský, Jan. Praha 2002, s. 258–268.
- Cesar, Jaroslav – Snítíl, Zdeněk: *Československá revoluce 1944–1948.* Praha 1979.
- Čechurová, Jana: *Čeští svobodní zednáři ve XX. století.* Praha 2002.
- Čejka, Eduard: *Československý odboj na Západě (1939–1945).* Praha 1997.
- Čelovský, Bořivoj: *Politici bez moci. První léta exilové Rady svobodného Československa.* Šenov u Ostravy 2000.
- Čelovský, Bořivoj: *Strážce nové Evropy. Prapodivná kariéra novináře Emanuela Vajtauera.* Šenov u Ostravy 2002.
- Černý, Vladimír – Kopečný, Petr – Vašek, František: *Legenda bez legend. Životní osudy armádního generála Vojtěcha Borise Luži (1891–1944).* Brno 2004.
- Češi, Němci, odsun. Diskuse nezávislých historiků. Praha 1990.
- Čornej, Petr: *Paměti jako deník, reportáž a román.* In: *Tvar*, roč. 3, č. 7 (1992), s. 14–15.
- Dejmek, Jindřich: *Edvard Beneš: politická biografie českého demokrata. Část druhá. Prezident republiky a vůdce národního odboje (1935–1948).* Praha 2008.
- Dejmek, Jindřich a kol.: *Marshallův plán. Šedesát let poté.* Praha 2007.
- Doležal, Jiří: *Československo na mých bedrech.* In: *Prostor*, č. 45/46 (2000), s. 184–188.
- Doležal, Jiří: *Únorové trauma Prokopa Drtiny.* In: *Masarykův lid*, č. 1/1998 (http://masarykovaspolecnost.info/masarykovaspolecnost/ml9801_06.htm).
- Doležal, Jiří – Ivanov, Miroslav (ed.): *Národ ho potřeboval. K 110. výročí narození PhDr. Petra Zenkla.* Praha 1994.
- Dvořák, Tomáš: *Národní strana práce, diplomová práce na FF UK.* Praha 1997.
- Dvořáková, Jiřina: *Bedřich Pokorný – vzestup a pád.* In: *Sborník Archivu ministerstva vnitra* 2/2004, s. 233–279.

- Dvořáková, Jiřina: *Státní bezpečnost v letech 1945–1953 (Organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek)*. Praha 2007.
- Dvořáková, Zora: *Milada Horáková*. Praha 1991.
- Dvořáková, Zora: *Politikové na útěku. Osudy změnéné 25. únorem 1948*. Praha 2004.
- Dvořáková, Zora: *Smrt pro tři ministry*. 2. vyd. Třebíč 2000.
- Dvořáková, Zora: *Z letopisů třetího odboje*. Praha 1992.
- Gebauer, František – Kaplan, Karel – Koudelka, František – Vyhnálek, Rudolf: *Soudní perzekuce politické povahy v Československu 1948–1989 (Statistický přehled)*. Sešity ÚSD, sv. 12. Praha 1993.
- Foustka, Radim Neumann: *Národní očista v letech 1945 až 1946*. In: ČSČH, 3/1955, s. 626–642.
- Frommer, Benjamin: *National Cleansing. Retribution against Nazi Collaborators in Postwar Czechoslovakia*. New York 2005.
- Fuksík, Mansfelt (vyd.): *Kapitoly z dějin čs. rozhlasu*. Praha 1964–1969.
- Gebhart, Jan – Kuklík, Jan: *Druhá republika 1938–1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Praha – Litomyšl 2004.
- Gebhart, Jan – Kuklík, Jan: *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XV.a 1938–1945*. Praha – Litomyšl 2006.
- Gebhart, Jan – Kuklík, Jan: *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XV.b 1938–1945*. Praha – Litomyšl 2007.
- Gebhart, Jan – Šedivý, Ivan (ed.): *Česká společnost za velkých válek 20. století (pokus o komparaci)*. Praha 2003.
- Gebhart, Jan – Koutek, Jaroslav – Kuklík, Jan: *Na frontách tajné války. Kapitoly z boje československého zpravodajství proti nacismu v letech 1938–1941*. Praha 1989.
- Hanzlík, František: *Únor 1948 výsledek nerovného zápasu*. Praha 1997
- Hanzlík, František: *Vojenské obranné zpravodajství v zápasu o politickou moc 1945–1950*. Praha 2003.
- Hanzlík, František – Pospíšil, Jaroslav: *Soumrak demokracie: Reicinovo obranné zpravodajství na cestě KSČ k moci*. Vizovice 2000.
- Harna, Josef: *Československá strana socialistická ve vládě a parlamentě*. In: ČSČH, 1972, s. 285–308.

- Harna, Josef: *Krise československého národního socialismu a brněnský sjezd strany národně socialistické v roce 1926*. In: *Časopis Matice moravské*, č. 3–4/1972, s. 238–256.
- Harna, Josef: *Krise evropské demokracie a Československo 30. let 20. století (Srovnávací sonda)*. Praha 2006.
- Harna, Josef: *Českoslovenští národní socialisté v mnichovské krizi*. In: *ČSČH*, 1974, s. 57–80.
- Harna, Josef: *Kritika ideologie a programu českého národního socialismu*. Praha 1978.
- Hejl, Vilém – Kaplan, Karel: *Zpráva o organizovaném násilí*. Praha 1990.
- Holub, Ota: *Smrt ze zálohy*. Praha 1978.
- Honzík, M.: *Povstaňte, soud přichází*. Praha 1986.
- Ivanov, Miroslav: *Justiční vražda aneb smrt Milady Horákové*. Praha 1991.
- Jablonický, Jozef: *Povstanie bez legend. Dvadsať kapitol o príprave a začiatku Slovenského národného povstania*. Bratislava 1990.
- Jablonický, Jozef: *Zápas o víťazstvo národnej a demokratickej revolúcie na Slovensku*. Bratislava 1965.
- Janeček, Oldřich a kol.: *Odboj a revoluce 1938–1945*. Praha 1965.
- Jarkovská Lucie: *Odplata, či spravedlnost? Mimořádné lidové soudy 1945–1948 na Královéhradecku*. Praha 2008.
- Ješ, Jiří: *Causa Prokop Drtina*. In: *Reflex*, roč. 4, č. 48 (1993), s. 60–62.
- Ježek, Vladimír – Šebánek, Jiří: *Souboj v éteru*. Praha 1967.
- Jirásek, Zdeněk: *Československá pouťorová emigrace a počátky exilu*. Brno 1999.
- Jiřík, Václav: *Nedaleko od Norimberku. Z dějin Mimořádného lidového soudu v Chebu v letech 1945 až 1948*. Cheb 2000.
- Josten, Josef: *Československo žaluje*. Praha 1993.
- Kadlec, Vladimír: *Podivné konce našich prezidentů*. Praha 1991.
- Kamenec, Ivan: *Dr. Jozef Tiso. Tragédia politika, kňaza a človeka (Dr. Jozef Tiso 1887 – 1947)*. Bratislava 1998.
- Kalous, Jan a kol.: *Jan Masaryk (Úvahy o jeho smrti)*. Praha 2005.
- Kalvoda, Josef: *Czechoslovakia's Role in Soviet Strategy*. Washington 1978.
- Kapitola, Luděk: *Třicet pět let Československé strany socialistické*. Praha 1983.

- Kapitola, Luděk – Kučera, Bohuslav: *Úloha národně socialistické strany v období 1945–1948*. In: *Otázky národní a demokratické revoluce v ČSR*. Praha 1955, s. 238–259.
- Kaplan, Karel: *Československo v letech 1945–1948. 1. část*. Praha 1991.
- Kaplan, Karel: *Nebezpečná bezpečnost. Státní bezpečnost 1948–1956*. Brno 1999.
- Kaplan, Karel: *Nekrvavá revoluce*. Praha 1993.
- Kaplan, Karel: *Největší politický proces „M. Horáková a spol.“*. Praha – Brno 1995.
- Kaplan, Karel: *Pět kapitol o únoru*. Brno 1997.
- Kaplan, Karel: *Poslední rok prezidenta. Edvard Beneš v roce 1948*. Praha 1993.
- Kaplan, Karel: *Pravda o Československu 1945–1948*. Praha 1990.
- Kaplan, Karel: *Útěky do emigrace 1948 2. Prokop Drtina*. In: *Historický obzor*, roč. 10, č. XI–XII (1999), s. 273–275.
- Kaplan, Karel – Kosatík, Pavel: *Gottwaldovi muži*. Praha – Litomyšl 2004.
- Kaplan, Karel – Paleček, Pavel: *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno 2001.
- Kárník, Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918–1938). Díl první. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929)*. Praha 2003.
- Kárník, Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918–1938). Díl druhý. Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930–1935)*. Praha 2002.
- Kárník, Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918–1938). Díl třetí. O přežití a o život (1936–1938)*. Praha 2003.
- Kettner, Petr – Jedlička, Ivan Milan: *Proč zemřel Jan Masaryk*. Praha 1990.
- Klátil, František: *Republika nad stranami. O vzniku a vývoji Československé strany národně socialistické (1897–1948)*. Praha 1992.
- Klíma, Vlastimil: *Skupina opozičních poslanců vládních stran v období mnichovské krize roku 1938*. In: *ČSČH*, 1964, s. 274–280.
- Klímecký, Antonín: *Boj o Hrad I. Hrad a pětka. Vnitropolitický vývoj Československa 1918–1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*. Praha 1996.
- Klímecký, Antonín: *Boj o Hrad II. Kdo po Masarykovi? Vnitropolitický vývoj Československa 1926–1935 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*. Praha 1998.

- Klimek, Antonín: *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XIII. 1918–1929*. Praha – Litomyšl 2000.
- Klimek, Antonín: *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XIV. 1929–1938*. Praha – Litomyšl 2002.
- Kocian, Jiří: „Benešova strana“ a „její“ prezident za druhé světové války. In: *Moderní dějiny 3*. Praha 1995, s. 159–171.
- Kocian, Jiří: *Československá strana národně socialistická v letech 1945–1948. Organizace, program, politika*. Brno 2002.
- Kocian, Jiří: *Edvard Beneš a národní socialisté za II. světové války*. In: *České slovo, Zvláštní číslo* (červen 1994), s. 6–7.
- Kocian, Jiří: *Program obnovy Československa v českém politickém spektru v letech 1939–1945*. In: *Moderní dějiny. Sborník k dějinám 19. a 20. století, sv. 2*. Praha 1994, s. 163–170.
- Kocian, Jiří: *Národní socialisté po volbách 1946*. In: *Acta contemporanea. K pětadesátinám Viléma Prečana*. Praha 1998, s. 132–146.
- Kocian, Jiří: *K programové a organizační činnosti Československé strany národně socialistické před únorem 1948*. In: *Historické studie. K sedmdesátinám Milana Otáhalu*. Praha 1998, s. 86–96.
- Kočová, Kateřina: *Druhá retribuce. Činnost mimořádných lidových soudů v roce 1948*. In: *Soudobé dějiny*, roč. XII (2005), č. 3–4, s. 586–625.
- Kočová, Kateřina – Radvanovský, Zdeněk – Suchá, Jitka: *Mimořádný lidový soud v Liberci a Litoměřicích v letech 1945–1948*. Ústí nad Labem 2001.
- Kokošková, Zdeňka – Kocian, Jiří – Kokoška, Stanislav (ed.): *Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody. Sborník z konference k 60. výročí konce druhé světové války*. Praha 2005.
- Köpplová, Barbara a kol.: *Dějiny českých médií v datech. Rozhlas – Televize – Mediální právo*. Praha 2003.
- Kosatík, Pavel: *Ferdinand Peroutka. Život v novinách (1895–1938)*. Praha – Litomyšl 2003.
- Kosatík, Pavel: *Ve vládě s vlky. Prokop Drtina (1900–1980)*. In: *Týden*, roč. 11, č. 44 (25. 10. 2004), s. 100–101.
- Kosatík, Pavel – Kolář, Michal: *Jan Masaryk. Pravdivý příběh*. Praha 1998.

Koutek, Jaroslav: *A národ se bránil. K historii českého nekomunistického odboje v letech 1939-1945*. Praha 1987.

Koutek, Ondřej: *Činnost londýnské vládní delegace na slovenském povstaleckém území*. In: Šmigel', Michal – Mičko, Peter – Syrný, Marek (ed.): *Slovenská republika 1939–1945 očami mladých historikov V. (Slovenská republika medzi Povstaním a zánikom 1944–1945)*. Banská Bystrica 2006, s. 42–53.

Koutek, Ondřej: *Říkali mu Pavel Svatý. Osudy úředníka, politika a politického vězně Prokopa Drtiny*. In: *Sborník Archivu bezpečnostních složek, 5/2007*, s. 185–231.

Koutská, Ivana: *Lépe zemřít vstojе, než žít na kolenou (Historie vzniku paměti dr. Prokopa Drtiny Československo, můj osud)*. In: *Politické procesy v Československu po roce 1945 a „Případ Slánský“*. Sborník příspěvků ze stejnojmenné konference, pořádané ve dnech 14. – 16. dubna 2003 v Praze. (Ed.) Pernes, Jiří a Foitzik, Jan. Brno 2005, s. 216–233.

Kratochvíl, Antonín: *Žaluji. Díl 1. Svědectví a myšlenky o deformacích stalinské justice v Československu*. Praha 1990.

Kratochvíl, Antonín: *Žaluji. Díl 2. Vrátit slovo umučeným*. Praha 1990.

Kratochvíl, Antonín: *Žaluji. Díl 3. Cesta k Sionu*. Praha 1990.

Kratochvíl, Ladislav: *František Drtina*. Praha 1941.

Kroupa, Vlastislav: *Sbor národní bezpečnosti 1945–1948*. Praha 1977.

Křen, Jan: *Do emigrace. Západní zahraniční odboj 1938–1939*. Praha 1969.

Křen, Jan: *Dvě století střední Evropy*. Praha 2005.

Křen, Jan: *V emigraci. Západní zahraniční odboj 1939–1940*. Praha 1969.

Kuklík, Jan: *Českoslovenští právníci v londýnském exilu za druhé světové války. Příspěvek k dějinám československého právníckého stavu*. In: *Pocta Prof. JUDr. Václavu Pavlíčkovi, CSc. k 70. narozeninám*. Usp. V. Jirásková a R. Suchánek. Praha 2004, s. 78–96.

Kuklík, Jan: *Kontra propaganda v ilegálním tisku v letech 1939–1941*. In: *Historie a vojenství 2000*, roč. XLIX, č. 1, s. 100–113.

Kuklík, Jan: *Londýnský exil a obnova československého státu 1938–1945. Právní a politické aspekty obnovy Československa z hlediska prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci*. Praha 1998.

- Kuklík, Jan: *Právní rada v londýnském exilu za druhé světové války*. In: *Acta Universitatis Carolinae, Iuridica* 1997, č. 2, s. 33–46.
- Kuklík, Jan: *Vznik Československého národního výboru a prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci v letech 1939–1940*. Praha 1996.
- Kuklík, Jan – Němeček, Jan: *ČSNR v Paříži 1940*. In: *Moderní dějiny*, č. 6, 1998, s. 175–237.
- Kuklík, Jan – Němeček, Jan: *K počátkům druhého exilu Edvarda Beneše 1938–1939*. In: *ČČH*, roč. 96, č. 4 (1998), s. 803–823.
- Kuklík, Jan – Němeček, Jan: *Proti Benešovi! Česká a slovenská protibenešovská opozice v Londýně 1939–1945*. Praha 2004.
- Kural, Václav: *Hlavní organizace nekomunistického odboje v letech 1939–1941*. In: *Odboj a revoluce*. Zprávy 1967, roč. V, č. 2, s. 5–160.
- Kural, Václav: *Konflikt místo společenství? Češi a Němci v československém státě (1918–1938)*. Praha 1993.
- Kural, Václav: *Místo společenství – konflikt! Češi a Němci ve Velkoněmecké říši a cesta k odsunu (1938–1948)*. Praha 1994.
- Kural, Václav: *Vlastenci proti okupaci. Ústřední vedení odboje domácího 1940–1943*. Praha 1997.
- Kvaček, Robert – Tomášek, Dušan: *Causa Emil Hácha*. Praha 1995.
- Kvaček, Robert – Tomášek, Dušan: *Generál Alois Eliáš. Jeden český osud*. Praha 1996.
- Kvaček, Robert – Tomášek, Dušan: *Obžalovaná je vláda*. Praha 1998.
- Liška, Otakar a kol.: *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918–1989*. Praha 2006.
- Lukeš, Igor: *Československo mezi Stalinem a Hitlerem. Benešova cesta k Mnichovu*. Praha 1999.
- Lvová, Míla: *Mnichov a Edvard Beneš*. Praha 1968.
- Malíř, Jiří – Marek, Pavel a kol.: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. 2 sv. Brno 2005.
- Maňák, Jiří: *Komunisté na pochodu k moci. Vývoj početnosti a struktury KSČ v období 1945–1948*. Praha 1995.
- Marek, Jaroslav: *Smrtící rány aneb atentáty v českých dějinách*. Praha 2001.

- Marek, Pavel a kol.: *Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861–1998*. Olomouc 2000.
- Mareš, Petr: *Únor očima amerického velvyslance v Praze*. In: *Dějiny a současnost*, roč. 13, č. 2 (1991), s. 51–55.
- Matějka, Dobroslav (vyd.): *Právní aspekty odsunu sudetských Němců. Sborník*. Praha 1996.
- Milotová, Jaroslava: *Organizace nacistické propagandy a její působení v Protektorátu Čechy a Morava*. In: *Historie a vojenství 2000*, roč. XLIX, č. 1, s. 87–99.
- Mlýnský, Jaroslav: *Únor 1948 a akční výbory Národní fronty*. Praha 1978.
- Němeček, Jan (usp.): *Mnichovská dohoda. Cesta k destrukci demokracie v Evropě – Munich Agreement. The Way To Destruction Of Democracy In Europe*. Praha 2004.
- Opat, Jaroslav: *O novou demokracii. Příspěvek k dějinám nár. dem. revoluce v Československu v letech 1945–1948*. Praha 1966.
- Pasák, Tomáš: *JUDr. Emil Hácha (1938–1945)*. Praha 1997.
- Pasák, Tomáš: *Pod ochranou říše*. Praha 1998.
- Pavlíček, Václav: *O české státnosti. Úvahy a polemiky. 1. Český stát a Němci*. Praha 2002.
- Pavlíček, Václav: *O české státnosti. Úvahy a polemiky. 2. O právech, svobodách a demokracii*. Praha 2002.
- Pavlíček, Václav: *Politické strany po Únoru. Část I*. Praha 1966.
- Pernes, Jiří – Pospíšil, Jaroslav – Lukáš, Antonín: *Alexej Čepička. Šedá eminence rudého režimu*. Praha 2008.
- Peroutka, Ferdinand: *Byl Edvard Beneš vinen?* Praha 1999.
- Pešková, Jaroslava: *František Drtina: 1861–1925*. Praha 1991.
- Plevza, Viliam a kol.: *Dejiny Slovenského národného povstania 1944*. 2.–4. sv. Bratislava 1984.
- Pokorný, Jindřich: *Lépe zemřít ve stoje, než žít na kolenou*. In: *Revolver Revue*, č. 44 (2000), s. 258–264.
- Prokš, Petr: *Československo na rozcestí: Marshallův plán a únor 1948*. In: *Slovanský přehled*, roč. 79, č. 2 (1993), s. 170–183.
- Raška, Francis Dostál: *The Czechoslovak exile government in London and the Sudeten German issue*. Praha 2002.

Rataj, Jan: *O autoritativní národní stát. Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938–1939*. Praha 1997.

Rataj, Jan – Klimek, Antonín a kol.: *Z druhé republiky*. 2 sv. Praha 1993.

Rychlík, Jan: *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1914–1945*. Bratislava 1997.

Rychlík, Jan: *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1945–1992*. Bratislava 1998.

Řeháková, Hana – Veselý, Dušan: *Zakázané dějiny ve fotografiích ČTK*. Praha 1999.

SNP v paměti národa. Materiály z vedeckej konferencie k 50. výročiu SNP Donovaly 26. - 28. apríla 1994. Bratislava 1994.

Součková, Sylva: *František Drtina: filozof, pedagog a politik v korespondenci a vzpomínkách (1861–1925)*. Praha 2004.

Staněk, Tomáš: *Odsun Němců z Československa 1945–1947*. Praha 1991.

Staněk, Tomáš: *Perzekuce 1945. Perzekuce tzv. státně nespolehlivého obyvatelstva v českých zemích (mimo tábory a věznice) v květnu – srpnu 1945*. Praha 1996.

Staněk, Tomáš: *Retribuční vězni v českých zemích 1945–1955*. Opava 2002.

Staněk, Tomáš: *Tábory v českých zemích 1945–1948*. Opava 1996.

Šolc, Jiří: *Smrt přála statečným. Osudy doc. Vladimíra Krajiny a jeho spolupracovníků v českém domácím odboji za druhé světové války*. Praha 1995.

Šolc, Jiří: *Po boku prezidenta*. Praha 2007.

Šolc, Jiří: *Ve službách prezidenta. Generál František Moravec ve světle archivních dokumentů*. Praha 1994.

Šustek, Vojtěch: *Státní rada v Londýně v letech 1940–1941*. In: Sborník archivních prací 1994, roč. XLIV, č. 2, s. 239–333.

Táborský, Eduard: *President Beneš mezi Východem a Západem*. Praha 1993.

Tesař, Jan: *Mnichovský komplex. Jeho příčiny a důsledky*. Praha 2000.

Tigrid, Pavel: *Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu*. Praha 1990.

Tomek, Prokop: „Případ Dr. Doležel a spol.“ – vazební podmínky osob „Případu Krčmaň“. In: *Securitas imperii*. Sborník k problematice bezpečnostních služeb, č. 7 (2001), s. 12–35.

Tomeš, Josef: *Český biografický slovník XX. století*. Praha 1999.

- Trapl, Miloš: *Beneš a Šrámek v zahraniční činnosti 1939–1945*. In: Acta Universitatis Palackianae Olomucensis – Facultas philosophica – Historia, č. 28/1998, s. 113–120.
- Tunys, Ladislav: *Noc před popravou. K. H. Frank a jeho obhájce: archivy promluvíly*. Praha 1995.
- Uhlíř, Jan Boris: *Národní demokrat Ladislav Rašín*. In: Historický obzor 1998, roč. 9, č. 9–10, 11–12, s. 219–222, 258–265.
- Veselý, Jindřich: *Kronika únorových dnů 1948*. Praha 1961.
- Veselý Zdeněk: *Marshallův plán a Československo*. Praha 1987.
- Vondrášek, Václav: *KSČ a mocenskopolitický zápas v Československu v průběhu roku 1947*. In: ČSČH, 1981, s. 481–514.
- Vondrášek, Václav: *Politické poměry v Československu v prvních měsících po osvobození*. In: ČSČH, 1985, s. 398–429.
- Vondrášek, Václav: *Předvolební kampaň na jaře 1946*. In: ČSČH, 1980, s. 11–33.
- Zeman, Zbyněk: *Edvard Beneš – politický portrét*. Praha 2000.
- Zeman, Zbyněk: *Vzestup a pád komunistické Evropy*. Praha 1998.
- Žáček, Pavel: „*Drtina v Plzni: Pokus o organizování reakční mocenské akce*“. *Prověřování jedné fámy na pozadí reorganizace ministerstva vnitra v letech 1947–1948*. In: Paměť a dějiny, roč. II, č. 1 (2008), s. 60–75.
- Žikeš, Vladimír: *Slovenské povstání bez mýtů a legend*. Praha 1990.

Abstrakt

Prokop Drtina (1900–1980). Život českého demokrata

Tato disertační práce pojednává o významném českém úředníkovi a posléze politikovi Prokopu Drtinovi, jehož život byl bytostně spjat s osudem demokracie v Československu. Hlavním cílem této práce je upozornit na tuto jedinečnou osobnost a ilustrovat na jeho životě československé dějiny. Narodil se 13. dubna 1900 ve významné české rodině. Jeho otec, František Drtina, byl slavný filosof a blízký spolupracovník profesora Tomáše Garrigue Masaryka. Drtinovo dětství bylo velice podnětné, neboť vyrůstal obklopen tehdejší českou intelektuální elitou. Mladého Prokopa Drtinu vedl jeho zájem o historii a politiku ke studiu na právnické fakultě v Praze.

Po dokončení studií zahájil Drtina svou profesní kariéru v únoru 1924 u České finanční prokuratury, ve stejné době se začal výrazněji veřejně angažovat. V roce 1925 vstoupil do nově založené Národní strany práce, která však zcela pohořela a byla po pěti letech činnosti rozpuštěna. Drtina v roce 1928 přestoupil do Československé strany národně socialistické, jíž pak zůstal věrný až do závěru své politické dráhy. Prokop Drtina také hrál významnou roli v činnosti prestižního debatního klubu Přítomnost. Posléze se stal i členem redakční rady názorově spřízněného časopisu *Demokratický střed*, vedle toho ovšem občas publicisticky přispíval i do dalších tiskovin.

Zásadní zlom v jeho pracovní kariéře přišel v listopadu 1929, kdy se stal úředníkem Kanceláře prezidenta republiky. Když byl po abdikaci T. G. Masaryka zvolen v prosinci 1935 novým československým prezidentem Edvard Beneš, vybral si Drtinu za svého tajemníka. Prokop Drtina se tak stal jeho nejbližším spolupracovníkem a osobním důvěrníkem. S prezidentem Benešem intenzivně prožíval zejména zářijovou krizi v roce 1938 a prezidentovu následnou abdikaci. Po té Drtina zformoval skupinu politických přátel, jejíž činnost byla posléze chápána jako počátek národního odboje. Mezitím musel na konci roku 1938 odejít z prezidentské kanceláře a začal pracovat u Nejvyššího správního soudu.

Po německé okupaci českých zemí patřil na jaře 1939 mezi hlavní iniciátory odbojové organizace Politické ústředí. Po několika měsících gestapo odhalilo tuto odbojovou skupinu a Drtinovi začalo hrozit bezprostřední nebezpečí. Z tohoto důvodu

se Prokop Drtina rozhodl na samém konci roku 1939 uprchnout ze země. Prostřednictvím ilegálního kanálu se dostal úspěšně do Anglie, kde se hned spojil s Edvardem Benešem.

Drtina se stal politickým referentem exilové prezidentské kanceláře. V únoru 1942 byla založena Právní rada, jež měla částečně suplovat úlohu Nejvyššího správního soudu. Drtina se stal jejím místopředsedou. Hrál také aktivní úlohu v rozhlasové propagandě. Od prosince 1941 byl předsedou Poradního rozhlasového sboru, pomocného orgánu československé informační služby. Velice se proslavil jako rozhlasový komentátor BBC pod pseudonymem Pavel Svatý. Jeho promluvy patřily doma k těm nejpoblárnějším.

V srpnu 1944 odejel Drtina do Moskvy jako člen vládní delegace pro osvobozené území. Když pak vypuklo Slovenské národní povstání, přesunul se spolu s touto vládní delegací na povstalecké území. V Banské Bystrici následně došlo k jednání, v němž se vyjasňoval vztah mezi Slovenskou národní radou a československou exilovou vládou. Po porážce povstání se Drtina vrátil zpět do Londýna, aby mohl podrobně informovat prezidenta Beneše o situaci na Slovensku a v Sovětském svazu. V březnu 1945 pak Drtina patřil k Benešovu doprovodu při jeho cestě do Moskvy. Zúčastnil se aktivně jednání o ustavení první domácí vlády a budoucím vládním programu.

Po návratu do vlasti nejprve pokračoval ve své činnosti v prezidentské kanceláři. Zároveň zahájil svou vlastní politickou kariéru. V květnu 1945 byl jmenován členem vedení národně socialistické strany. 28. října 1945 se stal poslancem Prozatímního národního shromáždění a vzápětí 6. listopadu 1945 dokonce i ministrem spravedlnosti. Tento vládní rezort v té době především organizoval retribuční soudy. Průběh tzv. národní očisty byl provázen řadou politických sporů, ve kterých se Drtina profiloval jako zásadní zastánce práva a spravedlnosti. Komunisté jej naopak označovali za obhájce zrádců a kolaborantů. V jejich podání patřila „drtinovská justice“ k symbolům „reakční“ politiky. Největší spor se týkal otázky přípustnosti revize rozsudku nad členy protektorátní vlády.

V červenci 1947 byl Drtina členem vládní delegace, jež odletěla do Moskvy jednat se Stalinem o možné účasti na Marshallově plánu. Stal se tak přímým svědkem klíčového momentu v procesu sovětizace Československa. Výsledkem jednání bylo

odstoupení ČSR od Marshallova plánu. Od té doby se začala vnitropolitická situace rychle vyhrcovat, čehož projevem byl i neúspěšný pokus o atentát na tři členy vlády, Petra Zenkla, Jana Masaryka a Prokopa Drtina. Následné vyšetřování atentátu (tzv. krčmaňská aféra) vedené justicí odhalilo stopy, jež vedly k některým činitelům komunistické strany.

Dne 20. února 1948 podal Drtina spolu s dalšími nekomunistickými ministry demisi, jež se stala impulsem ke komunistickému převratu. Po přijetí demise prezidentem Benešem se Drtina na protest a ze strachu ze zatčení Státní bezpečností neúspěšně pokusil o sebevraždu skokem z okna. S vážnými poraněními skončil v nemocnici na Bulovce, kde byl od počátku střežen policií. Nakonec byl v srpnu 1948 převezen do vazební nemocnice na Pankráci. Následujících pět let strávil ve vyšetřovací vazbě. Po nekonečných výsleších a týrání byl Drtina 15. prosince 1953 postaven před Nejvyšší soud. Ve vykonstruovaném utajeném procesu byl odsouzen k 15 letům vězení. Následující léta pak strávil postupně na Mírově, v Leopoldově a ve Valdicích.

V roce 1960 byl propuštěn na základě amnestie na svobodu. Pracoval pak jako knihovnický asistent v knihovně Národního technického muzea. V květnu 1967 odešel do starobního důchodu. V roce 1969 byl sice po dlouholetém úsilí plně rehabilitován, následně však znormalizovaná justice tuto rehabilitaci revokovala a Drtina byl nakonec v prosinci 1975 odsouzen k 6 letům vězení. Již ve vězení roku 1958 začal Drtina sepisovat své vzpomínky. Tato studie seznamuje čtenáře i s příběhem těchto Drtinových memoárů, jejichž osud byl stejně pohnutý jako život jejich autora. Drtina ještě stačil podpořit Chartu 77, což podnítilo nenávistnou kampaň zglajchšaltovaných sdělovacích prostředků proti jeho osobě. Také Státní bezpečnost mu nadále věnovala velkou pozornost. Drtina zemřel 16. října 1980.

Prokop Drtina (1900–1980). The Life of a Czech Democrat

This dissertation is dedicated to a very important Czech official and later politician Prokop Drtina, whose life was closely linked with the development of democracy in Czechoslovakia. The main objective of this thesis is to draw the attention to this unique person and to illustrate the history of Czechoslovakia on his life story. He was born on 13 April 1900 into a prominent Czech family. His father, František Drtina, was a famous philosopher and a close collaborator of Professor Tomáš Garrigue Masaryk. Drtina's childhood was very inspiring because he grew up surrounded by then Czech intellectual elite. Young Prokop Drtina was conducted by his interest in history and politics to a study of the law faculty in Prague.

After studying law, Prokop Drtina started his professional career in the Czech Tax Directorate and his public activities date back to the same time. In 1925, he joined the newly established National Labour Party which, however, totally failed and was disbanded after five years of activity. In 1928, he left it and joined the Czechoslovak National Socialist Party where he stayed to the end of his political career. Prokop Drtina also played an important role in the activities of the prestigious debating club "The Present" ("Přítomnost"). After that, he was also one of the editors of "Democratic Centre" ("Demokratický střed") magazine and wrote some articles also for other prints.

A major turning point in his professional career came in November 1929 when he was appointed an official of the Presidential Office. After T. G. Masaryk's resignation, Edvard Beneš was elected a new Czechoslovak President in December 1935. He chose Prokop Drtina to be his personal secretary. Prokop Drtina thus became his closest collaborator and personal trustee. With President Beneš he went through an emotional period during the Sudeten Crises of September 1938 and the President's subsequent resignation. Following this, Drtina gathered together a group of his political friends which subsequently laid the foundations of the underground. At the end of 1938, Drtina had to leave the Presidential Office and accede to the Supreme Administrative Court.

After the German occupation of Bohemia and Moravia, he was one of the main initiator of the underground organisation called "The Political Central" ("Politické ústředí"). After several months, Gestapo uncovered this resistance group and the threat of Drtina's arrest became imminent. Because of this fact, Prokop Drtina decided to flee

the country at the very end of 1939. Using an illegal channel, he successfully reached England where he immediately joined up with Edvard Beneš.

Drtina became a president-in-exile's political aide. In February 1942, the Legal Council (Právní rada) was established. It was a partial substitution of the Supreme Administrative Court. Drtina was appointed a deputy chairman of the Legal Council. He also played an active role in radio propaganda. From December 1941, he was a chairman of the Broadcasting Advisory Committee which was an auxiliary body of the Czechoslovak information service. Drtina became very famous as a BBC Radio commentator known as "Pavel Svatý". His speeches belonged to the most popular ones in the country.

In August 1944, he was appointed a member of the governmental delegation for liberated territories of Czechoslovakia and went to Moscow. With this delegation he reached Banská Bystrica during the Slovak National Uprising. There were negotiations in Banská Bystrica that helped to clear up the relation between the Slovak National Council and the Czechoslovak government-in-exile. After the defeat of the uprising, Drtina went back to London to inform President Beneš in detail on the situation in Slovakia and the Soviet Union. In March 1945, he travelled with President Beneš and other political representatives in exile to Moscow where they discussed a composition of the first post-war government and its programme with Czechoslovak Communists.

After returning to his homeland, Drtina went on with his work in the Presidential Office. At the same time, he started his active political career. In May 1945, he was appointed a member of the presidium of the Czechoslovak National Socialist Party. On 28 October 1945, he became a Member of the Provisional National Assembly and shortly afterwards, on 6 November 1945, he was appointed Minister of Justice. At that time, the Ministry was organizing primarily retributive judicial proceedings. The so-called national cleansing process was accompanied by many political conflicts in which Drtina tried to defend rule of law and justice. On the other hand, he was accused by the Communists of protecting traitors and collaborators with Nazi regime. According to them Drtina's judicial system was a symbol of reactionary policy. The biggest controversy related to the question of admissibility of revision of the judgement on protectorate government.

In June 1947, Drtina was a member of the governmental delegation which flew to Moscow to discuss with Stalin a possible participation of Czechoslovakia in Marshall Plan. He was thus a direct witness to the crucial moment of the sovietisation of Czechoslovakia. The conclusion of the negotiations in Moscow was an avoidance of the Czechoslovak participation in Marshall Plan. The domestic political situation subsequently escalated, including an unsuccessful attempt to assassinate three Czechoslovak ministers – Petr Zenkl, Jan Masaryk, Prokop Drtina. The subsequent investigation of this criminal offence uncovered indications that some representatives of the Communist Party had been involved.

On 20 February 1948, Drtina and other non-Communist ministers resigned from the cabinet. This fact was an impetus for the Communist coup d'état. When President Beneš accepted the resignations, Drtina tried to commit a suicide by jumping out of a window of his apartment. He wanted to protest against a forthcoming political change. Moreover, he was afraid of being arrested by the Secret Police. He ended up with many serious injuries in Bulovka hospital under the continual police supervision. In August 1948, he was transported from a public hospital to Pankrác prison. He spent the following five years in the investigative custody. After endless questioning and harassment, Drtina stood before the Supreme Court on 15 December 1953. He was sentenced in a fabricated and secret trial to 15 years of imprisonment. In the following years, Drtina was in several prisons – Mírov, Leopoldov and Valdice.

In 1960, following an amnesty, he was set free. Afterwards, he worked as an assistant in the Library of the National Technical Museum. He was retired in May 1967. Trying persistently to achieve his rehabilitation, he was finally successful in 1969. However, this rehabilitation was subsequently retracted by the normalized judicial system. Finally, he was even sentenced again. It was in prison that Drtina began writing his autobiography, a work to which he later dedicated the entire last years of his life. The history of this memoir was such unsettled as the life of its author. At the end of 1976, Drtina was among the first people who signed the declaration "Charter 77". As a result of this, Drtina faced a dirty campaign in the Czechoslovak media and an increased attention of the Secret Police. Prokop Drtina died on 16 October 1980.

Jméno: Ondřej Koutek	Škola, fakulta uživatele: Universita Karlova v Praze Filosofická fakulta
Adresa: Palackého 16 Lovosice 410 02	Katedra, popřípadě pracoviště uživatele: Ministerstvo vnitra ČR Praha odbor pro koordinaci předsednictví a EU
Datum: 27.3.2009	Podpis: